DE NAVORSCHER.

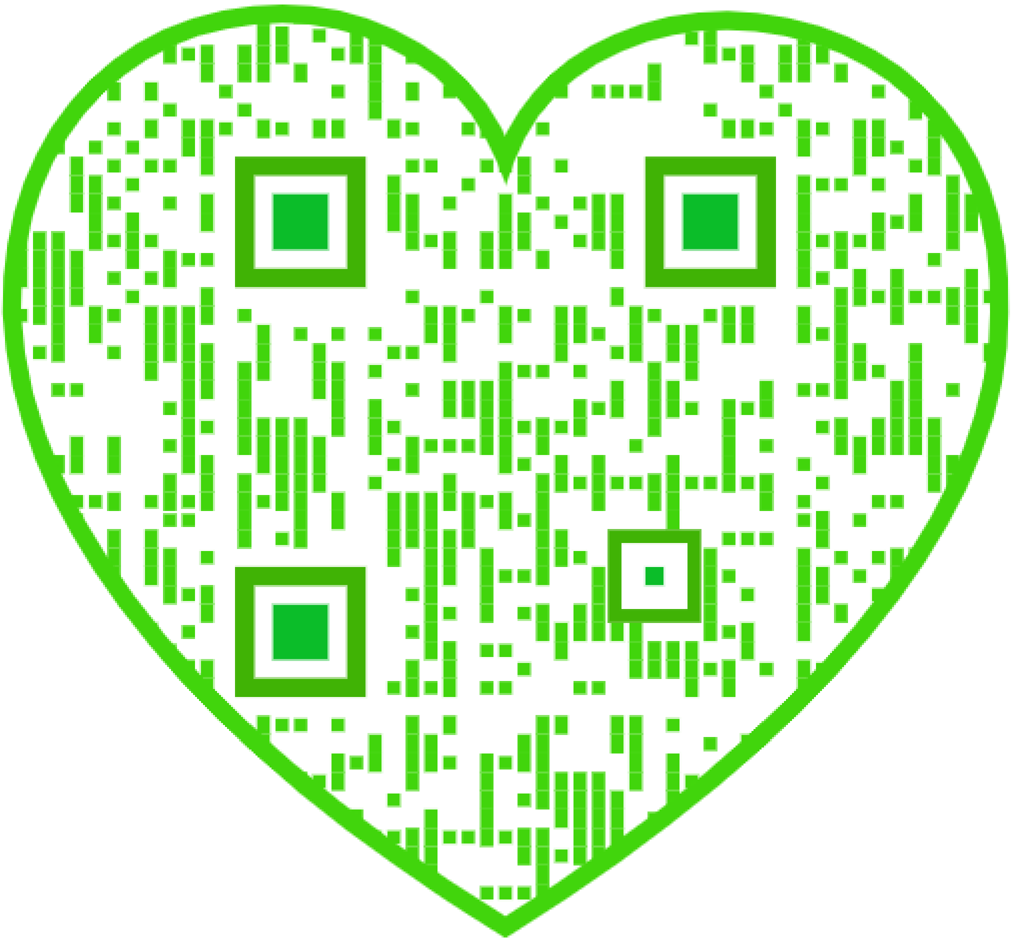

De Navorscher.

EEN MIDDEL
TOT GEDACHTEWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER
TUSSCHEN ALLEN DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN,

ONDER BESTUUR VAN

P. LEENDERTZ, Wz.

ZES EN TWINTIGSTE JAARGANG.

NIEUWE SERIE,

Negende Jaargang.

TE AMSTERDAM, bij J. C. LOMAN JR.
1876.

BLADWIJZER.

A.

Aardenburg (Oudste charter van), 170.
— (Onze Lieve Vrouwe te), 637.
Aardrijkskundig woordenboek van Nederland, 292.
Adel van het koninkrijk Holland, 549.
Allone (D'), 14.
Amsterdam. Beelden uit het Doolhof, 15. — Preekstoel der Nieuwe Kerk, 237.
Asar, 611.

B.

Baudeloo (Abdij van) in het land van Waes, 187.
Beker (Zilveren) te Zwartsluis, 512.
Bekker (Oordeel der classis van Nijmegen en Tiel over de Betooverde wereld van B.), 402.
Besmettelijke ziekte (Zuivering van personen en goederen bij), 281.
Bezitregt gestaafd door het zweren van een eed, 60, 696.
Boekverzamelaars (Gevaarlijke), 1.
Boerhave, 261, 545.
Bombell (Nils de), nederl. vlootvoogd, 391, 545.
Boomen (Merkwaardige) in Nederland, 102, 166, 326, 494.
Boucquet (L.), 10.
Bruinier (Juffrouw), 62, 230, 550.
Brugsma (B.), 290.
Burgh (A. v. d.), 467.
Bijen (De) in den rouw, 104, 167, 222, 326.
Bijgeloof verklaard, 222.

C.

(C=K zie K.)
Cyriacus (Sint), 61, 169.

D.

Dathenus (Oordeel der classis Overveluwe en Tiel over de psalmberijming van P.), 405.
Dauwtrappen (Het), 384, 541.
Dichters (Gelauwerde), 611.
Diodati (Mr. J.), 546.
Don gratuit (Een) in 1793, 60.
Duin (Reis om de wereld door Nicolaas), 394.

E.

Eedformulier (Middeleeuwsch) van den beul te Middelburg, 434.
Egmondsch handschrift, 186.
Eyk (J. van), 120.
Elten (Uit het tijnsboek der abdij van Hoog-), 257.
Emiclaar (Heerlijkheid), 394.
Esparto, 432, 542.
Examina (Onpartijdigheid in het afnemen van kerkelijke) in de classis Tiel in de 18e eeuw, 594.

F.

Friesenberg, 116.
Friezenveen, 110.

G.

Genealogische bescheiden gevraagd, 591.
Genestet (De), 262.
Gereformeerde Spanjaard in Gelderland, 290.
Gerigtsmannen in de Nederbetuwe in 1560, 505.
Geschiedenis (Hoe men de) aan het volk vertelt, 273.
Geschut, behoorende aan Zutfen in 1473, 395.
Geslacht der zelfst. naamwoorden, 522.
Geslacht v. Achtervelt, 415. — Albinus, 492. — v. Aldewerelt, 221, 381, 625. — Alewijn, 425. — Bartolotti, 41, 97, 155. — de Beaufort, 493. — Beichlingen, 88, 483. — v. Beinhem, 419. — v. Belle, 49. — v. Bevervoorde, 97. — Binkes, 165. — Boerhave, 261. — Bosch, 323, 482. — v. Brakell, 364. — v. d. Brande, 52. — v. Brienen, 419. — de Brusselle, 591. — v. Buchell, 156, 258. — Chassé, 92. — v. Darthuysen, 413. — v. Diemen, 619. — Diepenbroek, 626. — Doegeweerd, 93, 319. — v. Dompselaer, 155. — v. Doornick of Doorninck, 538. — Doublet, 492. — v. d. Eem, 415, — v. Eck, 52. — v. Eck v. Pantaleon, 163, 316. — v. Esvelt, 371, 493. - Foeyt, Foyert, 514, 527, 634. — Fremeaux, 52. — de Genestet, 262. — v. Gent, 96. — Gerrits, 370. — v. Goor, 590. — Grafstede, 430, 632. — de Groot, 622. — v. Hammerstein, 323. — v. Hardenbroek, 40, — v. Hattem, 411. — v. d. Hegge, 382. — v. d. Hell, 221, 631. — v. d. Heuvel gezegd Bartolotti, 255. — Hochepied en Colyer, 216, 425, 484. — Hodshon enz., 263, 625. — Hoelands, 540. — v. Hoemen, 153. — Hoffer, 217. — Hoola, Dura, 101. — Huygens en Rombouts, 322. — v. Hulst, 322. — Imbyze, 162. — v. Ingen, 154, 165. — Joha, Hoola, enz. 164. — de Jong enz., 163, 381, 431, 624. — Camper en Persijn, 94. — ten Cate, 53. — v. Cattenburch, 260, 482. — Keppel, 151, 425. — Cleyburch en v. d. Meer, 261. — Coymans, 304. — Comans en Mom, 156, 317. — Cuijck (v.), 165, 219. — Cuper, 221. — Crillarts, 540. — v. d. Laan, 430, 624. — de Lannoy, 123, 428. — v. Laren, 319. — v. Leeuwen, 372. — v. Lennep, 160. — Levin dict Famars, 305. — Loper, 50. — Manmaker v. Hofwegen, 305. — v. d. Mast, 50, 158, 487. — v. Meerten, 368. — Mogge, v. Bronckhorst, 161 — Mollerus, 221, 480. — v. Niendorff, 590. — Nobel, 416. — Nunninckhaffen, 588. — Ockhuijzen, 220. — v Oldenbarnevelt, 309, 482, 590, 631. d' Orville, 94, 162. — v. Oijen, 619. — de Pagniet, 588. — Palm, 383, 493. — Pantaleon, 97, 259, 634. — Picart, 160. — v. d. Poll, 416. — v. Reenen, 382. — Reewijk, 304, 588. — de Roo, 220, 625. — Ruysch, 94, 308, 479, 621. — v. Ruytenburg en v. Weert, 163, 318. — v Ruyven, 485. — Sandra, 96. — Sanisson gez. de Pesters, 323. — Scheid of Scheidt, 325, 486. — Scheidius, 101. — Schelte, 262, 626. — de Selis en de Vaes, 633. — Spiering, 160. — Stellingwerf, 484. — Timmerman, 383, 493. — Twent, 219, 319. — Tijssen of Thijssen, 538. — Uytenbogaert, 91, 256. — Utenhoven, 308. — de Vries, 413. — v. Westreenen, 96, 410. — v. Wijhe, 523, 567. — v. Wijck, 635. — de Witt, 493. — Wittebol, 322. — Wolbock, 484. — Zegers, 382, 629.
Geuzentijd (Uit den) in West-Vlaanderen, 498.
Gevaerden, 176, 336.
Gildebord (Een), 505.
Graat, (B), 119.

Grafzerken te Harderwijk, 338, 506. — en wapens in het klooster Frenswegen, 622.

H.

Haarlem, (Jan van), 164.
Hals (Schilderij van Frans), 511.
Harlingers, 117.
Heeremans (Pieter), 393.
Heiden, (J. van der) en de preekstoel der Nieuwe Kerk te Amsterdam, 237. — (Schilderij der Westerkerk te Amsterdam door), 238. — (Portret van), 236.
Heidens in Nederland, 225.
Heintje Hoek, 549.
Histoire de Flandre, 466.
Honden (Keur op de), 101.
Hooft, Warenar, 555.
Hoorn (J. van), 394.
Huygens (Gedichten van Const.), 442.
Hulle-wulle waaitje, 53.
Huwelijksverbintenissen, die in de 17e eeuw in Gelderland bedenkelijk werden geoordeeld, 546.

I.

Israeliten (De) in Egypte, 505.

J.

Jacoba van Beieren, 116.
Jood (Hoe een) te Amsterdam als chirurgijn werd toegelaten, 593.
Journal de la Haye (Bijdrage tot de geschiedenis van het), 73.

K, C=K.

Kaelne (De), riviertje, 290, 433.
Kaart (Nieuwe) van de limietscheiding tusschen de O. en W. I. Compagnie, 553.
Kakographie, 299.
Kanonnen door Karel V aan Breda geschonken, 175.
Katten (Het spinnen der), 636.
Cauwenberg, 504.
Kerkelijke inkomsten (Vragen over oude), 117.
Kermiseuvel in de Nederbetuwe, 57.
Kinckel (H. A. van), 439.
Clarenbeek in 1684, 14, 58, 435.
Klokgieters, 234, 394.
Klokken te Strijen, 293.
Knol (Jan), 610.
Koffijhuis (Klucht van 't), 182, 402.
Kogels in den mond, 115.
Collegium musicum te Groningen, 468.
Kroonwijck of Kromwijck (Het huis), 550.
Kropf (Brief van J. M. von) aan den prins van Oranje, 59.

L.

Lambrequins, dekkleeden, 322.
Latius (Joh), 109
Lennep (J. van), Klaasje Zevenster in de 18_e eeuw, 177, 397, 557.
Lennick (Van), 476.
Liefs (J.), 467.
Lijnwaad (Duur), 383.

M.

Maarten (Sint), 61, 436.
Magnin (J. S.), Losse bladen uit Drenthes geschiedenis, 76.
Marien (Amptman van St.), 171.
Maurits voor Grol, 334, 503. — (Prins) en Sint Maurits, 610.
Mispel en kwee, 224, 432.
Molukken (Kaart van de), 393.
Momber (De) in Gelderland, 602.
Munt van 330 n. Chr. met Francia, 119.
Munten (Romeinsche) op de Beken bij Renkum gevonden, 18.
Muzijknoten, 292.

N.

Naamverbastering, 79.
Nachtegaalslag (Nationale), 168.
Namen (Vreemde plaats-), 85, 297. — (Ned. plaats-) in Noord-Amerika, 116. — (Plaats-) met heim, 126, 347. —

(Ned. spot- en scheld-), 263, 327, 432. — (Ned. voor-), 565.
Navorscher (Duitsche) voor beoefenaars der nederduitsche taalkunde, 612.
Nederlanders (Vermaarde), 10.
Niemandsvriend, 112, 435.
Nic Frog, bijnaam voor de Hollanders, 103.
Noordhollandsche eenvoudigheid, 554.
Nostitz (H. v.), 14.
Numa Numantius, 74.

O.

Oera Linda Bok, 185, 560.
Oldenbarnevelt (J. van), 309.
Onderwijs op de Veluwe (Bijdrage tot de geschiedenis van 't), 289.
Onderwijzer (Een jong), 541.
Onderwijzersdienst (Langdurige), 544.
Oordt (van), 439.
Opschrift in de kerk te Opheusden, 118. — te Oud-gastel, 168. — (Flaamsch), 495.
Opschriften op kerkklokken, 17, 69, 233. — op grafsteenen in de kerkgebouwen der Nederbetuwe, 62.
Opzius jocoserius, 186.
Organisten (Vraagpunten voor kosters, schoolmeesters en), 294. — te Utrecht, 515.
Orgel te Nijkerk, 240.
Orgels en klokkenspel, 125. — te Arnemuiden, 27. — te Haarlem, 186.
Oudaen (J.), 505.
Oudheden (Opsporing van), 439.
Oud-katholijken (Houding der) in 1672, 392.

P.

Paaschfeest (Viering van het), 61, 105.
Pacificatie van Gent (Schotschrift tegen de), 497.
Paskwil van 1654, 390.
Patras (A.), 112.
Penning (Duitsche), 17. — Amsterd. Kotter-vereeniging, 72.
Penningen (Pacht-), 71, 173, 335. — Tonnenloodjes, 176.
Penningje (Een duister), 176.
Peter den Grooten (Testament van czaar), 116, 606.
Piano's en clavecimbels, 240.
Portret van J Burlage, 612.
Portretten van Corn. en Fred. de Houtman, 79, 186. — van J. v. d. Heiden, 236.
Predikant van Oldenzaal (Een aangevochten), 291, 390.
Predikanten (Standplaatsruiling van), 114, 289. — (Luthersche) te Schiedam, 334. — (Nederl.-Hervormde) te Moskou, 501.
Predikdienst (Langdurige), 327.
Professoren te Middelburg enz., 116, 285, 606. — (Naiveteit der geldersche) in de 17e eeuw, 548.
Pseudo-dissertatiën, 234.

R.

Raebel (Commandeur), 11, 112.
Raadhuis (Een), 609.
Raphael (Schilderij van), 407.
Reael (Laurens Laurensz.), 508.
Reisweddenschappen, 544.
Rekenen (Wijze van) bij de Romeinen,) 553.
Rome (De St. Maria dell' Anima te). 467.
Roomsche en protestantsche godsdienstoefening te gelijker tijd in de zelfde kerk, 596.
Rosendael, 551.
Roscam (P.), 14.
Rostock (Hoe men doctoren slaat te), 74.
Rubens (P. P.), 119.
Rijmen (Baker-kinder-) enz., 75, 291.

S.

Salzburgers te Groede (Afstammelingen der), 610.
Schilderij van de Wester kerk te Amsterdam door J. v. d. Heiden, 238.
Schrijfmeesters (Beroemde), 77.
Sebastiaan, 407.
Sneek. Garingastraat, 80.

Söllner, 62.
Sorus (J.), 8.
Spreeuwen, 328, 431.
Spreekwoorden en spreekwijzen aan den Bijbel ontleend, 193. — (Nieuwe), 409. — Hij weet wel waar Abraham den mosterd haalt, 33, 248. — De apostelen moeten wandelen, 37. — Ik heb er den bof van, 564. — Boontje komt om zijn loontje, 614. — Hij laat er geen gras onder groeien, 565. — Een riem onder het hart steken, 561. — Hij is den hoek om, 104. — Zoo verkouden als een hond, 523. — Hij is van het hondje gebeten, 151, 252. — Op St. Jut mis, 478. — Jan Kalebas, 566. — Zoo doof als een kwartel, 478, 521. — Loop naar de maan, 88, 298. — Het neusje van den zalm, 566. — In zijn nopjes zijn, 566. — Slapen als een os, 35. — Morsdood. Dood als een pier, 522. — Hii is noar Piipenbroek, 364. — Op zijn schaapjes terugkomen, 302. — Spaansch doof, 478. — Hij laat violen zorgen, 566. — Hij is om zeep, 364, 520. — Bij zijn zolen zweren, 146.
Spot- en scheldnamen (Nederl.), 103.
Staat (De) boven de kerk, 111.
Stalen pennen, 103.
Statenbijbel (Invoering van den) in de Nederbetuwe, 331.
Strabbe (A. W.), 510.

T.

Tienden (Beschapen), 79.
Toasten (Oud-hollandsche), 591.
Tollen (G. van), Cyfferboek, 511.
Toonkunstenaars te Leiden, 31. — te Oudewater, 31. — voorkomende in het Album studiosorum der leidsche hoogeschool, 125.
Trouwbrief, 109.
Tunnicius (Een conjectuur op), 212.
Turken (De) aan den Rijn, 502.
Twistzaken (Twee) in 1787, 553

U.

Ulloa (Alf. de), 545.
Unaas leeuw enz., 232.

V.

Venus grafschendster, 118.
Verbuiging van bijnamen, 618.
Verloting van Raaphorst in 1709, 172, 288, 329, 385.
Vin (A. de), 510.
Vlekken uit portretten (Middel om) te doen verdwijnen, 223.
Vondel (Rijmen toegeschreven aan), 19, 292, 396.
Voltaire in Nederland, 76.
Vrijmetselaars in Nederland, 278.

W.

Wapen v. Friesland, 100. — Gesl. v. Alphen, 307, 631. — Boucher enz., 157. — Duquesne enz, 101. — Hamerstein, 430, 624. — Hillebrands, 383 — de Joncourt enz., 155. — v. Ceulen, 430. — Coster, 635. — Panneboeter enz., 325. — Pieterson en Hoogenhouck, 93. — Trouillard, 493. — (Een familie-), 96 — (Een geslacht-), 261.
Wapens gevraagd, 40, 93, 155, 492. — op portretten, 157. — (Twee), 160. — op een porceleinen schaal, 540.
Waterchineezen, 504.
Wederdoopers (Wijze van groeten bij de), 15, 433.
Werkstaking in de vorige eeuw, 332.
Woorden in de meierij van den Bosch in gebruik, 563.
Woorden, afgeleid, verklaard of beoordeeld. Vrouwentitels, 81, 297. — alsterwijn, 35. — Apeldoorn, Appeltern, 244. — betijen, 253. — blutse, 150. — Bourtange, 85, 298. — buffeltje, 86, 296. — buis, pijp, 521. — buschcolen, 409, 519. — dubben, 80, 296 — ducjes van Tholl, 303. — fidibus, 364. —

photographie, 149. — Garingastraat, 80. — geprosesside (geprofesside) persoon, 303. — grens, 619. — hartstikkedood, 214. — Heeg, 361, 613. — heerschap, 290. — heim, 126. — Herschel, 88. — hoet (den) dragen, 214, 301. — jodute, 212, 408 — kajuit, 253. — Kenau, 253. — klimaatschieter, 150. — klokslag, 36, 298. — klopje, 80, 250. — kobunder, 88, 251. — koeterwaalsch, 37. — queern, dwanckmolen, 363. 476, 517. — laveeren, 253. — leges, 216. — Lincelles, Werwick, 302. — melkaton, 33. — Muus, 361, 561. — nojael, 214. — orleans, 409, 561. — Pantaleon, pantalon, 516. — pelgrim, 254. — pier, 150. — pissebed, 37. — proeve, 214. — Roode helden straat, 254. — scharbiers-malt, 363, 521. — schrikkeljaar, louwmaand, 215. — scroyelgelt, 85, 147. — schuiven (opium), 39. — schutten, 564. — sieraad, 518. — sleyscat, 300 — Souburg, 88. — spakerig, 410, 618. — spadille enz., 617. — steen, 32. — tsau, 253. — veertalen, 150. — vermouth, 36, 243. — Vianen, 215, 301. — vos, 522, 617. — vry gheley, vondt, 566. — wat-je-kou, 566. — wierook, 298. — witachtig, 86. — Zeeuw, 86, 148. — Zweder, Zweer, Assuerus, 618.

Z.

Zeeboek (Een) uit de middeneeuwen, 461.
Zevengesterne, 223, 327.
Zilvervisschers (De) van Enkhuizen, 334.
Zoccolanti, 7.
Zondvloed (Persische overlevering omtrent den), 168

MEDEWERKERS.

A.

A., Loop naar de maan, 88. — Hij is om zeep, 364. — Spaansch doof, 478. — Zoo doof als een kwartel, 478 — Morsdood, 522. — Vossen, 522. — Zoo verkouden als een hond, 523.
A. (v.), Gesl. de Roo, 220. — Gesl. v. Aldewerelt, 221.
Aarsen (A.), Pissebed, 37. — Orgels en klokkenspel, 125. — De bijen in den rouw, 222. — Ned. spot- en scheldnamen, 272, 432. — Bijdrage tot de geschiedenis van 't onderwijs op de Veluwe, 289 — Merkwaardige boomen in Nederland, 326 — Gesl Ruisch, 479. — Maurits voor Grol, 503.
Altorffer, (J. C.), Klucht van 't koffijhuis, 402.
Andante, Gesl. ten Cate, 53. — Gesl. Scheidius, 101. — Jacoba van Beieren, 116. — P. P Rubens, 119. — Wapen Panneboeter enz., 325. — Gesl. Nunninckhaffen, 588. — J. A. van Goor, 590.
Anspach (J.), Commandeur Raebel, 11. — Opschriften op kerkklokken, 17, 69, 233. — G. van Hardenbroek, 40. — Gesl. Bartolotti, 41. — Hulle-wulle-waaitje, 53. — Kermiseuvel in de Nederbetuwe, 57. — Opschriften op grafsteenen in de kerkgebouwen der Nederbetuwe, 62. — Grafelijk geslacht van Beichlingen, 88. — Gesl. Uytenbogaert, 91. — Baron Chassé, 92. — Gesl. Ruysch, 94, 479, 621. — Gesl. van Westreenen, 96, 410. — Pantaleon, 97, 259. — Standplaatsruiling van predikanten, 114. — Spreekwijzen uit den vreemde, 146. — Gesl. Keppel, 151, 425. — Gesl. v Hoemen, 153. — Gesl. Comans en Mom, 156. — Gesl. Picart, 160. — St Cyriacus, 169. — Amptman van St. Marien, 171. — Spreekwoorden en spreekwijzen aan den Bijbel ontleend, 193. — Proeve, 214. — Gesl. v. d. Hell, 221. — Gesl. Mollerus, 221, 480. — Heidens of Zigeuners in Nederland, 225. — Apeldoorn, 244. — Hij weet wel waar Abram den mosterd haalt, 248. — Roode helden straat te Buren, 254. — Van den Heuvel gezegd Bartolotti,

255. — Uit het tijnsboek der abdij van Hoog-Elten, 257. — v. Buchell, 258. — Gesl. v. Cattenburch, 260, 482. — Ned. spot- en scheldnamen, 263. — Professoren te Middelburg enz., 287. — Heerschap, 290. — Een gereformeerde Spanjaard in Gelderland, 290. — Een aangevochten predikant van Oldenzaal, 291. — Kakographie, 299. — Sleyscat, 300. — Lincelles, Werwick, 302 — Gesl. Coymans, 304. — Gesl. Reewijk, 304. — Gesl. Foeyt-Foyert, 314, 427. — Gesl. v. Laren, 319. — Invoering van den Statenbijbel in de Nederbetuwe, 331. — Queernen en dwanckmolens, 363. — Fidibus, 364. — Enkele genealogische gegevens naar aanleiding van sommige nederbetuwsche grafschriften, 364. 411. — Oordeel der classis Nijmegen en Tiel over de Betooverde wereld van B. Bekker in 1693, 402. — Oordeel der classis van Overveluwe en Tiel over de psalmberijming van P. Dathenus in 1696, 405. — Gesl. de Lannoy, 429. — Esparto, 432. — Niemandsvriend, 435. — St. Martinus, 436. — Opsporing van oudheden, 439. — J. van Oldenbarnevelt, 482. — Merkwaardige boomen in Nederland, 494. — Grafzerken te Harderwijk, 506. — Riddergeslacht van Wijhe, 523, 567. — Mr. J. Diodati, 546. — Huwelijksverbintenissen, die in de 17e eeuw in Gelderland bedenkelijk werden geoordeeld, 546. — Naiveteit der geldersche professoren in de 17e eeuw, 548. — Het schutten van bruidegoms, 564. — Ik heb er den bof van, 564. — Vrey gheley, voudt, 566. — Gesl. de Pagniet, 588. — Onpartijdigheid in het afnemen van kerkelijke examens in de classis Tiel in de 18e eeuw, 594. — De momber in Gelderland, 602. — Gesl v Diemen, 619. — Gesl. v. Oijen, 619. — Laatste afstammeling van H. de Groot, 622. — Gesl. Diepenbroek, 626.

B.

B., Jan v. Haarlem, 164. — Gesl. v. Ingen, 165. — Gesl. Binkes, 165. — Heerlijkheid Emiclaar, 394. — Wapen v. Ceulen, 430. — Wapen v. Hamerstein, 430. — Gesl. Grafstede, 430. — Gesl. de Jong, 431.— Wapen Trouillard, 493. — Gesl. v. Esvelt, 493. — Gesl. Timmerman, 493. — Gesl. de Witt, 493.

B. (D. M.), Gevaarlijke boekverzamelaars, 1.

B. (Const.), Den hoet dragen, 301.

Baan (J van der). Viering van het Paaschfeest, 107. — Een aangevochten predikant van Oldenzaal, 390. — Gesl. de Lannoy, 429. — A. W. Strabbe, 510. — A. de Vin, 510. — Cijferboek van G. van Tollen, 511. Fam. Hoelands, 540. — Een jong onderwijzer, 541. — Langdurige onderwijzersdienst, 544. — Gesl. Reewijk, 588. — Gesl. Grafstede, 632.

Backer van Leuven, Gesl. Ruysch, 308. — Grafzerken te Harderwijk, 338, 506. — Gesl. v. d. Hegge, 382. — Gesl. v. Reenen, 382. — Gesl. Zegers, 382, 629 — Wapen Hillebrands, 383. — J. v Hoorn, 394. — Gesl. Alewijn, 425. — Gesl. de Lannoy, 429. — J. v. d. Laan, 430. — Grafzerken en wapens in het klooster Frenswegen, 622.

Bakkenes (H. C. van), Wapens Boucher enz., 157. — Wapens op portretten, 157. — Gesl. v. d. Mast, 158. — Gesl. Spiering, 160, — Gesl. de Hochepied en Colyer, 216. — Gesl. Bosch, 482. — Gesl. v. Beichlingen, 483. — Gesl. Wolbock, 484. — Gesl. Stellingwerf, 484. — Merkwaardige boomen in Nederland, 495.

Beer (T. H. de) Baker-kinderrijmen enz., 75. — Zevengesternte, 223. — Vermouth, 243.

Brandeler (P. A. J. van den), Gesl. de Lannoy, 428. — Gesl. Doublet, 492. — Gesl. Crillarts, 540.

B-S., Klokgieters, 394.
Buddingh (S. J. W.), Rijmen aan Vondel toegeschreven, 396.

C.

C. (B. F.), Joh. Latius, 109. — Luthersche predikanten te Schiedam, 334.
Caland (F.), Niemandsvriend, 112. — Gesl. Mogge, v. Bronckhorst, 161. — Gesl. v. Cuyck, 165. — Abdy van Baudeloo in het land van Waes, 187. — Gesl. Hoffer, 217. — Genealogie van Cuyck. 219. — Manmaker v. Hofwegen, 305. — Levin dict Famars, 305. — Wapen van het gesl. v. Alphen, 307. — Utenhove, 308. — de Kaelne, 433. — Middeleeuwsch eedformulier van den beul te Middelburg, 434. — Clarenbeek in 1684, 435. — v. Ruyven, 485, — Gesl. v. d. Mast, 487. — Gesl. de Lannoy, 490. — Gesl. de Beaufort, 493.
Churl (John), Zeeuwen, 86. — Kobunder, 88. — Wet op de geslachtnamen, 116. — Kenau, 253. — Boerhave, 261. — Zweder, Zweer, Assuerus, 618. — Grens, 619.
Court (J. W. C. del), Gesl. Bosch, 323. — Gesl. Sanisson gezegd de Pesters, 326.

D.

D. (J.) / L. Duitsche penning, 17. — Romeinsche munten op de Beken bij Renkum gevonden, 18. — Hoe men te Rostock doctoren slaat, 74. — Naamverbastering, 79. — Pachtpenningen, 174. — Tonnenloodjes, 176.
Doorninck (J. I. van), Numa Numantius, 74. — Beschapen tienden, 79. — Gesl. Twent, 319. — van Lennick, 476.

E.

E. (A. J.), Gesl. v. Eck v. Pantaleon, 316.
E. A. P., Hij weet wel waar Abraham den mosterd haalt, 33 — Professoren te Middelburg, 286. — Langdurige predikdienst, 327.

F, Ph.

Feith (H. O.), Vraagpunten voor kosters, schoolmeesters en organisten, 294.
Philax, Reisweddenschappen, 544.
Fock (V. Brucken), Gesl. Timmerman, 383.
Fokker (Mr. G. A.), Verloting van Raaphorst, 288, 385.
Frederiks, (J. G.), Beroemde schrijfmeesters, 77. — Geschut, behoorende aan Zutfen in 1473, 395.

G.

G. (H.), Barend Graat, 119.
G. (M. J.), Leges, 216.
Gerlings Cz. (Mr. H.), Wapens gevraagd, 93.
Gouw (J. ter), Beelden uit het Doolhof te Amsterdam, 15. — J. v. Lennep, Klaasje Zevenster in de 18e eeuw, 397. — Heintje Hoek, 549. — Noordhollandsche eenvoudigheid, 544. — Oud-hollandsche toasten, 591. — Hoe te Amsterdam een Jood als chirurgijn werd toegelaten, 593.
Graaf (J. J.), Toonkunstenaars enz. te Oudewater, 31.

H.

Heije, Toonkunstenaars te Leiden, 31.
Hesselink (C. D. Keppel), Friezenveen, 110
Hoevell (Mr. R. J. W. F. van), Nederlandsche spot- en scheldnamen, 104. — Zilveren beker te Zwartsluis, 512.

J.

J. (Theod.), Eene bijdrage tot de geschiedenis van het Journal de Leide, 73.
J. Jr. (J. G de G.), Lambrequins, dekkleeden, 322. — Genealogie Wittebol, 322. — Gesl. van Hulst, 322.
Jorissen Mzn. (W. J.), Nederl. spot- en scheldnamen, 327.

K.

K., Gesl. Scheidt, 486.
K. (J. C.), Opzius Jocoserius, 186. — Middel om vlekken van portretten te doen verdwijnen, 223. — B. Brugsma, 290. — De Israeliten in Egypte, 505. — Zoo doof als een kwartel, 521.
K. (V.), Gesl. v. d. Mast, 50. — Gesl. v. Aldewerelt, 381.
K. (V. R. V. D.), Wapens gevraagd, 40.
Kesteloo (H. M.), Trouwbrief, 109.
Koo, De architect van Oordt, 439. — Wapens gevraagd, 492.
Kremer (A. J. C.), Adel van het koninkrijk Holland, 549. — Een riem onder het hart steken, 561 — Woorden in de meierij van den Bosch in gebruik, 563. — Ned. voornamen, 565. — Watje-kou, 566. — J. van Oldenbarneveldt, 590. — Loontje komt om zijn boontje, 614. — Spadille, 617.
K. v. S., J. van Oldenbarnevelt, 309. — Twee twistzaken in 1787, 553.

L.

L., Verloting van Raaphorst, 329.
L., Orleans, 409. — Wijze van groeten bij de Wederdoopers, 433.
L. (C. P.), Histoire de Flandre, 466. — J. Liefs, 467. — Ab. v. d. Burgh, 467. — De St. Maria dell' Anima te Rome, 467. — Alfonso de Ulloa, 545.
L. (G. v. D.), Witachtig, 86.
Laboranter, Commandeur Raebel, 112. — Pachtpenningen, 175. — Portretten van Corn, en Fred. Houtman, 186. — De zilvervisschers van Enkhuizen, 334. — Pieter Heeremans, 393. — Kaart van de Molukken, 393. — Reis om de wereld door Nicolaas Duin, 394. — Schilderij van Raphael, 407. — N. de Bombell, 545. — Nieuwe kaart op de limietscheiding tusschen O. en W. I. Comp. 553.
Laurillard (E.) Photographie, 149. — Klimaatschieter, 150. — De bijen in den rouw, 167. — Hij is van het hondje gebeten, 252. — Muzijknoten, 292. — Loop naar de maan, 298. — Hij is om zeep, 520. — Vossen, 617.
Lee (G. van der), Eene keur op de honden, 101.
Leendertz Wz. (P.), Rijmen aan Vondel toegeschreven, 19. — Vrouwentitels, 83. — Buffeltje, 86. — Heim, 133, 361. — Zeeuwen, 148. — Klaasje Zevenster in de 18e eeuw, 177, 399. — Eene conjectuur op Tunnicius, 213. — Kobunder, 251. — Gedichten van Const. Huygens, 442. — Laurens Laurensz. Reael, 508. — Buschcolen, 519. — Rosendaal, 551. — Hoofts Warenar, 555.

M.

M. (B. J. A.), H. A. van Kinckel, 439.
Menno, Coster, 635.
Molhuysen (A. A. A.), Portret van J. Burlage, 612.
Muller (Frederik), Asar, 611.

N.

N., Gesl. Cuper, 221. — Een geslachtwapen, 261. — Gesl. Schelte, 262.
Nepveu (J. I. D.), Clarenbeek in 1684, 58. — Gesl. Uytenbogaert, 256. — Schilderij van Frans Hals, 511.

O.

O. (H. M. C. v.), Slapen als een os, 35. — Vianen, 301. — Zevengesternte, 327. — Nieuwe spreekwijzen, 409. — Nederlandsch-hervormde predikanten te Moskou, 501. — Een gildebord, 505.
Oosterzee (H. M. C. van), Viering van het Paaschfeest, 105. — Pachtpenningen, 173. — Pseudo-dissertatiën, 234. — Professoren te Middelburg, enz., 285. — Standplaatsruiling van predikanten, 219. — Esparto, 542.

P.

P, (H. K.), Magnin, Losse bladen uit Drenthes geschiedenis, 76.
P. (d.), Gesl. de Jong enz., 163.
Palm (A. L.), Gesl. Palm, 383.
Piccardt (S.), Wapens op een porceleinen schotel, 540. — Boerhave, 545.
Poes, Kobunder, 251.
P. Q., Een paar Vondeliana, 292.
Proes (L.), Viering van het Paaschfeest, 61. — Hoe men de geschiedenis aan het volk vertelt, 273.
Putman (J. J.), Kogels in den mond, 115. — Kanonnen door Karel V aan Breda geschonken, 175.
P. v. W., Het huis Kroonwijck, of Kromwijck, 550.

R.

R. (A. A.), Jan van der Laan, 624. — Wapen v. Hamerstein, 624. — Gesl. de Jong, 624.
R. (W. N. D.), P. Roscam, 14. — H. v. Nostitz, 14.
Rappard, (F. van), Gesl. de Jong, 381.
Reepmaker (A. A.), v. Belle, 49.
Rogge (H. C.), Organisten en orgels te Utrecht, 515.
Roos (G. P.), Pachtpenningen, 71. — De staat boven de kerk, 111. — A. Patras, 112. — Nederl. plaatsnamen in Noordamerika, 114. — Vragen over oude kerkelijke inkomsten, 117. — Heim, 126. — Blutze, 150. — Veertalen, 157, — Pier, 150. — Het oudste charter van Aardenburg, 170. — Bijgeloof verklaard, 223. — Mispel en kwee, 224. — Klopje, 250. — Buffeltje, 296. — Dubben, 296. — Vreemde plaatsnamen, 297. — Vrouwentitels, 297. — Op zijn schaapjes terugkomen, 302. — Waterchineezen, 504. — Compilatie, 506. — Queernen en dwanckmolens, 517. — Hij is om zeep, 520. — Scharbiers-malt, 521. — Geslacht der zelfst. naamwoorden, 522. — Het dauwtrappen, 541. — Klaasje Zevenster in de 18e eeuw, 557. — Orleans, 561. — Hij laat er geen gras onder groeien, 565. — Spakerig, 618.

S.

S., Verbuiging van bijnamen, 618.
S., Klokken te Strijen, 293.
S. (G. A.), Zoccolanti, 7. — d'Allone, 14. — Clarenbeek in 1684, 14. — Wijze van groeten bij de Herdoopers, 15. — Harlingers, 117. — Venus grafschendster, 118. — Francia in 330 n. Chr., 119. — Egmondsch handschrift, 186. — Juffrouw Bruinier, 230.
Schorer (E. P.), Gesl. Loper, 50.
Six (G. A.), J. Sorus, 8.
Smits (J. J.), Orgel te Nijkerk, 240.
Sn., Jacob v. Eyck, 120.
S. O., Spakerig, 410.
Spellers (S.), Orgels en klokkenspel te Arnemuiden; 27. — Toonkunstenaars voorkomende in het Album studiosorum der leidsche hoogeschool. 125. — Orgels te Haarlem, 187. — Collegium musicum te Groningen, 468.
Stekhoven (J. H. Schuurmans), De apostelen moeten wandelen, 37.
Sterrevelt (D.), Gesl. Cleijburch en v. d. Meer, 261.

T.

Tideman Jzn. (B.), Hoe is de houding der Oud-Katholieken in 1672 te verklaren? 392.

V.

Vedete, Gesl. v. Doornick, 538.
Vorsterman van Oijen (A. A.), L. Boucquet, 10. — Vermaarde Nederlanders, 10. — Gesl. Fremeaux, 52. — Familie van Eck, 52. — Van den Brande, 52. — Wapens Pieterson en Hoogenhouck, 93. — Gesl. Camper en Persijn, 94. — Gesl. d'Orville, 94. — Gesl.

vanGent, 96. — Een familiewapen, 96. — Gesl. Sandra, 96. — Gesl. van Bevervoorde, 97. — Gesl. Bartolotti, 97. — Gesl. v. Ingen, 154. — Gesl. v. d. Mast, 158. — Twee wapens, 160. — Gesl. Twent, 219. — Gesl. Ruysch, 309. — Gesl. Comans en Mom, 317. — Gesl. v. Ruytenburch, 318. — Gesl. v. Hammerstein, 323. — Gesl. de Lannoy, 323. — Gesl. Scheid, 325. — Juffrouw Brunier, 550. — R. A. von Niendorff, 590. — Genealogische bescheiden gevraagd, 590. — Gesl. de Brusselle, 591. — Gesl. de Roo, 625. — Gesl. v. Aldewerelt, 625. — Gesl. Hodshon, 625. — Gesl. Schelten, 626. — Gesl. v. d. Hell, 631. — Gesl. v. Alphen en Volbergen, 631. — Gesl. v. Oldenbarneveld, 631. — Gesl. Eck v. Panthaleon, 634. — Gesl. Foeijt en Foyert, 634.

Vries Jzn. (J°. de), Medaille Amsterdamsche Kottervereeniging, 72. — Een duister penningje, 176. — Portretten van J. van der Heiden, 236. — J. van der Heiden en de preekstoel der Nieuwe Kerk te Amsterdam, 237. — Schilderij van de Westerkerk te Amsterdam door J. v. d. Heiden, 238. — Pachtpenningen, 335.

W.

W. (Aem. W.), St. Cyriacus, 170. — Jodute, 212.

Wagner (J. D.), Opschrift in de kerk te Opheusden, 118. — Wapens gevraagd, 155. — Wapen de Joncourt enz., 115. — Gesl. v. Dompselaer, 155. v. Buchell, 156. — Gesl. v. d. Mast, 159. — W. v. Lennep, 160. — Gesl. v. Ingen, 318. — Gesl. de Hochepied en Colyer, 425. — Gesl. de Selis en de Vaes, 633.

Winkler (Johan), Steen, 32. — Alsterwijn, 35. — Klokslag, 36, 298. — Koeterwaalsch, 37. — Klopje, 80. — Vrouwentitels, 81. — Vreemde plaatsnamen, Bourtange, 85, 298. — Souburg, 88. — Friesenberg, 116. — Scroyelgelt, 147. — Merkwaardige boomen in Nederland, 166, 326. — Hartstikkedood, 214. — Vianen, 215. — Bijgeloof verklaard, 222. — Klokgieters, 234. — Hij weet wel waar Abram den mosterd haalt, 249. — Baker-kinderrijmen enz., 291. — Aardrijkskundig woordenboek van Nederland, 292. — Wierook, 298. — De bijen in den rouw. 326. — Werkstaking in de vorige eeuw, 332. — Gevaerden, 336. — Heim, 347. — Duur lijnwaad, 383. — Nil de Bombell, 391, — Jodute, 408. — Buschcolen, 409. — Spreeuwen, 431. — Mispel en kwee, 432. — Een zeeboek uit de middeleeuwen, 461. — Queernen, 476. — Flaamsch opschrift, 495. — Uit den geuzentijd in West-Flaanderen, 498. — Pantaleon, Pantalon, 516. — Sieraad, 518. — De mansnaam Muus, 561. — Roomsche en protestantsche godsdienstoefening te gelijker tijd in de zelfde kerk, 596. — Duitsche Navorscher voor beoefenaars der nederduitsche taalkunde, 612. — Heeg, 613. — Onze Lieve Vroue van Aardenburg, 637.

---

*, Scroyelgelt, 85. — Gesl. Deugeweerd, 93, 319. — Stalen pennen, 103. — De bijen in den rouw, 104, 326. — Het testament van czaar Peter den Grooten, 116, 606. — Gesl. Bartolotti, 155. — Persische overlevering omtrent den zondvloed, 168. — Nationale nachtegaalslag, 168. — Het Oera Linda Bok, 185. — Ducjes van Tholl, 303. — Spreeuwen, 328. — Het dauwtrappen, 384. — De Turken aan den Rijn, 502. — Afstammelingen der Salzburgers te Groede, 610. — Het spinnen der katten, 636.

***, Imbyze, 162.

?, Sebastiaan, 407.

LEES-, SCHRIJF- EN DRUKFOUTEN.

			In deel XXV,				
bl. 594,	reg.	3	v. b.	*staat:*	Humath	*lees:*	Kumath
» 595,	»	14	»	»	שׁקָר	»	שׁוֹפָר
» 608,	»	19	»	»	*achttiende*	»	*zeventiende*
			In deel XXVI,				
bl. 83,	reg.	10	v. b.	*staat:*	meer	*lees:*	mee
» 119,	»	1 en 8	»	»	v.	»	n.
» 136,	»	4	»	»	noordwesten	»	noordoosten
» 138,	»	5	»	»	zuidwestelijke	»	zuidoostelijke
» 140,	»	15	»	»	zuidwestelijk	»	zuidoostelijk
» »	»	5	v. o.	»	Hedichem,	»	Kedichem,
» 145,	»	15	v. b.	»	(Anjum	»	Anjum (
» 149,	»	11	v. o.	»	een	»	eeu
» 254,	»	18	»	»	voorkomender	»	voorkomende r
» 278,	»	17	»	»	2.	»	52.
» 347,	»	5 en 9	v. b.	»	Morn,	»	Mom,
» 363,	»	17	»	»	naam	»	vorm
» 367,	»	7 en 8	v. o.	»	richter van Tiel in 1675 *moet wegvallen.*		
» 370,	»	2 v. b. en 379 reg. 7 v. b.		*staat:*	Haek	*lees:*	Hack
» 371,	»	16	v. o.	*staat:*	10	»	412
» 376,	»	8	v. b.	»	hun	»	hem
» 377,	»	3	v. o.	»	misschien commandant van Zaltbommel in 1672 (Kok Vaderl. wdbk. VII, 309;) *moet wegvallen.*		
» 462,	»	5	v. b.	»	een	*lees:*	eeu
» 482,	»	10	v. o.	»	XXXI,	»	XXVI,
» 494,	»	13	»	»	Haeften,	»	Besten,
» 496,	»	5	v. b.	»	Nuenynxbrucghe.	»	's Cueninxbrucghe
» 549,	»	14	»	»	opmerkingen	»	opmerking

GESCHIEDENIS.

Gevaarlijke boekverzamelaars. De beruchte geschiedenis van graaf Libri, die, zoo als men weet, beschuldigd werd, in zijne kwaliteit van inspecteur generaal der openbare boekerijen in Frankrijk, in de jaren 1842—1847, zich voor eene waarde van ± fr. 500,000 aan boeken en handschriften, uit de door hem geinspecteerde (!?) bibliotheken te hebben toegeëigend, ligt nog versch in het geheugen. Wèl heeft Libri in verschillende geschriften zijne onschuld trachten te bewijzen — o. a. in zijne Brieven aan M. de Falloux; aan het ministerie van justitie en aan M. Barthélemy Saint-Hilaire — en zijn ook enkele mannen van naam in de letterkundige wereld als zijne verdedigers opgetreden [1]), maar dat heeft toch niet kunnen beletten, dat hij den 22n junij 1850 te Parijs tot 10 jaren gevangenisstraf veroordeeld werd. In tijds gewaarschuwd, wist hij de toepassing dier straf te ontgaan, door naar Engeland de wijk te nemen. Door herhaalde veilingen uit zijne schijnbaar onuitputtelijke bibliotheek, had M. Libri een aanzienlijk vermogen verworven. Zoo bragt b. v. eene door hem in 1849 gehouden verkooping — na aftrek der onkosten — ongeveer *ƒ* 50,000 op. In 1857 hield hij te Londen nog drie belangrijke verkoopingen van boeken en handschriften, waarvan de catalogus der eerste niet minder dan 12,000 nummers, die der handschriften ongeveer 1200 nummers bevat. Deze laatste alléén bragten niet minder dan *ƒ* 80,000 op.

In 1871 kwam de door dr. Alois Pichler — een geestelijke uit

[1]) O. a. Ed. Labonlaye, die in zijn artikel: La manie des livres à propos d'un catalogue (Catalogue of the choicer portion of the magnificent library formed by m. G. Libri, so eminent as a collector, who is leaving London in consequence of ill health, and *solely for that reason* disposing of his literary treasury, etc. London, Sotheby 1859. roy. 8o.) de schuld of onschuld van m. Libri wel in het midden laat, maar hem toch blijkbaar voor onschuldig houdt. Verg. Revue des deux mondes. 1859. 1 Sept.

Beieren en een op kerkhistorisch gebied gunstig bekend schrijver — in de keizerlijke bibliotheek te St. Petersburg gepleegde diefstal aan het licht. Dagbladen en tijdschriften hebben in der tijd de bijzonderhedeu dienaangaande min of meer uitvoerig meêgedeeld (o. a. de Nederl. Spectator 1871, n°. 29) Ik kan dus volstaan met slechts in herinnering te brengen dat dr. Pichler, — die als buitengewoon bibliothecaris van de keizerlijke bibliotheek, natuurlijk vrijen toegang had tot de bibliotheek-lokalen — in ruim anderhalf jaar ongeveer 4500 boekdeelen heimelijk naar zijn huis gedragen heeft, en dat wel door die boeken — en daaronder zelfs een aantal folianten en eene prachtuitgave van Voltaire in 72 quarto dln.! — in den rug van zijn overjas, die daartoe van een grooten zak voorzien was, te verbergen. Reeds sedert geruimen tijd, en steeds in toenemende mate, werden boeken vermist, maar te vergeefs zocht men den dief, totdat dr. Pichler op een goeden — maar voor hem zeer noodlottigen dag — bij het verlaten der bibliotheek een paar boeken op den grond liet vallen, die door hem met groote tegenwoordigheid van geest weêr op hun plaats gezet werden. Maar van *nu* af werd hij steeds bespied en bij gelegenheid, dat een *al* te gedienstige portier hem — tegen zijn wil — zijn overjas hielp aantrekken, voelde deze iets dat veel op een foliant geleek en gaf terstond van zijne bevinding kennis. Pichler bekende het boek slechts te hebben medegenomen om een citaat te vergelijken. Bij eene daarop gevolgde huiszoeking bleek, dat een groot gedeelte van de ontvreemde boeken zorgvuldig in kisten gepakt en uit bijna al de boeken het merk der keizerlijke bibliotheek verwijderd was. Bovendien vond men een aantal losse stukken uit tijdschriften, en platen uit boekwerken gesneden, o. a. de kopergravuren uit twee zeldzame bijbels. Gevraagd zijnde *waarom* hij dat gedaan had, gaf hij eenvoudig ten antwoord, dat hij meende, dat die boeken toch defect waren. Oók vond men een 200tal titelkaarten, die hij uit de alphabetische catalogus genomen had, en waardoor hij dus niet weinig verwarring in de administratie te weeg bragt. Die kaarten gebruikte hij — volgens zijne eigene verklaring — in de bibliotheek, uit verstrooidheid òf uit gebrek aan papier, om er aanteekeningen op te maken en dan stak hij ze vervolgens eenvoudig in zijn zak! Zijn verdediger trachtte uit een en ander het bewijs te putten, en als verzachtende omstan-

digheid te doen gelden, dat zijn cliënt geen dief van professie was, maar door een onweêrstaanbaren hartstogt, om boeken te verzamelen, gedreven werd. Het mogt echter niet baten. Dr. Pichler werd levenslang naar Siberiën verbannen, terwijl zijne huishoudster en medepligtige, Crescentia Wimmer, gedurende vier maanden in een werkhuis werd opgesloten. In het laatst van 1873 werd aan Pichler, wegens voortdurende ziekelijkheid, maar vooral door tusschenkomst van den koning van Beieren, gratie verleend. Hij overleed echter niet lang daarna[1]).

In den loop van 1873 werd de bibliothecaris van de stadsbibliotheek te Troyes — M. Harmand — door de regtbank dier stad tot vier jaren gevangenisstraf veroordeeld, wegens het ontvreemden van een groot gedeelte van de aan zijne zorgen toevertrouwde schatten. Het trok namelijk de aandacht van enkele boekliefhebbers, dat sedert 1866 door een boekhandelaar in die stad, verkoopingen van oude en zeldzame boeken gehouden werden, waarvan de catalogussen blijkbaar *niet* door dien boekhandelaar, maar door een zeer ervaren bibliograaf vervaardigd waren. Het drukke en intime verkeer van Harmand met dien boekverkooper wekte argwaan en leidde tot een onderzoek, dat den reeds sedert jaren door den ontrouwen bibliothecaris gepleegden diefstal aan het licht bragt, en zijne veroordeeling ten gevolge had. Bovendien bleek uit dat onderzoek, dat sedert dertig jaren door de daartoe aangestelde autoriteiten geen toezigt over die bibliotheek was uitgeoefend; dat Harmand óók de voor de bibliotheek-lokalen bestemde brandstof stal, en dat hij zijn vuil linnengoed in de boekekasten wegborg! [2])

Maar ik wenschte slechts even de daden van Libri, Pichler en Harmand in herinnering te brengen, om meer bepaald de aandacht te vestigen op een feit van gelijken aard, — door eene

[1]) Breedvoerig behandeld in eene brochure, getiteld: Dr. Alois Pichler und der Bücherdiebstahl aus der Kaiserl. öffentl. Bibliothek in St. Petersburg. Bericht über die Verhandlungen vor den Geschworenen. St. Petersburg, Carl Ricker. 1871. 98 blz. gr. 8⁰ In het proces van dr. Pichler wordt ter loops op een dergelijken diefstal van eenen Lindner gewezen Te vergeefs zocht ik naar bijzonderheden omtrent dit feit. Waar kan ik er iets over vinden?

[2]) Affaire Harmand, ex bibliothécaire de la ville de Troyes. Expertises, réquisitoire, plaidoyers, condamnation, d'après les documents originaux. Bar-sur-Seine Imprimerie Saillard. 1873. 4 en 196 blz. 8⁰.

vrouw bedreven — dat waarschijnlijk minder bekend is dan de reeds genoemde, en naast deze wel een plaatsje verdient.

In het 2e deel, blz. 280, van: Hoffmann von Fallersleben, Mein Leben. Aufzeichnungen und Erinnerungen (Hannover, 1868), komt namelijk het volgende schrijven voor (gedd. 17 april 1835) van een zekeren Ritschl aan Hoffmann v. F., toen ter tijd beide beambten aan de Universiteitsbibliotheek te Breslau:

»Heute vor 8 Tagen reistest Du, und wer weiss, ob Du's einen Tag später noch gethan hättest. Morgen werden 's acht Tage, dass auf der Bibliothek bei Revision des juristischen Faches eine so befremdliche Menge von Defecten entdeckt wurde, dass an blosse Verstellung oder zufälligen einzelnen Verlust nicht gedacht werden konnte. Man schätzte die Defecte nach vorläufigem Anschlag auf 30—50 Folianten, meist Incunabeln, alte Ausgaben des Corpus juris u. dgl. Der Verdacht fiel allererst auf Volkmann, aber fälschlicher Weise. Zufällig im Gedächtniss gebliebene verfängliche Ausserungen eines ehemaligen Dienstmädchens der Doctorin Friedrich — (de vrouw van den eersten custos der bibliotheek) — brachten, sorgfältig verfolgt, auf die rechte Spur, und bald war man so weit, mit Hülfe der Polizei constatirt zu haben, dass die Doctorin Friedrich, mit Hülfe ihrer Tochter, eine Reihe von Jahre hindurch mit ihres Mannes Schlüsseln Nachts auf die bibliothek gegangen und dort diese Diebstähle ausgeführt, die Bücher aber als *Maculatur* nach Auras verkauft oder an einen zu beerbenden Gevatter Krämer verschenkt habe. Sie erlangt es von Wachler, (den hoofdbibliothecaris) nicht in polizeilichen Verwahrsam gebracht zu werden, dadurch, dass ihr Mann einen Revers ausstellt, worin er sich zu vollem Schadenersatz verpflichtet. Mit dieser ganzen Woche wird sie also auf der Bibliothek im Lesezimmer von früh bis Abends 8 Uhr inquirirt, confrontirt, eine Menge anderer Personen verhört, etc.; zu gleicher Zeit werden die Recherchen auf der Bibliothek fortgesetzt; und so waren denn schon vorgestern die Entdeckungen viel weiter gediehen, und schon an oder über 200 Folianten allein aus dem Juristischen Fach als gestohlen ermittelt; auch Octav-Diebstähle waren schon nachgewiesen; und ausserdem hatte man starken Grund, auch Defecte in der Medecin und Theologie zu fürchten."

»Wachler soll so angegriffen gewesen sein, dass man ihn immer

hat halten müssen; Unterholzner (de bibliothecaris) macht möglichst gute Miene, Stenzler (beambte) aber noch bessere. Denn so viel scheint gewiss, dass Friedrich — auch wenn ihm selbst nicht die geringste directe Mitschuld zur Last fällt — doch jedenfalls pensionirt wird, weil solche Sorglosigkeit oder Nachlässigkeit, wie dazu gehört, dergleichen Unfug viele Jahre hindurch bei seiner eigenen Frau nicht zu merken, ihn als Bibliotheksbeamten schon hinlänglich ingravirt."

Toen Hoffmann v. F. eenige dagen later in Breslau terugkeerde, vond hij alles zooals Ritschl hem geschreven had. De »Frau Doctorin" was voorloopig in arrest en dr. Friedrich zelf uit zijne betrekking ontslagen. Vreemd is het zeker, dat hij van dien, gedurende eene reeks van jaren, door zijne vrouw gepleegden diefstal niets gemerkt heeft, maar niet minder vreemd is het, dat de andere beambten, die boeken nooit gemist hebben. Of er werd weinig gebruik van de bibliotheek gemaakt, òf het toezigt liet ook dáár te wenschen over.

Het Athenaeum van 7 augustus jl. no. 2493, bevat in een zeer lezenswaardig artikel over: The free library of the Corporation of the city of London, de volgende bijzonderheid, die — in verband met het voorgaande — hier zeker niet misplaatst is.

«Stowe, in his »Survey of London" written in the year 1598, writes as follows: — »Adjoining this Chappell was sometyme a fayre and large librarie furnished with Bookes pertaining to the Guildhall and Colledge. These Bookes, as it is said, were in the raigne of Edward the Sixth, sent for by Edward Duke of Somerset, Lord Protector, *with promise to be restored shortly. Men laded thence three carries* (carts) *with them, but they were never returned.*"

Dat men wel eens vergeet *een* of zelfs *drie* boeken terug te geven is nu juist geen zeldzaamheid, maar drie *karren* vol.... dan moet men toch al erg vergeetachtig, of.... zoo ruim behuisd zijn als de Hertog van Somerset! En bij dat alles is ook zeker een *ruim* geweten onmisbaar.

Men is dan ook nooit te weten gekomen wat er van die boeken geworden is, maar wat nog erger is.... men heeft nooit geweten *welke* boeken het waren, bij gemis van een catalogus. De oorspronkelijke verzameling — de bibliotheek werd reeds in 1421

gesticht — heeft zeker uit handschriften bestaan, »maar er zullen van tijd tot tijd wel gedrukte boeken bij gekomen zijn — Caxtons, Pynsons, Wynkyn de Wordes, en meer van die eerste voortbrengselen van onze en vreemde persen." 't Is voor liefhebbers om te watertanden! »Misschien — vervolgt de schrijver van het genoemde artikel — »zou nog eenig narigt omtrent die gestolen boeken te vinden zijn in de bibliotheek van den markies van Bath, te Longleat, waarin het grootste gedeelte van Seymour's archief bewaard wordt. Of weet misschien Mr. Canon Jackson eenige inlichting te geven? Die »gentleman" toch is in den laatsten tijd zoo gelukkig geweest, om uit die papieren te Longleat belangrijke historische bijzonderheden aan het licht te brengen, en het zou de waarde zijner nasporingen niet weinig verhoogen, als hij ons ook omtrent dit punt inlichting kon geven."

Die verregaande »vergeetachtigheid" van den hertog van Somerset was een doodslag voor de »fair Librarie" van de stad London. Er was toen, helaas, geen Richard Whittington, geen John Carpenter, noch een dr. Saunders [1]) onder de raadsleden dier stad, om die gestolen boeken terug te vorderen, of er voor te zorgen dat eene nieuwe verzameling bijeengebragt werd. Integendeel, de burgerij schijnt heel kalm in dat verlies berust en het goed gevonden te hebben, dat de bibliotheek in een kleederenmarkt werd herschapen, zoo als uit het volgende stuk, gedagteekend 6 maart 1553, blijkt: »Item for certeyn consideracions moving the Court yt is agreid by the same that Sir John Aylif, knight, nowe keeper of Blackwell Hall, shall have the whole Lybrarye of the Guy dhall College, as well above as beneath, from the feste of the Annuncyacon of our Ladye nowe nexte comyng for the terme of his naturall lyf, yeldyng therefore yerely duryng the same terme to the Mayor and Coialtye (commonalty) and Cytezens of this Cytie to th'use of the poore £ v so alweyes that he use and occupye the same as a cōen (common) Mket howse for the sale of clothes and none otherwyse."

---

[1]) De bekende Richard Whittington, die tot driemaal toe Lord Mayor van Londen is geweest, was de stichter der bibliotheek; John Carpenter heeft haar aanzienlijk vermeerderd en dr. Saunders is de man, die niet rustte vóórdat de regering van Londen maatregelen nam, om weder eene stadsbibliotheek in het leven te roepen.

Zoo diep was het bibliotheeklokaal gezonken: to clothe the bodies, not inform the minds of the citizens! De hertog van Somerset — die zoo vergeetachtig was? — en de regeering van London — die naar het verdwijnen van die boeken geen onderzoek deed — hebben heel wat op hun geweten. Wat nog van de bibliotheek was overgebleven — het gebouw — ging in den bekenden brand van 1666 verloren.

Gelukkig is die bibliotheek in 1873 — dus na ruim drie honderd jaren, — in volle glorie uit hare asch herrezen en is nu zoowel in- als uitwendig, een sieraad der wereldstad.

Ten slotte nog dit. Onlangs gaf het Athenaeum zijn spijt te kennen over de belangrijke verliezen, die de bibliotheek van het ministerie van koloniën te London (the India Office) reeds sedert een reeks van jaren geleden heeft.

De meeste dezer verliezen zijn te wijten aan de verregaande slordigheid van een aantal personen, die de bibliotheek eenvoudig als een bureau van informatie voor indische aangelegenheden beschouwen en ook als zoodanig gebruiken.

Maar vele verliezen hebben een vrij wat ernstiger karakter. Tegenwoordig worden wel beter voorzorgen genomen bij het uitleenen van boeken, dan vroeger; maar desniettemin heeft men ook *nu* nog verliezen te betreuren. Het schijnt inderdaad onmogelijk om deze onheilen geheel te ontloopen, hoe naauwlettend de bibliotheek-beambten ook zijn. Maar wie kan ook verhinderen — vraagt het genoemde blad — dat aanzienlijke vreemdelingen, mannen van naam in de geleerde wereld, die, verzot op zeldzame boeken, maar, helaas, tevens buitengewoon vergeetachtig of.... verstrooid zijn, plotseling naar hun land terugkeeren, beladen met... zeldzaamheden uit het ministerie van koloniën?

Wie dat verhinderen kan? — zou men kunnen antwoorden — wel, de minister van koloniën, door aan zulke hooggeplaatste en geleerde, maar niet minder vergeetachtige vreemdelingen eenvoudig te verbieden, boeken — en vooral zeldzame boeken en handschriften — *buiten* het gebouw van het ministerie te gebruiken.

D. M. B.

Zoccolanti. (XXIV bl. 79; XXV bl. 97). Deze zijn minderbroeders van de strikte observantie of barrevoeter monniken, van het

italiaansche woord *zoccolo*, sandaal, afgeleid. In het Album des costumes de la cour de Rome des ordres monast., Paris 1872, is eene afbeelding eener geestelijke dochter, die ook tot eene orde van Zoccolanti behoorde, door zekeren kardinaal te Rome gesticht, om daarin behoeftige meisjes op te nemen, die in de straten van Rome ronddoolden en ook op sandalen liepen.

G. A. S.

Jacobus Sorus. (XXIV bl. 136.) In het uitmuntende werk van de gebroeders Haag, la France protestante, lees ik, dat Jaques Sore, heer van Flocques, uit Normandie afkomstig was en in 1569 twee venetiaansche schepen veroverde. Na den dood van La Tour werd hij admiraal der Hugenoten van la Rochelle en noodzaakte La Garde om in de Charente eene toevlugt te zoeken na diens aanslag op Rochefort. Hij sloot de Sables d'Olonne in en droeg veel bij tot het welslagen der ondernemingen van la Noue. Na den St.-Bartholomeus-nacht was hij op de vloot van Montgommery en misschien was hij de bevelhebber van Brouage, die Sorè genoemd wordt en na wiens dood die plaats zich in 1577 overgaf.

De Thou zegt, dat Sore slechts twee Jezuiten liet ombrengen, als vergelding, dat de Portugezen eenige zijner gevangene matrozen vermoord hadden, en dus niet veertig, zoo als Verstegen in zijn Theatrum crudelitatum opgeeft.

Dat Verstegen zeer overdreven schreef en wangunstig was op de kettersche Hollanders, blijkt uit zijn thans zeer zeldzaam werkje getiteld: De spiegel der Nederlandsche elende, Mechelen 1621, waarin hij het den Hollanders ten kwade duidt, dat zij zoo vermetel geweest zijn om een land bewoonbaar te maken, dat God alleen voor visschen geschikt had gemaakt, en hij voegt er bij, »omdat zij soo laag woonen soo sijn sij de naeste gebueren van de hel." Hij had ons land bezocht en zegt: »Aengaende het gheene dat ick geobserveert hebbe in dat landtsvolck singulier te wesen, dat is, dat sij daer soo opgebrocht sijn van joncks af tot den bijbel, dat bycans elcken schoenlapper een Duijtschen Doctor is in die theologia ende door inwendighe verlichtinge des gheests, de Heijlige schriftuer verstaet wel soo wel als degheene die dije geschreven hebben."

Verstegen begreep niet, dat het volksonderrigt in het lezen, door katholijke geestelijken zoo zeer geschuwd, maar door protestantsche leeraars steeds aangemoedigd, eenen gunstigen invloed zou uitoefenen ook op de algemeene beschaving der protestantsche volksklasse, zoodat zelfs nu nog de volksmassa in katholijke landen op lageren voet van ontwikkeling staat dan in protestantsche staten. Niet de protestantsche of katholijke godsdienst op zich zelven, niet het germaansche of romaansche volksras, maar algemeene volksbeschaving, door goed volksonderwijs ontstaan, maakt dat een volk eene hooge mate van welvaren verkrijgt, terwijl daarentegen die landen, waar de geestelijken door belang of heerschzucht gedreven, het volksonderwijs onderdrukken, door gedurige staatsomwentelingen beroerd worden, dewijl het volk, in een staat van onmondigheid gehouden, niet bij magte is, zich eenen goeden en duurzamen regeringsvorm te kiezen.

De geestelijkheid kan hierdoor ook haren invloed op de onkundige menigte misbruiken, doordien zij deze telkens tot verzet en oproer tegen het staatsbestuur ophitst, zoodra dit niet in alles de belangen der baatzuchtige geestelijken boven die des volks stelt.

Maar dit vraagstuk, onlangs door de heeren Laveleye en Schaepman in afzonderlijke werkjes en door den heer Noorman in den Tijdspiegel behandeld, daarlatend en tot onzen Verstegen terugkeerend, wil ik nog een opmerkelijk gezegde van hem aanhalen. Hij schrijft namelijk: »De Hollanders souden liever laster hooren tegen Godt, dan dat men spreecken soude tegen hunne privilegiën." Die gehechtheid aan hunne eenmaal verkregene vrijheden heeft juist de noordelijke republiek der Nederlanden zoo magtig gemaakt en het laffe prijsgeven dier privilegiën de zuidelijke provinciën in een ellendigen staat van verval gebragt. Ik geloof zelfs, dat St. Aldegonde, die tegenwoordig, vooral in België, als een standvastig verdediger der nederlandsche vrijheid wordt geroemd, als de overige zuidnederlandsche edelen den strijd tegen Philips II heeft willen opgeven, zoo als onder anderen blijkt uit den volgenden brief van Parma aan Philips van 18 aug. 1585: »Aldegonde a esté le chef de ceste negociacion (capitulation d'Anvers) de la part des dicts d'Anvers, avecq lequel j'ay fort particulierement traicté & a ce qui je puis comprendre, *il désire la paix*, *& ne*

tiendroit à luy que le pays ne se remist en l'obéissance de Vostre Majesté & qu'à cet effect l'on n'attache une practique avecq ceulx d'Hollande & de Zelande (Bullet. de la Comm. d'hist. tom. XIII. p. 303.)

Ook beklaagt Verstegen de Hollanders te onregte, »dat de meeste middelen waarmede dat de Hollandsche Staeten den oorloghe sijn voerende moeten geperst worden uit de herte van de arme ghemeijnte, daer ten contrarien, den coninck van Spanien tot de oorloghe van dese Zuidelijke Nederlanden ontallicken sommen ghelts van Spanien ghesonden heeft."

Verstegen bedenkt niet, dat de Hollanders juist zooveel konden opbrengen, omdat zij door koophandel zoo rijk waren geworden, terwijl daarentegen de vroeger zoo rijke zuidelijke Nederlanden geheel uitgemergeld waren en het is onbegrijpelijk, dat Verstegen zoo onbeschaamd was om midden in België te durven schrijven, dat Philips dat land uit zijne schatten onderhield, terwijl het juist door zijne troepen werd uitgeplunderd, waarvan ik hier een voorbeeld wil aanhalen uit van Evens Mengelingen voor de geschiedenis van Braband, 1871, alwaar een attest te vinden is van de stad Aarschot, waarin zij zich beklaagt, »dat door dese gepasseerde smetten en lasten (de onophoudelijke inkwartiering van spaansche troepen van 1588—1594) de voorschrevene stadt mette inwoonderen gansselijken sijn geruineert." In 1575 waren in de stad 320 huizen, terwijl in 1594 er slechts 90 woonplaatsen gevonden werden, die niet veel meer dan hutten schenen.

G. A. SIX.

Louis Boucquet. (XXIV, bl. 361; XXV, bl. 4, en 154). Uit de genealogie Dopff (zie Annuaire de la Noblesse 1871) blijkt dat Louis B. luit. kolonel der infanterie was, kolonel en eigenaar van een zwitsersch regement en kwartiermeester generaal in Staten dienst.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OYEN.

Vermaarde Nederlanders. (XXV, bl. 222). Omtrent Charles van Manmaker en Philips de Zoete, heer van Haultain, kan de heer Weijerman inlichtingen vinden in dit tijdschrift. Zie Algem. Register, I en II.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OYEN.

Commandeur Raebel. Wat over dezen in Nav. XXV, bl. 102 te lezen staat, bevat eenige bijzonderheden uit zijn leven, aan eene grafzerk in de Herv. kerk te Bergen-op-Zoom ontleend. Het navolgende strekke tot aanvulling van dat berigt. Zijn vader dreef een lakenhandel, en hij zelf was de jongste zoon uit een vijf- of zestal kinderen. Bestemd om in zijns vaders vak te treden, gaf hij al spoedig zijn verlangen te kennen om op zee te gaan; als knaap vond hij groot behagen in reisbeschrijvingen en in de biographiën van onze voornaamste zeehelden, als de Ruiter Evertsen en Tromp; het denkbeeld dat deze de hoogste rangen in den zeedienst hadden bekleed en het nageslacht van hunne kloeke daden met geestdrift deden gewagen, greep hem zoo magtig aan, dat hij eindelijk den tegenzin zijner ouders in de bevrediging van dit verlangen huns zoons overwon: een tegenzin, te grooter, vermits hij in hollandschen zeedienst wenschte te treden en de brandenburgsche familie hier te lande geene relatiën had. Het pleit voor het karakter des jongelings, dat hij niet zonder de volle toestemming zijner ouders zich verwijderen wilde uit den huiselijken kring. En zoo ging hij dan met zijn bundeltje de wijde wereld in, kwam te Vlissingen, waar hij zich op het eerste het beste oorlogschip als koksmaat engageerde in den jare 1742; hij was toen ongeveer zestien jaren oud. Naar de beide Indiën zoowel als naar de Middellandsche zee deed hij vervolgens onderscheidene reizen. Zijn braaf en kloek gedrag, benevens zijn ijver in het aanleeren der zeevaartkunde deden hem de gunst verwerven zijner superieuren, zoodat men zijne middelen om kennis op te doen vermenigvuldigde; met dit glansrijk gevolg, dat hij van de onderste rangen tot de waardigheid opklom van kommandeur der admiraliteit van Zeeland. In dezen hoogen rang ontving hij in den jare $17^{69}/_{70}$ den last, om met drie oorlogschepen eene vloot van negen of tien koopvaardijschepen naar Oostindië en China te geleiden; een last, die hoog noodzakelijk was, maar tevens bezwaarlijk in de uitvoering, wijl de zee toen ter tijd onveilig gemaakt werd door kapers en zeeroovers. Na een togt van achttien maanden bragt hij de gansche vloot, met koopwaren en oostindische producten volgeladen, in veiligheid terug. Luttel was het verlies aan scheepsvolk, alsmede de averij der schepen geweest,

en in eenige schermutselingen met de zeeroovers had hij met de zijnen de overhand behouden. Het bij deze expeditie aan den dag gelegde beleid mogt hij dan ook door zijnen vorst beloond zien; prins Willem V schonk, als stadhouder van Zeeland, hem de gouden medaille van verdienste, waarop Zijner Hoogheids borstbeeld prijkte, aan een gouden keten vastgehecht. Of hij daarna nog meer reizen gedaan heeft is mij niet gebleken, doch de waarschijnlijkheid pleit er voor. Heeft hij de laatste jaren van zijn rusteloos leven te Bergen-op-Zoom doorgebragt en overleed hij aldaar den 24 sept. 1781, dan heeft de rust niet lang geduurd, want hij bereikte den leeftijd van slechts 55 jaren.

Toen hij bovengenoemde expeditie ondernam, was hij omtrent één jaar gehuwd met Adriana Baake, van Vlissingen geboortig, uit welken echt drie kinderen voortsproten, twee dochters en één zoon. De eene dezer dochters huwde een franschen officier, Genue geheeten, welke echt kinderloos bleef; de andere trad in het huwelijk met een geboren Duitscher, den officier van gezondheid Scharten, die na eervol uit den dienst ontslagen te zijn, zich metter woon te Gorinchem vestigde en aldaar een talrijk gezin rondom zich verzamelde. De oudste zijner zoons werd chirurgijn-majoor, de tweede kolonel, de derde generaal majoor, de vierde luit. kolonel, en de vijfde kapitein. Luitenant kolonel Scharten is op dit oogenblik nog militie-commissaris te Middelburg; de kolonel en de kapitein, beide gepensioneerd, wonen met eene zuster te Wiesbaden; eene andere zuster is als weduwe ook nog in leven en heeft een zoon, den majoor Gevelaar.

Wat den eenigen zoon van kommandeur Raebel betreft, deze, George Christiaan R. geheeten, geboren te Vlissingen mei 1769 [1]), genoot zijne eerste opleiding bij een broeder zijns vaders, een

---

[1]) Een extract van 13 sept. 1788 uit het doopboek der Luthersche gemeente te Vlissingen luidt aldus:

„Gedoopt George Christiaan, den 14 mei 1769.

Vader, { Johan Christiaan Raebel.
Moeder, { Adriana Baake.

Getuigen, Christoffel Henri en Adriaan Winckel.

Afgegeven door Jan Ludolf Theophile Krancke, kerkmr. der Luthersche Gemeente te Vlissingen, wegens absentie von den predikant H. F. Reesemund". —

koopman te Stralsünd, en was op 14jarigen leeftijd adelborst bij de marine, in welken rang hij eene reis naar Westindië deed, en zich vervolgens bij de landmagt liet overplaatsen met den rang van luitenant. In 1795 nam hij zijn ontslag, wijl hij als vurig prinsman weigerde te dienen bij de Franschen; doch bij de restauratie in 1813 trad hij als kapitein der infanterie weder in dienst; heeft toen echter slechts één jaar gediend, wijl hem een oog was uitgeschoten, weshalve hij gepensioneerd werd; woonde vervolgens eerst op den huize Vredenburg onder Bergen-op-Zoom, en daarna te Wijk bij Duurstede, waar hij in 91jarigen ouderdom in 1860 overleed. Was hij in 1806 gehuwd met mej. Neratius, hij had bij deze drie zoons en vier dochters. De jongste dezer zoons, Adolf Lodewijk R., is rijks ontvanger te Eisden (bij Maastricht), de tweede, Frans R., heeft als kapitein bij de oostindische landmagt gediend, en kwam te sterven terwijl hij met verlof zich in Nederland ophield, waar hij nog een korten tijd gehuwd geweest is met Christina Georgina v. Batenburg, Okkersdr., zijne nicht. De oudste, George Jacob Raebel, geboren in 1810, in 1824 als kadet geplaatst bij de 17e afd. infanterie te Gent, werd in 1829 tot luitenant bevorderd, woonde den belgischen opstand bij, gedurende welke zijne afdeeling eene reorganisatie onderging, maakte in 1831 den tiendaagschen veldtogt mede, werd in 1831 als officier gedetacheerd bij het vrijcorps van Van Dam van Isselt (de jagers van Van Dam), en in 1836, toen dat vrijcorps gesupprimeerd werd, bij de 8ste afd. infanterie als 1ste luitenant overgeplaatst, ging in dezen rang in 1843 tot het oostindische leger over, werd al spoedig kapitein, begaf zich wegens lichaamsongesteldheid in 1849 naar Nederland, waar hij in 1850 op zijn verzoek eervol uit den dienst ontslagen werd. Is gehuwd in 1851 met eene nicht, zijnde de dochter van den luit. gener. De Moulin; heeft één zoon, als 1ste luitenant gehuwd met de dochter van den majoor bij het indische leger, La Gordt Dillie. — Van George Jacob Raebel zijn nog drie zusters in leven, de jongste, Adriana Georgina, is met den secretaris van Schoonhoven, Van Schaick; eene andere, Louise Johanna Catharina R. (geb. 16 maart 1812 op Vredenburg o. Bergen op Zoom) was (18 sept. 1840) met den herveldschen geneesheer Dirk Pieter van Batenburg gehuwd

(+ 1872), wiens broeder Okker van B., geneesheer te Maurik (+ 1861), de oudste zuster, Johanna Christina Adriana R., (geb. 28 sept. 1807 op Vredenburg) tot vrouw had. Deze oudste zuster was vernoemd naar haren grootvader, den kommandeur Raebel.

J. ANSPACH.

Petrus Roscam. (XXIV, bl. 277. XXV; bl. 385). Deze regtsgeleerde was te 's Gravenhage geboren volgens zijne inschrijving in 't Album der leidsche hoogeschool, bl. 1033, op 15 julij 1751. Toen had hij het *annus academicus* bereikt, waarmede ik meen dat de 16jarige leeftijd bedoeld wordt; men mag zijn geboortejaar dus op 1734 stellen ongeveer.

W. N. D. R.

Hieronymus van Nostitz (XXV, bl. 442, 533) heet de student, wiens daad met het vaandel in 1672 door Scheltema wordt besproken. In dr. Schotels werk was een drukfout ingeslopen. Hij werd op 8 december 1671 als jurist ingeschreven, 22 jaar oud zijnde.

W. N. D. R.

VRAGEN.

d'Allone, secretaris van de gemalin van prins Willem III koning v. Engeland, was, volgens de handschriften van den markies d'Ausson, aangehaald in de Memoires de Jean Rou, I. p. 326, natuurlijke zoon van prins Willem II en juffr. Brunier. Is er omtrent dezen d'Allone uit andere werken meer bekend dan hetgeen Rou van hem verhaalt?

G. A. S.

Clarenbeek in 1684. Nadat Alhardt de Raedt, gewezen hoogleeraar te Harderwijk, met zijne geestverwanten Gichtel te Warmond twist had gekregen, ging hij met zekeren H., aan wien Clarenbeek bij Arnhem toebehoorde, op dit buitengoed wonen in 1684. Wie was die eigenaar van Clarenbeek? (Vergel. Sepp, Geschiedk. nasp. II. 209.)

G. A. S.

Wijze van groeten bij de Herdoopers. Philips II schreef op 24 en 31 maart 1557 aan den raad van Vlaanderen, dat hij eerst geene kwijtschelding van de doodstraf had willen geven aan den herdooper Andrian Adriaansz. oud 23 jaren en gevangen te Gend, maar dat hij eindelijk op verzoek van den inquisiteur Titelman hem genade gaf citra mortem, even als hij dit vroeger aan 9 Herdoopers van Gend had gedaan. Ik haal deze brieven aan, vooreerst om dat daaruit blijkt dat zoowel Philips als Titelman, ten minsten in het begin, vergevensgezinder jegens ketters waren, dan men wel zou meenen en ten anderen, omdat in een brief van den raad v. Vlaanderen omtrent de gevangenneming van dezen Herdooper staat, »à cause que ledict procureur l'apperchevoit, par son maintien & *fachon de faire & saluer les gens.*" Hadden dan de Herdoopers, even als later de Kwakers, eene bijzondere wijze van groeten? G. A. S.

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Beelden uit het Doolhof te Amsterdam. (XXV, bl 129, 332, 538). 't Is een merkwaardige eigenschap van de geesten onzer natie, dat zij in vele dingen eerst dan belangstellen, als die dingen behooren tot hetgeen er niet meer is.

Welk letterkundige heeft ooit belang gesteld in de prent van Jan de Wasscher, zoolang die bij pakken vol te krijgen was? Maar toen dat »kinderachtig prul" door de kinderen verscheurd en uit de winkeltjes en matressenschooltjes verdwenen was, zochten sommigen, of er ook nog hier of daar een exemplaar in een hoek te vinden was, en waren gelukkig als ze »vijf verschillende editiën" bijeen hadden, en vermaakten zich met er bibliografische aanteekeningen bij te schrijven. — Toen de oude, kromme Haarlemmerpoort nog overeind stond, werd ze door ieder verwenscht als »een gevaarlijk gat"; maar toen ze niet meer bestond, werd ze in wandalisme-artikelen en brochures met weemoed herdacht. — Zoolang die oude vijftiende-eeuwsche poort op de Nieuwmarkt nog staat, gaat

elk haar onverschilig voorbij, al treurt ze in hare mismaaktheid, en al wordt ze tot alle diensten geëmploieerd. Wanneer ze echter eenmaal als een »sta in den weg" uit de voeten gemaakt zal zijn, zullen er stemmen opgaan, om haar, te laat! te beklagen, en te jammeren over 't onherstelbaar verlies van zulk een gedenkstuk der oude »stedebouwkunst." — Hoe minachtend zien alle menschen nu op de trekschuiten neêr! ja, men wil ze naauwelijks nog aankijken. En zeker! als eens de laatste der trekschuiten tot brandhout gehakt zal zijn, zullen ze, als schilderachtige herinneringen uit het voorvaderlijk leven, voor de verbeelding teruggeroepen worden, en men zal het betreuren, dat er zelfs geen exemplaar in een oudheidkundig museum bewaard is!

Zoo gaat het nu ook met de belangstelling in de poppen uit het Oude Doolhof. Zij worden zelfs verheven tot vinckenbrinck-sche kunststukken, en uit den Haag komt het berigt, dat ze, o jammer! op de amsterdamsche Noordermarkt verkocht zijn.

Waarom hebben de belangstellenden zich in julij 1862 niet aangemeld bij »J. Maas, in de Derde-weteringdwarsstraat n°. 183 te Amsterdam", die toen, bij advertentie in het Handelsblad hen opgeroepen heeft? Ieder, die iets van de gezegde kunststukken begeerde, kon het krijgen, en werd gewaarschuwd dat hij zich haasten moest, »aangezien de vernietiging zeer nabij" was.

Hoe weinigen hebben daaraan gehoor gegeven! Volgens den heer Witkamp, die 't zeker naauwkeurig onderzocht heeft, hebben slechts de heeren Hekking en Rieke van de gelegenheid, om iets aan de gedreigde »vernietiging" te ontrukken, gebruik gemaakt. De eerste kwam in 't bezit van 't stoeltje van Besje van Meurs; de tweede van »het hoofd van Alba." (Amsterdam in Schetsen, II d. bl. 89).

Nu zullen belangstellenden mogelijk willen weten, waarom de heer Hekking alléén het stoeltje en niet het besje, dat er op zat, begeerde; en waarom de heer Rieke enkel den kop en niet het heele postuur van Dukdalf in zijne verzameling geplaatst heeft; — zij mogen 't dien heeren zelven vragen.

Of daarna het overschot op de Noordermarkt is verkocht, weet ik niet, want ik heb er niet naar omgezien; maar zoo ik 't gezien had, zou ik 't niet eens »bejammerd" hebben.

Wie weten wil, wat er in 1862 nog in het Oude Doolhof ge-

weest is, en wat daarvan naar de stads-rariteitkamer is overgebragt, kan het lezen bij dr. P. Scheltema, Aemstels Oudheid, V. dl. bl. 186—193; en men kan daar tevens leeren, wat eigentlijk die zoogenaamde »beelden" waren, wier verlies men nu »bejammert", namelijk: »poppen van stroo met houten koppen." Zegt het toch niet voort, dat »die gemaakt waren door Albert Vinckenbrinck!"

Alléén van den reus Goliath (die thans op 't stadhuis te vinden is) heeft men verhaald, dat hij »door den vermaarden Vinckenbrinck gebeeldhouwd is" (Het Tegenwoordig Amsterdam, bij L. A. C. Hesse 1809, bl. 296). De zeventiende-eeuwers echter schijnen dat niet geweten te hebben en Wagenaar ook niet. Of 't geloof verdient, mogen kenners van de kunst beslissen: het beeld staat er, en zij kunnen oordeelen.

J. TER GOUW.

Opschriften op kerkklokken (vgl. Nav. XXV, 490—493). De torenklok te Yzendoorn is uit eene poort van Edam gekomen. Men leest er op:

Int Jaer ons Heeren
MCCCCCXXVI.
Ter Eeren Goedts.
CO.

Meldden wij, dat de kerkklok te Zoelen, wegende tweeduizend tweehonderd pond, in 1624 gegoten en in den kerktoren gehangen werd; men leest nog in een actenboek: »A°. 1632 ist nieuwe werck met sijn toebehooren door Mr. Frederik Mol gemaeckt; doe is Jan Gerritsen, timmerman, die het houtwerck ('t planken beschot rondom de klok) timmerde, over het opwijnden van een ....., staende boven by de clock, en het wijnaes (windas) achteraf slaende, daerdoor van booven neder door beyde de luycken tot beneden in den toorn dootgevallen".

Wat de in 1644 door M. T. S. gegoten klok te Ravenswaai betreft, men leest de aanteekening: »den 20 Decemb. anni voorsz. is die clock gehangen in den toren tot Ravesway, en den 24sten, sijnde Kersavondt, daermede geluydt."

J. ANSPACH.

Duitsche penning. In het Magasin pittoresque (Nov. 1875, p. 360) is een huwelijkspenning afgebeeld en beschreven onder het op-

schrift: *Pièce de mariage hollandaise.* Dat dit opschrift niet toevallig verkeerd is maar met overleg gekozen, bewijst de lofspraak die de schrijver houdt over het leven van twee echtelingen in de benarde tijden die Holland, gedurende den strijd voor de vrijheid, moest doorworstelen. Het stuk is echter een duitsche penning: het omschrift toch is:

Hwas Got zu sammenfuge
Sol kein mensch scheiden.

De lof aan Holland door den Franzoos gegeven behoort dus op Duitschland geëndosseerd te worden!

Ik bezit een dergelijken zilveren penning waarop dezelfde voorstelling van Christus, die een deftig gekleed echtpaar zegent. De grootte komt volkomen overeen met den in het Magasin afgebeelden, maar de kleeding der echtelingen is rijker, zwieriger: de man draagt een zwaard en de vrouw geene kroon maar eene bruidsmuts. Het omschrift is de vertaling van het duitsche aan het evangelie van Mattheus ontleende gezegde,

Quos Deus coniunxit homo non separet.

In en onder den parketvloer zijn de letters I-B-K of I-P-M zoo fijn te lezen, dat wij geene toewijzing aan dezen of genen stempelsnijder durven aan te duiden.

In het Magasin l.l. wordt de keerzijde niet vermeld: deze vertoont, de bruiloft te Kana en heeft tot opschrift:

Iesus Christus machet wasser
z. weinn in Canna. Gal. Ioh. II.

hetgeen den duitschen oorsprong nader bevestigt.

J. D.
L.

Romeinsche munten op de Beken bij Renkum gevonden. (XXV, bl. 447). De vrager vond later, dat eenige Antonijnen, vroeger in den Kwaden oord gevonden (zie Nijhoff, Bijdragen 1840. II, bl. 77), in het bezit waren van den heer baron van Lijnden van Hemmen.

J. D.
L.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Rijmen aan Vondel toegeschreven. Wij hebben er waarlijk niet over te klagen, dat onze Vondel ons weinig heeft nagelaten. In de 4° uitgave vullen zijne gedichten twaalf stevige deelen, en van Lennep heeft nog het eene en andere bij een weten te brengen, wat daar niet gevonden wordt. Toch vraagt men nog, bestaat er niet meer? en ja, sommige meenen dat er meer bestaat. Er zijn namelijk eenige rijmpjens in omloop, die de overlevering aan Vondel toekent. Het zijn rijmpjens, waar anecdoten aan verbonden zijn, aardigheden, kort en gemakkelijk te onthouden, en wat van dien aard is kan, van den eenen aan den anderen oververteld, lang, soms eeuwen lang bewaard blijven, ook zonder dat het opgeschreven wordt.

De heer Roos vermeldt er in den Navorscher XXV, bl. 613, een paar, en vraagt: zijn zij inderdaad van Vondel? Waarlijk, er bestaat veel reden om er aan te twijfelen. Laten wij eens zien, wat er al op zijnen naam rondverteld wordt en tegelijk onderzoeken, of er reden is of niet, om het op zijne rekening te stellen.

Vondel, zoo verhaalt men, lag eens dronken in eene goot. Juist kwam een zwierig opgepronkt heertjen, maar wiens beurs vrij schraal voorzien was, daar voorbij. Hij zag den dichter liggen en riep;

Hoe grooter geest,
Hoe grooter beest,

waarop Vondel antwoordde,

Hoe kaler jonker,
Hoe grooter pronker.

Een andere anecdote luidt aldus (Nav. XXV bl. 613). »Vondel, een liefhebber van rooken, lag half dronken in eenen kelder, Een voorbijganger voerde hem te gemoet,

't Zijn tabakkisten,
Die geld verkwisten
In damp en rook.

Onmiddellijk antwoordde de dichter,

'''t Zijn de Mennisten,
Die gaarne twisten,
En jij, vrind, ook."''

Doch Vondel was zelf Mennist. Evenwel, hij is later tot de roomsche kerk overgegaan: men zou dus kunnen meenen, dat het uit dien lateren tijd was. 'k Geloof nogtans niet, dat Vondel zich, ook toen, zoo hatelijk over de Mennisten zal uitgelaten hebben. Maar vooral, hij wordt hier voorgesteld als een dronkaard. Vondel een dronkaard! Wij hebben een groot aantal berigten en daaronder uitvoerige over hem van tijdgenooten, die hem goed gekend hebben; maar geen enkele, die hem een dronkaard noemt geen enkele zelfs, die iets zegt, wat het ons kan doen vermoeden. Het waren zijne vrienden, zal men misschien tegenwerpen. Ja, maar hij had ook vijanden, verbitterde vijanden: want waar hij iets zag, wat in zijn oog onregt was, zweeg hij niet, kon hij niet zwijgen, en dit wekte haat; doch wat ook zijne vijanden op hem mogten aanmerken, van dronkenschap hebben zij hem nooit beschuldigd. En ware er voor die beschuldiging eenige grond geweest, dan hadden zij de schoonste aanleiding gehad om haar uit te spreken, die zij konden wenschen. Immers, hij had onbarmhartig den spot gedreven met Triglands rooden neus: hadde hij aan hetzelfde euvel mank gegaan, Triglands vrinden, daar is geen twijfel aan, zouden niet nagelaten hebben, dat in paskwillen en schimpdichten uit te trompetten. Vondel had vrienden onder de aanzienlijkste mannen van Amsterdam; zouden zij, zou Hooft de drost van Muiden, de zoon van den hooggeëerden burgemeester, zou Reael de gewezen gouverneur generaal van Indië met den eenvoudigen winkelier hebben omgegaan, zelfs een vast gezelschap met hem gehad, indien zij hem als een dronkaard gekend hadden? Men kent de strenge Doopschgezinden van die dagen: zouden zij eenen man, van wien zoo iets bekend was, tot diaken verkozen hebben? Integendeel, zij zouden hem zeer zeker uit de gemeente hebben gebannen, indien men hem ook maar éene enkele maal in eenen toestand gevonden had als waarin de gemelde anecdoten hem voorstellen. Eindelijk, wij weten dat dronkenschap het lichaam uitput en den geest verstompt. Welnu dan, ziet dien grijsaard van

bijna negentig jaren oud nog eene goede gezondheid genieten, leest den Noach, dien hij in zijn tachtigste jaar schreef en gij zult het ongerijmd en belachelijk noemen, als men dien man den naam wil geven van een dronkaard.

Een rooker was Vondel evenmin. Niet alleen was in zijnen tijd het rooken den Mennisten een gruwel, maar geen fatsoenlijk man deed het.

Wij kunnen dus evenmin voor waar aannemen, wat men ook vertelt, dat Vondel eens, op eenen bededag dronken in eene goot liggende, aan eenige voorbijgangers, die ter kerk gingen toevoegde:

Bedestonden,
Stomme honden!
Dat verjaagt geen Engelschman.
Maar een vloot in zee gezonden,
Stomme honden!
Dat is 't wat ons redden kan.

A. J. van der Aa zegt, (Nav. IV bl. 293), dat hem meermalen verteld is, dat dit dichtjen op eenen bededag in het laatst der vorige eeuw in eene der kerken te Amsterdam in het armenzakjen gevonden is. Hij zal het wel bij het regte einde hebben. De regels behooren blijkbaar in de 18e eeuw te huis. Toen was er reden om zoo te spreken; maar in Vondels tijd, den tijd van Maarten Harpertsz. en de Ruiter, had men waarlijk niet te klagen, dat het aan vloten ontbrak om den Engelschman van onze kust te houden.

Het volgende schrijf ik hier over uit den Navorscher dl. I bl. 256. »Vondel zou eens een bezoek hebben afgelegd bij de rederijkerskamer.... te Amsterdam. Bij zijne komst aldaar deed een der leden, een zekere advokaat P....., hem de deur open. Op zijn verzoek om binnen gelaten te worden, antwoordt hem deze, dat hij hem dit volgaarne zou toestaan, doch dat er ééne voorwaarde was, waaraan ieder, die als gast de vergadering wilde bijwonen, eerst moest voldoen; hij moest namelijk, eer hij binnen gelaten werd, een extempore maken. Onze gast begreep in 't geheel niet, wat de advokaat met zijn extempore bedoelde. Wel, zeide deze, dat is een versje, dat men zoo voor de vuist maakt. — Maar hoe meent mijnheer dat dan? — Ik zal u eens een voorbeeld geven,

misschien begrijpt gij het dan; hoe is uw naam? — Joost, mijnheer. — En wat doet gij voor de kost? — Ik ben doodgraver [1]) mijnheer. — Welnu:

Joost leeft waar niemand leeft, dat geeft hem melk en brood;
Joost sterft, waar niemand sterft: dus leeft hij van den dood.

O! mijnheer, is het dat, zeide Vondel daarop, dan kan ik het ook wel; hoe heet mijnheer? — Piet. — En wat doet mijnheer? — Ik ben advokaat. — Nu dan:

Piet leeft waar tweedragt leeft, dat geeft hem brood en zuivel;
Piet sterft waar tweedragt sterft: dus leeft hij van den duivel.

Mijnheer Piet, de advokaat, aarzelde natuurlijk niet langer om den poëtischen doodgraver binnen te laten."

De anecdote is wel aardig. Maar dat zij op Vondel geene betrekking kan hebben, zal ik wel niet behoeven te bewijzen. Immers men moet al zeer weinig van des dichters leven weten, als men zich kan laten vertellen, dat hij doodgraver of aanspreker geweest is.

Vondel en Antonides, zoo vertelt men verder, reisden te zamen in eene trekschuit en gingen daar eene weddenschap aan, wie het kortste vers zou kunnen maken. Antonides begon met te zeggen,

Vet,
Smet,

en de daad bij het woord voegende, nam hij kaarsvet en smeerde het op Vondels halskraag. Deze bleef hem in geen opzigt iets schuldig; hij zeide,

Ik
Tik,

en gaf Antonides meteen een stevigen slag om de ooren. Hij had de weddenschap gewonnen. — Wij weten Vondel en zijne vrienden konden te zamen vroolijk, zeer vroolijk wezen; maar elkander met kaarsvet te besmeren en om de ooren te slaan — neen, zoo onbehouwen waren zij niet.

Men vertelt verder, dat Vondel eens in een gezelschap werd uitgenoodigd om eene proeve te geven van zijne vlugheid en bekwaamheid in het maken van verzen. Hij was er toe bereid: een

---

[1]) Ik heb de anecdote ook meermalen hooren vertellen en dan doorgaans hooren zeggen, dat Vondel aanspreker was.

der gasten moest maar een onderwerp opgeven. De gastheer schonk nu een glas wijn in en liet daar eenen dukaat in vallen. Dit zou het onderwerp zijn. Vondel bedacht zich niet lang, hij zeide,

Twee goden in een glas
Wie zou daar niet naar haken?
(of, Wat zal ik daar van maken?)
'k Steek Plutus in mijn zak
En Bacchus in mijn kaken,

en hij deed wat hij zei, hij dronk het glas leeg en stak den dukaat in den zak. — Doch omtrent dit stukjen bestaat meer dan éene overlevering. De heer J. C. K. zegt, Nav. VI bl. 152, dat het stellig van Pieter Boddaert Jr. is. Ik geloof, dat ik op de toestemming der meeste rekenen mag, wanneer ik zeg, dat het eene grap is, die wij eerder van Boddaert, dan van Vondel kunnen verwachten.

Aan Boddaert of Focquenbroch of eenen anderen rijmer van die soort zal men ook, eerder dan aan Vondel, die ze ook al op zijne rekening krijgt, de volgende regels moeten toeschrijven op iemand, die zeide, dat hij aan het veerzen maken was:

Ben je hier aan 't veerzen maken,
Zonder blad en zonder groen?
Dan zou 't land vol veerzen raken
En men had geen bul van doen.

De heer Roos vertelt eindelijk t. a. p. nog dit: »Toen Vondel, naar Leiden moetende, in eene herberg rustte, kwam daar een wagen met heeren aan, die er ook heen gingen. Vondel vraagde om een plaatsjen en bekwam dit, mits hij een versjen ten besten gaf. Een der heeren, die op het punt van huwelijkstrouw niet al te best aangeschreven stond, in 't oog vattende, begon Vondel dadelijk:

Ik zal mij in deez' wagen wagen
En laten mij naar Leiden leiden:
De Heer zal hen met plagen plagen,
Die in eens anders weiden weiden."

Vondel, men ziet het, wordt in de meeste dezer vertellingen voorgesteld als een man, die op alles eene aardigheid wist te zeggen, op alles een rijmpjen te maken. Waar hij komt, in een

gezelschap, in eene rederijkerskamer, in eene trekschuit, in eenen wagen, nergens laat men hem met vrede, of hij moet de vrienden op eenen geestigen zet, behoorlijk in rijm gebragt, onthalen. Dat doet ons denken aan den tijd, die in Vondels latere jaren al begon en ruim eene halve eeuw voortduurde, toen alles verzen wilde maken of verzen hooren, toen er geen feest, geen maaltijd, geen gezelschap zijn kon of er moesten verzen gelezen worden, toen elke familie haren poëet had, toen men vooral op geestigheden en woordspelingen verzot was en er gevonden werden, die het woordenboek nagingen om woorden te zoeken, die eene dubbele beteekenis hadden en daardoor stof konden leveren tot een epigram. Maar het was nog zoo niet toen Vondel in den kracht van zijn leven was, en ieder die hem kent weet, dat hij de man niet was, die lust had en altijd gereed stond een gezelschap op die wijze te vermaken. Wij mogen het er dus voor houden, dat er onder al die aardigheden en rijmpjens, die de overlevering aan Vondel toeschrijft, niets gevonden wordt, wat inderdaad van Vondel is.

Hoe kwam men er toe, zooveel omtrent Vondel te verhalen wat niet met hem gebeurd is, zooveel rijmen onder zijnen naam te doen doorgaan die zijn werk niet zijn, en nog wel verhalen en rijmen, wien wij het, zoo wij maar eenigermate met hem en zijnen tijd bekend zijn, kunnen aanzien, dat zij niet bij hem, maar elders te huis behooren?

Al die verhalen behooren tot de overlevering. Dat wil zeggen, hetgeen zij inhouden is niet in den tijd toen het geschied is, opgeschreven, maar het is vele jaren van den eenen aan den anderen oververteld, totdat er eindelijk eens iemand geweest is die het te boek gesteld heeft. Het volk stelt meer belang in die aardigheden zelven, dan in de personen op wie zij betrekking hebben: die personen worden dus dikwijls bij het verhalen niet eens genoemd: waartoe zou dat ook dienen? Het zijn dikwerf personen, die noch de spreker noch de hoorder van elders kent. Een latere verteller echter wil naauwkeuriger zijn, hij wil man en paard noemen. Maar hoe komt hij aan de namen, die hem nooit medegedeeld zijn? Geene zwarigheid! Het volk kent maar weinige in een

of ander opzigt beroemde personen. Vraagt het naar dichters uit vroegeren tijd, het zal u Vondel en Cats, vraagt het naar vlootvoogden het zal u Tromp en de Ruiter, vraagt het naar schilders, het zal u Rembrandt en Jan Steen noemen; doch daar houdt het gewoonlijk mee op. Vandaar dat dan ook al wat betrekking heeft op eenen persoon in een of ander opzigt beroemd, toegekend wordt aan die weinige die algemeen bekend zijn.

Een paar voorbeelden. Het spaansche bestuur maakte jagt op alle ketters, maar vooral stelde het er belang in, Menno Simons magtig te worden en had eene groote belooning uitgeloofd aan dengenen die hem overleveren zou. In dien tijd, zoo verhaalt men, zit Menno eens op eenen wagen, op de voorste bank bij den voerman. De wagen wordt door dienaren van het geregt aangehouden, die vernomen hebben dat de aartsketter zich in dezen omtrek ophoudt. Zij vragen, of hij zich ook op den wagen bevindt. Menno keert zich om, herhaalt de vraag aan degene die achterin zitten, en toen deze, de eene na den anderen, het ontkennen, antwoordt hij den geregtsdienaren, »de vrienden zeggen van neen." Zij laten nu den wagen doorgaan en Menno is op deze wijze, zonder zijn geweten met eene leugen te bezwaren, het dreigende gevaar ontkomen. — Het is eene ware gebeurtenis; doch de persoon met wien het gebeurd is was niet Menno, maar Hans Busschaert, zijn tijdgenoot en ook, als hij, leeraar en oudste onder de Doopschgezinden, die bij zijn vlugt uit Antwerpen zich op gemelde wijze redde. Eene eeuw later echter was deze, ofschoon hij in zijn tijd bekend genoeg geweest was, geheel vergeten; maar het feit was niet vergeten, daartoe vond men het te aardig, en men kende het toe aan den eenigen doopschgezinden leeraar uit dien tijd, wiens naam nog in het geheugen des volks voortleefde, Menno Simons.

De almanak der Maatsch. tot Nut van 't Algemeen van 1857 vertelt ons, bl. 119: »Toen Michiel Adriaansz. de Ruyter door den koning van Denemarken tot ridder van den olifant werd benoemd, eene ridderorde, waarvoor men 2000 rijksdaalders moest betalen, doch die dan ook voor de Denen vele voordeelen, als vrijdom van belastingen enz. had, waar onze admiraal natuurlijk geen gebruik van kon maken, bedankte hij den koning vriendelijk; maar de versierselen op zijne hand leggende, zag hij den koning lachend

aan en zeide: »Sire, waar moet dat groote beest van eten?" De koning begreep hem en schonk hem tevens eene goede jaarwedde."— Wij beginnen aan de waarheid van deze anecdote te twijfelen, als wij lezen dat de Ruyter, vier jaren nadat hij ridder van den olifant geworden was, van den koning van Denemarken een jaargeld erlangde van *f* 2000: terwijl wij noch bij zijnen naauwkeurigen levensbeschrijver Brandt noch elders vinden, dat hij reeds vroeger van dien koning een jaargeld genoten had. Toch is het geval gebeurd; maar met Kortenaar, niet met de Ruiter. In den beginne wist men dat; maar iemand uit lateren tijd had het hooren vertellen: de naam van den persoon was er hem niet bij genoemd of hij was dien vergeten. Kortenaar kende hij waarschijnlijk niet. Hij wist dat het met eenen hollandschen admiraal was voorgevallen, en nu moest de bekendste dier admiralen, die ook met den deenschen koning in betrekking gestaan en ook de olifantsorde gedragen had, zijnen naam leenen om den ontbrekenden aan te vullen.

Als wij dit in aanmerking nemen en ons herinneren hoe b. v. de Grieken en Romeinen den geheelen schat van fabelen dien zij hadden aan Aesopus toekenden, hoe in de boeken des Nieuwen Testaments allerlei psalmen als Davids werk worden aangehaald, hoe zelfs Dathenus en andere vertalers op den titel zetten »De CL psalmen Davids," en dat niettegenstaande in het opschrift van sommige daarvan de naam van eenen anderen dichter gelezen wordt, dan begrijpen wij hoe Vondels naam aan die rijmen en anecdoten verbonden is geraakt. Zij hadden alle betrekking op dezen of genen dichter of rijmer uit eene vroegere eeuw. Zijnen naam kende men niet. Wat wonder, dat men nu het eerst dacht aan dien ouden dichter of rijmer — vele kennen daar geen onderscheid tusschen — dien men best kende, soms den eenigen dien men kende. Men giste het zou Vondel wel zijn, die gissing achtte men waarschijnlijk, men nam zijnen naam in het verhaal op. Zoo is aan Vondel allerlei toegeschreven wat hij niet gedaan of gesproken heeft en hebben vele zich eene voorstelling van hem gemaakt, met de waarheid geheel in strijd. P. LEENDERTZ WZ.

KUNSTGESCHIEDENIS.

VEREENIGING VOOR NOORD-NEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

Orgels en klokkenspel te Arnemuiden. Dezer dagen ontvingen wij van den heer H. M. Kesteloo, secretaris der gemeente Domburg, een uittreksel uit eene, door hem zamengestelde, *Geschiedenis en Plaatsbeschrijving van Arnemuiden.*

Kortelijk wil ik hier zamenvatten, wat de schrijver voor ons doel belangrijks heeft opgedolven, uit de archieven dier oude zeeuwsche stad.

Reeds vóór de Hervorming was in de kerk een orgel aanwezig, want de *orgelist* genoot eene jaarwedde van £ 12 en de *blazers* [1]) woonden in een huisje dat aan de kerk toebehoorde. Ná de Hervorming schijnt het geruimen tijd ongebruikt gebleven te zijn. Welligt verkeerde het in zoodanigen toestand dat het onbruikbaar was, doch het is ook niet onmogelijk, dat de godsdienstige denkwijze dier dagen daartoe aanleiding gaf. Toen men het eindelijk weder wenschte te gebruiken, bleek het daarvoor ongeschikt te wezen en werd, op den 27e julij 1642, aan den middelburgschen orgelmaker Joris Fesser het vermaken aanbesteed voor eene som van *ƒ* 700, behalve het timmermans- en smidswerk dat voor rekening der stadsregering bleef.

De kosten van het werk gingen waarschijnlijk de magt der stedelijke kas te boven, want er werd, ter tegemoetkoming daarin, eene inschrijving onder de »liefhebbers" gehouden. Hoe groot het bedrag was dat men bijeenbragt wordt niet gemeld.

Volgens het bestek moest het de volgende dispositie bekomen:

Prestant 8 voet, van fijn tin, 45 pijpen (»zullen van buiten op stadskosten worden geschilderd of verguld").

Holpijp 4 voet (»spreekt op 8 voet") 42 looden pijpen.

Fluit-Octaaf 4 voet (»maar is half zoo zwaar als de Octaaf") 45 looden pijpen.

---

[1]) Orgeltrappers, of treders der blaasbalgen.

Gemshoorn 2 voet (»zoo dik als de Fluit-Octaaf") 42 looden pijpen.

Quint of Nasart $1^1/_2$ voet, 42 looden pijpen.

Super-Octaaf 1 voet, 52 looden pijpen.

Sijmbaal ½ voet, (»in de Superius dubbelpijpen") 66 looden pijpen.

Trompet 8 voet, van koper en hout, 62 pijpen. [1])

Tremblant.

Duitsche fluit, ½ Register (»in de Superius, daarmede alle registers te vertrekken [2])"), lood.

Schalmei, 42 houten pijpen, met koperen corpus naar behooren.

»Het Doofjen" [3]), 1 voet, 42 looden pijpen.

In het rugpositief moest de middelste kast vol tinnen pijpen gesteld worden »om ter gelegener tijd de twee andere kasten op hare orde mede te kunnen volzetten en daarmede accorderen tot een prestant".

Het Klavier moest zijn van 45 »stekken" (toetsen). Verschillende registers hadden echter slechts 42 pijpen, er moeten dus 3 toetsen geweest zijn die slechts bij enkele registers geluid gaven. Was dit misschien ten gevolge van gebrek aan ruimte, zoodat de windlade voor die registers niet op de vereischte grootte kon gemaakt worden?

De orgelmaker kon gebruik maken van »3 of 4 van de oude blaasbalgen met het opperste secreet [4])".

Joris Fesser schijnt echter geen hoogvlieger in zijn vak te zijn geweest, want na veel schrijven en twisten werd de orgelmaker Pieter Holst aangenomen (stadsrekening 1646/47) voor £ 27 : 1 : 8 om het gebrekkige werk in orde te maken, nadat het onderzocht was door Anthonie Smulders, organist te Zieriksee.

Den 5en februarij 1643 werd Joris Bruis tot organist en klokspeler aangesteld, omdat hij de bekwaamste onder de sollicitanten

---

[1]) Dus ook gedeeltelijk dubbel, als althans het getal pijpen juist is: mogelijk moet dit 42 zijn.

[2]) Schijnt dus een combinatie-register geweest te zijn om het volle werk te gebruiken!

[3]) Moest dit register het geluid van een duif nabootsen?

[4]) Zou hiermede het windkanaal bedoeld worden?

was en de minste belooning eischte. Zijne jaarwedde werd bepaald op £ 20 benevens een last turf en vier steen kaarsen, terwijl bovendien op 21 junij 1644, aan zijn zoontje nog ƒ 20 per jaar werd toegelegd, voor »het blazen op den orgel".

Bruis bleef zijne betrekking bekleeden tot 1 mei 1646, toen hij vervangen werd door Jacobus van Overbecke, die tevens schoolmeester was. Zijne bezoldiging was aanvankelijk ƒ 100. Den 7en april 1648 werd die verhoogd tot ƒ 120 en 13 maart 1675 op ƒ 180 vastgesteld.

De financiën van Arnemuiden schijnen in dien tijd in slechten staat verkeerd te hebben, ten minsten den 16 junij 1677 besloot het stadsbestuur het orgel en klokkenspel te doen stilstaan, tot dat de schulden wat zouden verminderd zijn, en derhalve den organist en klokspeler te ontslaan.

Hunne hoop op beterschap werd echter teleurgesteld, want van 1707—1710 werd het orgel bij gedeelten verkocht en gesloopt. Zeker geen bewijs van weelde!

Eerst in 1795 kreeg de gemeente weder zekerheid dat haar gezang door orgelspel zou begeleid worden, want de heer Daniel Radermacher, heer van Nieuwerkerke, schonk den 6en aug. van dat jaar aan de kerk een groot huisorgel, met eene jaarlijksche toelage van twintig rijksdaalders, tot tegemoetkoming in de kosten van een organist, welke som hij na zijn dood door erfmaking voor altijd verzekerde.

Den 17en april 1796 vond de inwijding plaats, nadat op 17 oct. 1795 tot organist, op eene jaarwedde van ƒ 50, was aangesteld Hendrik Loene, een blinde, die echter reeds voor zijne indiensttreding, namelijk 5 februarij 1796, weder ontslagen werd, omdat hij het orgel op eene onwaardige wijze bespeeld had. Zijn opvolger was David Lootens, die tot zijn dood in 1835 deze betrekking waarnam.

Voor eenige jaren is eene nieuwe kerk gebouwd en daarin heeft het orgel weder een plaats gekregen.

Het klokkenspel is voor het grootste gedeelte in 1583 gegoten door Pieter van den Ghein te Mechelen, nadat het stadsbestuur, het daaraan voorafgaande jaar, van een koopman te Antwerpen, een akkoord klokken had gekocht, dat vroeger tot voorslag gediend

had van het klooster Roosendale. JAN INGELSZ, horologiemaker te Mechelen, leverde daarvoor het noodige mechaniek en 200 »gevijsde" noten. Zijn werk schijnt echter niet naar genoegen te zijn uitgevallen, want den 26e februarij 1589 werd aan JAN DICKZR. COOP, horologiemaker te Delft, aanbesteed het maken van een nieuw speelrad (trommel), hamers, veeren, enz.

De eerste klokspeler was LOUIS BASTON, die in 1583 werd aangenomen, denkelijk voor vijf jaren, want in 1588 werd hij op nieuw aangesteld en zijne jaarwedde bepaald op £ 21, benevens vrije woning en vrijdom van bieraccijns. Hij had ook bovendien om *een nieuwen hoed* gevraagd, doch de magistraat besloot om het van omstandigheden te laten afhangen, dien al of niet te geven. Hij overleed in 1596 of 97, na meer dan eens *een nieuwen hoed* gekregen te hebben. Zijn zoon JORIS BASTON werd zijn opvolger. Vermoedelijk heeft hij die betrekking waargenomen tot in 1643 toen de post van klokkenist vereenigd werd met dien van organist.

Het besluit van het stadsbestuur om het klokkenspel te doen stilstaan, had zeker alleen betrekking op het bespelen met de handen, en niet door middel van het uurwerk, want van 1680 tot 1715 wordt jaarlijks £ 2 in de rekening verantwoord, voor het om de drie maanden verzetten van het klokkenspel.

In 1859 werd het klokkenspel in den tegenwoordigen toren overgebragt. Het bestaat uit 21 klokken, waarvan de grootste tot opschrift heeft:

Jhesus is mijnen name,
Mijn gheluijt sy Gode bequame,
Also verre men my horen sal,
Wilt God bewaren overal.
Pieter Waghevens goot mij in 't jaar MCCCCCXViii.

De andere zijn allen door VAN DEN GHEIN gegoten van 1553—83; vier dragen den naam van Maria, één van Anna, één van Christina en één van Jezus. De overige vermelden alleen den naam van den gieter en het jaartal.

»Als eene bijzonderheid ten opzigte van het klokkenspel", eindigt de schrijver, »verdient te worden aangeteekend, dat het gedurende de omwenteling en de fransche overheersching het *Wilhelmus-lied* speelde, hetgeen zeker niet pleit voor de juiste uitvoering en

evenmin voor groote muzikale kennis van de toenmalige autoriteiten."

Den heer Kesteloo zij dank voor zijne beleefdheid om de Vereeniging met zijne nasporingen bekend te maken. Ik hoop dat zijn voorbeeld door meerdere onderzoekers, die een oud archief onder hun bereik hebben, moge nagevolgd worden, want er is nog veel wetenswaardigs omtrent onze muziekgeschiedenis aan den dag te brengen.

S. SPELLERS.

Toonkunstenaars enz. te Leiden. In het *Album Studiosorum* der leidsche hoogeschool (zie Nav. XXV blz. 614 [1]) worden ook eenige toonkunstenaars vermeld, die huisvesting aan studenten verleenden. Zie hier hunne namen en de dagteekeningen, waarop zij voorkomen.

1 oct 1595, Meester MAERTEN, luijtenist.

16 sept. 1596, Magister MARTINUS, citharoedus [1]).

14 febr. 1604, JOACHIMUS, citharoedus.

8 oct. 1610, Magister JOACHIMUS, citharoedus.

14 oct. 1617, HERMAN PISONUS, citharoedus [2]).

19 mei 1684, de wed. van JAN STEEN, op 't hoekje van de Pieterskerkgracht.

17 sept. 1684, Idem, op de langebrug.

Verder zijn aangeteekend de volgende daarin voorkomende uithangborden, betreffende toonkunst:

de vergulde klok.
de roode klok.
de blaauwe klok.
de belle.

Dr. W. N. du Rieu, die ons deze opgaven verstrekte, zij daarvoor dank gebragt.

HEIJE.

Posten uit eene rekening van getijdemeesters te Oudewater, van 1543—1544. (Ontleend aan de »Bijdragen voor de geschiedenis

---

[1]) Deze had in die jaren tal van studenten bij zich inwonen.

[2]) Hermanus Pijs of Piso was, van 1624 tot zijn overlijden in 1645, organist aan de Hooglandsche kerk. Dit is waarschijnlijk dezelfde als de genoemde Pisonus.

van het Bisdom van Haarlem" IIIe Deel, 2^{e} Aflevering, bl. 304--307.)

Heer Cornelis Gerritss. cappellaan, van een wijltijts te singe gegeven. . . . . j h. R. G.

Heer Jacob Jacobss. van dat hij overgesongen heeft, gegeven x st.

Item die twee vreemde bassen gegeven van een wijltijts te singe . . . . ij R. G. xvij st.

Mr. Melchior, orgelist van zeekere dage als de kerck vesperen hout en met cedulle gescreeven staen, elcx twee vespere met magnificat en die Octaef van dat Heijlich Sacrament, en Heijlich Cruysloff, te samen hiervoor bet. die getijde, sijn huijshuijer, en noch. . . . . j h R. G.

Mr. Daniel, schoolmeester gegeven drie Rijnsgulde, dat hij met dee schoolkijnderen op Heijlige Amandus en des Heijlige daechs helpe singe, noch een Rijnsgulden dat hy met dee kijnderen in t Cruysloff compt, en van xxxvij dage mette cappe te diene ij Rijngulden omdat hy die kijnderen leert singe datter gheen confuijs gesciet, en noch van xvij dage met die cappe die vesper te diene ix. . . . . vj R. G. ix st.

Van de Passie opte palmsonnedaech onnere die hoochmisse, en naet loff in musijck te singe. . . . . . . gegeven x st.

Van de verrijsenisse opten Paeschdaech te singe, twee priesters elcx twee stuijvers en die schoolm. ij st. . . . . . . vj st.

Een bouck gecoft daer die schoolkijnderen die lessen vuijt singe coste. . . . . xxvij st.

J. J. GRAAF.

TAALKUNDE.

Steen. (Vgl. XXV, bl. 472, 348). In Engeland is het woord *stone*, om zeker gewigt aan te duiden, bij het volk nog in volle gebruik.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Melkaton (XXV, bl. 473). Hieromtrent zegt het westvlaamsche tijdschrift Rond den heerd, 1875, bl. 370: »Wat melcatons zijn, kan elkendeen zeggen in West-Vlaanderen, groote geluwe perziken, die rijp zijn op 't einde van den herfst. — 't Fransch woord pèche, dat nu bij de Vlamingen schier algemeen gebezigd wordt in stede van ons eigene woord perzik, en was over een dertigtal jaren hier geenszins in gebruik: men hoorde van niets anders spreken als van *melekatons*."

Spreekwijze. Hij weet wel waar Abraham den mosterd haalt. Er zijn varianten in de uitlegging van het spreekwoord: *men weet waar Abraham den mosterd haalt*, en er zijn er mij in mijne lectuur twee van voorgekomen. De eene: zij wist wel waar *Bart den most haalde*. De andere: hij wist, waar Abraham den mosterd *maalt*. Beide varianten bewijzen, dat de spreekwijze niet ontleend is aan den Bijbel. Maar de vraag blijft over: welke lezing is de ware? En, van waar die verscheidenheid in den naam, het product en de verrigting?

E. A. P.

[Te regt zegt E. A. P. dat deze spreekwijze niet aan den Bijbel ontleend is. Al lezen wij niet *mosterd*, maar *mutsaard*, dan nog kan zij moeielijk tot het verhaal in Genes. XXII worden teruggebragt. Want al is het waar dat, zoo als Nav VI, bl. 208 gezegd wordt, Izaäk het hout zag gereed liggen en dus wel wist waar Abraham dit had, er wordt (ondersteld dat de genoemde lezing de ware is) in de spreekwijze gesproken, niet van de plaats waar hij het had liggen, maar van de plaats waar hij het weggehaald had, en dit maakt nog al een groot onderscheid. Doch die lezing is zeker de ware niet. De verzamelingen, waar volgens Harrebomée (I, bl. 9, vgl. III, 104) dit spreekwoord voorkomt, zijn alle van lateren tijd en in geen van alle wordt *mutsaard* gelezen, overal *mostaard*. Wel zeggen verscheidene dier verzamelaars, dat men hier aan *mutsaard* denken moet; maar het schijnt toch dat zij, waar zij de spreekwijze gehoord hebben, alle steeds van *mostaard* hebben hooren spreken. Wij mogen het er dus voor houden, dat de naam Abraham en ten gevolge daarvan het in het verband

brengen van de spreekwijze met het verhaal omtrent den aartsvader hen tot deze wel vernuftige, maar onjuiste gissing heeft gebragt. Een ander bewijs vind ik hierin, dat men in Duitschland, waar de spreekwijze ook bekend is, zegt, er weiss wo Bartel most holt.

Vanwaar dat verschil in den naam? vraagt E. A. P. Wanneer in een spreekwoord of eene spreekwijze de naam voorkomt van eenen geheel onbekenden persoon, wisselt deze ligt met eenen anderen. Zoo zegt men, *wij zullen malkander geen Grietje heeten;* maar in Noordbrabant zegt men daarvoor, *wij zullen malkander geen Lijsbeth heeten.* Men zegt *hij komt achteraan als Koppen met de schollen,* maar ook wel *als Matje met de schollen.* Waar van bekende personen gesproken wordt, is dit zelden het geval. Geschiedt dit eene enkele maal, dan is er doorgaans eene bijzondere reden voor. Men hoort b. v. in plaats van *hij is Pietje de voorste* ook wel hij is *haantje de voorste.* Doch deze verwisseling van persoon is hierdoor ontstaan, vooreerst dat men of niet wist of twijfelde dat hier van eenen bekenden persoon, den apostel Petrus, sprake was: ten anderen dat men speelde met den voornaam *Haantje* en de naam van het dier dat door zijne drift, moed en strijdlust zoo bekend is, dat men van hem, die zich onderscheidt door levendigheid, prikkelbaarheid en voorbarigheid zegt, *'t is een haan.* Reeds de verwisseling van namen maakt het dus niet waarschijnlijk, dat wij hier aan den aartsvader te denken hebben.

Wij hebben gezien dat *mutsaard* niets is dan eene gissing, eene niet gelukkige gissing van uitleggers van deze spreekwijze. Ons blijft dus de keuze tusschen *mostaard* en *most.* Van den laatsten spreekt men in Duitschland, en sprak men zeker ook vroeger hier te lande. Immers voor de verandering van *mostaard* in *most* is geene reden te vinden; voor het omgekeerde wel. In vroegere eeuwen werd hier nog al veel most gedronken; maar dat is gaande weg verminderd. Nog in mijne jeugd werd hij, hoewel niet veel meer, gedronken: de wijnkooper was toen gewoon, wanneer de nieuwe most er was, zijnen goeden klanten een of twee flesschen ten geschenke te zenden. Dit is evenwel ook al opgehouden en ik geloof dat er nu hier te lande al zeer weinig most meer gebruikt wordt. Geen wonder daarom, dat de weinig bekende most in de spreekwijze zijne plaats moest afstaan aan den mostaard, dien ieder

kent, die dagelijks op de tafel van den rijken komt, en dien de arme nog veel minder ontberen kan.

E. A. P. maakt nog melding van eene andere variant, *hij wist wel waar Abram den mosterd maalt.* Bij Harrebomée vind ik haar niet: ik heb haar ook nooit gehoord. Ik geloof daarom dat zij niet veel gebezigd wordt en houd haar voor niets anders dan voor eene verdere verbastering, ontstaan onder menschen die niet begrepen, welk verband er is tusschen de spreekwijze en dat waarop zij gewoonlijk wordt toegepast.]

Spreekwijze. Slapen als een os. Slapen dan de ossen zoo diep en vast? Men zou met hetzelfde regt kunnen vragen: zijn de olifanten zoo dom, de paarden zoo wulpsch, de garnalen zoo slecht van geheugen? Immers men zegt: zo dom als een olifant, een h.... als een paard, eene memorie als een garnaal. Bij die spreekwijzen ligt het derde van vergelijking niet in eene vermeende eigenschap van het bijgebragte dier (of ook ander voorwerp: men denke slechts aan het bijbelsche »een geloof als een mostaardzaad"), maar in de afmeting. Olifanten, paarden, ossen worden ter aanduiding genoemd wegens hunne grootte; garnalen wegens hare kleinheid. Om dezelfde reden noemt men vellen papier van de grootste soort: olifants; de allergrootste snelpersen heeten mammoethspersen, en zoo meer.

Het is echter wel mogelijk, waarschijnlijk zelfs, dat men tot bepaalde vergelijkingen deze of die zeer groote of zeer kleine dieren gekozen heeft wegens zekere gelijksoortigheid. De olifant is wel een zeer schrander dier, maar heeft toch een lomp voorkomen; het paard is vurig; de os log en traag, en dit is men ook wel eens na een diepen en vasten slaap.

H. M. C. V. O.

Alsterwijn. (Vgl. XXV, bl. 473). Alsterwijn is wijn op alsem getrokken. Alsem is het bekende, zeer bittere kruid van de plant door de kruidkundigen *artemisia absinthium* genoemd. Alsem groeit ook in Nederland in het wild, en is in onze volksgeneeskunde een zeer bekend kruid. Gewoonlijk laat men alsem, met nog andere kruiden, vooral met duizendguldenkruid (*erythraea centaurium*), gezegende distel (*centaurea benedicta*) en bijvoet (*artemisia vulgaris*)

vermengd, op wijn, brandewijn of water trekken, en verkrijgt zoo een uitmuntend geneesmiddel. De alsem wordt door het volk veelal *als*, *alst* of *aalst* genoemd. In Friesland is de benaming *alst* meest in gebruik, en, omdat men van de alsemplant vooral de bloeiende toppen verzamelt en gebruikt, zoo spreekt men er meest van: *knop fan alst.* Alsem heet in 't Hoogduitsch *Wermuth*, dat is *Widermuth*, wedermoed, weermoed, weerzin, tegenzin, omdat het zoo walchelijk bitter is.

Van dit duitsche *Wermuth* hebben de Franschen hun woord *vermouth* ontleend. Dit fransche *vermouth*, dat men tegenwoordig ook dikwijls in nederlandsche nieuwsbladen als een zeer bijzonder (en natuurlijk zeer duur) geneesmiddel aangeprezen ziet, is oorspronkelijk niets anders als de eenvoudige, van ouds bekende alsterwijn. Zoo wordt ook de van ouds bekende tamarinde tegenwoordig in onze nieuwsbladen als een (duur) fransch geneesmiddel, als *tamar indien*, als iets bijzonders en nieuws aanbevolen! De wereld wil bedrogen zijn!

De *absynthe*, die heillooze, hoogst schadelijke likeur, welke heden ten dage den Franschen, die er veelvuldig aan verslaafd zijn, met allerlei ellendige kwalen, vooral zenuw- en hersenziekten loont, heeft almede van den heilzamen alsem haar naam ontleend.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Klokslag. (Vgl. XXV, bl. 471). Oudtijds, toen de *steden* nog niet *gemeenten* waren, vatte men de verstrooid liggende woningen en buurten, buiten de stadswallen gelegen, maar onder het behoor en beheer der stad staande, samen, onder den naam van de jurisdictie der stad. Maar dit vreemde stadhuiswoord, zoo als men zulke dwaze basterdwoorden te Leeuwarden noemde, werd in de volksspraak van Leeuwarden vervangen door het redelijke en goed duitsche woord *klokslach.*

Zoo zei men, en zeit nog zoo: het Vliet en de Olde-Galileën liggen onder den klokslach van Leeuwarden. Maar de Schrans, een andere buurt, bijna onmiddelijk aan de bebouwde kom van Leeuwarden grenzende, ligt niet onder den klokslach van Leeuwarden, ofschoon men er zeer goed de torenklokken dier stad kan hooren slaan.

Het woord *klokslach* heeft dus in Friesland een eenigszins andere beteekenis, dan die, welke op bl. 471 medegedeeld is.

In plaats van de leeuwarder uitdrukking *onder den klokslach*, zeit men te Groningen: *die buurt ligt onder stads tafel.*

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Pissebed. (XXV, bl. 513). 't Kan misschien zijn nut hebben te vermelden dat 't bekende schaaldiertje van dien naam op de Veluwe *keldermot* genoemd wordt.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Spreekwoord: De apostelen moeten wandelen. (XXV, bl. 338, 464.) Naar aanleiding van 'tgeen t. a. pl. te lezen staat omtrent dit spreekwoord, ben ik zoo vrij een feit te herinneren, dat, naar 't mij voorkomt, dat spreekwoord heeft doen geboren worden. Men leest in Het leven van Frederik Hendrik, prins v. Oranje enz., beschreven door.... (met koperen platen van B. Picart) uitgegeven te 's Gravenhage bij Ottho en Pieter van Thor 1737, 1e deel, blz. 160: »Niet lang daarna onderrecht zijnde, dat in den Dom te Munster »twaalf Apostels van hetzelfde metaal (zilver) waren, trok hij »(Christiaan van Brunswijk) naar die stad, maakte er zich meester »van, en met zijne voornaamste officieren in de gemelde kerk gekomen, bestrafte hij de Apostels over hunne luiheid en ongehoor»zaamheid aan de geboden van hunnen Heer, die hun gelast had »de aarde te doorwandelen; daarna gezworen hebbende, dat »hij hen de bevelen van zoo goed een Meester wel zou doen na»komen, deed hij ze wegneemen, en in Rijksdaalders veranderen, »die vervolgens de weereld doorwandelden."

J. H. SCHUURMANS STEKHOVEN.

Koeterwaalsch. (Vgl. XXIV, bl. 156; XXV, bl. 184). In Riecke, Der Volksmund in Deutschland vindt men het volgende als oorsprong van het woord koeterwaalsch of kauderwälsch opgegeven: »Als sich die keltische Sprache in Deutschland verloren und dafür die deutsche Sprache, wie wir sie aus den ältesten Urkunden kennen, entwickelt hatte, war den Deutschen die Sprache der Kelten unverständlich geworden. Wenn einer unverständlich sprach, so war das »Kauderwälsch" wie noch heute. Die alten Gallier hatten *cauder* für sprechen, schwaten, das der Franzose zu *causer* = schwatzen, *causeur* = der Schwät-

zer, gemacht hat. Friesisch *queddern*, niederdeutsch *köddern* statt sprechen ist dasselbe Wort. Bretonisch *kaozeal* = schwatzen. Kauderwälsch heisst also wälsch oder unverständlich sprechen."

Ik geef hier dezen oorsprong van 't woord kauderwälsch om der volledigheid wille, en niet omdat ik deze afleiding voor de ware houde.

Van deze gelegenheid maak ik tevens gebruik om de aandacht der navorschers, vooral der geschied- en taalvorschers te vestigen op het bovenaangehaalde werk. De volle titel er van is: Der Volksmund in Deutschland. Sonst und jetzt. Ein wegweiser im deutschen Vaterlande für's Volk und seine Lehrer. Von C. F. Riecke. Nordhausen, Adolph Büchting, 1865. Ook op een ander werkje van den zelfden schrijver, getiteld: Die Schichtung der Völker und Sprachen in Deutschland, auf Grund der vergleichenden Sprachforschung, nachgewiesen an Orts-, Familien-, Thier-Namen, Titeln und Idiotismen. Gera, Paul Ströbel, 1872. Beide boeken mogen met recht hoogst merkweerdige geschriften genoemd worden. De namen van plaatsen, van bergen, bosschen, rivieren, meeren, velden, enz., van personen en geslachten, en van zeer veel andere zaken in de germaansche landen, worden er in verklaard uit de oude keltische, turanische, taal. De schrijver is volbloed Keltomaan (Keltennarre noemde hem een zijner duitsche boekbeoordeelaars, maar wis zeer ten onrechte), en mag hij soms in zijn ijver om alles uit de turanische talen te verklaren, oogenschijnlijk te verre gaan, zijn werken behelzen niettemin een schat van hoogst wetensweerde zaken.

De bovengenoemde friesche en nederduitsche woorden *queddern* en *köddern* zullen misschien aan sommige lezers van dit opsteltje, zoowel aan Friezen als Hollanders, geheel vreemd voorkomen, en eischen dus wel een nadere verklaring. Inderdaad komt *queddern* in het hedendaagsche *nederlandsche* friesch (westfriesch) niet meer voor, en evenmin *köddern* in het nederlandsche nederduitsch of in eenigen nederduitschen tongval van de hedendaagsche Nederlanden. Lijkwel zijn 't zuiver friesche en nederduitsche woorden. Het oudfriesch heeft *queda quetha;* het gothisch *quithan;* het oudsaksisch *quethan* (tegenw. tijd, 3de pers. *quithid*); het angelsaksisch *cwedan* en *cvaedan* (tegenw. tijd, 3de persoon: *cwyd*); alles spreken beduidende. Verder heeft het oudnoorsch *quida* = sage, en hangen het latijnsche *loqui* en 't oude *inquit* hier ook mee samen. Het heden-

daagsche engelsch heeft nog *I quoth*, ik zeide, in gebruik, hoewel 't sterk verouderd. Het ijslandsch heeft *qveda*, het zweedsch *qväda*, het deensch *qvaede*, spreken. De oude oostfriesche landtaal, die nog in 't laatst der zeventiende eeuw hier en daar in Oost-Friesland door 't landvolk gesproken werd, had *quidden*, spreken, *quiddewood*, spreekwoord. De hedendaagsche friso-saksische tongval van Oost-Friesland heeft nog de woorden *quätelen* en *quidderen* voor babbelen in gebruik. Eindelijk in de zuiver friesche tongvallen van de landstreek Sagelterland in Oldenburg en van het eiland Wangeroog leven nog de woorden: *quêde* (*quâd*, *quêden*) en *quider* (*queid*, *quîthîn*), spreken, even als *quede* in 't hedendaagsche noordfriesch.

Het nederduitsche *köddern*, dat met de boven opgenoemde vormen oorspronkelijk een en het zelfde woord is, leeft nog in de westfaalsche tongvallen als *kören* (Göttingen, Grubenhagen, Schaumburg) en *küren* (Münster, Osenbrügge, Brakel), enz. De hollandsche woorden *kwetteren*, *kweelen* (van *kwedelen?*) en *kouten* hangen hier wis ook mede zamen. Ook onderschrijf ik gaarne de meening van Riecke, dat al deze woorden en vormen met het *cauder* der oude keltische Galliers, enz. verwant, en oorspronkelijk één zijn.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Opium schuiven (XXIV, bl. 388). In den Gids van september 1875 bl. 445 wordt dit *schuiven* aldus verklaard. »De Oosterling rookt niet zoo als de Europeaan door eene hoeveelheid rook uit pijp of sigaar op te zuigen, die eenigen tijd in den mond te houden en dan uit te blazen, doch doet den rook door eene langzame als het ware *schuivende* ademhaling in de longen indringen. Eerst na dien eenigen tijd aldaar bewaard te hebben, ademt hij den rook weder uit; en zoo zijn eenige weinige trekken uit de amfioenpijp door de krachtige inwerking van den rook op het bloed in de longen, voldoende de gewenschte uitwerking tot stand te brengen."

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Wapens gevraagd (XXV, bl. 522).

Schrassert. Twee omgekeerde hermelijnstaarten van sabel, naast elkander op zilver, met een schildhoofd van sinopel, beladen met 3 zespuntige gouden sterren.

Gerlings. Doorsneden: *a* een zilveren raap met lof van sinopel, op sabel, *b* drie gouden belletjes (2 en 1) op keel.

De Riemer. Een gouden chaussetrape van drie beenen, vergezeld van drie zilveren driebladeren, geknopt van goud en gepunt van sinopel, op een veld van keel. V. R. V. D. K.

G. van Hardenbroek. Nav. XXIV, 446 vroeg ik naar de levensbijzonderheden, familiebetrekkingen o. a. van G. van Hardenbroek, maarschalk van Abkoude en Eemland, gestorven in 1608 en met grafzerk in de kerk te Rijswijk (gemeente Maurik) begraven. Er kwam wel een zeer gewenscht antwoord in, in hetzelfde deel bl. 481, doch ten opzigte van latere heeren van Hardenbroek, wat ook toepasselijk is op de verwijzing naar Nav. XVI, bl. 108 enz. Thans blijkt mij ten opzigte van Gijsbert van Hardenbroek, die in 1608 te Rijswijk werd begraven, dat hij hoogstwaarschijnlijk dezelfde is, die vóór 1577 huwde met Walburg van Wijhe, dochter van Jasper van Wijhe, heer tot Echteld, en van Walburg (van Blois) van Haetten, vrouwe van Dreumel. Zijne vrouw was dood in 1577. Uit deze familiebetrekking laat zich dan ook de omstandigheid verklaren, dat hij te Rijswijk, waar anders geene leden uit het geslacht van Hardenbroek voorkomen, begraven ligt. Even zoo is Hendrik van Brienen van de Latmar († 20 mei 1663) in de kerk te Echteld bijgezet, omdat zijne tweede vrouw Bernardina van Wijhe was. Het geslacht van Wijhe toch was reeds lang aldaar geërfd. Dit blijkt uit de stichting eener »paepelicke prebende voor de rust van Henric van Wijhe en voor Johan van Wijhe Henricksz. en jonckfrou Hille sijn huysfrou saliger »door Frederik en Herman van Wijhe, gebroeders, waaromtrent men in het kerkelijk archief van Rijswijk leest: »Vicaria in honorem Sanctorum Sebas-

tiani, Catharinae et Margarethae Martyrum" in de kerk te Rijswijk gesticht door Frederik en Herman van Wijhe, gebroeders, in 1472 op St Victordag. De betrekking der van Wijhes tot Rijswijk blijkt ook hieruit, dat Antonetta van Wijhe, omstr. 1500 gehuwd met Lodewijk van Brakell, de stammoeder is geweest van de van Brakells tot Rijswijk in de Nederbetuwe. (MS. geneealogie van Brakell.)

J. ANSPACH.

Geslacht Bartolotti. (Nav. XXI, bl. 317; XXV, 363, 516.) Thans zie ik mij in staat gesteld, eene meer volledige genealogie van dit geslacht mede te deelen, welke, wat de *eerste* generatiën betreft, ontleend is aan eene geslachtslijst der familie de Boubais, opgemaakt te Brussel 31 mei 1662 door de gewone koningen en heraults van wapenen van Philippus IV, koning van Spanje en der Indien.

Jean Baptista Bartolotti, zoon van Vincentius en van Marie Labay, edelman en inwoner van de oude republiek van Bologna, waar zijne voorouders zich in 1285 gevestigd hadden, verlaat Italie uit hervormingsgezindheid, en begeeft zich naar Holland; huwt Maria de Boubais [dochter van Roger de Boubais, kapitein, zoon van Roger uit Jenne van Haeften, en van Maria van Offermans, dochter van Edo uit N. N. van Haeften]. Wegens de spaansche geloofsvervolging vlugten zij uit Holland naar Staden in Hanover en naar Hamburg. In laatstgenoemde plaats maken zij 26 oct. 1577 hun testament, en daar zij kinderloos zijn, benoemen zij tot hunne erfgenamen de beide kinderen van hun behuwdbroeder Christiaan van den Heuvel, gehuwd met Jenne de Boubais, zuster van Maria, en door deze opgevoed.

Deze Christiaan van den Heuvel zal gesproten zijn uit Rutger van den Heuvel, grave in Beichlingen († 1480), gehuwd met Machteld, gravin van Manderscheidt, wiens nazaten, als ingezetenen van Delft, tot op het jaar 1582 in Nav. XXV, bl. 516, 517 worden opgenoemd. De groote overeenkomst van wapen, dat in zijn geheel ibid. bl. 365 beschreven wordt, staaft dit. Het aldaar vermelde surtout, welks keper van zilver in goud overging, is dan het eigenlijke wapen van Christiaan van den Heuvel geweest, wiens

zoon en stamhouder Willem dit wapen met dat van Jean Baptista Bartolotti briseerde; immers, hij en zijne zuster Cornelia werden erfgenamen van dezen oom, onder voorwaarde dat zij den naam en het wapen van Bartolotti aannamen. En zoo verkrijgen wij dan:

1. Cornelia van den Heuvel gezegd Bartolotti, trouwt Thierry de Rodenburg, groot-baljuw van Amstelland, waarbij 3 kinderen.
2. Willem van den Heuvel gezegd Bartolotti, geb. in 1560. Trouwt 1 Maria Pels, waarbij:
   Jan Baptista van den Heuvel gezegd Bartolotti, gehuwd met Eleonora Hellemans te Amsterdam, waarbij:
   Susanna, gehuwd 1 met Jacob [1]) van de Perre (zie Nav. VI, bl. 250), 2 met Jan van der Niepoort.
   Constantia, gehuwd met Jan van der Mijle [2]), burgemeester van Rotterdam, waarbij éene dochter.
   Trouwt 2 te Middelburg (Zeeland) 3 julij 1593 Margaretha Thibaut, dr. van Hendrik en van Margaretha van Nispen, weduwe van Jan van Hesse, heer van Moich [3]) en Pershil (Z.-Holland?), waarbij vijf zonen en drie dochters. Hunne testamentaire dispositiën zijn van 15 mei en 4 junij 1631. Deze vijf zoons en drie dochters zijn:
1. Margaretha v. d. H. gezegd Bart., trouwt Wijnand Schuijl van Walhorn, zoon van Willem (zie Nav. XI, 119) en van Anna van Panhuijs, waarbij één kind.
2. Christiaan v. d. H. gez. B., geb. 1599, volbrengt zijne studiën te Leiden, en wordt aldaar in 1617 vermoord.
3. Willem v. d. H. gez. B., geb. 1600, trouwt te Amsterdam, volgens huwelijksvoorwaarden de dato 29 april 1638, Jacoba van Erp [dr. van Arnoud en van Jacoba de Jonghe van Velsen (Nav. XIII, 280, 319 [4]), wier moeder was Jacomina van Slooten], waarbij zes zoons (twee stierven jong) en vier dochters.

---

[1]) Volgens anderen heette hij Joan van Perre.

[2]) Over het geslacht van der Mijle, zie een en ander in Navorscher X, bl. 122.

[3]) De Batavia Illustrata noemt dit een in „'t hertogdom van den Borg" gelegen goed, zie de foliouitgaaf van 1685, bl. 1027.

[4]) Zie Nav. XVII, 125*a*.

4. Antoine v. d. H. gez. B., reist door Europa na zijne studiën volbragt te hebben, en sterft ongehuwd.
5. Eleonora v. d. H. gez. B. trouwt Jacob Pergens, waarbij kinderen.
6. Constance v. d. H. gez. B., geb. 1611, trouwt 7 oct. 1638 te Amsterdam Jacob Rijckaert, geb. 1616, waarbij 4 kinderen.
7. Arnauld v. d. H. gez. B., werd door zijne moeder en voogden, om eene liaison beneden zijn stand te voorkomen, naar Oost-indiën gezonden, waar hij bij de verdediging van het gebouw der Oostindische compagnie te Surate door een vergiftigen pijl gedood werd.
8. Gaspar of Caspar v. d. H. gez. B., liet na den dood zijns vaders de studiën varen en trad in militairen dienst, deed met prins Maurits van Nassau eene reis naar Brazilië en stierf aldaar kinderloos.

De kinderen van Willem v. d. H. gez. B., en Jacoba van Erp waren:

1. Gulielmus v. d. H. gez. B., trouwt 17 maart 1665 te Amsterdam Jacoba Sophia Huydecoper, geb. 1640, dochter van Joan Huydecoper, ridder van st. Michiel, heer van Thamen, Blokland, Maarseveen enz., burgemeester van Amsterdam (zoon van Bal. van Wieringen bijgen. Huydecoper, uit zijne tweede vrouw Elisabeth van Gemen, (Nav. VIII, 227, 337) en van zijne tweede vrouw Maria Coymans [1]) (dochter van Balthasar uit Elisabeth de Piquer), waarbij geene kinderen. Hij stierf in 1673 [en zij hertrouwt in 1675 met Arnoud Druyvesteyn, geb. 6 febr. 1641 te Haarlem, jur. utr. dr. burgemeester enz. te Haarlem, weduwnaar met 4 kind. van Maria Wouters (dochter van François en van Maria de Haan), zoon van mr. Jacob Druyvesteyn, burgem. te Haarlem en van Wilhelmina Coymans, [2]) waarbij één kind. Hij sterft 14 aug. 1698, en zij

[1]) Tot aanvulling van het Nav. XIII, 319, nopens het geslacht van Erp voorkomende, strekke, dat, volg. Brandt, Hist. d. Reform. dl. IV. Johanna van Erp te Gorinchem gehuwd was met Abraham Daatselaar, koopman in garen en lint. Als zuster van den leidschen hoogl. Thomas Erpenius, ontving zij de boekenkisten, in ééne van welke Hugo de Groot uit Loevestein ontsnapte (22 maart 1621).

[2]) Zie Nav. XVII, 125*a*.

hertrouwt ten derden male in 1700 met mr. Antony de Glarges, geb. 25 dec. 1654, burgem te Haarlem (zoon van Philips de Glarges en van Cornelia Verbeek), weduwnaar met 8 kinderen van Catharina de Ridder, dochter van Pieter uit Susanna Damme. Hij † 13 aug. 1723; zij † 24 junij 1714].

2. Jacoba Victoria v. d. H. gez. B., trouwt Coenraad van Beuningen (zoon van Gerit Dirksz. van Beuningen, in 1627 burgemeester van Amsterdam en van Eva Appelman), geb. in 1622, in 1643 secretaris, in 1651 pensionaris van Amsterdam, in 1652 gezant bij Christina, koningin van Zweden, daarna gezant te Koppenhagen, in 1660 gezant naar Frankrijk; ver trouwde vriend van Johan de Wit, vervalt hij in 't laatst van zijn leven tot chiliastische mijmeringen, wordt wegens zinneloosheid onder curatele gesteld, en sterft in 1693 bewusteloos van zich zelven, kinderloos.

NB. In de nieuwe uitgaaf van het Biogr. Woordenboek onder hoofdw. van dr. Schotel, wordt zijne vrouw Johanna Bartolotti van den Heuvel genoemd, doch dit is zeker eene vergissing, want Nav. XXII, 57 in een extract uit het archief van den Hoogen raad van adel, wordt zij ook Jacoba Victoria geheeten [1]).

3. Margaretha v. d. H. gez. B., trouwt 24 jan. 1662 Hendrik Frederik Sweerts de Landas, cornet in het regiment van Brederode, geb. in 1634, heer van Baarschot, zoon van Jacob Sweerts, ridder, raad en rentmr.generaal van Staats-Brabant, en van Johanna Lopez de Villa-Nova. Zij † 1666 kinderloos.

4. Maria Christina v. d. H. gez. B., trouwt Jan Thibaut, zoon van Hendrik Thibaut, heer van Aagtekerke, burgemeester van Middelburg, grootbaljuw van de Westerschelde, en eerste edele van Zeeland, waarbij kinderen, (zie Nav. XXV, 367).

5. Johan Baptista v. d. H. gez. B., geb. in 1644, heer van Hoekenburg, later van Rijnenburg, eerst kommandant van een regiment infanterie van het platte land ter verdediging van Amsterdam, daarna vrijwilliger ter verdediging van Friesland,

[1]) De in den tekst vermelde, aan de nieuwe uitgaaf ontleende bijzonderheden nopens Coenraad van Beuningen zijn eenigsins verschillende van die, welke Nav. XXII 57 gelezen worden.

en, na den dood van zijn oudsten broeder, baljuw en dijkgraaf van de Bijlmermeer, trouwt 1 Wendelina Wtenbogaert, dochter van Jan, ontvanger generaal van Holland en Westfriesland, waarbij één zoon. Zij stierf 3 maart 1673. Hertrouwt in 1675 met Wendelina Reael uit Amsterdam, dochter van Hendrik en van Sara Hinlopen, waarbij één zoon, jong gestorven. Hertrouwt ten derden male in 1679 (5 dec.), volgens huwelijksvoorwaarden van 9 nov., met Geertruid Dorothea van Golsteyn, dochter van Adriaan Johan [heer van Blijwerven (Ingen) Johanszoon uit Geertruida de Cock van Delwijnen] en van Catharina van Brakell tot Carmesteyn (Lienden), weduwe van kapitein Reinier van Heerdt, Johansdochter uit Hendrika Millinck.

6. Constance v. d. H. gez. B., trouwt Christiaan Thibaut, broeder van den sub. nº. 4 vermelden Jan Thibaut. Twee kinderen.
7. Casper Christiaan v. d. H. gez. B., doet, na zijne studiën volbragt te hebben, eene reis door Europa. Te Genève besteedt hij een gedeelte van zijn geld tot oprigting der fortificatiën aldaar, waarvoor hij van den magistraat het burgerregt van Genève verkrijgt bij eene acte, geschreven met gouden letters. Hij overleed te Danzig.
8. Arnoud v. d. H. gez. B., heer van Rijnenburg, kanunnik en domheer van Oudmunster te Utrecht, trouwt 18 mei 1677 te Kesteren (Nederbetuwe) Catharina de Cock van Delwijnen, dochter van Cornelis en van Willemina van Balveren. Hij † 30 maart 1687, zij † febr. 1679, zonder kinderen; beide begraven in de kerk te Eck (Nederbetuwe).

De kinderen van Johan Baptista v. d. H. gez. B. waren:
uit zijne eerste vrouw, Wendelina Wttenbogaert:

1. Willem Christiaan v. d. H. gez. B., kinderloos overleden.

Uit zijne derde vrouw Geertruid Dorothea van Golsteyn:

2. Adriaan Jan v. d. H. tot Beichlingen, gez. B., in 1730 nog eigenaar van Rijnenburg (zie Hoogstraten, Woordenb., art. Rijnenborg), trouwt Eva van der Meer, waarbij:
   a. Albert Diderik v. d. H. gez. B.
   b. Geertruid Cornelia v. d. H. tot Beichlingen gez. B., in 1765 vrouwe van Rijnenburg (zie Tegenw. Staat v.

Utrecht, II, bl. 179), trouwt Willem van Weede, heer van Lutteke en Weede, geb. in 1709, ritmeester, zoon van Hendrik Maurits en van Catharina van Weede.

3. Jacoba Victoria v. d. H. gez. B. huwt Mathieu Eaton.
4. Lodewijk Willem v. d H. gez. B.
5. Elisabeth Eleonora Constance v. d. H. gez. B., had tot meter Elisabeth Eleonora, gemalinne van hertog Bernard van Saksen Gotha, geb. prinses van Brunswijk-Luneburg, sterft jong.
6. Catharina Conrada v. d. H. gez. B., huwt in 1708 Andreas Abbema, geb. in 1683, heer van Woudenberg en Ligtenberg, in 1709 kanunnik van St. Marie te Utrecht, zoon van Sibrand Frederik, raad van Indië en directeur van Suratte (Johan Frederiksz. uit Cecilia Elisabeth de Vaijer) en van diens tweede vrouw Catharina Burgers; waarbij één zoon. Zij sterft in het kraambed 5 nov. 1709 en ligt te Woudenberg begraven. (Hij hertrouwt 20 febr. 1718 met Maria Baltina Sophia Smissaert, dochter van Johan Karel, hoofdschout van Rhenen, enz. (Johan Karelsz. uit Constantia Reynst) en van Constantia Coymans [1]) (Balthasar's dochter uit Maria Trip). Zij sterft 27 april 1723. Als weduwnaar verwekt hij zeven natuurlijke kinderen bij Muijge Leusden, die hij huwt vóór zijn dood. Hij sterft op den Ligtenberg bij Woudenberg 26 febr. 1752, en wordt te Woudenberg begraven.)
7. Jan Frederik v. d. H. gez. B., officier, dood in 1712, (zie Nav. XXV, 364).
8. Geertruida Dorothea Wilhelmina v. d. H. gez. B., sterft ongehuwd.
9. Geertruida Dorothea Wilhelmina v. d. H. gez. B., trouwt Jacob Dirk Sweerts de Landas, vrijheer van Oirschot en Best, schepen en raad te 's Hertogenbosch, zoon van Marten Christiaan, ridder, vrijheer van Oirschot en Best, raad en president te 's Hertogenbosch enz. (Jacobsz. uit Johanna Lopez de Villa-Nova) en van Clementia Geertruida van Els tot Boedelham (Dirksdochter uit Ermgarda van Lynden tot Hemmen); waarbij kinderen.

---

[1]) Zie Nav. XVII, 125a. De daar gestelde vraag bekomt uit deze genealogie een paar gegevens tot antwoord

10. Maria Christina Elisabeth v. d. H. gez. B.
11. Willem Hendrik v. d. H. tot Beichlingen gez. B., geb. in 1698, heer van Blijwerven, trouwt omstr. 1736 Jeannette Gabrielle van Eck, geb, 1 oct. 1695 te Arnhem, dochter van Lubbert en van Jeannette de Lanoy, erfdochter van Overbeek (bij Arnhem). Zij was weduwe met één zoon van Jan Oswald Joost van Lintelo, heer van de Marsch. Hij sterft 28/27 sept. 1763/62 op Blijwerven, en wordt te Ingen met een wapenbord met 16 kwartieren begraven. Zij sterft te Ingen 31 jan. 1778.

De kinderen van Willem Hendrik v. d. H. gez. B. en J. G. v. Eck waren:

1. Jan Baptist v. d. H. gez. B, 30 jan. 1756 lidmaat geworden te Ingen, trouwt in 1764 (30 julij) Anna Françoise Sadelijn, dochter van Jan, heer van Voorn en Blijenburg en kanunnik in het kapittel van Oudmunster te Utrecht, en van Jacqueline Cornelia de Geer. Zij sterft 7 jan. 1770 kinderloos, en wordt te Ingen begraven, waar haar wapenbord met 16 kwartieren in de kerk is opgehangen. Hij hertrouwt april 1771 Wendelina (Wilhelmina) Barten (met attestatie uit Muhlhaim a. d. Rijn, 26 maart 1772)
2. Geertruid Maria Elisabeth v. d. H. gez. B., lidmaat geworden te Ingen, 30 jan. 1756, trouwt aug. 1763 Willem Hendrik van Barnevelt, heer van Noordeloos, Overslingeland en Driel, geb. 15 aug. 1726, in 1756 schepen te Gorinchem, daarna drost, zoon van Martinus, vrijheer van Noordeloos en Overslingeland, heer van Krimpen a. d. Lek, en van diens tweede vrouw Geertruida Bruynings.

De kinderen van Jan Baptist v. d. H. gez. B. en Wendelina (Wilhelmina?) Barten waren:

1. Jeannette Gabrielle Maria Elisabeth v. d. H. gez. B., geb. 14 febr. 1772, jong gestorven.
2. Geertruida Gerarda v. d. H. gez. B., geb. 26 mei 1773, lidmaat geworden te Ingen 26 julij 1789, trouwt 6 dec. 1800 Gerhard Barten te Nijmegen.
3. Wilhelmina Henriette v. d. H. tot Beichlingen gez. B., geb. 2 febr. 1776, lidmaat geworden te Ingen 20 junij 179., trouwt omstr. 1798 mr. Ferdinand Herman Rijnders van Nijmegen,

waarbij kinderen. Hertrouwt 6 nov. 1830 met Baltus Theodorus van Ommeren uit Ingen. Zij sterft 26 febr. 1845.

Uit deze genealogie laat zich eene feil herstellen, die ik, uit gemis van gegevens, Nav. XXV, bl. 306, liet insluipen, dat namenlijk Geertruid Kornelia v. d. H. gez. B., sedert 1735 vrouwe van Rijnenburg, eene dochter van Geertruid Dorothea van Golsteyn, gehuwd met Bartolotti van den Heuvel zou geweest zijn. Zij was de kleindochter van deze echtelieden. Ook wordt d. t. p. het vermoeden geopperd, dat G. D. van Golsteyn de tweede vrouw van Arnoud v. d. H. gez. B. zal geweest zijn; zij was integendeel de derde vrouw van Johan Baptista, Arnouds broeder.

Één punt vereischt nu nog opheldering, t. w. de afstamming van Christiaan van den Heuvel (in 1577) uit den Nav. XXV, bl. 516, vermelden delfschen tak, die in hem of in zijne kinderen schijnt te zijn opgegaan. Van waar kent de schrijver van dat artikel de medegedeelde bijzonderheden nopens dien tak? Welligt uit de Beschrijving van Delft van 1729? Tot aanvulling strekke, dat Aleid van den Heuvel, Tielemansdr. (omstr. 1570? huwde Cornelis van der Burgh Jakobszoon (zie Ferwerda Geslagtboek, 10e generatie v. d. Burgh). Ook worden wij Nav. VII, 31, 185 opmerkzaam gemaakt op Barthold Willemsz. van den Heuvel, geb. in 1538, geportretteerd door Wierix in 1577. Eerstgenoemde behoorde ongetwijfeld, de andere hoogstwaarschijnlijk tot den delfschen tak. Kan de op het medaljon-portret afgebeelde, »kan met twee handvatsels" die Nav. VII, 185 op het wapen van Vlissingen wordt te huis gebragt, ook aanduiden, dat hij brouwer was? Wat toch zou het wapen der stad Vlissingen hier beteekenen, verondersteld zelfs dat deze Barthold Willemsz. van den Heuvel te dier stede woonde of van daar geboortig was? Weet men mij ook te zeggen, of er meer voorbeelden voorhanden zijn, dat op het brouwersvak in dezer voege werd gezinspeeld? Zoo ja, dan is deze v. d. H. wellicht een delfsch brouwer geweest, en vermoedelijk een broeder van den Nav. XXV, 516 vermelden Claas Willemszoon. Ook is de oorspronkelijke graventitel later in dien van baron veranderd. Als dit ééne punt opgehelderd is, mogen wij, geloof ik, zeggen, dat de genealogie van den Heuvel Bartolotti volledig is, en de in Nav. XXI, bl. 317 voorkomende vraag voldoende beantwoord is. J. ANSPACH.

Van Belle. (XV, bl. 150, 374; XXV, bl. 519). Josua van Belle vrijheer van St. Huyberts gerecht, heer van Noord-Waddinxveen, Groenswaard, Peulie en Suydelwijk ob. 2 september 1710, schepen der stad Rotterdam geworden mei 1676, vroedschap 1677, bewindhebber der O. I. Compagnie aldaar 1678, hoofdofficier 1699, burgemeester 1705, trouwt 19 julij 1675 Ida Katharina van der Meijde, dochter van Johan Pietersz., heer van Sleewijk, vroedschap van Rotterdam geworden 1539, burgemeester 1644, gecomd. raad 1646, staten-generaal 1652, bewindhebber O. I. Compagnie 1642, het laatste mannelijk oir van zijn geslacht, getrouwd geweest met Machtilda Hoofd, dochter van Willem en Ida Quekel.

De vader van Josua van Belle heette Jacob van Belle, gehuwd geweest met Alida van Zuijdwijk.

Diens vader heette Maillard van Belle, gehuwd 1585 met Clara Feynieth.

Maria Jacoba van Hoorn, komt niet voor op mijne geslachtregisters van van Hoorn of van Belle, wel Jacoba Wilhelmina van Hoorn, gehuwd 12 dec. 1707 met Josua van Belle (zoon van bovengenoemden Josua) in 1706 bewindhebber der O. I. Compagnie te Rotterdam, 1710 schepen — zij was dochter van Jacob van Hoorn en van Wilhelmina Henriette Heilersig, geb. 25 mei 1685, ob. 21 maart 1743.

Ook komt voor Sara Jacoba van Hoorn, dochter van Johan en Jacoba Catharina van der Stringe, geb. 12 febr. 1694, ob. 24 jan. 1719, trouwt 23 maart 1717 mr. Jacob van Belle zoon van Josua en Ida Katharina van der Meijde, secretaris van Rotterdam, heer van Sleewijk ob. 30 maart 1762.

De vader van bovengenoemden Johan Pietersz. van der Meijde, heette Pieter Foppe van der Meijde, vroedschap van Rotterdam in 1632, burgemeester 1634, ob. 1638, trouwt Helena van der Hege.

Wapens.

In mijnen geslachtboom van van Belle vind ik de bordures van 24 stukken, bij van Hoorn van 14 stukken, en in den kwartierstaat van wijlen mijnen vader van 10 stukken, ik beschouw de eerste als de ware.

Van der Meijde, blaauw veld met 3 fasces van goud, boven de

eerste face 4 kruissen, tusschen 1 en 2 3 kruissen en tusschen 2 en 3 2 kruissen, alle van zilver.

Van Zuijdwijk, 3 halve liggende manen 2 en 1 van zilver, op een blaauw veld.

Feynieth, 3 schuine fasces of strepen van rood op een veld van goud.

Van Hoorn, zie de wapenkaart van Smallegange.

Heylersig, zilveren veld met groenen boom, onder de bladeren een gouden kroon, en daaronder aan den stam verbonden een roode hoorn.

Van der Stringe, (zie Smallegange).

Hoofd, hoofd van natuurlijke kleur op een *blaauw* veld.

Van der Hege, eene witte face op een zwart veld, boven de face drie zilveren sterren naast elkander.

Quekel, drie roode leliën 2 en 1 op een zilveren veld, op eene andere wapenkaart komt dit voor als drie gouden leliën op een rood veld; ik veronderstel dat de eerste de ware is.

Een en ander getrokken uit de geslachtboomen en registers der familiën van Belle, van Hoorn, van der Meijde en Hoofd in mijn bezit.

Rotterdam. A. A. REEPMAKER.

Geslacht Loper. (XXV, bl. 524). Zonder juist te kunnen zeggen. waar het geslacht Loper *te huis behoort*, kan ik alleen mededeelen, dat verscheidene personen van dien naam, bij afwisseling ook Looper, de Looper of Loopers genoemd, sints 1590 tot 1641 gevonden worden in de stedelijke regering van Middelburg, zoo in betrekking van baljuw als van schepen en raad Deze voerden in hun wapen op een veld van goud drie vogels van sabel, 2 en 1, elk gezeten op een of ander liggend knolgewas, Ten minsten tot 1665 zijn zij in Middelburg aan te wijzen. Indien dit geslacht het bedoelde is, zouden des verlangd genealogische mededeelingen kunnen worden gedaan.

E. P. SCHORER.

Geslacht van der Mast. (XXV, bl. 265, 424.)

Hugo van der Mast, heer van Klein Poelgeest, baljuw en dijkgraaf van de Klundert, obiit 17 aug. 1719, tr. 6 januarij 1636

Sara Tromp, weduwe van den pensionaris mr. G. van Kinschot. Zij sterft 31 maart 1711.

Hugo van der M. was geen weduwnaar toen hij met Sara T. huwde en kan volgens bovenstaande niet dezelfde zijn die in 1692 met F. van Wijchede huwde, te meer daar uit gemeld huwelijk den 4 junij 1692 zijne na te melden dochter Elisabeth Louise werd geboren.

Ter zelfder tijd ongeveer met dezen Hugo v. d. M. leefden twee zijner germain-neven.

a. Hugo, kapitein luitenant bij een regiment cavallerie, zoon van Jacob en Cornelia Soggaerts, gehuwd met zijne nicht Henriette, dochter van Philippus en Catharina du Bois, sterft »sonder oir".

b. Hugo, vaandrig, zoon van den genoemden Philippus, sterft (waarschijnlijk ongehuwd) »sonder oir".

Ik vond nergens eenen Hugo en F. van Wijchede; misschien echter is hij zoon van Willem, broeder van sub *b*, gehuwd met.... Pijll, waarvan ik echter geene kinderen met name vond opgegeven.

Den echtgenoot van Wilh. 's Graauwen vind ik soms vermeld als Hendrik, doch ook als Hugo, welk laatste wel juist zal zijn.

Mijne vraag, of het geslacht v. d. M. voormeld is uitgestorven, wordt echter hierdoor nog niet beantwoord.

Wie Johanna v. d. Mast is geweest, vind ik nergens.

Sara Tromp heeft in haar tweede huwelijk 5 kinderen gehad, waarvan drie, Paschasius Aemilius v. d. M., Maarten Herpert Tromp v. d. M. en Magdalena Herbertina v. d. M., jong zijn gestorven, zoodat zij bij testament d.d. 12 april 1702 tot erfgenamen benoemde hare kinderen joncker Gaspar van Kinschot 1676—1759, joncker Robert van der Mast 1689—1771 en Elisabeth Louise van der Mast 1692—1776, met bepaling dat hare riddermatige hofstede Clein Poelgeest (dewelcke uyt mijne goederen alleen is aengekocht) vooreerst in 't gemeen zoude blijven.

Volgens den heer F. Caland schijnt die hofstede in Walcheren te zijn geweest, Ik meende in Zuidholland, te meer daar ik in Walcheren dien naam nergens kan vinden.

Waar was die ridderhofstede gelegen? Elisabeth Louise huwde

1°. 1710 Frederik Gaspar van Berk, 2°. George van Walree: zij zal wel dezelfde persoon zijn als door den heer F. C. gemeld, anno 1721.

V. K.

Geslacht Fremeaux. (XXIV, bl. 134 en 377). Daar ik bij ondervinding weet, dat elke aanteekening, hoe gering ook schijnende, helpt tot het in orde brengen van eene genealogie, zoo volgen hier eenige bescheiden betreffende dit geslacht, dat ook voorkomt onder de namen Fremaux en Fremaut.

Pierre Fremaux, fransch predikant te Emden, alwaar hij stierf, huwde te Hanau den 26 aug. 1624 Anne Toussaint, geb. 11 junij 1604, st. te Emden, dr. van Paul, en van Anna d'Orville. Zij wonnen elf kinderen:

1. Anna F., geb. te Leiden 8 oct. 1625, tr. 24 april 1650 Jacobus Swartz, predikant te Oldersum.
2. Sara F., geb. te Emden 16 mei 1628, st. aldaar, gehuwd met van Snetten.
3. Pierre F., geb. 2 nov. 1629, st. 6 oct. 1650.
4. Jean F., geb. 4 junij 1631.
5. Paul F., geb. te Emden 9 januarij 1633, st. jong.
6. Maria F., geb. a. v. 13 julij 1634, st. jong.
7. Een dr., geb. 15 oct. 1635, st. jong.
8. Frederik F., geb. te Emden 5 oct. 1636, st. jong.
9. Paul F., geb. a. v. 8 nov. 1638, st. jong.
10. Philippe F., geb. 13 junij 1644, predikant te Emden.
11. Daniël F., geb. a. v. 10 febr. 1642, huwde te Dantzig Maria van Sittert; zij st. 4 oct. 1711, oud 54 jaar.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Familie van Eck. (XXV, bl. 264). Men raadplege omtrent dit geslacht van Eck, au lion, het Annuaire de la Noblesse etc. 1871; daar vindt men de geheele geslachtlijst dezer patricische familie.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Van den Brande. (XXV, bl. 521). Den heer Kesteloo kan ik mededeelen, dat Jan Pieter van den Brande slechts éénmaal is gehuwd

geweest en we met Sophia Reesen, dr. van Pieter en van zijne 1e vrouw Geertruid Oudewater. Hij was in 1514 gevlugt met zijn vader uit Bergen op Zoom. Zij zijn beide te Middelburg begraven in de Oude kerk in het graf n°. 28.

Uit mijne ms. genealogie van den Brande.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

VRAGEN.

Geslacht ten Cate of ten Kate. Inlichtingen worden betreffende dit geslacht gevraagd. Het stamboek der Willingen is bekend, de beide uitgaven. ANDANTE.

MENGELINGEN.

Hulle-wulle-waaitje. (XXV, bl. 432). Vrager gelieve in aanmerking te nemen, dat dit »waaitje" zelf niet spookt, gelijk hij schijnt te meenen, maar dat het *op* dit waaitje heet te spoken. Het waaitje, aan den dijk onder Lienden gelegen, draagt den naam naar een »hollend veulen", of naar het »holla veulen", d. i. het hollende veulen, waarop, volgens de noordsche godenleer, Holla rondrijdt, de aanvoerder van het heer der booze geesten in de lucht. Hij rijdt door de lucht op een »*hulle*-vulle" of *hollend* veulen, wijl zijne togten met dat heerleger op de marschen eener vliegende krijgsbende gelijken, zie Nav. IV, bl. 305. Dit *hulle-vulle* of *holla-veulen* werd welligt door de Germanen op het *Hulle-wulle-waaitje* vereerd onder de gedaante van een ijzeren veulen, dat gezegd wordt daar nog rond te rijden. »Eens," verhaalt O. G. Heldring in zijne Wandelingen door de Betuwe (1839), bl. 165, »kwam er een landman heen en meende het te zien; ijlings vloog hij terug, maar het was niets dan een bedaarde ezel, die langzaam zijn weg ging." De vrees voor spookdieren, die trouwens in deze landstrreek gelukkig! hoe langer hoe minder wordt, is nog een nagalm van den germaansch-bataafschen, dus heidenschen natuurdienst onzer voorvaderen. Een spoor daarvan is ook nog overig in den zoogenaamden *kattendans*, die niet onbekend is in het naburige Kesteren, alwaar

zich, voornamenlijk op de aêloude germaansch-bataafsche begraafplaatsen, de Hooge Woerd en de Peppelwoerd, naar luid van het volksgeloof, ter ure van middernacht dansende heksen vereenigen, zich op haren trant vermakende, als katten vermomd. Die heksendans wordt nog steeds nagebootst in een kinderspel, waarbij zich jonge meisjes paarswijs vereenigen, elkander vasthouden en op- en neêrspringen als dansende beren, onder den uitroep: »kattedansen, kattedansen!" Geen wonder, dat men iets soortgelijks verhaalt van de oude grebsche linie van batterijen, welke tusschen Kesteren en Opheusden de Nederbetuwe op een harer smalste punten doorsnijdt. Tusschen de batterijen toch is de grond diep uitgegraven, bij gevolg moerassig, en heksen, nikkers, enz., stijgen, naar de sage, òf in hunne gewone gedaante, òf als wonderbaarlijke diergestalten, bij voorkeur uit poelen en moerassen op. De uit deze, bij wassende maan opstijgende dampen en nevelen, waaraan de bekrompene, en daardoor beangste verbeelding van menig wandelaar de grilligste vormen geeft, worden dan aangemerkt als spoken. Ook de naar *hulle-vulle* genoemde *waai* te Lienden was vroeger een kolk, en is nog tegenwoordig moerassig, drassig land. Hetzelfde geldt van de zoogenaamde *Klokkewaai* aldaar, nu nog een kolk, waarin de klok van den omgevallen toren, hetzij van Aspremont, hetzij van de kapel van Verhuisen, zal zijn te regt gekomen, en die de bijgeloovige nog tegenwoordig onder den grond hoort luiden. — Veranderen, naar het volksgeloof, betooverde, d. i. *door* (de) *kwade handen* (des duivels) *aangeraakte* menschen dikwijls in katten en honden: desgelijks in *weerwolven.* Wij weten niet, in hoever wij in den *weerwolf* oorspronkelijk den *vair-vulf* of man-wolf hebben te zien, die op de *Woerden* of doodenvelden der Germanen, door Woerda, de godin des doods, werd uitgezonden, om in den vorm van (de lijken tot asch verterende) vuurvlammen, de dooden in urnen of aschkruiken over te geven en toe te vertrouwen aan den schoot van Harda de aardmoeder; welke weerwolf in allerlei gedaanten nog moet rondspoken, om door het aanjagen van groote vrees den niets kwaads vermoedenden, maar bijgeloovigen wandelaar *doodelijk* beangst te maken. Anderen wanen, dat aan sommige lieden, door den Boozen, bij wijze van vóórbeschikking, de straf wordt opge-

legd, om in het late avonduur de gedaante aan te nemen van een grooten *wolf*, die alsdan uitgaat, om te azen op konijnen, hazen, muizen, enz., den mensch zelven geen kwaad doet, dan dat hij hem soms op den rug springt, en zich door hem laat dragen, nu eens zoo ligt als een veder, dan zwaar als lood. Ons lacht eerstgenoemde verklaring meer toe, die de verschijning van den weerwolf, in de schatting der bijgeloovige volksmenigte, als een voorbode van den dood doet aanmerken, en dus ook den mensch, die voorbeschikt is om daarin veranderd te worden, als een onheilspellend kind des doods doet beschouwen Men vergelijke, ten bewijze hiervan, wat Heldring, Wandel., bl. 165 verhaalt van het bijgeloof, heerschende te Lienden, waar het Hulle-wolle-waaitje ligt. »Twee mannen", zegt hij, »gaan dáár over het *kerkhof* en zien iets vreemds. Zij deinzen terug, en komen bij een derden man, die, met eene *slaap*muts op, onder een boom stond; deze gaat met hen. Op het kerkhof gilt de eene: »mijn God, Jaapneef! wat moet ons overkomen?" De man met de slaapmuts veranderde juist in een *weerwolf*." Dat het volksbijgeloof de verschijning van den weerwolf in naauw verband tot een ophanden zijnd sterfgeval beschouwt, bleek mij, jaren geleden, eens bij een bezoek aan doodeenvoudige lieden, die in zak en assche zaten. Op mijne vraag naar de oorzaak hunner droefgeestigheid, vertelden zij mij onder tranen, dat hun kind wel *eerlang zou sterven*; want het was in den afgeloopen nacht zeer onrustig geweest; er waren kransen, gestrikte touwtjes, enz., in zijn hoofdkussentje gevonden; 't zou zeker wel door kwade handen zijn aangeraakt; de booze had het betooverd....; doch eene buurvrouw had verklaard, dat bij zulke gevallen niet de duivel, maar de *weerwolf* in 't spel was, enz., enz. Ook als men dit spook in regtstreeksch verband met sterven en dood beschouwt, is het karakter van den wolf, dat zich in *vraatzucht* openbaart, niet te miskennen, immers ook de dood en zijne boden zijn *vraatzuchtig*. Dit komt treffend uit in het Nav. X, bl. 71, door J. H. van Lennep medegedeelde kinderversje:

Een, twee, drie, vier, vijf, zes, zeven,
»*Holle-wolle*-wagen" kwam mij tegen,
Waar die groote Cijs op zat:

Hij kon *schrokken*
Groote brokken,
'n Koe en 'n kalf
'n dood paard half,
Toen zag Gijs 'n levendig' beer,
Hap! zei Gijs en 'k lust niet meer;

en komt nog meer uit, als wij op de variant *Holle-bolle-wagen* letten.

In dit rijmpje ziet men de sage aangaande den vraatzuchtigen weerwolf verbonden met die van het *Holla-* of *hollend-veulen.* Dit veulen is hier gespannen voor een wagen, bij gevolg de *holle-wolle-wagen* genoemd. De weerwolf is koetsier, hij ment dien wagen, ook over het *Hulle-wulle-waaitje* heen, en alles wat hij bereiken kan, is zijn prooi. Die hem daar ontmoet, zou wel eens een kind des doods kunnen wezen. Doch al rijdt de *hulle-vulle* zonder wagen en wagenmenner, in de gedaante van een *ijzeren veulen* daar rond, dan reeds is hij een voorwerp van schrik voor den bijgeloovigen; want zijne verschijning voorspelt niets goeds. En zoo is het dan ook zeer natuurlijk, dat de Germaan daarvan een voorwerp van vereering maakte, om de schade af te keeren, die hij er van wachtte. Doch waarom heeft juist de sage, aan deze *waai* verbonden, er een *ijzeren* veulen van gemaakt? Hierin zou misschien een zinnebeeld kunnen liggen van de *ijzersterke* magt des doods, die niet meer loslaat wien hij eenmaal tot zijn prooi heeft gekozen. Vgl. eenigermate den dorpsnaam *IJzendoorn,* d. i. *Isandoren* of ijzersterke toren. — Nasporingen in eene serie Tielsche couranten nopens »twee rijksveldwachters, vlugtende voor een spook op het *Hulle-wulle-waaitje*," hebben geen resultaat opgeleverd.

J. ANSPACH.

[*Weerwolf* is inderdaad manwolf, λυκάνθρωπος. — Of *woerd* hetzelfde is als *wierd* en *weerd*, kan ik niet beslissen: ik mis daartoe de noodige gegevens. Maar een doodenveld is het zeker niet. — Het laatste gedeelte van den naam *IJzendoorn* is iets anders dan *toren.* In de 11e eeuw heette het *Isendra.*]

GESCHIEDENIS.

Kermiseuvel in de Nederbetuwe. Dat deze landstreek, met zoo vele andere, aan het eeuwenheugend kermiseuvel mank ging in vroeger tijd, blijke uit de volgende

Resolutie der E. Classis van Tiel, aengaende de kermissen en onordentlickheden op die dagen gepleegt.

Dewijle de droevige ervarentheyt van tijdt tot tijdt geleert heeft, en ook alle dagen hoe langer hoe meerder int midden van ons betuygt, dat door het plegen en oeffenen van kermissen, en die bachanterijen, welcke op sulcke bacchus- en kermisdagen, als als ook op den dagh des Heeren gepleegt worden, groote en onverantwoordelicke schult der ongerechtigheyt voor Godt en sijnen throon veroorsaeckt wort: soo heeft de Eerw. Classis van Tiel, sich sulcx ten hoogsten latende ter herten gaen, goetgevonden te resolveeren, glijck resolveert met desen, dat alle soodane, dewelcke ledematen van de Gemeente J. C. sijnde, en alsoo den name Christi noemende, het verbond Godes in haeren monde nemen in dese sulcke godtloosheden en werken het Christendom onbetamelick komen te oeffenen en bij te woonen, hetzij door eygen dadelijckheyt en bedrijf van die werken der duysternisse, door brasserijen en dronckenschappen, door danssen en springen, het geluyt van snarenspel en dierglijcke, hetzij van diegeen welcke de zodane komen te ontfangen in haere huysen, gelagen en herbergen te setten en alsoo dese land-, goet en siel verdervende zonden komen te handhaven: dat desulcke de facto als onwaerdige lidmaeten van de tafel des Heeren voor dien tijdt sullen worden geëxcommuniceert en afgehouden, opdat de toorn Godes daerdoor over de geheele Gemeente niet en werde geweckt. Willende dat een yeglijck broeder en kerkenraet en leden der Gemeentens sich hierna precieselick moeten gedragen, en dat in alle de kerken onder dese eerwaerde Classis ressorteerende, dese resolutie sal werden gepubliceert.

5

Actum in de Classicale vergaderinge tot Tiel gehouden, den 14 15 en Sept. 1685.

Petrus Paauw,
Classis p. t. scriba.

In een placaat (6 nov. 1731) door de raden in naam van de Staten 's Lands van Gelre te Arnhem uitgegeven, en gerigt »tegen het schenden van des Heeren Dag, Feest, Vast en Bededagen", vindt men.

»Voorts verbieden wij op Zondagen, of eenige Feest, Vast of Bededagen te jagen, mede op een Boete van vier Daalders te verdelen tusschen den Officier en den aanbrenger; willende en statuerende hierbij wel expresselijk, dat alle *guygelspelen van vreemde landloopers, of andere* geweert zullen worden op arbitrale correctie."

Of deze resolutie in de jaren, onmiddelijk volgende op het tijdstip der uitvaardiging, van kracht zij geweest om het kermiseuvel te verminderen, staat niet geboekt; maar dat dit laatste noch hier, noch elders geheel verdwijnen zal, alvorens de oorzaak van de kwaal, de kermis zelve, zoo al niet ophoude te bestaan, toch ten minsten van allooi verandere, en in plaats van louter sensueel genot te verschaffen, meer op de beschaving werke, zal ieder weldenkend en beschaafd mensch gereedelijk toestemmen.

De ondergeschrevene Petrus Paauw was in 1685 predikant te IJzendoorn, en overleed aldaar 27 febr. 1701. Hij was gehuwd met Elisabeth de Ridder, welke echte lieden eene dochter hadden, vervolgens gehuwd met den rigter Reynier Tap.

J. ANSPACH.

Clarenbeek in 1684. (XXVI bl. 14). De stichter van Klarenbeek was Rutger Huygens, burgemeester van Arnhem, bekend door zijne diplomatische zendingen, in 1665 met de Witt en Boreel gevolmagtigde op de vloot. In 1666 was hij gestorven. Vermoedelijk was een zijner zoons eigenaar van Klarenbeek in 1684.

Hoe was die relatie met Alhardt de Raedt ontstaan?

Clarenbeek in 1684. De zekere H., aan wien Clarenbeek bij Arnhem in 1684 toebehoorde, was Casijn van der Hell, heer van de

Wildbaan, Clarenbeek en Veenacker, geb. te Zutfen 1644 † 1732 = Wilhelmina Catharina Huyghens van Clarenbeek (Rutgersd. ridder, heer van Clarenbeek, burgemeester van Arnhem) geb..... † 1709. Casyn had o. a. drie kinderen, 1°. Gerhard Casyn tot de Wildbaan, geb. 1675 † 1756; 2°. Rutger tot de Hoeve, geb. 1678 † 1748, en Walravina, geb..... † 1709 = Johan van Wijnbergen van Glinthorst, aan welke dochter Clarenbeek daarna is toegekomen, hoewel Rutger aanvankelijk mede aldaar gewoond heeft. Rutger Huyghens, geb. 1592 † 1666, was de stichter van Clarenbeek. De Van der Hells waren sedert vier eeuwen beschreven in de ridderschap van Gelderland. Het geslacht is evenwel, daar Gerhard Casyn ongehuwd bleef en door den kinderloozen echt van Rutger, geheel uitgestorven.

Utrecht. J. I. D. NEPVEU.

Een brief van J. M. von Kropf aan den prins van Oranje. In de militaire historie van 1793 is de heldhaftige verdediging van de Klundert, door J. M. von Kropf, een zeer bekend feit. Dezer dagen vond ik in de *Nouvelles Extraordinaires van* 1793 — de merkwaardige verzameling van staatsstukken, die bijkans nooit voorkomt en nog minder geraadpleegd wordt — het briefje, waarmede von Kropf aan den prins kennis geeft van de fransche opeisching. Dat briefje is, zoo ik meen, volkomen onbekend, en verdient toch wel, dat het niet vergeten worde. Het teekent den eenvoudigen man, die alleen naar pligt vraagt.

Doorlugtighe Vorst en Heer!

Hebbe hier meede de eer Uwe Doorlugtige Hoogheid door dese rapport te doen, dat den 21 deeser de Stad is opgevraagt door een capitein en een trompetter, tusschen elf en twaalf uuren, met een detachement Jagers, te voet en te paard, dewelke zig zoo lang agter een Dyk hadden verborgen, de Capiteyn vroeg my de Stad op uit naam van Fransche Nationale Conventie; waarop ik hem ten antwoord gaf, zulks niet deede, terwijl ik den Souverrain en het Doorlugtig Huis van Orange daar veel te trouw voor diende; waar op hy mij ten antwoord gaf, wat ik wel wilde doen terwijl ik niet meer dan tagtig Man had; waar op ik hem ten antwoord gaf, mij

sterk genoeg was mij te defendeeren; waar op hy mij ten antwoord gaf, waarom Bloed te vergieten, terwijl hij met een grooter overmagt was; waarop ik hem ten antwoord gaf, dat ik daar Soldaat voor was om Bloed te vergieten voor het lieve Vaderland en het Doorlugtig Huis van Oranje; waarop hij van mij is weggereeden, en heb niets meer van haar vernoomen.

Waar mede de eere heb met de diepste eerbied te zijn

Doorlugtigste Vorst en Heer
Uw DH. enz.
J. M. v. Kropf.

Actum Klundert
den 21 February 1793.

Een don gratuit in 1793. Toen in 1792 Oostenrijk met Frankrijk was in oorlog geraakt, ondersteunde het volk de regeering door vrijwillige giften. Bij het doorbladeren van de *Nouvelles extraordinaires van* 1793 viel mijn oog in een der brieven van van Haeften, onzen gezant te Weenen, op het volgende:

»Onder de menigvuldige *Don Gratuits*, die de Keizer dagelijks ter draging van de kosten van den Oorlog bekomt, bevinden er zig dikwyls, die hem van wegens onbekende persoonen toekoomen, zynde het o. a. voor 14 daag gebeurt, dat die Souverein een kist ontfing, waarin een toilet van louter goud gepakt was, en waar op geschreven stond: *vrywillige gift van een onbekende.* Elk een vermoedde, dat de geweesen Gouvernante der Oostenrijksche Nederlanden, Maria Christina, die zig toen nog niet te Weenen bevond, de persoon was, die dit geschenk aan den Keizer toegezonden had, doch men heeft voor weinig dagen ontdekt, dat het de Keizerin geweest is, hebbende die Vorstin het zoo heimelijk gedaan en haar Schrift zoo wel weeten te veranderen, dat niemand dagt, dat zy het was, te meer, dewijl men nooit van de meergemelde Toilet, die men nu vernomen heeft, dat haar door hoogstdezelver ouders, de koning en koningin van Napels, gegeeven was, had hooren spreken. De innerlijke waarde van die Toilet wordt gezegd honderd duisend guldens te bedragen.''

Bezitregt gestaafd door het zweren van eenen eed. (XXIV, bl. 289). De heer Six vraagt, of er in ons land ook kloosters geweest zijn

die dit groote voorregt genoten? Hierop kan ik hem geen antwoord geven; maar wel kan ik hem mededeelen, dat de bisschop van Utrecht dit voorregt bezat. Hij kan daarover uitvoerig gesproken vinden in de belangrijke verhandeling van Hier. van Alphen, Over den eed der Utregtsche bisschoppen, genaamd den eed met zeven stolen, in de Werken van de Maatsch. der Nederl. Letterk., (in 4o.) 2e dl. Leyden 1774. bl. 185 en verv.

VRAGEN.

Viering van het Paaschfeest. Schoon de kerkvergadering van Nicéa, ten jare 325, volgens de begeerte van Constantijn den Grooten als haar gevoelen uitsprak, dat de viering van het Paaschfeest in de geheele christelijke kerk op denzelfden dag — een zondag — behoorde plaats te hebben, heeft het toch nog lang geduurd, eer de regel algemeen werd aangenomen, dat dit op den eersten zondag na volle maan, volgende op de dag- en nachtevening in de lente, zou geschieden. Overeenkomstig deze bepaling zou derhalve in het tegenwoordige jaar 1876, Paschen moeten invallen op zondag 9 april, naardien het op zaturdag den 8sten volle maan is. Intusschen wijzen de almanakken ons den 16den april, als den eersten Paaschdag aan. Indien de reden dezer afwijking hierin ligt, dat het christelijke feest anders zou zamenvallen met het israelitische, voor hetwelk ditmaal de 9e april is aangewezen, dan leidt mij dit tot de vraag: van wien is deze verschikking uitgegaan? Hebben de alexandrijnsche kerkleeraars — bisschop Dionysius of andere — die zich met de paaschberekeningen bezig hielden, haar verordend, en, zoo ja, op welken grond? Welke reden bestaat er, waarom het christelijke paaschfeest niet gelijktijdig met het joodsche kan gevierd worden? Rust deze bepaling alleen op de meening van keizer Constantijn, die daarin iets schandelijks vond, of is er eene andere oorzaak voor aan te geven?

Leeuwarden. L. PROES.

St. Cyriacus en St. Maarten. Wanneer leefde de heilige Cyriacus, en was hij een Romein of een Germaan, of wat anders?

En wat was de heilige Martinus van Tours voor een landsman? Is Maarten of Marten oorspronkelijk een germaansche naam?

[Martijn, also alse wijt horen,
Was van Pannonien geboren,
Dat Hongerie hiet in onse tale.
Ghevoet was hi in Ytale
Tote Pavyen in die stede;
Van ridderen uut gheboren mede,
Al was hi van heidinen maghen.

Zoo verhaalt Maerlant, Sp. Hist. III. 2. 28 vs. 1. en verv. — De naam is Latijn. *Martinus* is adjectivum, afgeleid van *Mars.*]

Jufvr. Bruinier. Is er van jufvrouw Bruinier, die in dit tijdschrift als de moeder van een natuurlijken zoon van Willem II voorkomt, iets meer bekend?

Een Gelderschman in Portugal. In een brief van onzen gezant in Portugal, G. C. van Spaan, geteekend 4 dec. 1793, lees ik:

»Z. K. H. de Prins van Brazilie heeft onlangs den heer Söllner, Gelderschman van geslacht en geboorte, benoemd tot opzigter van het Koninklijke Kabinet van Physica Experimentalis."

Is er van dien Söllner iets meer bekend?

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Opschriften op grafsteenen in de kerkgebouwen der Nederbetuwe.

Te Kesteren,

18 *Jan.* 1615 *sterf Arndt........*
drossert ter Lede.

zigtbaar zijn de kwartieren van Horst (een klimmende leeuw) en van Mekeren (een St. Andries kruis met de vier scharen). —

Begraven den WelEdelen en Gestrengen
Floris van Brakell tot den Brakell,
in syn leven drossert ter Leden. Sterf
Februwarius 1649.

zigtbaar is zijn wapen, dat der twee zilveren barbeeltjes, alsmede een geankerd kruis, dat zijner vrouw Geertruid Bentinck. — Te Lienden,

A°. 1580 den 8 Jvly sterf den edelen erentfesten Jor. Johan van Brakell tho Kermestein.

A°. 1600 *den* 22 *April sterf die edle erentrijcke Joefrov Johanna van Merten, sijn huysfrov.*

daarboven het wapen van Brakell, en daar naast het wapen van Meerten, bestaande in een klimmenden hond van zilver met een halsband van goud op een veld van sabel [1]). Ter rechterzijde de kwartieren des mans: Brakell, Boecop, Leefdael, Delen. Ter linkerzijde de kwartieren der vrouwe: Meerten, Eck, Eck, Mekeren. Kermestein is eene nog bestaande, zeer oude kasteelmatige huizinge onder Lienden. Johan van Brakell was een der verbonden edelen. De zerk is thans bevloerd, en dus onzigtbaar gemaakt.

Te Ingen,

Ao. DNI 1568 *den* 20 *dach Decembris starf Derick van Meerten.*

Ao. 1531 *den* 7 *dach Septembris starf Joffer Berta van Eck syn huysfrou.*

zij waren de ouders der straksgenoemde Johanna van Meerten.

Te Eck,

1. *Ao.* 1603 *den* 16 *Aprilis sterff Johanna Gertsdochter, weduwe van Steven van Essevelt.*

waarbij regts een schild met drie leliën en chef, links een schild parti: 1 drie sterren en chef: 2 regtstandig kruis.

2. *Joachim van Leeuwen sterf den* 12 *Oct. Ao.* 1610.

zijn wapen vertoont een keper, beladen met drie St. Jacobs schelpen; daarboven op dezelfde zerk een wapenschild, parti: 1 drie leliën, geplaatst 2 en 1; 2 klimmende leeuw (of haan).

3. *Hier leyt begraven Dirk en Johañes van Hattem, sterf den* 20 *December* 1631.

het schild is beladen met drie sterren, geplaatst 2 en 1, waarboven een aanziende helm met vier gaten, en een staande vogel tot cimier.

---

[1]) Hieruit ziet men dat de opgaaf van Nav. VII, 184a onjuist is. Het wapen van Meerten is op het koor te Ingen, alsmede op een wapenbord van het geslacht van den Heuvel Bartolotti aldaar, zeer duidelijk zigtbaar.

4. *Hier leyt begraven Roelof van Darthuysen,*
sterff den . . Mey 1632.

schild, parti: 1 beladen met drie, 2 en 1 geplaatste gecoupeerde maantjes; 2 beladen met een geankerd kruis boven eene fasce, waarop 3 sterren.

5. *Margarita de Vries stierf den* 13 *Oct. a°.* 1656.

boven in den steen de letters E. D. I.; daar onder, hangende aan een boomstam, een schild, parti: 1 klimmende leeuw met het aangezicht links; 2 drie voetteenen, geplaatst 2 en 1.

6. *Agnis van der Eem sterf den* 25 *Jan. año.* 1660.

boven in den steen de letters:

I E R. V. W.

aan een boomstam hangt een schild, parti: 1 regtstandig kruis, waartusschen tulpen; 2 drie leliën, geplaatst 2 en 1.

7. *Elisabeth van Achtervelt sterf den* 5 *December a°.* 1660.

boven in den steen de letters:

G. V. G.

aan een boomstam hangt een schild, parti: 1 St. Andries kruis, 2 is driemaal gefaasd.

8. C. G. V. D.

Sterf den 28 *Maius* 1714 *en leyt hier begraven.*

tusschen de letters en het onderschrift een klein schild, vertoonende drie afhangende staven, van onderen naar den regterkant omgebogen.

Te Maurik,

Vóór den predikstoel:

Hic lapis ossa tegit Beekmanni. dogmata Christi qvi pvre docvit. Spiritvs astra tenet. Christe, tvae cvrae coetvm committo relictvm. Qvem tv praeterea pasce, tvere, fove.

rondom den steen leest men:

Johannes Beecmannvs, verbi Dei minister in Mavricana ecclesia September A°. CIↃIↃCXXXV (1635).

hij was de vierde predikant aldaar.

Nog in het consistorie:

A°. 1624 *den* 5 *Nov. sterf Jonc* (Jonker) *Willem van Eck.*

Het wapen is in den franschen tijd door de Patriotten uit den steen geslagen.

Te Rijswijk,

op eene graftombe op het koor, waaronder de familiekelder:

Dese Kelder en Tombe is door de WelGeboore Heer Diederick van Brakell tot den Brakell, extraord: Raadt aant Hoff van Gelderlant, Richter en Dijckgraeff der Stadt Tiel en Dorpe van Zantwijck, Burgemeester der voornde Stadt en Gedeputeerde van de Saten (in- en opgezetenen) *des Vorstendoms Gelre en Graeffschaps Zutphen uyt de Ridderschap resideerende binnen Nymegen, Vrouwe Justina van Borssele, dochter tot Geldermalsen, egtel. in den Jare* 1691 *beginnen te make en in den Jare* 1692 *voltrocken, waerop hare wapen en* 16 *quartieren van den man alleen uytgehouden sijn en daerinne begraven op den* 15 *Augustus* 1691 *welglte* (bovengemelde) *Vrouwe Justina van Borssele, oudt* 37 *jaren.*

De op de randen der grafzerk met de wapens uitgebeitelde 16 kwartieren van Dirk van Brakell zijn:

Brakell.	*Gelder.*	*Bentinck.*	*Boucop.*
Zuylen.	*Baerl.*	*Delen.*	*Zuylen.*
Vijgh.	*Wijhe.*	*Schimmelpenninck van der Oije.*	*Spaen.*
Padevoort.	*Apeltere.*	*Oldenbarnevelt.*	*Middachten.*

Deze Dirk was de zoon van den te Kesteren met grafzerk begraven Floris van Brakell, drost ter Lede, en van Geertruid Bentinck, dochter van Karel en van Antonetta van Delen.

Op eene andere zerk,

Int Jaer onsse Heerē Jesu Chryst Duysent ses hōdert ende acht sterf Jonckheer Gijsbert van Hardenbroek, Meerschalck vā Abcoude ēde (en) *Eemlandt.*

Hij, volgens anderen, zijn vader (dood in 1593), was gehuwd met Walburg van Wijhe (dood in 1577), dochter van Jasper, heer tot Echteld en van Walburg van Haeften. Dit huwelijk gaf vermoedelijk aanleiding, dat hij te Rijswijk begraven werd (zie Nav. XXV, 537).

Op eene derde:

Hier legt begraven Mr. Constantijn Gerard Nobel, overleeden den 1ste *Februarij* 1781.

Hij was sedert 1742 eigenaar en bewoner der nog te Rijswijk aanwezige kasteelmatige huizinge Hoeckenburg.

Te Zoelen,

Begraven Gijsbert van de Poll, Heer van Geerestein
ende Teccop; de laatste van zijn stam, eñ sterf
den 11 *April* 1640.

zijn wapen is een met een dubbelen arend beladen schild, dat een mandje met 7 pluimen (het symbool der principauté's-muts) tot helmteeken voert. Kwartieren, links: Poll, Wijhe, Delft, Pieck (?); rechts: Amstel van Mijnden, Isendoorn, Ruytenborch, Rossum. Geerestein is eene huizinge onder Drumpt, dat vroeger kerkelijk met Zoelen vereenigd was. Gijsberts vader was A. van de Poll, eerst gehuwd met Sophia van Mirlach, daarna met Catharina van Amstel van Mijnden; zijn grootvader heette Gijsbert, gehuwd met Raphael van Wijhe; zijn overgrootvader was Herman, gehuwd met N. N. van Delft [1]).

Te Avezaat

bevindt zich een grafsteen, bij gelegenheid der verbouwing van de kerk in 1861 uit den vloer overgebragt naar de oostzijde van het gebouw, en daar buiten in den muur gemetseld, met dit opschrift:

Op het graf
van
Arn. Corn. van Leeuwen,
Stud. in de Regt. op Utr. Hoge Schole,
overl. te Tiel 15 *May*
en
Christ. Sam. Ant. van Leeuwen,
overl. aldaar 2 *Juny*
1785.
Hier rust mijn oudst en jongste kind,
Ai, lezer, sla dit voorbeeld gade!

---

[1]) Een lid van dit oudadellijk geslacht komt nog zeer laat te Maurik voor, t. w. (de WelEd. Mevrouwe) Margrieta van Delft, laatst weduwe van den WelEd. heere Marco Aurelio Delborgo. Zij overleed en werd begraven 8 sept. 1749 op het hooge koor der kerk te Maurik. Even als zij zelve, was ook hare dochter Margaretha Constantia Delborgo, 6 sept. 1747 te Maurik gehuwd met den kapitein Abraham Willem de Vree, op den huize Nederwijk (eene met het oog op het schuins tegenoverliggende Wijk bij Duurstede gekozen benaming!) woonachtig.

Zijt levend een waar menschenvrind,
En doe ook na uw dood geen schade.
J. D. van Leeuwen.

Mr. J. D. van Leeuwen was een Tielenaar van geboorte (vgl. mr. E. D. Rink, Beschrijving van Tiel, 1836, bl. 310), de geleerde uitgever van het Chronicon Tielense, dat hij in 1789 met belangrijke aanteekeningen in het licht zond (ibid. bl. 7, noot 1). Hij voerde éénerlei wapen met den in 1610 te Eck begraven Joachim, was dus uit dezelfde familie met dezen.

Te Echteld,

op eene tombe van arduinsteen op het koor:

Hic ortvs alta stirpe Reynoldus jacet, Mars ille qvondam Belgicus dum viveret. Mundum reliquit et suo praesens Deo jam spectat et aspernat hoc totum nihil. Obiit 1657. *Mens. Aug.* 30, *Aetat.* 80.

Aan weerszijden der zerk deze 16 kwartieren:

Wijhe van Echtelt.	*Wijhe van Hernen.*
Haeften.	*Eygeren.*
Tengnagell.	*Vijgh.*
Broeckhuysen.	*Vos van Schwarzborch.*
Isendoren.	*Bueren.*
Immerseel.	*Pinsen van der Ley.*
Lennip.	*Wees.*
Pol.	*Aspers Lagh.*

Reinoud (Reinier) van Wijhe, heer tot Echteld, geb. in 1577, zoon van Otto en van Christina van Wijhe van Hernen, ridmeester van de compagnie van prins Frederik Hendrik, stierf ongehuwd [1]).

Eene zerk vóór den predikstoel berigt:

Hier is begraven de edele welgebooren Hendrick van Brienen van den Lasmar, in sijn leven Capiteyn, is in den Heer gerust den 20 *December anno* 1663.

---

[1]) De opgaaf op de schoorsteenluifel in het kasteel te Echteld, waar hij gezegd wordt in 1649 overleden te zijn (zie Nav. XXIV, bl. 492); is derhalve abusief. Zijne moeder huwde met zijn vader 17 april 1575 te Gennep, terzelfder tijd en plaatse als hare zuster Christiana (Catharina) van Wijhe, die toen in den echt trad met Hendrik van Maschereel, heer van Balgooi en Opijnen.

Met deze zestien kwartieren:

Brienen van de Lasmar.	*Wael van Moersbergen.*
Capel van der Woning.	*Rossum.*
Herderwijck.	*Brakell.*
Wees van den Pluimenborg.	*Riemsdijck.*
Essen van den Swanenborg.	——
Wittenhorst.	*Straelen.*
Mermoeden.	——
Leefdael.	*Wijhe van Hernen.*

Vermoedelijk is hij dezelfde, die in de Geslachtkundige Aanteekeningen van mr. J. van Doorninck (1871) bl. 173, op 7 junij 1633 voorkomt als echtgenoot van Fenne van Gelder (dochter van Adolf en van Maria van Batenburg, 10 maart 1607 te Deventer gehuwd, en woonachtig geweest op den huize Geldersweert te Ingen). Eene aanteekening in het katwijksche archief meldde mij, dat hij gehuwd was met Bernardina van Wijhe (van Echteld). Dit is echter eene verschrijving voor »van Wese", wijl het trouwboek van Dodewaard vermeldt, dat jhr. Hendrik van Brienen, weduwnaar, wonende te Echteld, 11 sept. 1642 te Dodewaard in den echt trad met Bernardina van Wees, jonge juffer aldaar. Zou dan zijne eerste of tweede vrouw eene van Wijhe geweest zijn, omdat hij juist in de heerlijkheid der van Wijhes, te Echteld is bijgezet? Lasmar is de Lathmer, een uitgestrekt landgoed te Wilp bij Deventer.

Te Ochten,

> *A°.* 1650, *op den* 28 *dach des maents Aprilis is gestorven erentfeste Joncker Henrick van Beynhem ten Appelenborch wiens siele de Heere genadich wil wesen.*

Daarboven aanschouwt men een groot, met veel lofwerk toegerust schild, écartelé, 1 en 4 regtstandig kruis, 2 en 3 sautoir (St. Andries kruis) met de vier scharen; men zou zeggen: Piek met Mekeren en brisure [1]). Aan weerszijden van dit wapenschild vier kwartieren.

Beynhem.	Hackfort.
Bueren.	Riemsdijck.

[1]) De opgaaf van Nav. VI, bl. 36a nopens „Bentheim" (Geldersch), lees: „Beynhem" is dus onvolledig.

Puffelick. Vaeck.
Roedēborch. Weelye.

De Appelenburg was eene (in 1839 afgebrokene) huizinge te Ochten.

Hoe jammer, dat menig grafschrift, ook in de neerbetuwsche kerken, voor ons onleesbaar is wegens bevloering met planken of betimmering met banken. Dit is inzonderheid te Kesteren te betreuren. Men verzuime toch niet, en nergens, tijdig afschrift van de zerken te nemen, vóór en aleer ze aldus ontoegankelijk worden gemaakt. Eene grafzerk kan ons veel leeren, niet slechts door hetgeen er onder *ligt*, maar ook door hetgeen er op *staat*.

J. ANSPACH.

Opschriften van kerkklokken. (Vervolg van Nav. XXV, 717). Op de torenklok te Opheusden vindt men:

A°. Domini MCCCCCIX bin, ich durch das Feuer geflossen: Hans Falck von Nuerenberg hat mich gegossen.

Te Hien leest men op de klok:

Jan Albert de Grave me, fecit Amstelodami A°. Domini 1725.

De kerkklok te Dodewaard is 8 junij 1652 vergoten door Jan van Trier te Nijmegen. Van elke honderd ponden bedong hij 12 gulden, en een rosenobel voor zijne vrouw, te betalen in drie termijnen, waarvan de eerste verscheen op St. Victorsdag van gemeld jaar. Voor 42 gulden zou hij de oude klok uit den toren halen en de nieuwe er in hangen. Binnen vier à vijf weken moest hij de klok in den toren leveren.

Te Maurik hingen voormaals drie klokken in den toren; van daar, dat op het uurwerk het jaartal 1565 nog te lezen staat. Uit deze drie is in 1643 door M. E. (F.) S. op de vroegere begraafplaats nabij de kerk ééne klok gegoten. Een stuk dier klok, uitgeslagen bij het vreugdgelui in 1795 over de ontvangst der Franschen hier te lande, niet grooter dan een kubieke palm, werd voor *ƒ* 80 verkocht. 't Was dus een kostbaar alliage. In eene plank bij het uurwerk leest men *Wessel van Steenderen* 11 *juni A°.* 1694, zijnde vermoedelijk de naam des timmermans, die het plankenbeschot rondom het uurwerk vervaardigde.

Vernamen wij daar een voorbeeld van buitensporig vreugdgelui in een tijd van staatkundige woelingen, wij kunnen er als tegen-

hanger bijvoegen een voorbeeld van buitensporig hard en langdurig luiden bij begrafenissen, waartegen in den jare 1625 op eenen Gerichtsdag te Tiel bepalingen gemaakt zijn. Als eene kleine maar karakteristieke bijdrage tot de kennis der dorpsgebruiken in vroeger eeuw volgen zij hier.

Ordre op het Luyden over de Dooden.

Alsoo door de groote dis-ordre ende mis-usen (*misbruiken*) van het overluijden der dooden eenige jaaren herwaerts geschiet ende gepleegt de klokken in enige Dorpen des Ampts *gebersten* sijn, ende men dagelijks nog sulke periculen meer te verwagten heeft; so ist dat Amptman en Ridderschappen des Ampts Nederbetuwe, omme daerinne naer behooren te versien, ende die kerken die op veele plaetsen ongerepareert syn te benificeeren, geordonneert ende gestatueert hebben, ordonneeren ende statueeren mits deesen,

Dat van nu voortaen niemant van wat qualiteyt hy ook sy syne overledene vrienden, maegen off verwanten sal mogen doen overluyden dan op eene van deese drie navolgende manieren, te weeten, Een vieren-deel Uurs, een halff-uur, ende drie poosen elk van een halff uur, een vierendeel uurs tussen elcke poose ophouwden. Alsoo dat alle het Luyden voors: van drie poosen in twee uuren sal moeten gedaen ende ge-eyndigt sijn.

1. Item, die maer een quartier-uurs begeert geluydt te hebben sal daervan betaelen eenen Gulden, daer van thien stuyvers sullen koomen tot profijt van de Kerk, ende de andere thien stuyvers van den Custos (koster), daer voor hy gehouwden sal weesen de klokluydinge te doen.

2. Ende die een halff-uur begeert geluydt te hebben, sal daer van betaelen twee Gulden, te koomen halff ten profijt van de Kerk, en halff voor den Custos als boven.

3. Voorts soo wie drie poosen begeert geluydt te hebben, sal daer van betaelen ses Gl., waer van (dat) vier Gl. sullen weesen voor de Kerk en twee Gulden voor den Custos.

4. Ende die geenen, die de vergeldinge niet en hebben, of deess geregtigheyt niet en konnen vervullen, sullen sig addresseren aen den kerkmr. ende daer van een billetje haelen, ende hetselvige aan den Custos vertoonen, die als dan sal gehalden weesen, ten respecte van het andere salaris, ende om Godswille daer over een vierendeel uurs te Luyden.

Alle welcke penningen voorz. den Custos sal ontfangen ende hem (*zich*) versekertheyt laten doen al eer men het Luyden begint. Ende deess penningen sullen bij quaede betaelinge ingevordert werden naer deesen Land-regten, als men binnen-jaersche pagt ende des Heeren thijnssen ende breuken (*boeten*) innet ende invordert, ende den Custos sal gehouwden weesen alle maenden tot vermaening van den Kerkmr. in der tydt daer van te respondeeren (*de koster zal zich, zoo de kerkmeester dit gelast, maandelijks tot de invordering dezer gelden moeten leenen*).

Ende werden die Costers hier mede gelast voort geene wie voor is gemeldt, de klokken te doen Luyden, sonder iets meer van ymant te mogen eyschen.

Aldus gedaen den 17 October 1625 binnen Thiel op eenen Gerigtsdagh.
Laeger stondt: ter ordonnantie van oer Ed: en was onder-tekent
Hendrik van Benthem, Lantsc. [1])

Deze ordonnantie werd bij afwezigheid van den custos, door den predikant Johannes Brandolphus in de kerk te Rijswijk »op eenen Sonnendagh vóór den noen" (*voormiddag*) 2 dec. 1625 afgekondigd. 't Schijnt, dat de oude dorpsklok te dier plaatse door het buitensporig luiden zóó veel geleden had, dat ze een jaar na deze publicatie reeds door eene nieuwe moest worden vervangen; want de nieuwe, die nòg dienst doet, is van het jaar 1626.

J. ANSPACH.

VRAGEN.

Pachtpenningen. Omtrent dit onderwerp eene opmerking en een paar vragen.

Men kent de geel koperen penningen, pachtpenningen genoemd. Is het waar dat deze bepaald gemunt zijn om als leg- of telpenningen te dienen? Voor dat »al dien pampieren bugt" (bogt) in de wereld was had men soms veel geld te tellen, zakken guldens, zakken zesthalven, dertientjes, dubbeltjes, enz. Ten einde nu plaatsruimte te winnen deed men honderd stuks in een zak, doch

[1]) d. i. *Landschrijver.* Men had te dien tijde landschrijvers van Nederbetuwe, Overbetuwe, Tielerwaard, Maas-Waal enz ; vgl. Rink, Beschr. v. Tiel, bl. 318, noot.

legde in plaats daarvan een dier koperen penningen op tafel, die eindelijk het aantal honderd stuks der getelde som aanwezen. Dus verhaalde mij een oud vriend, uit een echt ouderwetsch kadzandsch huishouden afkomstig. Zijne vrouw had echter eene andere opgave: die penningen werden bepaald geslagen voor het bekende pachtspel en daarom pachtpenningen genoemd; van dit pachtspel is het zoogenaamde »klok en hamer" eene meer zamengestelde verscheidenheid.

Wie had gelijk, de man of de vrouw? Maar nu iets anders: de pachtpenningen waren vroeger alles behalve algemeen en werden ten onzent vervangen door »keutjes of varkentjes" of door »neutjes in 't zakje". Vroeger dacht ik wel eens over het zonderlinge feit, dat de *keutjes* (elders meen ik zagetandjes genoemd) bij het pachtspel als betaalmiddel dienden, even als de *koerdis* of *koeuris* aan de kust van Afrika en in de binnenlanden van dat werelddeel: ik meen, ook in sommige streken van Azië.

Dezer dagen, mij nog eens bezighoudende met van Oosterzees populaire compilatie Livingstone (Leiden 1863) vind ik (bladz. 113) de afbeelding dier kauris, volmaakt onze »keutjes", de schelpen der *cypraea moneta*, en vraag: zouden onze zeevaarders in vroeger tijd die keutjes uit Afrika medegebragt hebben? De zak in het bezit mijner familie werd door mijne moeder te Middelburg op de markt gekocht omstreeks 't jaar 1820 en met vijf schellingen, zegge een daalder, betaald.

G. P. ROOS.

Medaille Amsterdamsche Kotter-Vereeniging. Er bestaat eene bronzen prijs-medaille, groot 50 strepen van den muntmeter. Op de voorzijde aan den linkerkant is een zittende Neptunus afgebeeld, met scheepskroon, drietand en waterkruik, in het verschiet een zeilende kotter, onder de afsnede de naam van den medailleur *S. C. Elion F.* De keerzijde heeft om den rand ten opschrift: *Amsterdamsche Kotter-Vereeniging,* voorts een open veld, om den naam van den bekroonde daarop te graveeren; van onderen de voor- of achtersteven van een kotter, waaruit ter wederzijde een vlag en wimpel afhangen met twee scheepsankers. — Ondanks vele pogingen is het mij dusver niet mogen gelukken uit te vor-

schen, in welk jaar deze Amsterdamsche Kotter-Vereeniging is opgericht, om deze medaille op dat jaar te kunnen plaatsen, of wel, in welk jaar anders de medaille vervaardigd is. Alleen heb ik vernomen, dat deze vereeniging niet meer bestaat, en dat zij eene vertakking zou geweest zijn van de Amsterdamsche Zeil- en Roei-Vereeniging: De Hoop. Ik richt daarom de vraag tot de lezers van den Navorscher, in het belang ook van de latere geschiedenis der hoofdstad, in welk jaar is de Amsterdamsche Kotter-Vereeniging opgericht?

Amsterdam. J⁰. DE VRIES JZN.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Eene bijdrage tot de geschiedenis van het Journal de Leide. In een officieelen brief (Rijksarchief) van den heer van Haeften, gezant te Weenen, geschreven 6 junij 1792 aan den griffier, trof ik het volgende aan:

»Wijlen de keizer Jozef te regt beledigt zijnde geweest over de licentie, waar mede de opsteller van de Leidsche Fransche Courant zig in meer dan eene gelegentheid op zijn subject uitgelaten had, vond dienthalven goed om het debit van dat tijdingblad in de landen van zyne Dominatie te verbieden en aan iemand alhier tot privilegie te geven, om hetzelve na te drukken: dat privilegie maar voor den tijd van zes jaaren vergund zijnde geweest en dus op het punt staande van te expireren, zoo heeft de persoon, die er de eigenaar van was, er de hernieuwing van gevraagd, maar deze tegenwoordige souverein heeft zulks niet willen vervolgen en de origineele Leidsche Fransche Couranten zullen dierhalve weder vrijelyk in alle de Oostenrijksche gewesten kunnen ingevoerd worden."

In een lateren, van 12 junij 1793, schrijft van Haeften:

»De prins van Kaunitz gaf mij gisteren avond te kennen, dat hij vond, dat H. H. M. den opsteller van de Leidsche Fransche

Courant behoorden te gebruiken om de onbeschaamde en revoltante onwaarheden, waarmede men de gepretendeerde overwinningen der Franschen op de Hollandsche troepen in de Fransche Nationale Courant of Moniteur van den 26 Mey beschreven vond, artikel voor artikel, te doen tegenspreeken; de gemelde Vorst z de my zulks met zoo veel aandrang, dat ik er uit begreep, dat het hem aangenaam wezen zou, dat ik het overschreef."

Dit verzoek licht het eerste bericht en de oostenrijksche liberaliteit eenigszins toe.

A. THEOD. J.

Numa Numantius. (XXV, bl. 548). Mogelijk interesseert het den vrager te weten, dat onder dien naam geschreven werd door den amtsassessor Ulrichs. Hiermede is de vraag intusschen niet beantwoord.

J. I. VAN DOORNINCK.

Hoe men te Rostock doctoren slaat! In een der dagbladen van jan. 1876 lees ik een berigt, dat men te Rostock had besloten om den doctorsgraad niet meer op het bloot toezenden eener dissertatie te verleenen, maar dat de liefhebbers, in persoon, het stuk moesten komen verdedigen. Onlangs toch had het curieuse geval zich toegedragen, dat twee personen dezelfde, natuurlijk van eenen derden gekochte dissertatie ter bekoming van het doctoraat hadden ingezonden!

Toevallig kwamen mij onlangs een aantal dissertaties van in de laatste jaren te Rostock gepromoveerden onder de oogen. Zij zijn alle ingeleverd aan de philosophische faculteit; voor een groot deel, door personen die Rostocks universiteit niet bezochten. Soms, (en dit schijnt een vereischte te zijn voor duitsche, elders wonende reeds gevestigde leeraars) wordt achter de dissertatie iets, getiteld *De vita sua* of *vita aùctoris*, bijgevoegd. Zulks deden b. v. Joh. Schultz, Realschullehrer in Ludwigslust achter zijne inaug. diss. Die Kriegszüge der Ottonen gegen Dänemark. 13 pp. 4to, 1875 en Max. Oberbreyer Analecta critica ad Taciti qui dicitur dialogum de Oratoribus Pars. I. Berolini 1875, 38 pp.

Men ziet latijnsche tekst is geen vereischte; duitsche verhande-

lingen worden ook toegelaten, ja zelfs engelsche en fransche soms van vreemdsoortigen inhoud. Voorbeelden:

Dr. John Dickmann, Dryden's Virgil compared with the Latin Original, 49 bladzijden.

Dr. Henry Hubert Schmitz (Director of the German and international college in Oporto (!) The letters of Alexander Pope, considered on a biographical point of view, 2d Edit. Porto, 1874, 22 p.

Men zou nog kunnen twijfelen of dit wel inaug. dissertaties zijn maar Heinrich Nic. Ehrenthal, (Licentiat of the college of preceptors London) zond zijne inaug. diss. getiteld: the English Novellist 1874, 47 pp. in »for the attainment of the degrees of Dr. of Phil. and of Mag. of arts at the University of Rostock."

Wel een aangenaam onderwerp om op te doctoreren; maar nog vrolijker thema behandelde C. Burgtorf de Hardegsen, die eene te Göttingen, in 1874, gedrukte, 40 bladzijden, 8vo beslaande brochure inleverde, getiteld: »Dissertation inangurale pour obtenir le grade de Docteur en Philosophie à l'Université de Rostock, Etude critique esthétique sur le Festin de Pierre (Don Juan) comédie de Molière."

Onder de gepromoveerden (1874—1875) vonden wij: Gerrit Jan ter Braake, (Amsterdam) na verdediging van zijn geschrift (Rostock 1874, 91 ss.) getiteld: »Die Theilnahme der Böoter an dem Peloponnesischen Kriege."

J. D.
L.

VRAGEN.

Baker-kinderrijmen enz. Welke gedrukte verzamelingen bestaan er van nederlandsche baker- en kinderrijmen, spotversjes, spreuken en spreekwoorden?

Wie hebben zich met verzamelen bezig gehouden of doen dit noch?

Waar zijn de verzamelingen te vinden?

Bekend zijn de uitgaven van de hh. dr. van Vloten en Brandts Buys.

Goes. T. H. DE BEER.

[Van spreekwoorden-verzamelingen vindt de vrager eene lijst in het bekende werk van Harrebomée.]

Voltaire in Nederland. Over dit onderwerp is, zoo ik me niet vergis, of in een tijdschrift of afzonderlijk iets verschenen: kan men mijn geheugen ook te hulp komen?

J. S. Magnin, Losse bladen uit Drenthes geschiedenis. Onder de nagelaten boeken en papieren van een mijner aanverwanten, die in den nazomer van het jaar 1874 overleden is, heb ik een werkje aangetroffen dat ten titel voert:

»Losse bladen uit Drenthe's Geschiedenis, verzameld door »J. S. Magnin, Archivaris dier provincie."

Dat werkje is ten jare 1856 door Willinge Gratama, te Assen, uitgegeven.

In dat boeksken vond ik eene aanteekening, door den overledenen op een los papier geschreven, luidende:

»Reeds in de maand Augustus 1857 heb ik ingeteekend op een vervolg op dit werkje, mede door Willinge Gratama uit te geven. Volgens de door mij ingevulde lijst van inteekening, zoude dat vervolg behelzen de volgende stukskens:

1°. »»Geschenken of vereeringen van verschillenden aard, door het Landschaps-bestuur van *Drenthe* gedurende de 17e eeuw gedaan.

2°. Bewijzen voor het gebruik der pijnbank in *Drenthe*, in de 17e eeuw.

3°. Huisraad, Kleeding, Versierselen, Tafel- en Keukengereedschap enz. van eene Drentsch-Groningsche adellijke familie, in het begin der 17 eeuw.

4°. Octrooijen voor Fabrieken en Trafieken, door het bestuur van het Landschap *Drenthe* verleend, 1690—1790.

5°. De voormalige Gilden in *Drenthe*. Bijdrage tot de kennis van den gang en den voortgang der Ambachtsnijverheid enz. in dat Landschap.

6°. Verslag, aan het Landschaps-bestuur van *Drenthe* gedaan, omtrent het afleggen van geloofsbelijdenis door den Erfstadhouder Prins Willem V van Oranje, 1764.

7°. Verslag van den Predikant uit *Drenthe*, die ter zake van de Nieuwe Psalmberijming naar *'s Gravenhage* is afgevaardigd geweest. 1773."''

»Toen ik in 1860 dat Vervolg nog niet ontvangen had, schreef ik er over aan mijnen boekverkooper, die mij destijds heeft geantwoord: »»stellig te weten, dat het, tien vel druks groot, sedert omstreeks drie jaar, *geheel afgedrukt* onder genoemden uitgever berustende, doch nog niet uitgegeven was."''

»Na dien tijd heb ik er niets meer van vernomen."

Een onderzoek, naar aanleiding van die aanteekening door mij ingesteld, heeft mij de zekerheid doen erlangen, dat de uitgave tot dus ver, nog niet heeft plaats gehad. En nu wenschte ik gaarne dat onderzocht werd:

1°. Of meergemeld *Vervolg* nog uitgegeven zal worden?

2°. Zoo ja, wanneer dan?

Eibergen, den 22 januarij 1876.

H. K. P.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Beroemde schrijfmeesters. De catalogus der bibliotheek Van der Willigen is door den heer Frederik Muller zoodanig bewerkt, dat zij, die de verkooping in de laatste helft van november 1875 niet konden bezoeken, uit de beschrijving dezer kostbare verzameling nog veel kunnen leeren. Onder veel belangrijke mededeelingen trokken eenige gegevens mijne aandacht voor de geschiedenis der calligraphie in ons land, een vak, dat tegenwoordig merkelijk gedaald is van de aanzienlijke hoogte, waarop het voormaals stond. Bij de vermelding der volgende biographische gegevens, heb ik de nommers van den catalogus tusschen haakjes aangehaald tot opheldering van hetgeen ik als eene aanvulling van het bekende wensch te doen dienen, en op die wijze als eene kleine bijdrage tot eene monographie over dit kunstvak.

Guillam Willemsz. van Koppenol, (1114) wordt als fransche school-

meester te Haarlem genoemd, reeds in 1611 en nog in 1630 (1120); in 1617 »inde gecroonde Penne in den Coninxstraet" (1123), zeven jaar later »in de Baghynestraet bij 't Clockhuys" (1104). Hij was hoogstvermoedelijk de leermeester van Coutereels en Van de Velde (1113).

Lieven Willemsz. van Coppenol komt hier eerst voor als fransche schoolmeester »by de Jan Roon poortstoren, in den Hertog van Saxen" te Amsterdam (1099). In 1628 en 1629 gewagen twee brieven van het plaatsen van twee jongelieden uit Hamburg als leerlingen bij hem (1126). Crispijn De Pas Junior schrijft in 1639 over zijne beide kinderen; misschien is een van deze »de Officier Koppenol te Naerden" bedoeld in den brief van 1653 (1041). Een ander stuk (1105) is de »Memorie van Trouw-belofte en van de Affkund. der trouwe in de Christ. Ghemeynte van L. Wz. v. C., weduwnaer, woonachtigh op de Cingel ofte Kooningxgraft, met Grietgen Andries, weduwe, woonende in de Haerlemmerstraet, 6 en 9 Juni 1644." De woning wordt (1106) nader omschreven, »over d'Eenhoorn-sluys inde oude Tobias"; daar stierf Coppenols genoemde vrouw, volgens het begraafnisbriefje van 7 May 1661.

Jean Coutereels, over wien men niet verzuimen mag de Zelandia Illustrata, p. 346 na te zien, noemt zich (1168) schoonbroeder van Felix de Sambix, en Antwerpenaar, zooals ook van elders bekend is. In een ongedagteekenden brief noodigt hij zijn' kunstbroeder J. van de Velde te Haarlem uit, »avec son amie et [N.B.] notre affécté maître Guillaume", om bij hem te komen logeeren. Aan de uitdrukking »après le plan pénible qui semble nous avoir séparé [s]" ontleent de heer Muller het vermoeden, dat beide antwerpsche uitgewekenen waren.

Felix Sambix, Anversien (1168) deelt ons (1094) mede: »Escrit en la trèsrenommée ville de Delf, par F. v. S., âgé LX, A°. 1614."

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

VRAGEN.

Portretten van Corn. en Fred. de Houtman. Is iemand ook in het bezit, of kan hij aanwijzing doen, dat er hier of daar een portret bestaat van Corn. of Fred. Houtman of de Houtman, onze eerste oostindievaarders?

Muller geeft ze in zijn catal. niet op.

TAALKUNDE.

Beschapen tienden, enz. (XXIV, bl. 38). Onder de onbeantwoorde vragen uit jaargang 1874 bovenstaande aantreffende, wil ik den heer Six omtrent het eerste gedeelte der vraag het volgende mededeelen.

Beschapen of geschapen tienden worden, in tegenoverstelling van onbeschapen of ongeschapen tienden, die genoemd, welke bij overeenkomst in eene bepaalde hoeveelheid rogge veranderd en dus tot sloptienden gemaakt zijn. (Zie Racer, Overijss. Gedenkst. VII, 59.)

Jaarlijks vertinsen met twee bekers beteekent dat jaarlijks een tins van twee bekers gegeven moest worden; dit komt meer voor, zie Tijdrek. Register op het oud prov. archief v. Overijssel 1, 18, 27, 33; van een witten beker als pacht of rente, komt ald. I, 77 een voorbeeld voor.

Ten slotte meen ik mij de opmerking te mogen veroorloven, dat de titel van het werk door den vrager vermeld niet is Register van Overijss. archieven, maar Register van Overijss. oorkonden.

Mr. J. I. VAN DOORNINCK.

Naamverbastering. (XXV, bl. 510). *Leinzeele* werd *Lincelles:* maar zoo is er een Jood in L., die zijn naam *de Luneville* veranderd heeft in *Linnewiel*, toen zij met wie hij omging hem alzoo gegewoonlijk noemden.

J. D.
―――
L.

Sneek. Garingastraat. Bij dr. Schotel, De academie te Leiden in de 16e, 17e en 18e eeuw, vond ik op bl. 57, eene weduwe Garama genoemd, die in 1782 eene verzameling astronomische instrumenten aan de academie ten geschenke gaf. Dit Garama maakt het waarschijnlijk dat ook Garinga familienaam is.

Klopje. Een zoogenoemde »geestelijke zuster" of »geestelijke dochter" bij de Roomschen, noemt men in Holland een *klopje*. Die klopjes zijn geen volslagen nonnen, die in een klooster wonen; ik vind ze omschreven als »geestelijke dochters, aan geene orde, maar wel aan een levensregel, met belofte van zuiverheid" (kuischheid), »verbonden en in de wereld levende." Ze volgen, vooral in Vlaanderen, den derden regel van St. Franciscus. Zulk een vrouw noemt men niet slechts in Holland *klopje*, maar ook in Noordbrabant draagt ze den naam van *klopperken*, en in noordelijk Westfalen, langs onze grenzen, tot Ossenbrugge (Osnabrück) toe, dien van *kloppe*. Andere benamingen zijn nog *kwezel*, *kwezelke*, dat in Zuidnederland, en *dibbe* of *dubbe*, *dibbeke* of *dubbeke*, dat in 't bijzonder te Brugge en elders in Westvlaanderen in zwang is. Deze beide laatste benamingen (dibbe, dubbe, van 't werkwoord *dubben*, in Zuidnederland voor suffen, twijfelen, aarzelen in gebruik) zijn zeker zeer eigenaardig, vooral als men bedenkt, dat ze onder een streng roomschgezinde bevolking gangbaar zijn. Maar ook het spreekwoord: »Waar 'n Kloppe in'n Huse is, daar sitt de Duvel up'n Schattsteene," waar een klopje in huis is, daar zit de duivel op den schoorsteen, onder de niet minder roomschgezinde boeren in d' omstreken van Ossenbrugge in gebruik, is weinig vereerend voor die vrouwen.

Wat is de oorsprong van dezen naam klopje?

Lyra, in zijn Plattdeutsche Briefe (Osnabrück, 1845) zeit er van: »Kloppen waren bei den Katholiken an den Orten, wo sie ihren Gottesdienst nicht halten dürften, solche Weibspersonen, welche an den Kirchenthüren sitzen, und der versammelten Gemeinde mit Klopfen (daher der Name) ein Zeichen geben mussten, wenn die Gerichtsdiener kamen und den Gottesdienst stören wollten. Sie thaten kein Gelübde und konnten sich verheirathen, wiewohl solches selten geschah. Andere behaupten, sie wären verpflichtet gewesen,

die Geistlichen zum Frühgottesdienste durch Klopfen an den Kammerthüren zu wecken.

Maar beide afleidingen komen mij gezocht en onredelijk voor.

Klopje komt veeleer van kloppen, het oude woord voor lubben, *castrare.* Klophengst is de benaming van een hengst, die slechts éen teelbal heeft, het zij dit een aangeboren gebrek, of door een onvolkomene lubbing of snijding bewerkt is. Zoo is ook klopzuster, d' oude volle benaming, waarvan het hollandsche woord klopje, het brabantsche klopperken, het westfaalsche kloppe een afslijting is, niets anders als een mismaakte zuster of vrouw, die voor de voortteling ongeschikt is. Kiliaan noemt dan ook een *klopsuster:* Virgo templo et rebus sacris dedita; virgo quae se propter regnum caelorum castravit.

Opmerkelijk is het dat een ruin ook wel den naam van *monnik* draagt, dat *muncken* (monniken), als werkwoord gebruikt, oudtijds voor lubben in gebruik was, en dat men aan een gelubde zeug den naam van *nonne* geeft.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Vrouwentitels. Het is genoeg bekend dat in Duitschland det itel van den man ook door zijn echtgenoot gedragen wordt, natuurlijk, voorzien van een vrouwelijk aanhangsel. Daar spreekt men van een Frau Pastorin, Professorin, Generalin, Geheimräthin, Oberconsistorialräthin, zelfs Frau Amtmannin, en meer zulke onzin. Aan vreemdelingen klinken die domme vrouwentitels, die nog een verjaard en verschaald overblijfsel zijn uit den pruikentijd, belachelijk in d' ooren. Ook in Duitschland zelven begint men dit gebruik dwaas en dom te vinden, en gaan er stemmen tegen op. Toch zijn er die vrouwentitels in menige streek nog in volle gebruik, en vooral de vrouwen zelve zijn op 't behoud daarvan gesteld. Maar geheel ten onrechte! Dat de vrouw van een boer den naam van boerin draagt, geschiedt met volle recht, en dat is, in streken waar de boerenstand ontwikkeld en welvarend is, zoo als in Friesland, Groningerland, in menige streek van Noordduitschland een eeretitel, waar op de draagsters met recht trotsch zijn. De boerin is met evenveel recht boerin als de boer boer is, dat is: zij oefent even zeer als de man, het boerenbedrijf uit. Maar wat heeft een vrouw

met het pastoorschap of doctorschap van haar man te maken?

Minder bekend is het dat ook in Friesland vroeger dit gebruik bestond, ja, dat het daar nog niet geheel verdwenen is. Nog in het begin dezer eeuw waren er in de friesche steden vrouwen die zich doctorske, chirurgijnske, apothekerske, meesterske (de vrouw van een schoolmeester), domineeske, kosterske, ontfangerske, notariske, majoorske (de vrouw van wat men nu Commissaris van Politie noemt), koopmanske, bakkerske, smitske, schipperske, kasteleinske, te Franeker zelfs professorske lieten noemen, of door anderen ten minsten zoo genoemd werden. Uit de steden zijn deze titels al sedert jaren verdwenen, maar ten platten lande in Friesland hoort men de woorden: dominyske, doctorske, ontfangerske, notariske, vooral ook masterske nog wel gebruiken. Kasteleinske is nog zeer algemeen in gebruik, en met recht, naardien gewoonlijk op de vrouw van den kastelein het zelfde van toepassing is, als wat boven van de vrouw van den boer gezeid is. Te Dokkum laten eenvoudige en ouderwetsche burgervrouwen, als haar man eene of andere koopmanschap drijft, zich nog wel koopmanske noemen, een titel die in domheid niets toegeeft aan 't hoogduitsche amtmannin. Men maakt daar wel degelijk onderscheid tusschen koopmanske en koopvrouw. Een koopmanske is de vrouw van een gezeten burger, van een koopman; de koopvrouw oefent zelve, met haar koopwaar, op straat ventende, koopmanschap uit, en staat lager op de dokkumer maatschappelijke ladder. Koopmanske is een titel, koopvrouw een beroepsnaam.

Te Leeuwarden heeten van ouds de banken in de kerken der Hervormden, waar in de vrouwen der predikanten vrijplaatsen hebben: pastoorskebanken; een bewijs dat die vrouwen vroeger werkelijk ook pastoorske genoemd werden, en dat eveneens de predikanten der hervormden den titel van pastoor droegen, even als zulks nog in Oost-Friesland en elders in Noord-Duitschland 't geval is. Trouwens, de eerste predikanten der Hervormden in Friesland, waren in grooten getale oost-friesche pastoors, wijl de kerkhervorming in Friesland beoosten Eems eerder haar beslach kreeg dan bewesten Eems. Thans is de oude benaming van pastoor voor hervormd predikant in Friesland geheel buiten gebruik; toch hoorde ik voor eenige jaren nog, als een naklank uit oude tijden, dat een

friesche *skûteboer* (turfschipper), steil rechtzinnig in den dordtschen geloove, met eenige geringschatting, van een predikant der doopsgezinden als van een *menniste pastoor* sprak. Ofschoon de predikanten der Hervormden in Friesland, reeds sedert meer dan een eeuw geen pastoors, en hun vrouwen geen pastoorskes meer heeten, zoo is bij zeer ouderwetsche lui te Leeuwarden die naam van pastoorskebanken nog wel bekend. Een nieuwere naam voor die banken is: domineeskebanken, en nog nieuwer: domineesjuffrouwebanken (met den hoofdklemtoon op *juf*). Maar ook dit laatste monsterwoord heeft zijn recht van bestaan verloren, sedert te Leeuwarden reeds sints jaar en dag de vrouwen der predikanten tot mevrouwen bevorderd zijn.

Het bovengenoemde eigenaardige woord *skûteboer*, dat nog overal in Friesland voor turfschipper in gebruik is, en, in den verhollandschten vorm *Schuiteboer*, in Groningerland zelfs als geslachtsnaam voorkomt, levert in taalkundig opzicht, een vreemde uitzondering op den regel op. Want terwijl de vrouw van den gewonen boer in Friesland, volgens den regel, boerinne heet, en er het meervoud van 't eenvoudige woord boer, even als overal elders in Nederland, boeren is, zoo heeft 't woord *skûteboer* tot meervoud *skûteboers*, en wordt de vrouw van den turfschipper *skûteboerske* genoemd; *skûteboerinne* is ongehoord; *skûteboeren* wordt soms nog gezeid.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Vrouwentitels. Al zou ik niet wenschen dat men met het gebruik der genoemde achtervoegsels in ons land zoo ver ging als in Duitschland — en men gaat er daar nog verder meer dan de heer Winkler vermeldt, zie b. v. Nav. XXIV, bl. 265, 352 — ik geloof toch, dat hij hier te streng is in zijn oordeel. De woorden door middel van achtervoegsels van mansnamen gevormd en die vrouwennamen te kennen geven, beteekenen meestal eene vrouw die de waardigheid of de eigenschap bezit door het mannelijk subject aangeduid. Maar onder die woorden zijn er toch eenige die iets anders beteekenen, namelijk de vrouw van dien mannelijken persoon; vooral zijn dit woorden met het achtervoegsel *in*. Gelijk men weet, hebben wij dat van de Romeinen overgenomen. Bij hen is het *ina*.

Dit is oorspronkelijk het vrouwelijke van het achtervoegsel *inus*, waarmee adjectiva gevormd worden, die beteekenen wat behoort bij de handeling of het voorwerp, die het werkwoord of zelfst. naamwoord waarvan zij afgeleid zijn, te kennen geeft. Zoo is *ruina* dat wat tot het vallen behoort, het vallen zelve of datgene wat valt of gevallen is, *sutrina*, wat tot eenen schoenmaker behoort, het schoenmakersvak of de schoenmakerswerkplaats, *piscina*, wat tot den visch behoort, het water waar hij in zwemt. De beteekenis kan natuurlijk verschillen, naar mate van het substantivum dat men er bij denkt. Maar hieruit meen ik te moeten afleiden, dat de vrouwelijke woorden op *ina*, van mannelijke persoonsnamen afgeleid, niet degene beteekenen die dezelfde waardigheid bekleedt als hij, maar degene die bij hem behoort, zijne vrouw. *Gallina* is dus niet het hoen van het vrouwelijke geslacht, maar het wijfjen van den haan. En *regina*, dat, zoo als uit de lange *e* blijkt, niet afgeleid is van *rego*, *regi*, maar van *rex regis*, is zij die tot den koning behoort, zijne vrouw. Men begrijpt dat de eene dier beteekenissen, gemakkelijk in de andere overgaat, en wij vinden dan ook *regina* in beide. Bij Virgilius b. v. Aen. II 578 heet Helena zoo, als vrouw van Menelaus en bij Seneca trag., Troad. 80, Hecuba, als weduwe van Priamus. Maar Virgilius noemt daarentegen, Aen. II. 3 en elders, Dido *regina*, omdat zij over Carthago regeert. Ook in het Fransch heeft *reine* zoowel de eene als de andere beteekenis.

Als wij dus op den oorsprong van het achtervoegsel letten, dan moeten wij bekennen, dat onze buren hun *professorin*, *doctorin* enz. zeer goed kunnen verdedigen.

Bij ons evenwel zou het niet te verdedigen zijn, omdat het gebruik sinds een aantal eeuwen anders gewild heeft. Wel zien wij b. v. dat Maerlant, Rijmb. 18058 Vasti *coninqinne* noemt, niet omdat zij in Perzië iets te zeggen had, maar omdat zij de vrouw van koning Assuerus was, en dat in het verhaal van de Borchgravinne van Vergi deze zoo heet, omdat zij de vrouw van den burggraaf was en de *hartoghinne* dezen naam draagt als vrouw van den hertog: wel doen wij even zoo, wanneer wij de vrouw van koning of graaf, *koningin* of *gravin* heeten. Maar het getal der woorden die wij op die wijze gebruiken is klein Het zijn *keizerin*, *koningin*, *vorstin*, *hertogin*, *gravin*, *princes*, *barones*. Het zijn uitzonderingen. De regel

is bij ons, dat vrouwennamen door middel van een achtervoegsel van mansnamen afgeleid, eene vrouw te kennen geven, die dezelfde waardigheid bekleedt of hetzelfde bedrijf oefent als de man aan wiens naam dat achtervoegsel gehecht is. De zoo even genoemde woorden, die uitzondering maken op deze regel, zijn alle rangnamen, titels. Vermoedelijk zijn onze voorvaderen begonnen ze in tweederlei beteekenis te bezigen in navolging van het Latijn der middeneeuwen of van het Fransch. Dat *boerin* niet tot deze uitzonderingen behoort heeft de heer Winkler aangewezen. Even zoo is het met *kosterin* of *kosteres*. P. LEENDERTZ, WZ.

Vreemde plaatsnamen. Bourtange. (vgl. XXV, bl. 509.) Niet genoeg dat de Hollanders het goed nederduitsche woord Boertange tot Bourtange verwaalschen; neen! maar men gaat tegenwoordig met die verfransching nog verder. Zoo komt in het Aardrijkskundig Woordenboek van Nederland, van P. H. Witkamp (Tiel, 1872) de naam van de Boertange voor als *Bourtagne!* Dus als een goed fransch woord, op de wijze als Brétagne of Bourgogne!

Bij de verschillende *tangen.* op bl. 510, XXV, opgenoemd, moeten nog gevoegd worden: de Uletange (Uilentang), de Wissingtange en de Hanetange, in Witkamps Woordenboek de Hanetang genoemd. Op die Hanetange staan eenige huizen, die een buurt vormen, eveneens de Hanetange genoemd, en die vlak op de grenzen, tusschen de dorpen Rütenbroek en ter Apel leit. De Wissing- of Wessingtange is eveneens een gehucht dat juist op de grenzen leit, nabij 't dorp Sellingen.

De Hanetange draagt dezen naam naar de hanen, de moorhanen of moorhoenders (berk- of korhoenders, *tetrao tetrix*), zeer schoone vogels, die nog veelvuldig in de Boertanger- en aangrenzende mooren voorkomen, en die gaarne op deze tangen nestelen.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Scroyelgelt. (XXV, bl. 473, 628.) In de Oorlogen van hertog Albrecht van Beieren met de Friezen in de laatste jaren der XIVe eeuw, door dr. E. Verwijs, lees ik op bl. 40:

»BOTTELRIE... Item van scrogelde xxvj gr." En in de woordenlijst wordt op bl. 595 dit woord *scrogelt* gezegd »geld voor

het op- en afladen van wijn en bier" te beteekenen. Zie daar voorts op 't woord *scroden.* *

Buffeltje. (XXIV, bl. 387.) Door *buffeltje* wordt daar blijkbaar eene soort van overjas verstaan. Het zou mij niet verwonderen indien dit eene verbastering was van *duffeltje*, d. i. duffelsche jas. Ik heb daarvoor te Amsterdam en elders meermalen *buffelsche jas* hooren zeggen. Waarschijnlijk maakte men er dat van, omdat men het woord niet verstond. Van *duffel* wist men niets te maken: daarom meende men dat het met het bekende woord *buffel* in verband stond.

Het moet echter *duffel* zijn. De stof heet zoo omdat zij vroeger in het dorp Duffel bij Antwerpen (de geboorteplaats van onzen Kiliaan) vervaardigd werd.

P. LEENDERTZ, WZ.

VRAGEN.

Zeeuwen. Hoe komen de bewoners van de eilanden der hedendaagsche provincie Zeeland aan den naam van Zeeuwen? Is die benaming reeds oud? Wanneer komt ze 't eerste voor? Zijn de Zeeuwen misschien afstammelingen der oude Sueven, zoo wel als de hedendaagsche Zwaben in Duitschland? Dat de Zeeuwen althans niet van zuiver frieschen bloede zijn, bewijst d'omstandigheid dat er onder hen zoo vele voorkomen, die bruin haar, bruine oogen en een min of meer doffe huidkleur hebben. Vooral onder de bevolking ten platten lande, op de eilanden Walcheren en Beveland is dit het geval.

JOHN CHURL.

Witachtig. In Rademakers Kabinet van Nederl. en Kleefsche oudheden dl. IV, komt een brief voor van Willem den Goeden, graaf van Holland etc., van den jare 1322 aan die van Schoonhoven, omtrent het wijzen van vonnissen, waarin onder anderen op blz. 183,

»Dan zo wije dien vrede breket, die binnen Scoenhoven genomen is, die zal 't beteren mit zijnen live, en mit zijnen goeden,

also varre alse hij daar off verwonnen wordt met Scepenen, off met twee wittachtigen Poerters van getrouwen bedde, elk tote thien ponden gegoet off daar boven, en den vrede sal men houden, alzoe wijde alse die zonne up- ende toegaat."

Zoude de benaming van *wittachtige* hier beteekenen grijze of oude, of is er ook eene andere uitlegging voor?

G. V. D. L.

[Witachtig, wittig, wettig beteekent wat naar de wet is, met de wet overeenkomt. Wet echter beteekende in de middeneeuwen gewoonlijk de wet van God, dat wat door den godsdienst geboden werd. Dus is witachtich hilic bij Hildegaersberch, bl. 154 vs. 64 en 96, of wittich hilic, zoo als het andere hs. ter laatstgenoemder plaatse leest, een huwelijk volgens de voorschriften van den godsdienst gesloten; van wittigher gheboort, Lekensp. II, 36, 236, uit een wettig huwelijk geboren. — In

Daer omme, mensche, neemt ware,
Dattu een wettich leven haves
Dattu dijn ziele niet en graves
Inder dieper hellen gloet,

(Tien plagen vs. 2318 verv.) is een wettich leven, een leven naar de voorschriften van den godsdienst, een deugdzaam leven. En de koning die »wettich in al sijn saken" zal zijn, waar Vander Wraken I, 1880 van gesproken wordt, is een koning, die in allen opzigte handelt naar de geboden van den godsdienst, in allen deele zijnen pligt doet. Zoo wordt in een vonnis van 1449, medegedeeld Nav. IV, bl. 129, van den veroordeelden gezegd: »wairt zake dat hy yemant van buten off van binnen om deser zake wille enige onredelike woirde gave in hoir tegenwoirdicheit off affter hoiren rugge ende dair betuucht werde mit tween wittachtigen mannen, so sal hi terstond tot des heren vermaninge wt der stede gaen" enz. Die witachtige mannen zijn vrome onbesproken mannen, even als de witachtige papen, Nav. II, bl. 151 vermeld, waarschijnlijk [1]) priesters die als eerlijke, vrome mannen bekend staan.]

[1]) De daar ter plaatse aangehaalde woorden zijn te weinige om het er met zekerheid uit te kunnen opmaken.

Loop naar de maan! Van waar komt de triviale uitdrukking *loop naar de maan!* en waarom is 't niet *loop naar de zon?*

A.

[De vrager zie Nav. VIII, bl. 297.]

Souburg. Hoe spreken de Zeeuwen zelve den *ou*klank in dit woord uit? Als den klank van 't nederlandsche woord *koud*, of als fransche *ou* = nederlandsche *oe*? —

Is Souburg niet Zuidburg? en ten opzichte van Middelbürg aldus genoemd? Men denke aan het engelsche *south* = zuid en aan *sou*, dat in den ouden frieschen tongval (Zuidhoeksch-friesch genoemd) van de grietenij Hemelumer Oldefaart, eveneens zuid beteekent. Zoo noemt men te Warns, een oud dorp in bovengenoemd deel van Friesland, de zuidelijke buurt van dat dorp nog: *'t Sou,* en men schrijft: Warnser Zuidburen.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Kobunder. Is *kobunder* een verouderde nederduitsche naam van den kievit?

JOHN CHURL.

Herschel. Is Herschel of Herschell een hebreeuwsche mansnaam? en nog heden bij de Joden in gebruik? Wat is de beteekenis van dezen naam?

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Grafelijk geslacht van Beichlingen. Nav. XXV, 517 is sprake van dit geslacht, waarvan een lid, Adam Frederik, in 1519 het slot en het graafschap Beichlingen aan Johannes, vrijheer van Werthern zal hebben verkocht. Is dit jaartal wel juist? Want in 1528 komt nog een Frederik graaf van Beichlingen voor als koorbisschop en proost van S. Gereon te Keulen, wien de kapittels, op

aanstoken van hertog Karel van Gelre, in plaats van Hendrik van Beieren (bisschop van Utrecht 1524—1529) tot bisschop begeerden. Van hem is weinig bekend. Zijn graafschap lag in Thuringen. Mr. I. A. Nijhoff, die (Gedenkwaardigheden, VI, 2, bl. 893, noot 1) van hem getuigt: »hij schijnt een zeer onbeduidend persoon geweest te zijn", deelt ons t. a. p. bl. 893—915, in oorkonden de debatten mede, die aan zijne verkiezing tot postulaat der utrechtsche kerk of ruwaard en beschermer van het Sticht voorafgingen en daarop volgden. Aan die oorkonden ontleenen wij het navolgende: Hertog Karel zond eenen dienaar met geloofsbrieven naar hem heen en ontving 12 maart 1528 van hem eenen in 't Hoogduitsch opgestelden brief, waarin hij de redenen vermeldde om welke hij zwarigheid maakte het postulaatschap te aanvaarden; deze redenen waren, dat Hendrik van Beieren het bisdom nog niet wederom aan zijn leenheer (den keizer van Duitschland) had overgegeven, alsmede dat de vijf godshuizen [1]) met de staten van Utrecht nog niet van hunne voornemens omtrent hem hadden doen blijken. Deze brief was geteekend: »Frederich, graue vund herr von Bichlingen, choirbysschoff" etc. In een tweeden brief van 22 maart verklaarde de graaf, dat hij, zoo de keizer de opdragt goedkeurde, bereid was het postulaatschap te aanvaarden en zich met den hertog van Gelre te verbinden. Weshalve deze laatste 28 maart Christoffel grave van Meurs en dr. Wijnand van Arnhem naar Utrecht zond, om bij de vijf godshuizen de verkiezing van Frederik tot postulaat te bevorderen. Den 16 april verklaarden de drie staten des Nederstichts van Utrecht, den graaf van *Beichlingen* voor ruwaard en beschermer te begeeren. Zij deden dit, omdat »Henrick, van Gots gnaden elect Tutrecht, palsgreue bij Rijn, hertoge in Beyeren etc., tegens goits recht ende hoich lofteuisse, verzegelinge des lantbrieffs ende anders, contrarie onser alre rechten, priuilegien ende vryheden, met groten ontamelicken lasten ende ouerual van rooff ende brant, vangen ende spannen, nyet wetende waer mede wy zulcx versculd hebben, ons hijer benorens aengekeert heeft, ende noch dagelick sonder ophouden aenkeert ende

[1]) De vijf godshuizen waren: de Dom, Oudemunster, St. Peter, St. Jan en St. Marie te Utrecht, die met de ridderschap en de burgerij der stad de drie staten van 't Nedersticht vormden.

bewijst"; ook legden zij hem ten laste, dat hij de landschappen van Overijssel van St. Maarten vervreemd en onder een wereldlijk vorst gebragt had, »des wij bevruchtende sijn, indien daer nyet in tijts op versien en wert, noch meer ende breeder tot affbreeck tsanct Meertens gerechticheyt geschien mochte." Op laatstgenoemden datum verklaarde Amelis van Zuilen van Nijveld, deken der domkerk te Utrecht, dat de drie staten van 't Nedersticht, op voorstel des hertogs, Frederik tot ruwaard en beschermheer hadden gekozen. Ditzelfde berigtten op dien dag de bevelhebbers en de staten van Utrecht den hertog nopens de vijf godshuizen enz. Hij werd, behoudens het erfbeschermheerschap des hertogs, tot ruwaard en postulaat gekozen, »in meynonge sijn edelheyden tot sijnre tijt vur hoeren busschop to ontfangen ind to maicken." Karel rigtte des anderen daags (17 april) eenen brief aan zijne bevelhebbers te Utrecht, bij name aan zijnen stadhouder aldaar, Christoffel grave van Meurs, dat hij het beschermheerschap alleen aanvaardde onder voorwaarde, dat den tegenwoordigen bisschop (Hendrik van Beieren) zijn toeleg niet gelukken mogt, om van het Sticht een wereldlijk bisdom te maken. Toen dit punt tot klaarheid was gebragt, zond de hertog te dien zelfden dage aan zijnen kanselier dr. Willem van Lanck een blanket, om daarop in behoorlijken vorm den graaf van Beichlingen kennis te geven van zijn verkiezing tot voogd of ruwaard van het Sticht, en den 18 april gaf hij hem eigenhandig voorloopig kennis, dat hij door de vijf kapittels tot bisschop was gepostuleerd. In antwoord op eenen brief des hertogs van 1 mei, schreef de graaf den 5den dier maand, dat hij acht dagen later te Keulen zou wezen, en daar het hertogelijk antwoord afwachten. Waren in de akte, waarbij de staten van 't Nedersticht den graaf tot bisschop begeerd hadden, sommige uitdrukkingen die 's hertogs ongenoegen hadden gaande gemaakt, Karel gelastte hem, die te Utrecht zijne belangen waarnam, dat hij op zijne bedenkingen ten aanzien dier uitdrukkingen acht moest geven. Tot deze bedenkingen behoorde in de eerste plaats, dat in die akte stilzwijgend erkend werd, dat de staten van Overijssel, door bisschop Hendrik van Beieren 12 febr. 1528 van hun eed ontslagen, den keizer als hunnen landsheer gehuldigd hadden. Ook wilde Karel Hendrik van Beieren daarin alleen

elect genoemd zien, d. i. den persoon wiens verkiezing door de pauselijke bekrachtiging achtervolgd was, maar geensins als *confirmatus,* d. i. op plegtige wijs in 't bezit van al de regten en insigniën der bisschoppelijke waardigheid, aangemerkt hebben. Eindelijk mishaagde het Karel, dat terwijl bij de verkiezing van den graaf van Beichlingen des hertogs erfbeschermheerschap was voorbehouden, men dit stilzwijgend beperkt had tot den tijd van Karels leven, terwijl hij hetzelve uitdrukkelijk niet alleen tot zijne nakomelingen, maar zelfs tot zijne erven wilde uitgestrekt zien. Een en ander werd aan den gevolmagtigde van den graaf door den kanselier dr. Willem van Lanck 22 mei berigt. Deze zond hem tevens de copie over van een door de staten van Utrecht 30 april daar te voren aan den prins gerigt smeekschrift, inhoudende bezwaarnissen tegen bisschop Hendrik enz. Dit smeekschrift was gesloten met het signet van den domproost Zuilen van Nyveld (ex Traiecto sub signeto decani maioris ecclesiē), doch is vermoedelijk niet naar Rome verzonden, maar ongebruikt in de hertogelijke kanselarij neêrgelegd met twee gelijktijdige afschriften. Frederik graaf van Beichlingen maakte nogtans zwarigheid om zonder bewilliging des keizers het postulaatschap der utrechtsche kerk te aanvaarden, en gaf zulks in een brief van 4 junij 1528 aan den hertog te kennen. En hiermede waren de debatten over deze benoeming gesloten. Karel kreeg zijn zin niet. Hendrik van Beieren bleef bisschop van Utrecht tot het volgende jaar, en is toen door Willem van Enckefort opgevolgd.

J. ANSPACH.

Geslacht Uytenbogaert. (VIII, bl. 4). Wendelina Wttenbogaerdt, dochter van Jan, ontvanger generaal van Holland en Westfriesland, was de eerste vrouw van Johan Baptista van den Heuvel, gezegt Bartolotti, geb. in 1644, heer van Hoekenburg, later van Rijnenburg, eerst kommandant van een regiment infanterie van het platte land ter verdediging van Amsterdam, daarna vrijwilliger ter verdediging van Friesland, en na doode zijns oudsten broeders Gulielmus († 1673), baljuw en dijkgraaf van de Bijlmermeer. Zij † 3 Maart 1673; hij † na 1698. Uit dit huwelijk één kind, Willem Christiaan, die kinderloos overleed. J. ANSPACH.

Baron Chassé. (XXIV, bl. 315, 355). In welke familiebetrekking stond David Hendrik baron Chassé, de vermaarde verdediger der citadel van Antwerpen, geboren te Tiel 18 maart 1765 (zoon van Karel Jan Chassé, majoor in 't regiment van Munster en van Maria Johanna Helena Schull), tot Johan Chassé, van 1686 tot aan zijn dood in 1731 predikant te Maurik, gehuwd aan de Meern bij Utrecht nov. 1689 met Anna Margrieta van Maurick, j. d. te Maurik?

Dezes zonen waren Gerardus Hubertus Chassé, pred. te Zoelen (1718—1723), gehuwd te Avezaat 27 julij 1722 met Johanna Maria Weiman, en Theodorus Chassé, die als beroepen predikant te Mastenbroek (bij Kampen) met Juliana Sophia Louise Woortman, weduwe Jan van Marle, in leven pred. te Mastenbroek, aldaar 14 mei 1721 in den echt trad. Zijne dochter Maria Chassé, huwde te Maurik 1 jan. 1732 den heer Maarten Grebber († 30 julij 1737, begraven te Maurik), weduwnaar van Levina Kraandijk te Amsterdam. Zoo de in 1810 door koning Lodewijk tot baron geadelde Chassé in regelregte lijn van deze personen afstamt, dan was onze luitenantgeneraal een achterkleinzoon van den maurikschen predikant. In deze veronderstelling was hij door zijne overgrootmoeder verwant aan het aloude riddermatige geslacht van Maurick te Maurik, waarvan de oudst bekende voorzaat Saffatinus heet, wiens kleindochter Margriet reeds in 1306 voorkomt als gemalinne van Johan van Bosinchem, heer van Culemborg. De familie Chassé behoorde oorspronkelijk ook tot een adellijk geslacht in Frankrijk, dat wegens de hervorming uitweek naar Nederland. De moeder van baron Chassé, M. J. H. Schull, was lid eener deftige tielsche familie; immers, Rutger Schull staat 25 maart 1583 vermeld als verkooper van 7½ morgen vrij goed in de buurschap Ooij te Echteld aan Lambert van Tellicht, die daarvoor 13 morgen op Westeringe te waardschap (tot pand) stelt; Arend Schull in 1574, Herman Schull in 1576, Johan Schull in 1587, mr. Gerard Schull in 1661 en 1677, Steven Schull 4 julij 1703, Peter Schull in 1722, Mattheus Lambertus Schull in 1746 en 1749, mr. David Hendrik Schull in 1802 — waren schepenen van Tiel, terwijl straksgenoemde mr. Gerard Schull 15 jan. 1703 als burgemeester, Steven Schull in 1650 en mr. David Hendrik Schull in 1788 als secretarissen,

en Evert Schull in 1576 als praesentie- of capitulair heer der St. Maartens kerk — te Tiel vermeld worden.

Had deze zijne geboortestad hem in 1831, bij gelegenheid van het bombardement van Antwerpen, een gouden eeredegen geschonken, hij vermaakte dien, benevens al de militaire eereteekens en medailles waarmede hij begiftigd was, aan haar, die de eer niet genieten mocht, zijn stoffelijk overschot in haren doodenakker te verbergen. Want baron Chassé, 2 mei 1849 overleden zijnde, is 5 mei op het kerkhof te Ginneken begraven, in de nabijheid van Breda, waar hij de laatste dagen van zijn roemrijk en veelbewogen leven sleet.

J. ANSPACH.

Wapens gevraagd. (XXV, bl. 522). De heer S. kan het wapen van Gerlings vinden in de Genealogische kwartierstaten, art. van Sijpesteyn, de Kempenaer, Crommelin.

Indien S. nog iets meer over den oorsprong van 't wapenschild weet of weten wil, ben ik bereid daarover in correspondentie te treden.

MR. H. GERLINGS CZ.
Kenaupark te Haarlem.

Het geslacht Deugeweerd of Doegewaard. (XXV, bl. 44). In eene verzameling van kwartierstaten van amsterdamsche geslachten vind ik de kwartieren van den genoemden Theodoor de Smeth als volgt:

de Smeth	Theod. de Smeth	Colonius
Fassin		Mathaeus
Engels		Doggenwaerts
Wolters		Pontanus

Wat Colonius en Doggenwaerts aangaat tref ik daarbij de volgende aanteekeningen aan:

»Johannes Colonius, n. 28 Maart 1623, Predikant te Dotigchem, trouwde 1 mei 1649 Geertruyd Doggenwaerts, n. 1627. Hij obiit 10 Oct. 1671, zij obiit 5 Jan. 1668." *

Wapens Pieterson en Hoogenhouck. (XXV, bl. 479, 632). Hij voerde rood met een zilveren leeuw, goud gekroond, het veld be-

zaaid met zilveren blokken. Zij voerde: rood met drie gouden arendsklaauwen. Ms. genealogie v. Hoogenhouck.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OYEN.

Geslacht Camper en Persijn. (XXIV, bl. 602; XXV, bl. 521). De onderstelling van den heer van Rhede van der Kloot is geheel waar. Joh. Petr. Camper, is dochter van Florentius en van Sara Geertruid Ketting. Genealogie Persijn.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht d'Orville. (XXV, bl. 267.) Catharina Martha d'O. geb. 8 april 1702, tr. Paulus van Liesveld, waaruit drie kinderen:

a. Alida Maria van L. tr. Adriaan Ockhuijzen.

b. Joan en c. Cornelis, tweelingen, sterven beide jong.

Zij was de zuster van professor Jacob Philip d'Orville. Beide waren kinderen van Jean d'O. en van Sara Salembien, zijne 2e vrouw. D'Orville voert zwart met een zilveren leeuw, waarom vier zilveren leeuwenklaauwen. Van Liesveld voert: drie zesp. roode sterren op zilver. Getrokken uit mijne belangrijke verzameling familie-papieren, betreffende het geslacht d'Orville.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Ruysch. Nav. XXIV, bl. 253 worden genealogische opgaven uit handschriften betrekkelijk dit geslacht gevraagd. In eene ms. genealogie van Brakell, voorhanden in het katwijksche archief, treft men aan Elisabeth van Brakell, dochter van Lodewijk uit diens tweede vrouw Antonetta van Wijhe (de rijswijksche tak der van Brakells), omstr. 1550 gehuwd met Johan Ruysch. In diezelfde generatie komt voor Elisabeth van Brakell, dochter van Cornelis (tot Kermestein) en Margareta van Boecop (de liendensche tak der van Brakells), gehuwd met Hugo Ruysch. Een broederskind van laatstgenoemde Elisabeth, Lodewijk van Brakell, zoon van Johan (een der verbonden edelen in 1568) en Johanna van Meerten tot Ingen, had tot derde vrouw N. N. Ruysch. Johanna van Brakell, dochter van Zweder (utrechtsche tak der van Brakells) huwde Jan Ruysch. Voerde volgens genoemde ms. genealogie, de familie Ruysch een gouden St. Andries kruis op

een rood veld; laatstvermelde »Joffer Janna van Brakell" komt als »weive (weduwe) Jan Ruysch" voor in een rentebrief in dato 12 mei 1561 van 200 carolusguldens, waarvan jaarlijks 12 carolugl. moesten worden uitgekeerd aan renten. Eene nota hiervan is in het kerkeraadsarchief te Ingen aanwezig. Eindelijk, mej. E. C. Ruysch was gehuwd met Diderik Jacob Arend Gerhard François van der Steen, zoon van mr. Jacob Diderik, heer van Ommeren (Nederbetuwe) en Wadestein (te Herwijnen in den Tielerwaard), eerst woonachtig op de huizinge Kermestein (Lienden), sedert 1835 op eene door hem Nieuw-Wadenstein, en later Djoerang genoemde huizinge te Zoelen, waar hij 18 julij 1847 als hoofdingeland van het polderdistrict Nederbetuwe overleed, gezegde E. C. Ruysch met verscheidene kinderen als weduwe achterlatende. Zij vestigde zich, na den verkoop der vaste goederen te Ommeren, Zoelen en Herwijnen, metter woon te Velp, waar zij overleed. Ongetwijfeld was zij uit hetzelfde geslacht als de bovenvermelde, die in de familie van Brakell waren ingetrouwd. Maar of de naam der op rood een St. Andries kruis voerende familie Ruysch ook wel Ruys geschreven wordt, gelijk Nav. l. cit. wordt opgemerkt, is voor het minst aan twijfel onderhevig, vermits de in dit artikeltje vermelde bijzonderheden aan verschillende documenten ontleend zijn, waarin de schrijfwijs steeds dezelfde is, t. w. Ruysch.

In de 16e eeuw was Henricus Ruysch, geboortig van Amersfoort, kommandeur van Ingen (Nederbetuwe), waar reeds vóór 1317 (zie Nijhoffs Verzameling van Oorkonden, I n° 169) eene belangrijke kommanderiestichting der St. Jans heeren met kapel en uitgestrekte goederen bestond. Hem aangaande leest men in de Historie van 't Utrechtsche Bisdom, II, 55: »hij was een edelman, ridder der orde van Jeruzalem, en een zeer groot weldoener der geleerde mannen; hij heeft aan St. Joriskerk (te Amersfoort) gegeven een groot glazen venster met zijn afbeeldsel daarop; ook staan er deze latijnsche woorden op te lezen:

Donum Henrici Ruysch, Commendatoris in Ilgen (Ingen)."

Wegens zijne betrekking tot Ingen ligt het vermoeden voor de hand, dat ook hij zou behoord hebben tot den neerbetuwschen tak Ruysch, die een gouden sautoir op keel voerde.

Nog is mij voorgekomen in eene ms. genealogie van Eck

Panthaleon: Gerard van Eck (Gerardsz. ex Agnes van Wijk van Abcoude) † 1587, in 1567 gehuwd met Aleid Ruysch, dochter van Dirk en van Cornelia de Beer; doch of deze ook een gouden sautoir op rood voerde, kan ik niet zeggen. Deze Aleid Ruysch was vrouwe van Ubelschoote. J. ANSPACH.

Geslacht van Westreenen (te Lienden en omstreken, zie Nav. XXIV, bl. 52). In een trouwboek der gemeente Maurik vind ik: Mr. Johannes Nachenius, weduwnaar van Anna Frocet (of Frouet), wonende te Maurik en Johanna van Westrhenen, weduwe van Jacob van Bruegel te Ingen, 2 Maart 1696 te Maurik getrout.

J. ANSPACH.

Geslacht van Gent. (XXV, bl. 430.) 't Is mij onbegrijpelijk, hoe de vrager naar drie personen uit het aloude adellijke geldersche geslacht van Gent, den naam zoo heeft kunnen radbraken. Door aldus te vragen maakt men het dikwijls zeer moeielijk om te antwoorden. In v. d. Aas Biogr. Woordenboek vind men ze alle vermeld.

1°. Johan van Gent, heer van Oosterwedde.

2°. Willem Joseph van Gent.

3°. Otto van Gent. Bij v. d. Aa is zijn voornaam niet gemeld en wordt abusivelijk gezegd dat hij voor Maastricht sneuvelde.

Beide laatstgenoemde waren kinderen van Joseph, alias Nicolaas van Gent van Winssen en van Johanna van Gent tot Oijen.

Uit mijne ms. genealogie van Gent.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Een familiewapen. (XXV, bl. 33.) Laboranter kan ik meêdeelen, dat hier waarschijnlijk het wapen van het 1e en 4e kwartier Keverberg en 2e en 3e kw. Chiny bedoeld wordt. Ik geef mijne inlichtingen echter voor beter.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Sandra. (A. R.; XXV, bl. 425.) De ouders van Jan Sandra, waren Jasper S. en Louise Segars. De ouders van Jacoba Waleran waren Pieter W. en Catharina Hoekmans. Uit mijne ms. genealogie Sandra.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht van Bevervoorde. (XXV, bl. 429.) Is de geschiedenis van van het geslacht van Bevervoorde door mr. W. J. C. van Hasselt in druk verschenen? Zoo ja, in welk tijdschrift komt die geneologie dan voor, of bestaat die slechts in handschriften, en waar berustende?

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Bartolotti. (XXI, bl. 317; XXV, bl. 363; XXV, bl. 41.) Als aanvulling kan ik nog meêdeelen, dat jr. Christiaan Bartolotti van den Heuvel tot Beichlingen huwde met Maria van Erp en dat zij eene dochter wonnen, Maria Christina, die 13 julij 1672 huwde met mr. George Ingels, geb. 9 aug. 1627, st. 8 april 1681, burgemeester te Vlissingen, zoon van Apollonius en van Elisabeth Scott.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

VRAGEN.

Pantaleon. (Nav. XVIII, bl. 116). Als eerste heer van Eck (Nederbetuwe) staat vermeld ridder van Pantaleon. Aldus, en niet »Panthaleon", moet men schrijven, indien namelijk, wat wel waarschijnlijk is, de naam een griekschen oorsprong heeft, en zeggen wil: *πάντα λέων*, »van top tot teen leeuw", d. i. een volslagen leeuwenaard vertoonende; wat, met het oog op de uitspraak, de voorkeur verdient boven *παντ' ἀλεύων* = »alles afwerende", hetgeen op zich zelf ook een goeden zin zou geven. Gezegde, in 1223 of 1224 geboren ridder noemde zich naar zijne, in 1266 door huwelijk verworvene bezitting, van Eck. Als zoodanig gewaagt van hem Pontanus in zijne Historia Gelrica, p. 159, hem noemende Bartholomeus ab Ecke. Volgens de gissing van Aegidius Gelenius in zijn in 1645 uitgegeven werk: De admiranda sacra et civili magnitudine Coloniae Claudiae Agrippinensis Augustae Ubiorum Urbis, lib. II, syntagma 9, p. 151 sqq., zou zijn voorgeslacht herstammen van Pantaleon, vorst van Aetolie (landschap van Hellas), die Eumenes II, koning van Pergamus, den bondgenoot der Romeinen, tijdens den oorlog met Perseus, koning van Macedonië

in den jare 172 v. C. op een eng voetpad bij Cirrha tegen een verraderlijken overval van macedonische sluipmoordenaars stoutmoedig verdedigde en beschermde. De romeinsche historieschrijver Livius verhaalt dit voorval Hist. Rom. lib. 42, cap. 15 aldus: »Satis constabat, Eumenem, ut sacrificaret Apollini, Delphos ascensurum. Progressi cum Evandro (aanvoerder van Perseus hulptroepen, een Cretenser, die zich aan het hoofd der omgekochte macedonische sluipmoordenaars had laten stellen) insidiatores, nihil aliud ad peragendum inceptum (de vermoording van Eumenes), quam loci opportunitatem, omnia circumeuntes, quaerebant. Ascendentibus ad templum a Cirrha (eene plaats bezuiden Delphi aan den zeekant, in Phocis), priusquam perveniretur ad frequentia aedificiis loca, maceria (schutsmuur) erat ab laeva semitae paulum exstans a fundamento, quâ singuli transirent; dextra pars labe terrae (door een aardval) in aliquantum altitudinis diruta erat. Post maceriam se abdiderunt, gradibus adstructis, ut ex ea, velut e muro, tela in praetereuntem conjicerent. Primo a mari circumfusa turba amicorum ac satellitum procedebat: deinde extenuabant paulatim angustiae agmen. Ubi ad eum locum ventu mest, qua singulis eundum erat, *primus semitam ingressus* (est) *Pantaleon Aetoliae princeps*, cum quo institutus regi (Eumeni) sermo erat. Tum insidiatores exorti, saxa duo ingentia devolvunt: quorum altero caput ictum est regi, altero humerus sopitus. *Ex semita proclivi in declive* multis super prolapsum (Eumenem) jam saxis congestis, et ceteri quidem etiam amicorum et satellitum, postquam cadentem videre, diffugiunt, *Pantaleon constanter impavidus mansit ad protegendum regem* [1]). Volgens sommigen zal die »semita proclivis in declive" verzinbeeld zijn in den schuinsliggenden balk van het geslachtswapen van van Eck Panthaleon, zoodat dit dan behoort tot de sprekende wapens, die de oudste zijn.

De schrijver der keulsche kronijk [2]) rekent het voorgeslacht van

---

[1]) Dezelfde Eumenes was in een zeeoorlog, hem door Prusias II, koning van Bithynie, op raad van den tot dezen gevluchten Hannibal aangedaan, in den jare 184 van den kant van laatstgenoemden reeds aan een verraderlijken aanslag door vergiftige slangen blootgesteld geweest, doch had zich door de vlugt weten te redden; vgl. Nepos, in vit. Hannib. c. X, XI. en zie Handb. v. d. Geschied. d. Oude Staten door Heeren (1820), bl. 324, 327.

[2]) Dis Cronica von der hilliger Stat von Cöllen, A°. 1499 te Keulen gedrukt.

Bartholt van Pantaleon onder de (derde reeks van) aanzienlijke familiën, die op verlangen van keizer Trajanus uit Rome naar Colonia Agrippina zijn verhuisd. [1]) Van hier heet het een ubisch of ubisch-romeinsch geslacht (gens Ubio-Romana), wijl de germaansche volkstam der Ubiers (Ubii) langs den Rijn zetelde ter plaatse waar zich de romeinsche volkplanting nederzette, die den grond legde tot het naar Nero's moeder genaamde Colonia Agrippina, het latere Keulen. Wijst de naam Panthaleon op eene, zoo niet grieksche, althans italiaansche herkomst van het geslacht; dit is zeker, dat het sedert overoude tijden te Keulen in hoog aanzien stond.

In deze stad was ook in het 20ste jaar der regeering van keizer Otto I (960) het klooster van Sint Pantaleon gebouwd, dat in de dagen van Pontanus en Antonius Matthaeus (1635) nog als zoodanig zeer in aanzien stond. Dit klooster had weleer aanspraak op den hof (curtis) te Hengelo, welke aanspraak echter door Reinald I van Gelre werd afgekocht; immers, blijkens Nyhoffs Oorkonden I no. 91 bekenden de abt en het convent dier stichting 5 mei 1307 door den graaf voldaan te zijn wegens alle aanspraak op dien hof. 't Kan gesticht zijn door of ter eere van een lid uit het keulsche geslacht der Pantaleons, die zich uit christelijke philanthropie als geneesheer naar Nicomedie, in het noorden van Klein Azie begaf, en vervolgens gecanoniseerd is. Ten minsten naar aanleiding der, na twee eeuwen stakens, thans herstelde tentoonstelling om de zeven jaren, der reliquiën, berustende in de kerk van den H. Servatius te Maastricht, welke voor het eerst van 9 tot 23 julij 1874 plaats had, werd (naar de opgave der Haarl. Courant van 15 julij 1874) ook als aldaar aanwezige reliquie vermeld »een ivoren doosje, hoog 0.06 m., dagteekenende uit de XIV eeuw, en bevattende de overblijfselen van den Nicomedischen geneesheer, den Heiligen Pantaleon." Het gebouw is in 1865 afgebroken, en toen

[1]) Onlangs deelde men mij mede, dat tot de Romeinsche familiën ook behoord heeft het geslacht Hardervuyst, (Zie Nav. XIX, 212, 213), waaruit als „Cölnes Rittergeschlecht", (Tiahna, gesch. d. Cöln, geschl. I, 135), wederom is gesproten de bekende geldersche familie Vijgh, (zie Nav. XII, 93; XIII. 208; XIX, 478; XXV, 500). Is dit zoo, dan moet in het „Nouveau vrai suppl. au Nobiliaire des Pays Bas" (Gand, 1861), p. 150, „Originaire de Cologne", verbeterd worden in „Originaire de Rome".

zijn daar onderaardsche kluizen ontdekt, opgevuld met foltertuigen, kettingen, die nog heele geraamten omsloten, tal van menschen- en kinderbeenderen, waarmede de vloer tot eene hoogte van 3 à 4 voet bezaaid was. Men heeft dus in dat klooster weleer deerlijk huisgehouden.

Bestaat de naam Panthaleon nog in Nederland, als gevoerd wordende door de afstammelingen van den in 1249 door graaf Otto van Gelre uit Keulen naar Gelderland overgeplanten stichter der heerlijkheid Eck; — ook in Italie ontmoeten wij hem in den verlengden vorm van Pantaleoni. Een senaatslid van dezen naam sprong daar te lande in de senaatszittingen van 24 tot 26 mei 1875 in de bres voor de verpligte rekruteering der geestelijken, welke tot wetsartikel is verheven geworden (vgl. Haarl. Courant van 1 junij 1875). Dit is, voorwaar, wel een teeken des tijds!

Vragen. 1o. Daar de geldersch geworden Bartholt van Pantaleon in 1249 in het kasteel Lisolffskirchen te Keulen bij zijne ouders, Bartholt v. P. en Anna, dochter van heer Daniel, ridder, twee oudere broeders achterliet, de tijdens het beleg van Aken door den roomsch-koning Willem, even als hij zelf, tot ridders geslagene edellieden Herman en Daniel v. P.; — wat weet men van hun nageslacht? hoe lang heeft de keulsche tak der Pantaleons bestaan? 2o. Tot welke orde behoorden de kloosterlingen van St. Pantaleon te Keulen? 't Was licht wel eene orde van krankenverplegers, als men aan den nicomedieschen *geneesheer* denkt. Wat kan men mij zeggen van de lotgevallen van dat gesticht? In Mooren en Binterim, Ertzdiöcese Köln, inzonderheid in Th. I, moet er veel van te lezen staan, doch dit werk is mij niet ter hand.

J. ANSPACH.

Het wapen van Friesland. Volgens de beschrijving van 't wapen van Friesland, in den Tegenwoordigen Staat XVI bladz. 38, waren de twee staande leeuwen, die het schild vasthouden, »voor deezen doorgaans" zonder kroonen, doch »pronken zij teegenwoordig" daarmede.

Tegenwoordig is 1788.

Wanneer heeft die verandering, die krooning der leeuwen, plaats gegrepen?

Geslacht Scheidius. Inlichtingen worden betreffende dit geslacht verzocht. Elke aanteekening zal welkom zijn aan ANDANTE.

Wapen Duquesne enz. Jacques Martin Duquesne, geb. te ? st. te ? huwt te ? Maria Janssen, geb. te ? st. te ? Het huwelijk is mogelijk in Maastricht gesloten. — Deze familie Duquesne was oorspronkelijk uit Namen, en beweert geparenteerd te zijn aan den admiraal van dien naam. Janssen is eene limburgsche familie.

Van beide familiën, even als van de limburgsche familie Gilissen, worden de wapens gevraagd.

Welk wapen voerde Pierre de la Valette, ridder, luitenant du roy van de stad en 't kasteel van Stenay? Zijne dochter huwt Daniel baron Collot d'Escurij.

Welk wapen voerde Mathilde Bogaert, met haren man jonker Mattheus van Thije te 's Gravenhage begraven?

Hola, Dura. Zijn de geslachten Hola of Hoola (Hoola van Nooten) en Dura of van Dura van frieschen oorsprong?

MENGELINGEN.

Eene keur op de honden. (XXV, bl. 382). Aan het slot van dit artikel wordt de vraag geopperd: »Is die ring in de Beemster bewaard gebleven?" Ik vermeen dat het niet ongepast zal zijn eene dergelijke keur te vermelden, ten bewijze dat reeds vroeger in meerdere plaatsen of gemeenten dan in de Beemster, ringen voor honden werden gebezigd.

In A. Rademakers Kabinet van Nederl. en Kleefsche Oudheden komt, op bl. 175, 4e deel, in de Privilegien en Handvesten, bestendigd of vermeerderd door Willem Frederik, Grave van Nassau enz. enz. aan de Ingezetenen zijner Baronije van Liesveld, Gelkenes, Amers-Graveland, Achterland en Peulwijk onder anderen voor:

»Alle onze ingezetenen zullen bezorgen dat van half Maart tot »den lesten Mey, daaraanvolgende, alle hare honden een klippel »aan den hals zullen slepen, op de boete van dertig stuijvers; met »dien verstande, dat deze boete geen plaats en zal hebben over »de kleijne honden, die passeren konnen den ring, tot zulken »eijnde, op het Buijtenhof van onzen Castele geslagen nadewelke »in de respective Dorpen op zeekere bequaame plaatse gelijke ring »op dezelve mate zal gezet werden."

»Alle welke voorsz. oude privilegien en handvesten, mitsgaders »de Articulen bij Ampliatie daarbij gevoegd en geordonneert enz.

»Gegeven op onzen Castele van Liesveld,
»den 14 Meij 1637."

Kennelijk is deze keur niet tot hetzelfde einde gemaakt als die in de Beemster, dewijl zij slechts voor een klein gedeelte van het jaar werd toegepast en waarschijnlijk diende tot bescherming van het jonge wild.

In diezelfde Handvesten en privilegien komt onder anderen mede voor:

»Item, is elke Vechtboete thien Schellinge en een Hoofdwonde, »in het gerechte van Gravenlandt is thien ponden, maar in Gelke- »nesse maar thien Schellinge als een Vechtboete."

De hoofden der Gravelanders schijnen op meerder prijs te zijn gesteld dan die der Gelkenessers.

G. VAN DER LEE.

Merkwaardige boomen in Nederland. (XXV, bl. 283). »Onder meer merkwaardigheden van het oude en om zijn schilderachtige omstreken bekende kasteel Doorwerth, nabij Oosterbeek gelegen, thans behoorende aan een lid der oud-adellijke familie van Brakel, toont men den bezoekers, op een der binnensingels, een viertal ijpenboomen van reusachtige grootte. Zij zijn de overgebleven exemplaren van een zevental dierzelfde boomsoort, aldaar in een groep geplant bij gelegenheid en ter nagedachtenis der Unie van Utrecht (23 januarij 1579) en sedert bekend geweest onder de benaming van »de zeven provinciën;" drie dezer kolossen zijn in 1836 door den storm omvergeworpen. De twee grootste exemplaren, die hunne kruinen hoog verheffen, verkeeren in zorgwekkenden

toestand; men vreest, dat zij eerlang het lot hunner drie voormalige gezellen zullen deelen. Op een meter boven den grond, hebben zij een omvang van ruim 4.5 meter.

Wijders vindt men hier nog een zeer bezienswaardigen plataan, die bijna een gelijke dikte heeft als de zoo even genoemde ijpen, en een wilgeboom, die vroeger prijkte met twaalf takken, elk even zwaar als een dikke boom; op eenigen afstand boven den grond ontsproten zij uit den stam, en om deze bijzonderheid had men dezen boom genoemd »de twaalf stammen Israëls". De stam van dezen boom, die door verschillende stormen allengs een zeer aanmerkelijk gedeelte van zijn omvang heeft verloren, meet nog 8 ned. el in het rond." Semper Virens.

Stalen pennen. (Alg. Reg.). Volgens The Illustrated Christian Weekly (New-York, oct. 2, 1875) bl. 478, zouden onlangs te Pompeii twee inktkokers en eene metalen pen opgedolven zijn, de laatstgenoemde geheel gelijkvormig aan onze tegenwoordige veeren pennen. *

V R A G E N.

Nic Frog, een bijnaam voor de Hollanders. In de Correspondence of lord Auckland leest men, naar aanleiding van het tractaat in april 1794 met Pruissen gesloten, waarbij de Nederlandsche Republiek aannam 400,000 p. st. aan Pruisen te betalen, de volgende uitdrukking: »the court of Berlin will continue to pipe (more or less), and it is settled that John Bull and Nic Frog shall pay the piper."

Wat beteekent die naam Nic Frog?

[*Frog* beteekent kikvorsch. De Hollander zal dezen scheldnaam wel te danken hebben aan het lage land, vol kikkerslooten, dat hij bewoont.]

Nederlandsche spot- en scheldnamen. Onder deze zijn er ver-

scheidene, die algemeen bekend zijn en waarvan men ook weet waaraan zij hunnen oorsprong te danken hebben, zoo als bijv.:

Zwolsche blaauwvingers, Kamper steurvangers, enz. Doch er zijn er andere, die minder bekend zijn, en waarvan ik gaarne zoude willen weten waaraan zij hunnen oorsprong ontleenen, te weten:

Delfsche kalfschieters, Dordsche schapendieven, Termunter koedieven, Drielsche vleescheters, IJsselsteinsche apenluiers, en Benschopsche beerenschieters. Verder is mij de oorsprong van den zoo bekenden spotnaam »Haarlemer muggen" niet bekend.

MR. R. J. W. F. VAN HOEVELL.

[Van eenige dezer namen kan men de verklaring in den Navorscher vinden. Zie Alg. Regist. I en II.]

De bijen in den rouw. Bestaat ook ten onzent het gebruik om den bijen aanzegging te doen van den dood van een der leden van huns eigenaars familie, en om deze in den rouw te steken door 't aanspelden van een stukje krip aan den korf en dergelijke?

*

GESCHIEDENIS.

Viering van het Paaschfeest. (XXVI, bl. 61). De volledige behandeling van dat onderwerp zou, als zij èn de historische èn de chronologische zijde van het vraagstuk bezag, een tamelijk boekdeeltje eischen. Het bekende besluit toch der kerkvergadering te Nicea, 325, was de beslechting van geschillen, lang en hevig gevoerd tusschen de oostersche en de westersche kerk, waarin de nog thans niet tot volkomen helderheid gebragte kwestie van den kruisigingsdag der Heeren reeds een der hoofd-zwaartepunten uitmaakte. Doch ik moet mij hier van alle uitweiding onthouden.

Indien men het voorschrift van het niceesche concilie eenvoudig op dit jaar toepast, schijnt het onbetwistbaar, dat het den 9 april Paschen moet zijn. Het is den 8en volle maan. Dat is op zaterdag, derhalve beantwoordt zondag de 9e april aan de niceesche bepaling: het Paaschfeest zal gehouden worden op den zondag na de eerste volle maan na de lente-nachtevening.

Maar die bepaling schijnt eenvoudiger dan zij in wezenlijkheid is. Het is volle maan, d. i. het oogenblik dat de maan voor onze aarde juist tegenover de zon staat, den 8en april 7 u. 57 min. 12 sec. voor Haarlem. Maar dan is het te Batavia reeds den 9en april omstreeks 4 uur in den morgen. Dáár zou dus volgens Nicea: »als de volle maan *op* zondag valt, dan den volgenden zondag," het Paaschfeest den 16en invallen. Ik weet niet of de mogelijkheid van dit conflict aan de stellers van den gregoriaanschen almanak aanleiding gegeven heeft, om, veiligheidshalve als het zoo is, de epacta 29, als zij zich van 1 januarij op 1 maart zou herhalen — niet-tijdrekenkundigen gelieven zich met deze algemeene aanduiding tevreden te stellen — op 30 te stellen, waardoor het Paaschfeest, ingeval het »zus of zóó" hangt, liever te laat dan te vroeg moet invallen.

Maar er is nog meer. De streng sterrekundige bepaling van

het tijdstip waarop een of ander verschijnsel aan den sterrenhemel moet plaats hebben, hangt altijd af van de plaatsbepaling, m. a. w. van den als eersten aangenomen meridiaan. Ik weet wederom niet of het ook dáárom is, dat de Paaschdag niet wordt bepaald volgens streng sterrekundige berekening, maar volgens zoogenoemd cyclische, dat wil zeggen met behulp van de zoogenoemde chronologische cirkels: epacten, zonnecirkel, zondagsletter enz. De uitkomst: tijdsbepaling van de Paasch-volle-maan kan eenige uren verschillen van de door sterrekundige berekening verkregene, en door die uren kan ligtelijk het volle maans tijdstip een dag worden vervroegd of verlaat.

En ook bij het gebruiken dezer chronologische getallen komt in aanmerking, van welken almanak men zich bedient. De gregoriaansche, door paus Gregorius XIII in 1583 ingevoerd, moest den naar Julius Caesar juliaanschen genoemden, verbeteren en deed dat ook. Maar de, juist voor de Paasch-tijdrekening ingevoerde almanak van paus Gregorius moest uit den aard zijner inrigting nog eenigzins verschillen van eenen verbeterden juliaanschen — alweder eene oorzaak, waardoor, indien de Paasch-vollemaan op eenen zaterdag valt, eenige onzekerheid zou kunnen ontstaan. Of nu dit jaar die cyclische berekeningen den 16en april als Paaschdag hebben aangewezen, tegen het voor geheel Europa en Amerika geldende mandaat der niceesche vaderen, kan alleen door de omslagtige narekening worden uitgemaakt.

Voor de vraag van dr. Proes doet hare beantwoording niets af, daar hij de vraag opwerpt, of de reden, waarom de oogenschijnlijk aangewezen 9 april niet, de 16 april wel genomen is, daarin ligt, dat men gelijktijdige viering met het joodsche Paaschfeest heeft willen voorkomen. Eenen zoo grondigen kenner der kerkelijke geschiedenis als dr. Proes behoef ik niet te herinneren, dat juist de kwestie van het Joden-paaschfeest een der hoofdmomenten was in den kerkelijken strijd, die tot het niceesche besluit aanleiding gaf. Of bij het besluit uitdrukkelijk is opgegeven, dat men het zamenvallen van den christelijken paaschdag met den joodschen heeft willen voorkomen, kan ik, de decreta van dat concilie niet bij de hand hebbende, niet zeggen; maar ik zou het betwijfelen, omdat ik in het wel zeer korte, maar ook zeer naauwkeurige art.

over het Paaschfeest in het Conv. Lex. Brockhaus wel 1805, 1825, 1903, 1923, 1927, 1981 vind opgegeven als jaren, in welke zoodanig conflict zou kunnen plaats hebben, 1876 niet.

De laatste vraag van dr. Proes, naar de reden waarom men het zamenvallen van het christelijke met het joodsche Paaschfeest wilde vermijden, zal ook zeker door hem-zelven best kunnen worden beantwoord. Zij loopt toch te zeer over het geschilpunt tusschen de oostersche en de westersche kerk, dan dat zij haren grond zou hebben in eene »meening" van keizer Constantijn.

Haarlem. H. M. C. VAN OOSTERZEE.

Viering van het Paaschfeest. Reeds niet zeer lang na de tijden der apostelen, ontstond er tusschen de oostersche en westersche kerk een langdurige en hevige twist over den tijd, waarop het Paaschfeest moest gevierd worden. De oostersche kerken wilden, dat zulks, naar het gebruik der Joden, geschieden moest op den dag der volle maan, welke voorviel op den dag der lente-nachtevening, of op den dag van de eerste volle maan na die nachtevening, onaangezien of die volle maan al dan niet op een zondag kwame. De westersche kerken daarentegen wilden het Paaschfeest gevierd hebben op den zondag, volgende op het Pascha der joden. Om die verdeeldheid te doen ophouden, beriep keizer Constantijn de Groote ten jare 325 eene kerkvergadering te Nicéa, de hoofdstad van Bithynië in Klein Azië, waartoe 318 bisschoppen uit al de gewesten des roomschen rijks op den 30en mei van dat jaar bij een kwamen. Door deze vergadering werd bepaald, dat Paschen altijd gevierd zoude worden op den 1en zondag na den 14en dag der nieuwe maan van maart, mits deze 14e dag niet kwame vóór 21 maart, of den dag der lente-nachtevening, zoodat, wanneer hij te zamen met den zondag op den 21en maart inviel, Paschen alsdan des zondags daarna moest gevierd worden.

Het is klaarblijkelijk, dat deze bepaling, door het aannemen van een standvastig tijdstip voor de lente-nachtevening, welke, sterrekundig berekend, van 19 tot 23 maart kan invallen; zoo mede, door het niet sterrekundig, maar slechts door middel der epacta, berekenen van het tijdstip der nieuwe maan, aan het groote gebrek onderhevig was, van het Paaschfeest dikwijls eene maand

vroeger of later te doen invallen, dan het volgens de bedoeling der kerkvaders van Nicéa behoorde gevierd te worden.

Hoezeer men zich hierbij toch altijd aan den 21en maart gehouden heeft, werd echter door de rijksstanden te Regensburg in 1699, ten behoeve van de duitsche Protestanten, besloten, dat men voortaan het tijdstip der nieuwe maan, waarvan de viering van het Paaschfeest afhangt, sterrekundig, en niet door middel der epacta, zou bepalen. Maar zulks bragt te weeg, dat b. v. in 1724 en 1744 de viering van dat feest onder die Protestanten 8 dagen verschilde met de Roomschgezinden, die zich aan de epacta-rekening hielden. Uit dien hoofde werd naderhand door de Protestanten, op aandrang van Frederik den Grooten, het besluit genomen, om, te rekenen van 1777, de tijdsbepaling van het Paaschfeest, even als in de roomsche landen, op de epacta-berekening te gronden, ten einde dit feest door de gansche christenheid alom op denzelfden tijd te doen vieren, en daardoor tevens te voorkomen, dat het te gelijk met het Pascha der Joden mogte invallen.

Ofschoon dan ook de berekening van de schijngestalten der maan door middel van de epacta, welke doorgaans 1 soms 2 dagen later komen dan eene juiste sterrekundige berekening daarvoor aangeeft, min naauwkeurig moge zijn, zoo verdient de eerste handelwijze voor het beoogde doel evenwel de voorkeur, n. l. de eenparigheid der viering van het Paaschfeest. Trouwens, bijaldien de Paasch-nieuwe-maan op zekere plaats, gelijk nu bij ons in dit jaar, volgens sterrekundige berekening, op zaterdagavond te 8 uren 30 min. invalt, dan zal dit voor eene plaats, 60 graden oostelijker van ons gelegen, 4 uren later plaats grijpen, en alzoo op zondag vallen, waar men dan Paschen tot eene week later zou moeten uitstellen, zoodat men in een en hetzelfde land van eenige uitgestrektheid voor de viering van dit feest soms tot twee verschillende tijdstippen zou geregtigd zijn.

Uit het hier aangevoerde zal dan nu genoegzaam blijken, dat de vaststelling van Paschen op 16 april e. k., als gegrond op de epacta-berekening, niet in strijd is met de bepaling der bovengenoemde kerkvergadering, hoezeer dit feest, naar de sterrekundige berekening der maan, bij ons 8 dagen vroeger behoorde plaats te grijpen, maar dan ook met het israelitische Pascha zou te zamen

vallen, hetgeen nooit kan geschieden, als men zich van de epacta bedient. Daarom dan ook hebben de kerkvaders gewild, dat men zich stipt zou houden aan den 21en maart voor den tijd der nachtevening, en tevens aan het berekenen der maan naar de epacta, gelijk zulks door de Roomschen steeds gevolgd is, en waarvan alleen de duitsche protestanten, van 1699—1777, afgeweken, maar daarna ook weer teruggekomen zijn.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Trouwbrief. (XXV, bl. 441, 532). Vóór het jaar 1811 kwam het burgerlijk huwelijk in Zeeland slechts bij uitzondering voor.

In het gemeente-archief van Domburg vond ik er slechts één voorbeeld van. Te Arnemuiden is een afzonderlijk register gehouden van hen, die ten overstaan van het stadsbestuur huwden, loopende van 1645—1810.

De vrager kan ook inlichtingen bekomen in Jaarboekjen Zeeland, 1856 bladz. 133, in het opstel van dr. S. Piccardt, Kerkelijke bepalingen in Zeeland, omtrent het huwelijk, uit den aanvang der 17e eeuw.

Domburg. H. M. KESTELOO.

Joh. Latius. (Alg. Reg. I en II). In den Navorscher XII bl. 374 wordt beweerd, dat Joh. Latius, die in 1617 te Harderwijk een werk uitgaf tegen de Pelagianen, dezelfde zou wezen als Joh. Episcopius. Mij is geen andere Joh. Episcopius uit dien tijd bekend, dan die in 1585 pred. werd te Ridderkerk, in 1593 te Geertruidenberg en daar in 1620 is overleden. Nu wordt in de Synod. Handel. (zie Arch. v. Kerk. Gesch. VII bl. 83, 90, 107, 135, 150, 160) van eenen Joh. Latius melding gemaakt, aan wien het schrijven eener kerkgeschiedenis van 1600 af zou worden opgedragen. Behalve dat het nu niet waarschijnlijk is, dat in de Synod. Handel. een persoon bij zijn pseudoniem zoude genoemd zijn, wordt er daarenboven van gemelden Latius tot in 1623 gesproken, terwijl Joh. Episcopius reeds in 1620 overleden is. Aangenaam zal het mij dus wezen, zoo een der medewerkers van den Navorscher mij zou kunnen inlichten 1° of er in dien tijd nog een andere Joh. Episcopius bestond, dan de door mij genoemde?

2⁰ wie de genoemde Joh. Latius, schrijver van het gemelde werk, is. Een predikant van dien naam is mij onbekend.

A. B. F. C.

Friezenveen. (XXV. bl. 489, 583). Naar aanleiding der vraag over het merkwaardige dorp Friezenveen, gewerden mij de volgende opgaven:

Zekere oorkonden over de stichting van het dorp bestaan er niet; waarschijnlijk was het een hooge vloed, die een hoop Friezen zuidwaarts dreef, vooreerst tot Staphorst. Dit dorp heeft over 't algemeen dezelfde gewoonten, gebruiken, taal, wijze van landbouw als Vriezenveen, geheel afwijkende van die der omstreken, waaruit bijna met zekerheid kan afgeleid worden, dat de bewoners van gelijken oorsprong zijn. Zeker is het, dat het een arm volkje was, met weinig tevreden, want de plek, waar zij zich hier het eerst neêrzetten, was zoo ellendig, moerassig en laag, dat zij nog tweemaal weer moesten verhuizen vóór zij op de tegenwoordige, nog alles behalve vruchtbare en uitlokkende, plaats voor goed bleven. Met regt zegt dan ook een oud vriezenveensch gedicht:

Laat oude en buitenweg [1]) een spoor voor 't nakroost blijven
Van onvermoeide vlijt.

Ja onvermoeide vlijt was en is nog een karaktertrek van dit eigenaardige volk. De nakomelingen hebben geen reden om zich over hun armoede te beklagen, want de honger dreef hen de deur uit, om in de wijde wereld te zoeken, wat het moeras, hun woonplaats, niet opleverde en elk land van Europa heeft zijn schatting aan dit eenvoudige dorp betaald. Almelo was voor de Vriezenveeners de fabriek van linnens, waarmede zij dan op weg trokken zonder eenige taalkennis, trots alle bezwaren in oude dagen aan het reizen verbonden. Nergens werden zij beter ontvangen dan in Rusland waar de czaar en czarin er zich dikwijls aan gelegen lieten liggen hen gastvrij te herbergen en te onthalen en moeite deden om hen in Rusland te behouden, en dit is de reden, dat zij zich in 't vervolg in Petersburg vestigden, waar tot op onze dagen een *Hollandsch magazijn* de hoogste eer geniet.

---

[1]) De beide straten der eerste woonplaatsen

Ja, voorgeslacht, uw roem houdt stand:
Trouw drukt uw kroost uw spoor!
Getuig' 't elk deel van Nederland,
Getuig' 't arduinen Newastrand:
Nog strekt ons huis ten onderpand
De handelwereld door.

Zoo een en ander Vriezenveener. Ja ook elk deel van Nederland weet van de Vriezenveeners: de minder gegoede hangen tegen den winter den reiszak om, gaan zaden en linnens inkoopen en reizen elk hun eigen streek af om het van de hand te zetten. Maar hoe aangenaam het hun in den vreemde ook gemaakt werd, zij keerden steeds naar het vaderoord terug en zaten er niet stil. Met schop en spade gingen zij aan 't werk, die eerste bewoners, wierpen dijken op, om zich voor verdere overstroomingen te beveiligen, maakten waterleidingen en hadden al spoedig uit plassen en moerassen weiland te voorschijn geroepen.

Ja niet lang duurde het, of er werden begeerige oogen op de we varende streek geslagen. Zonder schijn van regt dan het regt van den sterksten, verklaarde een naburig graaf deze landen voor zijn eigendom en legde hun een schatting in boter op, die nog tot onze dagen voortduurt. Dit geschiedde in 't jaar 1421, dus reeds 3 à 4 eeuwen na hunne komst alhier.

Ik besluit met een paar dichtregelen:

En al 't naburig volk van Daarle, Ham en Wierden
Ja 't statig Almelo,
Zal steeds een dankbaar oog op onzen voorspoed vesten
Waaruit hun welvaart sproot.

C. D. KEPPEL HESSELINK.

De staat boven de kerk. In onzen tijd, nu de scheiding van kerk en staat bijna een feit is, zal misschien de volgende historische bijdrage haar plaatsje waardig zijn. Uit het hoofd der merkwaardige en fraai geschrevene rekening der Lieve-Vrouwen-kerk te Aardenburg, eenmaal de pronk van Vlaanderen, en om hare bouworde en om haar wonderdadig beeld, van 1583—84, blijkt, dat hertog Filips van Bourgondië der kerk een bijzonder privilegie

schonk (1430) namelijk: dat *de meesters van der fabrijcke* zouden zijn wereldlijke personen en wel drie *poorters* (ingezetenen) en twee *vrijlaten* (opgezetenen van het platte land onder het Brugsche vrije, die rekening zullen doen voor hunnen wereldlijken ontvanger, voor commissarissen des graven. Dit is wel opmerkelijk, daar die van St. Baafs hunne rekening moesten doen voor den bisschop, deken en andere geestelijken. In den opstand en onder de pacificatie van Gend verschenen, in plaats van commissarissen des graven, de burgemeester en schepenen der stad. G. P. ROOS.

Abraham Patras. (XXV. bl. 322.) De gissing komt mij onjuist voor: Zuidfrankrijk was wel het vaderland van Abraham; doch hij kwam immers als gemeen soldaat in Indië: hij was dus waarschijnlijk een werveling, G. P. ROOS.

Niemandsvriend. (XIX. bl. 554; XX, bl. 20, 21). Als héeren van Niemandsvriend vind ik:

Francois van der Burch, geh. met jv_w. Dina de Both;

Hun zoon Johan, burgr. van Dordt, geb. 1618 † 1691, geh. met Margaretha Berck, geb. 1624 † 1677.

Hun zoon Mathijs, geb. 1659, geh. met Eliz. Franken.

Hun zoon Johan, geb. 1690, burg. van Amsterdam.

Na diens dood ging de heerlijkheid over aan Hendrik, zoon van Charlotta Elizabeth van der Burch (dr. van Johan, geb. 1696 † 1742, die een zoon was van Johan, heer van Sliedrecht, geb. 1660, broeder van Mathijs), de 1e. vrouw van Simeon Petrus baron Collot d'Escury, heer van Naaldwijk en Sliedrecht.

F. CALAND.

Commandeur Raebel. (XXV blz. 102, XXVI blz. 21.) Hij is dezelfde die in de papieren der O. I. C. kamer Zeeland, Christiaan Rebel, Rabel en Raebel wordt genoemd en uit den dienst der marine (admiraliteit Zeeland) in die der O. I. C. overging. Wanneer dit heeft plaats gehad, kan ik niet uitmaken, daar een deel der resolutien van de kamer Zeeland ontbreekt en de papieren van de marine over die jaren in den noodlottigen brand van dat departement in 1844 zijn verloren geraakt.

Bekleedde hij bij de marine den rang van commandeur — een rang tusschen dien van luitenant en van kapitein ter zee — bij die der O. I. C. was hij schipper. Als zoodanig komt hij voor het eerst voor, op het uitloopboekje van schepen in Zeeland aangehouden, in 1769, op het schip de Gouverneur Generaal, waarmede hij op den 20 januarij naar Indië vertrok. Het was het kleinste schip wat de Comp. in die dagen in haren dienst had en wel van 110 last; de overige bij de kamers waren van 120 tot 150 last. De andere schepen in dat jaar voor Indië en China bestemd, liepen of vóór of na hem in zee, zoo dat hij vermoedelijk de reis alleen volbragt; van bijzondere voorvallen op die reis worden nergens aanteekeningen gevonden, zoodat door mij in twijfel wordt getrokken, of de gouden medaille van verdienste, door prins Willem V aan hem geschonken, wel op deze reis betrekking heeft.

Andermaal vertrok hij naar Indië den 30 augustus 1773, met het schip het Huys Om. Dit was een schip van 150 last. Uit een engelsche haven schreef hij aan de bewindhebbers der kamer Zeeland, om jaarlijks drie maanden gage aan zijn vrouw te willen uitbetalen. (Resol: 28 october 1773). In 1776, den 9 julij kwam hij in het vaderland terug en wel als bevelhebber der retourvloot.

Het was de gewoonte bij de Comp. om het bevel over de retourschepen op te dragen aan dezen of genen hoogen ambtenaar die op het punt stond naar het vaderland te vertrekken [1]). Aan hem werd dan den titel gegeven van admiraal of commandeur; bij ontstentenis van dezen werd een der kapiteins of schippers hiertoe benoemd onder den laatstgenoemden titel van commandeur. Werden de schepen in behouden haven gebragt, en bestonden hiertegen geene andere redenen, dan vereerde de Comp. aan hem die den titel van admiraal of commandeur der retourvloot had gevoerd, een gouden medaille en ketting, ter waarde van *f* 1500, 1000, 900, 600, of 500, naar gelang der betrekking door hem in Indië bekleed. Werd dit bevel aan een kapitein of schipper toevertrouwd, en bragt hij de vloot in goede orde in de vaderlandsche

---

[1]) Zie over den bevelhebber eener retourvloot Bijdr. tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Ned.-Indië, no. 7, 6 deel blz. 302.

havens, dan vereerde men hem mede die medaille en ketting ter waarde van *f* 500.

Als zoodanig werd aan den commandeur Raebel bij resolutie van de vergadering van zeventienen van 24 october 1776, de gouden medaille en ketting toegekend.

Die medaille voerde op de eene zijde het merk der Comp. en aan de keerzijde een opschrift, zoo als b. v.: »Alsoo N. N. als »commandeur de retourschepen van de Nederl. Geoctr. O. I. C. »onder zijne vlagge geweest zijnde in den jare in goede orde »behouden in de havenen dezer landen heeft overgebragt, wordt »hem deze Medaille en Kettingh tot een gedachtenisse vereerd."

En nu ook een vraag:

Heeft de geachte inzender van het laatste artikel over Raebel zich in persoon overtuigd, dat de door hem opgegeven medaille het borstbeeld van prins Willem den V[den] draagt? LABORANTER.

Nederlandsche plaatsnamen in Noordamerika. (XXV blz. 321). Het lijstje zou nog al te vermeerderen zijn, b. v. Kaap Hinlopen (Cape Henlopen), Zandhoek (Sandyhook), Adriaan Bloks eil. en vele uit Pensylvanië, waarvan mede een deel tot Nieuw Nederland behoorde. Wat misschien minder bekend is, is dit, dat de klapperman te Philadelphia nog in 't Hollandsch zijn deun doet hooren, als hij roept: »Vir ur en elle marrege!" De Yankee weet dat hij meent vier uren en een heldere morgen; doch hoe hij er aankomt, daaraan denkt hij misschien niet. G. P. ROOS.

Standplaatsruiling van predikanten. In de Stemmen voor Waarheid en Vrede, 1875, bl. 995—1016, plaatste de heer H. M. C. van Oosterzee, en geacht medewerker ook aan *dit* tijdschrift, een merkwaardig opstel over Standplaatsruiling van predikanten in de Nederl. Herv. Kerk, een stuk, dat, met het oog op de scherpe tegenstellingen in belijdenis en richting, welke tegenwoordig in de kerk heerschen, veel te denken geeft. De door dien schrijver vermelde standplaatsruiling werd door bezondiging tegen de goede zeden veroorzaakt, en ging meesttijds òf van den kerkeraad, òf van de classis der daarin betrokken gemeenten, òf van de synode zelve uit, en geraakte sedert het jaar 1734 geheel in onbruik. Slechts een enkel voorbeeld noemt hij van standplaatsruiling, die

door den predikant zelven aan eenen ambtsbroeder werd *voorgeslagen*, doch waar de classis, daar de predikant met zijne gemeente onder behoorde, tegen opkwam. Al was het ook slechts eene enkele maal, er had dus toch toch wel eens in die dagen een (*vrijwillige*) ruiling of voorslag tot ruiling plaats. En dit nu is het juist wat men tegenwoordig ziet terugkeeren. Immers de Kerkel. Courant van 13 november 1875 levert eene advertentie op, waarin een predikant verklaart eene andere plaats te wenschen, daar goede scholen gevonden worden, en waaraan een tractement is verbonden evenredig met de behoeften des tijds. Zie hier onder een anderen vorm het oude beginsel der standplaatsruiling, zij het ook om gansch verschillende beweegredenen, weder in 't leven geroepen!

J. ANSPACH.

VRAGEN.

Kogels in den mond. Calderon zegt in zijn drama: El sitio de Breda, — (Het beleg van Breda 1624—1625) — dat bij de overgaaf der stad uitdrukkelijk bepaald werd, dat de bezetting met volle krijgsmanseer zou uittrekken en elke soldaat een kogel zou mogen *in den mond hebben.* Er staat: »que non lleven balas, sino en boca." Zij zullen geen kogels mede nemen tenzij *in den mond.*

Pater Hermanus Hugo, Soc. J. — ooggetuige even als Calderon — vermeldt hetzelfde in zijn: Obsidio Bredana armis Philippi IV, Auspiciis Isabellae ductu Ambr. Spinolæ perfecta, Antverpiæ 1629. Daar heet het bl. 109: »Pilis in os insertis". Zie: Onze Wachter, jan. 1876, bl. 35.

Ook onze Geerard Brandt maakt van *kogels in den mond* melding in zijn: Leven en bedrijf van den Heere Michiel de Ruiter, Amsterdam 1687, bl, 311. Daar lezen we: »Artykelen van accoord, gemaakt en gesloten, — 24 october 1664 — tusschen den Weled. Heer Michiel de Ruiter .... en den Heer Kapitein Sint George, Gouverneur van de forten op 't eilandt Goereê .... Artykel V. Dat de voornoemde Heer Kapitein Sint George, gouverneur op 't voorschreven eilandt, mitsgaders alle zijne officieren en zijne soldaten zullen uit het voorschreeven fort, op den voorschreeven

dertigsten dezer, met trommelslagh, vliegende vaandel, *koegels in de mont*, brandende lonten aan beide de einden, musquetten en pieken op schouder, zydtgeweer, de bandeliermaaten vol buspoeder, en koegels in de tas."

Nu wilde ik vragen: Wat mag toch wel de grond zijn, de reden waarom die vergunning destijds voor een eerbewijs gold?

J. J. PUTMAN.

Wet op de geslachtsnamen. Wanneer en door wien is de wet in Nederland in werking gesteld, dat alle Nederlanders een geslachtsnaam voeren moeten? JOHN CHURL.

[De wet is van 18 augustus 1811. Zie Nav. VII, bl. 87, 174.]

Friesenberg. (XXV, bl. 583). De Friesenberg leit niet bij Oldenseel, maar tusschen Markelo en Rijssen.

Stamt de naam Friesenberg wellicht ook, even als Friesenveen, van een friesche volkplanting in Twente af?

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Het testament van czaar Peter den Grooten. Waar kan ik dit merkwaardige, voor de russische politiek, ook van dezen tijd en de toekomst, zoo beslissende stuk in zijn geheel lezen?

*

Jacoba van Beieren. Wie heeft de goedheid de titels der werken over haar, alsmede die waarin iets over haar voorkomt op te geven in dit tijdschrift? Het repertorium van Fruin is reeds gebruikt.

ANDANTE.

Professoren te Middelburg, enz. Te Water in zijne autobiografie spreekt bl. 39, 57 van zijn professoraat te Middelburg. Ook te 's Hertogenbosch was een professor. Wat was dat voor eene betrekking? Op gemelde plaatsen waren toch academiën noch athenaea. — Hadden sommige steden het regt verdienstelijke geleerden dien hooggeleerden titel te geven? Waren er ook privilegiën of tractementen aan verbonden?

Harlingers. In het werk van Wright: The Celts, the Romans and the Saxons, Lond. 1875, p. 506, lees ik dat er in Engeland drie plaatsen zijn, die Harlington genoemd zijn en die even als Harlingen in Vriesland hun naam ontleenen aan de Harlings (Herelingas) »connected with the ancient Teutonic mythology."

Wie waren die Harlingers van de duitsche godenleer?

G. A. S.

Vragen over oude kerkelijke inkomsten. In de rekening van O. L. V. kerk te Aardenburg van 1583—84 komen de volgende posten voor, namelijk onder de uitgaven:

»Eruelicke rente ghenaempt sgraven van Guisen scult, ende es een eruelicke rente van Leen erfue ghemaect ende geammortiseert die men ontfangt teenen prefixen (?) daghe staende ten relieue telken veranderyñ by coope ofte verstereuenesse en men moetse houden op naeme staende uan leuende persoonen, hier of houd men ordinaire zitdach up Ste Bavendach en men es sculdich te betalene wt elc gemet (0,442368 hect.) xxxiij sch. (*f* 9,90)". Vreeselijk hoog voor dien tijd; de gebruiker der landerijen zal er waarschijnlijk geen of zeer weinig huur voor betaald hebben. Doch wat merkwaardig is, is dit: het in leen uitgegeven goed werd eigendom, met rente belast en — de onkosten en formaliteiten van leenverheffing door middel van recepis (verklaring van overgang aan derden door verkoop, schenking of erfopvolging) bleven bestaan. Van daar de bepaling, dat de rente niet ten laste der der doode hand mogt blijven. Maar welke graaf van Guise kan bedoeld zijn?

Onder de inkomsten vinden we:

Ontfanc van bloc en lade (offerblokken en laden van de biechtstoelen). Deze werden viermalen 's jaars geligt, present »coordekens end kerckmrs" en wel Matthei (op St. Matthys), Thonie (St. Antonius), half Maerte en Joris (St. Joris).

Verder had men inkomsten van: zeluere billoene vergulde en zeluē (zilveren) teeckens metter beelde van M. de pelgrims v̄cocht. Loode teeckens. Wtinghen (?) end sculpturen, testamenten, stallichten (waskaarsen) end offerwas.

Giften. Charitaten. Mennickwyn (een bijzondere gift?) Coorne,

vlas, buschcolen (?) Kynderen up te weghen (?), fundatien. Men ziet er waren ook inkomsten van de landerijen in natura.

G. P. ROOS.

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Opschrift in de kerk te Opheusden. (XXV, bl. 391, 489 en 534). Arnold van Hoemen (1384), heer van Hoemen en Middelaer, werd heer v. Amersooi door zijn huwelijk met de erfd[r] van Arnold van Herlaer, heer v. Amersooi (Robidé van der Aa, Oud Nederland).

Frans van Eynatten, heer van Neubourg, Galoppe en Margraten, zn v. Gillis en v. Catharina van Ruyschenberg, werd heer van Hoemen, Odenkirchen, Etzwiler eu Wedenau door zijne vrouw Elizabeth van Hoemen, dochter van Jacob en van Catharina van Spies van Leursfelt. Elisabeth v. Hoemen stierf 14 maart 1613 en werd begraven te Galoppe met deze acht kwartieren:

Hoemen, Rewerscheit, Esch, Schmitburch, Spies, Deseff, Vorst, Papeler. (Annuaire généalogique 1874, p. 110 et 111).

J. D. WAGNER.

VRAGEN.

Venus grafschendster. Volgens Hesychius beduidt het woord *τυμβωρύχος* grafschender en Spon vond te Thyatire in een opschrift melding gemaakt van een *τυμβωρυχιᾶς νόμος* (grafschenderswet) en meldt daarbij (Voyage au levant III. p. 122), dat Meursius zegt dat de Lacedaemoniers eene Venus tymborychos vereerden. Wachsmuth maakt in zijne Hellenische Alterthumsk, geene melding van eene Aphrodite die dezen bijnaam voerde. Waarom zou Venus *grafschendster* genoemd zijn geweest? Van eene godheid zou men eerder verwachten, dat zij als wreekster tegen grafschenders zou opgetreden zijn. G. A. S.

Francia in 330 v. Chr. Von Uffenbach maakt in zijne Merkwürdige Reisen, II. p. 202 melding van eene gouden munt van Fl. Jul. Crispus, nob. Caes. (zoon van Constantinus den Grooten) op welker keerzijde was het beeld eener overwonnene vrouw met de regterhand haar hoofd steunende en met den vinger der linkerhand op de lippen, met het omschrift: digito compesce labellum en daaronder, Francia.

Was de woonplaats der Franken (die omtrent 330 v. Chr. nog beoosten den Rijn woonden) toen reeds Francia genaamd, of is deze munt onecht? G. A. S.

KUNSTGESCHIEDENIS.

VRAGEN.

Barend Graat. In de levensbeschrijving van Barend Graat, geb. 1628 te Amst., overl. aldaar 1709, te vinden bij Houbraken Schouwburgh der Ned. kunstsch. II bl. 200 en Immerzeel Levens der sch. I. bl. 290, komt zoo veel merkwaardigs omtrent dezen verdienstelijken meester voor, dat het te betreuren zou zijn, indien niet van de schildersacademie, die door hem te zijnen huize gehouden werd, bij gelegenheid van de tentoonstelling van Amsterdams oudheden, bijzondere kennis werd genomen.

Weet iemand eenige aanwijzing te doen van de leden, die tot deze academie behoorden, die volgens Houbraken uit 20 personen bestond en 15 jaren lang bestaan heeft? Weet iemand eene aanwijzing te doen of beschrijving te geven van de door Barend Graat geschilderde stukken, waarvan eene niet onbelangrijke collectie te Amsterdam moet te vinden zijn? H. G.

Pieter Paulus Rubens. Wie heeft de goedheid de titels der werken over hem, alsmede van die waarin over hem gehandeld wordt, op te geven in dit tijdschrift? ANDANTE.

VEREENIGING VOOR NOORD-NEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

De utrechtsche musicijn Jacob van Eyk. In den jaargang 1874 van den Nav. (bl. 418) vraagt de heer Heije inlichtingen over den utrechtschen musicijn Jan of Jacob van Eyk, alsmede over diens grafzerk in een der kerken van Utrecht. Hieromtrent kan ik het volgende mededeelen:

Van Eyk werd alhier in de Nicolakerk begraven en daar werd ook het gemelde grafschrift met het opschrift en de wapens gevonden. Dit bleek mij uit een ms. van de vorige eeuw, op het sted. archief aanwezig, bevattende de opschriften en wapens in de verschillende kerken, waarin ik alles in hoofdzaak vond, gelijk het door den heer Buchler was opgegeven. In de kerk zelve echter, die trouwens inwendig nog al veranderingen ondergaan heeft, was er, voor zoover ik kon nagaan, van opschrift noch wapens iets meer te vinden.

In bijzonderheden wijkt hetgeen ik in het ms. aantrof hier en daar van dat des heeren Buchler af. Zoo luidt het vierregelig versje hier aldus:

Van Eyck vant braef geslacht der baxen leyd hier begraven onder,
God nam hem t oog, maer gav t hem weer in t oor,
In mond, en vingeren, en scherpheyd van gehoor,
In fluyt, en kerckspel een aller eeuwen wonder.

Ik veronderstel dat de lezing van de laatste regel bij den heer B. juister is, en wij dus moeten lezen: »In fluyt en klokkenspel enz."; en wel dewijl ik, bij een onderzoek in de Vroedschapsnotulen en Thesauriers-rekeningen, — waarin ik een en ander, zoo straks te vermelden, omtrent jhr. v. Eyk vond — hem nergens als organist vermeld zag, maar daaruit zooveel te meer van zijne werkzaamheid als klokkenist te weten kwam. Wellicht was het versje voor den maker van gezegd ms. reeds niet te best meer leesbaar.

De wapens vertoonen hier en daar mede nog al afwijkingen.

In het onderschrift van het wapenschild wordt hij hier niet

Jo. Jan Jacob van Eyk, maar alleen Jo. Jacob van Eyck genoemd. En hierin meen ik, dat de lezing van het ms. juister is. Ik vond hem ten minsten in de Vroedschaps-notulen en Thesauriersrekeningen steeds vermeld met den voornaam Jacob, of ook wel Jacques. Denzelfden naam schijnt hij ook op den titel van »der Fluyten Lusthof" te dragen; althans in de Catalogus der bibliotheek van den heer Kramm, onlangs alhier overleden, leest men bij n°. 1990: »Der Fluijten lusthof, beplant met psalmen, pavanen, almanden, couranten etc. En de nieuwste voizen, konstigh en lieflyk gefigureert, met veel veranderingen. Door den Ed. jonkheer Jacob van Eyck, musicijn en directeur van de klokwerken tot Uitrecht. Tweede deel, Amst. P. Matthijs. 1654 [1])."

Het schijnt dat v. Eyck van elders zich hier heeft nedergezet; doch van waar en in welk jaar hij hier gekomen is, bleek mij niet. Het eerst komt hij voor in de vroedsch. resolutie van 27 dec. 1624 en schijnt toen, hoewel reeds met het klokkenwerk op den Dom belast, hier nog niet lang vertoefd te hebben. Wij lezen daar toch het volgende: »Rapporteerden de heeren Zyll ende Weede gesprooken te hebben met Jor. van Eyck ende van hem verstaen te hebben dat het speelwerck opt stadthuys geheel slecht was ende lichtelick geholpen conde worden, dat de klocken in de parochie-kercken tot beeter resonnantie souden connen worden gebrocht, ende het werck Sinte Catarijnen oock merckelick verbetert etc., met verhael van industrie bij hem in den Dom gebruyckt Ende dat hij wel gesint was hyer te blijven woonen, als hij maer hadde vier hondert gulden sjaers, daer op hij als een blint man die hulp moet hebben, soberlick genouch sich soude moeten gedoen, daer toe hem alrede bij het Domcapittel twe hondert gulden waren toegeseijt, resterende nu nocht twe andere hondert guldens, daer op een voorslach gedaen worden dat de stadt veertich gulden soude mogen geven, als d'andere vier capittelen [2]) oock elck veertich gulden aennamen te betalen. Het welcke den voornoemden heeren gecommitteerden aengeseyt es d voorseyde vier

[1]) De Vereeniging bezit dit werk, compleet, in twee deelen.

[2]) Te Utrecht bestonden vóor de Hervorming vijf collegiale of kapittelkerken, welker inkomsten daarna onder het bestuur van bijzondere colleges van domheeren of kannunniken werden gesteld.

capittelen eens te willen aendienen, ende haer daer toe te disponeren."

Men ziet hieruit dat men van de bekwaamheden van v. Eyck al spoedig een goeden dunk had verkregen, en dat hij kwam in een tijd, waarin men aan iemand van zijne bekwaamheden groote behoefte had. Daarom besloot de vroedschap dan ook den 3 jan. 1625 »hem (jonckheer Jacques van Eyck) aen de hant te houden, ende van stadts wegen toe te seggen hondert gulden."

Het tractement was zuinig, doch v. Eyck waagde het er op en weldra bleek het, wat men aan hem had en hoe onze magistraat de gelegenheid niet liet voorbijgaan, om van de kundigheden van haren beiermeester en uurwerk-opzichter het meeste profijt te trekken. De volgende resolutie van 7 julij 1628 geeft ons van een en ander een uitvoerig bericht.

»Verhaelden de Heeren Borgermeesteren, dat den blinden Jor. van Eyck die voor zyn constich spelen op de Clocken ten Dom van de Stadt tot noch toe genoten heeft een tractement van hondert gulden Jaerlicx, ende van den Dom Capittele twee hondert ende vyftich gulden, omme verscheyden redenen aen hare E: ende den voorsz. Capittele versocht hadde augmentatie van gagie, presenterende in sulcken gevalle boven zyn moeyten algereets gedaen, op den Doms toorn te volmaken een treffelijk accoort van Dertich Clocken wiens gelycken in de geunieerde Provincien nyet en soude weesen, mits dat men hem daertoe moste laten volgen noch twaelff ofte veertien clocken wt andere Kercken ende Cloosters die aldaer onnodich ende ondienstich zijn, breder gespecificeerd in zyne schriftelycke Memorie alhier opgelesen, ende dat hare E: hier over in de verleden weecke waren in communicatie geweest met de Heeren Domdeecken, ende eenige Capitularen van den Dom, alwaer hare E: opt behagen van de Vroetschap voorgeslagen hadden, dat zyne voorsz. gagie met hondert gulden vermeerdert mochte worden, te betalen by de Stadt ende Capittelen voorsz. elcx Vyftich gulden, maer dat die van den Dom, narrerende de oncosten int begin doen hy van Eyck hier quam, by haer E: gesupporteert van defroyementen ende anders, Ende dat hem daerenboven bij t'selve Capittel gegeven was een Vicarye, gesustineert hadden dat men hem jegentwoordich zyne gagie moste verhogen tot op vyff hondert gulden jaerlicx, Ende dat alsulcx de Stadt jaerlicx hondert gulden meer soude

geven als voor desen, Ende die van den Dom Capittele Vyftich gulden, waer inne de Heeren Borgermeesteren voornoemt nyet vorders hadden willen doen, sonder t'selve myn Heeren van de Vroetschap voor te dragen, die naer eenige weynige discoursen ende deliberatie goetgevonden hebben, te authoriseren, als geauthoriseert worden by desen de Heeren Borgermeesteren, omme met de Heeren Domdeecken ende Capittele voornoemt desen aengaende te accordeeren, ten meesten voordele vande Stadt, ende voorts by de Heeren Ordinaris Gedep[den]. vande Staten bevorderen, dat men de clockgens tottet voorsz. accoort gerequireert, ende in de Conventen hangende, waer van de Heeren Staten ofte die vande Ridderschap de directie hebben den voorn. Jo[r]. van Eyck late volgen, Beneffens t'welcke de Vroetschap noch nodich acht in consideratie, dat de kunst met de voorn. Jo[r]. van Eyck mochte versterven, ende alsulcx alle zyne geinventeerde ende gemaecte wercken vruchteloosch zouden wesen, by t'accorderen vande voorsz. augmentatie van zyn gagie te stipuleren, dat hy van Eyck zal vernemen nae een persoon ofte twee daer toe bequaem, ende de Vroetschap aengenaem, die hy gehouden zal weesen in zyne konst te instrueren, omme by versterff syne plaetse te cunnen becleden, des hy weder versekert zal worden van zyn leven lang te behouden zyn tractement, off schoon een ander in zyn plaetse by zyn leven mochte worden gestelt."

Men ziet hieruit, hoe hoog de Vroedschap van Eycks diensten waardeerde; hoe men begreep in hem een kunstenaar gevonden te hebben, die bij zijn dood niet vervangen zou kunnen worden; waarom zij dan ook als waarlijk »vroede" mannen en »voorsienige heeren" maatregelen beraamden, om bij tijds voor geschikte opvolgers te zorgen, ingeval van Eyck hun kwam te ontvallen. Geen wonder, dat de Vroedschap den 28 oct. van datzelfde jaar besloot zijn tractement van *f* 100 op *f* 200 te brengen »geconsidereerd de goede diensten die den voorn. v. Eyck aent uyrwerck ten Dom gedaen hadde, ende — zooals er naief wordt bijgevoegd — zyn vermakelyk beijeren ende spelen op de clocken." Een gedeelte, namelijk de helft, van deze tractementsverhooging wordt hem bepaaldelijk toegelegd »voort opsicht die hy gehouden zal weesen te hebben op de Horologes ende Clocken, soe van de andere Carspel kercken als van den Stadthuyse."

Aan de voorwaarde om jongelieden in zijne kunst te onderwijzen is door v. Eyck voldaan, blijkens zijn request van 18 april 1631, waarin hij zegt »dat hy eenige ten deele geinstrueert hebbende, dselve niet tot perfectie conde brengen sonder te hebben een accoord cimbalen ofte cleyne klockgens omme syne discipulen daer inne binnenshuys te oeffenen die anders tot syn ende der stadts schande op de publycque clocken souden brodden, versouckende oversulcx dat Hem geconsenteert mochte worden tot costen deser stadt te doen gieten een accoord van dartich Cimbaeltgens, twelck met syne appendentien ten naesten by vier hondert guldens costen soude. Belovende over sess jaren aen de stadt te restitueren vier hondert guldens, ofte de cimbaeltgens selffs die hy door syne industrie verhoopte middelertijt veel weerdiger te maken etc."

De vroedschap vereenigde zich met zijn verzoek op de door hem gestelde voorwaarden, waarvan contract werd opgemaakt. »Ende is geconsenteert dat Jor. van Eyck voornoemt tselve werck sall hebben in syne huysinge omme te beeter selver te practiseren ende andere te instrueren."

Deze cimbalen zijn gemaakt door zekeren v. Meurs, zoo als blijkt uit eene resolutie van 27 nov. 1637: »Omme Jor. Jaques van Eyck ende Aelt van Meurs te horen aengaende de cimbalen by hem van Eyck aen van Meurs aenbestaeyt te maecken ende van hun wedervaren pertinente aenteeckeninge ende rapport te doen syn by de vroetschap gecommitteert enz."

De verdere geschiedenis van deze cimbaaltjes heb ik niet kunnen nagaan. Dit is echter zeker, dat v. Eyck tot aan zijn dood, 26 maart 1657, in zijne betrekking is gebleven. Den 1 april 1657 werd aan Jacques van Eycks erfgenamen betaalt *ƒ* 150 voor een half jaar tractement. Zijn opvolger Johan Dirx [1]), die in het volgende jaar benoemd werd, zal waarschijnlijk een zijner leerlingen geweest zijn.

Utrecht. Sn.

---

[1]) Volgens mijne aanteekeningen heette hij Dicx. Als zoodanig komt hij ook als componist voor, in „'t Uitnemend kabinet vol Pavanen, enz" dat veelal met „der Fluijten Lusthof" in één band gevonden wordt.

SPELLERS.

Orgels en klokkenspel. (XXV, bl. 549). »Deze kerk [de Groote of St. Stephens kerk te Nijmegen] praalt ook met een uitmuntend orgel, waarvan de maker is L. Koning, beroemd orgelmaker te Keulen. Hetzelve werd in de maand april 1774 begonnen en in augustus 1776, tot grooten lof van deszelfs maker, voltooid. Dit orgel bevat een prestant van 16 voet, 3 handklavieren van gr. C tot drie gest. F, 1 voetklavier van gr. C tot één gestr. D, 54 stemmen, 64 registers, 3600 pijpen, 12 windladen, 8 blaasbalgen houdende 36 graden wind. Behalve vele andere instrumenten naarbootsende pijpen, vindt men op dit orgel ook het Carrillon, hetwelk zoo kunstig is gemaakt dat zelfs de beste orgelkenner, indien hij vooraf niet weet dat het uit pijpwerk bestaat, hetzelve voor metalen klokjes houden zoude. Wat het uitwendige betreft, hetzelve is sierlijk en prachtig vervaardigd onder opzigt van den daartoe door den Magistraat aangestelden Architect van der Hart, het bovenwerk naar de Corintische, en het rugpositief dat op 8 Dorische kolommen van zwart marmer rust, naar de Ionische orde. Het beeldwerk en vele andere sieraden zijn vervaardigd door den kunstbeeldhouwer Johan Keerbergen te Rotterdam. Eene breedvoerige beschrijving van dit orgel is te vinden in eenen gedrukten brief van den heer Peter Beijen, organist alhier aan den heer Joachim Hess, organist te Gouda." H. K. Arkstée, Nijmegen, de oude hoofdstad der Batavieren, bl. 268.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Toonkunstenaars, voorkomende in het Album studiosorum der leidsche hoogeschool. (Vgl. XXV bl. 614) In antwoord op de ingekomen vragen van den heer . . . . dient dat dr. W. N. du Rieu te Leiden mij daaromtrent in der tijd het volgende schreef:

»De termen musicus academiae of musicus universitatis, houd »ik voor den titel van de kapelmeesters der universiteit; de overige »als musicus, musicam docens, musicae informator enz. houd ik »voor gewone muziekmeesters, zonder dat zij in eenige betrekking »tot de hoogeschool stonden, zoo als ik uit de overeenkomstige »voorbeelden opmaak."

Voor zooverre bekend werden er geene collegies over muziek gegeven. Alleen schijnt daarvan afgeweken te zijn ten tijde dat

C. F. Ruppe de betrekking van kapelmeester vervulde, daar die 30 mei 1816 tot *lector* werd benoemd en eene plaats kreeg op de series der lessen met de andere lectoren. Zijne opvolgers dragen echter dien titel niet meer, zoodat vermoedelijk later hierin weder verandering gebragt is, of was welligt de benoeming tot lector, een persoonlijk bewijs van achting voor Ruppe?

Als reden voor de inschrijving oppert dr. du Rieu de gissing, dat welligt de voorrechten die de studenten genoten, waaronder voornamelijk vrijdom van accijns behoorde, daartoe aanleiding kunnen gegeven hebben.

Mogt iemand over een en ander eenig licht kunnen verspreiden, dan houd ik mij daarvoor aanbevolen.

S. SPELLERS.

TAALKUNDE.

Heim. Ik vestig de aandacht op het woord *heim*, dat zoo vaak in plaatsnamen voorkomt en ten opzigte dier plaatsnamen een oorspronkelijk dietsch achtervoegsel mag heeten. Men weet dat het nog voortleeft in den vlaamschen uitgang *hem*, versterkt tot *ghem*. In Zeeuwsch-vlaanderen leeft het almede: de met steenen bevloerde plaats achter vele woningen is door een *heim* (elders heining, schut) afgesloten en dit *heim* heeft eene bijzondere zamenstelling: 't is geen schutting met digtgesloten planken, 't is geen *vermaak* van lange staken aan korte dikke staken gebonden met teenen of vastgenageld, 't is een *heim*. Men plaatst eenige staken of palen langs het af te schutten erf: deze palen zijn van boven plat en daarop wordt eene van 1 tot 4 decimeter breede lat of smalle plank gespijkerd. Ziedaar het heim, soms nog versterkt door eene lat, halfwege de palen of staken daaraan vast gehecht.

Dient het vermaak (van het werkwoord *vermaken, afmaken, afsluiten*) alleen om vee te weren, het heim bewijst denzelfden dienst, maar belet tevens den overgang over de plaats door menschen;

het heim schut huis en erf of van den openbaren weg of van naburige erven af.

Het Nederlandsch en Hoogduitsch hebben 't alleen nog in zamenstellingen: *heimwee*, trek naar huis, en *heimath* het te huis, het ouderlijk huis.

't Zal velen bekend zijn, dat het in plaatsnamen, hoe ook vervormd, als in Arnhem, Stockhem, enz., menigvuldige malen voorkomt, maar in Vlaanderen bovenal en — ook dit is merkwaardig — altoos binnen de lijn, die de oude zeekust ten westen en noorden van Vlaanderen aanwijst, dus op de hooge zandgronden, nooit op de aangespoelde gronden.

Nooit? O, men denkt het tegendeel: er zijn zamenstellingen met heim ook op de lage gronden, doch meest als namen voor enkele huizen, buitenplaatsen enz. Mijn huis zou b. v. zeer geschikt Rozenheim kunnen genoemd worden en dat des uitgevers Lomansheim; doch dan is het ontleend aan de oude plaatsnamen, evenals het burg in Slikkenburg, Klompenburg, evenals het vliet in Zorgvliet, evenals het daal in Bloemendaal en het wijk in Rustwijk, Zandwijk, enz.

Getuigt de zamenstelling met *heim* voor plaatsen op de hooge zandgronden van oudheid, niet minder de bijvoegselen hiervan, zelfs zóó, dat ze zich in den nacht der eeuwen verliezen en de verklaring soms niets anders is dan eene belachelijke poging.

Ik wensch eene lijst der mij bekende vlaamsche heimen mede te deelen. De letter L achter den naam zal aanduiden, dat die ontleend is aan eene kleine Vaderlandsche (belgische) geschiedenis van den heer Lanssens te Couckelaere in Westvlaanderen. Staat er eene R achter, dan heb ik zelf eene poging tot verklaring gewaagd, waarvan ik hoop, dat men die niet belachelijk zal vinden. Ontbreken L of R, dan helpe de Navorscher zooveel mogelijk.

FRANKRIJK (VOORMALIG GRAAFSCHAP BOULOGNE).

Turbinghem.

Trelinghem, twee malen.

Maninghem.

Bremighem.

Berthinghem, woning van Bertinus. In 864 bestond er eene abdij van St. Bertin. R.

Aadinghem, woning aan de Aa-stroom. R.

Turdinghem. Tarden, terden is treden, welligt dus woning aan het enge pad. R.

Inghem, woning aan de *inge*, engte. R.

Bainghem.

Leutinghem.

Elinghem.

Looyinghem. Loo is houtrijk oord, dus mogelijk woning aan de boschengte. R.

Ardinghem.

Spanghem.

Andréhem.

Hoog Winghem.

Herdinghem.

Sottinghem.

BALLIAGE VAN ST. OMER (ST. OMAERS).

Ruminghem.

Tourneghem.

Bainghem, als boven.

Bouvelinghem.

Moringhem. Morineghem, Morinen-heim, woonplaats der oude Morinen. R.

Tetinghem.

CASSELRIJE VAN BOURBOURG.

Dringhem.

Bringhem.

CASSELRIJE VAN ST. WINOXBERGEN.

Teteghem.

CASSELRIJE VAN CASSEL.

Terdeghem. Zie Turdinghem hierboven.

Hondeghem, woning bij den offersteen. In Zuidbeveland lag eertijds Hondeghem-ambacht, dat men voor offerplaats houdt. R.

Ellinghem.

Blaringhem.

Boeseghem. Boesinghe en Bo-sgeng, zou in het Keltisch opperzijde beteekenen. L.

BELGIË. WESTVLAANDEREN, 'T BRUGSCHE VRIJE.

Keyem voorheen Cleyhem, woning op den kleigrond. L.

Eerneghem of Heyghem, heidewoning. L. *Eer,* schijnt in *eren,* opploegen, scheuren, op ontginning te wijzen: dit komt mij waarschijnlijkst voor, daar het in 1119 Erninghem heette. R.

Beekeghem of Waezebeek, woning aan de beek L., de slykerige (wase) beek R.

Zerkeghem, ook Zarkeghem: er was in die streek reeds in de X_e eeuw eene beek de Zarre of Sarre bekend. R.

Belleghem, woning van den heer Belle. L. Ik zet er een vraagteeken achter. Belle (Baillieul) is ja een geslachts- maar ook een stadsnaam in Noordfrankrijk.

Snelleghem of Snellegeestkerke, een der oudste van Vlaanderen.

Lophem.

Zedelghem.

Beernem, Beern-heim, woning der beren. Beir*velde,* ligt in de nabijheid. R.

Ichteghem.

Werkhem.

Zarrem, woning aan de beek de Zarre of Sarre. L. Vergelijk Zerkeghem.

CASSELRIJE VAN VEURNE OF VEURNE-AMBACHT.

Wulveringhem. Wulf is nog Isegrims vlaamsche geslachtsnaam. Woning der wolven? R.

Houthem, woning in het hout, boschwoning. R.

Vinckhem, vinkenhuis, vinkenwoning. R. Bij Aardenburg lag een Vinkenbroeck en Vinkenburg.

Alveringhem of Alverghem, eertijds Adelfringahem, woning van den heer Alverus (?) L.

CASSELRIJE VAN IPEREN.

Clerckhem, woning der clercken, clerus, geestelijken, voor 1144 eene kleine buurt met kapel. R.

Werkhem.

Wulverghem, vergelijk Wulveringhem.

Rolleghem.

Ledeghem, woning aan de lede of waterloop, R. aan de lede, geleide of weg. L.

CASSELRIJE VAN KORTRIJK.

Eeghem, woning aan de Ee, het water. R. Doch was het vroeger Heyghem, dan heidewoning. L.

Caneghem.

Pitthem. woning in een put of laagte. L. Inderdaad *pit* is *put*, doch 't komt me wel gezocht voor. R.

Emelgem.

Dyghem.

Galleghem.

Wevelghem, kolonie van wevers uit Meenen en Kortrijk, in de Xe eeuw gesticht. L.

Bisseghem ook Sysseghem, woning van den heer Sysse!! L.

Sueveghem, Sueve-heim, woningen eener suevische kolonie. R.

Belieghem. Zie boven onder 't Brugsche vrije.

Rolleghem, ook onder Iperen.

Coyghem.

OOSTVLAANDEREN.

Avelghem.

Peteghem, woning weleer van den romeinschen veldheer Lucius Paetus in 500. L.

Leupeghem.

Tichem, Thieghem, eertijds Tiedeghem, woning van Tiede. L.

Ghijselbrechteghem, woning van Ghyselbrecht of Gysbert. R. Er was een hertog van Lotharingen van dien naam.

Anseghem.

Worteghem.

Moureghem, Moere-heim, woning in de moere (Hd. moor), moeras, veen. R.

Berchem, welligt hetzelfde als Beernem, Beerenheim. R.

Cruijshauthem, woning bij het kruishout als grenspaal? R.

Denterghem, woning aan de Dender? R.

Desselghem, voorheen Terlinghem.

Waereghem.

Somerghem. Dit ligt op de uiterste grens der zandgronden en is misschien betrekkelijk eene jonge plaats, eene zomerwoning. Weleer was er een burgtslot.

Maldeghem, woning in de streek der Melden (groente), zeggen sommigen, anderen denken aan de Meldii, een germaansch volksken door Cesar vermeld De heer L. aan een heer Malder.

Adeghem, woning aan de A, het water. R.

Oedelem, eertijds Odeghem, woning van zekeren Ode. L. St. Lambertus stichtte er in 906 een klooster.

Lovendeghem. Loo is een houtrijk oord. R.

Wondelghem.

Hemelveerdighem. Zou men hier aan hemelvaardig, religieus, kluizenaars of kloosterleven mogen denken en Godveerdighem hetzelfde beteekenen? eenzaam levende kloosterling, vaardig voor God, vaardig voor den hemel? R.

Op mijne kaart, van welke ik de fransche en westvlaamsche plaatsen overnam, ontbreken er eenige door den heer L. vermeld. Ze zijn:

Elverdinghe, voorheen Elverdinghem, waar in 804 zekere Lando van Elverdinghe een roofslot bezat.

Ettelghem. Zou volgens Meyerus aan Attila herinneren en dus Attilaghem geheeten hebben. Vredius denkt aan het oude Attel, Adel, dus Adelswoning.

Iseghem of Yseghem, naar den heer Yze. L. (?) Reeds in 930 vermeld, 1522 graafschap, 1548 prinsdom.

Leffinghe of Leffinghem, bekend uit Maurits togt naar Nieuwpoort, zal zijnen naam ontleend hebben van Liederijk II forestier van Vlaanderen. Ik twijfel of de plaats wel zeer oud is: 't is een der weinige mij bekende heimen op de latere grondvorming gelegen. Buitendien schijnen mij die vlaamsche forestiers al zeer legendarische wezens.

Leke, Leeke, en Leekem. L. heeft er niets bij te voegen. Mij schemert iets in de herinnering als zou Leke aan stroomend water doen denken.

Marckeghem. Woning aan de mark of grens, L welligt van den mark- of grensgraaf. R.

Merckeghem, zal wel 't zelfde zijn. R.

Reninghe, voorheen Reninghem, in 1161 onder Diederik van den Elzas eene woeste streek. Zou er verlettering van Ernen, ontginnen, in schuilen? R.

Roxem. In 700 Rechastum. Zou er verwantschap zijn met Rechem?

Vlamertinghe, voorheen Flamertinghe en Flamortinghem. Zou het kunnen zijn woning der Vlamingen (vlugtelingen, ballingen) aan de engte? R.

Vlisseghem. L. zegt, eertijds eene woonplaats der Zeeuwen, om hare mijnwerkers zeer vermaard. Zou de man er meenen Vlissingen in te vinden? Welligt ook Ulysseghem: dat zou geen mirakel zijn, daar hij, met de Graue, Lisseweghe voor Ulysses weg zou houden aarzelde hij niet door aan lis of riet te denken!

Tilleghem. Deze plaats, eene heerlijkheid, vinde ik noch op mijne kaart noch bij L. Zou 't gewaagd zijn aan den H. Tillo-Paulus, die in 700 de kerk te Iseghem stichtte, te denken? R.

De heer Lanssens is even aventuurlijk in de afleiding der voorvoegsels voor de heimen als hij het is in die voor loo, lede, beke, velde, camp, munster, enz.: hij heeft dadelijk een persoon bij de hand naar wien de plaats genoemd kan zijn, zonder dat we vernemen of die persoon ook bestaan heeft.

Omtrent Belle (Ballieul) zegt de heer L. dat hier een kasteel of burgt der Romeinen was. De kroniekschrijver Meyerus zegt, dat de door Cesar verdreven Belgen hier eene stad stichteden, die zij Belgioli en Belbula noemden. Als 't waar is, zei Mote! Zou men niet heel eenvoudig aan balije of balliage te denken hebben, die in Noordfrankrijk vooral, zoo veel voorkomen.

De naam Vlaming of liever Vlaanderen is lang het onderwerp van vele gissingen geweest: 'k wil mijne meening daarover zeggende er eene mededeelen die zeer curieus is.

Zonder aan fladderen te denken, komt het mij voor dat Vlaanderen, Flanderen, eenvoudig doet denken aan *vluchteling*, *balling* en wel saksische vlugtelingen, die hunnen naam gaven aan het saksische strand en misschien aan de saksische (nu zeeuwsche) eilanden; Vlaanderen zal dan eenvoudig het land der ballingen zijn.

Tegen den alouden oever, gevormd door de uit- en inloopende lijn van den Kasselberg (Mont-Cassel) tot den berg Blandijn (te Gent) met breede en lange hoeken, met heuvelen (oude duinen) bezet, in- en uitspringende, ontstond door de werking van Maas, Schelde, Eede, Sincfala en tallooze beken en vlieten eene lage strooks gronds, die tot toevlugtsoord aan van elders verdreven stammen werd.

Deze nieuwe schepping was laag en waterig, en daarop vinden we dan ook de diken, dammen, sluizen, moeren, enz. Was de bodem laag, hij was ook zeer bewegelijk en los, vol kleine meren met drijvende eilanden. Deze laatste omstandigheden nu hebben aanleiding gegeven tot de stelling, die ik, enkel als eene curiositeit, mededeel. De steller is de eerwaarde heer Ad. Duclos, priester, die in 1873, als XVIIe stukje der Bibliotheke rond den heerd, de »Oude kuste van Vlaanderen" beschreef. Dit werkje bezit eigenaardige verdiensten, doch jammer dat het geschreven is met het doel, om het westvlaamsche dialekt tot schrijftaal te verheffen. Vlaanderen zal afstammen van vla, vlade, »'t genę eene platte vochtige streke beteekent." Vlaerdsloo, Vlaerdinghen, de vla en de vuilvla, zullen er mede in verband staan, en Vlaming zal het kind der vlade zijn, — nogtans wil de man van de oude kroniekschrijvers niet veel weten, die Ulysses en Homerus (St. Omaers) in Vlaanderen lieten wandelen en de Trojanen in Brugge lieten huizen, terwijl Ostende het oosteind der wereld was!

De werken van Duclos en de Bo, particularisten in het Westvlaamsch, zijn door de bekende belgische commissie, juist om dat particularisme, niet ter bekrooning voorgesteld.

G. P. ROOS.

Heim. Bij het onderzoek omtrent de plaatsnamen met den uitgang *heim*, doen zich de volgende vragen op.

1°. Waar liggen de plaatsen wier naam dezen uitgang heeft?

2°. Wat beteekent *heim*?

3°. Wat beteekent het eerste deel van den plaatsnaam?

De eerste vraag is niet zoo gemakkelijk te beantwoorden als zij schijnt. Soms is het moeielijk, ja onmogelijk te bepalen of in eenen plaatsnaam de uitgang *heim* schuilt of niet. Kwam die uitgang altijd onveranderd voor, dan was het bezwaar kleiner. Maar soms verandert die in *hem*, *em*, *om*, *um*, *en*, ja daarbij blijft het nog niet altijd. Kent men den vorm dien de naam in ouden tijd gehad heeft, dan ontvangt men daardoor soms het noodige licht. Zoo weten wij, dat *Piaam*, waarin men op het eerste gezigt geene zamenstelling met *heim* zoeken zou, dat toch inderdaad is, omdat het ons bekend is dat het oudtijds *Peanghum* heette. Maar is die

oude vorm niet bekend, dan staat men somtijds in twijfel, ja het wordt wel eens onmogelijk te beslissen. *Hem* is somtijds ontstaan uit *heim* b. v. in Etershem, maar somtijds ook heeft het eenen anderen oorsprong, als in Oosthem en Westhem. Groote moeielijkheid vooral geven de namen met *en*. Want is *en* meermalen uit *um* ontstaan, als in Putten (op de Veluwe) dat wij in 855 als Puthem vermeld vinden (eene verandering waarvan reeds vroeg voorbeelden gevonden worden, b. v. in 1295 Minnelden en in 1312 Oetmerzen, voor Menaldum en Ootmarsum, plaatsnamen buiten twijfel met heim zamengesteld), het omgekeerde vindt ook plaats: Nijhnisum, Roordahuizum en Surhuizum zijn waarschijnlijk verbasterd uit Nijhuizen enz. Van verscheidene namen op *en*, die in oude stukken niet genoemd worden, is het om die reden onzeker, of zij tot de zamenstellingen met *heim* behooren of niet. Voorts vinden wij namen waarin *heim* afwisselt met andere uitgangen: Dokkum b. v. wordt in ouden tijd ook als Doccinga en Dockynchirica (ga of kerk van Dokke) vermeld. Nog vinden wij namen waarin *heim* en *inge* afwisselen b. v. Makkum, dat in 1374 Maeckinge geheeten wordt. Dit *inge* is waarschijnlijk het bekende achtervoegsel, dat achter eigenn men gevoegd wordt, om om den afstammeling of de bezitting van eenen persoon te kennen te geven. Waar beide vormen voorkomen, is de vraag, welke is de oudste? eene vraag echter, die hier voor ons minder afdoet. Maar van meer belang is eene andere, die zich van zelven opdoet, deze namelijk; zijn er onder de plaatsnamen op *inga* en *inge* ook misschien die vroeger op *um* uitgingen? Er zijn ook namen die vroeger den uitgang *um* hadden, maar dezen in lateren tijd hebben afgeworpen, zoo als Bunnik, dat oudtijds Bunninchem heette.

Eindelijk ontmoeten wij in oude stukken eene menigte plaatsen, daaronder ook met namen op *heim*, die nu niet meer te vinden zijn. Vele daarvan bestaan waarschijnlijk nog, maar onder eenen anderen naam. Omtrent enkele weten wij dat zij van naam veranderd zijn, b. v. Rijnsburg, dat vroeger Rotulvesheim heette.

Er blijft hier dus altijd nog al wat onzekerheid bestaan. Er kunnen plaatsnamen zijn, die vroeger op *heim* uitgingen, maar waaromtrent ons dat nu onbekend is. Andere kunnen er zijn op *um*, *em*, *en*, *ing*, welker laatste deel iets anders is dan *heim*.

Ik zal bij het opgeven dezer namen mij bepalen tot die welke uitgaan op *heim* en op *hem*, *um*, *em*, voor zoo verre het mij niet met zekerheid bekend is, dat deze uitgangen eenen anderen oorsprong hebben. Van die op *en*, en andere zal ik die alleen opgeven, waaromtrent het bekend is dat zij oudtijds den uitgang *heim*, *em* of *um* gehad hebben. Ik zal mij hierbij tot Nederland bepalen. Want niet alleen in Belgie, maar ook in Duitschland, in Zwitserland en Engeland vindt men er vele. Onze medewerkers die er toe in de gelegenheid zijn, zullen mij genoegen doen met mede te deelen in welke gedeelten der drie laatstgenoemde landen plaatsnamen op *heim* worden aangetroffen, in welke niet. Om volledige lijsten daarvan durf ik hen niet verzoeken, want ik vrees dat die te groot zouden worden. Omtrent Belgie nogtans en Oostfriesland geloof ik dat wat uitvoeriger opgaven wenschelijk zijn. Mijne lijsten zullen verre van volledig zijn: met aanvulling daarvan zal men mij verpligten.

GRONINGEN.

In Hunsingo:

Bedum	Obergum	Thijum
Beijum	Onderwierum	Ulrum
Dijkum	Ranum	Warfum
Eenrum	Rottum	Winsum.
Middelstum		

In Fivelingo:

Bierum	Marsum	Tjuchem
Bijssum	Meerum	Watum
Enum	Nansum	Wirdum
Farmsum	Oterdum	Wittewierum
Hellum	Ringenum	Woltersum.
Loppersum	Stedum	

In het Westerkwartier:

Doezum	Fransum	Saaksum
Eussum	Krassum	Tinallingen
Englum	Marum	Wierum.
Ferhildersum	Oostum	

In het Gooregt en Westerwold vind ik er geene. In het Oldampt slechts Baamsum en Wartum. Doch onder de dorpen door den

Dollard weggespoeld, die waarschijnlijk tot dit kwartier behoord hebben, worden nog genoemd Berum, Fletum, Jansum, Torum, Medum, Hokelsum en Soxum of Saxum.

FRIESLAND.

Deze provincie wordt van het zuidwesten naar het noordwesten doorsneden door eene rij van meeren en poelen, die met het Bergumer meer begint en met de Fljuessen eindigt. Zij teekent nagenoeg de grens af tusschen het deel van het gewest waar de heimen te vinden zijn en dat waar men ze niet of bijna niet vindt. Ten noordwesten daarvan moet men ze meestal zoeken, en vooral komen zij in groot getal voor in den omtrek der oude Middelzee.

Men vindt in Barradeel:

Almenum	Tjuumarum	Pietersbierum
Firdgum	Wijnaldum	Sexbierum.
Lidlum	Oosterbierum	

In Franekeradeel:

Achlum	Hitsum	Schalsum
Barrum	Ludum	Sopsum
Donjum	Medum	Tjum
Faldum	Midlum	Tritsum.
Herbajum		

In Menaldumadeel:

Anjum	Boxum	Klein Fransum
Beetgum	Deinum	Marsum
Berlikum	Engelum	Menaldum.
Blessum		

In Baarderadeel:

Bozum	Monnikenbajum	Weidum
Jellum	Oosterwierum	Winsum.
Mantgum	Tjeintgum	

In Hennaarderadeel:

Bajum	Lutkewierum	Spannum.

In Wonseradeel:

Arum	Gojem	Hieslum
Arkum	Hajem	IJsgum
Bootsum	Hichtum	Makkum
Dedgum	Hiddem	Piaam

Pinjum	Sotterum	Witmarsum.
Ruigelollum	Statum	

In Wijmbritseradeel:

IJsbrechtum	Nijhuizum	Tjallehuizum
IJtsum	Scharnegoutum	Wolsum.

In Hemelumer Oldefaart:

Hemelum	Laaxum	Molkwerum
Koudum		

en de stad Workum.

In Oostdongeradeel:

Aalsum	Engwierum.	Oostrum
Anjum		

en de stad Dokkum.

In Westdongeradeel:

Brantgum	Foudgum	Wierum.
Bierum	Hantum	

In Ferwerderadeel:

Genum	Jislum	Oosterbeintum
Hallum	Marrum	Reitzum.
Hoogebeintum		

In Leeuwarderdeel:

Britsum	Huizum	Miedum
Finkum	Jelsum	Swichum.
Goutum	Kornjum	
Hijum	Lekkum	

In Rauwerderhem:

Deersum	Flansum	Irnsum.

In Idaarderadeel:

Eagum	Gotum	Roordahuizum.

In Tietjerksteradeel:

Bergum	Eestrum.

In Dantumadeel:

Driesum	Janum.

In Kollumerland:

Burum	Kollum.

In Utingeradeel:

Akkrum	Birstum	Bokkum.

In Gaasterland:

Nije Mirdum	Oude Mirdum	Ruigehuizum.

Op het eiland Ameland:

Ballum	Hollum.

Daarentegen ontmoeten wij in het zuidwestelijke deel van Friesland, bestaande uit de grietenijen Achtkarspelen, Smallingerland, Opsterland, Engwirden, Haskerland, Schoterland, Doniawarstal, Lemsterland en de beide Stellingwerven geene andere heimen dan Boornbergum in Smallingerland, Rottum in Schoterland, en Surhuizum in Achtkarspelen. En hierbij moet nog in aanmerking genomen worden, dat het de vraag is of de eerste en laatste van deze drie namen hier behooren. In niet alle namen toch op *husum* en *bergum* schuilt een *heim.*

Dat op het Bildt, eerst in de 16e eeuw bedijkt, geene plaatsnamen op *heim* voorkomen, kunnen wij verwachten.

DRENTHE.

Doldersum	Makkum	Wachtum.

OVERIJSEL.

In Salland:

Archem	Holtheme	Wilsum
Berkum	Ittersum	Zuthem.
Bergentheim	Welsum	

In Twenthe:

Beckum	Rektum	Rossum
Ootmarsum	Rentum	Stokkum.

GELDERLAND.

Op de Veluwe:

Arnhem	Heelsum	Renkum
Bennekom	Leuvenheim	Soeren
Ellecom	Leuvenum	Wenum.
Hattem	Putten	

In de Betuwe:

Beusichem	Erlecom	Rossum
Bruchem	Gellicum	Winsen
Dalem	Kekerdom	Zuilichem.
Erichem		

In de Graafschap:

Barchem	Doetinchem	Lochem
Beltrum	Lathum	Mallem
Ratum	Stockum	Zelhem.

UTRECHT.

Bunnik Leersum.

NOORDHOLLAND.

Op Terschelling:

Formerum Landerum Stortum.

In Kennemerland:

Assum	Haarlem	Petten
Bakkum	Hargen	Rinnegum
Bergen	Kastrikum	Wimmenum.

In Gooiland:

Blaricum Bussum Hilversum.

In heel het overige Noordholland slechts:

Etershem Ursem Wognum.

ZUIDHOLLAND.

Hier vinden wij aan den duinkant:

Hillegom Ofhem Sassenheim.

In het land van Gorkum:

Gorinchem Heukelom Kedichem.

En niet verre van daar:

Peursem.

ZEELAND.

Ritthem.

NOORDBRABANT.

In de Meierij:

Alem	Berlicum	Stratum
Blaarthen	Heukelom	Vessem
Berchem.		

Voorts in het land van Kuik:

Mulheim Vorthem.

Aan de Maas, tegenover Gorkum:

Woudrichem.

en aan de grenzen van Belgie:

Alfen.

LIMBURG.

In deze provincie vind ik de volgende genoemd:

Baexem	Heugem	Oostrum
Berghem	Heukelom	Ottersum
Broekhem	Hoekem	Rothem
Brunssem	Holtum	Sevenum
Bruggenum	Houthem	Veltum
Euverem	Hunnecum	Walem
Geulem	Lottum	Wanssum
Grathem	Merum	Wessem
Hautem	Nunheim	Wittum.

Wij vinden dus een groot aantal plaatsnamen met heim in het noordwestelijke deel van Friesland en het noordelijke deel van Groningen, (het Westerkwartier, Hunsingo, Fivelingo en het noordelijke deel van het Oldampt). Daarentegen komen zij in Frieslands zuidwestelijk deel, in het zuiden van Groningen (het Gooregt, het zuiden van het Oldampt en Westerwolde) in Drenthe en het kwartier Vollenhove, te zamen eene vrij groote streek uitmakende, zeer zelden voor. Hoe dit komt, weet ik niet te verklaren. Misschien verdient het, wat Friesland betreft, opmerking, dat daar de heimen gezocht moeten worden in dat deel der provincie waar de terpen liggen.

In het grootste deel van Overijsel en in Gelderland vindt men de heimen overal. In Utrecht is er nu nog slechts éen, maar wij weten dat er in ouden tijd meer geweest zijn.

Noordbrabant bezuiden de Maas bezit er verscheidene in de Meierij en het land van Kuik. In het westelijke deel van deze provincie daarentegen ken ik er slechts éen, digt aan de grenzen van de Meierij en van België gelegen. Ook hiervan weet ik geene reden te geven.

In Holland liggen zij aan den duinkant en in Gooiland. Voor het overige in Noordholland slechts nog drie, in Zuidholland een viertal op eene kleine plek bij elkander gelegen, (Gorinchem, Hedichem, Heukelom en Woudrichem) en niet verre van daar nog Peursum, alle vijf bezuiden de Lek, de oude grens van Friesland. De reden er van is misschien deze. Het overige deel van Holland ligt zeer laag. In ouden tijd was het moeras, met bosch begroeid. Van daar dat de meeste plaatsnamen in dit deel van Holland of

waternamen zijn of ontleend aan waternamen of aan namen van voorwerpen, die met het water in verband staan, terwijl in Westfriesland en hier en daar in Zuidholland namen voorkomen, die getuigen van het woud, waar eeuwen geleden de weeke grond mee bedekt was. Neemt men van de plaatsnamen in dat deel van ons vaderland, deze af en die welke in betrekkelijk lateren tijd ontstaan zijn, dan is het getal dat overblijft niet zeer groot. Reeds hierom kan men niet vele namen op *heim* verwachten.

Voor Zeeland, nog meer dan Holland een waterland, geldt hetzelfde. Bovendien is er geene onzer provinciën, waar zoo vele plaatsnamen voorkomen in lateren tijd ontstaan.

De beteekenis van *heim* is niet in alle duitsche landen dezelfde geweest en is het nog niet. In het Gothisch beteekent *haims* een dorp of vlek. Niet zoo veel verstaan de Friezen er onder, bij wie, nog heden ten dage, het *hiem* het erf is waar het huis op staat. In het Oudhoogduitsch en Angelsaksisch is de beteekenis nog enger beperkt, het is daar een huis, eene woning. Eveneens, zoo het schijnt, in onze taal. Bij onze middeleeuwsche schrijvers althans komt *te heim* voor in de beteekenis van naar huis. In het mysteriespel, De eerste bliscap van Maria vs. 804 (bij Moltzer; bij Willems Belg. Mus. IX bl. 86 is het vs. 743) lezen wij ook het werkwoord *heymen*. Lucifer zegt daar:

O, duvels alle, versterct u neringe,
Hier wert so over grote geeringe
Vander sielen, die hier zweymen,
Wi en selen se waer weten heymen.

Moltzer verklaart dit *heymen* door »verbergen, versteken, zooals wij *stoppen* gebruiken: ik weet niet waar ik ze stoppen zal." Die verklaring echter komt mij minder juist voor. *Stoppen* in een dergelijk gezegde is niet hetzelfde als *verbergen*, *versteken*, maar als *bergen*, *eene plaats geven*. Wij drukken hetzelfde ook aldus uit, »ik zal nog wel een hoekjen of een gaatjen voor hem vinden." Wij denken dan niet aan eene plaats waar wij iemand *verbergen*, maar waar wij hun *een verblijf geven* zullen. *Heymen* is naar mijn gevoelen hier *herbergen*, zoo als Willems het verklaart. Even als *huizen*

en hoven, iemand opnemen in zijn huis en hof (dit laatste hier genomen voor de kamer waar men zit en eet), is *heimen* iemand opnemen in zijn *heim*, zijne woning. Lucifer zegt hier regt verheugd, er zullen zoo veel zielen komen, dat wij ze niet weten te logeeren, dat wij er geene plaats voor vinden kunnen. Eene zeer eng beperkte beteekenis heeft *heim* in Zeeland, zoo als de heer Roos ons mededeelt en ook in Brabant, althans in Kiliaans tijd. Ik vermoed dat deze laatste beteekenis de oudste is. Het woord zal toch wel in verband staan met *hemelen*, bij onze middeleeuwsche schrijvers bedekken, met *hemel*, het gewelf dat de aarde, en *hemd*, het kleed dat ons lichaam bedekt. Hetgeen men met zulk een *heim*, zulk een paal- of latwerk afschutte, was het erf dat men bewoonde. Men deed dat om daar veilig te wonen. Zoo zal het woord later, van de beschutting overgebragt op de zaak die beschut werd, voor de woning op deze wijze afgeschut en beveiligd, en verder in het algemeen voor eene *veilige woonplaats* gebezigd zijn. Misschien noemden de Friezen zoo hunne woningen op terpen gebouwd, waar zij veilig waren voor hunnen grootsten vijand, het water, en vinden wij hierin eene reden te meer, waarom de bewoners van het lage deel van Holland (meerendeels oorspronkelijk Friezen), die geen terpen hadden en zich dus, in de tijden toen men nog geen of nog slechts zwakke dijken had, niet op het bezit van voor het water ongenaakbare woonplaatsen konden verheugen, aan hunne woonplaatsen maar zeer zelden den naam van *heim* konden geven.

Als wij nagaan wat de Nederlanders en alle andere omliggende volken onder *heim* verstonden, dan mogen wij het er voor houden, dat het in nederlandsche plaatsnamen of het *huis* of het *erf* waar huis op stond te kennen geeft, hier en daar misschien met eene kleine wijziging van beteekenis.

Wanneer er van een huis of erf gesproken wordt en wij vragen welk huis of erf, dan zal gewoonlijk het antwoord zijn, dat van A. of B. Zoo mogen wij ook verwachten dat in de zamenstellingen met heim, het eerste deel in de meeste gevallen een persoonsnaam zal zijn. De heer Roos merkt aan, dat de heer Lanssens avontuur-

lijk is in de afleiding van dit eerste deel der zamenstelling, en dat hij dadelijk eenen persoon bij de hand heeft naar wien de plaats genoemd kan zijn, zonder dat wij vernemen of die persoon ooit bestaan heeft. Wat het eerste betreft, uit de proeven die er hier van gegeven worden schijnt dat wel te blijken. Maar wat het laatste betreft, eischt de heer Roos te veel, veel te veel. Herinerren wij ons eens, hoe de steden en dorpen in de duitsche landen ontstaan zijn. Zij zijn niet van den aanvang af steden en dorpen geweest, zoo als de koloniën, die Grieken, Romeinen en andere volken stichtten en die dan ook terstond van de stichters eenen naam ontvingen. Neen, het ging hier op eene geheel andere manier toe. De een of ander bouwde op eene plek, die hem daartoe geschikt voorkwam, zijne woning. Zij, die daar in de buurt woonden, noemden die woning somtijds naar de gesteldheid van de plaats, naar een water waar het aan gelegen was, naar een grooten boom die er bij stond of iets dergelijks, maar ook zeer dikwijls naar den naam van den bewoner. Later werden er bij deze woning meer andere gebouwd, de zonen van den bewoner werden ouder en stichtten er zich een eigen huis: andere, wie die plek ook gunstig gelegen voorkwam, zetten er zich neer. Zoo ontstond er eene buurt, een dorp, somtijds in het einde zelfs eene stad. Den naam dien de plaats gekregen had toen er nog één huis stond, behield zij, ook toen er niet meer dat enkele huis, maar een geheel dorp, ja eene stad stond. De eigenaar van dat eerste huis was zelden een beroemd man, evenmin als zij dit waren naar wie een aantal straten en stegen in onze oude steden genoemd zijn. Het ging daarmede zoo als het nog in onze dorpen en kleine steden gaat. De meeste stegen heeten daar naar den naam van hem, die in het hoekhuis woont. Zoo ging het ook vroeger dikwijls: er zijn nog vele namen, ook in onze groote steden, die er getuigenis van geven. Zoo heeft men b. v. in het oudste gedeelte van Amsterdam de Dirk van Hasselt (eigenlijk Dirk van Assum) steeg en de Pijlsteeg, Die Dirk van Assum en Dirk Pijl zijn volstrekt geene beroemde mannen geweest: maar hunne namen zijn daardoor alleen op zulk een wijze bekend gebleven, dat zij op den hoek dier stegen gewoond hebben. De namen onzer steden en dorpen zijn voor het grootste gedeelte nog veel ouder: geen wonder dus, dat wij van de men-

schen wier naam zij dragen, niets, ook niet het allerminste weten.

De namen onzer steden en dorpen hebben dikwijls groote veranderingen ondergaan. Waar wij den vorm kennen dien zij in de 11e of 12e eeuw of nog vroeger hadden, kunnen wij er somtijds met eenige zekerheid den oorsprong van opgeven. Waar wij alleen den lateren vorm kennen, kunnen wij het niet verder brengen dan waarschijnlijkheid. Verder niet: want het kan zijn dat een naam, waarvan wij alleen den nieuwen vorm kennen, zeer duidelijk schijnt, zoo duidelijk, dat er geen twijfel schijnt te kunnen bestaan omtrent den oorsprong, en dat toch de oude vorm van den naam toont, dat hij een geheel anderen oorsprong heeft. Een paar voorbeelden. In Friesland ligt het dorp Roodkerk. Deze naam, zal men zeggen, is duidelijk, er heeft daar eene kerk gestaan, waarvan het eene of andere deel door zijne roode kleur de aandacht trok. Maar de oude naam is Roordakerk en wijst dus op eenen geheel anderen oorsprong. Digt bij Leeuwarden vindt men Bartlehiem. Ook dit schijnt zeer duidelijk en verstaanbaar: het is het hiem van den eenen of anderen, die den, nu nog in Friesland zeer gewonen naam van Bartele droeg. Neen, het is geheel iets anders: er heeft daar een klooster gestaan, Bethlehem geheeten, en dit Bethlehem is door het volk verdorven tot Bartlehiem.

Waarschijnlijk nu vindt men persoonsnamen in de volgende plaatsnamen met *hem*, *em*, *um*.

Aalsum. Arum, Assum, Bajum, Ballum, Barrum, Bedum, Beintum, Beijum, Bokkum, Bootsum, Bozum, Britsum, Dokkum, Eagum, Englum, Enum, Erlecom (in 800 Adelricheim), Finkum, Foudgum, (waarschijnlijk van Folcdag), Formerum, Genum, Gojem, Hajem, Hantum, Hattem, Hiddem, Hitsum, Hollum, Irnsum, IJsbrechtum, IJsgum, IJtsum, Jellum, Jelsum, Jislum, Ludum, Menaldum, Ofhem, Oterdum (van Ôdhard), Reitsum, Saaxum, Tjum (voor Tjommeheim) Tjummarum (van Tiedmar) Wilsum, Winaldum, Winsum.

Eene enkele dezer plaatsnamen schijnt van eenen vrouwennaam af te komen, namelijk Obergum (van Ôdberga).

Somtijds heeft het eerste woord der zamenstelling den vorm van den genitivus, zoo als Hilversum (van Hildfried), Ittersum (van Ithard), Loppersum (in 1211 Loppeshem, van Ludbert, Luppe,

Loppe), Ootmarsum (van Oodmar), Woltersum, Sassenheim (in 1083 Saxnem, van Sakso.)

De heer Roos schijnt te meenen dat *ghem* aan het einde van vele plaatsnamen, vooral in Vlaanderen, eene versterking is van *hem*, *heim*. De g evenwel heeft hier eenen anderen oorsprong. Zij is ontstaan uit het achtervoegsel *ing*, waarmede men van persoonsnamen woorden vormde, die of den afstammeling of de bezitting van dien persoon te kennen gaven. Deze namen op *ing* worden echter niet zelden zelve persoonsnamen. Onder onze voornamen zijn er nog eenige overgebleven, Tjalling, Haring, Nanning enz. Onder de plaatsnamen op *heim* komen er vele voor, die met namen op *ing* zijn zamengesteld, vooral in Vlaanderen. Dikwijls is de *n* weggevallen en alleen de *g* of *k* overgebleven.

Van deze soort van zamenstellingen vinden wij

Aadinghem en Adeghem, Alveringhem, (Anjum in 1389 Aynghem), Anseghem, Bainghem, Beetgum, Berlicum, Bennekom (in 1346 Berninchem), Bertinghem, Beusichem (10e eeuw Buosinchem), en Boeseghem, Brantgum, Bunnik (10e eeuw Bunninchem), Dedgum, Dojum (Dodeghum 1433), Donjum (Donynghum in 1417), Doetinchem (in 838 Duttinghem), Eeghem (waarschijnlijk Edinghem), Eerneghem, Elinghem, Ellighem en Ellekom (12e eeuw Ellinchem), Elverdingen (van Adalfried), Emelghem, Gellicum (waarschijnlijk van Gerolf of Gerold), Ghijselbrechteghem, Gorinchem, Herdinghem, Hillegom (in 1259 Hillinghem), Hunnecom (van eene zamenstelling met Hun?), Iseghem, Jellum (in 1433 Yelgum), Leffinghem, Lollum (in 1433 Lolleghum), Looijinghem, Mantgum, Renkum (in 970 Redincghem), Rolleghem, Rumi ghem, Snelleghem, Teteghem en Tetinghem, Tichem (Tiedeghem), Tilleghem, Wulveringhem, Wulveghem, Woudrichem of Workum.

Niet altijd echter is het de bewoner, waar het heim naar genoemd wordt. Het heeft ook soms zijnen naam naar de plaats waar het ligt of het eene of andere waardoor die plaats zich onderscheidt. Zoo vinden wij Oostum in Groningen, Oostrum in Limburg en Friesland en in deze laatste provincie nog een Eestrum, d. i. het heim dat in het oosten ligt en in Overijsel een Zuthem, het heim in het zuiden. Middelstum (8e eeuw Mitilistenheim) zal het middelste heim zijn. Of Midlum dit ook beteekent? Ik zou het niet

durven verzekeren. In de 9e, 12e en 14e eeuw wordt het Midningi, Midlingi, Middelinghe genoemd, hetgeen vermoeden doet dat *um* hier uit *ing* ontstaan zal zijn. Dijkum wijst op een heim aan eenen dijk, Broekhem op een in een broek (moeras). Zelhem is het heim, het erf, waarop eene zale, een aanzienlijk gebouw stond. De plaatsen, die Holtum of Houthem heeten, zullen hunnen naam wel hebben van het bosch in hunne nabijheid. Haarlem (Heslem) heet misschien zoo naar eenen grooten hazelaar of een hazelarenbosch waar het bij lag.

De namen op *heim* zijn meestal oud, sommige van zeer hoogen ouderdom. Het schijnt evenwel, dat er in Vlaanderen voorkomen, die van vrij laten tijd zijn. Clerckhem althans is zeker vrij jong en Cruyshautem nog jonger. Hemelveerdighem en Godveerdighem zijn namen die ik niet versta; maar zij zien er zeer nieuwerwetsch uit. P. LEENDERTZ WZ.

Spreekwijzen uit den vreemde. Bij zijn zolen zweren. »Zou deze spreekwijs haren oorsprong hebben", vraagt Harrebomée in zijn Spreekwoordenboek II, 508, — »in de oudtijds bestaande gewoonte, dat eene aangegane verbintenis door het uittrekken en overreiken van een der schoenen bevestigd werd? Want deze handeling was een rechterlijk bewijs van overdracht en stond met het doen van een eed gelijk. Of zou deze spreekwijs ontleend zijn van de Engelsche hulptroepen, die vroeger bij ons in dienst waren, in de dagen van Leycester? De Engelschen toch zeggen: »*by my soul* (sool) = bij mijn ziel!" bij wijze van bastaardvloek, om iets krachtig te bevestigen of te ontkennen." Is dit laatste meest waarschijnlijk, dan hebben wij hier geen bijbelsch spreekwoord, maar een gezegde, dat ons aan de vaderlandsche historie herinnert. Evenzoo kunnen wij tot den spaanschen tijd terugbrengen: *hij staat te parlesanten* (ook wel verbasterd in *parlesjanten* of *parlesjanteren*), spruitende uit den bastaardvloek *par los santos* (bij de heiligen!). »Dit," zegt Prudens van Duyse in het Belgisch Museum van Willems, V, 457, »hebben de Kastilianen bij ons duchtig doen klinken; zij gebruiken in hunne spreuken veel de *heiligen*, de Franschen *God*, wij den *duivel*." In *perdoes*, ontstaan uit *par Dios* (bij God!) is ons nog een stopwoord of bastaardvloek uit den 80jarigen oorlog bijgebleven.

Dit stopwoord wordt vooral in Friesland op het platteland gebruikt. In het overijselsche dialekt zegt men daarvoor *pedows*, b. v. »da's pedows ook woar!" = »dat is, perdoes, waar", of: »te drommel, dat is waar ook!" — Een spreekwoord uit den franschen tijd dunkt mij te wezen: *hij leeft als vroolijke Frans* = (Franschman, Françoos), zoodat het eigentlijk is: »hij leeft als een vroolijke Franschman", wat met het luchthartig karakter dezer natie goed overeenkomt. Voeren de Franschen gedurig »pardieu, mordieu" in den mond, zij bezigen ook wel *sacredieu* en *sacrécoeur* (= het heilige hart van Jezus, enz.). Op soortgelijke wijs gebruikt onze volkstaal het stopwoord *sakkerment*, als verbastering van *sacrament* (zie Heid. Catech. vr. 66), en nog meer *sakkerloot*, in welk laatste woord het eerste gedeelte (*sakker*) duidelijk terugslaat op *sacra*, *sacré*, *sacrare*.

J. ANSPACH.

Scroyelgelt. (XXV, bl. 628). Kan *scroyelgelt* ook besnoeid geld beteekenen? Immers *scroyelgelt* zal wel vervloeid zijn van *scroodelgelt* en *scrooden, schrooden* is afsnijden. Juist in deze beteekenis van geld afsnijden, geld snoeien, komt schrooden meer voor. Zoo lees ik in »Rond den Heerd", jaargang 1876, bl. 3, in een hoogst belangrijk opstel van A. Duclos, getiteld: »Reivaart, of de wraak van den tempelier," het volgende: »Philips immers, bijgenaamd »*le Bel* door de Franschen" (alzoo de hollandsche Philips de schoone), »maar dien wij in Vlaanderen met den naam van mun-»teschrooder geschandvlekt hebben, omdat hij de munten ver-»valschte en afschroodde, te zijnen profijte," enz. — Ook oud is die vlaamsche bijnaam van dien Philips. Want Hugo, een monnik in de Abdy van Affligem, in Brabant aan de vlaamsche grens, schreef in 't begin der 14de eeu, over den »Stride ieghen Philip dien Muntescroder."

Het woord schrooden moge in het nederduitsch al verloren geraakt zijn, in de friesche taal leeft het nog als *skroar*, saamgetrokken uit *skroader*, schrooder, dat snijder of kleermaker en eveneens naaister beteekent. Immers de Friezen maken geen onderscheid in 't benoemen van de bezigheid van kleermakers of naaisters, 't zij dat werk dan door 'n man of 'n vrou uitgeoefend worde. Evenmin de Vlamingen, die zoowel van 'n naaier (*den noaiere* = de kleer-

maker) als van 'n naaister (*de noaisterigge*) spreken. Zoo komt 't woord de Naayer in Vlaanderen, onder anderen te Gent, als geslachtsnaam voor, evenals 't woord Schroor (dat is 't friesche *skroar* op z'n hollandsch geschreven), in Friesland als geslachtsnaam voorkomt. Ook de woorden Schröder, Schreuder, Schrader en Schreur, in alle Nederlanden en geheel Noord-Duitschland zoo veelvuldig als geslachtsnaam voorkomende, zijn van 't oud-friesche en oud-nederduitsche skroader of schrooder afkomstig, en beteekenen slecht-weg kleermaker, geven dus te kennen, dat de stamvaders van deze talrijke geslachten kleermakers waren.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

[Schrooden was oudtijds de gewone benaming van geld snoeien; hier echter kan daarvan geene sprake zijn: want uit de plaatsen in de vraag aangehaald blijkt, dat het eene soort van belasting zijn moet].

Zeeuwen. (XXVI, bl. 86). Dat Zeeland zoo heet naar de zee, weet ieder. Dit woord *zee* echter had oudtijds eene *w* aan het einde. Niet alleen is het in het Gothisch *saivs*, maar ook hier te lande liet men, eene eeuw of wat geleden, die *w* nog dikwijls hooren. Zoo lezen wij van *des zeewes vloet* (Maerlant, Francisc. 9133 en Rijmb. 32170), *des sewes baren* (Melis Stoke VI. 1166, Walew. 2922), *des sewes gronde* (Flor. ende Blanc. 902), *des sewes cant* (Melis Stoke IV. 512). Den dativus sing. *bi sewe* vinden wij bij Maerlant Rijmb. 19585 en den dat. plur. *van zewen*, ald. vs. 25637. Zelfs nog Kiliaan geeft het zelfst. nw. *seeuwe* en het bijv. nw. *seeuwsch* op. Dit is de oorsprong van de *w* in den naam der Zeeuwen.

Dat de Zeeuwen afkomstig zouden zijn van de Sueven is zeer onwaarschijnlijk. De Zeeuwen toch, zoo als hunne taal uitwijst, zijn Nederduitschers. De Sueven daarentegen waren een hoogduitsch volk.

Wel hebben de woorden *Zeeuwen* en *Sueven* in de uitspraak iets van elkander; maar dit bewijst nog niet, dat zij van oorsprong hetzelfde woord, zelfs niet dat zij verwant zijn. Laten wij ze eens wat naauwkeuriger bezien. In *Zeeuwen* hebben wij eene *w*

en die werd in de 4e eeuw in het Gothisch reeds gevonden in het woord waar het van afgeleid is. Want de letter, die wij, als wij het Gothisch met onze letters schrijven, door *v* beteekenen, werd door de Gothen als *w* uitgesproken. De *v* daarentegen die wij in *Sueven* uitdrukken zal oorspronkelijk wel eene *b* geweest zijn. Want de afstammelingen der Sueven noemen zich *Schwaben* en bij de Grieken heetten zij *Σουῆβοι* of *Σουάβοι*. B gaat dikwijls in v over: wij zien dit in *ooievaar*, *ever*, *even*, *zeven*, *zilver*, *schuiven*, *gelooven* en verscheidene andere woorden die in de oude duitsche talen eene b hadden en deze meestal in het Hoogduitsch nog hebben. Wel is waar, reeds de Romeinen schreven *Suevi* met v; doch reeds in het oude Latijn vinden wij nu en dan eene v uit b ontstaan, b. v. *vivo* (grieksch *βιῶ*), *ferveo* uit *ferbeo*, zoo als uit het praeter. *ferbui* blijkt. In lateren tijd, toen de Romeinen met de Sueven meer bekend werden, zal nog wel menige andere b als v uitgesproken zijn, even als dit in alle uit het Latijn ontstane talen plaats heeft. In het Fransch wordt zij ook geschreven, b. v. in *avoir* (habere), *fève* (faba), *taverne* (taberna), *ivoire* (eboreus). Insgelijks in het Italiaansch, b. v. *bevere* (bibere), *Tevere* (Tiberis), *ove* (ubi), *dovere* (debere). Ook de Spanjaarden zeggen, *Alva*, *varon*, al blijven zij somtijds in die woorden eene b schrijven. — Voorts is in *Sueven* eene u of w. Wel verdwijnt deze somtijds in zulke gevallen, maar dan smelt zij zamen met de volgende vocaal, die daardoor u, o of oe wordt, als in *zuster*, *komen*, *zoet*. Maar *Zeeuwen* heeft den klank een, ontstaan uit ee door invloed van de w die er op volgt. Daar is dus achter de z geene w uitgevallen.

Het blijkt dus, dat er tusschen *Sueven* en *Zeeuwen* vrij wat grooter verschil is, dan men, alleen op den klank der woorden afgaande, meenen zou.

P. LEENDERTZ WZ.

Photographie. (XXIV, bl. 505). 't Komt mij voor, dat alle menschen, aan wier woord eenig gewigt wordt gehecht, zich vereenigen moeten in 't gebruik van *photogram*, in den zin van voortbrengsel der photographie, om alzoo de onredelijke onregelmatigheid te verbannen, volgens welke men nooit een *telegraphie* ontvangt, maar altijd een *telegram*, en toch schier altijd een *photographie*

en niet een *photogram* laat maken. Eene andere vraag is, of men niet *lichtbeeld* zou kunnen zeggen.

E. LAURILLARD.

Klimaatschieter. (XXIV, bl. 388). Men zegt: *de zon schieten, den tijd schieten,* voor: naauwkeurig opnemen hoe laat het is. Ik denk dat de nietsdoener in scherts *klimaatschieter* genoemd is, om hem voor te stellen als iemand, die zich bezig houdt met naar de weersgesteldheid te kijken. E. LAURILLARD.

Blutze. (XXV, blz. 365) De heer Leendertz heeft gelijk: blutze, zegt de metselaar, is het holletje veroorzaakt door het afvallen der kalkbuil van de muren. G. P. ROOS.

VRAGEN.

Veertalen. In de rekening der Aardenburger St. Bavo kerk vind ik Steendamme en de *Veertalen.* Steendamme is mij zeer helder: 't lag werkelijk, als buurschap, aan den Brugschen weg (van A. naar Brugge), ter plaatse waar nu nog eene kleine eenboogs steenen brug (heule) over den Praatvliet ligt. Zeer mogelijk, dat over het vroeger breede water hier een veer was. Doch is ons veer in *veertale* een overzetveer en wordt hier dus gesproken van *overzetgeld* of *veergeld,* bij 't welk St. Bavo kerk eenig belang had? Er is sprake van een stuk grond bij Steendamme en de Veertale. Moet men lezen »en bij de veertale", dan vervalt zeker mijne gissing. G. P. ROOS.

Pier. Wat beteekent toch pier, dat ik zoo wel vinde voor zeehoofd, zeedijk met steenen glooiing en kruin als voor steiger. »Het hervatten der zeeuwsche stoomvaart op Sheernesse zal afhangen van het stichten van een pier aan de engelsche landingsplaats. De badplaats Heyst is van een stevigen pier voorzien." Is hier aan *pierre,* steen te denken, dan moesten onze dagbladen 't woord weren. G. P. ROOS.

[*Pier* is een engelsch woord, dat men wel zal doen aan de Engelschen te laten. Wij hebben het niet noodig.]

Spreekwijze. Hij is van het hondje gebeten, voor: »hij is trotsch". Van waar die uitdrukking?

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Keppel. Een der eerste drie zutfensche predikanten, die na de herovering der stad op de Spanjaarden door prins Maurits in 1591, tot vaste leeraars aldaar werden aangesteld, was Gerardus Keppel (vgl. Ypey en Dermout, Geschied. d. Ned. Herv. Kerk, II, 84). —

De zesde predikant van Amerongen [1]) heette Bernardus Keppel, beroepen van Beest, die 24 dec. 1654 zijne bediening te dier plaatse aanvaardde, en ze eerst nederlegde met zijn dood in 1712. Hij was een der bekwaamste predikanten van zijn tijd; als beslist contra-remonstrant schreef hij in 1661 een werkje, getiteld Den Keursteen des Geloofs waarin de »fundamenten van onse Gereformeerde Christelijke waerheeden ende deugden" bondig werden voorgesteld, en dat hij opdroeg aan zijn toenmaligen doorluchtigen catechisant, den later als veldheer in Ierland (1690 en 1691) en voor Nijmegen (junij 1702) wijdvermaarden Godert baron van Reede Ginckel, den vriend van Willem III, den eersten graaf van Athlone († 1703.) Ter inhuldiging van dezen beroemdsten edelman uit het aloude riddergeslacht van Reede tot heer van Amerongen, hield onze predikant 21 maart 1692 eene lofpredikatie naar aanleiding van Spr. 22 vs. 29, een sermo panegyricus van 26 fijngedrukte bladzijden in 4to, opgevuld

[1]) Zijne voorgangers te Amerongen waren: Matthias van de Gestel (1593—1606), Henricus Raesfeldius (overgekomen van Ransdorp, 15 jan. 1607, † 1626, de ds. Raesfelt, die in den Pleegzoon van mr. J. van Lennep zoo karakteristiek is geschetst!), Petrus Bosschius (ber. van Overlangbroek in 1626, † 1641), Daniel van Hengel (ber. 1642, vertr. n. Utrecht in 1648) en Johannes Petri Kupius (ber. v. Houten in 1649, vertr. n. Rhenen in 1654).

met voorbeelden uit de ongewijde en israelitische oudheid, doorweven met latijnsche en oudtestamentische spreuken; eene rede, die getuigenis aflegt van de schrift-, letter- en menschenkennis van haren auteur. Ze werd »gedruckt tot Utrecht bij Gerrit Muntendam, Boeckdrucker op de Breestraat, bij de Witte Pomp" (vgl. Geld. Volksalm. voor 1874, bl. 55, vvg.). Hij gewon te Amerongen zeven kinderen bij zijne huisvrouw Maria van Sterckenborgh, die in 1686 overleed; welk jaartal met den naam ingesneden staat in de lijkbaar, die door den predikant, na de begrafenis zijner wederhelft, aan de kerk zijner gemeente zal vereerd zijn, en nog tegenwoordig te Amerongen gebruikt wordt.

Aan den predikstoel der kerk te Eck en Wiel is een zware massief koperen lessenaar bevestigd, waarop eene keurige gravure prijkt, voorstellende een van fraai lofwerk omgeven wapenschild, beladen met een regtstandig dubbel geruit kruis, waarboven een helm met vier gaten en wrong, en twee tegenover elkander geplaatste vleugelschachten tot helmteeken. Is dit wapen naar alle waarschijnlijkheid afkomstig van den gever des lessenaars; het randschrift leert ons dien gever kennen, want wij lezen daar: »dese lessenaar, bijbel en toebehooren aen de kerk van Ek in het 86 jaer sijns ouderdoms anno 1728 d: heer procur. W. A. Keppel vereert wegens d: heer Nicolaus van Velpen, borgermeester te Amerongen." uit de ecksche kerkeraadshandelingen van 24 april 1729 zien wij, dat deze W. A. Keppel in echt had Margaretha van Weerdenburg, eene nicht van Nicolaus van Velpen, wiens boedelrichter (procurator) en erfgenaam hij was; alsmede, dat laatstgenoemde, behalve den lessenaar enz., bij uiterste wilsbeschikking aan de diaconie der eecksche gemeente vermaakte »een stuk lands, groot omtrent zeven hont, voorheen boomgaard geweest zijnde, gelegen bij den Wielzen dijk aan den afweg", welk perceel onder den naam van »de Armen-boomgaard" nog aan onze diaconie behoort. Het vermoeden ligt voor de hand, dat deze W. A. Keppel een kleinzoon geweest is van den in 1712 overleden amerongschen predikant Bernardus Keppel, onder wiens te Amerongen geboren zonen, naar wij meenen, niemand voorkomt met de voorletters W. A.; want bijaldien de procurator van den heer van Velpen, als *zoon* van B. Keppel te Beest gebo-

ren ware, zou hij in 1728 ten minsten 75 jaren oud geweest zijn. De 86 jaren van het opschrift des lessenaars, niet aan den heer van Velpen, maar aan zijn procurator als zoon van B. K. toe te schrijven, verbiedt ons de omstandigheid, dat die procurator dan reeds in 1642 zou zijn geboren, en B. Keppel vóór 1654 reeds te Beest als predikant was werkzaam geweest, alvorens naar A. over te komen. Hoe oud zou in dit geval de in 1712 overleden amerongsche predikant wel geworden zijn! Als kleinzoon van Bern. K., is W. A. Keppel denkelijk een broeder geweest van Bernardus Keppel, die in 1747 te Utrecht eene »Alphabetische Naamrol der noch in leven sijnde predikanten" uitgaf. Wijlen de leidsche hoogl. N. C. Kist, eerder predikant te Zoelen, gewaagt van deze Naamrol op bl. 14 van een gedrukt opstel, De Hervormde Gemeente te Zoelen in Nederbetuwe, dat onder no. 43 in het kerkeraadsarchief dier gemeente voorhanden is.

J. ANSPACH.

Geslacht van Hoemen. Nav. XXV, bl. 537 waagde ik de gissing, dat Wilhelma van Hoemen Joachimsdr. ex Geertruid van Wijhe, de tweede vrouw zal geweest zijn van den in 1608 te Rijswijk (Nederbetuwe) begraven Gijsbert van Hardenbroek, maarschalk van Abkoude en Eemland. De latere inzage echter van het Geslacht- en Stamboek van Ferwerda (zie 10e generatie Van der Capellen) heeft mij geleerd, dat Geertruid en Wilhelma, beide dochters van Joachim v. H., in 1593, het sterfjaar haars vaders, weduwen waren. De eerstgenoemde van het zusterpaar had Gerlach van der Capellen tot Rijssel, Raad in Gelderland, benevens Jan van Golsteyn; de laatstgenoemde had Gerard Voeth, Raad in Gelderland mitsgaders Johan van Arnhem, rigter in Veluwenzoom, tot magescheidsvrienden over de nalatenschap van haarlieder vader. Wilhelma's echtgenoot, Gijsbert van Hardenbroek, was dus dood in 1593. Totdat ik beter onderrigt word, ligt dan nu het vermoeden voor de hand, dat de in 1608 begraven G. v. H. een zoon zal geweest zijn van eenen Gijsbert van Hardenbroek, uit diens eerste huwelijk met Walburg van Wijhe (dood in 1577); waaruit dan ook verklaard moet worden, dat hij te Rijswijk werd bijgezet. G. v. H., de vader, zal hertrouwd wezen met Wilhelma van Hoemen.

Zeiden wij, Nav. XXV, bl. 535, dat Arend van Hoemen, heer van Ammerzoden, tot de edelen behoorde, die tijdens de geschillen tusschen de hertogin van Brabant en Willem van Gulik, hertog v. Gelre, van hun leengoed waren verstoken geraakt, als ook ibid., bl. 536, dat hij zijne samenspanning met des hertogs vijanden zwaar had moeten boeten; men kan hierop naslaan het Chronicon Tielense, dat p. 410 vermeldt: »Anno 1387 in Augusto Wilhelmus dux Gelriae, cepit castrum Amersojen, et in Septembri castrum Middelair, quae castra attinebant domino Arnoldo de Hoemen militi." Ging hij later tot de Gelderschen over, op. laud. wordt p. 425 van hem in eene noot op het jaar 1397 gewag gemaakt.

Gezegd leengoed nu had hij verkregen door zijn huwelijk met de eenige dochter van Arnold van Herlaer, heer van Amersooi; zie Van Spaen, Oordk. Inleid. III, 266, 267. Denkelijk uit verwantschap met het geslacht van Hoemen, maakte Gerit van Bruchem eenige aanspraak op die heerlijkheid, welke hij echter 17 junij 1391 ten behoeve van den hertog liet varen; zie mr. I. A. Nijhoff, Verzam. v. Oorkonden, III, N° 169, bl. 178, noot 2.

Ten gevolge van het huwelijk van Geertruid van Heumen, Joachimsdr. ex Geertruid van Wijhe, met Gerrit van der Capellen (heer van den Dam, lid der ridderschap van 't graafschap Zutfen in 1565), had de zoon dezer echtelieden, Gerlach van der Capellen tot den Dam († 1626) deze kwartieren:

Capellen.	van der Hoeven.	*Hoemen.*	Erstbeke.
De Gruyter.	Enghuysen.	Wijhe.	Freyts.

Arnolda van Heumen had uit haren echt met Evert van Linteloe tot de Marsch, eene dochter, Geertruid v. L., gehuwd met Gerrit van der Capellen, heer van den Dam († 1645).

Men ziet hieruit tevens, dat *Hoemen* en *Heumen* namen zijn van één en hetzelfde geslacht.

J. ANSPACH.

Geslacht van Ingen. (XXV, bl. 479). Den belangstellenden vrager dien ik te verwijzen naar mr. J. van Doornincks Geslachtkundige aanteekeningen. Daarin komen op bl. 758 vijf kinderen voor. Elisabeth d'Arnauld of d'Arnaud voerde waarschijnlijk: doorsneden, boven zilver met twee figuren van groen en goud gelijkende op

een gewei van een reebok; onder rood met een zilveren zwaard met gouden gevest, geplaatst en fasce.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OYEN.

Geslacht Bartolotti. (XXI, bl. 317; XXV, bl. 363, 516; XXVI, bl. 41, 97). Bij gelegenheid dat er over personen met eene menigte voornamen gesproken werd, plag mijn vader altijd te verhalen van een lid der familie van den Heuvel, dat, uit opgewondenheid over den zeeslag bij Duins, zijne pasgeborene dochter doopen liet als Martensis Harpensis Trompensis Dunensis Victoria Bartolotti van den Heuvel. Vrage: is er grond voor dit verhaal?

*

Wapens gevraagd. (XXV, bl. 522; XXVI, bl. 40). Gerlacius voert in zwart drie sterren van goud. Gekroonde helm. Helmt. een gouden ster tusschen twee olifantstrompen van zwart en goud. Devies. Fortior et melior.

Van Blom komen in Rietstaps Arm. gén. vier wapens voor: een van Blom uit het land van Utrecht, een van Blom uit Holland, een van eene uitgestorvene familie Blom uit Brabant en een van den vice-admiraal van Holland Pieter Florisse Blom, maar geen van eene familie Blom van Assendelft.

J. D. WAGNER.

Wapen de Joncourt enz. (XXV, bl. 524). Men vindt de beschrijving der wapens van alle daar opgenoemde familiën, met uitzondering van die van de Joncourt, le Plastrier, Cognard en Cellerie, in Rietstaps Armorial général.

J. D. WAGNER.

Geslacht van Dompselaer. (XXIII, bl. 537). Zie voor eenen Tobias van Domseler Nav. XXV, bl. 577.

Francina van Dompselaer h. Jacob van Zuylen van Nievelt (1597), zn. v. Frederik en v. Stephania de Gruijter, weduwnaar van Hildegonda van Bronckhorst.

Beta van Dompelaer h. Gijsbert van Zuylen van Nievelt, zn. v. Willem, heer van Heeraartsbergen en Bergambacht en v. Agnes Foeyt.

Everard van Dompselaer h. Maria v. Z. v. N., zuster van bovengenoemden Gijsbert (ms. gen. v. Zuylen v. Nievelt).

Willem v. Haeften v. Putten en Puttenstein h. in 1662 Johanna van Oldenbarneveld, dr. v. Nikolaas en Jacoba van Dompselaer (ms. gen. v. Haeften).

J. D. WAGNER.

Van Buchell. (XXV, bl. 522). In eene ms. gen. Pieck vind ik Walraven Pieck van Wolfsweert († omstreeks 1595) h. Judith van Weede of Wees, wier moeder was Agnes van Buchell, dr. van Ewout van Buchell, stadhouder van den Lande van Buren en v. Judith van Zuijlen van Blasenburg.

J. D. WAGNER.

Geslachten Comans en Mom. (Nav. VIII, bl. 199; IX, bl. 50; XIX, bl. 314, 428). Ida Constantia Comans was gehuwd met Gerrit Mom, eigenaar en bewoner van Groenenstein te Nederlangbroek, en sedert 1762 heer van Maurik, welke heerlijkheid hij door aankoop verwierf uit handen van Gijsbert Willem baron van Dedem, heer van den Berge, Hoevelaken, Driesberg, Kessel en Mook. Eene dochter dezer echtelieden, Ida Maria Mom, ondertrouwde 15 julij, en huwde 2 aug. 1763 op den huize Groenestein Daniel Goldbach, Johan Wilhelmszoon, sedert maart 1760 predikant te Maurik, met wien zij sept. 1772 naar de Kaap de Goede Hoop vertrok. Eene andere dochter dezer echtelieden, Geertruida Margaretha Mom, is gehuwd geweest met Evert Jan baron van Neukirchen genaamd Nyvenheym, aan wie de vader en schoonvader Jan Gijsbert Ludolf Adriaan van Neukirchen genaamd Nyvenheym 13 dec. 1771 de heerlijkheden Eck en Wiel bij onderhandsch contract verkocht. Eene derde dochter, Jacoba Antonia Mom, deed oct. 1771 te Maurik belijdenis. In 1786 was Ida Constantia Comans als weduwe van Gerrit Mom, te Utrecht woonachtig, en fungeerde 20 april als collatrice bij de beroeping van Philip Wijnand Nagel tot predikant te Maurik. In 1788 was zij echter dood: want krachtens procuratie van 2 oct. van dat jaar, schonk haar zoon, mr. Arnoldus Constantijn Mom [opperkoopman des kasteels te Batavia (vgl. Nav. XXV, 529, 530), in 1779 ouderling aldaar bij de Nederd. Herv.

gemeente, alsmede provisor-opperhoofd van 't generale soldij-comptoir en curator ad lites (vgl. »Naamregister van alle de Heeren leden der Regeeringe in de Vereen. Prov." enz., Amsterdam, bij P. Schouten, 1782)] den 11 dec. 1789 de collatie te Maurik aan Assuerus Hansse de Rooy, pred. te ter Aa. Hij was derhalve toenmaals heer van Maurik, en fungeerde in den jare 1817 nog als zoodanig, indien hij namelijk éen zelfde persoon is met mr. Arnoldus Constantijn Mom Faure te Leiden, die in dat jaar de collatie van Maurik op Hendrik van Steeden, pred. te Noorden, uitbracht.

Maar nu is de vraag, of deze familie Comans (Coomans), die, volgens Nav. XIX, 314, 588, voerde in azuur vijf vijf- of zes-puntige sterren van goud, geplaatst 3 en 2, benevens eene quartefeuille van goud en pointe, identiek zij met het geslacht Coymans, waarvan Nav. XVII, 125a, XXVI, 43, 46 een paar leden worden opgenoemd. Voerde Coymans ook dit wapen?

J. ANSPACH.

Wapens Boucher enz. (XXV, bl. 524). De wapens gevoerd door de fransche geslachten Le Chevallier en Boucher, vind ik in eenige onder mij berustende bescheiden betreffende het geslacht Girardin aldus beschreven: Le Chevallier; d' azur á la tête de licorne d'argent, au chef de même, chargé de trois ailles d'argent. Boucher; d'argent à trois écrivisses de gueules posées deux et une. Van laatstgenoemd, reeds in den aanvang der 14e eeuw bekend geslacht, worden vermeld: Claude Boucher, ecuyer, seigneur de Bazoches et de la Ronze, conseiller honoraire au bailliage et siège présidial d' Auxerre en 1644, marié avec Marie Boirot; benevens twee van de acht uit dat echtpaar gesproten kinderen, nl. Anne Boucher, baptissée le 4 Août 1633, † à Auxerre le 16 Mai 1700, mariée avec Claude Girardin, conseiller honoraire au bailliage et siège présidial d' Auxerre et Francois Boucher, prêtre et chanoine de l'église collégial de Notre Dame d' Auxerre, baptissé le 10 Mai 1645, † à Auxerre en 1723.

H. C. VAN BAKKENES.

Wapens op portretten. (XXV, bl. 632). Den vrager zij medege-

deeld, dat door een zeeuwsch geslacht van Gelre als 1e en 4e kwartier werd gevoerd: van sabel met een verkort bourgondisch of St. Andries kruis van goud.

H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht van der Mast. (XXV, bl. 265, 424; XXVI, bl. 50). Van dezen naam worden in het Woordenboek v. Hoogstraten in de geneal. v. Beveren, v. d. Dussen, en v. Strijen nog de volgende personen aangetroffen: Harmen v. d. M., tr. 10 mei 1587 Sophia v. d. Dussen, dochter van Sasbout en Maria van der Hoef Michielsdr.; Jacob v. d. M. Stevenszn., tr. Emma v. Beveren, dochter v. Claas, vermeld in 1510 en 1528, en Jacobina Snouck; Maria v. d. M. Robbrechtsdr. tr. mr. Adriaan v. Strijen, geb. 1547, † 10 dec. 1604, zoon van Quirijn en Geertruid v. Hoogeveen; Jacob v. d. M. tr. Maria v. Strijen, dochter van mr. Quirijn, geb. 1575, zoon van Adriaan bovengenoemd en diens tweede echtgenoot Alyda Moerkerken, uit welk laatste echtpaar acht kinderen zijn gesproten; Anna v. d. M. Hendriksdr., tr. 10 julij 1633 mr. Cornelis v. Strijen, zoon van Quirijn laatstgenoemd en diens eerste echtgenoot Maria v. Veen. De ridderhofstede Klein Poelgeest, gesticht door eenen jongeren zoon van het geslacht Poelgeest, lag in de nabijheid van het dorp Koudekerk in Zuidholland.

H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht v. d. Mast. Volgens mijne m. s. genealogie Tromp, was Hugo van der Mast, toen hij huwde den 6 januarij 1686 met Sara Tromp, wed. Gasper van Kinschot, geen weduwenaar: hij stierf 29 aug. 1719, zij 31 maart 1711. Hij was een zoon van Paschasius van der Mast en van Elisabeth Heere of Heeren. Hunne kinderen waren:

1°. Pachasius Aemilius v. d. M., st. jong.

2°. Maerten Harpertzn. Tromp v. d. M., st. jong.

3°. Robbert van der Mast, geb. 15 julij 1689, generaal majoor, tr. 31 julij 1728 Maria Roch, geb. 11 mei 1703, dr. van mr. Hercules en van Sophia Dedel. Hij st. 21 april 1771, zij 21 mrt. 1780 en zijn beide te Delft begraven. Zij hadden vijf kinderen.

4°. Elisabeth Louisa v. d. M., geb. 9 junij 1692, st. te Waalwijk 1776, huwt (1) 1710 Frederik Casper van Berck, geb. 1681, in 1740 capitein der inf., st. te Hellevoetsluis 6 oct. 1741, oud 60 j. en had 1 zn. Zij tr. (2) George van Walree, geb. 1702, luitenant der inf., st. te Geertruidenberg 29 maart 1744.

5°. Magdalena Herbertina v. d. M. st. jong.

1°. Hugo Paschasius v. d. M., geb. te Oudewater 18 mei 1729, st. 22 oct. 1731.

2°. Sophia Isabella v. d. M. geb. 14 mei 1773, tr. 1 april 1779 te Delft Alexander van Thielen, geb. te Oudewater 13 april 1733, majoor der inf., st. te Delden 10 sept. 1802.

3°. Sara Wilhelmina v. d. M. geb. 7 oct., st. 29 oct. 1734.

4°. Willem Cornelis v. d. M. geb. 4 mei 1736, commandeur ter zee, st. buiten Amsterdam 1800.

5°. Sara Catharina v. d. Mast, huwde haren neef Gaspar van Kinschot.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht van der Mast. Ook te Dordrecht had een geslacht van der Mast zijnen zetel.

I. Johan van der Mast, schepen in Dordrecht en bewindhebber van de Westindische Compagnie, tr. Johanna Repelaer, dr. van Hugo en Margaretha Brouwer. Uit dit huwelijk de volgende kinderen:

1e Mr. Adriaan, die volgt.

2e Petronella, ongehuwd gestorven,

3e Mr. Anthony, schepen en tresorier in Dordrecht.

II. Mr. Adriaan van der Mast, schepen 1658, 1659, acht van 1649—1657, veertig 1652 in Dordrecht, rentmeester van de domeinen der Beierlanden, tr. 18 junij 1647 Elisabeth Hallincg, dr. van Herman en Anna de Jonge, geb. 11 julij 1618. Uit dit huwelijk deze kinderen:

1e Anna, jong overleden.

2e Johan, die volgt.

3e Herman, ongehuwd.

4e Johanna, ongehuwd.

5e Anna, jong overleden.

III. Johan van der Mast, waterschepen 1674 in Dordrecht, tr. den 24 nov. 1676 Katharina Snouk, mr. Adriaansdr.. Balen, Dordrecht, 933, 1082.

Jakob van der Mast, Stevensz., tr. Emma van Beveren, dr. van Klaas (1525) en van Jakobmina Snouk. Balen 956.

J. D. WAGNER.

Werner van Lennep. (XXV, bl. 142). Werner van Lennep, raad te Nijmegen, zoon van Jurriaan en van Anna v. Galen, tr. 24 jan. 1560 Catharina van Renesse, dr. van Gerard en van Geertruida van der Haer. (Annuaire gén. 1871, bl. 205.)

J. D. WAGNER.

Spiering. (XXV bl. 568 en 569.) Door van Leeuwen Bat Ill. p. 972, wordt nog vermeld Maria Dulcia Spiering, dochter van Willem en Cornelia van Borsselen, gehuwd met mr. Adriaan van der Goes Andrieszn., heer van Natres, raad der stad Delft.

Was deze Cornelia v. Borsselen v. d. Hooge eene dochter van Adriaan, raad in de H. Raad van Holland enz. en Anna de Jonge van Oosterland? H. C. VAN BAKKENES.

Twee wapens. (Nav. XXV, bl. 374.) Het geslacht van der Does, alsmede de daaruit gesproten geslachten voeren negen ruiten. Welligt zal deze mededeeling den heer D.... te L. op het spoor brengen. Ook het cimier komt juist over een met het familiewapen van der Does.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Picart. (Zie Algem. Reg. op Lacoste en XIX, 479—481). Ook te Maurik in de Nederbetuwe hebben leden van dit geslacht gewoond. Mij zijn voorgekomen:

Johannes Picard, gehuwd met juffv. Margareta Wtenweerde. Zij werd 16 oct. 1728 in de kerk te Maurik begraven. Hij overleefde haar.

Aletta Picard, jd. te Maurik, aldaar 1 apr. 1758 gehuwd met Gerrit van Hattem.

Margaretha Picard, deed in 1764 te Maurik geloofsbelijdenis.

Jacobus Pietersz. Picard gehuwd met Johanna vau Spithoven, liet 1 aug. 1779 een zoon doopen, Jacobus Abraham, geb. 27 julij 1779, waarbij de vader Jelis Picard als getuige stond.

Gerretdina Picard geh. met Roelof Fiere van Mourik, liet 22 febr. 1784 haren 18 febr. 1784 geboren zoon Fier, ten doop aanbieden.

Margaretha Picard, geh. met Gerrit van Wees, deed 16 oct. 1785 haren 11 oct. geboren zoon Peter, doopen.

Margaretha Christina Picard en G. van de Weert, staan in 1790 als echtelieden vermeld.

J. ANSPACH.

Geslachten Mogge, van Bronckhorst. (vgl. XV bl. 283). Wie de ouders en grootouders waren van Jacob Mogge, geh. met Jac. van Bronckhorst, weet ik niet doch uit Zieriksee, de vaderstad der familie, heb ik er eenige aangeteekend, waaronder misschien de gevraagde ouders en grootouders wel schuilen zullen.

Corn. Lievenz. Mogge j. m. v. Zieriksee, Janneke Vileyns j. d. v. Kapelle in Z. Bev. ondertr. 13 junij 1699.

Mar. Pieterz. Mogge.
Neeltje Daniels.

Daantje ged. 30 april 1595.

Pieter Pietz. Mogge.
Leentje Errians (Adriaanse ?).

Errian ged. 5 febr. 1584.
Maatje ged. 6 febr. 1594.
Adriaan ged. 29 sept. 1596.

Jocob Lievenz. Mogge j. m.
Quirina Jan Sieverts j. d.
ondertr. 23 julij 1600.

Corn. Cornz. Mogge, j. m. v. Zieriksee.
Janneke Gosens van Dordt, won. beide O. Duiveland, ondertr. 21 aug. 1591.

Pieter Pietz. Mogge wed^r ondertr. 24 jan. 1599,
Cath^a Fernandse.

Thonis Pietersz. Mogge.
Hadewy Thonis.

Lambrecht ged. 22 dec. 1593.

Pieter Mogge.	Corn. Mogge.
Suz[a] Mogge.	Helena Hoffers.
Pieter ged. 14 febr. 1610.	Suz[a] ged. 29 jan. 1616.

Iman Thonisse Mogge ondertr. 5 oct. 1608 Rutger Rutsaerds wed.

Mr. Pieter Mogge, oud burg. raad van Zieriksee, ondertr. 15 febr. 1663, Sabina van der Meersche van Middelb.

»De van der Meersche, uit andere landen (uit Vlaanderen?) hier (te Middelb.) weg gekomen, zijn geenszins gering geacht" zegt Smallegange bl. 489.

Ik vind eene Margaretha van der Meersche, ook uit Middelburg, ondertr. 3 oct. 1659 met Iman Vierling burg. van Zieriksee.

Lieven Mogge.	Mar. Pietz. Mogge.
Lieven Jacobs.	Dana Marinus.
leefden in 1584.	Pieter ged. 21 febr. 1584.
	Neeltje ged. 2 nov. 1586.

F. CALAND.

VRAGEN.

Imbyze. Wie waren de ouders van ridder Jan van Imbyze (Embize of Hembize), gehuwd geweest met Dederika van Böningen (of van Beuningen), in 1602 kapitein in het regiment infanterie van kol. Dorp, en overleden in 1616? en welke mededeelingen weet men verder te doen omtrent de naaste voorouders van genoemden Imbyze, zijn huwelijk (tijd en plaats van voltrekking) en eerste afstammelingen? * * *

Geslacht d'Orville. Een lid der familie d'Orville, woonachtig te Glogau in Silezië, wenscht te weten in antwoord op de vraag in den Navorscher (mei 1875) betreffende het geslacht d'Orville, in welk jaar de genoemde Catharina Martha d'Orville met .... van Liesberg gehuwd was — en waar? De geslachtwapens der d'Orvilles zijn voorhanden. Ook is genoemd lid genegen zich schriftelijk met den belangstellenden in verbinding te stellen. Haar adres is: mevrouw de barones van Lützow, geboren d'Orville, te Glogau in Silezië.

Van Eck van Pantaleon. Wie waren ouders van Maria van Eck van Pantaleon, getrouwd met Bartholomeüs Verbrugge? waar en wanneer is zij geboren? Wie waren hare kinderen?

Van Ruytenburg en van Weert. Reijnier Gerard van Ruytenberg, zoon van, — en van —, geb. te Purmerend? 1669, overl. te? pensionaris van Purmerend, enz. huwt te? 27 julij 1694 Johanna Schuyt Nicolaasdr. Zij winnen:

1°. Gerard Constantyn, geboren te? 1695, overl. te? huwt te? junij 1722 Helena Constantia Loten, geb. te? 9 april 1696, overl. te? dochter van? en van? Hieruit een zoon:

Gerrit Constantijn, geboren te? ongeh. overleden te Leiden den?

2°. Maria?

3°. Nicolaas Adriaan?

Marcus van Weert, geb. te? enz., huwt te? Cornelia van der Stel, geb. te? overl. te? Zij winnen:

1°. Willem Adriaen van Weert, geb. te? st. te? huwt te? Catharina van Toll. Hieruit geene kinderen (?)

2°. Marcus Cornelis van Weert, geb. te? st. te? huwt te? kinderen?

Wie weet de ontbrekende data aan te vullen?

Geslacht de Jong enz. Wie heeft de goedheid het ontbrekende bij onderstaande opgaven der geslachten de Jong, Muijkens, van Weerden en van Dam aan te vullen, of die te verbeteren?

1°. Geslacht de Jong.

...... de Jong, geb. te .... den ...... gest. te .... den .... trouwt te .... den ...... met ...... geb. te ...... den .... gest. te ...... den ......

Hun zoon Pieter Haack de Jong, geb. te Amsterdam 20 januarij 1664, gestorven te Utrecht 23 junij 1721, burgemeester van Utrecht en dijkgraaf van den Lekdijk Benedendam, trouwt te Utrecht 14 augustus 1685 met:

Jkvr. Anna Maria van Weede, geb. te Utrecht 13 september 1665, gest. te Utrecht 6 maart 1703, dochter van ...... van Weede tot Dijkveld, geb. te ...... den ...... gest. te ...... den ...... en van ...... van Berck geb. te ...... den ...... gest. te ...... den ......

2°. Geslacht Muijkens.

...... Muijkens geb. te ...... den ..... gest. te ...... den ...... trouwt te ...... den ...... met ...... geb. te ...... den ...... gest. te ...... den ......

Hun zoon Arnoldus Muijkens, geb. te ...... den ...... gest. te Utrecht 11 october 1730, tr. te ...... den ... 1681 met:

Adriana Muijkens, geb. te ...... den ...... gest. te Utrecht, den 21 october 1702, dochter van ...... Muijkens geb. te ...... den ...... gest te ...... den ...... en van ...... geb. te ...... den ...... gest. te ...... den ......

3°. Geslacht van Weerden en van Dam.

Jan van Weerden geb. te ...... den ...... gest. te ...... den ...... tr. te ...... den ...... met ...... geb. te ...... den ...... gest. te ...... den .....

Hun zoon Abraham van Weerden, geb. te ...... den ...... 1661 (?) predikant te Doetinchem, gest, te ...... 1 maart 1742 (?) trouwt te Zeddam 23 september 1691 (?) met:

Johanna Christina van Dam, geb. te Doetinchem 21 april 1650 (?) gest· te ...... 27 november 1718 (?) dochter van Daniel van Dam, geb. te ...... den ...... burgemeester van Doetinchem, gest. te ...... den ...... en van Johanna te Bowken, geb. te ...... den ...... gest. te ...... den ......

Tevens wordt beleefd gevraagd het wapen van bovengenoemden van Dam en te Bowken, alsmede dat van Maria Nunninckhof, geb. te ...... 24 junij 1605, echtgenoot van Jan Ghijsen, geb. te ...... den ..... augustus 1607. DE P......

Joha, Hoola, Domela, Sperna, enz. Zijn de geslachten Joha, Hoola (Hoola van Nooten), Domela (Domela Nieuwenhuis), Sperna (Sperna Nieuwenhuis), Duba (Heumen), Dura (Deking Dura, van Dura), Hesta (Amsterdam) en Gouka (Schiedam), van frieschen, groningschen of oostfrieschen oorsprong?

Jan van Haarlem. Is ook bekend, of Jan van Haarlem † 1731, bastaardzoon van Reinoud III, hertog van Gelderland, gehuwd is geweest, nakomelingen heeft gehad, wie zijne moeder is geweest, en waarvan hij den naam van Haarlem voerde? B.

Geslacht v. Ingen. In het Aardr. Woordb. van v. d. A a, II, bl. 761, vindt men vermeld, dat het landgoed Broekemeroord op de Overveluwe, gem. Oldebroek, in augustus 1717 van Lucas Vermeer op Aleyd van Ingen overging en van deze omtrent het midden der vorige eeuw op Jan Severijn v. d. Merwede, wiens echtgenoot eene van Ingen was. Nu zoude men gaarne vernemen, wie de ouders waren van genoemde Aleyda van Ingen en van de echtgenoot van J. S. v. d. Merwede, alsmede in welken graad van bloedverwantschap laatstgenoemde stond tot Hendrik Lodewijk baron v. d. Merwede, in de laatste helft der vorige eeuw gehuwd met Aleyda Johanna van Ingen, weduwe van den kapitein Jacob Meylinck. B.

Geslacht Binkes. Wie waren de ouders van Taleke Binkes, den 1 februarij 1778 gehuwd met mr. Cornelis Wichers, geb. 6 october 1750, † 8 september 1812, en welke wapens werden door hen gevoerd? B.

Geslacht van Cuijck. Henricus van Cuijck geb. .... † ... geh. 7 september 1664 te Geldren met Anna Heijmans, geb..... †.... (getuige) Guilelmo van Cuijck.

Johannes Franciscus, ged. te Geldren 1 jan. 1669, geh. 1701 te Nieuwpoort, vanwaar hij naar Diest vertrok als ontvanger der keizerlijke regten.

Thomas geb. te Diest 1713.

Johannes geb. 1736 te Dixmuiden.

Franciscus geb. 1765 te Nieuwpoort.

Volgens overlevering stamt bovengenoemde Henricus van het grafelijk geslacht van Cuijck af.

Kan iemand mij mededeelen, van wien Henricus een zoon was, wanneer en waar geboren, en hoe hij aan het oude geslacht van Cuijck verwant was? F. CALAND.

MENGELINGEN.

Merkwaardige boomen in Nederland. (XXV, bl. 383; XXVI, bl. 102). De boom dien ik, als antwoord op bovenstaande vraag, hier beschrijven wil, staat eigenlijk wel niet binnen de grenzen van het hedendaagsche koninkrijk der Nederlanden, maar toch zóo na aan die grenzen, en is ook in d' aangrenzende streken van ons land, in Westerwolde of zuidoostelijk Groningerland en in oostelijk Drente zóo bekend, dat hij met recht hier genoemd worden mag.

Dicht nabij onze grenzen, aan den oostelijken rand van het groote Boertanger moor, dat reeds ten tijde van Karel den grooten en nog eeuen en eeuen vroeger, even als nu nog, de grens formt tusschen Friesland en Westfalen, aan d' Eems in 't zoogenoemde Neder-Münsterland of 't land van Arenberg-Meppen, daar leit het dorp Heede. Bij dit dorp lag vroeger een slot of burcht de Scharpenborch genoemd, die nog in 't laatst van de vorige eeu bewoond werd door leden van 't geslacht von Pinning. Sedert is dat adellijke geslacht uitgestorven, en de burcht is afgebroken; een schoone weide is er nu ter plaatse waar dat oude slot stond. In den hof van dien Scharpenborch stond een linde, denkelijk daar geplant toen men den burcht boude; misschien was die linde ook toen reeds een volwassen boom, en stond ze reeds daar ter plaatse. Bij 't sloopen van den burcht heeft men, gelukkig, de linde staan gelaten. Het is een zeer schoone boom, misschien de grootste en schoonste linde van de gantsche wereld, zeker de grootste en schoonste boom van het boomrijke Eemsland. Zij vormt met haar wijd uitgespreide takken een breede en hooge kroon, die men reeds in de verte boven d' andere boomen uitsteken ziet, als de koepel van een dom boven de huizen eener stad. Zij is nog in de volle kracht van haar groei; de stam is 18 voet hoog, van den bodem gemeten tot de plaats waar d' eerste takken zich uitspreiden; die stam staat loodrecht en heeft den vorm van een reusachtigen pijler, die in de middel een weinig saamgesnoerd is, met een breed voetstuk en een dikken kop. In het midden, waar de omtrek het kleinste is, heeft de stam een omvang van 6 vadem; hooger, waar de takken ontspringen, een

omvang van 60 voet. Hier ontspringen, op regelmatige afstanden, aan den rand van dien kop, niet minder dan 16 zware takken, die alle zeer gezond en rijkelijk met loof bedekt zijn en ieder van een tot anderhalf voet omvang hebben. Ook zijn al deze 16 takken zoo tamelijk van de zelfde lengte en wijken alle onder bijna gelijke hoeken van den stam af, zoodat het geheel een groote en schoone koepel vormt. Aan deze linde zijn nog weinig of geen teekens van verval of ouderdom te bespeuren; men kan haar toekomstigen leeftijd even min schatten als haar verledenen.

Deze boom is wijd en zijd in den omtrek beroemd en onder den naam van »de heer linde" bekend; de heer linde, dat is de heeër linde, de linde van Hee, want zoo heet het dorp Heede in den friso-saksischen tongval van die streken. Men verhaalt dat een nederlandsche krijgsoverste, die in den oorlog met Bommen-Berend (1665) den Scharpenborch belegerde, aan zijn krijgsvolk een streng bevel gaf om »de heer linde" niet te deren; en die man wordt om die reden nog heden, zeer te recht, in 't Eemsland geprezen.

Een andere beroemde boom in deze zelfde boomrijke landstreek is de zoogenoemde »Kamper Ulme," een schoone, overoude ijp, met een stam van vijf vadem dik, die op het landgoed Kampe, nabij de stad Meppen staat.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

De bijen in den rouw. (XXVI, bl. 104). Of ten onzent nog de gewoonte bestaat, door den vrager vermeld, weet ik niet. Maar wel weet ik, dat, toen ik in eene te Meppel gehoudene voordragt van dat gebruik had gesproken, oude lieden mij zeiden, dat het in hunne jeugd nog te Hoogeveen en in andere streken van Drenthe bestond. — De vrager maakt gewag van een *stukje krip* aan de korven. Maar de oude gewoonte, bij Friezen, Saksen en Franken, was, een *zwarten doek* over de korven te leggen, gelijk bij een huwelijk van een lid der familie een *roode doek* er op uitgespreid werd. Men vergelijke Hartmann: Bilder aus Westfalen, 122, Brand, Popular Antiquities, III, 300, Hofdijk, Ons Voorgeslacht, I, 98, 158 en 292. Andere voorbeelden van 't gebruik, om *dieren* in den rouw van *menschen* te doen deelen, heeft men b.v. Jona III: 7, 8, Herod. IX: 24. E. LAURILLARD.

VRAGEN.

Opschrift te Oud-Gastel.

Als de harders het ampt van de wolven hanteeren
Wie zal dan de arme schaepen regeeren.

Dit versje staat in een steen in den gevel van een huis te Oud-Gastel, tegenover den toren der Roomsche kerk.

Wie weet de aanleiding daartoe?

Persische overlevering omtrent den zondvloed. Volgens het weekblad Herrnhut (IX, n° 10), zoû de geleerde graaf L. von Pfeil onlangs, in eene voorlezing over de kometische stroomingen en hare werking op de aarde, eene persische zondvloed-sage hebben aangehaald, die in een der Zendboeken staat aangeteekend. Naar luid van die overlevering heeft eens een van 't zuiden komende onmetelijke groote vurige draak alles verwoest, den dag in den nacht verkeerd, door een heeten regen, met droppels als menschenhoofden, en met herhaalde bliksemstralen vermengd, de boomen tot aan den wortel verzengd en al het land overstroomd, totdat hij eindelijk, na verloop van 90 dagen verdwenen is. De graaf brengt dit verhaal in verband met zijn stelsel, dat de botsing der aarde met eene komeet den zondvloed veroorzaakt heeft. Vrage. Wie geeft mij de juiste bewoordingen der sage, met verwijzing naar de plaats, waar zij gevonden wordt?

*

Nationale nachtegaalslag. Eene duitsche dame verzekerde mij onlangs in vollen ernst (en zonder boosaardige zinspeling op de kwakende diersoort, welke de vreemdelingen vaak met den naam van hollandsche nachtegalen bestempelen), dat zij had opgemerkt, dat de nachtegalen hier anders sloegen dan in Duitschland, en dat zij van andere landgenooten, ongezocht, dezelfde opmerking had gehoord. Is deze opmerking juist, zoo ja, kan het gezang van andere zangvogels ook op dat der nachtegalen een wijzigenden invloed hebben? *

GESCHIEDENIS.

St. Cyriacus. (Nav. XXVI, bl. 61). Nadat Galerius Maximianus in den jare 292 door keizer Diocletianus tot caesar was aangenomen [1]), werd van lieverlede eene algemeene vervolging tegen de Christenen voorbereid. De keizer, die tot dusver uit staatkunde de Christenen gespaard had, liet zich eindelijk overhalen, om tegen hen te gaan woeden. Het vervolgingsedict werd te Nicomedië openlijk aangeslagen, en toen een aanzienlijk romeinsch Christen dit met luid uitgesproken hoon afrukte, steeg de woede van Diocletianus ten top [2]). Galerius, een hartstogtelijk voorstander van den phrygischen afgodsdienst, de eenige onder de vier regenten van den reeds waggelenden kolossus des grooten romeinschen rijks, die het christendom stelselmatig zocht uit te roeien [3]), liet ter eere des keizers een prachtig gebouw stichten (te Nicomedië?), de baden van Diocletianus genaamd [4]). Hij dwong, als een andere Farao, de Christenen van beiderlei kunne, van elken leeftijd en stand, aan dit gedenkteeken te arbeiden, om hen door harden arbeid en slechten teerkost uit te putten. Cyriacus, Largus en Smaragdus, een drietal waardige diaconen der kerk (te Nicomedië?), deden wat in hun vermogen was, om het lot der geplaagden te verzachten. Zij werden daarin geholpen door een rijken Romein, met name Thrax, welligt denzelfden, die het keizerlijk edict had afgerukt. Als dit ter kennis van Galerius kwam, werden gezegde diaconen voor hunne personen tot denzelfden arbeid gedoemd, waarbij zij nog daarenboven uit menschlievendheid hunne geloofsgenooten, wier krachten verzwakten, het werk uit de hand poogden te nemen. Als zulks de bewondering van vele Heidenen

[1]) Zie Schlossers Wereldgeschied. ned. vert. IV, 267.

[2]) Ibidem, bl. 269.

[3]) Ritter, Handb. d. Kirchengesch. 5te Aufl., Bonn 1854, I, S. 127.

[4]) Hase, Kirchengesch. (1836), S. 70: „Dem Diocletian wurden Denkmale gesetzt für die Vernichtung des Christlichen Namens." Na zijn dood of reeds bij zijn leven?

gaande maakte, wierp men hen in de gevangenis, en zocht hen door de wreedste martelingen tot afval van het christelijk geloof te bewegen. Toen dit niet gelukte, werd het edele drietal omstr. het jaar 303 (?) onthoofd.

J. ANSPACH.

St. Cyriacus. Er wordt gevraagd, »wanneer de heilige Cyriacus leefde, of hij een Romein was, enz." Welke heilige Cyriacus? In de Acta Sanctorum komen er, op verschillende dagen, wel acht voor. De meest bekende is Cyriacus, abbas in Palaestina † 566, wiens leven te vinden is Acta Sanctorum, Bolland. 29 sept. Als de vrager in nog meer heiligen belang stelt, zal hij best doen met een alphabetische lijst te raadplegen, zoo als die voorkomt in Potthast's Wegweiser, Berlin 1862.

H. AEM. W. W.

VRAGEN.

Het oudste charter van Aardenburg. Gebrek aan interpunctie in oude hss. kan soms òf verschil van gevoelen over de lezing òf verkeerde opvatting te weeg brengen. Geen Latinist zijnde moet ik dus vragen, daar de schrijver wien ik volgde reeds overleden is en zich tegenover lateren niet meer verantwoorden kan.

Het oudste aardenburger charter, hoe het perkament ook door slecht vouwen enz. beschadigd zijn moge, is van 1200 of van 1201; 't verschil moge gering zijn, hoe juister echter hoe beter. 't Is een stuk waarbij Boudewijn IX van Constantinopel (de 19e der vlaamsche graven) den zich te Rodheburch vestigenden vreemdelingen aldaar het burgerregt schenkt. Het zegel is verdwenen: alleen het zijden snoer is nog over en het schrift is een groote regtopstaande, duidelijke letter. De heer J. ab Utrecht Dresselhuis haalt het aan in een der deelen van de werken der Leidsche Maatschappij en zegt: — »hoort nu eens het oudste nog aanwezige Charter van Aardenburg, van December 1201: Ego Balduinus, enz." (Oud Aardenburg en deszelfs handel in het be-

gin der XIVe eeuw, bladz. 9 van den overdruk). Kluit heeft het II. 1. pag. 255 en Warnkönig in het Urkundenbuch, achter B. II Abth 2. S. 35 zijner Flandrische Staats und Rechtsgeschichte, Tub. 1837.

De datum is zeer duidelijk voor mij wat het schrift betreft; er staat letterlijk: Anno Domini Millecimo ducentesimo pmo Mense Decembri. Voor ik de verhandeling van D. kende vertaalde ik letterlijk: Het jaar des Heeren duizendste (en) twee honderdste (en) eerste, maand december, dus, zoo als D. zegt, december 1201.

Neen, zegt een vriend, die ambtshalve Latijn dient te kennen, dat's onzeker; 't kan ook zijn: Duizend twee honderd, den eersten (dag) der maand december.

Een tweede stuk, waarbij de brugsche *grutemeester* Gildulf en zijn broeder Willem afstand doen ten behoeve der Rhodenburgers van het *gruterecht*, dagteekende ik, even als D. (t. a. p. bl. 16) januarij 1226.

Dit stuk heeft: Anno dñi Millesimo Ducēntesimo Vigesimo Sexto mense Januario, dus alweer op mijne manier, 't Jaar des Heeren 't Duizendste twee honderdste (en) twintigste (en) 't zesde, maand jan. Neen, zegt men, 't kan even goed zijn 6 januarij 1220 en zelfs 26 jan. 1200; maar er bestaat een *vidimus*, waarin te lezen is, volgens eene oude vl. vertaling: januarij 1226 Tanderen daachs voor Ste Vincentius dach. De schrijfwijze van dat vidimus echter is alles behalve correct.

Maar nu hoe moet het zijn: 1 december 1200 of december 1201?

De dag, dit zij opgemerkt, ontbreekt meer in zoo oude stukken.

G. P. ROOS.

[De vriend schijnt zijn Latijn een weinigjen vergeten te zijn. Er staat: in het jaar des heeren 1201 in de maand december. Werd er van den eersten december gesproken, dan moest er staan *mensis decembris.*]

Amptman van St. Marien. Steven van Delen (de oudste der acht zonen van Bor van Delen, gehuwd met Elisabeth van Laer), in 1431 beleend met Laer (Veluwe), dat hem van zijne moeder was aangeërfd, en in 1453 door Jan Knorre doodgeslagen, wordt in eene

ms. genealogie genoemd Amptman van St. Marien. En in 1439 treedt zijn neef Steven van Delen, Brands zoon ex Truda Gosens, die met zijn broeder Evert v. D. en met Gerrit v. D. (zoon van Steven v. D., den Olden) den verbondbrief van 19 april 1436 bezegelde (zie Nijhoff, Oorkonden, IV, bl. 137; Sligtenh., Geld. Gesch., bl. 228*b*), in diezelfde waardigheid op. Wat was die amptmannie van St. Marien?

J. ANSPACH.

Verloting van Raaphorst in 1709. »Het *Weekblad van Amersfoort en omstreken* herinnert, dat het verloten van boerderijen, villa's enz. geenszins eene uitvinding van den laatsten tijd is. Reeds in het begin der vorige eeuw werden in ons vaderland zelfs groote landgoederen in loterij gebracht, onder anderen het huis te Raaphorst, gelegen nabij het dorp Wassenaar.

Een onzer geschiedschrijvers, de lotgevallen van dit kasteel vermeldende, zegt daaromtrent het volgende:

»Dit huis te Raaphorst heeft naderhand behoord eenen heer v. H., lid ter vergadering van de Staten van Utrecht, die het vervolgens een en anderwerf (in 1709 en in 1710) in loterijen heeft opgehangen; eerst in die van Amersfoort waartegen eene som van 72 duizend gulden wierd gestelt, ter keuze van den trekker; en, vallende toen het lot op eenen bakker en zijne dienstmaagd te Amsterdam, buiten de Utrechtsche poort, kozen die liever de aanmerkelijke geldsomme, waarmede zij beide niet luttel op de been geraakten; naderhand is 't weder verloot in de Amsterdamsche Plantaadje, en toen getrokken door den bestierder dier loterije, Hendrik Blank, die het ook weder aan een anderen heer heeft afgestaan."

Een ander schrijver vermeldt ook dat het huis Marquette, nabij Beverwijk, omstreeks dien tijd, »als de allerhoogste prijs de loterij ten prooi is gesteld, hebbende de trekker, in penningen, het aequivalent genooten."

Is er aangaande deze loterij, de toenmalige eigenaars van Raaphorst en z. meer bekend, dan in dit courantenberigt voorkomt?

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Pachtpenningen. (XXVI, bl. 71.) Of de man gelijk had, kan ik niet zeggen, maar dat de vrouw gelijk had, weet ik met zekerheid, in zoover zij het gebruiken der »pachtpenningen" vermeldde; denkelijk ook wel het doel waartoe zij — ten minsten voornamelijk — werden geslagen. Want doosjes met zulke penningen waren in mijnen kindschen leeftijd en ook nog later op het eiland Schouwen, en zeker ook elders, in bijna ieder huisgezin van den burger- en boerenstand te vinden. Slechts bij uitzondering vond men hier en daar de zoogenoemde »kinkhorentjes," door den heer Roos »keutjes" genoemd, en nog zeldzamer »kabeljauwshersentjes", porseleinachtige beentjes uit den kop, waarvan echter slechts een paar bij elken kabeljauw aanwezig zijn, zoodat het lang duren kon eer een zakje van zulke speelmerken verzameld was.

De pachtpenningen, of bij meer weelde de kinkhorens, dienden niet alleen bij het pachtspel, maar ook bij het kien- of lottospel, het uilen- en ganzebord enz. Het kienspel werd op twee wijzen gespeeld: dat het afroepen der nommers werd voortgezet totdat een der medespelers al de nommers op eene der horizontale lijnen van eene kaart bezet had en daarvoor den pot trok; of ook, dat 15 nommers werden afgeroepen en op het zoogenoemde »broederpannetje", bij den zak met nommers behoorende, geplaatst, waarna men voor de enkele nommers op zijne kaart of kaarten, voor ambes, ternes, quaternes en quinternes, uit den pot trok, op de wijze zooals de indertijd beruchte Brusselsche loterij, die echter slechts 5 nommers trok en thans zeker niet zoo bekend meer is als de plaat: *J'ai perdu!*

't Is jammer, dat vele dier oude gezelschapsspelen geheel en al vergeten geraken. Ganzeborden vindt men nog genoeg, maar uilenborden worden zeer zeldzaam; ook de zoogenoemde negenstrik op de keerzijde van ouderwetsche damborden. Uit mijn knapentijd herinner ik mij een kaartspel, dat bretten heette en alleen met de azen en prentjes gespeeld werd, maar niemand heeft mij later ooit kunnen zeggen hoe het gespeeld werd. De Navorscher ware wel

de aangewezen plaats om zulke oude dingen, al zijn ze dan zoo machtig gewichtig niet, tegen algeheele vergetelheid te bewaren.

Aangaande den naam der speelmerken nog dit: men gebruikt tegenwoordig »*fiches*"; dit fransche woord willen sommigen vrij belachelijk houden voor verbastering van het nederlandsche woord *vischjes*, omdat men wel eens parelmoeren fiches in den vorm van een vischje heeft. Overigens zij nog herinnerd, dat de speelmerken voor de gezelschapsspelen niet aan ieder der medespelers in gelijken getale werden uitgereikt, ten einde bij de afrekening tegen eene vooraf bepaalde waarde te worden opgewisseld, maar dat bij den aanvang één door het lot werd aangewezen om de pachtpenningen, of kauris, of wat dan ook, tegen zóóveel voor een duit (later: een cent) te verkoopen. Bij het einde van het spel kocht hij ze tenzelfden prijze weder in, maar zijn voordeel bestond hierin, dat de oneffene, boven het getal ter waarde van een geldstuk, niet behoefden te worden ingekocht. Op dit beginsel rustte, meen ik, het geheele »pachtspel."

Eindelijk nog eene kleine reclame. De heer Roos noemt mijne vertaling van Livingstone eene »compilatie". Dat woord heeft eene eenigzins ongunstige beteekenis. Maar ik gaf ook, blijkens den titel, eene v e r t a l i n g uit het Hoogduitsch, en wel van een der deeltjes, behoorende tot de Familiën-Bibliothek; indien het oorspronkelijke eene compilatie is, ben ik de compilateur niet, maar is dat vermoedelijk H. Wagner, schoon zijn naam niet op den titel staat gelijk bij een paar andere reisbeschrijvingen in Afrika, tot dezelfde Bibliothek behoorende en mede door mij v e r t a a l d, niet: gecompileerd.

Haarlem. H. M. C. VAN OOSTERZEE.

Pachtpenningen. De heer G. P. Roos zegt, t. a. p., bl. 72: »de pachtpenningen voor het pachtspel bestemd werden vervangen door »keutjes of varkentjes" neutjes in den zak als de koerdis of koeris in Afrika." — Wij merken hierbij op, dat in het museum van het Koninklijk Oudheidk. Genootschap te Amsterdam (zie cat. n°. 295 bl. 17) een houten openslaande speelbak met zoodanige conchylien (*katjes*) te zien is. Men zeide mij, aldaar onlangs zijnde, dat het

een O.-I. spel is. Deze *zagetandjes*, *keutjes*, worden in Friesland *bargjes* genoemd.

J. D.
L.

Pachtpenningen. (Koerdis, Koeuris.) Onder den naam van cauris, werden zij door de schepen der Oostindische compagnie hier te lande gebragt; de schepen van Ceilon vertrekkende stuwden ze voor onderlaag-ballast. Op Ceilon werden ze aangevoerd door visschers van de Maldivische eilanden. Eene niet onbelangrijke hoeveelheid kwam er dus van deze schelpsoort in den handel: men ging zelfs zoo ver, de hooge regeering te Batavia aan te schrijven om zoo veel cauris te zenden als er slechts te bekomen waren, opdat die niet in vreemde handen zouden geraken, waartegen moest worden gewaakt met de visschers der Maldiven hier toe aan te moedigen.

Eene kleine opgave der verkochte cauris met de inkoops- zoo wel als de verkoops-prijzen tusschen de jaren 1700—1725 wordt hier bijgevoegd.

1700	49,101	℔	—	inkoop	—		verkoop	16	stuiver
1705	301,751	»	—	»	—		»	$9\frac{1}{4}$	»
1710	200,000	»	—	»	$4\frac{5}{8}$	stuiver	»	$7\frac{2}{5}$	»
1715	250,000	»	—	»	$4\frac{1}{8}$	»	»	$11\frac{4}{5}$	»
1720	118,646	»	—	»	$4\frac{1}{2}$	»	»	$14\frac{5}{8}$	»
1725	136,988	»	—	»	5	»	»	20	»

De grootste aanvoer in dat tijdvak was	392,308	℔	in	1708
» kleinste » » » » »	45,238	»	»	1701
» hoogste inkoopsprijs in dat tijdvak was	5	st.	»	1725
» laagste » » » » »	$2\frac{3}{4}$	»	»	1714
» hoogste verkoopsprijs » » » »	$30\frac{7}{10}$	»	»	1718
» laagste » » » » »	$7\frac{2}{5}$	»	»	1710

LABORANTER.

VRAGEN.

Kanonnen door Karel V aan Breda geschonken. In zijn Sitio de Breda zegt Calderon, — zie Onze Wachter jan. 1876 — dat

Espinola zijn zegel niet aan de verdragspunten hechtte, vóór dat men er had bijgevoegd: »dat onder de kanonnen, die het artilleriecorps met zich uit Breda zal mogen wegvoeren, geen van de twaalf zijn mag, die weleer door keizer Karel V, met zijn wapenschild voorzien, aan de stad ten geschenke werden gegeven."

Van kanonnen, door keizer Karel V aan de stad Breda ten geschenke gegeven, vind ik nergens, dan alleen bij Calderon, melding gemaakt. Is nog iets bekend van die kanonnen met het wapenschild van dien keizer voorzien?

Utrecht. J. J. PUTMAN.

Tonnenloodjes. *a*) Met het wapen van Nassau gedekt door een schildje waarin eenige bolletjes of bésants. Kz. LO. 1792. 10. (Is dit een loodje van de Willemstad?)

b). Met een doorsneden schild: boven een links gekeerde leeuw tusschen vier blokjes: beneden twee kruisjes of kruisvormige bloempjes en een waaiervormige figuur. Kz. 1793. 12. Welk wapen is dit?

Beide stukjes behooren (in het zuiden van ons land) langs de stroomen waarschijnlijk te huis. J. D. / L.

Een duister penningje. Er is door ons gezien een penningje, ruim 20 strepen groot, van spinsbek of tin. De voorzijde vertoont het rechts gewend borstbeeld van onzen koning, met omschrift: *Willem III, Koning der Ned. G.H. v. L.* De keerzijde heeft twee wapens onder één vijfpuntige kroon, verbonden door een strik, zoo het schijnt. Daaronder, evenals onder het borstbeeld, een sterretje; het eene wapen links: een klimmende, links gewende leeuw op goud: het andere wapen rechts met een veld van goud; een breede band doorsnijdt dat wapenschild van de rechter naar de linkerzijde, van onderen beginnende. Daaronder *Elsas en Lotharingen.* Het schijnt een tendenz-penningje te zijn, misschien de zaak der onderhandeling wegens Luxemburg betreffende, korte jaren geleden. Opheldering zou ons welkom zijn.

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

Gevaerden. Art. 8 van de ordonnantie van Leycester van 4 aug.

1586, te vinden in het Groot Placaetboeck, 's Grav. 1658. I. p. 2630, vermeldt onder andere plaatsen, waarvan de munten geinterdiceerd werden, Geuaerden. Welke plaats wordt hiermede bedoeld?

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Jacob van Lennep. — Klaasje Zevenster in de achttiende eeuw. Wie Klaasje Zevenster gelezen heeft, herinnert zich nog levendig het eerste gedeelte van dat boek.

Op de kamer van den student Bol, op de Breestraat te Leiden, is de rederijkerskamer, De dorstige Pleiaden, vergaderd. De neef van een der leden, een amsterdamsch koopman, is als gast tegenwoordig. Het is juist St. Nikolaas. De vergadering is reeds gesloten, maar nog komt het banket niet, dat de gastheer besteld heeft. De gasten worden ongeduldig. Eindelijk wordt er gescheld. Een der gasten gaat heen om de deur open te doen — want de meid is naar den banketbakker om de letters te halen en de hospita is ziek — en hij komt naar boven met eene groote zware doos, die de brenger hem, zonder iets te zeggen, in de hand gegeven heeft. Men opent den doos en daarin ligt een kind. Alle staan verbaasd: zij maken allerlei gissingen, maar ten slotte komen zij hierin overeen, dat zij er niets van begrijpen, dan dit alleen, dat men er hen leelijk in heeft laten loopen. Want het gebeurde bij de politie aan te geven is geene zaak: het zal tot allerlei voor hen niet vereerende gissingen en praatjens aanleiding geven en vooral de goede naam van den gastheer zal er door lijden. Zij besluiten dus, op voorstel van eenen hunner, het kind te adopteeren, voor zijne opvoeding te zorgen en daartoe elk naar zijn vermogen bij te dragen, tot dat het zoo ver zal zijn, dat het hunne hulp niet meer noodig heeft.

Aan het einde van het boek blijkt het, dat er eene vergissing heeft plaats gehad, dat de doos met het kind, door onkunde van den brenger, aan een verkeerd huis is bezorgd.

Ik heb hier den inhoud der eerste hoofdstukken van Klaasje Zevenster zoo kort mogelijk weergegeven. Dat uitvoeriger te doen

acht ik niet noodig, omdat ik onderstellen mag, dat alle lezers van den Navorscher van Lenneps laatsten roman kennen. Maar wat misschien de meeste van hen niet weten is dit, dat wij uit de vorige eeuw een verhaal hebben, dat met die eerste hoofdstukken in de hoofdzaken groote overeenkomst heeft. Het is van le Francq van Berkhey en men vindt het in zijne Jock en ernstige akademische vertellingen mijner jeugd, Leyden 1798, onder den titel, De Braadpan, op Sint Nicolaas candidaats vaatje. Het is zeer lang; wel is het met duidelijke letter en ruim gedrukt, zoodat er niet veel meer dan twintig regels op de bladzijde staan, maar het beslaat toch niet minder dan 73 bladzijden. Reeds die groote uitgebreidheid maakt het ongeschikt om hier in zijn geheel te worden overgenomen. Doch al bestond dit bezwaar niet, dan zou ik het nog niet wagen den lezers van den Navorscher zooveel rijms van Berkhey aan te bieden, die soms wel vrij los en levendig weet te vertellen, maar verbazend langwijlig is. Ik zal dus den professor niet altijd aan het woord laten, maar hem nu en dan vervangen, waar ik staat ben in een regel of wat mede te deelen wat hij op eenige bladzijden zegt.

Er was, zoo verhaalt hij, te Leiden een student in de regten. Zijne ouders waren overleden en hadden nog al iets nagelaten: bovendien had hij een rijken oom, van wien hij erven moest. Maar die oom was zijn voogd en gaf neefjen niet meer dan volstrekt noodig was. Hij was een oppassend jong mensch: hij werkte veel en

Men zag hem nimmer dobblen, speelen,
Tenzij een ombertje op een deftige partij,
Picquet, wisk, of trente un, daar was hij somwijl bij,
Hij was meer kundig, om de schrijfpen te hanteeren,
Dan op 't Biljard te appoincteeren;
Colé, Bricol, Caché, verloopen of acquit,
Of 't wedden op de kans, hier van verstond hij niet.
Het Dambord of 't Vorstlijk Schaeken
Kon somtijds zijn vernuft vermaaken,
Men zag hem nimmer trik-trak slaan,
Dog bij geval eens wandlen gaan
Naar het Fonteintje of naar Bourgonjes Kollefbaan,

of hij reed eens te paard naar Warmond, Noordwijk of het

Schouw, en in de vacantie g' ıg hij een paar weken buiten logeeren, of — want de smetstof, die in de leidsche lucht zit, had ook hem aangetast —

uit vissen om een Baarsje,
Een Voorntje, Postje of een looze Zeelt of Snoek,
Hetgeen hij vangen kon met schakel of met hoek.

Met harddraverijen hield hij zich niet op en was geen liefhebber van Wijntje en Trijntje, zoo als menigeen, die op die manier zijnen tijd verkwist en zijn geld opmaakt, en in het einde er onder raakt,

Of zoo 't dan nog ten besten loopt,
Een Harderwijker Bokking koopt
Of door een Thesesje en een Argument te leeren,
Per slot nog weet te Promoveeren,
Wanneer Papa een man van staat is en gezag,
En een Officietje er overschieten mag.

Maar ziet, eens ontmoet onze vriend een meisjen, die hij als kind in Zeeland gekend had,

Een meisje vol van Eer en Deugd,
Volmaakt van ziel, volmaakt van talie, heusch van handel,
En onbesproken in haar wandel,

die smaak en oordeel had en »geestig dichten" kon.

Wie het Lam gekend heeft van nabij
Moest steen zijn, zoo hij schier, als hij,
Niet of verliefd werd, of niet dagt aan vrijerij.
Zij woonde hier met hare moeder, die weduwe was, maar
Die moeder had het spaansch, en schier niet om van te eeten.

De student vernieuwt zijne kennis met moeder en dochter, bezoekt ze van tijd tot tijd in hare woning op de Oude Vest en doet zijn best haar te helpen in hare armoede. Hij leeft zoo zuinig mogelijk om in staat te zijn iets voor haar te doen en spreekt eenen en anderen vriend om eene gift aan, zonder degene te noemen voor wie zij dienen moet. Doch

Door al dit medelijden
Ontstaat iets meer, dat hem nu kwam bestrijden.
Hij denkt aan meer dan enkle hulp en onderstand.
Cupido nam hem waar, in dien verrukten stand,
En stak zijn hartjen in den brand.

Het paartjen doorleefde nu gelukkige dagen; maar welhaast kwam er een kink in de kabel, want

Het vuur was in het stroo gedooken,
De vlam werd lichte laije ontstooken,
De blinde Liefde had reeds de oogjes toegelooken,

en de gevolgen zouden spoedig aan het licht komen. Nu was Holland in last. Onze student was bereid het meisjen te trouwen zoodra hij gepromoveerd zou zijn, doch dit zou nog eenigen tijd duren. Hij maakt een testament, waarin hij haar als erfgenaam benoemt, en teekent eene trouwbelofte waarbij hij erkent den vader van het kind te zijn. Maar er was meer te doen: er moest gezorgd worden voor al wat in de kraamkamer noodig was en verder voor het kind. Hij neemt zijne hospita in den arm, eene vrouw die bij de hand was en zwijgen kon. Zij voorzag in hetgeen men terstond behoefde en beloofde verder raad te schaffen.

Twee dagen voor St. Nikolaas wordt op de Oude Vest een jongsken geboren, waarbij de moeder der hospita, Marij Plijster, hare hulp verleent. Maar nu moet er een middel gevonden worden om aan het noodige geld te raken. De slimme hospita heeft reeds een plan gereed. Overmorgen, zegt zij tot den student, moet het uitgevoerd worden:

Gij staat in 't krijt bij uw Wijnkoper niet,
En daar hebt gij gewis crediet:
Daar bij, gij weet het, zijt gij 't vaatje
Nog schuldig als een Candidaatje:
Soupé, zorg daar niet voor, 't is juist dan St. Niklaas,
Verzoek Mijn Heer Hardy, dat is een noble baas,
Om aan de andere genodigde Mijnheeren
De les van zeker soort Sint Niklaas marodeeren,
Naar eisch en met beleid te leeren.

Behalve dezen moest hij nog een elftal verzoeken,
Noble bazen,
Die op geen anders beurs en aazen,
En somtijds ook de kan eens gooijen door de glaazen.
Hoor! als zij dan te saam bij een gekomen zijn,
Ziet dan niet op een glaasje Wijn,

Een halve roes moet zijn gedronken,
Maar gij, zorg dat gij zelfs blijft nuchter, niet beschonken.
Dan, als gij zegt,
Mijn Heeren, 'k heb voor een soupé
Nu geen colacion, of andren omslag ree,
A la studenticoos, een boterham, wat worst, kaas en brood.
Ik wed om wat ge wilt, dat Hardy zegt, geen nood,
Het is nu Sint Niklaas mijn Heeren,
Die zal wel zorgen, dat wij lekkertjes soupeeren.
Allon, wie gaat met mij, op avantuur marcheeren?
Gij moet dan met Hardy gaan en zorgen dat gij op de Haarlemerstraat blijft.
Als dan de klok slaat hallef tien,
Zult gij daar een koksmeid met eene braadpan zien,
Die moet gij pakken zonder teemen,
'k Verzeker u, de meid zal hem wel laten neemen,
Mits gij haar niet te lomp trakteerd.

Het behoorde in den tijd, waarin dit verhaal ons verplaatst — het midden der vorige eeuw of iets vroeger — tot de liefhebberijen der leidsche studenten, om op den avond van St. Nikolaas op strooptogten uit te gaan. Zij overvielen de dienstmeisjens, die met volgeladene doozen of manden van de koks of banketbakkers terugkwamen, ontlastten ze van hare vracht, en deden zich te huis gekomen, trotsch op hunne heldendaden, aan de veroverde zoetigheden te goed. De burgers pruttelden daar wel over, maar er was niet veel aan te doen. Men moest zich vergenoegen met op de eene of andere listige wijze wraak te nemen op de stroopers. Zoo gebeurde het dat een student bij zijne vrienden kwam, vrolijk over den goeden buit dien hij gemaakt had; maar bij onderzoek bleek het te zijn,

een bun vol eerstgeboren katten,
Die zeekere arme vrouw
In 't Rapenburg verzuipen wou.

Of wel een dienstmeisjen kwam te huis zonder het gebraden vleesch dat zij had moeten meebrengen en dat, zegt Berkhey, »op eene avond-maaltijd, waar ik zelve gast was, moest worden opgedischt," maar luid lachende, want zij vertelde, »dat een heer met een

scharlake gegalloneerd kleed, haar het vleesch willende ontweldigen, zij onder haare tegenstand, gestadig hare hand in het potje met braadvet stak en hem quasi al smeekende, over de armen streek om de pan en het vleesch te behouden, dat zij, dit niet helpende, de braadpan moest laten glyden, en hem voorts het potje vet over 't hoofd uitstortende, het op een lopen gezet had."

Toen dus de heeren op hunnen strooptogt uitgegaan zijn, kleedt de hospita zich als eene koksmeid, loopt haastig naar de kraamvrouw, aan wie zij haar plan mededeelt, legt het kind behoorlijk ingepakt in eene braadpan en is er spoedig mede op de Haarlemerstraat. De student en zijn vriend zijn op hunnen post, zij grijpen de braadpan, die zij zich na kleinen tegenstand liet ontnemen en gaan er mede naar huis. Maar de hospita is hun voor geweest en heeft reeds al het noodige klaar gezet. De studenten komen, de eene na den anderen, terug. Zij onderzoeken den buit, dien de verschillende gasten hadden medegebragt, en toen men eindelijk de braadpan opent, staan alle verschrikt en verwonderd. Wat zal men doen met de »levendige carbonade," die er in ligt?

Men vraagt elkander om adviezen,
Wat in dit vremt geval te raden of te kiezen?
Vraagt m'elders raad? men is beklapt:
Te Vondeling? men word betrapt:
En wie zal dan die daad verrichten?
Geen een wil voor den ander zwichten,
Of 't heel Gezelschap moet er aan,
Dit kon hierom dan ook niet gaan:
Zich bij de Rector aan te melden,
Dat was voor deeze Nik'laas helden
Een onvermijdelijke Correctie op de daad
Van af te zetten op de straat:
En raakte het geval bekent bij and're snaaken,
Pasquillen zonder end, die men er op zou maaken!
Ligt was er een Poëet of spotgeest niet te pluis,
Of maakte een klugt, gelijk aan die van 't Koffijhuis [1]);
Geen een kwam zeker in Collegie of disputatie,
Of kreeg er een felicitatie

[1]) Wat voor eene klucht is dit?

Met het Papaatjeschap van Sinte Nicolaas,
Het Peetoomschap voor 't minst van zulk een nob'len baas.

Maar nu kwam de hospita binnen, die aan de kamerdeur alles afgeluisterd had.

Zij keef kwanswijs, dat men een Kind tot haarent bragt,
Dog staat inmiddels, om haar olijkje, en lacht:
Na dat zij 't Kindje had bekeeken;
Zoo vong het wijf dus aan te spreeken!
Zoo, Heeren, dat is nu wat moois!
Dat heet ik eerst Studenticois,
Dat zijn Sint Nic'laas Avantuuren,
Een schoone Jongen in de Luuren,
Die dertien Vaders hebben zal:
Wie hoorden immer zulk geval?

Nadat men eenigen tijd heeft beraadslaagd komt de hospita met een voorstel voor den dag.

Hoor Heeren! zegt zij, als gij ieder alle week
Uw hand eens over 't harte streek,
En ieder gaf een gift, tien stuivers of een Gulden,
Nadat zijn Speelbeurs het kan dulden:
En ik bezorgde 't Kind ter Min,
Dat was het besten in mijn zin;
Dan was 't onschuldig Kind geborgen,
En uwe Menschen-min zou strekken tot zijn borgen:
Ik weet een frissche Min, gezond en van goed zog,
Zij is twee daagjes slechts oud Kraams; — en nog
Van eerelijken staat, vrij van list en bedrog; —
'k Sta borg voor alle Secretesse
Van haar, en ook van mij der Heeren dienaresse.

Het voorstel wordt aangenomen en het kind voor rekening van de heeren bij de moeder besteed.

De vertelling is hiermede niet ten einde; ik kan echter wat er nog volgt onvermeld laten, omdat het hier niet ter zake doet.

Vraagt men, hoe kwam Berkhey aan dit onderwerp? hij deelt ons dat mede in de volgende aanteekening: »Het geval in deeze vertelling is in vroeger tijd van mijne jonkheid geschied en waarlijk gebeurt. Ik heb de vroedvrouw, doorgaans genaamt Marij Pleijster,

woonende op het Levendaal, zeer wel gekent, en verders door geloofwaardige personen omstandiger berigt hier van gekregen; eenige zeeuwsche heeren alhier op de studie konden de zoon nog, die in de Braadpan te vondling had gelegen. Naderhand is een dergelijk geval gebeurt, waar van ik de Man en 't Kind gekent heb, te weten van zekere Kore, een kok, doorgaans Kore de kok, woonende op de Langebrug in het huis, Salomons tempel genaamt, die insgelijks een Kind, zijnde een Meisje, in een Braadpan bij haar eigen Moeder bestelde, en het zelve onderhield: dit Meisje heb ik gekend, en leeft, zoo ik meen, nog te Amsterdam, alwaar zij als een brave Burger-Vrouw getrouwd is."

En nu, is van Lennep voor het eerste gedeelte van Klaasje Zevenster bij Berkhey ter markt geweest? Hierop moeten wij antwoorden, neen. Hij zelf zegt, Navorscher XVII, bl. 134, dat die heele historie van de Pleiaden en het aan huis brengen van dat kind, louter een werk van zijne vinding zijn. »Wel is waar," voegt hij er bij, »nadat mijn roman verschenen was, is mij verhaald, dat werkelijk door de leden van een studentengezelschap een jong meisje is geadopteerd en opgevoed — wat alweer toont dat men niets nieuws meer bedenken kan, of 't blijkt later niets nieuws geweest te zijn; — doch die bijzonderheid was mij geheel onbekend."

Wij hebben geene reden om aan de waarheid van deze verklaring te twijfelen. Wij weten toch, dat van Lennep niet schroomde, waar hij iets van zijne gading vond, dat over te nemen; maar wij weten ook, dat hij niet schroomde dat eerlijk te erkennen. Hadde hij nu bij het schrijven der genoemde hoofdstukken, hetzij aan de vertelling van Berkhey hetzij aan de gebeurtenis waar deze op gegrond is, gedacht, hij zou, daar mogen wij ons verzekerd van houden, dat niet ontkend hebben, toen hij in den Navorscher over zijn werk sprak.

Toch is de overeenkomst zoo groot, dat wij naauwelijks kunnen gelooven, dat zij geheel toevallig zou zijn. Misschien dus dat zij op deze wijze moet verklaard worden. Het gebeurt ons wel eens — mij althans is het meermalen gebeurd — dat wij iets zeggen of schrijven, wat wij voor eigen vinding houden. Men zegt ons dat wij het van elders hebben, maar wij kunnen het niet gelooven.

Eindelijk bewijst men het ons duidelijk, en nu zijn wij overtuigd en begrijpen hoe de zaak zich heeft toegedragen. Wij hebben het lang geleden hier of daar gehoord of gelezen, maar er niet meer aan gedacht. Na jaren herinneren wij het ons; maar wij zijn vergeten dat het herinnering is, wij zien het aan voor iets dat wij zelve gevonden hebben. Zoo vermoed ik, zal het van Lennep gegaan zijn. Waarschijnlijk heeft hij in zijnen studententijd het verhaal wel eens gehoord, maar er niet bijzonder veel acht op geslagen. Veertig jaren later verhaalt hij iets dergelijks, een kind wordt op den avond van St. Nicolaas in eene doos te Leiden op de kamer van eenen student bezorgd, waar een gezelschap bij een is: al de aanwezige adopteeren het en nemen de zorg voor zijne opvoeding op zich. Het is herinnering van hetgeen hij lang geleden gehoord of gelezen heeft; maar hij is dat zoo geheel vergeten, dat hij, ook later, wanneer men hem vertelt, dat zoo iets in vroegeren tijd werkelijk heeft plaats gehad, blijft gelooven dat hij er nooit te voren iets van heeft gehoord.

P. LEENDERTZ WZ.

Het Oera Linda Bôk. (XXV, bl. 585). Ware het bestaan hebben van dit veel besproken boek vóór de ontdekking der zwitsersche paalwoningen in 1854, niet het best uit te maken door het onderzoek van het testament, waarbij het handschrift aan den tegenwoordigen bezitter beweerd wordt gelaten te zijn? Het is waar, dat reeds in 1829 (volgens anderen al in 1820) de overblijfselen der gezegde paalwoningen zijn opgemerkt geworden (zie Le Magasin Pittoresque, 1855, p. 36, en O. Mothes, Illustrirtes Baulexikon, 1868, Bd. III, S. 86, o. h. w.) maar voor de wetenschap werden zij toch eerst wereldkundig na jan. 1854. Dat vier vrienden van den huidigen eigenaar van 't handschrift verklaren, dat zij van 't bestaan van dat handschrift sedert een bepaalden tijd geweten hebben, bewijst nog niet, dat zij 't op dat tijdstip met hun oogen hebben *gezien*. Er moet notarieele zekerheid zijn en die behoort gegeven te worden.

*

VRAGEN.

Egmondsch handschrift. In de vorige eeuw bevond zich op de bibliotheek te Bremen een handschrift zijnde eene overzetting van Plinius, Hist. animal., in nedersaksische of platduitsche rijmen door Pieter Stoulbelszoen van Stoulben, priester, wonende to ter tijt tot Egmonde, in 't jaer ons heere MCCCC drie en vijftich, met gekleurde afbeeldingen van dieren.

Is er van dezen egmondschen priester meer bekend en is dit zijn rijmwerk voor onze oud-hollandsche taalkunde van eenige waarde?

In de Kerkel. gesch. van v. Heussen en van Rijn wordt genoemde Pieter Stoulbelsz. niet opgegeven onder de egmondsche geestelijken en op de boekenlijst van het egmondsche klooster door van Wijn in zijn Huisz. leven uitgegeven, komt geen Plinius voor.

G. A. S.

Opzius jocoserius. Ik leze in het belangrijk werk van dr. G. D. J. Schotel: De Academie te Leiden, bl. 331 enz. dat de Opzii Jocoserii dissertatio etc., algemeen aan O. P. Zaunschlifer wordt toegeschreven. Maar zou er onder den pseudoniem Opzius Jocoserius geen hollandsch regtsgeleerde schuilen, wijl in de uitgave van 1684 en eene latijnsche van 1683, het Latijn niet met duitsche, maar met hollandsche spreekwijzen en rijmpjes doormengd is."

Kan men ook uitvorschen wie de schrijver is? J. C. K.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Portretten van Corn. en Frederik Houtman. (XXVI, bl. 79). Voor zooverre mij bekend is bestaan er geen geschilderde of gegraveerde portretten van de gebroeders Houtman. Alleen kan men den onbekenden vrager mededeelen, dat er een kaart van Ambon bestaat, waarop het portret van Frederik Houtman voorkomt. In den linker hoek boven dat portret ziet men zijn

wapen, de paauw met opgeheven staart. Men weet dat Frederik Houtman voor de eerste maal gouverneur van Ambon was van 1605—1611; bij resolutie van de 17en van 1 september 1618 werd hij andermaal als gouverneur van Ambon aangenomen. De bedoelde kaart bevindt zich in het Nationaal Museum, Prinsengracht in den Haag.

LABORANTER.

VRAGEN.

Abdij van Baudeloo in het land van Waes. Een mijner vrienden houdt zich bezig met het verzamelen van alles wat betrekking heeft op bovengenoemde abdij, om later, als 't kan, er eene geschiedenis van uit te geven. Tot nu toe zoekt hij nog te vergeefs naar eene teekening dier abdij en wil daarom den Navorscher te baat nemen en vragen of in Nederland in de eene of andere prentverzameling niet eene teekening dier abdij is, zoo als zij zich vertoonde voor hare verwoesting ongeveer 1570. Wie kent haar en wil hem er aan helpen of zeggen waar ze te vinden is.

St. Gilles Waes. F. CALAND.

VEREENIGING VOOR NOORD-NEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

Orgels te Haarlem. Dezer dagen verschillende stukken betreffende de Vereeniging doorzoekende, kwamen mij eenige aanteekeningen in handen, die, door mij onbekende oorzaken, tot dusverre niet in de gewone mededeelingen zijn opgenomen. Ik laat ze alzoo hier volgen, den inzenders verschooning verzoekende dat hunne naam daaronder ontbreken, aangezien ik die niet ken, en ze op de stukken niet voorkomen.

S. SPELLERS.

Twee verzoekschriften aan de regeering van Haarlem. Op de Requeste van M. Philips Janss. van Velsen organist dezer stadt,

over de veertich jaeren geweest synde inde groote kercke alhier versoeckende dat mitsdien hij nu all over de drye en tsestich jaeren oudt es, ende te met de gebreecken des ouderdoms begint t' gevoelen, ende dat den dienst (bysonder het clocke geslach) nyet en mach ledich staen, dan moet soo wel bij nachte als bij dage waergenomen, ende sorge daer voren gedragen werden, ende om alle Inconvenienten te voorcomen ende den dienst voorz met eeren wel te bewaren (aengezien nyemant alhier vuyre noch tyt en heeft daer op hy hem soude mogen verlaten) dat myne heeren gelieven wilde hem suppliant te gunnen dat Cornelis Helmbreecker syne cousyn nu jegenwoordich organist tot hoorn syne assistent mochte wesen, omme den selven alhier te vestenen in den dienst voorsz. ende dat den selven daer vuer mochte toegevoegt ende geaccordeert werden een redelijck jaerlicx pensioen alsoo den suppliant op hoope van desen synen voors. cousyn noyt vastelycken tot hoorne heeft willen verbinden. Nyettegenstaande hy daer toe tot veele en verscheyden malen versocht es geweest dan den selven altoos vry heeft gehouden, omme alst noode deede ende den suppliant hem te doene hadde te ontbieden ende by siecte ofte andere ongeval te mogen gebruycken. Waer op alvooren te disponeren verstaen wesende te sonderen wat desselfs cousyns eysch soude wesen, voor synen dienst ende subsidie voorsz. heeft nader hant den suppliant tselve gesondeert ende synen cousyn hier ter stede hebbende doen comen aenden heeren Burgemeesteren mondelinghe gerapporteert ende openinge gedaen, dat hy daer vooren was eyschende drye hondert ponden tot XL grooten vlaems 't pondt int jaer, daer by voegende dat hy tselve nyet minder en soude connen doen, vermits hy een groot tractement tot hoorn was soeckende ende veel meerder noch soude konnen bedingen, soo hy hem maer hadde willen verbinden ende tselve gebracht ende gelecht weesende in naerder communicatie ende deliberatie Es geresolveert ende geaccordeert, dat den voorn. Cornelis Helmbreecker tot subsidie als vooren naer dat hy syne demissie ende ontslach binnen hoorne sal hebben gevordert sal werden aengenomen ende dat hem voor jaerlicx weddens sal volgen ende toegelegt wer by desen, de somme van drye hondert ponden tot XL grooten vlaems tpondt innegaende van den dage als hy hier sal wesen gearriveert ende syne domicilie ende woonstede weder-

omme sal hebben genomen, daer by mede verstaende dat den selven Helmbreecker tvoorsz. officie ofte dienste door doode ofte afsterven van Mr. Philips voorsz. ofte desselffs merckelicke Indispositie ofte andere ongeval comende te vaceren voor allen anderen daer toe sal wesen ende gehouden werden voor geprefereert, gerecommandeert ende gefavoriseert. Aldus gedaen ende geresolveert opter E heeren Burgemeesteren camere den XXIsten February Anno XVIc negenthien present den Burgemeesteren ende Schepenen als int register. In kennisse van my

(was geteekend) Jacobs.

1619.

Aende E.Heeren Burgemeesteren ende Regeerders der Stadt Haerlem.

Verthoont reventelyk Uwer E.dienstwillige Mr. Baltis germersz. orgelmaecker, hoe dat by Supplt. van U. E. aengenomen hebbende te maecken het posityff onder tgrootte orgel inde groote kercke deser stadt voor de somme van acht hondert car. guldens volgens besteck daer van synde nu bevindt dat soo door tgeen buyten tselve besteck als tgeen door sonderlinge curieusheyt daer aen es gemaect hy suppliant op verre nae met de bedungen somme niet en soude toecomen om een redelyck arbeytsloon daer aen te verdienen als claerlicken blijckende by tregister daer van gehouden datter aen materiaelen off knechts loon aen geconsumeert es omtrent seven hondert en vijftich ca. guldens, sulx datter vijftich guldens voor syne suppliants en syns soons grooten arbeyt en naerstigheyt den tyt van vier en dertich weecken daer aen besteet soude overschieten Ende alsoo hy suppliant meent redelick en rechtmatich te wesen, dat hy vant buyten werk ende ook van overtollige curieusheyden — extraordinaire behoort te werden betaelt dat mede uwer E. met syne enorme schade nyet gedient synde wel genegen syn den arbeytsman van syn verdiende dachloon in alle billicheyt te vergenoegen, soo keert hy hem seer reverentelijk tot Uwer E. versoeckende dat Uwer E. believen hem supplt. toe te voegen soodanige somme boven tbedongen loon als Uwer E. sullen oordeelen tot reparatie van syne schade te behooren twelck doende.

Ter zijde staat het volgende:

1634. N°. 1. Burgem. ende regeerders der stadt haerlem ordonneren desen gestelt te werden in handen van den heer Auwel Akersloot out schepen Joost van der Graft ende Salomon de Bray om tversoeck t'examineren ende gelegenheyt tinspecteren ende hare E. te dienen van advyse actum ter camere den XII january 1634.

Notaa van de onkosten van de Materialen ende knechts arbeyts loon van het macken van het posetief in Suntte bavo kerck tot haerlem begonnen den eersten juny 1632.

In den eersten 8 groote wageschots houten en een half hondert Clap hout tot	52— 0—0
Noch 7 groote wageschotten en een half hondert Claphout tot	54— 5—0
Noch de houtsagers gegeven	7— 4—0
Noch de houtsagers van sagen gegeven	3—14—0
Noch 500 pont orgel loot tot	50— 0—0
Noch 450 » » » »	45— 0—0
Noch 4 wageschotten en een quartier Claphout tot .	26— 0—0
Noch de houtsagers van sagen gegeven	6— 8—0
Noch 2 dosyn wit leer tot.	6— 0—0
Noch an tin en soldeer.	6— 0—0
Noch aan hout koolen	5— 0—0
Noch van drayen gegeven	11— 0—0
Noch 400 pont orgel loot tot	40— 0—0
Noch de beeltsnyder van snyjen	16— 0—0
Noch van drajen van de deckers knoppen en schijven.	10— 0—0
Somma	348—11—0

Volgt aen de andere sydt

Noch aen vracht van hout loot en wit leer gegeven.	8—12—0
Noch aen lijm	6— 9—0
Noch aen doove koolen.	7—14—0
Noch aen kaersen.	10— 0—0
Noch van huishuur die wy hier verwoont hebben de tyt dat wy hier geweest hebben van 23 weecken .	46— 0—0
Somma	78—15—0

Van arbeyts loon van de knecht Dirck Thomassen gegeven daechs 16 stuvers.

In den eersten van 5 weecken betaalt.	24— 0—0
Noch van 10 weecken 3 dagen en 1 schoft betaalt .	50— 0—0
Noch van 15 weecken en 3 schoft	72—12—0
Noch van 7 weecken ende ander half dach	34—16—0
Noch van 7 weecken betaelt	33—12—0
Noch van 14 weecken betaelt	67— 4—0
Somma	282—16—0
Somma tsamen	746— 2—0

Voor het super octaef	125— 0—0
Voor het quinprestant	140— 0—0
Voor het octaef	150— 0—0
Voor de holpeyp	210— 0—0
Voor het helpen van de vier holpeypen ende het maecken van het secreeten welbortjen tot deselve holpeypen.	80— 0—0
Voor het accorderen van het bovenste warck. Nae het posetief	125— 0—0
Voor de pylasters Cappytelen rande loverk en bochjens schoorsel van de galderyen so voort de borstweringe als op het posetief.	42— 0—0

Oude rekening betreffende de orgels in de kerk te Haarlem.

A°.

1423. Item gegeven vander cleyn oirgel te vermaken vi gouden scilde.

1432. Item van die blaesbalgen an d'orgele te vermaken x cromstairt.

1437. Item ene meester, van orgele te maken, die Claes Allijnssoen wt Brabant gebrocht had om der stede oirgelen te besien eñ een nuwe werc te maken geg. van sinen costen, reysen, wech eñ weder ts. vi ℔ x st. vij d.

1451. Item gegeven van die orgel te versien xv dage xv st. vij d.

1455. Item gegeven Janes die orghelmaker van dat hij van Noortich ontboden was bij der stede te comen xv stuvers eñ op die tijt so vergaerd men hem om met hem over een

te comen van die blaesbalghen an die grote orghel te versien ṽteert oick xv st.

1457. Item gegeven van die blaesbalgen van die groote orgel te vermaken x st. ft xiij st. iiij d.

1465. Item gegevē den orgalisten van delf eñ van leyden, die hier ontboden waren om die orgelen te proevē eñ te warderen, elken eene gouden leeū voir zijnen arbiet ft tsame iiij ℔.

1466. Item gegevē den orgelmaker Pieter Gerijtsz. op Rekenijñ. van dat hij die orgel gemaict heeft iiij R. gulden ft xxxij ℔.

1466. Item gegevē Pieter Geerijtsz. die orgelmaker op sinte Gallen dach bij handen van Wouter van Bekesteyn iiij R. gl. ft xxxii ℔.

1466. Item gegevē Pieter Geerijtsz. die orgelmaker xiiij ℔ v st. x d. ft cxiiij ℔ 6 st. vij d.

1552. Arijs Garbrants, de kistemaker, betaelt de somme van acht ponden, achttien scellingen van veertich groōn vlaems 't pont, te weeten vi £ vi st. van dat hij achttien dagen onledich geweest ende gewrocht op te groote orgel binnen de p̄rochiekercke aen 't oude werck, dair eensdeels wat vergaen was tot seeven stuvers daegs, noch gelevert an spijckeren, houtwerck, ijserdraet, cooperdraet ende anders ts. ij £ eñ voor 't verstelle van de schuyftrompette xij st. compt 't samen alst blijct bij sijn quyt. ende ordre viij £ xviij st.

1554. Meester Allaerdt Claeszoon orgelmacker bet. de som̄e van vijff ponden tien scellingen ter cause van gelijcke som̄e hem bij den burgemeesters toegevonden, ten bijweesen ende kennisse van Mr. Claes, organist der voors. stede voor sijn arbeitsloon eñ costen van dat hij gemaict heeft een nyeuwe register int posityff staende an de groote orgel in de p̄rochie kercke deser stede compt hier v £ 10 sc.

1568. Arijs Garbrantsz Clockestelder betaelt zeven ponden acht scell. zes penn., munte dezer Reeckeninge, ter cause van dat hij de blaesbalghen van den grooñ orgel in de groote kercke geholpen ende gerepareert heeft, mitsgaders Leer, lijm, coolen ende een reep aent voorslach enz. vij £ viij sc. vi p.

1588. Pieter Jansz. orgelmaker van Vuytrecht betaelt de some van hondert 't seventich ponden vuytsaecke dat hij de vrouwen orgel in den grooten kerck binnen dezer stadt voorsien ende 't principael werck, in 't generaal geheel ontstelt zijnde, geaccordeert heeft, daer inne sijn dese registers te weten: een prinstant van zes voet, een octaef van drie voet, een (mixtuer?) ende noch een scherp, wesende 't voors. principael een holle pijp van zes voeten luydende, noch een open fluyt drie voet Luydende, noch een gemschen hooren luydende anderhalve voet, noch een sufflet, noch een gehèel nyeuw register trompetten van nyeuws gemaect luydende zes voeten, noch geholpen 't pedael ende trompetten eñ in de borst een quintede luydende zes voet eñ noch een register regael Luydende vi voet, all naer breder vermelden van ordonn. clxx £.

Aanteekeningen uit het Archief van Haarlem.

18 junij 1623 trouwt Claes Janss., orgelist van Purmerende, met Reynou Pietersdochter van Haarlem.

5 april 1695 betaald aan mr. Jacobus Galtus van Hagerbeer, orgelmaker de som van 100 gulden door order van heeren Kerkmeesters.

26 sept. 1703 begraven Pieter Brouwer, orgelist.

TAALKUNDE.

Spreekwoorden en spreekwijzen aan den Bijbel ontleend. (Vervolg van dl. XXV, blz. 559).

Kalf. De Israelieten maakten zich in de dagen van Aäron in de woestijn een gouden kalf, aan hetwelk zij afgodische eer bewezen, zie Exod. 32, vs. 4, 6 en vgl. Bijb. Wdbk. II, 302a. Aan dit voorval is, — geestig, maar niet strikt historisch, want Exod. 32 vs. 3, 4 is sprake van een afgodsbeeld, tot welks oprigting de Israelieten zich van hunne gouden kleinooden hadden *ont-*

daan! — de spreekwijs ontleend: *hij is een aanbidder van het gouden kalf* (vgl. Harrebomée, »Sprkwbk," III, LIX) of: *het gouden kalf is het eenig voorwerp van zijn godsdienst.* Men noemt *aanbidders van het gouden kalf* de zoodanigen, die onder den schijn van godsdienstigheid geldzuchtig zijn, en de godsdienstigheid of den godsdienst zelven te baat nemen om hun gouddorst te bevredigen. Zij zijn derhalve onderscheiden van Mammondienaars, want dit zijn geldzuchtigen in 't algemeen. Wanneer men bij gevolg geldzuchtige en geldgierige godsdienstleeraars Mammondienaars heet, is dit minder juist; men moet hen aanbidders van het gouden kalf betitelen. Dat er van de zoodanigen steeds minder, en eindelijk, zoo mogelijk, geen één meer moge aangetroffen worden, is de hartewensch van ieder, wien het belang van den godsdienst, vooral in den tegenwoordigen tijd, ter harte gaat. Meer in 't bijzonder brandmerkt men met dezen naam zoodanige godsdienstleeraars, die om des profijts wil groote belangstelling toonen in, veel sympathie gevoelen voor rijke en aanzienlijke gemeenteleden. Daar m. i. dit gezegde met het oog op zijn oorsprong, in het naauwste verband tot den godsdienst moet verklaard worden, schijnt het gedwongen en onnatuurlijk te wezen, de uitdrukking *aanbidder van het gouden kalf* toe te passen op een saletjonker, die uitsluitend aan rijke meisjes zijn hof maakt. Wat men als reden voor deze toepassing bijbrengt, dat de Oosterlingen hunne vrouwen en meisjes bij koeien en kalveren vergelijken, en dat het gouden kalf der Israelieten eigenlijk geen massief gouden, maar een met goud overtrokken of *verguld* (מַסֵּכָה a rad. נָסַךְ in de tweede beteekenis = *texit*, zie Gesen. Lex. Hebr. in voce) beeld zij geweest: is misschien meer vernuftig dan waar; want volksgezegden hebben gewoonlijk niet een zóó diep liggenden oorsprong. Dat het beeld van *goud* was gegoten, dit blonk het volk in de oogen. — Over *kalf Mozes* vgl. Nav. XXV, 81, 82.

Hij is van het kalfje genezen. Tuinman, Nederduitsche Spreekw. I, 345 schrijft, dat men dit van iemand zegt, die uit iets kwaads gered is, waarin hij zich door zijne eigene schuld gebracht had. Maar hoe kan dit, zoo als hij stelt, ontleend wezen van eene koe, die een kalf heeft geworpen? »Eigenaardiger", oordeelt Sprenger van Eyk (Vaderl. Spreekw., Handleid., Proeven bl. 85, 86), »zou

het zijn af te leiden van het gouden kalf der Israelieten, die door de voorbede van Mozes vergiffenis erlangden;" nogtans gelooft hij, dat men ook dan nog het rechte spoor bijster is. Hij meent dat het spreekwoord meest gebruikt wordt omtrent iemand, die »door middel van onaangename bejegening van zijn verwaandheid of inbeelding is genezen," denkt daarbij aan dat gedeelte van een hoefijzer, hetwelk *kalfje* wordt genoemd, en stelt zich dan iemand voor, die een slag van een paard gehad hebbende, genezen wordt van de wond, hem door het kalfje toegebragt, maar zich nu ook niet meer, zoo als te voren, in die gevaarlijke nabijheid waagt. Harrebomée (Sprwdb., I, 375b, 376a) denkt aan een nathals, die den drank loost door hetzelfde kanaal, waardoor hij dien had ingenomen. Anderen anders. Ik weet het niet, doch houd de verklaring van van Eijk voor meer waarschijnlijk dan die andere, hoewel het gezegde dan eigenlijk moest luiden: »hij is *door* het kalfje genezen." Het is alzoo *niet* uit den Bijbel geput.

Zoo gij met mijn kalf niet geploegd hadt, gij zoudt mijn raadsel niet hebben uitgevonden. Dit gezegde van Simson tot de Philistijnen, die door bemiddeling van des eersten bruid, achter diens raadsel gekomen waren (Rigt. 14: 14, 18), wordt nog gebezigd in dezen zin: zoo gij mij dit of dat geheim niet op de eene of andere wijs ontlokt hadt, zoo gij het door mij niet wist, gij zoudt er nooit achter gekomen zijn. *Hij ploegt met eens anders kalf* beduidt mitsdien: hij wendt de wetenschap, kunde, arbeid van een ander als zijne eigene aan. Zoo *pronken* velen, zegt Tuinman (op. laud. I, 4), gelijk de kraai van Esopus, *met eens andermans veeren. Ploegen* wordt ook in 't algemeen gezegd voor naarstig arbeiden, zie Spr. 13: 23, 20: 4, Jez. 28: 24, 1 Kor. 9: 10, en vgl Luk. 9: 62, alsmede ons gezegde *ploegen en zwoegen.* Kalveren of runderen (trekossen) werden in het Oosten voor den ploeg gespannen, en zoo was het ook onder Israel, zie Bijb. Woordenb., III, 221b. Spr. v. Eijk verklaart (op. laud. II, 42) het spreekw. *te* algemeen nopens iemand, die door een ander met raad en daad ondersteund wordt. Ook is het zeer te betwijfelen, of wij mogen berusten in zijne verklaring: »het kalf is Simsons bruid, want de Oosterlingen vergelijken hunne vrouwen en meisjes bij koeien en kalveren." Ik geloof niet, dat Simson, toen hij dit gezegde uitsprak, aan zijne bruid dacht,

maar in bij den Oosterling zoo zeer geliefde beeldspraak bedoeld heeft: »bijaldien gij u niet bediend hadt van 't geen gij door mijn eigen toedoen wist," enz. Men zegge niet, dat »kalf" hier regtstreeks op de bruid ziet, wijl het vrouwelijk עֶגְלָה en niet het mannelijk עֵגֶל in den grondtekst staat; want de forma feminina wordt hier, dunkt mij, alleen gebruikt om op חִידָתִי te kunnen rijmen. Ook Gesenius, Lex. Hebr. in voce, verklaart עֶגְלָה door »juvenca aratro juncta," zonder meer. Gedrongen is de kantteekening: »de landlieden graven en werpen, door den dienst der beesten, bij het ploegen den grond op, zoodat *ontdekt wordt wat verborgen was.*" Bij Sprenger van Eijk (Handl. Landleven, bl. 30) wordt het gansche onderhoud van Simson met zijne bruiloftsgasten aldus dichterlijk voorgesteld:

Simson: ik wil met u thans raadsels spreken, raadt dezelve!
De gasten: zeg dan uw raadsel! wij hooren aan.
Simson: van den eter kwam spijs, van den sterke en wreede zoetigheid.
De gasten: zoeter is niets dan honig,
sterker is niets dan de leeuw.
Simson: hadt gij niet geploegd met mijn kalf,
gij zoudt niet opgelost hebben mijn raadsel.

Dit doet denken aan de Proeven van Strophenbouw, van prof. Jongeneel (Deventer, Ter Gunne 1870). — *Hij is nog een ongewend kalf* (vgl. Jer. 31: 18, waar het getuchtigde Efraim vergeleken wordt met een dartel kalf, dat door slagen getemd wordt); — zoo spreekt men van een jong mensch, dat aan tucht gewend moet worden. — *Het gemeste kalf wordt geslagt* (vgl. Luk. 15: 23, 27, 30, waar het ter eere van den verloren zoon geschiedt na zijne wederkomst in het vaderlijk huis) = het beste wordt opgedragen, om goede sier te maken. Ook aan Saul werd door de tooveres te Endor een »gemest kalf" voorgezet, volgens 1 Sam. 28: 24. *Nu mag het gemeste kalf wel geslagt* (*worden*) = nu mag het wel vetpot zijn in dit zoo heugelijk geval. *Hij roept om het gemeste kalf* = hij wil er een feestelijken dag van hebben. — *Niet door kalveren- en bokkenbloed* (Hebr. 9: 19), *maar door het bloed van Christus wordt onze conscientie gereinigd van doode werken, om den levenden God te dienen* heet het Hebr. 9: 14, alwaar »kalveren-

en bokkenbloed" eene specificatie is van »de onder de Mozaische bedeeling aangebragte offeranden", die alleen lichamelijke of uiterlijke onreinheid vermogten weg te nemen; terwijl de door den gekruisten Verlosser gebragte offerande eene geestelijke reiniging te weeg brengt.

Kanaän. — Hij spreekt de tale Kanaäns. Egypte was van oudsher voor de Israelieten de repraesentant van het Heidendom, en die de tale Kanaäns spreken beschouwen de menschen, onder wie zij leven, ook als Heidenen. Nu zouden er, — naar de voorstelling van Jezaia (19: 18), die aan Egypte aankondigt, dat velen uit dit volk tot de kennis en dienst van Israels God zouden worden toegebragt, waarbij zij in de bijzondere bescherming van Jehova zouden deelen, welke profetie ruim eene eeuw vóór Christus geboorte is vervuld! — vijf steden in Egyptenland wezen, »*sprekende de taal van Kanaän* en zwerende den Heer der heirscharen." Deze is dan de oorsprong van dit gezegde; want het »zweren bij den Heer der heirscharen" wordt in bijbelstijl steeds als een bewijs van godsdienstige vereering aangemerkt en aangevoerd. Men gebruikt het spreekwoord van iemand, die zijne redenen en gesprekken doorspekt met bijbelteksten of figuurlijk gebezigde uitdrukkingen van het Oude Testament. In vroeger dagen was die spreektrant ook op den kansel zeer gewoon: waarvan men proeven te over kan vinden in een vóór een twintigtal jaren uitgekomen boek, getiteld: Kanselontluistering in de Nederl. Herv. Kerk, tijdens de 17e en 18e eeuw, aangewezen en gestaafd door Sincerus (J. P. Sprenger van Eijk), Amst. 1853. Merkwaardige stalen van *het voeren der tale Kanaäns* treft men ook aan in de werken van Walter Scott; vgl. o. a. diens Ridder Peveril van den Bergtop, uit de dagen der Puriteinen of Independenten, aanhangers van Olivier Cromwell, die met hunne gladde aangezigten en kaalgeschoren kruinen (roundheads) nooit anders dan oudtestamentische uitdrukkingen bezigden. Men moet aan dit werk herinneren, wijl het minder bekend is, en toch de aandacht ten vollen verdient. In gezegden historischen roman zijn de majoor Bridgenorth en de puriteinsche predikant Solsgrace (tegenover wien de meer liberale Whiteaker optreedt) twee der hoofdpersonen, en er wordt eene

heele predikatie van Solsgrace in aangehaald, het merkwaardigste stuk wegens den kanaänitischen stijl, dat iemand immer onder de oogen kwam. In kanseltaal en in goed enstige gesprekken geeft zoodanige stijl, wanneer hij binnen de palen blijft, somtijds iets plegtigs, iets statigs, gewijds en veerkrachtigs; doch wanneer men dien spreektrant altoos volgt, kan men den blaam van schijnvroomheid niet ontgaan. Prudens van Duyse, zoo als altijd, kort en bondig, zegt: *tale Kanaäns* = bijbelsch mystiek. Ook zegt men: *hij bauwt de tale Kanaäns na*, *hij spreekt* of *schrijft in kanaänitischen stijl*. — Over *Kanaän* en *Hemelsch Kanaän* zie bij *Land*.

Kersmis of *Kerstmis*, d. i. met omzetting der letters z. v. a. *Christmis* = mis van Christus, evenals *kermis* uit *kerkmis* is ontstaan. Men spreekt van *kersverhalen* of *kersvertellingen*, d. i. verhalen, geschikt om de lange *kersavonden* te korten, waaronder die van Schmidt en Dickens het meest bekend zijn; terwijl *het kerstverhaal* of *de kerstgeschiedenis*, *het kerstevangelie* de groote stof is der prediking van Jezus' geboorte op dit heugelijk christenfeest. De *kerststoffen* of *kerstteksten* zijn de evangeliestoffen, die op het *kerstfeest*, eersten en tweeden *kerstdag*, voor de gemeente behandeld worden. — *Een witte Kersmis* (wintersneeuw) *geeft een groenen Paasch* (schoon lenteweder), en omgekeerd: *een groene Kersmis* (buitengemeen zacht winterweder) *geeft een witten Paasch* (een guur en koud voorjaar). — De in de herinnering der feestvierende christenheid op Kersmis telkens op nieuw geboren Jezus is *het kerstkindeke*. In vele Roomschen kerken, vooral te Rome, schommelt men in den *kerstnacht* in eene wieg een aangekleeden pop, en noemt dit »het kerstkindeke wiegen." Alleen dweepzieke Roomschen worden met deze taak vereerd; van daar, dat men, om aan te duiden, hoe fijn roomsch iemand is, wel zegt: *hij* (*zij*) *heeft zelfs het kerskindeke gewiegd*, of: *hij* (*zij*) *wiegt het kerskindeke meê*. — Wijl, bij wijze van mystische woordspeling, de geboorte van Jezus menigmaal met de wedergeboorte des menschen (Joh. 3: 5) en der menschheid (Openb. 21: 5) wordt in verband gebragt, verneemt men op Kerstmis van den kansel en in ascetische geschriften wel eens de uitdrukking: *het kindeke Jezus* (*het kerstkindeke*) *moet in ons*

geboren worden, *opwassen*, *groot worden* enz., in den zin van Gal. 4: 19b, Efez. 4: 13, 3: 17, Rom. 8: 29; als ook: *het kerstfeest moet het geboortefeest wezen* (*worden*) *van het geestelijk leven*. Even zoo ontboezemt men nopens iemand, die kort vóór Kerstmis of op Kerstmis stierf, den wensch: *dit kerstfeest moge zijn* (*haar*) *geboortefeest wezen voor een hooger* (hemelsch) *leven!* — Wijl de oostersche wijzen aan den geboren Jezus geschenken bragten (Matth. 2: 11), deelt men tegen of op de kerstdagen wel eens *kerstgeschenken* uit, en schenkt *kerstgaven* aan de behoeftigen. De *kerstgift* is de collecte, die in sommige gemeenten tegen Kerstmis ten behoeve der armen wordt ingezameld, bijaldien die armen zelve niet rondgaan langs de huizen, om *kersavondjes* te bedelen. — Men heeft ook *kerstboomen*, inzonderheid in Duitschland, waar de Christbäume met hunne *kerstvreugde* de feestelijkheden van den oud-nederlandschen *St.-Nikolaas-* of *kijk-avond* vervangen en vergoeden. Die *kerstboomen* komen echter, vooral op de dorpen, ook onder ons meer en meer in zwang. Zouden ze zinspelen op de boomen in het Paradijs (Genes. 2: 9), waaraan kostelijke vruchten hingen, even als de kerstboomen met allerlei kostelijkheden en versnaperingen voor de jeugd prijken? Of zou de kerstboom op Christus zelven zien, van wien geestelijke *schatten* en hemelsche *goederen* door zijne komst in de wereld, zijne geboorte, zijn afgevloeid? Indien de laatste gissing de beste is, dan vergelijke men Openb. 22: 2. Wijl het oud-germaansche Joelfeest een drietal maanden later inviel, ten einde ter eere van den zonnegod de doorbrekende lente, als overwinnares van den winter te begroeten, als wanneer een groene dennenboom, de »heilige Indrasyll" werd rondgedragen, schijnt het minder gepast, de feestelijkheid van den kerstboom van dezen heidenschen omgang herkomstig te achten. Men zag *kerstbrood*, »Sächsische Thüringer Weinachtsstollen" verkrijgbaar gesteld in het vervolg op de Haarl. courant van 21 dec. 1874.

Knechtje (יֶלֶד, נַעַר, גֶּבֶר, זָכָר) staat in de oudere bijbeloverzettingen voor »jongske", dat in de nieuwere en nieuwste gelezen wordt (vgl. Exod. 1 : 17, 18, 2 : 3—10, Levitic. 12 : 2, 7, Rigt. 13 : 5, 7, 8, 12, 24, Job 3 : 3, Jez. 7 : 16, 8 : 4, 66 : 7, Joel 3 : 3, Zach.

8 : 5); — in de uitgaven van het Nederl. Bijbelgenootschap van den jare 1850 staat nog het ouderwetsche »knechtje". Dit woord is onder de mindere standen op het platte land in de noordelijke provinciën van ons vaderland, Drenthe, Friesland en vooral Groningen, nog volkstaal. Men zegt daar bij de geboorte: *'t is een knechtje* (en geen meisje), en later: »'t is een aardig, zonderling, knap, baldadig knechtje", enz. Over den oorsprong van het woord *knecht* vgl. Nav. XXV, 183.

Drie-koningen noemt men in de volkstaal den tijd omstreeks 6 januarij, als wanneer de Roomsch-Katholijken hun *Driekoningenfeest* vieren, waarop zij gedenken aan het bezoek, door de oostersche wijzen, die zij als koningen beschouwen, aan het kindeken Jezus te Bethlehem gebragt, volgens Matth. 2 : 11. De overlevering noemt de namen dier drie wijzen: Kaspar, Melchior en Balthasar. Later zouden zij door den apostel Thomas zijn gedoopt en in Perzië het Evangelie hebben gepredikt. Hunne lichamen zou men onder de eerste christen-keizers naar Konstantinopel en van daar naar Milaan gebragt hebben, vanwaar keizer Frederik I na de verovering en verwoesting dier stad hen in 1162 naar Keulen overvoeren en daar voor hen een merkwaardig gedenkteeken maken liet, dat nog aanwezig is. Het *Driekoningenfeest* wordt ook wel genoemd »het feest der veropenbaring van Christus", of alleen: »het feest der veropenbaring" of *epiphanienfeest*, *ἐπιφάνεια*, 2 Tim. 4 : 8 enz), waarvan het onderwerp is »wat Jezus Christus aan de Magi of Wijzen deed kenbaar worden, toen zij door een bovennatuurlijk licht verlicht en door eene geheimvolle ster geleid uit het Oosten naar Bethlehem kwamen, om het nieuwgeboren goddelijk kind te aanbidden" (Werfer en Steck, Levens der Heiligen door van Bemmel, Utrecht 1863, I, 24). — Men heeft *driekoningenbrood*, zijnde een gebak, dat bij die gelegenheid gebruikt en ten geschenke gezonden wordt. — Te Amsterdam heeft men eene *Driekoningenstraat*.

Land, in den lande, enz. *vaderland.* — Palestina heet *het Heilige land* bij uitnemendheid, אַדְמַת־קֹדֶשׁ, (Exod. 3 : 5, vgl. Joz. 5 : 15), *γῆ ἁγία* (Hand. 7 : 33), als zijnde het tooneel van Gods bijzondere

openbaringen. Men spreekt van *den gewijden grond* of *bodem* van Palestina, en in 't algemeen van *gewijden grond* of *bodem*, *heilig land*. Ook zegt men: *hij beweegt zich* (met zijne geschriften, gedichten, enz.) *op gewijden bodem* = in eene heilige, bijbelsche of christelijke atmosfeer. — *Het Heilige land* kwam voorheen dikwijls op uithangborden, vooral van herbergen en kroegen voor, even als *Het Land van belofte* (zie Uithangteekens, II, 60), wegens den druiventros van Num. 13 : 33. Te Amsterdam heeft men nog eene *Land-van-belofte-steeg*.) Naar Hebr. 11 : 9 noemt men Kanaän *het land van belofte*, *γῆ τῆς ἐπαγγελίας*, of *het beloofde land*, wijl het aan Abraham en zijne nakomelingen erfelijk was toegezegd (vgl. Genes. 12 : 7, 13 : 15, 26 : 4, 28 : 13); en omdat het een bijzonder vruchtbaar land zou zijn (Deut. 8 : 7—9, vgl. Num. 13 : 23, 27), *een land vloeiende van melk en honig* (Exod. 3 : 8, Levitic. 20 : 24 enz., Num. 13 : 27 enz. Jez. Sir. 46 : 10), wordt het, even als dit laatste, van eene bijzonder vruchtbare landouw gebezigd. De overdragtelijke beteekenis van *land van belofte* sluit echter nog iets meer in dan vruchtbaarheid, b. v. in het gezegde: *hij leeft in het land van belofte* (= in eene goede landstreek); maar dit gezegde kan ook, met een woordspel tusschen *land van belofte* = gewenschte toestand en *land van belofte* = toestand, waarin men met »beloften" gepaaid en op het sleeptouw gehouden wordt, beduiden: »hij leeft op goede hoop". In dezen laatsten zin moet men de uitdrukking verklaren *in het land van belofte(n) sterft men wel van honger*, d. i. van beloften kan men niet aan 't eten komen of blijven; zie deze beide beteekenissen, waarin hier »belofte" gebezigd wordt, goed uiteengezet in de bekroonde prijsverh. van C. F. Zeeman, Nederl. Spreekww. enz. (Dordrecht, J. P. Revers) bl. 71, 72. Even zoo: *wij zijn in Kanaän* of *wij zijn thans in het land van belofte* (ook: *het beloofde land*), spreekt de landman of landbewoner in den zomertijd, wanneer graan en ooft veel *beloven*. Men vergelijke hierbij ons »een veelbelovend saizoen, jongeling". enz. Zij doelt daarentegen op voorspoed, welvaart en geluk in 't algemeen in, *het is hier het land van belofte niet* = het is hier niet bijzonder voordeelig en genoegelijk; *zij hebben het beloofde land voor zich* (vgl. Jozua I, enz.) = zij hebben heerlijke vooruitzigten; *zij hebben daar wel het beloofde land niet gevonden, maar het gaat er hun toch goed* (= het is ook daar wel niet alles, of

de wereld op een bordje, het is ook dáár niet volmaakt, maar zij genieten er toch voorregten) wordt van landverhuizers gezegd. Ook ironisch: *in dat beloofde land zullen spoedig allen van gebrek omkomen* = de landverhuizers zullen zich jammerlijk teleurgesteld vinden. — *Wij zijn thans op weg naar het beloofde land* (= naar een beteren toestand). *Dat kan ons niet* (of *alleen*) *op weg naar het beloofde land brengen* (= onze regtmatige wenschen doen verkrijgen). *Dat hebben wij noodig om uit de woestijn te geraken* (= aan onzen verwikkelden of benarden toestand te ontkomen) *en den weg te betreden naar het beloofde land* (= betere uitzigten te bekomen). *Die weg voert niet naar het beloofde land* (of *Kanaän*) = dat is het middel niet om het goede doel te bereiken. *Dit* (*hij*) *houdt het beloofde land voor ons ontoegankelijk* (of *gesloten*), verhindert ons onzen wensch vervuld te zien [vgl. het opstel van mr. J. D. Veegens: Op weg naar het beloofde land, voorkomende in het februarij nummer (1875) van de Vragen des Tijds.] Mozes moest sterven, voordat hij in Kanaän was aangeland (Num. 20:12 enz.): van hier, *hij kwam tot aan de grenzen van het beloofde land*, *maar er niet in* = hij zag bijna zijn wensch vervuld, zijn doel bereikt, maar *haast is nog niet half*. Mozes stierf op den berg Nebo, nadat hij het beloofde land gezien had, maar hij mogt er niet inkomen (Deut. 34:1—5); daarom zegt men nopens iemand, wien een groot goed, geluk of voorregt wordt voorgespiegeld, maar die het niet genieten, niet in zijn bezit verkrijgen mag: *hij ziet het beloofde land wel*, *maar mag er niet inkomen*: vgl. *hij vliegt wel*, (als eene mug) *om de kaars*, *maar kan het licht niet grijpen*. Gambetta zeide in zijne toespraak bij het graf van Dorian (een overleden gedeputeerde): »*even als Mozes*, heeft Dorian *het beloofde land* (de fransche republiek) slechts *uit de verte* mogen *begroeten*; de dag der nationale erkentelijkheid zal echter eenmaal aanbreken", enz. (Haarl. Cour. 21 april 1873). Van een krijgsoverste, die zijne legerscharen het doel hunner expeditie deed bereiken, heet het: *als een andere Jozua heeft hij zijn volk binnengeleid in het beloofde land*. *Hij denkt nog het beloofde land te zien na het aanbidden van het gouden kalf* = hij waant, na zoo lang mogelijk de wereld gediend en het goed dezer wereld nagejaagd te hebben, nog den hemel te zullen beërven. — *Het land van Sem* = Azie (Bijb. woordenb. III, 320*a*); *het land*

van Cham (Ps. 105 : 23, vgl. 106 : 22, 78 : 51) = Afrika (ibid. I, 177[b]); *het land van Jafet* = Europa (ibid. II, 66[a]). — Als men van eene landstreek wil te kennen geven, dat ze vol is van edele metalen, heet het wel in bijbeltaal, naar Deut. 8 : 9: *het is een land welks steenen ijzer zijn, en in 't welks bergen men koper kan uithouwen.* — *o Land, land, land, hoor des Heeren woord* (Jer. 22 : 29) is een wekstem ter bekeering en gepaste tekst voor boete-en bededagen. — *Wee het land, welks koning een kind is* = onverstandig en baldadig van aard, (Spr. 10 : 10); maar daarentegen, *welgelukzalig het land, welks koning een zoon der edelen is* (Pred. 10 : 17) = edel denkt en handelt. — *Hij omreist zee en land* (Matth. 23 : 15), heet het van iemand, die zich alle mogelijke en denkbare moeite getroost, om een of ander plan te volvoeren, inzonderheid, om menschen voor zijne zaak of partij te winnen, proselieten te maken. Men zegt ook: *hij omreist stad en land, hij reist zee en land, stad en land af.* — *Het is een land van gesnedene beelden* (Jer. 50 : 38) heet het wel van eene overwegend roomsche streek. — *Het is noch voor het land noch voor den mesthoop geschikt* (Luk. 14 : 35) = het is nergens goed voor. Men zou echter tegenwoordig, bij vooruitgang en de waardeering van den landbouw, deze onderscheiding niet meer maken, want wat voor den mesthoop goed is, is ook uitermate goed voor het land. *Mesthoop* door »vuilnis hoop" of ook door »aschhoop" (Job 2 : 8, אֵפֶר, cinis) te vertolken, verbiedt het woord κοπρία. — *Heft uwe oogen op en aanschouwt de landen, ze zijn alreede wit om te oogsten,* of *de landen zijn wit om te oogsten* (Joh. 4 : 35), zegt men van volkeren, die geschikt zijn om te worden geëvangeliseerd en gechristianiseerd (of *gekerstend,* gelijk Hofdijk altijd spreekt in zijn keurig oudheidkundig werk, getiteld Ons Voorgeslacht). Als het graan in Palestina rijp is, is de kleur er van meer wit dan geel; zoodat Jezus' leenspreuk beduidt: de landen zijn *rijp* voor het christendom. Naar analogie van dit »landen" — vgl. Matth. 13 : 38: »de akker is de wereld", — spreken wij van *arbeidsveld, zendingsveld,* als men overvloedige, uitgestrekte gelegenheid heeft om gewigtige werkzaamheid te verrigten, het christendom voort te planten, enz. enz. — *Hij is het land doorgegaan* (*hij gaat het land door*) *goed doende* (Hand. 10 : 38 van Jezus gezegd), van een erkenden weldoener. — *Zijn gerucht gaat uit in 't*

gansche land (Mark. 1 : 28), van een vermaard persoon. — *Hij is een stille in den lande* (Ps. 35 : 20, רִגְעֵי־אֶרֶץ), zegt men van een ingetogen mensch, die bedaard zijn gang gaat, geen ophef maakt, weinig van zich doet spreken, zooals Barzillaï (2 Sam. 19 : 35). — *Hij is een getrouwe in den lande* (Ps. 101 : 6, נֶאֶמְנֵי־אֶרֶץ) — een braaf mensch, die getrouw zijne plichten betracht. Naar analogie hiervan spreken wij ook van *bekenden in den lande* nopens menschen, die alom gunstig bekend staan, van *edelen in den lande* (vgl. Pred. 10: 17 en Bijb. Woordenb., I, 272a), en — van *steilen* (regtzinnigen) *in den lande.* — *Die zijn land bouwt wordt met brood verzadigd* (Spr. 12 : 11, 28 : 19), geldt in de eerste plaats den eigenlijke landbouwer, maar voorts ieder, die zijn pligt betracht, zijne beroepsbezigheid behoorlijk waarneemt. — *Eene goede tijding uit een ver land is als koud water op eene vermoeide ziel* (Spr. 25 : 25), d. i. wat een koele drank bij groote hitte is voor een aamechtigen, dat is eene goede tijding uit een ver land, waarnaar men reeds lang *smachtend* heeft uitgezien. Het tegenovergestelde is: *het is mij als koud water op het lijf gevallen*, van eene ontstellende tijding. *Dat is eene goede tijding uit een ver land*, van een gunstig berigt uit de verte, vooral ook van gunstige zendingsberiehten. — *Het is beter te wonen in een woest land dan bij eene kijfachtige en gramstorige huisvrouw* (Spr. 21 : 19, vgl. 21 : 9, 25 : 24, en Spr. 27 : 15, waar zoodanige vrouw bij een gestadig druipend lek wordt vergeleken.) Het wonen in een woest land is een zinnebeeld van een eenzaam, naargeestig bestaan. Ook Harrebomée geeft in zijn Spreekwoordenboek dit gezegde op. Vgl. Jez. Sir. 25 : 18: *liever woonde ik bij leeuwen en draken dan bij een boos wijf.* — Deze aarde, die ons draagt en voedt, wordt *het land der levenden* genoemd (vgl. Ps. 27 : 13, 52 : 7, 116 : 9, 142 : 6 en Bijb. Woordenb., II, 420a). Men zegt mitsdien: *dat wordt niet gevonden in het land der levenden* (vgl. Job 28 : 13, waar het van de wijsheid gezegd wordt), b. v. de volmaaktheid, het ware geluk, de ware wijsheid; en: *hij is verdwenen uit het land der levenden*, vgl. Jez. 53 : 8. — *Hij kan nu liederen zingen in een vreemd land* (Ps. 137 : 4, van de joodsche ballingen) = hij is nu balling uit zijn vaderland. — Op dichterlijke wijze wordt het doodenrijk Job 10 : 21 geheeten *het land der duisternis en der schaduw des doods*; en *in dit land te wandelen*

beduidt, omdat eene duisternis als die van dood en graf een zinnebeeld is van groote ellende (Jez. 9 : 1), in onheil en rampspoed verkeeren, vgl. Jer. 2 : 31. Dit laatste wordt Matth. 4 : 16 (vgl. Luk. 1 : 79, »gezeten zijn in" enz.) toegepast op den toestand van ellende, waarin het jodendom, en van onkunde, waarin het heidendom tijdens Jezus' verschijning op aarde verzonken was. Wij zeggen nog dikwijls van de Heidenen, over wie het licht des christendoms niet opging: *zij zijn gezeten in duisternis* (onkunde) *en schaduw des doods* (geestelijke ellende). — *Hij is in een effen land geleid* w. z. hij is aan alle gevaren ontkomen; want een effen land duidt veiligheid aan zonder gevaar, terwijl een oord vol hoogten en laagten niet slechts gevaarvol, maar ook onveilig is. De Ps. 143 : 10 voorkomende bede tot God: *Uw goede Geest geleide mij in een effen land!* wordt dikwerf onder ons gebezigd.

Wijl de aartsvaders in Kanaän een zwervend herdersleven leidden, en er geen vast verblijf hielden, beschouwden zij het land der belofte als *een vreemd land* (Hebr. 11 : 9), *een land der vreemdelingschap* (vgl. Genes. 47 : 9). Zoo beschouwt de ware Christen zijn aardsche leven in geestelijken zin als een verblijf in een land der vreemdelingschap, d. i. hij hecht zich niet te zeer aan het aardsche, aan de wereld, want *de hemel is zijn vaderland* = het eigenlijke doel zijner levensreis, waar hij voor altijd een vast verblijf zal vinden, en *hij*, zoo hij een waar Christen is, *is begeerig naar het hemelsche vaderland* (Hebr. 11 : 16) = hij heeft het heimwee naar hoogere gewesten. De hemel is *het betere, hoogere vaderland, het vaderland daarboven*. Het denkbeeld van *hemelsch vaderland* schijnt reeds min of meer aan de Grieken bekend geweest te zijn, want men verhaalt van den griekschen wijsgeer Anaxagoras, dat hij, toen men hem vroeg, waar zijn vaderland was, met zijn vinger naar den hemel wees. Was Kanaän of het Land der belofte het doel der woestijnreis van het israelitische volk, de tale Kanaäns omschrijft den hemel ook wel als *het hemelsch Kanaän*, waar al de geestelijke beloften, door God aan zijn volk gedaan, op de uitnemendste wijs vervuld worden. Dat is het hemelsch *erfland* der vromen.

Loofhuttenzetting. Het Loofhuttenfeest der Joden (vgl. Lev. 23 : 34,

Deut. 16 : 13, 16, 31 : 10, Ezr. 3 : 4, Neh. 8 : 15—18) was een feest ná den afloop van den oogst, tot herinnering tevens van het tentenleven Israels in de woestijn. Joh. 7 : 2 wordt het *Loofhuttenzetting* genoemd, Gr. σκηνοπηγία; (vgl. Bijb. Woordenb., II, 445*a*). Treffend is Openb. 7 : 15 de overbrenging van de feestvreugde der loofhuttenzetting op den gelukstaat der hemellingen, waarin God hen overschaduwt, σκηνώσει ἐπ' αὐτούς, letterl. hun tot een koele loofhut verstrekt; zij zijn derhalve even veilig en vrolijk bij God, als Israel in zijn loovertenten. — Het feest wordt nóg gevierd door de Joden, vooral in Amsterdam.

Manna. Gij zult verzadigd worden als met manna uit de woestijn (vgl. Exod. XVI) = het zal u, tegen en boven verwachting, aan niets ontbreken van hetgeen gij behoeft. Wie dit gezegde van eene dagelijksche verzorging verstaan, zien te veel in hetgeen Exod. 16: 35 gelezen wordt; uit die plaats toch blijkt niets meer, dan dat het manna den Israelieten gedurende de veertig jaren hunner omzwerving van tijd tot tijd naar gelang hunner behoefte geschonken werd. *Manna* (μαννὰ) is de Joh. 6: 31, 49, 58, Hebr. 9: 4, Openb. 2: 17 voorkomende aramesche vorm van het hebreeuwsche *man*. — *Er is niet met al behalve dit man voor onze oogen* (Num. 11: 6) = wij krijgen niets bijzonders te eten, het is altijd dezelfde sobere kost. — *Het regent tegenwoordig geen manna en kwakkelen meer* (vgl. Ps. 78: 24 en 27) beduidt in den mond des volks, dat uitsluitend aan het wonderbare hecht: het komt zoo maar niet uit de lucht vallen, men moet moeite doen om iets te verkrijgen, werken om te eten (vgl. 2 Thess. 3: 10). Zie het wonderbaar en natuurlijk element in deze spijziging der Israeliten ten opzigte van het manna goed uit een gehouden in II, 492a, maar ten aanzien van de kwakkelen zonder noodzaak onvermeld gelaten in II, 399a, van het Bijbelsch Woordenboek, en vgl. nopens beide elementen van der Palm, Bijbel voor de Jeugd, V, 203—211. — *Hij eet nu hemelsch manna* (vgl. Openb. 2: 17) hoorde ik eens getuigen omtrent een afgestorvene, die niet meer met zijne huisgenooten aan tafel kon zitten, als naïve omschrijving van: »hij is nu in den hemel." Volgens de joodsche overlevering kon elk datgene wat hij het liefst eten wilde, in het manna proeven.

Daarom verklaart het Boek der Wijsh., 16: 20, dat het allerlei aangenaamheid bezat, zich schikte naar ieders smaak en aan de begeerte desgenen die het genoot ten dienst staande, zich veranderde in zulk eene spijs als elk begeerde. Men zou bij zulk eene beschrijving bijna aan onze ananassen gaan denken, waarin ieder telkens weder andere vruchten proeft. Vgl. ook ibid. 16: 25, 19: 21: »hemelsche spijs", *ἀμβροσία τροφὴ* (= het voedsel der olympische goden). Wordt het Ps. 78: 24 zeer eigenaardig »hemelsch koren" (דְּגַן שָׁמַיִם) geheeten, evenzoo 4 Ezr. 1: 19: »brood der engelen." — Overdragtelijke beteekenissen van »manna" = zielespijs treft men aan, bijv. in: *hij verlangt naar het waarachtige manna van geestelijk onderrigt* (mr. J. van Lennep, de Pleegzoon, 2e dr. I, 311), *walg niet van het hemelsch brood* (Harrebomée vgl. Num. 21: 5) = heb geen afkeer van zielevoedsel, en in hetgeen ik onlangs ergens las: »die geschriften (van Smytegeld, Hellenbroek, Niels e. a.) waren geestelijk manna voor de steilen in den lande," alsmede in den titel van een ascetisch geschrift, luidende: *Dagelijksch manna voor reizigers door de woestijn* (dezes levens). — In de Ziekentroost heet Christus »het hemelsche manna", met terugslag op Joh. 6: 48: »Ik ben het brood des levens."

Mond. — *Hij zal u tot een mond zijn* (Exod. 4: 16 nopens Aäron met betrekking tot Mozes gezegd) = uw tolk; vgl. eenigermate: »hij spreekt uit des anderen mond." Obadj. vs. 12 is sprake van *het grootmaken van den mond*, hebr. הִגְדִּיל פִּיהוּ, fastuose, insolenter locutus est. Ook wij zeggen: *hij heeft een grooten mond* = heeft veel aan den mond, is onbeschoft, brutaal; vgl. Ezech. 35: 13. — *Zijn mond is daar vol van* (Ps. 10: 7); *zijn mond is vol vervloeking en bitterheid* (Rom. 3: 14) = hij vloekt, lastert en schimpt altoos; *zijn mond is altoos vol van mijn lof* (Ps. 71: 8); *hij heeft dat gedurig in den mond* (Ps. 34: 2, Exod. 13: 9) = spreekt daar altijd van, vgl. ons: »dat ligt in zijn mond bestorven." — *Ik heb hem de woorden in den mond gelegd* of *gegeven* (Exod. 4: 15, Num. 22: 38, 23: 5, 12, 16, Deut. 18: 18, 31: 19, 2 Sam. 14: 3, 19, Ezr. 8: 17, Jer. 51: 16, 59: 21) = hem gezegd wat hij spreken moest. — *Houd daar den mond maar over toe* (Jer. 52: 15) = zwijg daar maar over! — *Van mond tot mond met iemand spreken* (Num. 12: 8,

2 Joh.: 12, 3 Joh.: 14) = vertrouwelijk, vriendschappelijk en gemeenzaam, פֶּה־אֶל־פֶּה, στόμα πρὸς στόμα. — *Iemand den mond stoppen* (= *snoeren*) d. i. hem doen zwijgen, Ps. 63: 12 (סָכַר, *sluiten* even als eene *deur*), Tit. 1: 11 (*ἐπιστομίζειν*, is *obturare*, er een stop op doen even als op een *kruik*), Rom. 3: 19 (*φράσσειν στόμα* = *omtuinen*, *omheinen*), Matth. 22: 34, 1 Petr. 2: 15 [*φιμοῦν* (zonder *στόμα*), capistrare, een *halster* of *teugel* aandoen]. In den grondtekst worden derhalve verschillende zinnebeelden gebezigd, om ons: *iemand den mond stoppen* aan te duiden. Onze uitdrukking zal wel zooveel zijn als: »er eene stop op doen," en dus letterlijk overeenkomen met *ἐπιστομίζειν*, os obturare; immers wij zeggen ook: *hij stopt zijn mond toe,* vgl. Job 5: 16, Ps. 107: 42, waar ter pll. de formule קָפַץ פֶּה *contrahit* os (het tegenovergestelde van פָּתַח פֶּה, Job. 3: 1, vgl. 32: 20) voorkomt; vgl. ons: »de lippen samen- »of" op elkander drukken." — *Dat is naar zijn mond* (Gen. 25: 28) of *zijn mondje* = dat smaakt hem. — *De hand op den mond leggen* (Rigt. 18: 19, Job 21: 5, 29: 9, 39: 37) = stilzwijgen. *De hand op den mond!* (Spr. 30: 32) = mondje digt! stil gezwegen! — *Den mond opsperren* of *opspalken* (ten teeken van smaad en spot, Job. 29: 23, Ps. 22: 14, 35: 21, Jez. 57: 4, Klaagl. 2: 16, 3: 46, Hebr. הִרְחִיב, breed maken) is ten onzent maar een teeken van verbazing of ontzetting. — *Iemand met gapenden mond aanstaren* (3 Ezra 4: 19, vgl. vs. 31: met open mond aanzien) d. i. met verbazing. Zorobabel zeide tot koning Darius, dat de mannen dit doen, als zij eene schoone vrouw zien. Vgl. het Boek der Uithangteekens, I, 106, dat hiervan melding maakt om het verschijnsel te verklaren, dat men vroeger zoovele *gapers* als uithangteekens vóór winkels zag staan. — *Iemand den mond openen* (Num. 22: 28) = hem aanleiding geven om te spreken. — *Hij opende zijn mond* (Job. 3: 1, vgl. Ps. 78: 2, Spr. 31: 8, 9, Dan. 10: 16, Matth. 5: 2, 13: 35, Hand. 8: 35, 18: 14) = begon te spreken. *Hij deed den mond open* (Hand. 10: 34). In een eenigzins anderen zin zeggen wij: *hij kan een mond open doen* of *open zetten* = vervaarlijk schreeuwen. In de ruwe volkstaal zegt men ook: *daar zit een mondstuk* of *mondstukje op*, als ook: *hij* (*zij*) *kan een bek open gooien* = heel wat voor den dag brengen. — *Hij doet geen mond open* (Spr. 24: 7, Jez. 53: 7, Hand. 8: 32)

= zwijgt dood stil. — *Hij heeft opening des monds gehad* (Ezech. 29: 21, vgl. Efez. 6: 19, Spr. 8: 6), ironisch van iemand die vrijmoedig voor de waarheid is uitgekomen. die heeft durven zeggen waar het op stond. *Doe uwen mond wijd open, en ik zal dien vervullen* (Ps. 81: 11 in dezen zin: geef mij uwe begeerte te kennen en ik zal daaraan voldoen) wordt ironisch gezegd tot iemand dien men te eten geeft. *Zijn mond wijd open doen* (vgl. Ps. 119: 131) = iets zeer sterk begeeren, [ten onzent is meer gebruikelijk het tegenovergestelde: *hij doet er ter nauwernood een of zijn mond om open* = het is hem schier de moeite niet waard, er om te vragen, over te spreken, enz.; — *hij durft geen mond open doen* = hij is te vreesachtig om iets te zeggen; — *als hij maar een mond open deed!* = als hij maar niet te beschroomd of te stijf was om te spreken]. — *Hij zegent met zijn mond, maar vloekt met zijn hart* (Ps. 62: 5) = is een boosaardige veinsaard. — *Hij zet eene wacht voor zijnen mond* (Ps. 141: 3) = is behoedzaam in zijn spreken. — *Hij eet en wischt zijn mond af* (Spr. 30: 20) zegt men van een zorgeloos, onbekommerd mensch, die maar van den eenen dag tot den anderen voortleeft en violen zorgen laat. *Veeg uw mond maar en zeg, dat gij gegeten hebt* (Harrebomée, Spreekwdb. II, 100a) is volgens Tuinman (Nederd. Spreekw. II, 218) buiten twijfel aan Spr. 30: 20 ontleend en »wordt toegepast op hen, die iets onbeschaamd ontkennen door een geveinsd gelaat te toonen." Doch alzoo zou het moeten luiden: »zeg, dat gij *niet* gegeten hebt!" Laatstgenoemd spreekwoord beduidt, m. i.: »val maar door de mand, beken maar schuld en zeg de regte waarheid!" Aldus opgevat staat het in geen verband met Spr. 30 : 20, waar gezegd wordt, dat eene overspelige vrouw zich even weinig om hare ongeregeldheden bekommert, alsof zij niets anders gedaan had, dan eten en haar mond afwisschen, wat twee doodeenvoudige en doodonschuldige handelingen zijn; hare ongeregtigheid laat geen den minsten indruk, niet het minste spoor van wroeging bij haar achter, even min als een arend in de lucht, eene slang op eene rots en een schip in het hart der zee eenig spoor van zich achterlaten. — *Zij eeren God met den mond of met de lippen, maar houden hun hart verre van hem* (Jez. 29: 13, Matth. 15: 8, Mark 7: 6, vgl. Ezech. 33: 31) zegt men van degenen, die hun werk alleen

maken van uitwendige godsdienstvertooning, en daarin al hunne kracht zoeken. Van zoodanige godsdienstvertooning heet het: *'t zijn aangeleerde menschengeboden, die zij volgen* (Matth. 15: 9, Mark. 7: 7, Koloss. 2: 18, 20, 22) = uiterlijke godsdienstpligten, welker betrachting het hart onveranderd, den wandel onverbeterd laat. [Zoo spreken wij ook van *lippenwerk*, ten opzigte van werktuigelijk bidden, zingen, bijbellezen, godsdienstige samenspreking enz.] — *Indien gij den Heer Jezus Christus met uw mond zult belijden en met uw hart in Hem gelooven, zult gij zalig worden* (Rom. 10: 9) w. z. belijdenis des monds, door het geloof des harten bezegeld, geeft uitzigt op de zaligheid. Men spreekt van *mondbelijdenis* = naamchristendom en van *mondbelijders* = naamchristenen, die zich vergenoegen met een verstandelijk geloof zonder geloof des harten. — *Uit den overvloed des harten spreekt de mond* (Matth. 12: 34, Luk. 6: 45); van hier het meer populair gezegde: *waar het hart vol van is, daar vloeit de mond van over*, naar aanleiding van Luthers vertaling: Wesz das Herz voll ist, desz gehet der Mund über. De Franschen hebben het mede tot spreekwoord, doch zich letterlijk aan den oorspronkelijken tekst gehouden, met te zeggen: *de l'abondance du coeur la bouche parle.* Vgl. Jez. Sir. 27: 5: *men proeft den mensch uit zijne gesprekken.* Derhalve, *die boos is kan geen goede dingen spreken*, want *een goed mensch brengt goede dingen voort uit den goeden schat zijns harten*, en omgekeerd: *een boos mensch* enz. (Matth. 12: 34, 35); zie Jes. 32: 6: *een dwaas spreekt dwaasheid.* In het godsdienstige moet het zijn, zooals Ps. 40: 11 te lezen staat. Een hoogduitsch spreekwoord zegt: »Was der Mann kann, Zeiget seine Rede an;" waarin »kann" zeker ter wille van het rijm staat in plaats van »ist"; anders bevat het eene bepaalde onwaarheid; of, als men »kann" behouden wil, moet men, om er eene waarheid van te maken, »Rede" in »That" veranderen, en dan komt het hier niet te pas. Vgl. ook nog: *zijn hart ligt op zijn tong*, van een openhartig mensch, goed rond goed Zeeuwsch. — *Wat ten monde ingaat ontreinigt den mensch niet* (Matth. 15: 11a) is wel eens ironisch de taal van een vraat en zwelger om zijne brasserij met een bijbelwoord te verontschuldigen; vgl. ons: *daar gaat dat mondje heel wat in* (= hij is een sterk eter.) *Dat komt in mijn mond niet* (Dan. 1: 3) of *dat heb ik nog nooit*

in mijn mond gehad = nog nooit geproefd, vgl. Hand. 11: 8. *Hij (dit) geeft mij niets in den mond* (Mich. 3: 5) = hij (dit) bezorgt mij geen eten. *Het valt hem van zelf in den mond* (Nah. 3: 12, letterlijk: *op* den mond, עַל פִּי). — *Wat ten monde uitgaat ontreinigt den mensch* (Matth. 15: 11b) wordt wel gebezigd ter waarschuwing van iemand, die onbeschofte taal uitslaat. Dit gezegde ziet, even als Matth. 15: 11a, oorspronkelijk op de reinigingen der Joden, het wasschen der handen, enz. — *Ik heb het uit zijn (eigen) mond gehoord* (Zach. 8: 9) = het hem zelven hooren zeggen. *Dat is uit zijn mond gegaan* (Num. 30: 2, 32: 4, Joz. 6: 10, 1 Sam. 2: 3, Esth. 7: 8, Job 15: 13, Jer. 44: 17, Matth. 4: 4, 15: 18, vgl. Ps. 66: 14) of *voortgekomen* (Luk. 4: 22) = hij heeft dat bepaald gezegd. *Geen vuile reden ga uit uwen mond* (Efez. 4: 29, vgl. Koloss. 3: 8, en Jac. 1: 21a, Jez. Sir. 23: 14). *Laat mij dat uit uwen mond niet hooren* (vgl. Exod. 23: 13 en zie Ezech. 16: 56) = gij moet daar nooit over spreken. *Zij spreken uit éénen mond* (1 Kon. 22: 13, 2 Kron. 18: 12) = hunne getuigenissen zijn eenparig. *Ik heb die woorden uit zijn mond opgeschreven* (Jerem. 36: 17), t. w. terwijl de ander sprak of las. — *Uit den mond der kinderen zal men de waarheid hooren* of *hoort men de waarheid* wordt ontleend aan Ps. 8: 3, Matth. 21: 16, ofschoon zeer uit het verband gerukt, want de beide schriftuurplaatsen zeggen, dat zelfs kinderen Gods lof vermelden, zelfs zuigelingen de toonbeelden zijn van Gods heerlijkheid. Men bezigt dit gezegde, als kinderen iets ontdekken, aan het licht brengen, uitspreken, waarvoor men hen nog niet berekend en bekwaam geoordeeld had; vgl. *de kindermond kan niet liegen* (ware dit slechts altoos waar!) en: *kinderen en gekken zeggen de waarheid.* — Dat Jezus zich Joh. 14: 6 »de waarheid" (die uit God is) noemt, kan in verband met 1 Petr. 2: 22b: *er is geen bedrog in zijn mond gevonden*, aanleiding gegeven hebben, om Jezus *den Mond der waarheid* te heeten. — Over *op haar mondje gevallen* vgl. Navorscher XXIV, 552, XXV, 88, 180.

Natie. — *Hij is van de natie* (Exod. 33: 13, Hagg. 2: 15) zegt men minachtend, om een Jood te betitelen. *Natie* komt van het latijnsche *natio.* Hebr. גּוֹי; anders wordt van het israelitische volk meest עַם gebezigd, doch de pluralis van dit laatste woord komt

Ezech. 36: 15 ook nopens de Heidenen voor. De plur. גוים beduidt altoos »heidenen," zie Levit. 18: 24, 26: 45, Deut 8: 20, enz. Men spreekt ook wel van *de hollandsche natie* (titel van een welbekend gedicht van Helmers); alsmede van *de fransche natie*, maar dit laatste geschiedt wegens het fransche *nation*, ook misschien, wegens de *latijnsche* herkomst der *landtaal*, vermits men ook wel van de spaansche, de italiaansche natie gewaagt. Anders is het steeds »volk." Doch als men *de* natie (bij uitnemendheid) noemt, bedoelt men altoos het joodsche volk. — *Natiën en tongen* (Dan. 3: 4, 7, 29, 4: 1, 5: 19, 6: 26, 7: 14, Openb. 17: 15), dat afgewisseld wordt met »natiën en talen" (Openb. 5: 9, 7: 9, 10: 11, 11: 9, 14: 8), d. i. verschillende talen sprekende volken — vgl. Jez. 45: 23 כָּל־לָשׁוֹן (en de septuag. aldaar, als ook Rom. 14: 11, Phil. 2: 11) = alle volk — is een bijbelterm, die ironisch nog wel wordt gebezigd, als menschen van onderscheiden landaard in kleineren of grooteren kring bijeen zijn.

J. ANSPACH.

Jodute. Op de vraag van den heer Winkler (XXV, blz. 512), of het woord *jodute* ook van elders dan uit de door hem genoemde bronnen bekend is, kan ik antwoorden: De woorden *to jodute* komen herhaaldelijk voor, als uitroep of kreet in den mond van duivelen, in de diablerie van een (nederrijnsch) Paaschspel, uitg. door Mone (Schausp. des Mittelalters, II, S. 33 ff.). Zoo roept bijv. Lucifer, als Satan te lang uitblijft:

To jodute, to jodute
Satana is jo to langhe ute.

Zie voorbeelden bij Mone, t. a. p. S. 49, 53, 94.

H. AEM. W. W.

Een conjectuur op Tunnicius. Hoffmann von Fallersleben gaf in 1870, gelijk bekend is, Tunnicius, de oudste verzameling van nederduitsche spreekwoorden, uit.

N°. 984 luidt: *de ruter levet van roverye.* Tunnicius voegt tot verklaring er bij: *miles ut accipitur traducit tempora rapto.* Deze woorden geven Hoffmann von Fallersleben aanleiding tot een breedvoerige noot, bladz. 178, waarin hij het *ut accipitur* toelicht en poogt te

staven, met voorbeelden, dat werkelijk dit algemeen aangenomen wordt.

Zou de verklaring echter van die woorden *ut accipitur* niet een geheel andere zijn, en zou hier niet een fout schuilen?

Het vermoeden ligt voor de hand, als men opmerkt, dat een dergelijke toevoeging: *ut accipitur* geheel strijdt met het karakter van een spreekwoord, dat juist op een algemeenheid gegrond is. *Ut accipitur* is hier een volkomen pleonasme.

Vergelijkingen van menschen met beesten zijn in spreekwoorden zeer gewoon: hij steelt als een raaf.

Verander de *u* in *e*, en lees dus *ut accipiter*, dan krijgt ge de vergelijking met den in bijna alle landen van Europa voorkomenden roofvogel, den havik.

Hoffmann von Fallersleben heeft dan slechts verkeerd gelezen, wat den besten overkomen kan.

Eene conjectuur op Tunnicius. De conjectuur is inderdaad vernuftig en zij beveelt zich door hare eenvoudigheid aan. Doch ik geloof niet dat zij noodig is.

Moest er staan *ut accipiter*, dan zou dit eene bijvoeging van den vertaler zijn. Hij zou dan in zijne vertaling aan het spreekwoord eene vergelijking hebben toegevoegd, die het in het oorspronkelijke niet heeft. Zoo iets mogen wij, dunkt mij, in een spreekwoord eene nog al groote verandering noemen.

Dergelijke veranderingen veroorloofden zij die spreekwoorden in het Latijn vertaalden zich dan ook niet ligt. Maar wel treffen wij in die vertalingen bijvoegsels aan van anderen aard.

Die spreekwoorden werden gewoonlijk vertaald in verzen, meestal in hexameters. Nu waren er spreekwoorden die men juist in eenen hexameter kon uitdrukken, andere die men er met moeite in moest zamenwringen; maar er waren er ook, waar men onmogelijk eenen hexameter mee vullen kon. Om de ontbrekende lettergrepen te vinden nam men dan zijne toevlugt tot stoplappen, tot bijvoegsels die wel nutteloos waren, niets zeiden, maar die dit voordeel hadden dat zij het vers aanvulden en het spreekwoord niet in het minst veranderden, b. v. *men zegt, men houdt het er voor, men hoort zeggen, ik weet* enz. Ik laat er hier eenige voorbeelden van volgen.

Men vindt ze, met nog meer, in de Verhandeling over de Proverbia Communia van dr. W. D. H. Suringar, bl. 43.

Sicut ego novi, plus testa pars valet ovi.
Pernas lardare nullum decet; *hoc scio clare.*
Ut vulgus fatur, male cos sitiens operatur.
Dicitur a multis: sors est contraria stultis.
Natuiam vitis sequitur vinum; *bene scitis.*
Femina, *fertur ita,* custos bona non redimita.

Zulk een bijvoegsel zonder beteekenis, dat alleen dienen moet om aan het vers de noodige lengte te geven, zie ik hier ook in *ut accipitur.*

P. LEENDERTZ WZ.

Hartstikkedood. Van iemand, die door een of ander ongeval plotseling dood blijft, zeit het volk in Holland wel: »hij viel *hartstikkedood* neer!" Die uitdrukking is onverstaanbaar en schijnt, in dezen form, onzin; ze is evenwel een verbastering van een zeer goede, van een zinrijke uitdrukking. Ik lees namelijk in een oud hollandsch boek uit de 16e eeu, dat iemand *Hert steecks doot* viel. *Hert steecks doot,* dat is zóo dood, alsof men *in 't herte gesteecken,* in nieuerwetsch nederlandsch: in 't hart gestoken ware.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

VRAGEN.

Nojael. Waarvan komt het woord *nojael* af, dat herhaaldelijk in de Abele spelen voorkomt?

Den hoet dragen. In het abele spel *vanden winter en vanden somer* v. 550 zegt de winter tot vrouw Venus,

»Venus vrouwe, ghi *draecht den hoet*".

Waar slaat dit op?

Proeve. In oude stukken leest men van *papelicke proeuen,* b. v. de papelicke proeue te Buren, waarvan de grenzen werden aangegeven. 't Was dus z. v. a. kerkegoed, pastoorsland; vgl. *Paaps-*

hof (Zoelmond), *Papedel* (uiterw. te Wiel), *Papeland* (Ochten), *Papenakker* (weide te Wiel), *Papenhoeve* (Lienden), *Papenkamp* (weide te Ooi), *Papepol* (Opheusden), *Papesteeg* (weiland o. Tiel en Bergharen), *Pastoorskamp* (Dreumel). Sligtenhorst teekent in zijne Geldersche Geschied., bl. 234*a*, aan in eene noot: »*proeve* = praebende, beneficium ecclesiasticum, geestelijk leen". Is dit *proeve* eene verbastering van *praebende*, of komt het van het hoogd. *Pfründe?*

J. ANSPACH.

[Het latijnsche *praebenda* werd eerst *provende*. Zoo zegt b. v. Maerlant, Vanden lande van oversee vs. 170,

Scalcheit heeft die provende groet.

Later *provene* en *prove*, beide vormen door Kiliaan opgegeven, eindelijk *proeve*, *preuve*. Het hoogd. *pfründe* is ook uit *praebenda* ontstaan].

Vianen. Wat is de oorsprong, de afleiding van het woord Vianen? Als plaatsnaam komt dit onduitsch-schijnende woord wel vier maal in Nederland voor, namelijk: een stadje in Zuid-Holland heet zoo, een dorp in Zeeland, een dorp bij Geraartsbergen in Oost-Vlaanderen, en een gehucht bij Kuik in Noord Brabant. Is dit woord Vianen wellicht een nederduitsche dativus van het latijnsche *via*, en hebben de vier genoemde plaatsen misschien haar namen te danken aan 't verblijf der Romeinen hier te lande?

JOHAN WINKLER.

Schrikkeljaar. Louwmaand. Alle pogingen dusverre door mij aangewend, om te weten te komen, wat het woord *schrikkel* in *schrikkeljaar* beteekent, en eveneens het woord *louw* in *louwmaand*, zijn vruchteloos gebleven.

Ik neem daarom de vrijheid mij tot den Navorscher te wenden, met beleefd verzoek om mij daarmede te helpen.

[*Schrikkeljaar* is van *schrikken* d. i. springen: oudtijds zei men ook *lopetjaar*, zie Nav. I, bl. 241. Omtrent *louwmaand* bestaan een aantal verklaringen en gissingen (zie van Wijn in Nieuwe Bijdra-

gen I. bl. 473 vlgg., Hoeuft in Taalk. Magazijn III bl. 253 vlgg., Grimm, Gesch. d. deutschen Sprache s. 91, Navorsch. I. bl. 155, 243, 278, II. bl. 34, 283); maar ik geloof niet dat men den oorsprong van het woord nog met zekerheid kan aanwijzen.]

Leges. Men vraagt: de afkomst en critische verklaring van de onkosten in den regel *leges* genaamd. Wanneer is dat woord voor het eerst in zwang gekomen?

De pluralis van *lex* schijnt onaannemelijk, om dat niets meer illegaal is dan juist deze leges.

Arnhem. M. J. G.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslachten de Hochepied en Colyer. (XXV bl. 143, 316, 513). Johan Colyar, (de naam wordt bij van Leeuwen en Hoogstraten als Colyar en Coljear gespeld aangetroffen), sergeant-majoor van een regiment Schotten ten dienste dezer landen, zoon van Justinus, ambassadeur der V. E. Prov. bij het ottomannische hof, sneuvelde 12 aug. 1678 in den slag van St. Denys, en werd begraven in de Beverenskapel te Dordrecht. Hij was gehuwd met Hester de Beveren, geb. 20 maart 1654, † 27 sept. 1680, dochter van Johan, geb. 29 julij 1626, en Maria Sweerts de Weert. (Van Leeuwen Bat. Ill. en Hoogstraten Woordenb., geneal. de Bevere.)

Wolther Philips Coljear, ridder, baronet, generaal van de infanterie der V. E. Prov. 11 maart 1727, gouverneur van de stad en het kasteel Namen 1730, kolonel van een regiment Schotten ten dienste dezer landen, tr. Alida v. Rijnsburg v. Leiden, geb. 6 mei 1660, dochter van Dirk en Alida Paats Willemsdr. Hunne kinderen waren 1° Marianne C. gehuwd met Reinhart, baron v. Dalwig, president van den geheimen raad van den landgraaf van Hessen-Kassel, diens plenipotentaris op het vredecongres te Utrecht en extraordinaris envoyé aan de HH. Stat. Gen.; 2° Elisabeth C., gehuwd met Lionnel Sackeville, hertog v. Dorset, pair van

Groot Brittannië, baron van de zeehavens van het rijk, grootmeester van des konings huis, ridder van den Kousseband. (Hoogstraten geneal. v. Leiden.)

Justinus Colyer, bovengenoemd, werd als ambassadeur te Konstantinopel opgevolgd door zijn zoon Jacob, die eene zuster had, gehuwd met N. de la Fontaine, uit welk huwelijk is gesproten Pietro de la Fontaine, secretaris bij de hollandsche ambassade te Konstantinopel. (Kist en Moll, Arch. v. Kerk. Gesch. XVIII bl. 168 enz.) Bij Kist en Moll t. a. p. wordt nog, in strijd met de opgave XXV bl. 514, de echtgenoot van den engelschen consul John Cooke, Geertrui Constantia de Hochepied genoemd, terwijl verder als datum en jaar van haar huwelijk 22 junij 1718 wordt opgegeven. H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht Hoffer. (XXI bl. 63, 316). Ter beantwoording der gedane vraag, wil ik uit mijne aanteekeningen verzamelen wat ik van bovengenoemd geslacht heb.

Trouwboek IJsendijke:

Mr. Jacob Hoffer van Zieriksee, raad, geh. 20 nov. 1637:

Cornelia Spruit — denkelijk zuster van commandeur Leo. Ant. Spruyt, en Eliz. Len. Spruyt, geh. 1625 met luit. Math. Staes.

Archief Zieriksee:

Burg[r] 1699 Adriaan Jan Hoffer.
Adriaan Hoffer, adv. oud burg.:
Adriana Brakel, wed. Gaspar
Ockerssen geh. 24 junij 1691.

Antonie Hoffer, raad:
Martha de Groehoeve (?) 8 april 1667.

Cornelis Mogge.
Helena Hoffers.

Suzanna ged. 29 jan. 1616.
Cornelia ged. geh.
Marinus Stavenisse.

Pieter de Cock, schepen:
Eleonora Hoffer, 24 oct 1614.

Rochus Hoffer burg.:
Suzanna Eewouts (Teelinck?)

Adriaan ged. 28 mei 1589, gest. Zieriksee 21 mei 1644.
Joos ged. 19 febr. 1595.

Arnoldus de Rijcke, pred. van Aagtekerke:
Magdalena Hoffer, 17 dec. 1676.

Adriaan Hoffer, oud burg. wed^{r}.:
Catharina Hoffer van Middelb. 12 jan. 1698.

Lieven Hoffer.
Wilh^{a} Lieverts (?)

Adriaan ged. 14 julij 1591.

Gerard Justus de Cocq van Neerijnen, docteur en droits, né à Sommelsdijk:
Anna Magdalena Hoffer, 28 julij 1675.

Jacob Hoffer:
Suzanna Cornelis.

Abr. 12 aug. 1584.
Ad^{n} 11 nov. 1586.

Corn. Jacobz. Hoffer:
Piet^{a} Claes, 1 jan. 1595.

Pieter Hoffer:
Marg. Jacobs Cock.

Antonie 13 aug. 1616.

Ad^{n} Hoffer:
Marg^{a} de Jonge, dochter v. Jan Janz. v. Oosterland.

Rochus 8 jan. 1616.

Antonie de Jonge, burg. v. Zieriksee in 1631, was gehuwd met Catharina Hoffers.

In Axel werd 15 aug. 1716 begraven de griffier mr. Leonard Hofferus.

Mr. Johan Hoffer, burg. Zieriksee, zoon van Ad^{n} en Magd^{a} de Jonge, huwt 1° Anna Pous, d^{r} van mr. Pieter en Corn^{a} de de Jonge, gezegd Neeltje Boense en 2e zie Nav. XVI bl. 59.

Abr^{m} Hoffer:
Eliz. Simonsd^{r} Schot v. Vlissingen, 2 jan. 1674.

F. CALAND.

Geslacht Twent. (XXV, bl. 564.) Uit het huwelijk van Lambrecht Tw. en Clasina Coekebakker wordt slechts één zoon genoemd; mij is nog bekend Abraham Tw., die huwde met Catharina Hennequin, dr. van Gualtherus, burgemeester en raad der stad Amsterdam en van Geertruid Graswinckel. Zij wonnen 12 kinderen.

1°. Clasina Françoise Twent, geb. 13 oct. 1714, st. 30 april 1717.
2°. Gualtherus Tw. geb. 24 sept. 1715, st. 1 mei 1716.
3°. Gualtherus Tw. geb. 17 april 1717.
4°. Clara Anna Tw. geb. 16 junij 1718, st. 22 sept. 1719.
5°. Arnoud Tw. geb. 10 nov. 1720.
6°. Johan Hendrik Tw. geb. 5 jan. 1722, st. 20 julij 1723.
7°. Geertruid Tw. geb. 28 junij 1728, st. 14 junij 1729.
8°. Abraham Tw. geb. 10 mrt. 1725.
9°. Jan Theodoor Tw. geb. 15 sept. 1727, st. 30 nov. 1738.
10°. Anna Twent, geb. 26 sept. 1729.
11°. Geertruid Tw., geb. 16 febr. 1733, st. jong.
12°. Eene dr. geb. 18 febr. 1734.

Of hierbij kinderen zijn die afstammelingen hebben nagelaten, is mij onbekend.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

VRAGEN.

Genealogie van Cuijck. In de Vlaamsche school komt eene gravure voor van een zerk uit de St. Jacobs kerk van Antwerpen, »geplaatst ter gedachtenis van Hendrik van de Werve ridder en vrouw Heilwiche van Cuijck zijne gemalin," met dit opschrift:

»Hier leet begravē Hendrick vā de Werve riddere die starf op den XXV febr. an°. XVcXL. Eñ met [zal wel moeten zijn *mer*] vrouwe Heiilvick vā cviict sii huusvrouwe die sterf an°. XVcLXXIX dē XXIX junii.

En deze kwartieren:

1. Van de Werve.	1. Van Cuijck.
2. Thuyl v. Seroosk.	2. Van Etten.
3. Herbais.	3. Zeyn.
4. Bergen in Carmerlant.	4. Valckenburg.

Het laatste kwartier Bergen in Kenmerland komt niet overeen met Simon van Leeuwen bl. 1164, die zegt, dat Hendrik zoon was van Simon en Cath^a^. van Th. v. Ser., kleinzoon van Pieter en Cath^a^. Herbais en achterkleinzoon van Claas en Cath^a^. Mickart, ten zij het geslacht Mickart bezitter was van Bergen in Kenmerland. — Uit de kwartieren van Heilw. van Cuijck zien we dat zij dochter was van van Cuijck en van Etten, kleindr van v. Cuijck en Zeyn en achterkleindr. van van C. en Valkenburg... maar wie was nu die van C. geh. met Valkenburg en hoe is hij verwant aan het oude geslacht van C., waarmede zijn wapen volgens de zerk volmaakt over een komt? In de lijst van van Mijerop (Bat. ill. bl. 1016) vind ik hem niet, even min als in de genealogie achter het onschatbaar werk van dr. Wap; in beide komt geen heer v. C. voor, gehuwd met eene jufvr. Valkenburg. In de Walchersche Arkadia lees ik deel 2 bl. 87 in (1) dat een »van Kuijk (1572) twee daalers gaf" aan enz. — Uit het trouwboek der stad Bergen op Zoom teekende ik aan:

jhr. Fred. Louis Kuijk van Mierop hr. v. Calslage j. m. v. Valkenburg ondtr. 19 junij 1669:

Isabella Maria Dimmer j. d. v. Bergen op Zoom.

Zij hertrouwde in 1691 (ondtr. 1 dec.) jhr. Everhard Jac. van Wittenhout kap. j. m. v. Breda.

En in het doodboek: begr. 9 mei 1722 luit. Sibrand Kuijk van Mierop.

Men zal mij ten zeersten verpligten met inlichtingen omtrent de vijf genoemde leden der fam. van Cuijck.

S. Gilles-Waes. F. CALAND.

Geslacht Ockhuijzen. Voerde Adriaan Ockhuijzen Matthias zn. getr. met Alida Maria van Liesveld (XXVI, bl. 94) hetzelfde geslachtswapen als Jacob Okhuijzen, beschreven XXIV, blz. 468?

Hoe zijn deze beide Ock (of Ok)huysen dan aan elkander verwant? N.

Geslacht de Roo. Bestaat er eene genealogie van het geslacht de Roo, heeren van Rozenburg? Het wapen is van zilver met eene gewone lelie van keel. V. A.

Geslacht van Alderwerelt. Wie kan en wil het volgende invullen? Rogier van Alderwerelt geb. 6 julij 1754, gest. ?, advocaat voor de respectieve hoven van justitie (1783), commies van 's lands magazijn op Hellevoetsluis: trouwt ? januarij 1786 Petronella Magdalena Moens (dochter van Adriaan Moens 1en raad op Batavia), geb. ? ? gest. ? ?.

V. A.

Geslacht van der Hell. Nav. XXVI, bl. 59 leest men, dat dit geslacht sedert vier eeuwen beschreven in de ridderschap van Gelderland (zie eenige filiaties in baron d'Alblaing van Giessenburg, Ridderschap v. Veluwe) in Gerhard Casijn tot de Wildbaan († 1756) en Rutger tot de Hoeve († 1748) geheel uitgestorven is. Wordt daarmede niet de generatie van der Hell tot Clarenbeek bedoeld? En behooren de thans nog levende van der Hells niet tot dit geslacht?

J. ANSPACH.

Geslacht Cuper. Zoude iemand mij ook kunnen opgeven, of Hendrik Cuper, burgemeester van Nijmegen en raad ter admiraliteit te Amsterdam, getrouwd te Nymegen 28 december 1679 met Maria Elisabeth Fagel, en wiens dochter Geertruida Cuper overleden te Leiden julij 1751, den 10en januarij 1704 gehuwd met Jacob de Beyer van Hulsen, burgemeester van Nijmegen, in familiebetrekking gestaan heeft, — en zoo ja — hoedanig, — met

Adolf Cuper, geb. 1728, overl. 1788, gehuwd geweest met Geertruy Catharina Sanderson, nalatende:

Anna Cornelia Cuper, Hendrik Cuper, Catharina Cuper en Anna Margaretha Cuper, gehuwd geweest met Anthony Johannes van Barneveld, zoon van Jacobus van Barneveld en Carolina Wilhelmina Rost?

N.

Geslacht Mollerus. In Nav. XVI, bl. 94 (vgl. ibid. bl. 320 en XVII, bl. 84) is sprake van Martinus Mollerus, pred. te Görlitz in Oberlausitz, die een boek uitgaf, Praxis Evangeliorum, bestaande in overdenkingen op iederen zondag van 't luthersche kerkjaar. Was hij de vader van Johannes Mollerus, die volgens een kerk-

bord de zesde predikant was van Lienden (Nederbetuwe), als opvolger van Cornelis Wachtendorff (in 1643 nog aldaar, zie Nav. XXV, bl. 491) bevestigd in 1644? Zoo ja, dan zijn de kinderen van Martinus Mollerus tot het hervormde kerkgenootschap overgegaan? Weet iemand mij omtrent Johannes Mollerus, zijne lotgevallen vóór en nà zijne komst als pred. te Lienden in 1644, iets naders te berigten?

J. ANSPACH.

MENGELINGEN.

De bijen in den rouw (XXVI, bl. 104). De gewoonte om de bijen aanzegging te doen van den dood van hun eigenaar (den biiman of ymker) of van een lid zijner familie, en ze in den algemeenen rouw te doen deelen, is vóór jaren op de Veluwe ook in mijne omgeving, in gebruik geweest. Oude lieden kunnen 't zich nog best herinneren. Men hechtte dan op iederen korf een zwart strikje of een stukje floers (krip), of, als die moeite wat te omslagtig was, bevestigde men aan den »immenstal" een zwarten doek bij wijze van wimpel. Als men de liefde kent die de »biiman" voor zijn volkje heeft en die in aanmerking neemt, is die belangstelling reeds van zelven verdedigd. Waar die belangstelling verzuimd werd, — en nu komt 't volksgeloof er bij, 't bijgeloof dat altijd en overal en bij alles in de weer is, — waar die belangstelling dan verzuimd werd, moest de geheele stal er eerlang aan. 't Was in dat geval niet zoo zeer eene beleefdheid, maar eene gedwongen fraaiigheid.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Bijgeloof verklaard. (Vgl. XXV, bl. 95, 206). Ook in Oldenburg komt het bijgeloof voor, dat men, door sommige vogels in een kamer te houden, waar een ziek mensch is, die ziekte van den mensch op den vogel kan doen overgaan. Maar hier helpt het

niet tegen roos, dauworm [1]) en ander huiduitslach, maar tegen de tering. — Was 't maar waar! — In Strackerjan, Aberglaube und Sagen aus dem Herzogthum Oldenburg; Oldenburg 1867, staat: »Schwindsüchtigen hängt man einen Stieglitz oder eine Lachtaube »in das Zimmer, damit der Vogel die Krankheit auf sich ableite.''

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Bijgeloof verklaard. Ik vroeg, op grond der ondervinding, zou hier wel dadelijk bijgeloof ten grondslag liggen? 'k vraag het nogmaals. In Aardenburg kregen sommige menschen eene mondziekte die geheel overeenkwam met het mondzeer, muilplaag zeggen de Vlamingen, der melkkoeien. Ze hadden melk gebruikt van besmette koeien. Eerst na eenig verloop der ziekte kon men door koken over de deugd der melk oordeelen.

G. P. ROOS.

VRAGEN.

Zevengesternte. In le Petit Poucet et la Grande ourse van Gaston Paris (Paris, 75) lees ik p. 45.

»Cette conception'' (om namelijk het zevengesternte te beschouwen als *zeven ossen*, die zich langs den hemel bewegen) »nous a été conservée dans les termes latins de *boves* et de *septem triones* pour désigner la constellation.''

Ik meen dit gesternte vroeger op de Veluwe wel eens »de zeven ploegossen'' te hebben hooren noemen. Komt die benaming meer in ons land voor? Is ze ook in andere talen bekend?

Goes. T. H. DE BEER.

Middel om vlekken van portretten te doen verdwijnen. Is het middel om vlekken van de portretten te doen verdwijnen, met den dood van den heer C. Kramm verloren gegaan?

B. J. C. K.

---

[1]) Dauwworm, met *vijf* letters *u* achter elkander, en noch veel minder daauwworm met *acht* klinkers achter elkander, kan ik toch niet meer schrijven! Zóo, met drie letters *u* en met vijf klinkers achter elkander is 't al slim genoeg!

Mispel en kwee. Men zegt en gelooft op de zeeuwschvlaamsche grenzen, dat de mispel en de kwee de eenige oorspronkelijke vruchtboomen in Nederland en Duitschland zijn. De mispel is in Zeeuwsch Vlaanderen tamelijk zeldzaam, de kwee nog zeldzamer geworden. Is het *men zegt* waar te maken?

G. P. ROOS.

GESCHIEDENIS.

Heidens of Zigeuners in Gelderland. Omtrent de Heidens bevat dit tijdschrift menige belangrijke bijdrage, zie Alg. Reg. enz. Doch slechts ter loops wordt van de Heidens in *Gelderland* gewaagd: t. w. Nav. VII, bl. 98, waar wij lezen, dat Cornelis Jansz., alias Jeremias, die, krachtens vonnis van het hof provinciaal van Utrecht van 29 jan. 1707, moest worden geradbraakt, bekende, wegens schending van bannissement »oock te vooren tot Thiel te sijn geschavotteert, gegeesselt ende gebrandmerckt," even als Willem Fransz., alias Meliades te Zutphen; — alsmede Nav. XII, bl. 353, waar de Nav. XXV, bl. 580 opgenomene oorkonde uit Nijhoffs Verzameling (VI, 1 bl. 353, no. 540) geciteerd, en tevens van den overlast, der Overbetuwe in 1710 door die vagabonden aangedaan, welke eene gewelddadige transportatie van 335 personen uit dit gespuis door »armenjagers" te weeg bracht [1]), melding wordt gemaakt. Volledigheidshalve sta hier nog het navolgende.

De landschenderij in Overbetuwe van het jaar 1710 stond naar alle waarschijnlijkheid in verband met de ontzachelijke huisbraak en dieverij in den nacht van 18 maart ten huize van wijlen Willem Evertsen van Vredenenck, en in den nacht tusschen 31 maart en 1 april van datzelfde jaar ten huize van Hendrik van Middachten tot Vrieswijk en Schoonerbeek, in de buurt van Nijkerk op de Veluwe gepleegd. De delicten waren zóó enorm, dat de Landschap 15 april 1710 te Arnhem eene publicatie uitvaardigde, door alle Amptluyden, Drossaerden, Richteren, Magistraten van de steden, Scholten enz. aan te plakken en af te kondigen, waarbij den aanbrengers of aanwijzers der euveldaders, behalve impuniteit in geval van medeplichtigheid, eene premie van 200 carolus guldens werd toegezegd [2]).

[1]) Vgl. ook Nav. VII, 327.

[2]) Groot Geldersch Plakaatboek, III, 162.

In den jare 1544 hielden zich vele heidens, »den armen huysluyden op den hals liggende, ende anders hoichlijk beswerende," in Gelderland op, weshalve Philips van Lalaing, namens keizer Karel, 28 julij de amptlieden aanschreef, om hen onmiddelijk uit de provincie te doen wijken, »sonder yemandt toe verkorten off toe besweren" (te bezwaren, overlast aan te doen). Op straffe van 's keizers ongenade mochten de amptlieden hun geen geleide geven of gunnen [1]). Keizer Karel dacht er dus anders over dan hertog Karel in 1506, die aan graaf Willem van Klein-Egypte met zijne heidens, 15 personen in getal, voor zes maanden toevens in Gelderland vrijgeleide gaf [2]). Soortgelijk bevel liet keizer Karel 24 sept. 1548 geven ten opzichte van het kwartier Roermond, waar »in etlicken Heerlicheyden en oirden de Heyden gestadet (opgehokt?) wierden nit tot geringe schade en verderven der armen ondersaten" [3]). Zij stoorden zich nogtans weinig aan deze ordonnantiën; en daarom moest 3 nov. 1553 een vernieuwd keizerlijk verbanningsedict uit Arnhem uitgaan, nadat de overheden hen zorgvuldig zouden hebben laten onderzoeken, »wess sy (de heidens) van bryeven oder sunst by sich hebben" mochten [4]), om daarvan den keizerlijken stadhouder in Gelderland naauwkeurig kennis te geven. De overheden gingen echter met de toepassing van dit plakaat zeer slap te werk, en lieten de heidens oogluikend (wellicht mede uit bijgeloovige vrees, zie Nav. XIV, 40), in Gelderland toe, waarop Filips van Spanje doelt in een uit Brussel in zijn koninklijken raad 26 oct, 1560 uitgevaardigd verbanningsplakaat, in dezer voege: »'t welck woe tho vermoeden nyet en soll geschyden soe verre die Heyden durch den Amptluyden niet gefryet en waeren, oder dat dieselve Amptluyden sich daer inne bewesen woe oen durch die vorige mandaten operlacht und bevoelen is geweest" [5]). De Heidens sloten zich menigwerf niet enkel bij inheemsche »heerloose knechten, stercke bedelaers, ledighgangers" enz., maar ook bij soldaten aan, die »sonder pascedel van haren Gouverneur ofte Capiteyn uyt die guarnisoenen sluypen, sich ten platten Lande deses Furstendoms ende Graefschaps dagelijckx meer ende meer

---

[1]) Ibid. I, 12. [2]) Nav. XXV, 580. [3]) Plakaatboek, I, 41. [4]) Ibidem I, 139.
[5]) Ibid. I, 282.

begeven, opholden, ende onder dexel van bedelerye, daer van sy een ampt maeken, den goeden ingesetenen merckelick beschadigen, bestelen ende in gheduerighe ancxte ende vreese houden, door haer t'samenrotten, loopende van 't eene dorp in 't ander, ende den goeden luyden in die huysen (die ten deele in desen Lande verre van den anderen liggen) vallen, denselven knevelen ende gelt afparssen, voorwendende tot dien eynde opgeraepte actien van executien bij lontrecht (landrecht?), ende andere; daer uyt dan is volgende moorderye, straetschenderye ende andere grove onheylen, daer van d'exempelen noch versch syn" [1]). Dus was het in 1628 in Gelderland gesteld. Al dit geboefte, zoowel vrouwelijk als mannelijk personeel, moest 30 aug. van gemeld jaar het land geruimd hebben; ieder was verplicht ze des noods »met klockenslagh te vervolgen, te apprehendeeren en in handen van de justitie te stellen, op een pene van vier goutguldens tegen den heere (landsheer) te verbeuren" ingeval eenig ingezeten ze mogt hebben vrijgelaten of geherbergd. Dit edict der Staten 's Lands van Gelre, hoe onverbiddelijk ook klinkende, moest nogtans 27 aug. 1631 woordelijk hernieuwd worden [2]). En toch baatte zulks nog maar weinig Want in 1633 leerde »die dagelyckse ervarentheyt, dat sodanige vagabonden, enz. hun hoe langs hoe meer verstouten, die voorschreven placcaten t' overtreden, als oft die selve noyt geëmaneert waren, komende tegens die selve in gedachten Vorstendom ende Graefschap, *sommige met wapenen, ende andere sonder, sommige in geselschap, andere d' een voor ende d' andere nae, op tyt ende plaets tusschen hun bescheyden*, enz. enz. Destijds maakten zij zich ook aan *brandstichting* schuldig, gelijk ons bericht het Staten-edict van 5 september, dat allen herbergiers, tappers, huislieden enz. verbiedt zulk gespuis »meer te logeren of te doen logeren in hunne huysen, schuyren, stallen, hoybergen ofte schaepschotten, noch oock te onderhouden, off eten off drincken te geven, nochte hun van gelycken te laten versteecken" (verschuilen) [3]). De heidens traden toenmaals wel eens in 's lands dienst bij de compagniën, en in dit geval werd hun, bij staten-edict van 8 nov. 1637, doortogt vergund [4]). Doch in geen ander geval mogten zij in Gelderland

[1]) Ibid. II, 241. [2]) Vgl. ibid. II, 245. [3]) Ibid. II, 265. [4]) Ibid. II, 283.

post vatten. Deden zij dit desniettemin, dan zouden zij »voor d' eerste reyse, wel toegedeckt (*behoorlijk afgeranseld*) synde, sonder nochtans armen ofte beenen te breecken, uytgejaeght, ende van alle haer geweer ende opperste kleedinghe ontbloot, ende voor de tweede reyse in apprehensie genoemen, ende in handen van de justitie gelevert, om *ghegeesselt,* ofte andersins swaerder na gelegentheyt gestraft te worden." De ingezetenen, die hun onderkomen verschaften, zouden als hunne medepligtigen beschouwd, en aan de justitie overgeleverd worden, en mogten alleen dan met de verontschuldiging, dat zij huns ondanks hen hadden toegelaten, voor den dag komen, ingeval zij onmiddelijk daarvan aangifte bij de overheid hadden gedaan. Inzonderheid de Veluwe werd toen van Heidens overstroomd, waarom bij laatstgemeld plakaat voornamelijk de drost van dit kwartier, de rechter van Arnhem en Veluwenzoom, enz. aanschrijving ontvingen, om »met eene generale Jachte 't voornoemde ghesinde" (gespuis) te vervolgen. Niemand, van buiten komende, mogt zich voortaan meer in dit kwartier op katersteden nederzetten, alvorens van zijn vorige woonplaats, handel en wandel bij den officier of richter te hebben doen blijken, »by poene van vier heerenponden voor d'eerste reyse, ende volghens van bannissement." Geen eigenaar van katersteden mogt, zonder voorkennis van den officier, eenig persoon op zijn goed laten wonen. De toestand verbeterde echter niet veel. In 1649 en 1660 trof men niet alleen op de Veluwe, maar ook in de andere kwartieren van Gelderland zelfs vele »heer-loose" soldaten onder de heidens aan [1]). Ondanks de scherpe edicten had men in 1675 nog reden om zich te beklagen over »den onlydelycken overlast, die de goede ingesetenen, ende insonderheydt ten platten Lande aenghedaen" werd. Aan de Heidens in dienst van den lande bleef de doortogt vergund; ook mogten zich in Gelderland tijdelijk ophouden die Heidens, welke »kommen met pas-cedul ende verloff (die sy die magistraten en officieren in de steden ende ten platten lande sullen vertonen) van den colonel off capiteyn, daer onder sy in effectiven dienst leggen." Bij plakaat van 17 julij werd dezen echter aangezegd, dat zij »den ingesetenen geen de

---

[1]) Zie plakaat van 9 april, II, 318, en van 16 julij, II, 379.

minste overlast sullen aendoen, off sigh ten platten Lande moeghen ophouden, maer haere reyse ende last verrichten sullen, *bij poene dat andersins sy luyden soo wel als d'andere heydenen,* tegens het gedecerneerde bannissement inkomende, sonder onderscheyt of eenighe conniventie aenstonts anderen ten exempel publiquelyck sullen gegeyselt off andersins swaerder nae gelegentheyt sullen gestraft worden [1]. Het kwaad bleef bestaan, weshalve de staten van Gelre 10 julij 1698 noodig keurden, het plakaat van 17 julij 1675 woordelijk te hernieuwen [2], en bij edict van 6 jan. 1699, 30 april 1704 en 20 maart 1705, behalve met dubbele geesseling, ook met brandmerk alle uitheemsche landloopers te dreigen [3], terwijl de 8 nov. 1637 verordende »generale jaghte" tegen de heidens, volgens de drie laatst vermelde plakaten, »van tyt tot tyt, naer gelegentheyt van saecken," zou worden herhaald. Omstreeks dien tijd hield zich een fameuse Heiden, de zoogenaamde luitenant Boudewijn Jansz., alias Hannibal, die 12 febr. 1707 te Utrecht met de koord is gevonnist, te Acquoy op, waar hij gestolen goederen heelde ten huize van zekeren Willem Rijcken [4]. In maart 1709 sloten de staten 's lands van Gelre met Frans Arnold, bisschop van Munster en Paderborn, eene conventie tot wederzijdsche uitlevering dezer vagabonden, en kwamen overeen om de andere provinciën om hare medewerking te vragen [5]. De medewerking werd verleend, want Gelderland sloot 10 mei 1709 met Utrecht [6], 8 mei 1711 met Holland en Westfriesland [7], en 1 aug. 1731 met Overijssel [8] dergelijke overeenkomst. Doch ook hierin had verscherping plaats; want de conventie met Munster, Utrecht, Holland en Westfriesland gewaagde van de vervolging der Heidens uit het eene op het andere territoir alleen door tusschenkomst der gewone justitie, maar krachtens de conventie met Overijssel mogt ook »militaire assistentie" worden aangewend.

Sedert den jare 1633 wordt in *al* de plakaten den Heidens o. a. ook brandstichting te last gelegd. Hen gold dus zonder twijfel mede het plakaat der Staten van Gelderland van 10 april 1721 tegen het nederleggen van brandbrieven, waardoor inzonderheid het kwartier van Nijmegen verontrust werd. Dáár vooral werden

[1] Ibid. II, 446. [2] Ibid. II, 644. [3] II, 649, III, 82, 87. [4] Nav. VII, 99a. [5] Ibid. III, 140, 142. [6] Ibid. III, 148. [7] Ibid. III, 182. [8] Ibid. III, 486.

brieven en biljetten over en weer *gezonden*, *aangeplakt* en *gestrooid*, »inhoudende dreigementen van brandtstichtinge, inval binnen sodane tyt en op sodane plaetsen soo veel gelds als daer by vervat, niet gebraght" werd [1]. Zulke delinquenten zouden als werkelijke brandstichters aangemerkt en, aan een paal gebonden, levend verbrand worden. Den aanbrenger werd eene premie van 100 ducatons toegezegd, behalve straffeloosheid ingeval van medepligtigheid. Zelfs geen langdurig verloop van tijd nà het plegen van 't misdrijf zou den euveldader tegen de vervolging der justitie vrijwaren, of bevrijden uit de handen van 't geregt.

Na 1 aug. 1731 staat de naam »Heidens" niet meer vermeld in het Geldersch Plakaatboek, dat tot 1740 loopt. Maar in 1758 was het o. a. te Ravenswaay in de Nederbetuwe hoogst onveilig. Daar had telkens huisbraak, of bedreiging met huisbraak plaats. Het kasteel der van Brakells, Vredestein had menigen aanval te verduren, en de toenmalige predikant des dorps, Joost Dirk Keer zocht, in overleg met zijn kerkeraad, voor zes maanden een goed heenkomen te Wijk bij Duurstede. Als in 1759 de huisbraken niet verminderden, wenschte hij zijn verblijf te dier stede gedurende twee jaren verlengd te zien, doch dit werd niet ingewilligd. Zou die onveiligheid ook door Heidens veroorzaakt zijn? Dan stonden ze welligt in betrekking tot het gespuis, dat in 1754 het land van Arkel en Altena onveilig maakte [2].

Wijst de geschiedenis der lijfstraffelijke rechtspleging in Gelderland nog meerdere voorbeelden van strafoefening tegen Heidens aan, dan die, welke in 't begin der 18e eeuw te Tiel op Cornelis Jansz., en te Zutfen op Willem Fransz. werd toegepast?

J. ANSPACH.

Jufvrouw Brunier. (XXVI, bl. 62.) Wie ze was weet ik niet; misschien wel eene der veertien kinderen van Abel Brunier en dus zuster van diens zoon ook Abel genoemd, die Holland bezocht (zie la France protest, van Haag in voce). Jean Rou zegt van haar: »M. v. Beuningen a longtemps entretenu Mademoiselle

---

[1]) Plakaatb. III, 381. [2]) Vgl. Nav. VII, 289a.

[3]) Zie Schlossers Wereldgeschied. nederd. vertaling, IV, 267.

Brunier, & en étant las, elle revint à un M. d'Allone, officier français, frère de M. Tassin, à Paris, bourgeois de la ville d'Orleans. Van Beuninghe a voulu obliger ce d'Allone de le reconnaître pour neveu, à quoi il ne voulut point consentir. Mais apres sa mort, son frère Tassin a eu cette complaisance, à condition pourtant que cela ne tirât pas à consequence pour l'héritage."

Wat dit laatste te beduiden heeft, begrijp ik niet. d'Allone was gehuwd met eene juffr. Silvercrona, die hem grondbezit te Kloster in Halland in Zweden aanbragt en bij wie hij een zoon naliet, Abel Tassin d'Allone, die ongehuwd stierf en zijne goederen vermaakte 1°. aan Charles Brunier, zoon van Charles Brunier en Elisabeth Damin, die eene dochter was van Nicolaas Damin en Elisabeth Tassin, zuster van d'Allone; 2°. aan Jacob Damin te Genève, broeder van bovengenoemde Elisab. Damin; 3°. aan Margaretha Joly, dochter van Pieter Joly en Anna Damin, zuster van dezelfde Elisab. Damin; 4°. aan Johanna Sara Willocquana, geh. met Michel Baars en dochter van Pieter Willocquana en Catharina Bommert Silvercrona [1]), zuster van d'Allones vrouw; 5°. aan Sara Silvercrona, geh. met Johan Faget van Kralingen en dochter van Johan Philip Silvercrona, broeder van d'Allones vrouw; 6°. aan de drie dochters van Johanna Maria Silvercrona, geh. met Elias Hamilton de Guicherit en ook zuster van d'Allones vrouw. Aan zijne cousins van Ittersum liet hij zijne wapenen na. Abel Tassin d'Allone schijnt rijk geweest te zijn, want hij legateerde *f* 6000 aan het gesticht voor uitgewekene fransche dames te 's Gravenhage. Het is bekend dat aldaar, zoowel in het huis ter Noot als ook in eene woning bij de Kloosterkerk, refugiées verzorgd werden.

Ook legateerde hij *f* 10,000, om van de rente dezer som een predikant of schoolmeester in de colonie van Suriname aan te stellen om slavenkinderen in den godsdienst en het lezen en schrijven te onderwijzen.

Zou bovengenoemde Charles Brunier, geh. met Elisab. Damin, ook soms een kleinzoon van jufvr. Brunier geweest zijn en hoe

---

[1]) Het wapen van Silvercrona is: d'azur à la couronne d'argent; Bommert Silvercrona had een geheel ander wapen.

waren de jonkers van Ittersum cousins van Abel Tassin d'Allone? Deze laatste bezat eene woning te 's Gravenhage, eene buitenplaats, zoo ik meen Uiterdijk genoemd en goederen in Engeland en Zweden, en liet boeken na met de wapens van de koningen van Engeland, Karel, Jacob en Willem, van welken laatsten zijn vader een natuurlijke broeder was.

In de catalogus van de boekverkooping door M. Nijnoff in apr. 1876, komt op n°. 151 der handschriften eene kopie voor van het testament van Tassin d'Alone in 1723, van 48 bl. fol. De kooper daarvan zou denkelijk meer bijzonderheden omtrent hem en zijne familie hieruit kunnen mededeelen, hetgeen wel wenschelijk zou zijn.

G. A. S.

VRAGEN.

Una's leeuw enz. In het schoone werk, Tricotin en zijn Pleegkind, door Ouida (Deventer, Ter Gunne 1875) komen eenige toespelingen op personen en feiten voor, die voor den engelschen of franschen lezer waarschijnlijk zeer eenvoudig en duidelijk zijn, maar voor mij, en denkelijk ook wel voor andere hollandsche lezers, dit niet zijn. Wil ook een der lezers van dit boek die duisterheden ophelderen?

In het eerste deel:

blz. 72. »*Una's leeuw.*" Wat is dat voor eene geschiedenis?

blz. 84. »*de cornemuse van Daucourt*, enz."

blz. 169. Wie was Piron? en van waar de benaming van »*een hudibrastische lach*"?

blz. 377. Desaugiers, wiens leven een onophoudelijk feestgenot was, wie is dat?

II. blz. 42. Waarop wordt gedoeld, als er gesproken wordt van: »aangedreven door hetzelfde ongeduld en verlangen, die eens het leeuwenhart des boerenzoons van Arcis-sur-Abe bezielden."

II. 67. *Koning Cophetua.* — II. 187, 214, *Vergniaud.* — II. 210. *Yolande?* — II. 214. *Nezahualcaytl? Viriathus? Buzot?*

[Over Vergniaud en den boerenzoon van Arcis-sur-Aube (Danton, daar geboren 28 octob. 1759) kan de vrager lezen in iedere geschiedenis der fransche revolutie van de vorige eeuw. — Piron, fransch dichter. — Hudibras, gedicht van Butler. — Viriathus, aanvoerder der Lusitaniërs in hunnen strijd tegen de Romeinen. — Den naam van Yolaude hebben verscheidene vrouwen gedragen: ik ken het door den vrager genoemde werk niet, en weet dus niet van wie de schrijver spreekt. — King Cophetua is het onderwerp van eene oude engelsch lied.]

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Opschriften van kerkklokken. Maakten wij Nav. XXV, 495 melding van de Nav. XIX, 125 voorgedragen gissing, dat weleer in de Burensche poort te Tiel eene klok hing, die in 1564 zou zijn gegoten; 't bleek ons thans, dat die gissing onjuist is. De klok was van het jaar 1659, aan welk jaartal op de klok het bij de familie van Trier zoo geliefde refrein was toegevoegd:

Ic bijn gegooten,
Gevlooten door dit vyer
Van Joan Peters en Hendrik van Trier.

Peters is blijkbaar Petersz., d. i. zoon van Peter. Nu, Peter van Trier ende Johan sijn soon kwamen ons Nav. XXV, 491, te Lienden en te Ochten in 1643 vcor, terwijl Peter (tout seul) in 1624 te Zoelen als klokgieter werkzaam was.

Te Lienden heeft men de buurschap Varhuyse, waar eertijds binnendijks tegenover den Marschdijk, dicht bij het huis, dat thans nog bewoond wordt en bekend staat onder den antieken, van de kruisridders uit het geslacht van Lijnden herkomenden naam Aspermont, — de kapel van Varhuyse stond, ook wel de Varhuizer kercke geheeten. In het midden der 17e eeuw werd die kerk of kapel reeds als woonhuis voor eenvoudige lieden gebezigd. Hetzij van die kerk, hetzij van het aêloude kasteel Aspermont za

de toren door stormwind of doorbraak zijn ingestort, en de volksoverlevering luidt, dat de torenklok te recht kwam in eene waai of kolk, die ten gevolge van dien *de klokkewaai* heet. Die klok onderging dus, schoon uit gansch verschillende oorzaak, hetzelfde lot, dat de oudnederlandsche traditie aan ongedoopte of »ongekerstende" klokken toewees, namentlijk om door den duivel weggehaald en in een kolk geworpen te worden, waar men ze somwijlen nog onder den grond kon hooren luiden (! !); vgl. mr. L. Ph. C. van den Bergh, Krit. Woordenb. der Nederl. Mythologie, bl. 33 en 34, alsmede het Boek der Opschriften, door mr. J. van Lennep en J. ter Gouw (Amst. 1869) blz. 127.

J. ANSPACH.

V R A G E N.

Klokgieters. — Wat is er bekend van de klokgieters Joannes Sconeborch en zijn zoon Wolter? — Zij leefden en werkten ten jare 1520. Waar? — Waar zijn ze geboren? In Nederland? — Zijn er in de Nederlanden ook nog klokken die door hen gegoten zijn? —

Was de bekende klokgieter Geert of Gerhard de Wou te Kampen in Overijssel geboren *of* woonde en werkte hij in die stad, en noemde hij zich daarom de Campis of van Kampen? Zijn daar bewijzen voor? of is het slechts een vermoeden?

Haarlem. JOHAN WINKLER.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Pseudo-dissertatiën. Over de pseudo-lofredenen hebben wij het in dit tijdschrift meermalen gehad. Een paar van de reeds vermelde staan ook in *Facetiae facetiarum.* Dit curieuse, hier en daar nog al scabreuse boekske is echter niet hetzelfde als het Nav. dl. VIII, bl. 329 aangehaalde, maar eene vroegere, blijkbaar andere stukken

hebbende uitgave, MDCCXXVII (s. l.) Het *Scabiei encomium* staat er niet naamloos, maar wordt aan Matth. M. Czanakius, Ungarus, toegeschreven. Ook het macaronische vers *De flois swartibus* komt er in voor.

Maar het art.: Hoe men te Rostock doctoren slaat (XXVI, bl. 74) geeft mij aanleiding om de lijst der pseudo-lofredenen aan te vullen met een paar pseudo-dissertatiën, in mijne uitgave der Facetiae voorkomende: Theses *de cochleatione* sub praeside Hasione Leflero def. Volucrinia Lepida, Stutzerensis; Disp. inaug. *de jure potandi*, praes. Dionysio Baccho, def. Blasius Multibibus (Oenozythopoli 1627); Themata medica *de Beanis*, praes. Cornelio Cerasto Cornano, respondebit Cariollinus Tevetius Crupenas (Cornanae s. a.); Theses *de Hasione*, praes. Fabio Stenglero Leporino, resp. Lepidus Capito; *De mulieribus*, praes. Cunrado Trentacinquio J. U. D. def. Joach. Eberart. ab Hannow; *De Cornelio*, praes. Vespasiano Curidemo, def. Zachaeus Pertinax, Hierosolymitanus (Gremerstad s. a.); *De cucurbitatione*, praes. Henr. Christoph. à Griesheim, def. Victor Rabe; *Multisciorum miseriae* (van den zeer uitvoerigen titel beginnen de meeste woorden met *m*), praes. Dom. M. Ogravitto, resp. Dacrio Chiplicus; *De jure et natura pennalicum*, praes. Onuphrio Palaeotto, def. Lucas de Penna; *De peditu*, praes. Bombardo Stevarzio, def. Buldrianus Sclopetarius, Blesensis. (Clareporti 1626); *De virginibus*, praes. Junonio Parthenophilo (Virginiae s. a.); *De osculis*, auct. Georg. Cunrado fil. Rittershusio.

Zijn sommige dezer *Facetiae* wat al te duidelijk, andere zijn mij volkomen duister, maar ik geloof niet, dat daarbij veel verloren wordt. De verzameling wordt geopend met een *Dialogus de barba et coma*, meer geleerd dan satiriek. Ook in vele der overige stukken (zoover ik ze heb ingezien) vindt men de nietigste dingen ernstig behandeld met aanhalingen uit klassieke auteurs en schrijvers over het Rom. recht enz. Geheel lezen zal ze wel niemand.

Haarlem. H. M. C. VAN OOSTERZEE.

KUNSTGESCHIEDENIS.

I. Portretten van Jan van der Heiden. Het origineele portret van Jan van der Heiden, den uitvinder der slangbrandspuiten en der verbeterde straatlantaarns, welk portret op een zilveren plaat geschilderd is door Jacob de Braij, berust, met de bewijzen van herkomst, onder mij, als oudste familielid in de zijdlinie door mijne overgrootmoeder Catharina van der Heiden, echtgenoot van Jeronimo de Bosch, welke was eene kleindochter van Goris of Gregorius van der Heiden, een' broeder van den uitvinder. Bekend is de gravure, die van dit portret bestaat, door J. Houbraken, ook in houtsnede afgedrukt in het artikel over Jan van der Heiden bij Immerzeel, de Levens en werken der Holl. en Vlaamsche kunstschilders enz. 1843. Vreemd echter is het, dat daarentegen in Koks Vaderlandsch woordenboek een *geheel ander* portret voorkomt met het onderschrift *Jan van der Heiden, uitvinder der Slangbrandspuit*, door Reinier Vinkeles in 1789 gegraveerd naar de teekening van J. Buijs. Het gelaat, blootshoofds, kleeding enz. is geheel verschillend van het voormelde geschilderde portret. Ik vermoed, dat Kok dit bij hem voorkomende portret, zijnde waarschijnlijk dat van van der Heidens zoon Jan van der Heiden de Jonge, bij vergissing voor dat van den vader heeft gehouden. Deze zoon maakte zich ook omtrent de slangbrandspuit verdienstelijk en was mede met zijn vader generale brandmeester van Amsterdam; zijn naam komt ook met dien zijns vaders voor, op den titel van het zoogenaamde Spuitboek of Beschrijving der Slangbrandspuiten, 1en en 2 druk van 1690 en 1735. Kok nogtans maakt van dien zoon geene melding. Opmerking verdient het, dat C. Kramm, in zijn uitgebreid werk ten vervolge van Immerzeel, in dezelfde vergissing als Kok vervallen is door het portret van Buijs en Vinkeles ook aan van der Heiden, den vader, toe te kennen en er niet op heeft gelet, dat er reeds bij zijn voorganger Immerzeel een geheel ander portret, dan bij Kok, bovenaan in den tekst was afgedrukt.

Het kan echter ook wel zijn, dat het portret bij Kok, Jan van der Heiden, den vader op veel jeugdiger leeftijd voorstelt dan op

het portret van de Braij. Dit laatste vermoeden vindt eenigen steun doordien wij een ander, met potlood geteekend portret van Jan van der Heiden, den uitvinder, hebben leeren kennen, ingezonden ter Historische Tentoonstelling van Amsterdam, n°. 616 a°. 1665, door den heer J. J. Brants te Utrecht, afstammeling van J. van der Heiden in rechte lijn. Dit portretje stelt, volgens bijschrift, van der Heiden voor op 28 jarigen leeftijd (*Aet.* 28 *jaeren*) en lager ter linker zijde staat er in saamgevlochten voorletters bij *v. d. Heijden* en alzoo is dat portret door hemzelven vervaardigd. Dit portret nu, mede blootshoofds, als bij Kok, stelt wel geenszins hetzelfde voor als bij dien schrijver, maar heeft toch daarmede eenige meerdere overeenkomst dan met het geschilderde, blijkbaar op meer gevordenden leeftijd vervaardigd en met grooten hoed op het hoofd.

Amsterdam. JO. DE VRIES JZN.

II. Jan van der Heiden en de preekstoel der Nieuwe Kerk te Amsterdam. Op de Tentoonstelling van Oudheden te Amsterdam in 1854 kwam in den catalogus onder no. 592 eene teekening voor door J. van der Heiden, voor den beroemden predikstoel der Nieuwe Kerk aldaar, ontwerp van den beeldhouwer Albertus Vinckenbrinck in 1649 en naar welke teekening deze dit kunststuk vervaardigd zou hebben. C. Kramm in zijn werk ten vervolge van Immerzeel in 1859 meldt hetzelfde. Waarschijnlijk ontstond die meening door den Catalogus der verzameling plaatwerken en teekeningen, behoorende tot den Atlas van Amsterdam, vroeger het eigendom van C. Ploos van Amstel Hz., daarna en nog in het bezit van den Heer Louis Splitgerber alhier januari 1846; nieuwen druk van 1861, 5e kunstboek. Oud Amsterdam. V. Teekening no. 57 J. van der Heijden 1649. »De preekstoel in de Nieuwe Kerk, een ets, met Oostindischen inkt opgewasschen" N. 58. »J. van der Heijden 1649. De teekening van de Preekstoel in de Nieuwe Kerk, ontworpen als model voor den beeldhouwer Albertus Vinkenbrink." Nu is het bekend (zie ook mijn opstel over van der Heiden, met houtsneden geïllustreerd, in den Almanak der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen ten jare 1870, onder den titel: »Een waardig Burger") dat Jan van der Heiden te Gorichem in 1637 ge-

boren werd, en is het dan toch wel niet aan te nemen, dat hij reeds in 1649 en alzoo op 12jarigen leeftijd te Amsterdam het zoo uiterst omvangrijk en uitvoerig model voor den beroemden predikstoel zou vervaardigd hebben, te minder ook, daar hij hoogstwaarschijnlijk op dien leeftijd nog in zijne geboorteplaats vertoefde en die eerst later met Amsterdam verwisseld heeft. Hierdoor is, meen ik, het beweren, dat Jan van der Heiden de teekening als model voor den door Vinckenbrinck gebouwden predikstoel zou vervaardigd hebben, voldoende wederlegd. Wat almede nog tegen het gevoelen van van der Heidens aandeel aan dat werk pleit, is dit, dat Wagenaar in zijne Beschrijving van Amsterdam dl. VII blz. 378 der 8vo uitgave wel vermeldt, dat van den predikstoel in de Nieuwe Kerk eene kunstplaat van Holsteijn bestaat, maar van geene modelteekening van een zoo beroemd persoon, als van der Heiden was, gewag maakt.

In den Navorscher van 1860 blz. 165 in het artikel over Albert Vinckenbrinck is reeds aangeteekend, dat verschillende opschriften op gedeelten van gemeld gestoelte doen zien, dat het in 1648 en 1649 vervaardigd is. Kramm, in zijn artikel over Vinckenbrinck blz. 1760, gewaagt van den predikstoel en »de schatten aan arbeidsloon, in den gulden tijd van 1640 daaraan besteed;" alzoo zou, daar Kramm, met zijn voorganger Immerzeel, het geboortejaar van J. van der Heiden ook in 1637 stelt, deze zelfs reeds in zijn derde levensjaar de teekening tot model voor gemelden predikstoel vervaardigd hebben! Wellicht is het een ander, van der Heiden genaamd, geweest.

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

III. Schilderij van de Westerkerk te Amsterdam door Jan van der Heiden. Kok, in zijn Vaderlandsch Woordenboek meldt, dat »in het kerkmeesters komptoir van de *Nieuwe Kerk* te Amsterdam van van der Heidens penseel een kunstige afbeelding hangt dier kerke van de Keizersgragt te zien." Blijkbaar is dit eene vergissing en moet daar de *Westerkerk* gelezen worden; immers staat deze, en niet de Nieuwe Kerk, aan de Keizersgracht.

Hoe die schilderij oorspronkelijk aan gemelde kerk gekomen is, is bij den kerkeraad onbekend. Vermoedelijk was dit omstreeks

het jaar 1700. Daar in 1809 de overdracht der kerken met al hare bezittingen van het burgelijke bestuur aan het kerkelijke heeft plaats gehad, kan het wellicht zijn, dat de archivaris van Amsterdam eenige inlichting wete te geven, daar misschien de oude boeken der kerk in het stedelijk archief berusten.

Wagenaar in zijne Beschrijving van Amsterdam Dl. V blz. 451 der 8vo uitgave bericht alleen, dat »er in 't kerkmeesters comptoir eene afbeelding der Westerkerke van buiten van de Keizersgracht te zien hangt, konstiglijk, door Jan van der Heijde geschilderd," verder niets. Insgelijks staat er op eene notitie der goederen tot de Westerkerk behoorende vermeld, dat er in de kerkmeesters kamer aanwezig is eene fraaie schilderij in zwarte lijst, verbeeldende de kerk, maar die notitie is zonder jaar of dagteekening. In 1798 is door het uitvoerend bewind de vraag gedaan naar de afkomst van al, wat aan de kerk gekomen was, maar is daarop toen door kerkmeesteren geantwoord, dat dit met geene mogelijkheid was op te geven, alzoo de boeken sedert den opbouw der kerk, in 1651 voleindigd, ontbraken. Toen drie jaren later de municipaliteit wederom de vraag gedaan had om inlichting betreffende charters, papieren en documenten der fondsen en goederen dezer kerk, is 17 september 1801 het antwoord geweest, dat kerkmeesteren hiertoe niet in staat waren, zich refereerende aan hun antwoord van 20 september 1798. In dat antwoord heeft toen de municipaliteit berust.

In 1829 is de schilderij naar den bekenden portretschilder Hodges alhier gezonden, om haar na te zien en in orde te brengen. In 1845 is zij op verzoek der stedelijke regeering afgestaan ter expositie en toen voor *f* 2000.— tegen brandschade verzekerd. In het begin van 1864 is de schilderij verkocht aan B. A. Hopman alhier voor 25000 francs en in october 1862 was er een Franschman onder geleide van den kunstkooper Derksen uit Rotterdam om geweest, die er in koop 15000 francs voor geboden had. De heer Schouten, expert, die ook in den verkoop betrokken is geweest, hield de stoffeering der schilderij van van de Velde (waarschijnlijk A. van de Velde), zoo als met vele andere stadsgezichten van van der Heiden het geval is geweest. Die heer meende, dat de schilderij verkocht is aan zekeren heer Philips in Engeland. Deze

laatste mededeelingen ontleenen wij van den heer P. L. Posthumus alhier, die kerkmeester der Westerkerk is geweest. Er is over den verkoop veel gehandeld en gediscutieerd eer deze tot stand kwam en naar mijne herinnering ging er toen het gerucht van uit, dat het schilderstuk veel geleden had.

Amsterdam. JO. DE VRIES JZN.

VRAGEN.

Piano's en clavecimbels. Volgens het Handelsblad wilde men onlangs in Frankrijk het eeuwfeest der uitvinding van de piano vieren. Ik had mij altijd verbeeld, dat deze uitvinding veel vroeger had plaats gehad, welligt omdat ik *piano* en *clavecimbel* verwisselde. Bij »een kostelijk banket voor de muren van Kanton," in 1655, lieten althans de nederlandsche gezanten om te toonen, dat zij ook geene leerlingen in 't stuk van muziek maken en zingen waren, »en mede met diergelijke instrumenten meesterlijk wisten om te gaan, voor hare Majesteiten de Onderkoningen en den Tutang op de klavecimbaal spelen, dat haar wonder aangenaam in de ooren klonk." Zie J. Nieuhof's Zee- en Lantreize door versch. Gewesten v. Oost-Indiën. Is clavecimbel niet = klavier = piano?

VEREENIGING VOOR NOORD-NEDERLANDSCH MUZIEKGESCHIEDENIS.

Conditien over de reparatie van t' orgel te Nijkerk, enz.

Den arbeijt van den Timmerman, te weten van steijgering te maken, het huijsken tot de blaes-balgen te veranderen, ende ricchels te maken om de pijpen ordentlich daer op te leggen, dat alle sal staen tot kosten van de heeren Kerckmeesteren.

Gelijck als oock de H. Kerckmeesteren sullen bekostigen de ijsers

tot de blaesbalgen behorende, ende ofter mochten van node wesen (als men hoopt neen) eenige anckers tot vasticheijt vant orgel.

Item het loon vanden blaser als men accorderen sal het pijpwerck, sulx sal staen als boven.

Item de hulpe om de blaesbalgen uijt ende in te brengen, ofte ander swaer werck van heffen of beuren, mede als voren.

Noch de vrachten om de blaesbalgen, secreten ende anders, tot Amersfoort ende wederom te veuren, als boven.

Den Orgelmaker mr. Galtus Germersz. sal maken ende leveren tot sijn kosten ende lasten vier blaesbalgen, nieu, van wagenschot goet ende wel drooch, ende van nieu leder wel bereijt, ende voort met alles dat daer toe behoort.

Item de wint-laden die het werck vereijschet, als oock het Tramblant etc.

Noch alle de secreeten so van het bovenste werck, als het Positijf, te maken ende te leveren volkomen sonder eenich gebreck.

De Registers so boven als beneden wederom te leveren wel zanckhaftich ende besorgt, als deselve oijt mogen geweest sijn.

Alle conduijten ende bussen wel trouwelick nae behoren te leveren.

Het pijpwerck wederom compleet ende vol te leveren met alle de geluijden die daer te voren geweest sijn.

Een Pedael te leveren bestaende van een goede lieflicke Trompet beneden gemaeckt drie Klavieren leger dan het gemeene werck, ende boven tot de la sol re toe inclus. also dat het Pedael met heele ende halve toonen in sijn volle begrijp sal hebben drij ende twintich pijpen.

Ende sullen de geluijden van het bovenste werck wesen tien van getal, te weten, een Prestant, Holpijp, Fleut, Octaef, Nasaet, Cijmbel, Scherp, Mixtur, Siflet, Trompet, behalven Trommel ende Nachtegael.

Van het Posityf sullen de geluijden wezen ses van getal, te weten, Prestant, Holpijp, Qintadeen, Scherp, Mixtur, Regael: ofte een goet Toussein in plaetse van dien.

De clavieren, te weten de twee regelen, responderende so boven als beneden, mitsgaders de Koppel, wel trouwelick te repareren, de platen daer op te lijmen, en alles te maken naer behoren.

De deuren van de cassen onder ende boven te leveren datse

wel perfectelick sluijten, op ende toe mogen getogen worden, op het bequaemelickste: Dan ofter mocht ontbreken eenich lofwerck oft ander gesneden werck, sulx sullen de H. Kerckmeesteren bekostigen

Achtervolgende dese voorgaende conditien heeft mr. Galtus Germersz. van Reijner Reijnersz. ende Jan Goetschalcksz. als kerkmeesteren inder tijt tot Nijkerck, ter presentie van Jonckeren, Scholtus, Predicanten ende Gemeente, angenomen het orgell tot Nijkerck te maecken, voor die somme van ses hondert guldens ad xx st. t' stuck.

(Hierna volgt eene bepaling in welke termijnen deze som zal worden voldaan).

Ende dat daerbenevens den voors. mr. Galtus geholden is het orgell drie jaeren nae die opneminge van dien te onderholden op sijnen costen, nochtans daer van hebbende die cost ende dranck, tot sulcken eijnde in loco sijnde, waertegens hem belooft is, bij die opneminge vant voors. orgell een vereeringe voor sijn soene tot discretie vande Kerckmeesteren, inder tijt sijnde. Actum den 16 Augusti 1625. Toorconde is dese bij partijen contrahenten onderteijkent.

(was geteekend:) Galtus Garmersen.
Jan Goitschalcks.
Reijner Reijners.
Lambert van Huedt,
Scholtus tot Nijkerck.
Rijchel van Twiler. 1625.
Henrick (verder onleesbaar).
Johan de Wijs.
Amelis van Twiller.
Coop van Oldenbernevelt.
Joh. (verder onleesbaar).
Albertus Nijenhuis,
Pastor Ecclesianus.
J. v. Renseler.
Jan Schrassert.

Wij onders. gehoort hebbende het orgel tot Nijkerck den 21 Martii Ao. XVI^c een en dertich verclaren mits desen het selve

volcomelick te wesen voldaen ende gemaeckt volgens tegens in dit besteck geconditioneerd ende bedongen is. In kennisse der waerheijt is dit selvige bij ons onders. onderteijckent. Actum ut supra.

J. v. Renseler.
Jacob de Stooff.
Jan van Lennick.
Peter van Lennick.

Wij Johan Goetschalcksz. ende Reijner Reijnerszn. hijer onders. attesteren ende tuijgen vermits desen ten versuecke van die jetzige kirckmeisters, dat wij ten tijde als dese Organist Peter Jacobsz. aengenomen worde ter Nijkerck kerckemeesters sijnen geweest. Ende dat wij beijde mitten Organist voors. neffens Albertus Predicant, ende Amelis van Twiller, tot Amersfoert sijnen gevaeren, omdat die Organist aldaer sijn proeue opt orgelspelen ten ouerwesen vanden Amersfoertschen Organist, en eenige Musicanten solde doen, als hij oock in ons presentie ende ten ouerstaen als bouen sijne proeve opt orgelspelen, ende musijck te singen gedaen heeft. Ende alsoe de Amersfoertsche orgelist, en de andere Musicanten hem voor goet schouden, ende verclaerden bestandich te wesen is sijne aenneminghe voorts geconfirmeert, ende daernae in sijnen dienst getreden. Ende want men dan schuldich is der waerheijt getuijchnis te geuen, bijsonder daer toe versocht sijnde hebben wij dese attestatie onderteickent, presenterende dieselue, soe noot ende versocht sijnde, mit Ede te stercken, gedaen den 25 jan. 1629.

(was geteekend:) Jan Goitschalcksz.
Reijner Reijnersz.

J. J. Smits.

TAALKUNDE.

Vermouth. (Vgl. XXVI, 36.) Multatuli noemt de »vermouth" (of *den* vermouth) eenigszins te recht »den jenever der fransche matrozen." Deze kruidenwijn doet dan ook oneindig meer dienst dan als geneesmiddel, gelijk alle personen, die in Indië bekend

zijn, zullen weten, en gelijk genoeg blijkt in plaatsen, waar personen uit Indië hunne tenten opslaan.

Ook de prijs is niet buitengewoon hoog en verschilt voor de gewone en meest gebruikelijke soort weinig met dien van den verknoeiden zuidfranschen wijn, dien men zoo beleefd is madera (d, i. *madeira* sp. = hout) te noemen.

De driemaal duurdere soort is niet bitter, maar zoet en wordt zeer weinig gebruikt.

Goes. T. H. DE BEER.

Apeldoorn, Appeltern. Wat Nav. XXV, 561 zeer zaakrijk wordt aangemerkt nopens gelijken oorsprong en beteekenis deze beide plaatsnamen, ofschoon het eerste ligt op de Veluwe, het andere in Maas-Waal (door Nijhoff, op zijne kaart van Gelderland van 1859, als Appelteren aangeduid): vindt bevestiging in den uiteenloopenden schrijftrant der gelijkluidende geslachtsnamen. Wij hebben hier, benevens enkele straks te noemen gegevens, het gezag van een deskundige als mr. I. A. Nijhoff op onze zijde. Deze schrijver levert in zijne Verzameling van Oorkonden, II, bl. 231, onder n° 161 het document, waarbij 1 november 1368 de huwlijksvoorwaarden tusschen Eduard van Gelre en Catharina van Beieren werden vastgesteld, Dit stuk is o. a. bezegeld door Heinric van *Apeldorn*, Johan van *Apeldorn* en Dyeric van *Apeltorn*. Die zelfde ridders bezegelen mede den brief, waarbij Eduard aan Catharina ingeval van kinderloos overlijden, de terugbetaling der huwelijksgift van laatstgenoemde waarborgt (in dato als voren); en in dit stuk worden de vermelde ridders alle drie tot tweemalen tot »van Apeldorn" geheeten, (ibid n° 162, bl. 236, 238). Volgens schrijver is deze Dirk van Apeldorn (Apeltdorn) ongetwijfeld dezelfde, die als Didderic (sic) van *Apelteren* die jonge die 25 jan. 1359 den landvrede, of het verbond tusschen de heeren, ridders, knapen en steden der landen van Gelre en van Cleef mede bezegelde (ibid. n° 89), en als her Dederic van Apelteren, ridder, de Jonge, 14 april 1361 van Reinald van Gelre den windmolen en het gemaal te Ewijk en te Winsen in erfpacht bekwam (ibid. n° 105). Hij was denkelijk de zoon van Dirk van *Apelteren*, die 28 jan. 1335 mede getuigde, dat Godevaart Tengnagell, ridder, van

zijn huis en hofstad te Dodewaard opdragt gedaan had aan Reinald van Gelre, ten behoeve van zijn zoon Klaas (ibid. I. n° 297), en als Didderic van *Apelteren* 22 maart 1342 mede bezegelde den brief, waarbij Reinald van Gelre aan Frederik van Baar de betaling van zekeren koopprijs waarborgde (ibid. I. n° 385). De naam klinkt ook *Apeldoeren;* want Herman van Apeldoeren beloofde 6 jan. 1462, dat de 50 pond jaarlijksche renten, welke de hertog hem vergund had, uit zijn halve goed tot Bentinck (onder Gorssel) voor de medegave zijner vrouw te verschrijven, ingeval hij kinderloos kwam te overlijden, binnen vijf jaar daarna door zijne erven zouden worden gelost (ibid. IV. n° 369). Nog treffen wij de schrijfwijs *Apeldoern* aan; vgl. het register achter het 3e stuk van dl. VI, waar wij echter in het opschrift der oorkonde zelve (n° 1639, bl. 994) lezen van »Gerit Apeldoeren", die 12 mei 1531 door hertog Karel van Gelre beleend werd met een erfpacht te Brummen. Insgelijks *Apelthorn* of *Appelthorn;* immers, eene ms. genealogie van Delen, gewaagt van *Seina van Appelthorn* († 27 oct. 1664), Petersdochter ex Hendrica van Herwaerden, die 18 jan. 1610 Albert van Delen tot Laer huwde, en door baron d'Ablaing van Giessenburg, Ridderschap van Veluwe, bl. 224, »Seyna van Appeldoorne" wordt geheeten, terwijl hij, op. laud. bl. 149, den dorpsnaam »Apeldoorn" spelt [1]). En zoo zag men, volgens eene aanteekening in

[1]) Deze schrijver maakt nogtans, blijkens de Naamregisters achter zijn werk, onderscheid tusschen „Appeldoorn" en »Appeltern". Zie vooral bl. 144, waar hij meldt, dat Elisabeth van *Appeltern*, dochter van Otto, heer van Persinge en Poederoyen, ex Cornelia van Hoexwier († 25 oct. 1588), in 1587 Paul van Arnhem huwde; en op dezelfde bladzijde bericht, dat Assueer van *Appeldoorn* tot de Poll nà 1617 Anna van Lynden ter vrouwe kreeg. Dit bewijst nogtans op zichzelf nog niet tegen de oorspronkelijke identiteit der geslachten, tenzij onwederlegbare feiten het tegendeel toonen. Want hij gewaagt bl. 369 van „Anna van *Appeldoorn*", die in 1701 Alexander Schimmelpenninck van der Oije huwde, en deze wordt in eene ms. genealogie van Eck Panthaleon „Anna van Appeltern" genoemd. — Evenzoo noemt schrijver in zijne Naamregisters *Vriese*, en past dit bl. 133 en 144 toe op Jacoba *de Vriese*, gade van Gerrit van Spuelde, zoowel als bl. 291 op Ottilia *de Vries*, vrouw van Herman van Till. Omgekeerd maakt hij in gezegde Naamregisters onderscheid tusschen *Padevoirt* en *Pavoirt*, — het tweede „Padevoirt" is, blijkens de alphabetische orde, handtastelijk eene drukfeil! — en verwijst beurtelings onder beide namen naar ééne en dezelfde persoon, t. w. Anna van Cattenborch, vrouw van Wijnand van Delen tot Laer († 1573), wier

het katwijksche archief, omstreeks 1750 in de kerk te Otterloo bij het wapen van Evert van Delen tot Laer, *Appelthorn*, als het eerste der 16 kwartieren zijner moeder Seina opgegeven. Hiervan is wederom eene variant *Appeltoern*, gelijk het zesde en zevende kwartier van vaderszijde van Robbert van Ittersum († 1669) geschreven staat op eene graftombe in de Gereformeerde kerk te Maastricht (zie Nav. XVI, 204). Eindelijk vindt men *Appelthern*, b.v. in Nav. 1855, bijbl. bl. CXIV, waar wij lezen, dat volgens Ferwerda (10e gener. Schimmelpenninck van der Oye), Sweder van *Appelthern* huwde Johanna Schimmelpenninck van der Oye (geb. in 1648), vrouwe van den Engelenberg, Kell, Rees en Oye.

Apeldorn, *Appelthorn*, *Apeltdorn*, *Apeldoeren*, of *Apeldoern*, *Appelthoorn* of *Apelthorn* zijn dus hoogstwaarschijnlijk als varianten te beschouwen van den geslachtsnaam *Apeltere* of *Apelteren*, die het meest voorkomt, de oudste schijnt te zijn, en in oudere stukken nu en dan door *Apeltaren* wordt vervangen. Het randschrift der zegels heeft *de apelteren* en *de apeltaren*, volgens Nijhoff, die II, bl. 233, noot 2, zegt: »de spelling levert geen grond van tegenbedenking tegen de identiteit) op: men weet, dat de ouden zeer onregelmatig daarin te werk gingen." — Hierbij komt het gebruik van één en hetzelfde wapen. Dit wapen was voor *Appelthorn* (volg. een wapenbord van 1750 in de kerk te Otterloo), voor *Appeldoorn* (volg. d'Ablaing, Ridderschap van Veluwe), en voor *Apeldoorn* (volg. Navorscher XXIV, 113) niet anders dan op goud een roodgetongde adelaar van keel, die een dwarsliggenden zilveren sleutel voor de borst draagt; waarbij in aanmerking moet worden genomen, dat de beschrijving, aan het bord in de kerk te Otterloo ontleend, den arend »gesnaveld en geklaauwd van zilver" noemt. Die roode arend zal derhalve het wapen van *Apeltere* of *Apeltern* moeten wezen. Evenwel verklaart Nijhoff in zijne noot (loc. cit.),

---

moeder hij bl. 20 *Pavoirt*, en bl. 114 *Padevoirt* noemt. *Pavoirt* en *Padevoirt* zijn hier blijkbaar identisch. Nog ziet men in dit Naamregisters *Zoelen* vermeld, wat bl. 47 wordt toegepast op Cornelia van *Soulen*, vrouw van Cracht Cloeck, die in 1539 ten landdage van Veluwe verscheen. Wel een bewijs, dat men eertijds in de spelling der geslachtsnamen geen vasten regel volgde. Dus was het ook met de plaatsnamen gesteld. Een vluchtige blik in de registers achter Nijhoffs volumineus werk, Verzameling van Oorkonden, kan ons hiervan overtuigen.

dat de drie ridders van 1 nov. 1368, Hendrik, Johan en Dirk van *Apeldorn* op hun zegel voerden een sautoir échiqueté (St. Andries kruis met ruiten), en dat dit ook reeds het zegel was in groen was van Robrecht van *Apelteren*, als getuige van Otto van Malborg, toen deze ten behoeve des hertogs van Gelre, 30 juni 1342 opdracht deed van twee deelen van den grooten en den smallentiend te Dieden (vgl. »Oork." I, n° 394). En de »Bijdragen tot de Geschied. van Overijssel", jaarg. 1875, bl. 345, leeren ons, dat Herman van *Apeldoorn*, schepen van Deventer in 1389, amptman van Zalland in 1402, met een ankerkruis en dat Jacob van *Apeldoorn*, schepen van Deventer in 1390, met 3 St. Jacobschelpen, geplaatst 2 en 1, waarboven een barensteel, gezegeld hebben. Deze zegels verschillen geheel van bovengemeld wapen, en als wij ze moeten rangschikken onder de wapenzegels, waarvan Ter Gouw spreekt in zijne Studiën over Wapen en Zegelkunde (Amst. 1865), bl. 194; dan komen wij tot het besluit, òf dat het geslacht Apeldorn of Appeltern den rooden arend niet eenparig voerde, òf dat dit geslacht eene andere figuur (den arend) in zijn wapenschild, en wederom andere figuren op zijne zegels had; — even als Ter Gouw dit l. cit. aantoont van Dirk van Wassenaer (a° 1226), die zegelde met een sautoir op een driedubbel gefaasd schild, terwijl toch de halve maan de bestendige wapenfiguur der Wassenaeren is. Nijhoff bericht ons ook, dat Dirk van Apeltdorn dit zegel met het sautoir, briseerde met een in drieën afhangende barensteel (lambel à trois pendans). 't Geschiedt" zegt schrijver, »omdat hij uit een jongeren tak was gesproten." Doch ook de Deventer schepen van 1390 gebruikte de barensteel. Zoo wij het laatstgestelde alternatief mogen kiezen, en beweeren, dat al de genoemde personen tot een en hetzelfde geslacht behoorden, den arend in hun wapen voerden, en, ten minsten wat de oudere leden betreft, met een sautoir, een ankerkruis enz. zegelden; dan blijkt hieruit de oudheid zoowel als het aanzien van het riddermatige geslacht, hetwelk in de beteekenis van zijn naam (»bij den appelboom") op nieuw een bewijs levert, dat eertijds de heeren zich noemden naar de plaatsen (hier, de plaatselijke gesteldheid) van het land hunner inwoning, en niet omgekeerd [1]).

[1]) Hieraan knoope zich de vraag, of, zoo de naamduiding *IJsendoorn* = *Isandoren*, d. i. „ijzeren" of „ijzersterke toren" onjuist is (vgl. Nav. XXVI, 56), wij in den

Wie lost mij het verschil tusschen wapen- en zegelfiguur op? En, vóór alles, wie zegt mij op voldoenden grond, naar welke plaats bovengenoemde geslachten zich allereerst genoemd hebben? Ik vermoed, naar Appeltern in Maas-Waal. J. ANSPACH.

Spreekwijze. Hij weet wel waar Abram [1]) den mosterd haalt. (Nav. XXVI, bl. 33). Dat in dit spreekwoord *mosterd* uit *most* zal ontstaan zijn, schijnt bedenkelijk. Vooreerst, omdat men ook de spreekwijs heeft *duur als mosterd*, of *'t is dure mosterd*; en deze kan onmogelijk op éene lijn gezet worden met »peperduur"; wijl mosterd als inheemsche, zaadrijke, lobbige plant nooit duur heeft kunnen zijn [2]). Ten anderen, dewijl er o. i. geene reden bestaat, om òns spreekwoord als eene teelt van duitschen bodem aan te merken, vermits volgens Hoeufft (aangehaald door Harrebomée [3]) ook in het taaleigen van Breda gezegd wordt: *hij weet wel waar Bartel den mosterd haalt.* Als men in aanmerking neemt, wat velen niet bedenken, dat met het spreekwoord dikwijls gezinspeeld wordt op het verkeer met de sekse, terwijl de kennis, die men van het fijne van dat verkeer heeft, vervolgens wordt overgebracht op algemeene bekendheid met, en ervaring in zaken; dan voelt men zich geneigd *mosterd* te duiden als eigentlijken mosterd, en wel in zijne prikkelende kracht. — Wat nu de variant *Bartel* betreft, deze is een

---

uitgang van dezen plaatsnaam (*doorn*) niet wellicht het oud-saksisch *dro* of *dra* (= boom) in den dativvorm terugvinden; zoodat dan deze dorpsnaam z. v. a. „bij den esschen-" of „elzenboom" beteekent! D. Buddingh keurt deze duiding in zijne Wandelingen door de Betuwe (1861), bl. 32, wel zeer sterk af,! maar mr. L. Ph. C. van den Bergh (Bijdragen van mr. I. A. Nijhoff, V, 233) staat ze voor. Te meer, wijl, gelijk ons Nav. XXVI, 56 herinnerd wordt, de dorpsnaam weleer *Isendra* luidde. In 1088 komt reeds zekere *Lambertus de Isendra* voor.

[1]) *Abram* is veel meer populair dan *Abraham*.

[2]) De spreekwijs *dure mosterd*, waarin *mosterd* uit *mutsaard* ontstond, ziet op de groote opofferingen, welke de ketters zich moesten getroosten, om niet in den kijkert en in den val te loopen; of ook wellicht op de omstandigheid, dat hunne goederen verbeurd verklaard werden.

[3]) Vgl. C. F. Zeeman, Nederl. Spreekwoorden, enz. (Dordr., Revers), bl. 31; deze geachte schrijver ziet echter in den „mosterd van Abram" eenen „mutsaard", en wèl het brandhout van Gen. 22 : 1—14.

vingerwijzing om in *Abram* niets anders dan een algemeenen naam te zien. Of, zoo bij de vorming van het spreekwoord toch nog het allereerst aan den uitermate populairen aartsvader der Schrift gedacht is, — eene zeer subjective kwestie! — dan zal men niet den Abraham van Gen. 22 : 1—14, maar den Abram van Gen. 16 : 4*a* en Gen. 25 : 1 voor oogen gehad hebben; en in de toevallige keus van den naam *Abram* ligt dan o. i. het eenige verband, dat er tusschen dit spreekwoord en den Bijbel is te vinden. — De variant: hij weet wel waar Abram den *mosterd maalt*, kan ontstaan zijn, òf uit alliteratie, òf uit de omstandigheid, dat weleer een goed vriend, die bijzondere oogmerken had, gezind was eenen ander »so grote vruntschap to doene".

J. ANSPACH.

Spreekwijze. Hij weet wel waar Abraham den mosterd haalt. Bij al de verschillende lezingen die er bestaan van dit spreekwoord, dat, naar 't schijnt, overal in Nederland en Neder-Duitschland bekend is, maar ook overal in 'n eenigszins anderen form en in 'n andere beteekenis voorkomt, kan ik nog de volgende voegen.

In Friesland is deze spreekwijze in alle deelen van 't land in gebruik. Zoo heeft men het in 't nederlandsche Friesland (tusschen Flie en Lauers) in den meest gewonen form: *hy wit wol hwer 't Abraham de mustert helleth,* en in de meest gewone beduidenis van: hij is niet zoo onnoozel als-i zich voordoet, niet zoo dom als-i schijnt. Maar in Oost-Friesland geeft het 'n bedreiging te kennen. Daar zeit men: *ik wil di wísen, war Abraham de mustert malen heth,* en men hecht er de beteekenis aan van »eine Drohung, die wahrscheinlich auf Hineinwerfen in einen mit Schmutz angefüllten Graben deuten soll" (zie: W. G. Kern en W. Willms, Ostfriesland wie es denkt und spricht. Norden, 1869). Maar in Noord-Friesland komen nog weer gantsch andere verscheidenheden voor den dag. Daar zeit men in 't dorp Stedesand: *Hij skall de nog wisse, wer Balm de muster halt,* hij zal u nog wijzen, waar Balm de mosterd haalt, dat is: hij zal u nog op de stang rijden, hij zal u nog op uw voorman zetten, hij zal u nog omstaan leeren, hij zal nog den baas over u spelen. Te Risum in Noord-Friesland is dit spreekwoord eveneens in zwang, maar men zeit er Moses,

in plaats van Balm. Te Hattstedt, en op d' eilanden Sylt en Amrum noemt men weer Bartel in de plaats van Balm, maar de form waar in 't spreekwoord in 't dorp Breklum voorkomt, namelik: *Hi shall dei nôg sei, wer Batlef de mussels halt heth*, wijkt weer van alle andere af. Zoo als men ziet, is Abraham hier in 'n echten noordfrieschen Batlef, Bartlef veranderd, die nu geen mutsaard, geen most en geen mosterd meer haalt, maar mossels (zie: M. Nissen, De Freske Findling. Stedesand, 1875).

In d'omstreken van Göttingen, Grubenhagen, komt 't spreekwoord weer in een der gewone formen en beteekenissen voor, namelik als: »*weten, wo Bartel den most hâlt*, d. h. um etwass wohl »Bescheid wissen" (zie: Schambach, Wörterbuch der nieder-deutschen Mundart der Fürstenthümer Göttingen und Grubenhagen. Hannover, 1858). Maar in d' Altmark, 'n deel van de pruissische provincie Saksen, de steden Stendal, Osterburg, Gardelegen en Salzwedel met d'omstreken daar van, heeft men 't spreekwoord niet alleen in den gewonen form en in de gewone beduidenis: »*Hê wêt, wo Bartel 'n Most haolt*, er lässt sich nichts einreden, »weiss sehr wohl Bescheid", maar men zeit er ook: *Hê wêt, wo Bartel Most waont*, hij weet, waar Bartel Most woont. En van deze laatste lezing wordt zelfs gezeid, dat ze »richtiger scheint, denn »Most (ungegohrner Wein) ist bei uns nicht im Gebrauch" (zie: Danneil, Wörterbuch der altmärkisch-plattdeutschen Mundart. Salzwedel, 1859).

Eindelik is dit veelverbreide spreekwoord ook nog in Denemarken in gebruik, trouens ook al weer in 'n gewijzigden form. Het luidt in 't deensch: *Jeg skal vise Dig, hvor David kiöbte öllet*; dat is: ik zal u wijzen (wijzen u), waar David het bier kocht (kocht bier het).

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Klopje. (XXVI, bl. 80.) Heeft de heer Winkler het juist voor, dat de klopjes in Vlaanderen den 3en regel van St. Franciscus volgen? Ik meen wel te weten dat dit de Bagijnen zijn. Het komt mij voor dat hij deze met de klopjes verward. Een klopje is wat men elders noemt een *kwezel*, in Vlaanderen en Zeeuwsch Vlaanderen zeer goed bekend en geminacht. Het zijn maagden

die den gehuwden staat minachten en dien ten gevolge den ongehuwden verkiezen. Vaak zijn het vrijwillige ziekenverzorgsters en ijverige bidsters bij de lijken. Gebeurt het een enkele maal dat zulk een kwezel zich zelven vergeet en er een levend blijk van komt, dan zegt de Vlaming van haren galant sprekende: Ei ê van 'n kwezel 'nen ezel gemakt. — Hij heeft van een kwezel een ezel gemaakt. De onkiesche gevolgtrekking spaar ik.

G. P. ROOS.

Kobunder. De vraag op bl. 88 gesteld kan toestemmend worden beantwoord: dit blijkt nog uit den naam van het dorp in Opsterland, provincie Friesland, Lippenhuizen, 't welk vroeger Kobunderhuizen werd genoemd. Het friesche woord lippe, ljeap beteekent kievit. De naam Kobunderhuizen komt voor in de bulle van paus Pius IX, betreffende de instelling van het bisdom te Leeuwarden en bij Winsemius, fol. 397. POES.

Kobunder. Ik geloof dat er meer noodig is om de vraag met ja te kunnen beantwoorden. De vrager is, vermoed ik, op deze wijze tot zijne vraag gekomen. Hij heeft gezien dat Lippenhuizen in vroegeren tijd Kobunderhuizen geheeten wordt. Hij houdt het eerste deel van den tegenwoordigen naam van het dorp voor *ljeap* = kievit en dit brengt hem tot de vraag, zou *Kobunder* hetzelfde beteekenen? Is dit zoo, dan is er ten minsten even veel tegen de zaak zeggen als er voor.

1°. Dat het eerste deel van beide namen hetzelfde beteekent is niet zeker, het is zelfs niet waarschijnlijk. Er zijn meer plaatsen die twee namen hebben, beide zamenstellingen wier laatste deel hetzelfde is, maar wier eerste deel verschillende beteekenis heeft. Op Zuidbeveland b. v. vindt men een dorp dat den naam draagt van Calishoek en 's Heeren hoek. Niemand zal wel beweren, dat die namen van éene en dezelfde beteekenis zijn.

2°. Plaatsnamen die eeuwen lang in gebruik zijn worden dikwijls vrij wat veranderd en bedorven: het zou daarom wel mogelijk zijn dat Lippenhuizen uit Ljeapenhuizen verbasterd was. Maar wanneer wij in aanmerking nemen dat Kobunderhuizen vermoedelijk de oude naam is en Lippenhuizen een latere, in betrekkelijk

jongen tijd ontstaan, dan hebben wij geene reden om het waarschijnlijk te achten.

3°. Er is eene afleiding van den naam te geven, die wel is waar niet meer is dan eene gissing, maar die niets tegen zich heeft en waarbij wij geene verbastering behoeven te onderstellen. Hij kan namelijk eene zamenstelling zijn met den naam Lippe, die in Friesland nog in gebruik is. Dat wij in een groot deel der namen van onze steden en dorpen persoonsnamen vinden, is bekend.

4°. In de zamenstellingen met *huizen* noemt het eerste deel den naam van den persoon die daar het eerst zijne woning bouwde, b. v. Tjallehusum, of het meldt ons iets aangaande den toestand dier huizen, of hun getal, of de plaats waar zij staan, b. v. Nijhusum, Veenhuizen, Oosthuizen, Surhusum (d. i. Zuiderhuizen), Zevenhuizen. Of er zijn die naar een vogel heeten? Ik weet het niet. Onmogelijk acht ik het niet, dat er enkele gevonden worden die genoemd zijn naar eenen vogel dien men tot de huisdieren rekent, het hoen of de gans, of wel naar eenen die op of aan het huis zijn nest bouwt, den ooievaar of de zwaluw; maar dat men eene woning of eenige woningen zou genoemd hebben naar den schuwen kievit, die zijn nest bij voorkeur verre van de huizen maakt en het voor het oog der menschen verbergt, zou ik nog al vreemd vinden.

P. LEENDERTZ WZ.

Spreekwijze. Hij is van het hondje gebeten, voor: »hij is trotsch." (XXVI, bl. 151.) Tuinman zegt, dat die spreekwijze, als ze vol is, aldus luidt: *hij is van het hondje Laatdunken gebeten.* Maar dit gezegde is mij nooit voorgekomen. De inlassching van *Laatdunken* is ook niet noodig. Ook zonder deze kan waar zijn wat Tuinman verder zegt, dat, namelijk, de spreekwijze eene vergelijking is van een hoovaardige met een uitzinnige. Misschien evenwel is 't eene schertsende aanduiding van den trotschaard als van iemand, tot wien men niet naderen, wien men liefst maar ontwijken moet, omdat hij bijtachtig van natuur is, gelijk een mensch, die een dollehondsbeet ontving. — En waarom nu *hondje* en niet *hond?* Scherts en ironie bezigen gaarne verkleinwoordjes. Weet iemand 't beter, ik houd mij aanbevolen voor eene terechtwijzing.

E. LAURILLARD.

VRAGEN.

Kajuit. Vanwaar het woord *kajuit?*

Tsau. Wat beteekenen in eene sotte boerde, de Truwanten geheeten (bij Moltzer, Abele spelen bl. 212.) de woorden van de maerte:

Dat mi broeder Everaet seide
Dunct mi dat u nu bevinde.
Wanneer ic sinen tsau bekinde
Moetic met sire minnen dolen.

Betijen. Waarvan komt *betijen?* in het gezegde »laat hem betijen": laat hem zijn gang maar gaan?

[*Betijen* is verkeerde uitspraak en schrijfwijze voor *betieën. Tieën* is trekken en vervolgens gaan (zie Nav. XXIII. 357—362). *Betijen* is dus begaan.]

Laveeren. Is laveeren = wegens tegenwind scherp bij den wind zeilen, telkens over een anderen boeg, een basterdwoord? Waarvan? Bestaat er geen goed duitsch woord, 't welk dat zelfde uitdrukt, in de nederlandsche taal? Of in den een of anderen nederduitschen tongval? Of misschien een verouderd woord? 't Is toch niet denkbaar dat ons zeevolk woord en zaak van eenig romaansch volk overgenomen heeft!

Kenau. Is Kenau een goed duitsche vrouwennaam? Kwam die naam oudtijds meer voor, of is de bekende Kenau Simons Hasselaer van Haarlem de eenige, die dien naam droeg? Kent men ook de beteekenis of de afleiding er van?

JOHN CHURL.

[Ik herinner mij den naam Kenou nog wel eens, maar toch zelden, aangetroffen te hebben; ik heb evenwel niet aangeteekend, waar. De naam is goed, even goed als Bernu, en Folku die op de lijst in het Belg. Mus. dl. V, en Ludu en Jildu die op de lijst van Wassenbergh voorkomen; als Fredu te vinden bij Schwar-

zenberg Charterb. I. f. 744 en als Reinou en Meinou, die nog heden ten dage en in Friesland en in Noordholland niet zeldzaam zijn. Zij hebben alle gelijken oorsprong: het zijn namelijk afleidingen van mansnamen op *old*, Bernu van Bernold, Reinou van Reinold, Folku van Folkold enz. Even zoo Kenou van Kenold. Deze laatste naam is zamenstelling van *kên* en *old*. *Kên* is de oudfriesche vorm van ons *koen*, even als *zoeken*, *groen*, *zoet*, in die taal *sêka*, *grên*, *swêt* luiden. *Old* is *wold*, *wald*. Dit zelfst. naamw. zelf vinden wij in onze taal niet. Wel echter treffen wij bij onze oude schrijvers het werkwoord *wouden* (*walden*, *wolden*) aan, dat *heerschen*, *besturen* beteekent.]

Pelgrim. Is het nederduitsche woord pelgrim, het hoogduitsche pilger, het friesche pîlgrom, een oorspronkelijk germaansch woord of een basterdwoord van het latijnsche pelerinus? Is de friesche doopnaam Pîlgrom of Pylgrom dit zelfde woord? Of komt dit *grom* overeen met het engelsche woord groom, en met *groom*, *gom*, *gam* in de woorden bridegroom, bruidegom en bräutigam?

[De tweemaal in het latijnsche woord *peregrinus* voorkomender hinderde den Italiaan en hij veranderde daarom de eerste in de verwante l en maakte er *pellegrino* van, even als hij om dezelfde reden van *herberg albergo* maakte en de Franschman van *paraveredus*, *palefroi*. Wij veranderden bij het overnemen van het vreemde woord daarenboven nog de n in m. Dat m en n aan het einde van een woord elkanders plaats vervangen is iets wat niet zelden voorkomt. 't Is ook niet vreemd: wanneer toch eene m of n aan het einde wat onduidelijk uitgesproken wordt, onderscheidt men ter naauwer nood welke van beide het is. Verg. b. v. lat. *septem*, *novem*, *decem* met ons *zeven*, *negen*, *tien*; hoogd. *busen*, *boden*, *thurm* met ons *boezem*, *bodem*, *toren*; lat. *prunus* fr. *prune* met ons *pruim*. Onze voornaam *Pîlgrom* is hetzelfde woord: wij vinden dien ook in de laatste lettergreep met a en i geschreven b. v. *Pilgram* (1481) bij Wagenaar Amst. XI. 174, *Pelgrim* in het Goutsch Chronycxken bl. 42, v. Leeuwen Bat. Ill. 848.]

Roode helden [**straat te Buren.** Te Buren heeft men eene straat zoo geheeten. Vanwaar deze naam? J. ANSPACH.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Van den Heuvel gezegd Bartolotti. Nav. XXVI, bl. 43 lezen wij, dat Caspar van den Heuvel gez. Bartolotti met *prins* Maurits van Nassau eene reis naar Brazilie deed. Deze kwalificatie van Maurits van Nassau is niet juist. Er wordt bedoeld *graaf* Johan Maurits van Nassau-Siegen, bijgenaamd de Amerikaan, geboren in 1604, gouverneur van Brazilie in 1636, zoon van graaf Jan van Nassau den Jongeren, kleinzoon van graaf Jan van Nassau den Ouden, den stadhouder van Gelderland en broeder van prins Willem I; zie N. G. van Kampen, Levens van beroemde Nederlanders, II, 133 vg., alsmede Schlosser, Algem. Geschied. d. wereld, XV, 293, 299, 301, 307.

Op den Nav. XXVI, 44, 45 vermelden Johan Baptista van den Heuvel gez. B. zal wel toegepast moeten worden wat men aantreft in het Groot Geldersch Plakaatboek, III, 76, dat hij wenschte toegelaten te worden tot revisie van eene taxatoire sententie, door de landschap van Gelre 10 sept. 1701 gewezen, welk verzoek om revisie vroeger door dat collegie niet was ingewilligd, terwijl de erfgenamen van Adriaan van Meeckeren met die afwijzing hadden ingestemd. Bij uitspraak van de landschap van 4 dec. 1702 werd Johan Baptista tot die revisie toegelaten. Op welke aangelegenheid wordt hier gedoeld? Staat ze in verband met den aanslag of het transport van nederbetuwsche goederen, ter oorzake van zijn 5 dec. 1679 gesloten derde huwelijk met Geertruid Dorothea van Golsteyn, enz. enz. (zie Nav. t. a. p.)? — Eindelijk, Nav. XXVI, 97 vernemen wij eene filiatie van dit geslacht, welke in de aldaar bl. 41—48 voorkomende genealogie niet gemeld wordt, en wel die van Christiaan van den Heuvel gez. Bartolotti tr. Maria van Erp, uit welken echt eene dochter sproot, Maria Christina, 13 juli 1672 gehuwd met mr. George Ingels enz. Welke Christiaan v. d. H. Bart. kan dit zijn? Toch niet de op 18-jarigen leeftijd vermoorde leidsche student van bl. 42? Of is hij na 1617 omgekomen? En zijne vrouw, Maria van Erp, is deze de zuster van Jacoba, Arnoudsdochter, de vrouw van zijn broeder Willem, Nav.

XIII, bl. 280 als Gulielmo Bartolotti aangeduid? Doch Maria van Erp was (vgl. Nav. XIII, bl. 280 met ibid. bl. 319) gehuwd met van Uffelen (23 nov. 1635 nog in leven). Is Christiaan v. d. H. dan haar tweede man geweest? Ook de Nav. XXVI, 155 vermelde Victoria kan in gezegde genealogie uiterst moeilijk eene plaats bekomen, als wij in aanmerking nemen dat de zeeslag bij Kijkduin 21 aug. 1673 geleverd werd. Voor inlichting houdt zich aanbevolen.

J. ANSPACH.

Geslacht Uytenbogaert. (Nav. VIII, bl. 4, XXVI, bl. 91). Achttien jaren geleden werd in den Navorscher de vraag gedaan: »bestaat er eene geslachtlijst der familie, waaruit Johannes Uytenbogaert is gesproten, of is die geslachtlijst op te geven?" De vraag is mij toen ontgaan en ook zou ik die zoo goed niet hebben kunnen beantwoorden, als ik er nu toe in staat ben. In de Brieven en onuitgegeven stukken van Johannes Wtenbogaert, verzameld door H. C. Rogge en uitmakende n°. 11 der nieuwe serie van de Werken van ons Historisch genootschap, gevestigd te Utrecht, komt in het eerste deel 1868 eene vrij uitvoerige, getoetst aan eigene familiebetrekking van den ondergeteekende, naauwkeurige genealogie voor van gemeld geslacht, van welk stuk het zeer oude origineel in een haast gerelacereerden toestand berust op het Provinciaal Archief van Utrecht. Vooral de aanteekeningen van den overledenen stedelijken archivaris Raven, uit het rijke stadsarchief genomen, zijn hoogst belangrijk. Daaruit blijkt o. a. dat de naam Wtenbogaert in de eerste helft der 16e eeuw door Wouter Wtenbogaert, even als door zijne zuster Wendel (= Barthold van Weede: zij † 1534) in *Bogaert* is veranderd en door vele zijner afstammelingen alzoo behouden is, maar dat door een zijner achterkleinzonen Frans, na den dood zijns vaders Gerard, weder de naam van *Wtenbogaert* is aangenomen, waaruit evenwel nog geenszins volgt, dat alle, die thans Uytenbogaert of Bogaert heeten, van eene en dezelfde familie zijn. Het tegendeel zou veeleer bewijsbaar zijn. De geslachtlijst, beginnende met Immo Wtenbogaert 1300, loopt, jammer genoeg, niet veel verder dan tot de tweede helft der 17e eeuw. De heer Anspach zegt (XXVI, bl. 91) dat Wendelina Wtenbogaert, dochter van Jan, ontvanger generaal

van Holland en Westfriesland, de eerste vrouw was van Johan Baptista van den Heuvel, gezegd Bartolotti (geb. 1644 † 1698). Volgens de bovenvermelde genealogie is dat niet volkomen juist en heette zij Wynanda. Wendelina, of Wendelmoed (Wten) Bogaert was de dochter van Dominicus (Wten) Bogaert = Alyt de Lang en huwde 23 mei 1626 met Adriaan (Ambrosiusz.) Roosmale of van Rosemael, zoo als men toen schreef en mogelijk had moeten blijven schrijven. De groote Johannes Wtenbogaert, de vroegere hofprediker van prins Maurits, de trouwe vriend van Oldenbarnevelt, stamde evenzeer als bovengenoemde Wynanda en Wendelina of Wendelmoed in regte lijn af van Immo Wtenbogaert, of zoo men zich in mogelijk minder fabelachtigen tijd wil bewegen, van Johan Wtenbogaert 1438 = Duve Dedel. Dit alles is duidelijk zigtbaar in de door mij bedoelde genealogie, welke ik allen belangstellenden ten zeersten aanbeveel nader in te zien.

Utrecht. J. I. D. NEPVEU.

Uit het Tijnsboek der abdij van Hoog-Elten. Aan deze abdij was voorheen de halve heerlijkheid Lienden leenroerig. Volgens van Spaen (Inleiding, III, 441) huwde Johan (naar Butkens, de negende) heer van Lienden, 1° Elisabeth van den Berg (Butkens noemt haar Elisabeth of Isabella van Polanen), bij wie hij eene dochter won, Johanna [1]), later gehuwd met Otto (van Arkel), heer van Heukelom († 1408); 2° Margriet van Gennep, bij wie hij twee kinderen verwekte, Dirk, heer v. Lienden (gehuwd met Maria de Hornes) † 1429 (volg. Butkens † 1408), en Johanna (geh. m. Hendrik, heer van Gimnich), die tot zoon had Johan van Gimnich. Overleed Johan, heer v. Lienden, in 1381 (volg. Butkens in 1382, onjuist; zie Nijh. Oorkonden III, n°. 76); zijne weduwe Margriet van Gennep hertrouwde met Johan van Loen, heer van Heinsberg, waarbij een zoon, Johan van Loen. Deze oordeelkundige schrijver stelt dus geene andere beleeningen dan van Johan v. Lienden († 1381), Dirk van Lienden († 1408 of 1429) en Johan van Gimnich (Johanna's zoon); en aan zijne opgaaf sluit zich te dezer

[1]) Door van Leeuwen, Bat. Illustr., p. 850 bij vergissing naar hare moeder, Elisabeth genoemd.

zake Butkens aan. Het Tijnsboek evenwel, aan het hoofd dezes vermeld, 't welk bl. 196 zegt: »dat halve gericht to Lijnden (hoge ende leghe), putte ende galghe, is der Abdien van Elten, en wie een heer is van Lijnden, die heeft dat gepacht van der Abdien, jaerlix te betalen met XIX marken," — wijst op meerdere leenverheffingen, in dier voege dat, zoo niet Gherijt die Kempe en Alert van Lijnde, dan toch die vrouwe van Hoekelom (Johanna van Lienden, heer Johans dochter), Deric die Wolf van Lienden, die vrouwe van Hensberch (Margriet van Gennep), Arnt van den Steen en de vrouwe van Horn, gravinne van Marre en Garnijach (Maria de Hornes, gravinne van Meer, vrouwe van Duffelt) met de heerlijkheid van Lienden met den Aelden Hof achtereenvolgend beleend zijn. Hier doen zich verschillende vragen op. 1° Wie zijn deze Gerrit de Kemp en Alert van Lijnden, die door van Spaen en Butkens beide, als heeren van Lienden geheel worden geignoreerd? 2° Hoe kan Johans dochter, de vrouwe van Hoekelom, met Lienden zijn beleend geweest, daar Margriet van Gennep, Johans weduwe, kort na haars mans dood (in 1381), optreedt als vrouwe van Lienden (zie Nijhoff Oork., III, n° 76)? 3° Hoe is het mogelijk, dat diezelfde Margriet van Gennep, door haar tweede huwelijk »vrouwe van Heinsberg", nà Dirk, heer van Lienden (haren zoon), en vóór Dirks weduwe (Maria de Hornes) beleend kan geweest zijn? te meer, daar, volgens sommigen, Dirk eene erfdochter Margriet zal hebben gehad, die op 17-jarigen leeftijd stierf (misschien in 1409)! 4° Wie is Arnt van den Steen, die na 1409, volgens het Tijnsboek, ook onder de heeren van Lienden zal moeten geteld worden? 5° Is uit genealogische werken bekend, dat Dirk (IV), vóórlaatste heer van Lienden uit het geslacht van Lijnden, den bijnaam had van »de wolf"? Die toegang heeft tot de geldersche Leenregisters enz., helpe.

J. ANSPACH.

Van Buchell. Nav. XXV, 522 wordt de getuigenis aangehaald van Voetius nopens Arnoldus van Buchell, en deze o. a. genoemd »verae religionis studio spectatissimus". Ten bewijze hiervan strekke dat in de Kerkelijke Historie en Outheden der zeven vereen. Prov. door Frans van Mieris (in folio, Leiden bij Haak, Luchtmans en

Langerak, 1726), bl. 143, aangaande hem te lezen staat: »hij was tegen de kerkdiensten der Roomsch-Katholieken al vrij wat ingenomen, dewijl hij in notis ad J. Bekam verklaart, dat »de nap van den H. Odulfus volgens den *lossen waan* van 't gemeene volk ik weet niet wat voor een kragt zou hebben". »Doch deze kraght", zegt de Kerkelijke Historie, »daar hij zoo losselijk op schertst, wordt dagelijks door de werken waar gemaakt" (*sic*). — Ook zien wij t. a. p. vermeld *Emont van Buchell*, die 28 febr. 1532 zegelde voor Ernst van Meerten, kommandeur van St. Jan te Buren. Was deze E. v B. een geërfd persoon in de Graafschap en van deftigen stand; hetzelfde kan men zeggen van *Agniet van Buchell*, vrouw van Hubert van Buren Dirkszoon, welke, terwijl haar man in 1548 beleend werd met een huis en hofstad, genaamd Reygersfort te Buren, in 1555 zelve dat leengoed ontving (zie Nav. XVII, 124). Zij schijnt derhalve toen zijne weduwe geworden, en in 1570 overleden te zijn; want in dit jaar werd Balthasar van Buren, hoogstwaarschijnlijk zoon dezer echtelieden, bij transport van Hubert voorn. beleend. Uit Nav. XXVI, 156 leeren wij, dat Emōt (Emont = Edmund?) van Buchell stadhouder was van den lande van Buren, gehuwd met Judith van Zuijlen van Blasenburg, en dat straksgenoemde Agniet (Agnes), zijne dochter, uit een tweede, of, wat wellicht meer waarschijnlijk is, uit een eerste huwelijk met (van Weede of) van Wees een dochter had, genaamd Judith, die de vrouw werd van Walraven Pieck († omstr. 1595) van Wolfsweert (onder Opheusden of Wageningen?) — Aan *Maagdaleen van Buchel*, gehuwd met Gijsbert van Doorne (Doerne) van Zuilichem, herinnert ons Nav. XX, 212. — Een *Theodorus van Buchell* komt voor onder de ridders, die met Willem grave van Nieuwenaar aan het hoofd, de erflandvereeniging van het rhijnsche aartsstift Keulen onderteekenden in 1550; zie Ferwerda, Nederl. Stam-, Geslacht- en Wapenboek, 7e gener. van der Capellen. Wat is dit voor een erflandvereeniging?

J. ANSPACH.

Pantaleon. (XXVI, bl. 97—100). In Sligtenhorst, Geld. Geschied., bl. 59, vindt men, dat Ermgard (volg. Velpen, Irmentruyd), dochter van den grave van Zutfen (volg. Velpen, Johan, broeder van Godschalk), nicht van keizer Hendrik III, na zich aan de

kerk verbonden te hebben, zich omstr. 1050 naar Keulen begaf, en na driemaal met een heiligen ijver naar Rome gereisd te zijn, Suchtelen (thans een pruissisch stadje bij Kleef) en het slot Aspel (thans het dorp Aspelt, bezuiden de stad Luxemburg op de Fransche grenzen?) met al zijn toebehooren schonk aan het klooster van St. Pantaleon. Haar broeder Herman, graaf van Zutfen, werd in 1082 (negende) abt van dit klooster, waar hij in 1094 een bedeplaets »(vicarie)" liet stichten »ter eeren van 't heylige kruijs ende de twaelf Leerlingen onses Heeren". Het klooster verkreeg dus in den loop der elfde eeuw reeds hoogstaanmerkelijke bezittingen.

(Tot aanvulling van straksgen. art in Nav. XXVI, 100 strekke, dat Pantaleon mij ook als doopnaam is voorgekomen in *Panthaleon Ortwijn,* Danielsz., als proponent beroepen 16 mrt 1692 te Weurt (bij Ubbergen, cl. Nijmegen); dec. 1706 te Heteren, † 17 mei 1729; zie de Jongh, Naamlijst d. predd. v. h. Geld. Synode, bl. 383).

J. ANSPACH.

Geslacht van Cattenburch (XIX, bl. 589; XX, bl. 157, 467; XXI, bl. 313).

Anna van Cattenburch, dochter van ...... v. C. en van .... Pavoirt, gehuwd met Wijnand van Delen tot Laer, Evertszoon ex Wilhelmina (Willemke) van den Broeck, vermeld op de riddercedul voor 't kwartier van Veluwe van 't jaar 1555, verschenen ten landdage tot 1570, even als in 1563 op het appellationsgericht (d'Ablaing v. Giessenburg, Ridderschap v. Veluwe, bl. 20). Zij is vermoedelijk omstr. 1562 overleden, want in dit jaar richtte zij met haren man een magescheid op tusschen hunne twee zoons en vier dochters, ten overstaan van Cornelis van Delen, landdrost van 's Heerenberg, Johan Hackfort, Brand van Delen en Albert van Delen Corneliszoon; terwijl Wijnand van Delen gezegd wordt in 1572 nà zijne vrouw overleden te zijn. — Bij het huwelijk van den oudsten zoon dezer echtelieden, Evert van Delen tot Laer, in 1555 op de riddercedul van Nijmegen verschreven als riddermatig geërfde te Rijswijk (Nederbetuwe), in 1562 te Laer met Elisabeth van Leeuwen, Albertsdr. ex Hillegonda van Meerten, wonende te Rijswijk, getrouwd, komt onder de huwlijksvrienden des bruide-

goms (behalve zijn vader Wijnand v. D. en zijns vaders broeder, Brand v. D.) voor:

Johan van Cattenburch, vermoedelijk een broeder zijner moeder.

Een Johan van Cattenburch behoorde onder de officieren der Tielsche burgerij, die wegens hunne Remonstrantsche gevoelens 20 aug. 1620, op last van den prins van Oranje, door den magistraat dier stad ontslagen, en niet weder aangesteld zijn (Mr. E. D. Rink, Beschrijving v. Tiel, bl. 76). Hij was toen luitenant.

Mr. Willem Hendrik van Cattenburch, raad en burgemeester te Gouda in 1709; vgl. Oudheden en Gestichten der Meijerij van 's Hertogenbosch, uitg. v. 1749, bl. 291, 92 (zie Nav. VI, bl. 190).

Zij voerden, hoogstwaarschijnlijk allen, op zilver, drie molenijzers, 2 en 1, van sabel. J. ANSPACH.

VRAGEN.

Een geslachtwapen. Zoude iemand mij ook kunnen opgeven welk geslacht gevoerd heeft, een veld van? (waarschijnlijk zilver) met 3 pals van? (waarschijnlijk rood) en een franc quartier van? met acht sterren van? geplaatst 3—2—3?

Arnhem. N.

Boerhave. Was Boerhave een Fries van afkomst? Behoorde 't geslacht Boerhave oorspronkelijk 't huis in een der friesche dorpen die Boerhave heeten (Burhafe bij Witmund in Harlingerland; Burhave in Butjadingerland)? JOHN CHURL.

Geslachten v. Cleijburch en van der Meer. Christiaen van Cleijburch, in 1586 dijkgraaf van Schieland, was gehuwd met Margaretha Hubertsdochter van der Meer.

Kan iemand ook iets betreffende deze personen, hunne afstamming en nakomelingen mededeelen? D. STERREVELT.

Geslacht Schelte. Kan iemand mij de op de onderstaande genealogie ontbrekende namen en zoo mogelijk de geslachtwapens mededeelen, het zal mij aangenaam zijn.

..... Schelte
en
....

Dirk Schelte en .... Fonteijn	Vincent Schelte en ....

Elisabeth Schelte en .... Mierink	Isaak Schelte en	Anna Schelte en .. de Swaan	Johanna Schelte en .. Drakenburg
Margaretha Mierink en Nicolaas de Swaan		Nikolaas de Swaan en Margaretha Mierink	Susanna Drakenburg en Gerard Bouritius

Johanne Maria Schelte geb. julij 1738 overl. julij 1787 gehuwd den .. met Dirk v. d. Meulen geb..... overl. 1784	Elisabeth Schelte geb. . overl... gehuwd den... met Arnold Ublink.	Esther Geertruij Schelte geb...... overl..... gehuwd den... met Abraham Clemens Jan zn. geb...... overl. september 1785	Isaak Schelte geb....... overl..... gehuwd den.. met .... Swaan

Arnhem, maart 1876. N.

De Genestet. Is de dichter de Genestet te Bloemendaal bij Haarlem, of te Rozendaal bij Arnhem overleden en begraven?

Is het geslacht de Genestet van franschen of van duitschen oorsprong? De naam van dit geslacht doet zoo wel een franschen als een duitschen oorsprong waarschijnlijk zijn.

[De Genestet gestorven en begraven te Rozendaal 1861.]

Geslacht Hodshon enz. Albertus Hodshon, geb. te? st. te? tr. te? Susanna Maria van der Hoop, geb. te? st. te? En wie waren hunne wederzijdsche ouders?

Job Hugo de Wildt, geb te? st. te? tr. te? Geertrui Bosboom, geb. te? tr. te? en wie waren hunne ouders?

Willem Kerkman, geb. te? st. te? tr. te? Alida Six Willemsdr. Hierbij:

1e. Willem, die volgt.

2e. Gerrit, ongehuwd gestorven.

Willem, geb. te? enz. tr. te Sluipwijk den?, N. N. waarbij een zoon Willem Kerkman, waarvan verder niets bekend is.

Nicolaas Schellingwou, geb., st., tr. te? Maria van Commersteijn, dochter van Jan en Alida Reael, waarbij:

1e. Margaretha, ongehuwd overleden.

2e. Alida, gehuwd? kinderen?

Maria van Commersteijn huwt ten 2den Gerard Schatter, geb. st.? en wint hierbij:

1e. Mattheus Gerard Schatter.

2e. Jan Cornelis Schatter.

Van beide niets bekend.

Ik kan nog opgeven, dat in de Ned. Jaarboeken (aug. 1750) eene sententie voorkomt tegen een zekeren J. C. Schatter te Groningen gewezen. Uit die sententie blijkt, dat voornoemde Schatter bij vonnis van 24 febr. 1724, was geëxcuseerd van de curatele over de kinderen van J. W. Ripperda en Alida Schellingwou.

MENGELINGEN.

Nederlandsche spot- en scheldnamen. Nav. XXVI, 103 wordt naar den *oorsprong* dier spot- en scheldnamen gevraagd, en terecht naar het Algem. Register I en II, verwezen, waaruit blijkt, dat dit Tijdschrift zich aan de behandeling dezer rubriek verre van onbetuigd liet. Ook Nav. XXI, 56, 627, XXII, 479, XXIII, 541 en XXV,

52, 155, treft men bijdragen aan tot deze stof, welke o. i. dan alleen eenig belang kan inboezemen, als de spotnamen aan geschiedkundige bijzonderheden of eigenaardigheden uit het volksleven hun ontstaan danken (vgl. Nav. III, 372, 73; Bijblad 1854, bl. XXXVIII; Bijblad 1855 bl. XXII; VI, 206; VIII, 104, 167, IX, 105, 339, 365; XIII, 128, 223; XVI, 160). De Nav. VI, 109, 311; VII, 171, XIV, 317 vermelde voorbeelden evenwel zijn van veel minder allooi, vermits ze hoogstwaarschijnlijk grootendeels uit flauwe aardigheden zijn voortgesproten. En wie zal ook het »Lange Adieu" van Eduwaert de Dhene (Nav. III, 374) interessant vinden? Tenzij ze op Nav. Bijblad 1854, bl. XXXVIII en IX vermeld mogen zijn, — want mijn exemplaar is aldaar van bl. XIV af defectief! — kan ik aan laatstgenoemde voorbeelden nog toevoegen: *Hengelo'sche wind*, *Deldener kwekweschudders* (aan de kweepeer ontleend?), *Oldenzaalsche gruppendr..ters*, *Borner melvretters* (meeleters, wijl te Borne van ouds 3 of 4 molens stonden), welke alle op Overijssel betrekking hebben; en zoo zegt men ook: *het meel van Borne verstuift door den wind van Hengelo*, in welke uitdrukking de naijver tusschen twee dicht bij elkaar gelegen dorpen spreekt. De dorpelingen te *Eck* en *Ingen* (Nederbetuwe) werpen elkâar wel eens de benaming: *Ecksche* en *Ingensche kladden* [1]) naar het hoofd. En toen de nieuwsbladen in ons vaderland gewaagden van de toebereidselen, welke in de steden en ten platten lande gemaakt werden om, ieder in zijnen trant, het krooningsfeest van onzen geëerbiedigden koning, 12 mei 1874 waardig te vieren, werden in een artikel der Tielsche courant de inwoners van *Enspijk*, als *Enspiksche hanenknippers* begroet, dewijl uit dit dorp in den Tielerwaard een stem was opgegaan, die, tot opluistering der feestelijkheid, hanen tegen elkander in 't strijdperk wenschte te doen treden, nadat men dit fiere pluimgedierte van zijn vederbos zou hebben ontdaan! Uit dit voorbeeld ziet men, hoe toevallig en op wat kinderachtige manier dergelijke spotnamen soms ontstaan.

Het Boek der Uithangteekens van mr. J. van Lennep en J. ter Gouw bericht ons (II, 174), dat *witvoet* de spotnaam is, dien

---

[1]) *Klad* = klas, klis, gesloten knop van klissekruid; maar ook, *klad* = vuil vrouwmensch.

de inwoners van *Aalst* (Oost-Vlaanderen?) dragen gezamentlijk met dien van *draaier*, en dat men te *Antwerpen*, op de Melkmarkt, aan een goederenwinkel in 1868 las, niet *in den Witten Voet*, maar *in den Witvoet;* dat die van *Akkergem* (bij Gent in Oost-Vlaanderen) *Akkergemsche koolkappers* worden bijgenaamd; en dat men van *Drenter poepen* spreekt, die Bredero over ééne kam scheert met Walen en Moffen. *Deventer-koek* was in de 16e eeuw een scheldnaam, dien men een stijven, droogen, langen lummel toeduwde, zoo'n boonstaak als dien Reinier Adriaensz., die, bij Asselijn, naar Saartje Jans komt vrijen en ons door Troost is afgebeeld; ja, Hooft vermeldt als een merkwaardigheid, hoe de Burgerweezen te Amsterdam, toen zij waren »bezeeten met booze geesten", zelfs mijnheer den schout voor een »Deventer-koek" scholden, »»omdat hij van wanstallighe lengte was" " (aangeh. werk, II, 229). De *Deventerschen* hadden in mijne jeugd met de Drentenaars den scheldnaam *poepen* gemeen. De *Schiedammers* werden voor *toovenaars* gescholden, nog lang na het einde der 16e eeuw, toen in hunne stad een heksenproces was gevoerd, ten gevolge waarvan men vijf vrouwen ten vure doemde. Met het oog hierop schreef een delfsch banketbakker in de 17e eeuw op zijn luifel:

Hier verkoopt men suikerbanket met looveren,
Twintig van Schiedam, negentien kunnen tooveren.

Hij deed dit uit weerwraak over de hatelijkheid van een schiedamschen confrater, die op zijn luifel had staan:

Suikerbanket
Zeer net
Men u verkoopen sal,
Twintig van Delft, negentien mal.

Het Boek der Uithangteekens, waaraan deze bijzonderheid nopens de ijverzucht tusschen Delft en Schiedam ontleend is (I, 285), gist, dat de schimpscheut, vervat in den laatsten regel, zal zijn voortgevloeid uit de delfsche kalverschieterij van 1573, waaromtrent Nav. III, 373, IX, 105 ons op de hoogte brengt. En, inderdaad, het is opmerkelijk, dat men, blijkens de Koddige Opschriften (I, 74), juist uit een *Schiedamsch* glasschrift verneemt, hoe

De Delfse vrome Burgerij
Hebben in Duc d'Alvaas tijden

En [1]) van de Spaansche muiterij,
Daarom de moed niet laten glijden:
Maar schoten met een groot gedruis,
En ongemeene dapperheden
Een kalf, ter sijde van 't kruithuis,
Met kruit en loot door al sijn leden.

Worden hier de Delvenaren, als kalverschieters, voor *mal* verklaard, Nav. XVI, 224 herinnert aan de uitdrukking *malle Amsterdammers*, waarvan reden gegeven wordt in no. 204 en 205 des 4en deels van het spectatoriale tijdschrift De Philanthrope. Wijl ik dit geschrift niet kan raadplegen, rijst de vraag bij mij op, of eene *soortgelijke* oorzaak, als die, welke de brug van 1779 over het amsterdamsche Werkhuis (vlg. Nav. XXV, 331, 436) met den naam van *Mallebrug* bestempelde, die uitdrukking in het leven geroepen hebbe? Aan den heer ter Gouw, die (Uithangteekens, I, 286) mededeelt, dat de spotnaam *Amsterdamsche koeketer* (vgl. Nav. XIV, 31), ook voorheen op uithangborden van bakkerswinkels prijkte, komt het niet onwaarschijnlijk voor, dat deze »eeuwenoude titel" ontleend is aan de dappere opgewektheid, waarmede de Amsterdammers, bij toenemende handel en welvaart, Sinterklaasfeest vierden (zie zijn opstel Sinterklaas, in het Jaarboekje Holland, onder redactie van mr. J. van Lennep, 1862, bl. 83); want »nergens", getuigt hij, »wordt Sinterklaas zoo hartelijk en volop, zoo rijkelijk en algemeen gevierd als bij ons" (ibid. bl. 96). Dezelfde schrijver verhaalt in zijne Studiën over Wapen- en Zegelkunde (1865), bl. 25, dat de Utrechtenaren *St. Maartensmannen* (vgl. Nav. IX, 362, no. 495) genoemd worden, omdat Utrecht weleer zegelde met het beeld van *St. Maarten* te paard, terwijl de banier dezer stad schuins doorsneden was van wit en rood, met het beeld van St. Maarten in het wit. — Nav. III, 373 wordt opgegeven: *Heusdensche wieldraaijers* en *Vlissinger flesschedieven*, welke benamingen haren oorsprong vinden in de wapens dier steden; want Vlissingen voert eene flesch, en de voormalige Heeren van Heusden hadden écartelé, 1 en 4 in sinopel een gouden wiel, 2 en 3 in goud een wiel of rad van keel.

---

[1]) In de tijden van.

»Weleer", zegt het Boek der Uithangteekens (I, 285), »vermaakte men zich met allerlei rijmen, waarin de steden van 't een of ander gewest gekarakteriseerd werden, en zijn vele van die rijmen uiterst laf, niet zelden toch wordt de herinnering van een eigenaardigen volkstrek of historische bizonderheid er in bewaard". Ten bewijze citeert het een rijm, hetwelk de geaardheid der bewoners van Zeelands zes stemhebbende steden aanduidt, en dat wij hier overnemen, omdat het eenigsins anders luidt, dan het Nav. VII, 74*a* vermelde, aldus:

Drie *Middelburgers*, twee Koopluy,
Drie *Vlissingers*, twee Strooplny,
Drie *Veerenaars*, twee Nassouluy,
Drie *Goesenaars*, twee Bouluy,
Drie *Zierikzeënaars*, twee Advokaten,
Drie *Tertolenaars*, twee Soldaten.

In op. laud. wordt beweerd, dat men dit rijm omstr. 1700 op het uithangbord van een herberg buiten Tholen las; terwijl wij Nav. t. a. p. vernemen, dat het voorkomt in de Ledige Uren (Vlissingen, 1711) van A. Uytterschout, alsook in de Koddige en ernstige Opschriften, I, 115. Wie is nu de schrandere bol geweest, die het uitdacht? de tholenschen herbergier?

De *Gentsche stropdragers* van Nav. IX, 339 vindt men terug in het, Uithangteekens, I, 287 aangehaalde distichon:

Magnis Bruxella viris, formosis Bruga puellis,
Gandavum laqueis gaudet, Mechlinia stultis;

wat veel overeenkomst heeft met het a. w. vermelde rijm op de vier brabantsche steden, op een uithangbord te Antwerpen:

Leuven zich met drank verblijd,
Mechelen veel sotten slijt,
Brussel voert een grooten staet,
Antwerpen heeft de Lepelstraet.

De Lepelstraat te A. was in de dagen van den dichter Huyghens, een »steeghjen van der minnen", van vriendelijke nimfen overvol, gelijk de Zandstraat te Rotterdam. Of ze het nog is, weet ik niet.

Ten einde in dit tijdschrift zooveel mogelijk bijeenkome wat

ter zake dient, nemen wij uit De Uithangteekens t. a. p. nog het volgende rijm over, dat waarschijnlijk op een uithangbord, misschien op een glas heeft gestaan, en al vrij oud is:

Die te *Utrecht* is geboren
En te *Leuven* lag ter schole
En te Douay leerde Wals (Fransch):
Is een muitmaker in zijn hals.

Dit rijm wordt aldus toegelicht: »denkelijk ontstond het in de eerste jaren der 16e eeuw, toen Utrecht met zijn Bisschoppen overhoop lag, de Hoogeschool te Leuven om den vrijzinnigen geest harer leerlingen, en Fransch Vlaanderen, vooral Douay, wegens groote kitteloorigheid op 't punt zijner rechten en vrijheden, berucht waren. Er is echter nog een andere lezing daarvan, die door prof. Vreede in zijn Geschied- en Letterkundige Herinneringen, 2e stuk, bl. 71 is aangehaald:

Die te *Gendt* is geboren
En t' *Utrecht* licht ter schole
En te *Luyck* leert zijn wals
Is een muytmaker door zijn hals:
En koom dy dan noch wat te kort
Soo moech dij aenspreken die van *Dort*.

Er waren van dergelijke rijmen doorgaans velerlei varianten in omloop, omdat ieder ze toepaste op zoodanige plaatsen en omstandigheden, als hij op 't oog had, en ze zelfs vermeerderde om er nog andere in te betrekken, gelijk hier met *Dordrecht* het geval is."

Tot zoover De Uithangteekens. Raadplegen wij nu vervolgens Het Boek der Opschriften van mr. J. van Lennep en J. ter Gouw (Amst. 1869), bl. 181, dan zien wij, dat men vroeger ook rijmen (wapenrijmen) maakte, waarin wapens beschreven werden, die in 't geheel niet, of althans zóó niet bestonden. Het begrip, dat »wat iemand in zijn schild voerde", synoniem was met zijn karakter en geaardheid, zat oudtijds zoo vast in de menschen, dat, wanneer zij den volksaard in een rijm karakteriseerden, zij dit ook het »wapen van 't land" noemden. Zoo vindt men het volgende »wapen van Gelderland", dat dagteekent uit den vijftigjarigen krijg van Gelre

tegen de Bourgondische Nederlanden en voornamelijk tegen Holland, maar den Gelderschen zóó beviel, dat het hun lijfspreuk bleef:

Hoog van moet,
Kleen van goet,
Een swaert in de hant
Ist wapen van *Gelderlant.*

»Ongetwijfeld", dus lezen wij verder, »zal dit rijm in vroegere eeuwen wel hier en daar, onder de afbeelding van een stevigen Geldersman met een zwaard in de eene en een bierkan in de andere hand, op de uithangborden van herbergen te vinden zijn geweest". Als een soortgelijk rijmpje der Groningers wordt aangevoerd:

Op hooge paarden te rijden,
Blanke zwaarden aan de zijden,
Tinnen schotels aan den wand,
Dit is 't wapen van *Groningerland".*

Wat op. lad. de lijfspreuk der Gelderschen heet, wordt in eene ms.kroniek uit het laatst der 16e eeuw, eenigsins gevarieerd, dus op Vlaanderen toegepast:

Hooch van moet, cleyn van ghoet,
Den taerlinck in die hant;
Dat sijn die heerē uyt *Vlaenderlandt.*

Terwijl de straksvermelde lijfspreuk der Groningers nagenoeg terugkeert in dit rijmpje van gezegde kroniek op de Gelderschen:

Rasch te paerde, blinckende te swaerde,
Die lanci in die hant:
Dat sijn die heerē van *Gelderlant.*

Waarbij nog komen de navolgende:

Schoon ghecoft [1]), wel ghedoft [2]),
Een pot biers in die handt:
Dat sijn die heerē van *Vrieslant.*

---

[1]) Gekuift. [2]) Met »doffen" op de mouwen. De dof wordt gevormd door plooien die buiten op de mouwen gehecht zijn; de pof ontstaat door opvulling van binnen op de hoogte der bovenste armpijp.

Schoone vrouwen, die papen en canoncken houwen,
Lecker eeten van gebraden speten [1]),
Met rijnsche wijn en schoone gerechten,
Gebruycken die heerē van *Wytrechten* [2]).

Een verrot raepken, een schorft schaepken,
Ende dat stuvende sandt:
Dat sijn die heerē van *Brabant.*

Groot van moet, te paerde goet,
Ende luttel gheluck gheve [3]):
Dat sijn die heerē van *Cleve.*

Hoghe van dijcke, diep van slijcke,
Die cordewagen in die hant:
Dat sijn die heerē van *Zeelant.*

Swaer van lijff, schoon van wijff,
Vleys en boter in die hant:
Dat sijn die heerē van *Hollant.*

Deelen wij bovenstaande rijmpjes enkel mede ter wille van de volledigheid, het uittreksel uit gezegde ms.kroniek, in 1873 te 's Gravenhage daaraan ontleend en door eene bevriende hand mij toegezonden, zinspeelt ook op den *ouderdom,* en toont zich diep bewust van het verschijnsel, dat die vaak met groote gebreken komt. Bijvoorbeeld:

Den *Zeelander* in sijn oudtheyt, — en de reden aenhoort —
Met valscheyt ende bouverie gaet hij voort.

Noch seyt men van een *Brabander* t' allen tijden en uren:
Hoe ouder soo sotter stelt hij sijn cueren.

Een *Vlaming*, wordt u sijn ouderdom geheel ontsloten,
Sonder schaemte is hem 't voorhooft met wagenschot [4]) beschoten.

Wildij weten wat een *Geldersman* is sijn natuere?
In sijn ouderdom wordt hij hoverdich en stuere.

---

[1]) Onjuiste omschrijving van „braadspit".
[2]) Utrecht. [3]) Aan de tegenpartij weinig kans op overwinning gevende.
[4]) Een houtsoort.

Een *Cleeffman*, wordt hier sijn geneghentheyt gheseyt,
In sijn oude daghen is hij vol alder ghiericheyt.

Van een *Stichtsman*'s ouderdom ick u verhaele,
Gemeenlijck sijn sij vol bedrocht altemaele.

Wildij voorts weten van een *Luyckenaer* 't bescheyt?
In sijn ouderdom wreet van herten, soe elck seyt.

Alleen de Hollander komt er nog al onschuldig af, de Henegouwer en Keulenaar daarentegen ontvangen zelfs een soort van kompliment:

Een *Hollander*, wanneer dat hij oudt wordt van daeghen,
Soo sal hij naer leckernije van spijs en dranck vraghen.

In *Henegouwen* als daer is geboren een man,
So coemt denselven in sijn oudtheyt grote wijsheydt an.

Een *Ceulenaer*, wanneer hij oudt wordt van daeghen,
Dan is bevreest ende bestaet eerst sorghe te draghen.

Kort en krachtig worden sommige dezer veronderstelde karaktertrekken weergegeven in:

	Vlaminck		loser
	Zeelander		boser
Een	Hollander	hoe ouder hoe	botter
	Brabander		sotter

Met de den Geldersman in een dezer rijmen toegeschreven hoovaardigheid en stuurschheid zijn weleens meer uitsluitend de bewoners van het kwartier Nijmegen gebrandmerkt; want de gedeputeerden der staten 's Lands van Gelre, in 1622 op den landdag vergaderd, zeiden, dat die van de Veluwe de »sinceersten", die van de Graafschap (Zutfen) de »loossten", en die van Nijmegen de »opiniatersten" waren; en om deze reden heeft men die van de Veluwe *schapen*, die van de Graafschap *vossen*, en die van Nijmegen *stieren* gestempeld. 't Ware natuurlijker geweest, de eersten *duiven* (vgl. Matth. 10 : 16), en de laatsten *bokken* te heeten. Die van de Graafschap hadden dus, wat hun karakter betreft, de eer met de inwoners van den staat *Maine* in Noord-Amerika gelijk te staan.

Treft men Nav. XV, bl. 318, spotnamen van *Franschen*, en

Nav. XXI, bl. 627 spotnamen van *Amerikanen* aan; de heer C. Kramm te Utrecht, die sedert de oprichting van dit tijdschrift in den jare 1851, steeds een der ijverigste en degelijkste medewerkers is geweest, doch julij 1875 aan den kring der beoefenaren van schoone kunsten en wetenschappen, dus ook den Navorscher, ontviel, herinnert ons (Nav. XXII, bl. 479) aan *duitsche* schimpnamen. Ten besluite derhalve, dit glasschrift, aan de Koddige Opschriften (I, 11) ontleend:

Un Sennor en *Espagne,*
Un Milord en *Angleterre,*
Un Monsieur en *France,*
Un Hidalgo en *Portugal,*
Un Evêque en *Italie,*
Un Compte en *Germanie,*
Font une pauvre Compagnie.

Met dit rijm karakteriseerde een Franschman, wellicht réfugié, die in 't laatst der 17e eeuw te Amsterdam een wijnhuis opzette, op zijn uithangbord een half dozijn natiën, die er elk door een beeldje op vertegenwoordigd waren (De Uithangteekens, I, bl 287). Een bedaarde, secure Hollander in goeden doen paste hem beter.

J. ANSPACH.

Nederlandsche spot- en scheldnamen. (XXVI, bl. 103). Drielsche vleescheters. »Volgens Kist,. Archief I, 176; II, 469 in de noot, schijnen de Drielenaars in het bezit van een vleesch- en boterbrief te zijn geweest, waardoor zij, van vasten ontheven, den- schimp of spotnaam van *Vleescheters* verwierven." D. Buddingh, Het dorp Driel in de Over-Betuwe, geplaatst in den Geld. volks-almanak voor 1869.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

GESCHIEDENIS.

Hoe men de geschiedenis aan het volk vertelt. Mijne vraag omtrent de viering van het Paaschfeest in den Navorscher van februarij ll. geplaatst, heeft, behalve de artikelen van den heeren van Oosterzee en van der Baan, in het maartnommer voorkomende, ook eenige bijzondere aanwijzingen en inlichtingen per brief of briefkaart uitgelokt, die regtstreeks of zijdelings op de zaak betrekking hebben. Onder de ontvangen stukken was een, mij door eene bevriende hand uit Haarlem toegezonden, belgisch weekblad, dat uitgegeven wordt te Brugge en den titel draagt: *Rond den heerd: een leer- en leesblad voor alle lieden.* In n°. 21 van den tegenwoordigen jaargang komt, bl. 167, 168, een opstel voor, genaamd *Het Paaschgeschil*, en geteekend Johan Leemans. Dit stuk, handelende over de twisten, die in de 2e eeuw tusschen de oostersche en westersche kerken over den dag, waarop het Paaschfeest moest gevierd worden, plaats hadden, levert eene te merkwaardige proef van hetgeen men het reconstrueeren der geschiedenis pleegt te noemen, dan dat ik haar niet onder het oog der lezers van den Navorscher zou brengen, voor zoover zij, als ik vroeger, met het bovengenoemde weekblad onbekend zijn. Het verhaal namelijk, dat de schrijver van deze zaak geeft, bevat eene volslagene verdraaiing der historische getuigenissen, gelijk wij die uit Eusebius, bij den aanvang der 4e eeuw bisschop van Cesaréa en oudsten kerkelijken geschiedschrijver, leeren kennen. Met welk doel deze scheeve voorstelling den volke wordt aangeboden, blijkt duidelijk genoeg: toch moet men verbaasd staan over den onbeschaamden moed, waarmede zulk een kost wordt opgedischt in een geschrift, dat zich *een leer- en leesblad voor alle lieden* noemt. Ik ga het in de hoofdzaken mededeelen.

»Een der belangrijkste feiten der 2e eeuw — zegt Leemans — in de kerkelijke geschiedenisse aangeteekend, is wel voorzeker het vermaarde Paaschgeschil onder de heilige Pausen Anicetus (175)

en Victor (193). Immers daaruit blijkt klaar, dat reeds van den beginne der Kerke, de Bisschop van Roomen niet aleen aanzien (aangezien) wierd als de Opperheer der andere bisschoppen van de gansche wereld, maar ook dat hij in der daad als dusdanig handelde." — Dit nu is volstrekt onwaar. Terwijl de benamingen *episcopi* = bisschoppen, opzieners, en *presbyteri* = oudsten, ouderlingen, in het N. T. met elkander verwisseld worden en oorspronkelijk dezelfde kerkelijke waardigheid aanduiden, gelijk uit Handel. 20: 17 en 28 blijkt, werd daarna de eerstgenoemde titel bepaaldelijk aan de voornaamste bedienaren van den godsdienst en voorzitters in het kerkbestuur gegeven; doch de naam *paus*, later uitsluitend door den bisschop van Rome gedragen, was in de eerste eeuwen onbekend. Anicetus en Victor zijn, in dien zin, geen pausen geweest. Alle bisschoppen bezaten dezelfde magtsbevoegdheid en gelijke regten. Van lieverlede echter ontleenden de opzieners der gemeenten te Antiochië, Alexandrië, Constantinopel en Rome uit het aanzien van de steden, waar zij gevestigd waren, een meer uitgebreid gezag, totdat de bisschop van Rome, door den glans der oude wereldstad bestraald, zich, gaande weg, boven de overige verhief en eindelijk de heerschappij bekwam. Dat nu de laatste, gelijk hier verkondigd wordt »reeds van den beginne der Kerke, als de Opperheer der andere bisschoppen van de gansche wereld werd aangezien," staat alzoo in lijnregten strijd met de uitspraken der geschiedenis.

Even onwaar is hetgeen volgt. »De heilige Polycarpus, bisschop van Smyrna — zegt de schrijver — werd te Roomen ontboden, om over 't vraagstuk (op welken dag men het Paaschfeest vieren moest) met den Paus (Anicetus) te beraadslagen." — De eigenlijke reden, waarom de bisschop van Smyrna Rome bezocht heeft, wordt door Eusebius niet opgegeven; doch uit de wijze, waarop Irenaeus, bisschop van Lyon, in een bij Eusebius (b. V. h. 24) bewaarden brief van dit bezoek melding maakt, is gemakkelijk af te leiden, dat hij er niet »ontboden" was. »Als de zalige Polycarpus — dus verhaalt de gallische bisschop — ten tijde van Anicetus te Rome gekomen was en zij over eenige andere zaken met elkander eenig verschil hadden, hebben zij van stonden aan de vredelievendheid beoefend en ook over de hoofdzaak met elkander niet sterk

getwist. Want Anicetus kon Polycarpus niet overhalen om die gewoonte (het asiatisch gebruik der Quartodecimanen) te laten varen, dewijl hij die met Johannes, den discipel des Heeren, en de overige apostelen, met wie hij had omgegaan, waargenomen had. Ook overreedde Polycarpus Anicetus niet, om haar na te komen, dewijl deze zeide, dat hij behoorde te blijven bij hetgeen hij van de ouderlingen, zijne voorgangers, ontvangen had. En in deze gesteldheid van zaken hebben ze gemeenschap met elkander gehouden, waarbij Anicetus de bediening van het avondmaal in de kerk (te Rome) aan Polycarpus eerbiedshalve overliet. Ze zijn in eendragt van elkander gescheiden, terwijl al de kerken, welk gebruik zij ook volgden, den vrede bewaarden." — Deze getuigenis van den kerkvader uit de 2e eeuw luidt derhalve anders dan die van het leer- en leesblad" in de 19e.

Hieruit blijkt dan ook de onjuistheid van hetgeen de heer Leemans verder schrijft: »Aangezien de omstandigheden wilde Anicetus besluiten, dat de kerstenen van Kleen-Asia hun gebruik van Paschen te vieren op den 14 Nisan mochten behouden, totdat de zake nader en beter zoude onderzocht zijn." — Van zoodanig besluit van Anicetus weet de geschiedenis niets. De »omstandigheden waren destijds van dien aard, dat het denkbeeld van dwang bij den bisschop van Rome niet kon opkomen. Indien hij de oostersche bisschoppen tot de aanneming van het westersch gebruik — de Paaschfeestviering op zondag — had willen dwingen, zouden de laatstgenoemden er zeker vreemd van opgezien en zich daaraan volstrekt niet gestoord hebben.

Na het vriendschappelijk zamenzijn van Polycarpus en Anicetus bleven de verschillende kerken, vijf en twintig jaren lang, haar eigen weg gaan. Toen kwam de zaak wederom ter sprake en borst het geschil met hevigheid uit. De man, die destijds bisschop te Rome was, heette Victor, en »bij dezen — verhaalt Leemans — bestonden nu geen redens meer, om nog langer dien staat van zaken te dulden. Te Roomen vergaderde hij zelf raden, en ter zelfder tijde gebood hij de bisschoppen in hunne bisdommen ook vergaderingen bijéén te roepen om tot eene oplossing te geraken. De uitslag van dit algemeen onderzoek was, dat de Paaschfeest door de gansche Kerke op den zondag na den 14 dag

der maartsche mane zoude gevierd worden, en 't was ten strengste verboden vóór dien dag den vasten te breken. Dit algemeen gevoelen der Roomsche Kerke wierd aan de kerstenen van Kleen-Azia bekend gemaakt en sint Victor I gebood hun voortaan de Paaschfeest op dien aangenomen dag te vieren." — Hier doet de schrijver het voorkomen, als of die »kerstenen van Kleen-Asia" een onbeduidend deel der christenheid waren, op wie de verpligting rustte, om zich aan een bevel, dat van Rome kwam, te onderwerpen. Maar Eusebius noemt in zijn berigt »de kerken van geheel Azië," die in hunne opvatting van de zaak tegenover de westersche gemeenten stonden. Ook was het niet het algemeen gevoelen van »de Roomsche" maar van de westersche kerk, dat men wilde doordrijven. »Er bestaat nog een brief — zegt Eusebius — van die te Rome over ditzelfde geschil vergaderd waren, »waarin Victor de bisschop genoemd wordt." Ieder bisdom was toen nog geheel zelfstandig en van een ander onafhankelijk.

Het laat zich denken, dat in dezen stand van zaken een krachtig verzet van de aziatische kerken tegen het uit de hoogte uitgesproken welbehagen der tegenpartij moest te voorschijn treden. — »Zekere Polycrates, bisschop van Ephesen, een trotsche man, en wilde hem maar niet aan die wet onderwerpen. Hij schreef den Paus eenen afschuwelijk gemeenen brief, waarin na de overleveringe en 't gezag van den heiligen Johannes ingeroepen te hebben, hij zich zelven ophemelde en zeide meer verstand te bezitten dan de Paus Victor." — Aldus de heer Leemans. — Van de »trotschheid" van dien »zekeren" Polycrates is even zoo min, als van de »afschuwelijke gemeenheid van diens brief" eenig spoor te vinden. De bron, waaruit die brief alleen gekend kan worden, is wederom Eusebius, die hem, voor zoover het geschilpunt aangaat, mededeelt, en wie hem naleest, zal er niets anders in aantreffen, dan de uitdrukking eener gepaste waardigheid, waarmede de ephesische bisschop het gebruik der aziatische gemeenten handhaaft en zijne eigene meening regtvaardigt. Die meening steunde op het gezag van Philippus en Johannes, van Polycarpus, Thraseas en anderen, die in den Heer ontslapen waren en het Paaschfeest nooit op een anderen tijd, dan hij, gehouden hadden. »Zeven bisschoppen — schrijft hij — tel ik onder mijne bloedverwanten: altoos hebben

zij hetzelfde gedaan. Ik, die nu 65 jaren oud ben, met broederen uit alle oorden der wereld gesproken en de gansche H. Schrift gelezen heb, word niet bevreesd gemaakt door bedreigingen. Zij, die meer zijn dan ik, hebben gezegd, dat men Gode meer moet gehoorzamen dan den menschen. De bisschoppen, die bij mij zijn, hebben in dit mijn schrijven genoegen genomen, wetende, dat ik de grijsheid niet te vergeefs draag, maar altijd in den Heer Jezus gewandeld heb." — Dat hij gezegd zou hebben »meer verstand dan de Paus Victor te bezitten" is eene onbewezen beschuldiging.

Doch liet nu de tegenpartij zich door deze vrijmoedige maar bescheiden taal bewegen, om de overtuiging van hen, die gelijke regten met haar hadden, te eerbiedigen en hun, waar het toch slechts eene uiterlijke godsdienstplegtigheid betrof, de vrijheid te gunnen, die zij voor zichzelven verlangde? 't Was er ver van af. — »Sterk — zoo verhaalt Leemans — door zijn recht als opperhoofd der Kerke Christi, besloot sint Victor den belhamel te straffen, en zonder de tusschenkomst van den heiligen Ireneus, den vreedzame, hadde hij wellicht over Polycrates en zijnen aanhang den banvloek uitgesproken. Aldus is ten minste de waarschijnlijkste meening; want de schrijvers die beweren, dat de Paus waarlijk den banvloek uitsprak, steunen hun gedacht (gronden hun gevoelen) op de woorden van Eusebius, die dusdanig duister zijn dat de tegenovergestelde meening er ook hare bewijzen zoude kunnen uittrekken." — De woorden van Eusebius luiden aldus: »Hierop trachtte Victor, de bisschop van Rome, zoo wel de kerken van geheel Azië als de nabijgelegene, als onregtzinnig, terstond van de algemeene eenheid af te snijden. Hij schreef derhalve brieven, waarin hij al de broeders aldaar ten eenenmale buiten de gemeenschap verklaarde. Dit behaagde nogtans geenszins aan al de bisschoppen; weshalve zij Victor tot het tegenovergestelde vermaanden en hem aanrieden om vrede, eendragt en liefde met zijne naasten te betrachten. Er zijn nog brieven voorhanden van zulke bisschoppen, die Victor aantastten met vrij harde bestraffingen."

Hieruit blijkt, dat de woorden van Eusebius volstrekt niet »duister" zijn; dat Victor niet alleen »den belhamel" — Polycrates, — maar ook de gansche christenheid, die het Paaschfeest op den 14

dag der nieuwe maan hield, van de christelijke gemeenschap uitsloot; doch dat de bisschoppen, die dit gebruik volgden, er zóó ver van af waren, om in Victor »het Opperhoofd der Kerke Christi" te zien en hem het regt tot de gehouden handelwijs toe te kennen, dat zij zich, daartegenover, volkomen bevoegd achtten om hem over zijn onchristelijk bestaan ernstig te berispen.

Uit de aangevoerde stalen is te zien, welk betrouwen men stellen kan op de voorstelling, welke »Rond den Heerd" van de feiten der kerkelijke geschiedenis geeft, en met welk een driestheid de oudste historische berigten verminkt worden. Voorts moet omtrent het Paaschgeschil nog worden opgemerkt, dat het concilie van Nicéa, in 325, wel voorgeschreven heeft, dat al de gemeenten voortaan het westersche gebruik volgen moesten; doch dat hiermede, als dikwijls beweerd wordt, de zaak haar beslag bekwam, is eene dwaling. De afwijking bleef bij velen nog voortbestaan, en de twist, die zoo vele hoofden verhit had, was bij het begin der 5e eeuw nog niet ten einde.

Leeuwarden. L. PROES.

Vrijmetselaars in Nederland. (XXV, bl. 2.) Hoe de zamenkomsten der vrijmetselaars in 1734 in Holland werden verboden en verhinderd, verhaalt Wagenaar, Vad. Hist., dl. XIX, bl. 167—170. Dat men hen nog wat later ook in Gelderland wenschte en poogde te weren, blijkt uit de stukken die hier volgen.

Project Publicatie.

Wij Gouvernante en Voogdesse van den Minderjarigen Erf-Stadhouder en Raden in name van die Edele Mogende Heeren Staten des Furstendoms Gelre en Graefschaps Zutphen, allen die gene, die dese sullen sien, saluijt;

Alsoo tot kennisse van Hoog Gem. Heeren Staaten is gekomen, dat sig binnen dese Provintie en wel in 't bijsonder in de stad Nimmegen, menschen bevinden, welke onder een Genoodschap van soo genaemde Vrije Metselaren, resorterende onder een Grood Meester vergaderingen aen regten, houden en frequenteren, en dat Haar Edelmoogende vermeent hebben, dat sulx haare oplettentheijd was verdienende, uit dien hoofde den Mombaer deser Land-

schap hebben geauthoriseert, om op 't wesen, bestaan, handelingen en oogmerk van dese Societeit de nodige Inquisitie te doen, en informatie te nemen, en daer van aan Haar Edele Mogende raport te doen, ten eijnde Haar Edele Mogende als dan, of met volkomen kennisse van saeken sullen kunnen resolveren, soo en als ten desen opsigten meesten nut van Land en Kerk sullen bevinden te behoren; of indien na alle aangewende devoiren 't eijgentlijke en waare wesen, bestaan, handelingen & oogmerk van dese Societeit niet mogt kunnen worden ontdekt, als dan sodanige een dispositie te verlenen, als een verweigering van opening, welk op Haar Edel mogende ordre geëist is, na mate daar van reden of geen reden gegeven mogt werden, noodsaekelijk sal maken. En dat, schoon Haar Edelmoogende wel dat vertrouwen van haare onderdaenen hebben, dat niemand soo onbesonnen sal sijn, om sig hangende Haar Edelmoog. deliberatien, in die Societeit te engageren, en dat self die genen, welken reeds daer van leden mogten sijn, sig inmiddels, uit eijgen beweging, van alle bijeenkomste sullen komen te abstineren; Egter, dewijl geen vergaderingen van Confrerien, Collegien of genoodschappen, welk met de Authoriteijt van de Regering niet sijn gesterkt, maar welke men bij een pure niwigheijd tragt intevoeren, en omtrent welkers waare voorwerp sig twijfelingen en bedenkingen opdoen, inmiddels en tot dat op al het selve behoorlijk ondersoek werde gedaen, als geoorlooft kunnen werden aangesien, tallesins nodig schijnt, dat Haar Edelemoog. dien aangaende alle en een jegelijk, die sulx mogte aangaen, waerschouwen:

Zoo is 't, dat wij agtervolgens en uit kragt van des Landschaps Resolutie de dato ..... laest leden, wel scherpelijk, en op 't nadruklijkste alle en een ijder, wie hij soude mogen sijn ,verbieden soo als wij bij dese verbieden, het houden of frequenteren van sodanige vergaderingen, 't sij onder den tijtel van Vrije Metselaers, 't sij onder andre specieuse benamingen, verklarende al deselve, soo lang bij opgemelte Heeren Staten ten principaelen in dese niet nader sal sijn gedisponeert, om redenen hier voren gemelt, voor ongeoorlooft, Gelijk wij mede verbieden aan alle en een ijgelijk, 't verhuijren, lenen, of laten gebruijken, van Huijsen, Kamers, Zolders, Kelders, Schuijren of andre Vertrecken of Plaetsen, direct of indirect tot het houden van deselve vergaderingen en bijeenkomsten.

Alles bij poene, dat in cas van Contraventie soo tegens d'een als ander, zal worden geprocedeert, als men tegens de Verstoorders van de gemene rust, en disobediente onderdaenen, aan de bevelen van de Hoge Overigheyd gewoon is te doen. En op dat niemant hier van onwetenheijd hebbe voortewenden, sal dese ter gewoonlijker plaetsen werden gepubliceerd en geaffigeerd.

Dies 't oirconde &c:

Den 17 Octobr. 1752.

N°. 43

Missive van 't Hoff op het Request van Markes en 't Berigt van Domns. Broen en de Kerkenraad te Nimegen.

Het Quartier van Veluwe is van Sentiment dat op de gronden van 's Hoves Advijs bij Resolutie behoorde te werden verstaen, dat Doms. Broen en den Kerkenraad van Nijmegen geen voldoenende redenen van haar gedrag in dese ten aansien van dese Suppt. gehouden, hebben gegeven, maar qualijk en te veel hebben gedaen.

Dat voorts Geme. Predicant en Kerken-Raad diende te worden geinjungeert, om de Suppt. buiten enige wettige redenen, op de kerk ordening en vastgestelde Formulieren gegrond, van de aanneming tot het Litmaetschap wel niet langer te weeren, maar sig met des Suppts verklaringe, soo als die voornoemde kerke Ordening en Formulieren is vereijsschende, te vergenoegen;

Dog dat dien onvermindert nogtans die mombaer behoorde te worden gelast, om op de natuijr, 't wesen en bestaen, mitsgaders de handelingen, en 't oogmerk van de Societeijt van de soogenoemde Vrije Metselaers, soo wel als van alle andre vergaderinge en bijeenkomste, waar op enige suspicie mogt vallen, dat die met de goede Policie en kerk ordening mogte strijden, behoorlijk informatie te nemen, ten eijnde na gehoort te sullen hebben 't Raport van den selven, mits gaders gesien en geexamineert te hebben de ingenome bewijsen, neffens de Consideratien en advijs van sijn L., op al het selve bij Haar Edelmoog. dan verder in dese sodanige soude konnen worden gedelibereert en geresolveert, als na

bevind van saeken, tot dienst van Land en Kerk, sullen oordelen te behoren;

gelijk mede dat tot die tijd toe de geprojecteerde Publicatie behoorde te worden gehouden in advijs,

Voorts dat Haar Edelmoog. om gerust te sijn, dat de selve Resolutie door die Berigtgeveren na behoren sal worden nagekomen aan geme. Berigtgeveren tot dat eijnde diende te worden verleent een termijn van 14 dagen, na insinuatie van dien, met die verdre bijvoeging, dat in val sij Berigtgeveren daar aen onvermoedelijk niet mogten obedieren, en Haar Edelmoog. intentie agtervolgen, het Hof Provinciael diende te worden gelast, als dan in ... van Haar Edelmoog. in dese sodaene mesures te nemen en te disponeren, als tot agtervolging van de vooraengetogene Resolutie, en tot 't Maintien van 't Gesag aan de Hooge Overigheden soo in 't Politijq als Ecclesiasticque competerende sal vernemen te behoren.

Zuivering van personen en goederen bij besmettelijke ziekte. Hoe men daar in 1754 mede te werk ging leert ons de volgende missive van onzen envoyé Hop. Janmaat heeft zich misschien geduldig aan die curering onderworpen omdat hij geloofde dat zij spoedig en zeker was, maar aangenaam zal hij haar wel niet hebben gevonden.

Missive Envoyé Hop. Relatif tot de Resol. Staten 19e Xber 1754.

Hoog Mogende Heeren.

Doctor Hales, Capellaan van Hare Kon. Hoogheid, de Princess, van Walles, en Lidt van de Royale Societeit, die een van d'eerste Inventeurs is geweest, van de *Ventilators*, welke met zeer veel Succes, op des Konings schepen, in de Hospitalen, en in de Gevangenhuizen, tot Conservatie van de gezondheid, als mede in de koornmagazijnen word gepractiseert; heeft mij ter hand gesteld eene Propositie, om effectueelder, en meer spoedig te Cureeren Menschen, Schepen en Goederen, onderhevig aan de pestilentiale infectie: ik heb d'eer dezelve in originali, ter Tafel van U Hoog Mog. te brengen, waar mede. Londen den 3e December 1754 (geteekent) H. Hop.

Bijlage, Translaat.

Voorstel, tot een spoedige en zekere Cureeringe, van Menschen, Schepen, en Goederen, met de Pest besmet.

Onlangs door verscheide Natien van Europa, precautien genomen, en gepubliceert zijnde, tot het beletten van inloopen van schepen, komende van *Morea*, en andere plaatsen in Turkijen, alwaar die plaag grasseert, zoo schijnt de volgende methode klaar, om zulke schepen, menschen, en goederen te zuiveren, namelijk:

Door het maken van één of meer ronde of vierkante gaten, van omtrent 8 duim, in haar diameter, aan de windzijde van het schip, beneden het halfdek, en daar in vast te maken, een ijzere pijp van dezelfde groote. Aan de wijd lager end van de pijp, moet een stookplaats zijn, in welke een overvloed van zwavel, met houtskolen gestookt worden, zoo omtrent den 50 ponden, op dat het geheele schip met die scherpe rook mag vervult worden, het welk nog sterker damp zal geven, indien men twee of drie zulke ijzere pijpen, en fornuizen employeerden, om al die zwavel te gelijk te doen dampen, en schoon minder zwavel, mogelijk genoeg mogt zijn, kan men, in zoo een periculeuse, en aanstekende plage, niet te veel precautie nemen.

De Luiken van het halfdek, moeten geopend worden, op dat de rook daar door kan dringen, maar de traliën, en andere openingen van het schip, gedekt worden, met dubbele teer- kleederen; geduurende het rooken, moet het volk boven op het dek, in de opene Lugt zijn, om te prevenieeren, dat zij niet komen te stikken; hare kleederen moeten berookt worden, en dan gewasschen in zout-, en naderhand in versch-water; het volk moet mede gebadet worden in zoutwater en somtijds daar een weinig van drinken, en tegengiftige medicijnen in te nemen, gelijk als spiritus van zout, &a.

Het is reeds lange tijd in Turkijen, en andre plaatsen aan de Middelandsche Zee gelegen, in gebruik geweest, om het volk dat quarantaine hield, te berooken, met haar, voor over op de vloer van een kamer te leggen, dewijl zij anders door den damp van de zwavel, zouden suffoqueeren en andere aromatique mixturen gebruikten, die de kragt van de scherpe rook van de zwavel

breken, en van welke laatste dan heel weinig gebruikt word, gelijk gemeld wordt, in het recept van de rookende mixturen, die te Marseille in gebruik is, en aan mij is gezonden geworden.

Dog ik verbeel mij, dat dit eene zeer onzekere, en niet vastgaande zaak is, niet alleen om dat het meerdere gedeelte van dat neergebogen leggende volk, niet kan berookt worden: maar ook wel voornamelijk om dat de rook van de brandende zwavel, altijd naar boven trekt, en dus hoog in de kamer hangen blijft, gelijk ik bij ondervinding gezien heb.

Maar wanneer deze ook een langen tijd, door een wijde ijzeren pijp naar boven getrokken is, als in een vengster, al was het om wand-luizen te verdrijven, kon ik, zonder geïncommodeert te zijn, in de kamer wandelen, de doodelijke rook had het oppergedeelte van de kamers vervuld, in een zigtbare wolk, tot omtrent 4 voet beneden de *Ceiling*, schoon door de langduurigheid van de dampinge, de kamer zoo vervuld was, van boven tot beneden, dat de Wand-luizen, op de vloer, gedood en gedroogt waren, om welke redenen dat een Lazaretten rookende kamers, geoordeelt worden niet hoog genoeg te zijn. (*sic.*)

Maar eenige menschen meenen, dat men sterker trappen van dampen kan gebruiken en dat secuurder voor haar leven is, dan gewoonlijk in de Lazaretten gebruikt worden, en dat op de volgende wijze, namelijk: Door het afsnijden van het hair ven het hoofd, en het zelve te wassen met Azijn, en dan haar oogen, neusgaten, en ooren, te stoppen met linne pluksels, welke zullen moeten gedopt zijn in water, waar door, deze scherpe geesten, niet konnen dringen; en dan in de mond te nemen, korte zwikken of pijpen, maar 3 of 4 duim lang; en welke pijpen gezet zijn in gaten door de luiken, of liever gestelt aan de zijde van de kamer, in welke zij berookt worden: Wanneer dan deze rooking genoegsaam zal geoordeeld worden te zijn, de deuren en vengsteren te openen, en eenige tijd te geven, dat de rook uit de kamer trekt, en opheldert, voor dat iemand van het volk hasardeert, haare monden van die pijpen af te trekken, het geen ras daarna, zal kunnen geschieden, wanneer de wind de rook zal verwaaid hebben, het zij dat het zuivere zwavel of de gewoonlijke rookende mixture is, welke ook zoude mogen geperfecteert worden.

Wat aangaat de goederen, in zoo een geïnfecteert schip zijnde, en op dat'er geene de minste infectie zoude konnen overblijven, tusschen de Balen van goederen, dat die scherpe spiritus niet door heeft kunnen percheeren, wanneer het schip berookt is geworden: zoo is het raadsaam in het schip te branden, zoo veel zwavel als het volk kan verdragen, terwijl de Balen of andere goederen geroert worden, gelijk mede dezelve precautie te gebruiken, wanneer de goederen geopent en in de Lazarette bewaringshuizen uitgeligt worden, welke wanneer dezelve à part, en enkel opgehangen worden, zij dies te sterker met brandende zwavel, kunnen doorrookt worden; dog evenwel niet in zoo een graad, dat hetzelve de couleur verliest of komt te bederven.

Het is zekerlijk zeer goed, wanneer de goederen eerst ingepakt worden, in Landen met pest geïnfecteert, dat dezelve in zoo een sterke en scherpe rook van zwavel gelugt worden, als d'Inpakkers kunnen verdragen: dit is zekerlijk een probabel middel, om de goederen voor d'infectie te bewaren; gelijk mede om te precaveeren, dat dezelve niet door de motte opgegeten worden: dezelve precautien moesten ook geobserveert worden, wanneer zij weder in de Lazaretten ontpakt worden, want Turksche kooplieden hebben mij verzekert dat hare grove farandijnen &a. zeer subject aan de mot zijn, na dat zij zoo lang aan de lugt, in de Lazaretten geëxponeert zijn geweest. Indien er eenige kleederen in Azijn gedoopt gespreit waren geworden in het schip, gedurende de reize, en voor dat zij in de haven komen, zoude zulx zekerlijk de infectie zeer precaveeren, voornamelijk als daar bij dezelve dikwijls, op het schip gelugt worden, de damping van 't schip kan meer, of minder gedaan worden, naar proportie van de waarschijnlijkheid van d'infectie.

Het is mede goed het schip te berooken, alsmede het volk en goederen voor het volk naar de Lazaretten getransporteert word, en voor eenig officier &a. aan boord gaat. En tot grooter securiteit, dat het schip wederom nog sterker berookt wordt, na hetzelve van goederen ontladen is. De zwavel en houtskool moet niet in eene ijzere pot gebrand worden, t'en zij men een behoorlijke diepte van aard daar in kan doen, om te beletten dat het zelve gloeijend heet word; want als ijzer gloeijend heet is, zal de zwavel terstond daar in smelten.

Door diergelijke berooking van schip en goederen, is een waarschijnlijk middel, om het zelve van het pestilentiale te cureeren, en ingevalle geen van het volk, de ziekte heeft, zoo zou men ook de quarantaine konnen opschorten: men heeft geobserveert, dat het kwaad zig meer in persoonen, dan wel in goederen openbaart.

Dewijl de besmettinge van de pest, subtielder en onzigtbaarder is, en dikwijls een groote stefte maakt, zoo is het de pligt van ieder een zooveel precautien te gebruiken, om de voortgang en verspreiding van die verderflijke pest, te prevenieeren, en waar toe ook de principe van zelfs behoud, ons sterk aanzet, en met zulx te doen, hebben wij ook te hoopen, dat de godlijke genade, onze welmeenende poogingen zal zegenen.

Professoren te Middelburg, enz. (XXVI, bl. 116). Te Breda, Deventer, 's Hertogenbosch, Maastricht en Middelburg bestonden vroeger zoogenoemde illustre scholen, ongeveer gelijkstaande met de in 1815 gestichte athenea. Alle hadden eenen professor in de godgeleerdheid, doorgaans tevens predikant bij de hervormde gemeente; te Maastricht was het professoraat in de natuurkunde vereenigd met het leeraarambt bij de waalsche gemeente. Deze illustre scholen waren in den franschen tijd of reeds vroeger geheel vervallen; alleen die te Deventer bestond nog, schoon kwijnende onder den druk der tijden, toen het koninklijk besluit van 2 augustus 1815 het hooger onderwijs organiseerde. De academiën van Franeker en Harderwijk werden daarbij opgeheven en in athenea veranderd, Deventer behield zijne inrigting mede onder dezen naam, gelijk ook Maastricht. Aan de overige steden waar vroeger illustre scholen geweest waren, werd gelegenheid, althans vrijheid, geopend om ze te herstellen, waarvan geene echter gebruik heeft gemaakt. Die te Breda had reeds lang slechts in naam bestaan. Nijmegen stichtte ook eene, in 1655, die reeds te volgenden jare tot eene universiteit werd verheven; zij ging echter in 1679 te niet.

De vrager ziet dus, dat in de beide door hem genoemde plaatsen wel degelijk athenea waren, of zoo als ze toen heetten, illustre scholen. Naar de stichting dier inrichtingen, het getal professoren en de vakken die er onderwezen werden, wordt niet gevraagd; wat ik er van weet zal ik er echter van zeggen.

De school te Breda werd in 1646 door Frederik Hendrik gesticht; een der stadspredikanten was hoogleeraar der godgeleerdheid. Misschien meer dan één, maar dat is mij onbekend, gelijk ook al het overige, behalve alleen dit, dat deze stichting nooit bloeide en reeds lang zoo goed als dood was toen nog altijd één der predikanten er professor heette.

Deventer, dat zijne stichting aan een legaat van Anna van Twickelo, wed. Boedeker, 1584, te danken had, opende haar met in 1629 eenen hoogleeraar in de regten en twee in de wijsbegeerte te benoemen. Later zijn er nog andere leerstoelen bij gekomen. Het latere atheneüm is voor eenigen tijd als afzonderlijke stichting opgeheven.

Te 's Hertogenbosch is in 1629 de illustre school opgericht. Vier van de zes predikanten, die er in de vorige eeuw stonden, bekleedden er het professoraat; een in de godgeleerdheid, een in de oostersche talen, een in het grieksch, een in de bijbeluitlegging. Bovendien was er nog een professor in de genees- en een in de wiskunde.

Te Maastricht waren tot 1766 drie hoogleeraren, een in de godgeleerdheid, een in de natuurkunde, een in de welsprekendheid; in het genoemde jaar kwam er een in de sterre- en aardrijkskunde bij, vooral ook ten dienste der officieren van het garnizoen. In 1815 is deze school door een atheneüm vervangen.

Aangaande Middelburg kan ik op dit oogenblik alleen mededeelen, dat de illustre school er in 1611 is gesticht, doch dat zij eene eeuw later geheel te niet was geloopen. Later werd zij echter hersteld, doch hieromtrent kan ik geene bijzonderheden mededeelen.

Haarlem. H. M. C. VAN OOSTERZEE.

Professoren te Middelburg. Als zoodanige komen in het boekje van Nagtglas, (Alg. kerkeraad van Middelburg, ald. 1860) voor de predikanten A. Andriessen 1776, H. I. Krom 1779, C. H. D. Ballot 1788, J. de Fremery, 1804, H. Royaards 1785. Aan ieder van hen werd die waardigheid opgedragen door de stadsregeering, als blijk van erkentelijkheid voor hun bedanken voor beroepingen naar Utrecht, Delft, Haarlem.

Te 's Hertogenbosch was de pred. P. J. de Fremery hoogleeraar.

Te Dordrecht werd ds. P. Brouwer van stadswege benoemd aan het lyceum aldaar tot hoogleeraar in de godgeleerdheid, wegens zijn bedanken voor eene beroeping naar Utrecht, waaraan een professoraat verbonden was. Na te Harderwijk honoris causa th. dr. geworden te zijn, aanvaardde hij 21 jan. 1771 zijn professoraat met eene plegtige redevoering de causis imminutae Christianae rei. Zijn ambtgenoot M. Verboom deelde te gelijker tijd in diezelfde eer, doch overleefde haar slechts eenige maanden. Te Breda werd in 1784, de predikant aldaar P. Haack, door prins Willem V als heer en baron van Breda tot prof. theol. et hist. sacræ aangesteld met aanzienlijke verhooging van zijn tractement. De maastrichtsche predikant W. A. Bachiene was ald. hoogleeraar in de sterre- en aardrijkskunde. Men schijnt meestal deze posten voor eereposten, sinecures, beschouwd te hebben, zoo als tegenwoordig de ridderorden zijn. Na 1795 vindt men er geen voorbeelden meer van. E. A. P.

Professoren te Middelburg, enz. Niet alleen te Middelburg en te 's Hertogenbosch, maar ook te Haarlem, 's Gravenhage, Delft, Rotterdam, Dordrecht, Breda, Maastricht, Zutfen, Deventer, Zwolle en Kampen had men tot op het laatst der vorige, of het begin dezer eeuw academische gymnasiën of illustre scholen. Over die van Dordrecht leverde dr. Schotel eene monographie. — Te Middelburg werd tijdens het twaalfjarig bestand een Collegium Theologiae opgericht, en Franciscus Gomarus in 1611 tot professor in de godgeleerdheid, N. Meinard tot prof. in de wijsbegeerte benoemd. Zulks geschiedde tengevolge van de kerkelijke twisten ter zake der benoeming van Conradus Vorstius als theol. prof. te Leiden die van socinianisme was beticht; want deze twisten, zegt de Tegenw. Staat van Zeeland, I, 193, »gaaven aenleiding om ten dienste der zeeuwsche jeugd, opdat die niet soude besmet worden door de schadelijke gevoelens, dewelke bij sommigen op de Leidsche hooge schole werden voortgeplant, naar bekwame mannen om te zien om de jeugd hier zelfs (te Midd.) te onderwijzen." Dit Collegium Theologiae werd in 1650 door een Illustre Gymnasium of Doorlugtige school vervangen. In 1751 gaven de predikanten van Hemert en Schorer, als professoren wekelijks theologische lessen voor een aanzienlijk gehoor. Mr. W. O. Reitz, rector der

latijnsche school, gaf professorale lessen in de rechtsgeleerdheid, en evenzoo dr. P. de Windt in de ontleed-, heel- en verloskunde. — Te Maastricht was een doorluchtige school voor de Gereformeerden, »alwaar de godgeleerdheid, filozoofie en beschaafde geleerdheid onderweezen worden" (zie Tegenw. Staat d. Vereen. Nederl., II, 344); men had er drie professoren in deze wetenschappen aangesteld, die elk tusschen de drie en vierhonderd guldens vaste jaarwedde genoten. — In 's Hertogenbosch bekleedden in den jare 1751, — zie Tegenw. Staat der Vereen. Nederl., II, 43, — vier van de zes gereformeerde predikanten bij de illustre school het ambt van professor, één in de godgeleerdheid, één in de Oostersche talen, één in het Grieksch en één in de oordeelkunde en uitlegging der H. Schrift. Daarenboven had men nog eenen hoogleeraar in de genees-, en eenen anderen in de wiskunde. — Te Zwolle werd Frederik Lodewijk Abresch, rector der latijnsche school te Middelburg, in 1741 bij de illustre school tot hoogleeraar in de geschiedenis en welsprekendheid aangesteld. Hij was de vader van den vermaarden Petrus Abresch, die zijne loopbaan 13 sept. 1758 als predikant te Ingen begon, van 1773 tot nov. 1812 hoogleeraar in de godgel. te Groningen, de scherpzinnige leermeester van den niet minder scherpzinnigen utrechtschen professor, Jodocus Heringa Elizazoon.

J. ANSPACH.

Verloting van Raaphorst in 1709. (XXVI. bl. 127). — De vraag, of aangaande deze loterij, de toenmalige eigenaars van Raaphorst enz. meer bekend is dan in het daar medegedeelde couranten-bericht voorkomt, kan als volgt beantwoord worden.

Bij resolutie van de Staten van Holland, van 23 maart 1709 werd deze verloting vergund, op het verzoek van »Anna Mag- »dalena van Boetzelaar, vrouwe van Asperen, en van Maria van »der Noot, te samen vrouwen van Raaphorst, kinderen van wijlen »den heer en vrouwe van Asperen." Verg. mijne Gesch. der loterijen in de Nederl. bl. 116. Omtrent het geslacht Raaphorst raadplege de vrager de Batavia illustrata van van Leeuwen en zijn naschrijver Hoogstraten, in diens Groot alg. hist. woordenboek, welke laatste ook van de verloting spreekt.

Het couranten-bericht is woordelijk afgeschreven uit Halma's

Tooneel der Ver. Nederlanden. De in dat bericht voorkomende initialen v. H. beteekenen: van Hardenbroek.

Middelburg. MR. G. A. FOKKER.

Standplaatsruiling van predikanten. (XXVI, bl. 114.) De steller der advertentie in de Kerk. Cour. van 13 nov. 1875 bedoelde gewis geene ruiling zooals ik in de Stemmen behandelde; dat zou ook met onze tegenwoordige wetgeving niet bestaanbaar zijn. Hij gaf alleen zijn verlangen te kennen naar verandering van standplaats, beroeping naar eene vacante gemeente. Dit is gansch iets anders. Ik herinner dit alleen omdat onze geachte medewerker Anspach niet de eenige is, die het eene niet genoeg van het andere onderscheidt. H. M. C. VAN OOSTERZEE.

Eene bijdrage tot de geschiedenis van 't onderwijs op de Veluwe. Een zoogenoemde »leste dag".

»'t Is van daag mijn laatste dag,
Dat ik niet langer naar school gaan mag.
't Is van daag mijn laatste toon
Daarom schrijf ik nu zoo schoon.
Lieve Meester! wil niet kijven,
Want mijn pen die wil niet schrijven.
Lieve Meester! wil mij wel verstaan,
't Is om een mooi Bon gedaan.
Ik bedank den meester voor zijn leeren,
Tot op een ander jaar met eeren,
Als God mij gezond laat
En den meester in het leven spaart.
Hiermede is het nu gedaan,
Ik moet aan het werken gaan.

De meester »uut den olden tiid" zette dan in keur van trekken en krullen en figuren boven dit toon- of proefschrift een allersierlijkst »Bon", en de jongelui die »uut'eleerd weer" of hun familie bewaarden zulke »leste doagen" als reliquien. In 't beschouwen en de lectuur er van verlustigde men zich nog na jaren: ook vooral van dat prachtige, van verschillende attributen omgeven adjectief.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

VRAGEN.

Heerschap. In het plakaat van Philips II, koning van Spanje, van 14 febr. 1570, waarbij de onderleenen van geconfiskeerde heerlijke goederen vóór 's konings stadhouder (Karel van Brimeu) of kanselier (Arnold Sausbout) op nieuw moesten verheven worden (zie Gr. Geld. Plakaatb. I, 425): — wordt onder de vele goederen van Willem graaf van den Berg in de eerste plaats opgenoemd »die heerschap van Ochten, gheleghen in Nederbetuwen", terwijl vervolgens sprake is van »die heerlyckheyt huys ende have van Wisch", enz. enz. Daar nu van Spaen in zijne Oordeelk. Inleid. in de Geschied. v. Geld, IV, 386, Ochten reeds in het midden der 14e eeuw uit de rij der heerlijkheden laat verdwijnen; zoo rijst de vraag: wat is eene *heerschap*? Waarin is ze van eene *heerlijkheid* onderscheiden? Waren er bizondere rechten aan verbonden? Hebben er onder het leenstelsel meerdere dusdanige *heerschappen* bestaan? Zoo ja, welke? J. ANSPACH.

B. Brugsma. Wie bezorgt mij, zonder verwijzing naar elders, een kort levensberigt van B. Brugsma, van wien ik 2 portretten bezit één in fol. en één in 12°.

B. J. C. K.

Riviertje de Kaelne. Is er in Flaanderen (in d'omstreken van Gent?) 'n rivierke dat de Kaelne heet? Ik kan 't op geen landkaart vinden.

Een gereformeerde Spanjaard in Gelderland. »Is vertoont aen de E. vergaderinghe (prov. synode van Harderwijk, 1—5 aug. 1637) een request van Michael Monfrensis Montanus, een geboren Spanjaard, met eenige boexkens en attestatie, (vermeldende) als dat hij veel voor de religie (den gereform. godsd.) heeft geleden, en alles moeten verlaten, van Godt daerenboven gesegent sijnde met een vrouw en vier kinderen, versoeckende een subsidium tot onderhoudinghe van sijn familie, also hij deselve niet can onderhouden om redenen voornoemt, waarop bij den synodum deze resolutie is genomen, nae comunicatie des Ed. Hoffs van Gelderlant en die E. Gecomitteerden van de corresponderen(de) synodo, dat hem tegenwoordich soude bij de respective classen een viaticum toegeleyt werden, gelijck geschiet is". Is er van dezen Spanjaard iets meer

bekend, of is hij hier te lande een doortrekkend vreemdeling gebleven?

J. ANSPACH.

Een aangevochten predikant van Oldenzaal. In art. 41 der acten van de prov. Geld. synode van Zutfen (3—6 aug. 1631) leest men: »is gesproocken van den predicant van Oldenseel, gedoleert (geklaagd) hebbende bij den synodo van Noorthollant over de grote insolentien, die tegens hem ende de kercke aldaer werden gepleecht van den papen daer ter plaetsen: ende is goetgevonden, indien bij de heeren Staten van Overijssel daerin niet soude cunnen werden voorsien, dat de gecommitteerden deser synode in den Hage met de vergaderinge der respective gecommitteerden wt allen synoden deser provincien haer over dit stuck met denselven sullen conformeeren, ende datt op haer goetvinden de swaricheyt aen de Ho. Mo. heeren Staten-Generael werde geremonstreert". Wie was deze predikant van Oldenzaal? En is het een belangrijk feit van »paepsche stouticheyt", waarvan hier sprake is?

J. ANSPACH.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Baker-, kinderrijmen, enz. (XXVI, bl. 75.) Wat Friesland betreft, vindt de vrager 'n volledig antwoord in:

1°. Waling Dijkstra en T. G. van der Meulen, In Doas fol alde Snîpsnaren. — Freantsjer by T. Telenga, 1856.

2°. Hermann Meier, Ostfriesland in Bildern und Skizzen. — Leer, Herm. Securius, 1868.

3°. W. G. Kern und W. Willms, Ostfriesland wie es denkt und spricht. — Norden, Diedr. Soltau, 1869.

4°. M. Nissen, De freske Findling. — Stedesand, 1873.

N°. 1 en 2 bevattende baker-kinder-speelrijmen, enz.: n°. 3 en 4 zijn uitgebreide en beredeneerde verzamelingen van friesche spreekwoorden.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Een paar Vondeliana. (XXV. bl. 613; XXVI. bl. 19.) Bij de onlangs in dit tijdschrift medegane cdoten van Vondel of hem althans door den overlevering toegeschreven, kan ik nog een paar andere voegen. Toen in 1665 de admiraal Wassenaer Obdam in eenen zeeslag tegen de Engelschen met zijn schip in de lucht gesprongen was, maakte Vondel dit boosaardig rijmpje:

De heer Obdam
Vocht als een lam.

Een ander. De stamvader der familie van Lennep was, zoo als men weet, goudsmid te Amsterdam. Deze schijnt het den dichter niet naar den zin gemaakt te hebben en werd nu met dit lofdicht vereerd:

Van buiten goud en van binnen trielje
Is van Lennep met zijn heele famielje.

De naneef van den verguisden man bezorgde den auteur een standbeeld: gelukkig dat dit niet blozen kan!

Nog een paar dergelijke schimprijmen onder Vondels naam kwamen mij ter ooren, maar te ruw om hier mede te deelen.

P. Q.

VRAGEN.

Aardrijkskundig woordenboek van Nederland. — Bestaat er 'n aardrijkskundig woordenboek van Zuid-Nederland (Belgie)? — Zoo ja wat is de titel van dat werk? — In welke openbare boekerij is 't aanwezig? of wie van de lezers van dit tijdschrift heeft 't in z'n bezit, en is genegen 't eenigen tijd te leenen aan

Haarlem. JOHAN WINKLER.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Muzijknoten. Onder de onbeantwoord geblevene vragen van Nav. XXIV komt ook eene vraag voor betreffende de muzieknoten (XXIV: 361). Bekend is 't, dat men aan Guido Aretinus de invoering toeschrijft van de namen *ut*, *re*, *mi*, enz., genomen uit

het lied van Paulus Warnefried, op Johannes den Dooper: *Ut* queant laxis *Re*sonare fibris, enz. Wat nu *Gamut, Are, Bemy* beteekent, weet ik niet, maar ik verwijs tot onderzoek naar het werk dat ik niet bezit: *Micrologus Guidonis de disciplina artis musicae.*

E. LAURILLARD.

[Gamut etc. houd ik voor
g (gamma) — ut
a — re
b — mi.

De berigtgever noemt dus de noten met tweederlei namen. Maar hij schrijft die tweederlei namen aan elkander, begint niet met c maar met g, en noemt deze laatste met den griekschen naam *gamma.*]

VEREENIGING VOOR NOORD-NEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

Klokken te Strijen, 1388 en 1494. Eenigen tijd geleden, kwam in het *Vaderland* de volgende mededeeling voor, die wel verdient onder de bijdragen opgenomen te worden.

»Bij gelegenheid der plaatsing van een nieuw torenuurwerk, door de firma Haak, gebr. Caminada & Dupont te Rotterdam, aan de gemeente Strijen geleverd, heeft men de voor oudheidkundigen niet onbelangrijke bijzonderheid ontdekt, dat de beide aldaar aanwezige torenklokken onder de oudst bekende kunnen gerekend worden, als zijnde zij in de jaren 1388 en 1494 gegoten.

Beide zijn aan het boveneind voorzien van in oud-gothischen lettervorm vervatte opschriften. Op de oudste, volgens schatting van een deskundigen een gewicht hebbende van ongeveer 350 kilo, staat te lezen:

»O rex: glorie: cum pace: vocor: Lambertus:
M: CCC: LXXX: VIII:"

De andere, wegende ongeveer 1000 kilo, vertoont het volgende opschrift:

»Jhesus. ende. margareta. is. mynen. naem. my. gheluyt. sy. »gode. bequaem. gobet. [1]) moer. maeckte. my. int. jaer. ons. heren. M.CCCC.XC.IIII."

Ook de vorm van eerstgemelde klok duidt een hoogen ouderdom aan, als zijnde het bovenste gedeelte lang en nauw, terwijl de tweede meer met den later en, behoudens een geringe afwijking, nog heden gebezigden vorm overeenkomt. In deze klok is echter een scheur ontstaan (naar men wil in het jaar 1811 bij gelegenheid eener begrafenis gedurende een strenge vorst), welke voortdurend grooter schijnt te worden en als een ongeneeselijke kwaal het kenmerk is van het naderend einde van de merkwaardige oude, die de uitvaart van zoo menig mensch en zelfs van geheele geslachten, met een vroeger heldere — doch thans als door ouderdom verzwakte — stem heeft aangekondigd, en gedurende zulk eene lange reeks van jaren de geloovigen »Gode bequaem" tot het bedehuis heeft opgeroepen, ja zelfs getuige was van de nagenoeg geheele vernietiging en nieuwe verrijzing ten gevolge van een brand.

Vermoedelijk echter zal deze ware Striensche burgeres eerlang, na de verjongingskuur te hebben ondergaan, in een nieuwe gedaante, haar verheven — maar vaak treurige — roeping voortzetten.

Oude documenten, bijzonderheden aangaande deze beide klokken behelzende, zijn, voor zoover men weet, niet te Strijen aanwezig.

Het is bekend dat de oudste klok te Londen, die van Westminster-abdij, dagteekent van het jaar 1288." S.

Vraagpunten voor kosters, schoolmeesters en organisten.

> Ordre der vragen, die welcke jaerlix (volgens synodale resolutiën) den costeren, organisten en schoelmesteren in jeder classe behooren voorgestelt te worden, omme oprechtelick ende in conscientie, als voor Godts aengesichte daer op te antwoorden.

---

[1]) Zal „Gobel" moeten zijn. Gobelinus Moer is bekend als klokkengieter: doch waar woonde hij, te Alkmaar of te Delft? Of kan het ook te Antwerpen geweest zijn, alwaar klokkengieters van dien geslachtnaam gevestigd waren?

I. *In 't gemeen voor allen.*

1. Off ghij met uw huisgesinde stichtelick leeft? de dronckenschap, pracht in kledinge ende andere ergernissen vermijdet.
2. Off ghij ook eenige handteeringe doet, als peerdecooperschap, advocaturen, tappen van bier of wijn, schutbeuren, prijseeringe ende afcoop van huysen en goederen of diergelijcke, waardoor u beroepinge verhindert wort?
3. Off ghij in u geheele bedieninge gaet met goet respect en kentenisse van uw pastoor.

II. *Int Besunder*

Voor Schoelmeesters.

(Deze ga ik voorbij daar alleen het leeren zingen, vooral Psalmen, hier wordt opgelegd.)

Voor Organisten.

1. Off ghij op uw orgelen ende positiven goede achtinge neemt, dat niet en verderven?
2. Off ghij dieselve ten dienste van Godes kercke heilichlyck gebruycket, sunder profane misbruyck na uw eigen appetyt.
3. Off ghij ook binnen of buytens huys, in 't samenkomsten van Bruyloften, winkoppen of gasterien, in herbergen, dansschoelen, meijerbieren ofte elders eenige ergernissen geeft, met lichtveerdich dansen of ook ten danse te spelen tegen kerckelicke besluiten?

> Dese poincten voorgelesen dien, waer te seggen op valt, poinctuatim van desselfs Pastor confronteert, sal buyten twijvel, deo cooperante, goet en gewenscht effect sorteeren konnen. Si non malum a nobis ipsis.
>
> E. Hemminga V. D. M. in Holwyrda scripsit ac conscripsit priedie calendarum VIIbris anni LXX. (1670)

H. O. FEITH.

TAALKUNDE.

Buffeltje. (XXIV, blz. 387; XXVI, blz. 86.) De heer Leendertz heeft, wat duffel betreft, volkomen gelijk. Heeft Frankrijk zijn tulle en orleans, Spanje zijn merinos, Australië zijn paramat, Kamerijk het kamerdoek, Schotland zijn fil d'Ecosse, Nederland heeft zijn fries of vries, duffel, leidsch laken en vlissingsche armoe, als stoffen wier naam aan de plaatsnamen ontleend is.

Toch heb ik wel van een buffel voor overjas gehoord, en meen ik, ze ook gezien, gedragen door machinisten en vuurstokers op locomotiven. Wat duffeltje betreft, wij Zeeuwsche Vlamingen hebben er een werkwoord van, zeer algemeen in gebruik, misschien ook elders. De geneesheer die des nachts uit moet duffelt er zich warm in, het kind dat de verre school des winters moet bezoeken wordt gelast zich er toch warm in te duffelen; het meisje vatte geen kou in de ijsslede, omdat ze er warm in geduffeld was.

Hebben wij stoffen wier naam aan de plaats van eerste herkomst ontleend is, we hadden ze ook met persoonsnamen, b. v. labadist, zeer brooze soort van breikatoen of wol, thans buiten gebruik.

Bij deze gelegenheid, vraag ik, wat is het onderscheid tusschen sergie (de Vlamingen noemen zoo ook een deken en spreken uit saarzje, terwijl ze veelal sargie schrijven), trijp en saai, alle oude, deugdelijke, haast vergeten stoffen?

Is er onderscheid tusschen paan en fluweel?

Wat is of liever was de grove lakensoort, kotting? zeker wel engelsch?

Lokerschen bliek is te Lokeren gebleekt linnen.

G. P. ROOS.

Dubben. (XXVI, bl. 80.) Dubben is niet alleen in West- maar ook in Zeeuwsch Vlaanderen in gebruik, en niet voor suffen uitsluitend, maar bijzonder voor mijmeren, malen, een idée fixe hebben.

G. P. ROOS.

Vreemde plaatsnamen. (XXV blz. 509; XXVI bl. 85). Ik zou den heer Winkler, behoudens alle gevoelens van sympathie, pardon, vergeef me, medegevoel, niet gaarne toegeven dat de Vlamingen onze volle broeders zijn; we zijn meen ik van halve bedde, van éene moeder, van verschillende vaders en hebben de moedertaal gemeen. Daarom weg met Fauquemont, Grammont, Jodoigne, Braine le Comte, Renaix, Courtray, Tronchiennes, Huij (Wi) en dergelijke en flink weg Valkenburg, Geeraards- of Gies-bergen, Geldenaken, 's Gravenbrakel, Ronsse, Kortrijk, Drongen en Hoei geschreven! De Franschen zelve zijn niet in dezen als de Belgen, plus royalistes que le roi, maar zij eerbiedigen Nieuwkerke, Dunkerque, enz.: al zijn Atrecht, *Arras* en Kamerijk, *Cambray*, men bedenke dat deze veranderingen reeds dagteekenen uit den bourgondischen tijd en even veel recht van bestaan hebben als Parijs voor Paris. Verder merk ik op dat Retranchement geen eigen gemeentenaam is maar een stuk van een naam. De voormalige vesting heet *het Retranchement van Cadsandria.* Dit was wel wat lang en men hield den hoedanigheids- of soortnaam; doch dat onze Cadzantenaren er geen vrede mede hadden blijkt daaruit, dat ze het plaatsje Trizement noemen. Soeburg is te verkiezen boven de wanspelling Souburg.

G. P. ROOS.

Vrouwentitels. (XXVI blz. 81.) De zeeuwsch vlaamsche nog bekende vrouwentitels zijn: schipperinne, schippersvrouw; schaperinne schapers (schaapherders) vrouw; schutterinne, schutters, beschutters veldwachters vrouw; matresse, schoolmeesters vrouw; kosterinne kosters vrouw; boerin of bazinne, boerenvrouw of vrouw des huizes. Met de Franschen zijn ook de meierinnen, vrouwen der meiers (maires) verdwenen.

Bodinne voor bodesvrouw bestaat nog. Matresse of meestresse, boerinne en bazinne zijn even als bodinne en kosterin nog titels en beroepsnamen ook voor ongehuwden en weduwen die zelf school houden, zelf eene boerderij beheeren, zelf een bodenloop volvoeren, en zelf de kerk bedienen.

G. P. ROOS.

Spreekwijze. Loop naar den maan! (XXVI. bl. 88). Wel is A., die verklaring vroeg, naar VIII. 297 verwezen, maar toch waag ik het, nog iets anders in overweging te geven. Volgens een volksgeloof der middeneeuwen, waarvan ook Dante gebruik heeft gemaakt, is Kaïn in de maan, beladen met het hout van zijn onheilig altaar. Een bekend volkssprookje vertelt, dat een man, die op zondag een takkebos droeg, tot straf naar de maan werd verplaatst, met zijn hout op den rug. Soms schept de kwartiermaan met haar punt een dronkaard op en zet hem niet weer neer op de aarde. Of wel, wij vernemen, dat de eerste tabaksrooker tot zijn straf door den schoorsteen naar de maan is gevlogen. En zoo voorts. De maan schijnt dus door het volksgeloof als een oord van boete en straf beschouwd te zijn, en hieruit laat, dunkt mij, de verwensching: *loop naar de maan!* zich vrij natuurlijk verklaren.

E. LAURILLARD.

Klokslag. (Vgl. XXVI bl. 36). 't Blijkt me nu dat, behalve te Leeuwarden, ook elders in Friesland het woord klokslach in de beteekenis van jurisdictie in gebruik is, namelik te Emden (zie: Stürenburg, Ostfriesisches Wörterbuch. Aurich, 1857) en te Jever (zie: Böse, Das Grossherzogthum Oldenburg. Oldenburg 1863).

Haarlem. JOHAN WINKLER.

[Op de kaart van Westergo in den Tegenwoordigen staat en den atlas van Tirion vindt men ook den klokslag aangeteekend van Harlingen, Franeker, Bolsward, Workum en Hindeloopen.]

Wierook. *Wirook* is wijrook, wijdrook, gewijde rook. Die tweeklank *ie* komt in dit woord volstrekt niet te pas, en moet dus vervallen. Die de nederduitsche taal (en niet den hollandschen tongval) volgens recht en rede schrijven wil, moet *wirook* of *wijrook*, naar verkiezing, spellen.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Boertange. (Vgl. XXVI bl. 85). Bij nader onderzoek is me nu gebleken dat het woord *tange*, in de beteekenis, ter boven aangehaalder plaatse vermeld, niet uitsluitend in Westerwolde in gebruik is, maar dat het in andere moorstreken van noordwestelik Duitschland, die 'n friesche en friso-saksische bevolking hebben, eveneens

als plaatsnaam dient en bekend is. Zoo leit er nog 'n gehucht dat de Hahnentange hiet, bij 't dorp West-Rauderfehn in Overledingerland (Oost-Friesland bezuiden de Leda). In Eemsland, beoosten Eems, nabij de stad Aschendorp, leit de buurt Tongstrop of Tangstrup, dat is: Tangsdorp, 't dorp van de tange. De verandering van dorp in trop, trup of drop is slechts 'n eenvoudige letterkeer, en komt overal in germaansche landstreken voor; b. v. Vlodrop (Vlodorp) in Limburg; Geldrop (Geldorp) in Brabant; Schüttrop (Schüttorf, Schüt-dorp) bij Bentheim; Holtrop (Holtdorp) in Oost-Friesland; Trellstrup (Drellsdorp) in Noord-Friesland, enz.

In Oldenburg liggen er wel vier verschillende buurten of gehuchten op tangen in 't moor, die alle slecht-weg Tange hieten; te weten: een in de gemeente Varel, een in Apen, een in Ganderkesee, en een in Goldenstedt. — En behalven deze liggen daar nog de gehuchten: de Holttange in de gemeente Edewecht, de Feldtange in de gemeente Wiefelstede; de Vogelstange bij de stad Oldenburg, en de Wolfstange bij 't stadje Altenoythe.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

[In Noordholland vindt men dezelfde omzetting in *dorp*, maar daar laat men daarbij de d weg en zegt voor *Niedorp* en *Ransdorp*, *Nierop* en *Rarop*].

Kakographie. In den Navorscher wordt onder deze rubriek menig voorbeeld van verkeerde of minder juiste uitdrukkingen gegeven, natuurlijk in de hoop, dat men er zich voor wachte. Men vergunne mij de aandacht te vestigen op eene onjniste uitdrukking, waaraan ik meende, dat men zich alleen op den kansel bij den openbare godsdienstoefening schuldig maakte, als men daar op geeft »de twee" of »drie *eerste*" verzen van dit gezang, van dien psalm. Eén vers kan alleen het *eerste* wezen; men bedoelt dus »de *eerste* twee" of »drie verzen", enz. Thans zie ik echter, dat men in schrifturen zich ook wel eens dit onjuist uitdrukt, en wel in den Navorscher zelf, waar men XXV, 425 leest van »de drie *eerste* evangeliepredikers te Amsterdam", terwijl toch referent »de *eerste* drie evangeliepredikers" bedoelt. Men ziet dus, hoe licht men zich bezondigen kan. Maar *wie* is op dit gebied de zondelooze?!? J. ANSPACH.

[Ik mag hier niet herhalen wat ik Nav. XXIV, bl, 303 gezegd heb. Maar wil de heer A. de moeite doen dat na te slaan, dan zal hij zien dat ik het op dit punt niet met hem eens ben.]

Sleyscat. (Nav. XXIV, bl. 568, 584; XXV, bl. 64, 187). Dit woord werd ook *sleschat* geschreven. De beteekenis is Nav. XXV, 64 juist opgegeven als zijnde de som of schat, die aan den landsheer werd uitbetaald voor een muntslag. Van *elken* muntslag moest de muntmeester aan de landvorstelijke hoogheid een vooruitbepaald bedrag uitkeeren. Men kan het dus omschrijven door »heerlijk-recht van den muntslag". Toen b. v. hertog Willem van Gelre en Gulik 19 febr. 1395 Jan Thomaszoon van Florence tot muntmeester te Arnhem aanstelde, gelastte hij hem. — zie Nijhoff, Oorkonden, III, n°. 199, — »to munten ende toe maken guldene, die halden sullen viertyen kraet, die marck twe greyn onder of bauen, ende dier gulden sal gaen op die Troysche marck eyn ende tseuentich, *daer af wy hebben soelen toe sleschat van elker marck fijn golts vier gulden*, soe wy in onser munten doen slaen".

In het Groot Geldersch Plakaatboek (III, 102) wordt gesproken van Lambert de Ridder, muntmeester van het vorstendom Gelre en Graafschap Zutphen, die, »vermits de excessive duurte van 't silver-materiael", verzocht »aen sich te mogen houden het Sleeschat of Heerlijckrecht". Hij beloofde ter vergoeding wegens de ontduiking van dat recht, »tot sijnen laste te sullen nemen al hetgene nu uit de Domeinen omtrent de Munte betaelt moet worden". Het hof van Gelderland wees evenwel 1 april 1706 zijn verzoek af. — Genoemde muntmeester beklaagde zich over de buitensporige eischen der muntgesellen (arbeiders aan de munt), en stelde aan het Hof voor, deze werklieden op de werkdagen zes schellingen, ten hoogsten twee gulden te laten verdienen. Dit voorstel, door de Staten 's lands van Gelre naar den hove provinciaal en die van de rekeninge verwezen zijnde, is door dit collegie 5 nov. 1706 verstaan, dat »den muntmeester van het loon, bij twintig muntgesellen te verdienen, sal profiteeren een regt vierde part, en sij gesellen sich sullen contenteren met de overige drie delen, naer de geseyde proportie genomen". De Landschap bekrachtigde 28 maart 1707 deze resolutie. J. ANSPACH.

Vianen. (XXVI, bl. 215). Er is geen dorp in Zeeland, dat Vianen heet, wel eene kleine buurt, of eigenlijk slechts een veerhuis aan het Keeten met nog een paar woningen, gem. Ouwerkerk.

H. M. C. V. O.

Den hoet dragen. (XXVI, bl. 214.) De woorden die de winter in het abele spel vanden winter en vanden somer v. 550 tot vrouw Venus zegt:

»Venus vrouwe, ghi draecht den hoet",

kunnen ons niet bevreemden, wanneer wij bedenken, dat *hoet* bij middeleeuwsche schrijvers niet alleen, maar ook later nog bij Hooft, in de beteekenis van *krans* gebruikt wordt. Om zich daarvan te vergewissen behoeft men slechts den roman Floris en Blanchefloer op te slaan, waar wij vs. 2885 lezen:

Die portwerder sette hem enen hoet
Opt hooft van rosen,

waarbij klaarblijkelijk van een *krans* sprake is, gelijk Alberdingk Thijm (Karolingsche verhalen, bl. 226) het ook in nieuw-Hollandsch overbrengt. Is men met dit bewijs niet te vreden, dan sla men het Liedeken van hoede op, dat men o. a. in Hofdijks Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde (vierde druk bl. 80) vinden kan, en waarin wij lezen:

In een prieel quam ic ghegaen,
Aldaer ic bloemkine scone vant staen.
Daer pluctic minen lieve saen
Van violetten desen hoet.

Maar vooral leze men het lied van Hooft, dat men in 's mans Mengelwerken in 1671 bij Lescailje uitgegeven op bl. 167 vinden kan, en waarin de volgende regels voorkomen:

De traentjes rolden neder. Maer de Godin, al zoet,
Bey, liever zoud'ik schennen, zey zy, mijn *roozenhoet.*

Die Godin is Venus, van wie verder verhaald wordt:

Als Venus in den spiegel zich ziet met dit sieraedt
(nam. de tot paarlen gestolde tranen van twee gelieven)
Zij wenscht geen tooverrieme, noch *kransse* tot haer baet.

Uit een en ander blijkt duidelijk hoe wij den regel uit het abele spel moeten opvatten: de winter zegt tot Venus: »ja gij draagt

een krans, gij zijt met bloemen getooid, en gij verspreidt vreugde onder de menschheid.

CONST. B.

Lincelles, Werwick. Ten opzigte van de spelling dezer plaatsnamen (XXV, bl. 510) zij opgemerkt, dat J. van Wijk Roelandsz in zijn in 1821 uitgegeven Aardrijkskundig Woordenboek, de door mij gevolgde schrijfwijze ook reeds heeft. Stonden mij in verschillende talen uitgegeven kaarten ten dienste, ik zou ze vergelijken om te zien, welke schrijftrant de meest gebruikelijke is. Intusschen mijn dank voor de opmerking.

J. ANSPACH.

VRAGEN.

Spreekwijze. Op zijn schaapjes terugkomen. Ik meende dat deze spreekwijze, oorspronkelijk nederlandsch was en de lezing moest zijn op zijne scheepjes. 't Is waar, het fransche *revenons à nos moutons* bestaat; doch dergelijk verschijnsel op taalgebied komt meer voor. De Franschen ontleenden hun *coquemar* (groote ketel, kook maar!), *digue* (dijk), *ouatergan* (watergang), enz. aan ons en hun *vassistas* (*wass ist dass*, koetsraam) en *vaguemestre* (wagenmeester) aan de Duitschers. Het jongste nummer (18 maart) van het Paleis van Justitie inziende, schijnt het mij toe dat de redacteur den oorsprong van het gezegde zoekt in de bekende grap van Patelin, de oudste *opera bouffe* (zegt de redacteur), in den schaapherder wiens proces talrijke uitweidingen veroorzaakte die den president der regtbank noopten den pleiters toe te roepen: *revenons à nos moutons!* Hoe is het nu? scheepjes of schaapjes? Of is misschien eene verwarring ontstaan door het gezegde zijne scheepjes op droog hebben, in veiligheid? De Zeeuwsch-Vlaming zegt van iemand die zijne fortuin gemaakt heeft en rust: hij is binnen.

G. P. ROOS.

[In deze spreekwijze wordt van *schaapjens* niet van *scheepjens* gesproken. De redacteur van het genoemde blad heeft gelijk, als hij

zegt dat zij oorspronkelijk Fransch en aan den Patelin ontleend is. Ik heb haar ook dikwijls in het Fransch, maar nooit in het Hollandsch hooren gebruiken. In het Spreekwoordenboek van Harrebomée zocht ik haar vergeefs, een bewijs dat zij in geene van het groote aantal spreekwoordenverzamelingen door dien heer gebruikt, voorkomt. — Zijne schaapjens op het drooge hebben wordt, zoo als Tuinman het zeer goed verklaart, Spreekw. I, bl. 130, »gebruikt van ymand, wiens zaaken verzorgt en in veiligheid zijn: gelijk een herder, die in een hoogen watervloed zyne kudde op eene hoogte gebergt heeft". Een zeer duidelijk bewijs dat men reeds lang geleden begreep dat hier geen sprake was van *scheepjens* maar van *schaapjens* levert ons Sartorius, Adag. I, 1, 82. Hij geeft telkens een latijnsch of grieksch spreekwoord, somtijds beide, met een nederlandsch er bij. Hier geeft hij *in portu navigare* en *ἐν λιμνῇ πλεῖν* en daarbij *sijn schapen op droogh hebben* en zegt o. a., »nostrate autem lingua propius ad Latinam paroemium accesserint, si dicant; *sijn scheepen op droogh hebben*". Hij zegt dus, indien men zeide *schepen,* dan zou die nederlandsche spreekwijze naauwkeuriger met de latijnsche over een komen; maar men zegt zoo niet].

Ducjes van Tholl. Naar welken hertog is deze bekende en door zijne vroegheid zoo populaire tulpensoort genoemd?

*

Geprosesside persoon. In het Groot Geldersch Plakaatboek (II, 171) wordt Joffer Alit (*Aleid*) van Delen geheeten »Matersche ende geprosesside persone in 't clooster van St. Agnieten tot Embrick." Wat is een »geprosesside persoon?"

[*Geprosesside* zal schrijf- of drukfout zijn, voor *geprofesside,* persoon die de kloostergeloften gedaan heeft].

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Coymans. XVI, 125 is sprake van van sommige leden van dit geslacht. Nav. XXVI, 43, en 46 worden de navolgende personen vermeld:

Balthasar Coymans, gehuwd met Elisabeth de Piquer, hebben tot dochter Maria Coymans, tweede vrouw in 1640 van Joan Huydecoper, ridder van St. Michiel, heer van Thamen, Blokland, Maarseveen, burgemeester van Amsterdam. Wilhelmina Coymans, gehuwd omst. 1640 met mr. Jacob Druyvestein, burgemeester van Haarlem.

Constantia Coymans, gehuwd met Johan Karel Smissaert, hoofdschout van Rhenen, enz. Zij is de dochter van Balthasar C. en van Maria Trip.

Nog kwam ons voor Adriaan Coyman, burgemeester der stad Bommel, die in 1721 zich met vier ambtgenooten bij de landschap van Gelderland bezwaarde over de weigering der vijf andere leden van den magistraat om, in zake de verkiezing van een momber (procureur-generaal), wegens staking der stemmen, door het lot te beslissen, (zie Gr. Geld. Plakaatboek, III, 389). Insgelijks, Lambertus Coymans. die, met vijf andere deftige personen het gerecht van Tuil geconstitueerd hebbende, door Benjamin Dutzy wegens »praetens exces en beswaer" voor het Hof van Gelderland werd lastig gevallen, waarop het Hof in sommige punten ten hunnen nadeele vonnis streek; weshalve hij met de zijnen revisie van het vonnis verzocht, met dit gevolg, dat de landschap, 4 oct. 1738 adjunct-reviseurs uit haar midden benoemde, die nog ééns vonnis zouden wijzen. (Ibidem kol. 645 vgl. met kol. 664).

J. ANSPACH.

Gelacht Reewijk. Nav. XVII, 63 wordt naar het wapen dezer familie gevraagd. Dit wapen is mij even onbekend als den vrager; Het is mij gebleken, dat dit geslacht ook predikanten heeft opgeleverd, want J. van Rheewijk staat vermeld als de vierde predikant van Lienden in 1624, opvolger van H. Crollius, voorganger van Cornelius Wachtendorff in 1639. J. ANSPACH.

Manmaker van Hofwegen. (vgl. A. R.)

Te Bergen op Zoom teekende ik van bovengenoemd geslacht **aan:**

Jhr. Charles van Manmaker heer van Hofwegen [begraven 11 nov. 1689] ondertr. 's Gravenhage 4 nov. 1643.

1°. Anna Marga. de Chantraine dict Broucksault.

2°. Bergina de Levin dict Famars, ondertr. 13 maart geh. 5 april 1648.

1°. Elizabeth ged. 26 feb. 1649, get. Jacob van Manmaker domheer tot Oudmunster te Utrecht; hare vorst. genade mevr. princes gravin van den Berch; magistraat van B. o. Z.; Joha. Maria de Chantraine dict Br. vrouw van Famars.

2°. Eitel Frederik ged. 5 apr. 1650, get. Petrona. van Vosbergen wed. Jan van Berchem.

3°. Anna ged. 21 julij 1652, get. Anna van Berchem duaer. van Piershil.

4°. Maria ged. 6 sept. 1652, get. jhr. Max. van Hertaing heer van Marquette, Eliz. van Schouwen van Endegeest vrouw van heer van Berchem.

5°. Jacoba 25 nov. 1653.

6°. Willem ged. 14 mei 1655, get. mr. Cornelis van Stapele raadsheer van Brabant, Adra. de Blocq vrouw van kap. de Blaquij.

7°. Charles ged. 22 aug. 1656, get. Pierre du Plessis Malaquet.

8°. Jacoba ged. 18 april 1660, get. Jac. van Manmaker heer van Kattendijke, Alisa van Manmaker.

9°. Anna Maria ged. 12 febr. 1662 [begr. 17 april 1737].

10°. Filippote Wilha. ged. 23 maart 1664, get. Filips Jacob van den Boetzelaer baron van Asperen [begr. 21 feb. 1735].

11°. Louise ged. 10 nov. 1665, get. Charles van Levin dict Famars heer van Mont St. Aldegonde, Eliz. van Manmaker [misschien 1) [begr. 30 mei 1714].

12°. Filips ged. 8 mei 1667, get. jhr. Eitel Fred. van Manmaker vaandrig enz. (2).

F. CALAND.

Levin dict Famars. Jhr. Filips de Levin heer van Famars kolonel, Jvr. Louise van Marnix dr. van Marnix van St. Aldegonde:

1°. Oningevuld 16 oct. 1631.
2°. Filips ged. 5 jan. 1616.
3°. Willem ged. 3 jan. 1618, get. gouverneur van Stoutenburg, mevrouw van der Aa.
4°. Charles Filibert ged. 7 april 1620, get. ridder Charles Morgan luit. kol., jhr. Filips van Tuyl van Serooskerken, heer van Tienhoven, baljuw van Tholen.

---

(3) Jhr. Willem de Levin heer van Famars, Mont St. Aldegonde, † 1659. Maria Chantraine dict Brouxsault.

1°. Filips ged. 5 dec 1642, get. Jacob Chantr. dict B., heer in Beerlant hoogbaljuw van land van Vrije, Maria Marcelina Bax [dr. van Marcelis Bax en geh. 31 mei 1632 met Corn. van Stapele].
2°. Filips Jacob ged. 6 dec. 1647, get. Filips Jacob de Levin, Sabina van Lier wed. Brouxsault.
3°. Alise ged. 5 apr. 1650, get. Charles van Manmaker, mevrouw de Boot.
4°. Louise ged. 29 oct. 1651.
5°. Charles ged. 23 feb. 1655, get. Rutger Hugens, ridder, in st. generaal van wege Gelderland, vrouw Anna Morgan vr. van Hendrik Stricland, [moet zijn sir Walter Stricklant esq. resident van 't eng. parlement bij de h. ho. mog. stat. gen̄.; ondertr. 's Gravenhage, 29 aug. 1646 Anna Morgan wede. douar. Louis Morgan ridder].
6°. Eliz. Jacoba ged. 27 sept. 1656, get. Charles Peters dict Cats: Eliz. de Grijze vrouw van H. Cabillaud.

Kolonel Guill. de Levin de Famars huwt 23 junij 1619 Anna Maria Berk van Utrecht wede. Marcelis Bax.

a. Cath^a^. Jac^a^. ged. 6 oct. 1620, get. Cath^a^. Hinckaert vrouw van Famars.

b. Charles Filips ged. 27 april 1625, get. vrouw van admiraal Haultain.
c. Bergina ged. 8 aug. 1628, get. magistraat van Bergen op Zoom.

Alize de Levin dict Famars, vrouw van St. Aldegonde j. d. van B. o. Z., ondtr. 19 april 1702 Lodewijk van der Alben wedr. uit Pruissen.
F. CALAND.

Wapen van het geslacht aan Alphen. (XXV, bl. 318, 372, 517.) Even als van Alphen voert ook het geslacht van Volbergen eene *acht*puntige ster. Aan den muur van het koor der Groote kerk te Bergen-op-Zoom staat een prachtige naald van rood marmer, versierd met krijgsattributen en twee weenende engelen, terwijl zij dit opschrift draagt:

Hier rust
de hoog Edel Gestrenge Heer
Jacob Johan van Volbergen
luitenant generaal der infantr. van den staat,
kol. en kap. van een comp. te voet
maior comm. van Bergen op Zoom.
etc. etc. etc.
geb. 6 aug. 1692 overl. 24 aug. 1778.
ter eere van zijn' dierbaren vader
stelde dit gedenkteeken
deszelfs eenigen zoon
Andries Lambertus van Volbergen
Hier ligt een man, wiens deugd geen mensch ooit kon betwisten
Een held, een menschenvriend, is 't vreemd? hij was een Christen.
A. VELINGIUS.

(Abdias Velingius was pred. v. Bergen op Zoom van 1762 tot?)

Komt het geslacht van Volbergen ook uit Kralingen of uit Alfen? Behoorde tot de fam. van Alphen met de achtpuntige ster ook het geslacht van Alphen dat in de xvij eeuw te Bergen op Zoom en te Breda woonde, en waarvan ik eenige aanteekeningen verzamelde?

Van de fam. van Volbergen nog deze aanteekening uit Bergen

op Zoom: Addico Willem Kiers j. m. van Zuidbroek in Gron. luit., Eliz. Maria van Volbergen j. d. van Dordrecht geh. 18 feb. 1768.

Eboo Willem van Volbergen Kiers
geb. 29 mt. ged. 1 april 1774.

F. CALAND.

Utenhoven. (A. R. II; XXI bl. 58, 214, 376.) Onder de eerste monniken der voormalige abdij van Baudeloo, welks stichter Balduinus de Bocla in 1200 overleed, komen in de XIII eeuw, volgens een manuscript van 1586, deze voor: Eustace de Curia, hic monach. dedt. XVI 𝕶. Petrus de Curia, Johs. de Curia en Jac. de Curia, beide laatste gekleed of geprofest onder den 6^{den} abt Bald. Broossche.

Van andere bekende geslachten teekende ik nog de volgende aan:

Arnulph de Elmare.
Bald. de Eerdenborch.
Rob. » » † 1343
Joes » »
Hugo de Assenede
Dirkinus » »
Hugo » »
Theod. » »
Henr. » »
Johs. » » † 1323
Walth. » »
Gosuin. » » † 1369
Mich. de Hulst.
Arnold » » † 1300
Jordanus » »
Joes van Artevelde sepult. in Oostekloo

Henr. de Axella.
Joh. » »
Maria van Axel — als schenkster van eenig land.
Joes de Saeftijnghe sepult. in valle rosay (Rozendaal). † 1340
dñs Joh. de Berlandia of Barlandia, (Baarland?) later de X^{e} abt † vóór 1326.
Theod. de Scalda.
Nic. de Zaemslacht.
Arn. » »
en eindelijk een monnik gen. George Hugenoodts.

F. CALAND.

Geslacht Ruijsch. (XXIV. bl. 253; XXVI. bl. 94.) Ook eene familie Ruijs (dus zonder ch) voert het gouden St. Andries kruis in rood. Die namelijk waartoe behoort Jan Jacobus Ruijs JDz. gehuwd met Cornelia Hendrika Kortenhoef Smit. — Een dochter

huwt Jan Bernardus Story van Blokland, een andere den kapitein Lagguth. BACKER V. L.

Geslacht Ruijsch. Het kruis voerende geslacht Ruijsch komt ook zeer dikwijls voor onder den naam Ruijs. Amsterdam is de bakermat van dit geslacht. Van daar uit hebben de leden zich verplaatst naar Utrecht en omstreken. De op bl. 95 van den Navorscher 1876 genoemde Eleonora Cornelia Ruijsch, gehuwd met D. J. A. G. T. van den Steen behoorde niet tot het bovengenoemde geslacht. Zij voerde de blaauwe roos op zilver, en was dochter van jhr. Daniel, en van jvr. Louisa Rutgers van Rozenburg en kleindochter van jhr. Hendrik Ruisch, heer van Lunenburg, en van Helena Alexandrina van Eijs.

Bestaan er nog leden van het roos voerende geslacht Ruijsch? Zoo ja, waar zijn zij woonachtig? — Laatstgenoemd geslacht is in twee takken verdeeld, waarvan de limburgsche tak zich noemt Ruijs. Daar ik bezig ben iets voor de pers gereed te maken omtrent de verschillende stammen van deze geslachten, zoo zullen aanvullingen mij zeer welkom zijn.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

J. van Oldenbarnevelt. In eenen der eerste jaargangen van den Navorscher, dl. II, bl. 91, wordt van eene genealogie van het geslacht van Oldenbarneveld melding gemaakt, en daarover eenig narigt verlangd, dat niet gekomen is. Die geslachtlijst was echter alleen tot 1770 aangehouden, voor zoo verre betrof de afstammelingen van Kornelis van der Mijle, die met Maria van Oldenbarnevelt getrouwd was

Nogmaals wenschen wij de aandacht op dit geslacht te vestigen en mede te deelen wat wij er van weten: mogelijk zal het, bij het ontvangen van meerdere mededeelingen gelukken, eene volledige geslachtlijst van de familie van Oldenbarnevelt zamen te stellen.

In de eerste plaats zullen wij kortelijk aanhalen wat in de Waarachtige Historie van J. van Oldenbarnevelt 3de dr. 1670 bl. 122 van de huwelijken zijner kinderen gezegd wordt:

»Sijn oudste soon aan de eenighe Erfdochter van den Heere »van Brant-Wijk.

»Sijn jonckste soon aan een eenighe Erfdochter van den »Heere van S. Allegonde.

»Sijn oudste dochter aan den Soon van den Heere Lancelot »van Bredenrode.

»Sijn jonckste dochter aan den soon van den Heere President »van der Mijle."

In het Biographisch Woordenboek der Nederl. van v. d. Aa. heeft blijkbaar, ook in het vermelden der kinderen van Oldenbarnevelt, groote verwarring plaats gehad.

Vooreerst zal de kinderloos overleden Jan, niet de zoon maar wel de kleinzoon geweest zijn, even als zijne zuster Françoise, die met A. van Naaldwijk huwde, de kleindochter was; zij waren namelijk de kinderen van Reinier heer van Groeneveld.

Gerard, en Deliana van Wede, waren de vader en de moeder van Johan v. Oldenbarnevelt.

Wie Gertruda van Oldenbarnevelt was, die, zoo als in het Woordenboek wordt opgegeven, door Meursius met een lijkvers bezongen werd, is ons niet bekend; wel vonden wij eene Geertruid, die met Steven van Delen getrouwd was en eene zuster van Johan kan geweest zijn.

Ook in de opgaaf der kinderen van Elias van Oldenbarnevelt, broeder van Johan, is genoemd Woordenboek in strijd met de geschrevene genealogie die wij raadpleegden; als kinderen van Elias worden daar genoemd:

Gerrit overl. 5 aug. 1603.

Willem, Deliane, Reijnier en Petronella, die huwt met Taillefer de Moriacq, die de volgende kinderen bij haar verwekte:
Anna gehuwd met Steven van der Dussen, heer van de Noordwijken (?) die kinderen naliet.
Petronella overl. 7 junij 1684.

In de genealogie wordt de dochter van Elias genoemd Johanna ob. 1663, trouwde 1° Willem Bisschop, ontvanger der gemeenelands middelen te Rotterdam.

2° 1620. Adriaan van der Dussen, geb. 1586, ob. 1653, heer van Oostinghuizen in Westfalen, kolonel, krijgscommissaris in keizerlijken dienst.

Hij deelde in de conspiratie tegen Maurits, redde zich met

Willem v. Oldenbarnevelt, heer van Stoutenburg door de vlucht: zijne echtgenoot volgde hem. Hij was roomschgezind.

Zij wonnen vier kinderen.

1. Maria Margaretha v. d. D. trd. Wenceslaus Passau, beide ob. 1676 . . . . kinderen.
2. Philips Elias v. d. D. heer van Oostinghuizen, trd. Agatha Odilia Ledebur, uit eene adellijke familie, ob. 1681. Zij 1682. 5 kinderen.
3. Adriaan Jacob v. d. D., 1672 cornet in staten dienst, ob. ongehuwd 1673.
4. Anna Maria Theresia v. d. D. canonesse in 't adellijk stift Frekenhorst bij Paderborn ob. 1707.

De opgaaf in het Woordenboek van v. d. Aa omtrent Anna, die met Steven van der Dussen, heer van de Noordwijken (?) gehuwd was, is dus geheel verkeerd, zoo als ook het geval blijkt te zijn met de kinderen, die aldaar van Elias van Oldenbarnevelt worden opgegeven.

In de genealogie boven vermeld staat nog het volgende.

Jhan v. O. 14 sept. 1547 † 13 mei 1619,
trd. Maria van Utrecht.
2 dochters, 2 zonen.

1. Adriana ob. 1601, trd. Reinout van Brederode, heer van Veenhuizen en presidt. in den Haag, afgezant in Zweden 1615, heer van Oosthuizen, Spanbroek, baanderheer van Wezenberg in Zweden.
   Hunne dochter Deliana van Brederode trd. 1618 Theophilus van Cats, heer van Heilo, Koulster, Oostdam, 5 kinderen.
2. Maria trd. Kornelis van der Mijle, Adriaanszoon, die lid was van den raad van state, heer van Mijlen, Baccum, Dubbeldam, Alblas etc.
3. Willem, heer van Stoutenburg, Kralinger polder, trd. te Hoorn met Walburg van Marnix vrouw van St. Aldegonde en Souburg: zij kregen van de stad Hoorn geschenken van juweelen of fraaie koetspaarden: was gouverneur van Bergen op Zoom. Geen vergiffenis kunnende verkrijgen, werd hij roomsch, trad als ritmeester in dienst der aartshertogin. Hij voerde in den krijg tegen zijn vaderland een zwarten standaard met een doodshoofd.

Walburg is haren echtgenoot niet gevolgd maar in Holland gebleven.

(Walburg was de kleindochter van Ph. v. Marnix, zoo als in het Biographisch Woordenb. op Marnix juist wordt opgegeven, terwijl zij aldaar op Oldenbarnevelt de dochter van Ph. genoemd wordt.)

4. Reinier, heer van Groeneveld, en 1608 van den Tempel. houtvester van Holland, trd. Anna Weitsen, vrouw van Brandwijk, en liet na een zoon en eene dochter, Françoise, die in 1633 met den Tempel verlijd is (zie Kok. Vaderl. W. Boek). Hij werd 29 maart 1623 onthoofd en den 30sten in zijn vaders graf gelegd.

Met tegenzin nam hij deel aan de conspiratie. Zijne weduwe is hertrouwd met Jacob Westerbaan, ridder en bragt Brandwijk ten huwelijk.

Françoise van Oldenbarnevelt, vrouw van Groeneveld en den Tempel 1633, trd. Adriaan van Naaldwijk, en wonnen eene dochter, die trouwde Jean Theodoor van Dam, zoon van Jean en van Maria van Paffenrode.

Jan van Oldenbarneveld Rz., heer van Groeneveld en den Tempel 1617, ob. 1633.

Volgens het Biogr. Woordenboek huwde Anna Maria van Naaldwijk, Hendrik van Losecaat en was weduwe 21 jan. 1658. Sedert 1660 vrouw van Berkel. Zij overl. 3 jan. 1665, kinderen nalatende.

Ten slotte deelen wij hier nog mede eenige huwelijks-aanteekeningen betrekkelijk de familie van Oldenbarnevelt, die te Amsterdam zijn ingeschreven.

Oldenbarnevelt (Rijk Aertsz. van) oud 26 j. brouwer, wonende te Amersfoort en Cornelia Jacobs van der Leur, oud 19 j., geassisteerd met haar moeder Judith van Donselaer. 1627, 24 April te Amersfoort getrouwt.

Oldenbarnevelt (Bartholomeus Rijcks van) van Amersfoort oud 22 j. drogist, geassist. met zijn vader Rijk Aertsz. van Oldenbarnevelt en Elisabeth Municks van Amsterdam, oud 20 j., geadsist. met haar moeder Abigael Municks. 1653, 1 November.

Oldenbarnevelt (Cornelia van) van Amersfoort en Cornelis Pe-

tersen van Amersfoort op de acte van Jacobus Berchman, predikant te Amersfoort. 1653, 24 October.

Oldenbarnevelt (Jacobus van) van Amersfoort oud 22 j., geassist. met Bartholomeus van Oldenbarnevelt zijn broeder, en Sara Wallis van Amsterdam oud 16 j., geassist. met Maria van Tienen haar moeder. 1656, 13 Julij.

Oldenbarnevelt (Cornelia van) van Amersfoort, wed. van Cornelis Pietersz. van Pouteren en Joost van Dijk van Amsterdam, wijnkooper, op de acte van Ds. Johannes Teekmanus, pred. te Utrecht. 1662, 2 September.

Oldenbarnevelt (Cornelia van) van Amsterdam, oud 17 j., geassist. met Bartholomeus van Oldenbarneveld haar vader en Johan van Bilderbeek van Amersfoort, op de acte van Arnoldus Revius pred. te Amersfoort. 1672, 2 Januarij.

Oldenbarnevelt (Gillis van) van Amsterdam, oud 25 j., geassist. met zijn vader Barthol. Oldenbarnevelt en Maria van Barlecom oud 19 j. geassist. met haar vader Lambertus van Barlecom. 1685, 8 September.

Oldenbarnevelt (Johannes van) van Batavia, barbier oud 22 j., geassist. met zijn moeder Sara Vos en Jacomijntje May van Amsterdam oud 20 j., geassist. met haar vader Isaak May. 1685, 14 October.

Oldenbarnevelt, (Jacobus van) koopman, oud 33 j., geassist. met zijn broeder Gilles van Oldenbarnevelt en Johanna Rentink van Amsterdam oud 32 j., geassist. met haar broeder Anthonie Rentink. 1697, 19 April.

Oldenbarnevelt, (Bartholomeus van) van Amsterdam, koopman, Wed. van Elisabeth Rentink en Catharina Louisa Siegenmeijer j. dochter, tot Nijmegen wonende, ingeteekend op de acte van Ds. Daniel le Roy, predikant te Nijmegen. 1697, 10 Augustus.

Lubbert van Oldenbarnevelt, tot Harderwijk. Staat van Oorlog 1621. (Kroniek van het Hist. Genootschap te Utrecht 1874 bl. 76.)

Na het schrijven dezer regels kwam ons in handen een stukje van den heer J. G. Frederiks te Zutphen, handelende over Willem v. O. naar aanleiding van een 50tal brieven van hem aan Hugo de Groot geschreven. Deze zijn door dr. H. C. Rogge in de Kronijk van het Hist. Genootschap medegedeeld. Uit de brieven

blijkt dat de verhouding tusschen hem en zijne vrouw anders was dan gewoonlijk (nu alweder in het tooneelstuk Maria v. Utrecht) beweerd wordt.

Ook het deelnemen van Stoutenburg aan den togt der Spanjaarden tegen Amersfoort, en dat hij roomsch zoude geworden zijn, wordt door deze brieven onwaar gemaakt.

K. V. S.

Geslacht Foeyt-Foyert. Zoo Foeyt en Foyert geen verschillend geschreven namen zijn van één en hetzelfde geslacht, moet ik wel de Nav. XXIII, 539 voorkomende vraag onbeantwoord laten, maar kan toch aan eenige personen herinnereren, die den geslachtsnaam Foyert dragen. Bij voorbeeld:

Dirk Foeyert, als heemraad van Nederbetuwe, vermeld in een Lingebrief van 13 jan. 1456 (Nijhoff, Oorkonden, IV, n°. 302), als ook in een dito van 13 mei 1456, waarin hij voorkomt met Johan van Brakell, als geërfde van Lienden (ibid n°. 307). Laatstgenoemde Lingebrief is in zijn geheel opgenomen in het Groot Geldersch Plakaatboek, II, App. kol. 122—132.

Peter Foyert, in 1555 schepen, in 1556 burgemeester van Thiel, (mr. E. D. Rink, Beschr. van Tiel, 1836, bl. 312).

Willem Foyert, in 1570 schepen van Tiel (ibid bl. 313).

Dirk Foyert, scholtus van Lienden, als ouderling dezer gemeente op de prov. Geld. synode van Zaltbommel (8—13) junij 1636.

Jerefaes Foyert, scholtus van Lienden, als ouderling verschenen op de gewone Tielsche classisvergadering van 21 en 22 sept 1657, vader van:

Joachim Foyert, 1 jan. 1652 benoemd tot schepen van Tiel en wel door het hof van Gelderland, ondanks het 1 aug. 1651 door de Staten aan den magistraat dier stad verleende »octrooi tot eene vrije keur" (d. i. bevoegdheid om, zonder tusschenkomst van het Hof, door eigen stemming in zijne vacatures te voorzien). Daar de oudere schepenen weigerden 21 april 1652 met de door het Hof benoemde zitting in de vierschaar te nemen, ja zelfs van den richter vorderden, dat hij tegen hen zou procedeeren, verzocht Joachim Foyert, ofschoon 18 sept. 1652 de zaak vereffend en de verkiezing van schepenen, zoowel door het Hof als door

den stedelijken magistraat gedaan, bij de Staten goedgekeurd was, desniettemin van deze benoeming verschoond te blijven (Rink, a. w. bl. 265—267, Bijlage I, 25—28). — In 1652 was hij gevolgmachtigde van amptman en ridderschap van Nederbetuwe in een proces door deze tegen Anton van Leeuwen gevoerd voor het Hof van Gelderland, hetwelk 20 dec. den laatstgenoemden veroordeelde, om een morgen lands, ongedeeld liggende in den Somerenschen kamp te Zoelen, en behoorende onder de vikariegoederen st. Crucis te Avezaat, te verlaten ten voordeele van de rechte gebruikers dier goederen, t. w. amptman en ridderschap van Nederbetuwe (Registers op 't Archief van 't voormalig Hof van Gelre, door P. Nijhoff, 1856, bl. 165). — In 1653 reeds was hij landschrijver van Nederbetuwe, en stond als zoodanig, blijkens het doopboek te Zoelen, 13 junij aldaar over den doop van Ahasuerus, zoon van joncker Johan van Eck van Panthaleon en Joffer Maria Wtenweerde. Blijkens datzelfde doopboek, was hij gehuwd met Elisabeth van Lidth de Jeude, die 21 aug. 1664 stond over den doop van Jasper, zoon van Theodorus van Brenck, [1]) pred. te Zoelen, en van Sara van Kesteren. — In 1672 behoorde hij tot de compagnie van Leeuwen, welke zich uit Tielsche burgers gevormd had, om den aanrukkenden Franschen het hoofd te bieden; en werd hij, toen de meeste regenten de stad verlaten hadden, tot regeeringslid gekozen, om de stadszaken te helpen waarnemen. Hij maakte toen ook met den amptman Bodeck de commissie uit die den prins van Oranje, gelegerd aan de boorden van den IJssel, in 't belang der stad zou gaan raadplegen. Wijl echter Zijne Hoogheid andere kwartieren betrokken had, keerden zij onverrichter zake naar Tiel terug, en werden 18 aug. naar den kwartierdag te Nijmegen afgevaardigd. — In 1673 stond hij als kapitein, aan het hoofd van het regiment van Heeswijk, en kreeg in last om de fransche belegeraars van Maastricht uit een der bolwerken te verdrijven, waarbij hij zich dapper weerde, met zijne halve piek verscheidene vijanden deed sneuvelen, en zelf drie gevaarlijke wonden bekwam (Rink, a. w., bl. 81—84, 89). — Nog in 1681 staat hij als schepen van Tiel vermeld (Rink, bl. 315), terwijl hij in 1689 als oudouderling fungeerde bij de beroeping van

[1]) Door sommigen abusievelijk „à Brouck" geheeten.

ds. I. Vechovius naar Tiel, waarbij zijn zoon (die volgt), als ouderling tegenwoordig was. Hij was eigenaar van de huizinge Topsweerd te Zoelen, waar hij 's zomers zijn verblijf hield, en was dood in 1694. Zijn zoon was:

mr. Johan Foyert, 15 jan. 1703 aangesteld tot schepen en raad van Tiel (Rink, bl. 315), als zoodanig in 1719 overleden (ibid bl. 117).

Anna Walburg Foyert, »in haer huys tot Lienden" 18 jan. 1718 gehuwd met Theodorus Bruenis, »waerdig predikant tot Eck" (trouwboek van Lienden). Zij was dood in 1740.

Willem Foyert, der beyde regten doctor, advocaet voor den WelEd. en waerde Hove van Gelderlant, rigter der hooge heerlijckheden Lienden en de Marsch, Dijckgraef in de Marsche, advocaet-fiscael des Ampts Nederbetuwe en gewesen adjunct-Landschrijver aldaer (doodboek van Lienden). Overleden te Tiel 26 april 1725, werd hij overluid te Lienden, en daar ter plaatse begraven. J. ANSPACH.

Geslacht van Eck van Panthaleon. (XVIII, bl. 116; XXVI, bl. 97, 163). In den onder mij berustenden kwartierstaat van Cornelia Hillegonda des Villattes, gehuwd met Engelbert Pauw, raad der stad Delft, komt het volgende voor;

Dirk van Eck van Panthaleon geb......?, † 17 jan. 1636 oud 63 j., heer van Lauwenrecht en Oud Broekhuizen, kanunnik, scholaster en deken van St. Pieter, beschreven in het eerste lid der staten slands van Utrecht, president der staten van Utrecht. tr. te 1600

Maria Hondeling, geb.... † 9 april 1655, na den dood van haren man beleend met Groenewoud gnd. Woudenberg en met Lievendaal.

Uit dit huwelijk is geboren

Gerard van Eck van Panthaleon geb. te...... 16 maart 1607, † te...... 30 april 1654, kannunnik van St. Pieter, gecommitteerd ter admiraliteit op de Maze,

tr. te...... 10 febr. 1633

Maria Justina Quaet von Wickraet, dochter van Bertram en Anna de Morgan geb...... † 5 nov 1643.

Uit dit huwelijk is geboren

Bertram van Eck van Panthaleon geb. te...... 10 nov. 1633, † te Weurth 7 aug. 1680,

tr. 2°. 4 aug. 1661 Elisabet Leeuwens, wede. van Jacob Glimmer, dochter van Jacob, burgemeester van Nijmegen en Sybille van der Linden, geb...... † 21 dec. 1686; zij kocht als wed. de baronie van Gendt.

Uit dit huwelijk is geboren

Diederik van Eck van Panthaleon, geb. te Nijmegen 28 mei 1673, † te 's Gravenhage 19 mei 1711, vrijheer van Gendt, burgemeester van Nijmegen, lid der staten generaal, tr. te Nijmegen 14 junij 1691 Catharina Fagel dochter van Nicolaas, heer van den Ouden Tempel, burgemeester van Nijmegen en van Elisabeth Robbe geb...... † ......?

Uit dit huwelijk is geboren

Elisabeth van Eck van Panthaleon, geb. te Nijmegen 3 dec. 1693, † 8 april 1749, tr. te Nijmegen 29 jan. 1716 Hendrik des Vilattes g...... † 8 sept. 1759, luitenant generaal, commandant van Namen.

Uit dit huwelijk is geboren

Alexander Auguste des Vilattes, geb...... † oct., 1765, heer van Spanbroek, raadsheer in het hof van Holland, tr. 13 febr. 1752 Anna Petronella van Heemskerck, dochter van Jan Henri, heer van Achtienhoven en Anna Petronella van Schuylenburch, geb. 13 mei 1728, † julij 1757.

Uit dit huwelijk is geboren

Cornelia Hillegonda des Vilattes, geb. te 's Gravenhage 20 julij 1754, † 22 maart 1802, tr. 15 mei 1774 te Delft Engelbert Pauw, zoon van Iman, raad te Vlissingen griffier van den hoogen raad en Maria Catharina Johanna van Boeschot, geb. te 's Gravenhage 7 sept., 1752 † aldaar 30 maart 1803, raad der stad Delft, schepen, hoofdofficier, baljuw van Oudewater.

Uit dit huwelijk zijn verscheidene kinderen geboren.

Haarlem, A. J. E.

Geslacht Comans en Mom. (A. R.; XXVI, bl. 156). Het wapen door het amsterdamsche geslacht Coijmans gevoerd, is: gekw.: 1 en 4 kw. gegolfd van blaauw en zilver met een rood schildhoofd waarop drie gouden koeken, geplaatst en fasce; 2 en 3 kw. drie zwarte ossenkoppen, op goud, geplaatst 2 en 1.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht van Ruijtenburgh. (XXVI, bl. 163.) De ouders van Reinier Gerard van R., waren Gerard Constantijn, Willemzn., en Adriana Pauw, Reiniersd. Hij huwde Johanna Schuijt, geb. a°. 1675, st. 2 junij 1748. Zij wonnen:

1°. Maria Elisabeth v. R., geb. jan. 1697, st. te Purmerend den 16en mei 1749, huwt in 1717 Anthony Hartingsveldt, zn. van mr. Nicolaas en van N. van Lodesteijn.

2°. Gerard Constantijn van R., geb. 1695, st. 20 aug. 1726, tr. Helena Constancia Loten, geb. 19 april 1696, st. te Purmerend 13 sept. 1759, dr. van Abraham en van Anna Velters. Zij hertrouwde in 1729 Philip Boon, geb. 1689, st. te Purmerend den 21en sept. 1738, en daarna met Olfert Pet, geb. 1607, st. 24 oct. 1766.

Uit het huwelijk van Gerard Constantijn en H. C. Loten:

A. Reinier van R., geb. 1724, st. 1731.

B. Abraham van R., geb. oct. 1726, st. jong.

C. Gerard Constantijn v. R., geb. 24 jan. 1727, st. te Leiden in september 1748, alwaar hij studeerde, en werd in de St. Pieters kerk begraven.

Uit mijne genealogien Loten en van Ruytenburgh.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht van Ingen. (XVI, bl. 165.) Johan van der Merwede, schout van Isselmuiden, st. 20 oct. 1741, tr. 5 sept. 1717 Catharina Arnolda v. Ingen, ged. 2 dec. 1679, dr. v. Hendrik en van Wobbina Catenberg.

Jan Severijn van der Merwede, tr. C. C. van der Beek, ged. 20 maart 1735, st. 1810, dr. v. Jan Huibert en v. Judith v. Ingen.

Hendrik Lodewijk van der Merwede, st. 29 nov. 1847 oud bijna 76 jaar op Broeckeroordt onder Oldebroek, tr. 1°. in 1804 op Vosbergen R. W. van Dedem, st. 2 maart 1805, 2°. in 1811 Aleida Johanna v. Ingen, st. 12 dec. 1851 omtrent 70 j. oud, wed. A. J. Meylinck, dr. v. Hendrik v. Ingen en v. Margaretha Martha Roldanus.

Deze aanteekeningen, getrokken uit mr. J. van Doornincks Geslachtk. aanteekeningen, toonen dus aan 1°. dat de echtgenoot v. J. S. v. d. M. geene v. Ingen is, 2°. dat H. L. v. d. M. een zoon was v. J. S. v. d. M. Eene Aleyda v. Ingen is noch bij mr.

v. Doorninck noch bij Ferwerda te vinden, wel eene Antonia Aleyda geb. in 1706, oudere zuster van bovengenoemde Judith.

J. D. WAGNER.

Het geslacht Deugeweerd of Doegewaerd. (XXV, bl. 44, XXVI, bl. 93.) Aan de genealogie der deventersche familie Doegewaerd, voor zooverre die wordt medegedeeld in de geslachtlijst der familie van Ceulen, ontleende de heer A. A. Vorsterman van Oyen ten mijnen behoeve het volgende:

Martin Doegewaerd tr. te Deventer, a°. 1625, Barta van de Colk. 3 k.

1. Dirkje Doegewaerd, geb. te Deventer in 1627, tr. Jacob Vrieswijk.
2. Geertruyd Doegewaard, geb. te Deventer febr. 1629, tr. 1°. mei 1649 ald. met Hans van Ceulen, geb. te Deventer 10 febr. 1623, zn. van Hendrik en van Aefje van Emden, predikant. Zij stierf te Doetinchem 5 jan. 1668, hij ook aldaar 14 dec. 1671.
3. Wilhelmina Doegewaerd, geb. te Deventer, tr. Jan Marienburgh (serviesmeester te Deventer, volgens van Doorninck, Geslachtsaanteekeningen, bl. 618, die echter *van Deugeweerts* spelt). *

Geslacht Twent. (XXV, bl. 564; XXVI bl. 219.) Een geslacht van dien naam komt herhaaldelijk in Overijssel voor, zie het Tijdrek. Register op het Overijsselsche archief; het behoorde tot de deventer regeringsgeslachten: zie Dumbar Kerk. en Wer. Deventer op de schepenenlijsten; hun wapen is afgebeeld in de Bijdragen tot de geschiedenis van Overijssel, 2e dl. — Wat mij echter niet blijkt, is of dit en het t. a p. bedoelde geslacht hetzelfde is.

J. I. VAN DOORNINCK.

Geslacht van Laren. (XIV. bl. 154, 215, 249; XV. bl. 219, 250; XXIII. bl. 41; XXIV. bl. 88.) Omtrent Daniel van Laren leest men in de acta synodi provincialis ducatus Gelriae et comitatus Zutphaniae, gehouden binnen Nijmwegen den 27 etc. julij a°. 1625,

art. 12: »is den synodo voorgecomen, hoe dat d. (Daniel) Larenus, gewesene predicant tot Vlissingen, tot den kerckendienst tot Arnheim is beroepen, over wiens persoon bedenckingen vallen van wegen het particuliere gevoelen dat hij soude hebben aengaende die 1000 jaren Apocalyps. 20, waerover hij oock met onlust vañ kercke van Vlissingen soude gescheyden sijn; gelijck dese vergadering, synodi Zuithollandicae nomine, naer jnhout der acta vañ laetstgehoudenen synodo jn 's Gravenhage van d. deputato is gewaerschouwt. De vergadering, verstaende dat dese saecke alrede so verre was gecomen, dat d. Larenus jñ kerckendienst tot Arnheim is bevesticht, en dat hij den kerckenraet aldaer genoegen daerover hadde gegeven en genoegsame getuychnissen vertoont, en lettende nochtans op die grootwichticheyt van dese saecke, heeft den classem Arnheimiensem belastet, ten overstaen vañ gedeputeerden des synodi sorchvuldiglicke met alle voorsichticheyt op dese saecke te letten, ten eynde alle archwaen verhoedet en alle onheyl voorgecomen werde." In art. 30 der acta van de prov. Geld. synode, 15—18 aug. 1627 te Zutfen gehouden, staat hij als »in den classe van Arnhem aengenomen" vermeld. Op de Geld. Synode te Harderwijk (1—5 aug. 1637) werd Daniel Larenus, die van wege de classis Arnhem derwaarts was afgevaardigd, berispt over de lichtvaardige toelating en beroeping van Samuel Heshusius, door hem peremptoir geëxamineerd," als niet hebbende sijne behoorlicke reeden vañ gearresteerde kerckenordre". Het examen moest herhaald, en Samuel Heshusius intusschen van den kerkdienst geschorst worden. Werd hij »habijl" (bekwaam) gekeurd, zijne herstelling zou volgen, doch in het tegenovergestelde geval zou men hem tot een exempel deporteeren. Bijaldien des. Larenus zich voortaan niet stipter aan de kerkenorde hield, zou de synode »genootsaect worden te gaan tot een hogheren trap van censure tot bedroefenisse van zijn E. persoon, dewijle de E. vergaderinghe verstaet, dat de Ed. Heeren van 't Quartier (Arnhem) sijnE. (Larenus) hebben gewaerschouwt eñ de gepromoveert(de) persoon (Heshusius) gheen getuygenis heeft gehat dat hem conde dienen tot promotie, maer veel meer ter contrarie voorgedraghen is dat eenighe professoren van Harderwijck verclaerden hem niet habijl te wesen tot den heylighen kerckendienst; sal alsoo strictelick achtervolght werden de kerckenordre in posterum,

dat gheen examen magh geschieden dan met kennisse des geheelen classis en aller gedeputeerden des synodi." Volgens art. XXI der prov. Geld. synode te Zutfen (8—11 aug. 1638) had echter Samuel Heshusius spoedig daarop sa isfactie gegeven, en mocht hij zijn beroep door de synode geapprobeerd zien, zoodat deze zaak hiermede ten einde liep.

De Nav. XIV, blz. 154 vermelde Joost van Laren, Danielszoon en Janneke van Belois (geh. te Vlissingen 29 aug. 1609), geb. te Vlissingen in 1612, heeft onder den naam van Jodocus Larenus als proponent het leeraarambt aanvaard in 1635 te Kesteren (Nederbetuwe), waar hij de tweede predikant is geweest, en van daar in 1637 (volg. de Jongh, »Naamlijst", bl. 6 en 353) naar Schenkenschans [1]), in 1645 naar Benschop vertrok. In 1650 werd hij adjunct-predikant te IJsselstein, waar hij in 1655 in vollen dienst trad, en in 1677 overleed. Arnold van Laren, die zijn dienst 20 junij 1649 te Veghel (N. Brabant, destijds cl. Peel en Kempenland), begon, en sedert 30 aug. 1651 bij de Engelsche kerk te Vlissingen voortzette († 1676), wordt door de Jongh, in zijn Naamlijst der predd. van het Geldersche Synode, bl. 353, »Jodoci filius" genaamd, zonder dat het blijkt, welken Jodocus hij bedoelt. Deze Jodocus kan echter bezwaarlijk een ander wezen, dan Joost, de jonge, zoon van Joost, den ouden, ex Maeiken Knockaerdts Jansdr.; zoodat de tweede predikant van Kesteren en de (volg. de Jongh, bl. 207) tweede predikant van Veghel, volle neven of broederskinderen zijn geweest. Men moet wel hiertoe besluiten, wanneer men de jaren vergelijkt, waarin beide proponent waren, alsook in aanmerking neemt, dat het jongste der negen kinderen van Joost van Laren, den jongen, [uit zijn huwelijk (11 apr. 1610) met Sara Baggaert], Abraham geheeten, in junij 1633 geboren werd. Men zal derhalve den Nav. XIV, bl. 156, sub n°. 3 genoemden Arnold, op gezag van de Jongh, tot het ibid bl. 155*b* voorkomende lijstje, dat de kinderen van Joost den jongen vermeldt, moeten terugbrengen.

---

[1]) In de synopsis 1621—1644 van het classicaal archief te Tiel leest men een naam, die aan *'s Gravenwert* doet denken. Deze plaats, thans eene buurschap onder Herwen, distr. Zevenaar, werd toenmaals tegelijk met het fort Schenkeschans door één predikant bediend. Men leest elders van „het fort te 's Gravenweert."

Deze Joost van Laren de jonge was het, die aan de overzetters van het O. T. te Leiden eene vertaling toezond van het boek Job, en naderhand van Daniels profetiën, waarvan zij grooten dienst gehad hebben: misschien ook eene vertaling van het boek de Prediker; zie Ypey en Dermout, Gesch. d. Ned. Herv. Kerk, II, 363; Aanteek., bl. 256. Ook was hij overziener der vertaling van het O. T. uit Zeeland; zie ibid. bl. 355. J. ANSPACH.

VRAGEN.

Lambrequins, dekkleeden. Welke regel moet men volgen bij het geven der kleuren aan de dekkleeden, in overeenstemming met het wapen?

Moet b. v. het inwendige of de voering van de dekkleeden, de kleur hebben van het voornaamste stuk, en het uitwendige, (hetwelk men te zien krijgt door de omgeslagen krullen), de kleur van het veld?

Of wel is het inwendige of de voering altijd van metaal en het uitwendige van kleur, of omgekeerd?

Er zal toch wel een vaste regel hiervoor zijn?

J. G. DE G. J. JR.

Genealogie Wittebol. Bestaat er eene genealogie van dit geslacht? Zoo ja, waar, en bij wien is zij berustende? Hoe is hun familiewapen?

Amsterdam J. G. DE G. J. JR.

Genealogie van het geslacht van Hulst. Men vernam gaarne waar en bij wie eene genealogie te vinden zoude zijn van het geslacht van Hulst, voornamelijk gevestigd geweest zijnde in de provincie Gelderland zoo als te Arnhem, Nijmegen enz.

Amsterdam. J. G. DE G. J. JR.

Geslacht Huijghens en Rombouts. Wie kan het onderstaande aanvullen?

Hendrik Huijghens, geb. te? 9 dec. 1750, overl. te? 16 mei 1784, boekhouder der O. I. C. huwt te? den? N...... N. En zijn hieruit kinderen gesproten?

Johan Rombouts, geb., st. tr.? Ludowina Reael, en hierbij:

1°. Rombout Rombouts, die volgt.

2°. Reijnier id. st. ongehuwd.

Rombout Rombouts, geb. st. tr.? Cornelia Zeegers, en wint bij haar:

1°. Jan, ongehuwd overleden.

2°. Hillegonda Sara, geb. st. tr.? Gerard Vlack, geb. st? en hieruit drie kinderen (?), welke zijn:

a. Maria Vlack.

b, Rombout Vlack.

c. Jan Vlack.

Geslacht von Hammerstein. Een tak van dit hannoversche geslacht heeft in Nederland gewoond en is verwant met de familiën van Diest, en de Groot. — Wordt beleefd verzocht om genealogische inlichtingen en of iemand hier te lande ook familiepapieren bezit.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Bosch. Wie kan mij opgeven de ouders (en zoo mogelijk de 4 of 8 kwartieren met de beschrijving der wapens) van mr. Bartholomaeus Bosch, geb. 14 nov. 1689, st. te Leiden 13 april 1743, tr 1°. te 's Gravenhage 14 dec. 1726 Adriana van Leeuwen († 1734), tr 2°. te Voorschoten 27 febr. 1735, Catharina van Immerseel, geb. te Leiden 20 nov. 1708. Mr. B. Bosch voerde in goud drie anilles van keel geplaatst 2, 1.

J. W. C. DEL COURT.

Geslacht Sanisson gezegd de Pesters. Zoo iemand mij ook de genealogie van het geslacht Sanisson gezegd de Pesters kunnen verschaffen of eenige aanteekeningen op deze familie betrekking hebbende?

Hun wapen was in goud een fasce van sabel, daarover een St. Andries kruis van keel en over alles heen een arendsklaauw van zilver.

J. W. C. DEL COURT.

Geslacht de Lannoy. (XXII, bl. 107; XXIII, bl. 380; XXIV, bl. 163). Wie heeft de goedheid deze stamlijst zoo veel mogelijk aan te

vullen? Elk bouwsteentje zal mij zeer aangenaam zijn. Zie hier 't geen mij bekend is; 't overige verlangt aanvulling.

Wie waren de ouders en grootouders van:

I. Henri Martin de Lannoy, woonachtig te Doornik: hij huwde Agnes Bulteel, waaruit o. a. (wie zijn de andere kinderen?) een zoon, die volgt II.

II. Arnold de Lannoy, waalsch predikant te Leiden, huwde met Sara Masselot; hij sterft 1635. Uit hun huwelijk

1°. Abraham, die volgt III.

2°. Jean de L. geb. te? 6 oct. 1632, waalsch predikant te Dordrecht, sterft 25 dec. 1672; hij was gehuwd met Christine van den Brandeler, geb. te? den? st. te? den? dr. van? en van?

A. Ester de L. geb 31 mei 1692, huwt Thomas Ernst van Goor, secretaris te Breda, en schepen aldaar, sterft 1750. Kinderen,

B. Jan de L. 1694, st. 1760, (v. d. Aa zegt niet veel van hem).

III. Abraham de Lannoy, geb. 16 mei 1623, werd eerst waalsch predikant te Aardenburg, daarna te Leiden en vervolgens te Amsterdam; hij huwde Cornelia Loncque, dochter van Arnold, schepen te Vlissingen, en stierf den 14en oct. 1668, nalatende:

1°. Margaretha de L. geb. te Leiden 1658, huwt te Vlissingen dec. 1670 Cornelis Evertsen, geb. Vlissingen, weduwnaar van Sara van Gogh, (Bij de Jonge, Levensbeschrijving, niet te vinden).

2°. Dr. Arnold, die volgt IV.

IV. Dr. Arnold de Lannoy geb., 1654, schepen den 28en april 1688, en burgemeester te Vlissingen 1705, huwt Johanna Bosschaert, dr. van Jan en van Catharina van de Putte (Nav. XXV, bl. 477). Hij st. 14 junij 1710 en heeft nagelaten

1°. Jan de L., burgemeester en raadsheer te Vlissingen, aldaar geb., huwt aldaar sept. 1708 Cornelia Evertsen, geb. 26 oct. 1672, zijnde weduwe van mr. Pieter van der Burgt. Hij stierf in 1714 en liet na

A. Arnold de L. st. jong.

2°. Abraham de L., burgemeester te Vlissingen.

3°. Henri de L., die volgt V.

V. Henri de Lannoy, geb. te? 9 nov. 1691, st. te? den 10 mei 1771, huwde Maria Elisabeth de Glause, geb. te? den 5 april 1695, st. te? den 3e dec. 1754. Uit dit huwelijk Jacob Arnold Henri, die volgt.

VI. Jacob Arnold Henri de Lannoy, geb. te? den 5 dec. 1734, huwt 25 mei 1763 Antoinette Françoise Bigot geb. 18 mei 1739, dochter van? sterven?

Uit hun huwelijk:

1°. Henri Willem Frederik de L., die volgt VII.
2°. Jacob François de L., geb. 30 april 1766.
3°. Willem Arnold, geb. 27 mei 1767, st. 27 julij 1767.
4°. Wilhelmina Antoinette Maria, geb. 4 jan. 1769.
5°. Carolina Frederica, geb. 25 jan. 1771, huwde Frederik Harpert Scheidt de Groulard, geb. 31 mei 1769, st. 24 febr. 1842, zoon van Frederik en van Jacoba Adriana Groulard.
6°. Helena Louisa Johanna, geb. 2 april 1772, st. jong.

VII. Hendrik Willem Frederik de Lannoy, geb. 17 mei 1764, huwde Machteld de Ruijter, waaruit de thans nog voortlevende familie de Lannoy.

Wie waren de ouders van Juliania Cornelia barounes de Lannoy, de beroemde dichteres?

Wie waren de ouders van Charles de Lannoy, gehuwd met Anna van Boelens, dr. van Suffridus en van Jeltje van Beyma?

Wie waren de ouders van Jeannette de Lannoy, gehuwd geweest met Lubbert baron van Eck?

Maastricht A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Wapen Panneboeter, Lobrecht en van Harderwijck. De wapens door deze familiën gevoerd, worden gevraagd. ANDANTE.

Geslacht Scheid of Scheidt. Genealogische inlichtingen worden betreffende dit geslacht gevraagd. Er bestaan meerdere familiën van dezen naam, en wel Scheid uit Hessen afkomstig en Scheidt de Groulard afkomstig uit Frankenland.

Maastricht A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

MENGELINGEN.

Merkwaardige boomen in Nederland. (XXV, bl. 383; XXVI, bl. 102, 166). In F. W. van Eeden, De duinen en bosschen van Kennemerland, Groningen, 1868, komen beschrijvingen en nadere bizonderheden voor van eenige merkweerdige boomen in d'omstreken van Haarlem.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Merkwaardige boomen in Nederland. Tot de historisch merkwaardige boomen van ons vaderland behoort nog de Konings-eik in het, op ruim een uur afstands van hier gelegene, Speulderbosch op de Veluwe.

Haasloop Werner gaf van dien boom eene uitvoerige beschrijving in zijn opstel Irmin-lo, geplaatst in den Geld. Volksalmanak voor 1864 met eene afbeelding tegenover bl. 54. Ook Hofdijk geeft er eene teekening van op bl. 101 van zijne Geschiedenis der Nederlanden, waar hij hem den Koning-Willems-eik noemt, maar, met de plaatselijke gesteldheid minder bekend, plaatst hij hem in het stille woud van Garderen, waar hij Speuld had moeten schrijven. In zijne Historische Landschappen wordt almede de boom met zijn zodenbank en tafel met eere genoemd. Als historisch monument is de boom een bezoek overwaardig. En de zorg door heeren eigenaren van 't Speulderbosch ten opzigte van dien boom betoond, verdient geprezen te worden.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

De bijen in den rouw. (XXVI, bl. 104, 222). Ja, in Drente en Twente (en waarschijnlik ook wel onder de saksische bevolking van Gelderland) geven ouderwetsche en eenvoudige lui in afgelegene plaatsen, den bijen nog kennis dat hun eigener overleden is, door aan den bijekorf te kloppen en 't feit te vertellen.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

De bijen in de rouw. In 't Sticht heeft men de gewoonte de

bijenkorven bij den dood van den ijmker ten teeken van rouw een paar zwarte streken met den verfkwast te geven. Zoo althans vertelde mij een zeister arbeider. *

Nederlandsche spot- en scheldnamen (Vgl. Alg. Reg. I en II; XXI, bl. 56, 657; XXIII, bl. 168; XXVI. bl. 103).

IJselsteinsche Apenluiers.

Daar ik zelf een »IJselsteinsche Apenluier" ben, zij het mij vergund de origine van dien naam aan mr. van Hoevell mede te deelen. Tusschen het Gein en IJselstein, op een half uur afstand van de stad, ligt eene hofstede die nog het Apenhuis heet. Daar zou in, ik weet niet welke eeuw een ridder gewoond hebben, die een knecht en een aap had, beide Kees genaamd. Kees de aap stierf, en de ridder liet zijn dood in de stad bekend maken, waarop de magistraat den aap liet »overluyden", meenende dat Kees de knecht gestorven was. Toen zij bemerkten dat de ridder hen bij den neus gehad had, wilden zij hem te lijf, en belegerden hem in zijne stede. Dit beleg werd door tusschenkomst van den bisschop van Utrecht opgeheven, die den ridder veroordeelde om het veld, waarop die van IJselstein een galg voor hem gebouwd hadden, aan de stad af te staan; dit veld heet nog het galgenkampje.

Apeldoorn en 't Loo. W. J. JORISSEN MZN.

Zevengesternte. (XXVI, bl. 223). De »zeven ploegossen" (*septem triones*) zijn niet het Zevengesternte, maar de zeven kenbaarste sterren van den Grooten beer, in de volkstaal den Wagen.

H. M. C. V. O.

Langdurige predikdienst. (XXV. bl. 382, 480). Bij de aangevoerde voorbeelden kan gevoegd worden dat de amsterdamsche predikant Ernestus Philippus Gerhardus van Essen in het 66ste jaar zijner evangeliebediening, waarvan 52 jaren te Amsterdam, overleed, bijna 87 jaren oud zijnde. Hij had het buitengewone voorrecht in zijn 81ste levensjaar, zijnen kleinzoon J. J. Cremer te Amsterdam te bevestigen.

Behalve het uit het Maandschrift voor Christenen op bl. 480 vermelde, ontleend uit de Archives du Christianisme 11 febr. 1854,

n°. 3 p. 32, vind ik in mijne aanteekeningen, uit de Vereeniging van Heldring, jan. 1864 bl. 483; dat de eerw. Waldo op zijn 101sten verjaardag, 12 oct. 1863 te Fulton in Noord-Amerika een half uur predikte over Luk. 23: 43, als of hij een man van 70 jaren was. Volgens een bericht, voorkomende in de Stemmen voor waarheid en vrede voor oct. 1864 bl. 743, overleed hij 3 julij 1864, op 40 dagen na 102 jaren oud: vroeger onder Washington gediend hebbende werd hij in 1788 predikant en was dus ruim 75 jaren als zoodanig werkzaam.

In La Renaissance van 26 junij 1875 n°. 26 wordt gemeld, dat de oudste predikant der Vrije schotsche kerk, dr. Ingram, nu zijn 100ste levensjaar bereikt heeft; 96 jaren oud zijnde, had hij nog voor een zijner zonen, die zelf reeds grijsaard was, eene predikbeurt waargenomen, en met eene helderheid van denkbeelden en kracht van stem, alsof hij nog jong was, gepredikt. In zijn 90ste jaar begon hij nog Hoogduitsch te leeren.

Hetzelfde tijdschrift vermeldt ook, dat de predikant Böehme, behoorende tot de Methodistische Episcopalen in de Vereenigde staten, den 8en junij 1775 zijn 100ste levensjaar bereikte. Den 2den april bevorens hield hij nog in eene kerkelijke vergadering eene korte toespraak over Nahum 1 : 7 en toonde par la netteté des idées, dat hij nog in het volle bezit was zijner vermogens.

E. A. P.

VRAGEN.

Spreeuwen. Waar blijven toch de spreeuwen des winters? Men ziet ze niet gaan, men ziet ze niet komen, maar op den eersten voorjaarsachtigen dag zijn zij daar. Dat ze des winters niet verhuizen, bewijst mij ook het feit, dat ik er den 1sten jan. 1860 zes à zeven te Zeist in een boom heb zien zitten.

*

GESCHIEDENIS.

Verloting van Raaphorst in 1709. (XXVI, bl. 172). Het geschiedde ten gevolge van een verzoekschrift aan de Staten van Holland en Westfriesland, door Anna Magdalena van den Boetzelaer, vrouwe van Asperen en Maria Cornelia van den Boetzelaer, vrouwe van der Noot; uithoofde de geheele nalatenschap van hare ouders alleen bestond in heerlijke en vaste goederen, die benevens en boven de jaarlijksche lasten van den 100en en 200en penning en andere ongelden, nog bezwaard waren met den interest van *f* 100,000 kapitaal. Dit bedroeg meer dan haar geheele inkomen, waardoor zij dan ook onmachtig waren om aan de respective gaarders der verpondingen en ontvanger van den 100en penning, hare lasten te betalen, waarvan zij sedert 1703 in gebreke waren gebleven, zoo dat zij aan het kantoor van den ontvanger van den 100en penning en den gaarder van Wassenaar omtrent *f* 14000 schuldig waren, waardoor zij gestadig werden geëxecuteerd en van de Staten reeds tweemalen surcheance van betaling hadden bekomen. Zij waren om den oorlog buiten de gelegenheid om een harer heerlijke goederen naar waarde te verkoopen, en toch genoodzaakt hiertoe over te gaan, zoo om de achterstallige lasten aan het gemeene land te voldoen, en zoo niet het geheel, ten minsten een gedeelte van de kapitale schulden bij hare ouders nagelaten af te leggen. Daar zij ingevolge van dien niet anders dan haren totalen ondergang te gemoet zagen — niet tegenstaande zij alles om dit voor te komen hadden aangewend — hadden zij de heerlijkheid Raaphorst te koop gesteld en zich uit den Haag geretireerd en bewoonden een gering huis te Asperen, daar het oude kasteel in 1672 door de vijanden was verwoest. Zij verzochten dat de Staten »uyt compassie haar geliefden te verleenen: octrooi om de riddermatige Hofstede van Raaphorst, met alle de landen en huizen en wat daaraan verder behoorde, in verscheiden perceelen bij forme van Loterij te mogen verhandelen, als het eenigste middel om de gedreigde ruïne te ont-

gaan" en wel in dier voegen dat men haar geliefde te verleenen en octroyeeren een som van *f* 600,000, daar Raaphorst in verscheiden perceelen verdeeld en verloot moetende worden met veele considerabele geldprijzen moest worden aangevuld.

En daar de Staten het zelve uit commiseratie hadden verleend aan den heer van Giesenburg, en aan eenen Frans Jilles, staande met zijn kabinetten en spiegels op de groote zaal, en aan de eigenaars van het huis van prins Maurits, zoo hoopten zij dat die zelfde gunst door de Staten aan haar zou worden toegestaan, die mede ingezetenen waren en tot nog toe bij de *f* 4000 jaarlijks aan 100e en 200e penningen hadden moeten betalen en wier vader de eer had gehad een lid van de ridderschap en van hunne vergadering geweest te zijn.

Het verzoekschrift werd in februarij 1709 in handen gesteld van gecommitteerde raden om het te examineeren en daarop advies uit te brengen, waaraan deze voldeden bij hun schrijven van 13 maart, en dit advies gunstig zijnde, werd het gevraagde octrooi den 23en maart daaraan volgende verleend.

Ten einde eenigzins de waarde van land enz. in die jaren te kunnen beoordeelen, deelen wij hier nog mede, dat het inkomen van het adellijk huis Raaphorst bedroeg *f* 2790-3 als:

Huur van het huis met alle ap- en dependentiën, benevens drie morgen weiland (jaarlijks)	*f*	400,—
Jan Huberts, een woning met 27 à 28 morgen land	»	215,—
Jan Cornelis Rosenburg, een woning met 22 M. .	»	360,—
Cornelis Gijsen van Obdam, een woning met 18 M.	»	240,—
Jan Jansz. Duynsté, een woning met 28 M. . . .	»	350,—
Het Raaphorster duin gepacht bij Pieter Jansz. Duynsté	»	700,—
De tienden bedroegen in tien jaren door malkander 1695/1704	»	335,-3
De achterleenen van Raaphorst omtrent 28 à 30 stuks, van verheffen jaarlijks omtrent.	»	40,—
De hak van het hout rondom het huis en boerenwoning, het eene jaar door het andere	»	150,—
	f	2790,-3

Wat het huis Marquette betreft, behoorende aan Maria Agatha van der Myle, in hetzelfde jaar werd de verloting hiervan toegestaan tot eene som van *f* 300,000.

L.

Invoering van den statenbijbel in de Nederbetuwe. De synodale bijbeloverzetting van 1618 en 19 was apr. 1645 reeds vrij algemeen hier te lande bij den kerkdienst in gebruik. Alleen te Ingen Ochten en IJzendoorn was toenmaals die invoering nog niet geschied. Men leest in de classicale acta van Tiel van 21—23 apr. 1645: »noopende de invoeringhe des Bijbels van nieuwe oversettinghe blijven de kercken van Inghen, Ochten ende Isendoorn als noch belast om die bij de haeren te bevorderen, dat hare kercken daermede metten eersten mooghen werden versien". Te Ingen had ze daarop plaats, doch, volgens classicale acta van 13—15 apr. 1646, te Ochten en IJzendoorn niet. Ja, laatstgenoemde gemeente was apr. 1647 nog in gebreke gebleven; doch toen was de zaak te Ochten in fieri (in wording), en dit bleef zoo tot sept. van laatstgenoemd jaar. Apr. 1648 was IJzendoorn de eenige gemeente, die hierin nalatigheid betoonde; men besloot derhalve op de gewone tielsche classisvergad. van 25—27 sept. 1648 te dezer zake de tusschenkomst in te roepen van den heer van IJzendoorn, hetzij dan van Gerhard van de Poll, hetzij wat waarschijnlijk is, van den ijverigen Protestant Joost Vijgh tot Isendoorn, raad van den hove van Gelderland. Maar ook deze poging baatte niet veel; want apr. 1649 stond die invoering, naar luid van art. 3 der acta van de gewone tielsche cl. vergad., nog te verrichten; zoodat wij in de acta der cl. vergadering van 29 apr. 1650, sub art. 5 lezen: »also de invoeringhe des nieu getransjateerden Bibels in de kercke tot Isendoorn tot noch toe is achter gebleven, en ds. Molitor (Bisschop), predicant ter plaetse, nochmaels verclaerde, dat hij door sijn instantelick aenhouden dit niet hadde kunnen te wege brengen: so heeft de vergaderinge hierouer goetgevonden den Richter van Isendoorn, hier binnen sijnde te doen begroeten; ende also deselue, aengesproken sijnde, belooft heeft de penningen daertoe te sullen fourneren, so blijft ds. Molitor belast, deze occasie niet voorbij te laten, op dat der sake eenmael een eynde worde". Op de gewone

cl. vergad. 9—11 sept. 1650 te Tiel gehouden, kon men verklaren: »de invoeringe van den nieuwen getranslateerden Bijbel tot Isendoorn...... is voltrocken".

Wat de correctie van den Statenbijbel betreft, ook daaraan werkten de nederbetuwsche predikanten mede; want art. 12 de acta van den gewone tielsche cl. vergad. van 16 en 17 sept. 1644 luidt: »'t oversien van de drukfouten in de nieuwen getranslateerden Bijbel, is van de Broederen, daartoe genomineert, geschied, en sal ds. Diepenbeeck in een exemplaer stellen en metten eerste gelegenheyt veerdigh maecken om dd. deputatis synodi vóór nieuwjaer toegesonden te worden". Gulielmus Diepenbeek was sedert 1636 predikant te Avezaat, tot 1645 als wanneer hij naar Erichem en Asch in het graafschap Buren vertrok.

J. ANSPACH.

Werkstaking in de vorige eeuw. Dat allerlei handwerkslui en arbeiders plotseling hun werk staken ten einde hooger loon af te dwingen, is tegenwoordig aan d'orde van den dag. 'N geheel nieue zaak is dit overigens volstrekt niet. Wel mogen zulke algemeene werkstakingen vroeger minder dikwijls voor gekomen zijn, dat z' echter toen niet minder als tegenwoordig met allerlei verontrustende verschijnselen, met allerlei oproerige bewegingen en overdreven eischen van den kant der werkstakers gepaard gingen, blijkt uit 't volgende.

In 't midden der vorige eeu werden er aan den Dollart in Reiderland (Oost-Friesland) 2000 diemat land ingedijkt (elke diemat is 400 rijnlandsche roeden van 12 voet groot), en de kammerdirector Lentz te Aurik schreef, önder dagteekening van 23 December 1751, over die zaak aan den koning van Pruissen, aan Frederik den grooten, onder anderen 't volgende:

»Das grösseste Unglück, so, nächst Wetter und Sturm, bei der grossen Eindeichung zu befürchten ist, bestehet darin, dass man 2000 zusammen gelaufene Leute schwerlich in Ordnung und Gehorsam halten kann. Wenn einer von Ihnen sich gravirt hält und das Wort *Lafey* rufet, so werfen alle übrigen ihr Geräthe aus der Hand, und niemand darf in seiner Arbeit fort fahren, oder die Meutmacher schlagen ihn auf der Stelle todt". (Zoo ver komt 't

toch tegenwoordig nog niet. Heden ten dage loopt 't nog gewoonlik af met 'n paar bebloede koppen, of de oproermakers werpen hun maat die niet mee doen wil, in 't water, zoo als nog dezer dagen bij 'n inpoldering te Sloten bij Amsterdam voorviel). »Der Lafeyrufer trägt alsdann seine Beschwerde vor, und ihm muss Satisfaction geschehen. Nun habe ich zwar alle casus auf's genaueste untersuchet, welche zu dem Lafeyrufe jemals Anlass gegeben, zum Exempel, wenn die Arbeiter nicht baares Geld bekommen, oder ihre Viktualien nicht nehmen dürfen woher sie wollen" (ja, als de werklui tegenwoordig ook met zulke wezenlike grieven voor den dag kwamen — die zouden spoedig verholpen worden!) »u. s. w. und diesem allenwerde ich sorgfältig vorbauen; allein die Erfahrung zeiget, dass gemeiniglich Lafey aus Bosheit gerufen wird, damit ihnen der Lohn erhöhet werde, sonderlich wenn sie sehen, dass die Zeit pressiret, und man in der Erndte andere Arbeiter nicht bekommen kann, als dann sind ihre Forderungen oft so exorbitant, dass 10—15000 Reichsthaler über den Etat müssen ausgegeben werden. Es ist noch niemals bei uns und bei unsern Nachbaren eine Eindeichung geschehen, wobei nicht Lafey gerufen worden, und der accordirte Lohn der Arbeiter erhöhet werden müssen."

(Ostfriesisches Monatsblatt, Band IV, Heft 5.)

Ofschoon 't werkstaken van poldergasten en voor al van veenarbeiders, dat geregeld jaarliks voorvalt in Friesland, in 't friesch den naam draagt van *bollejeien*, zoo is 't woord *lafei* of *lawei* daar toch ook bekend. 'N jaarliksche vergadering althans van veenarbeiders noemt men in Friesland: *laweisbier*.

Wat is d'oorsprong van dit woord *lafei* of *lawei*, en is 't ook buiten Friesland bekend en in gebruik?

Haarlem. JOHAN WINKLER.

[Over lawei vgl. Navorscher XVII, bl. 115 en 149].

VRAGEN.

De zilvervisschers van Enkhuizen. (VII. bl. 294.) De bovenstaande vraag, geplaatst naar aanleiding van het stranden van het O.-I. comp. schip Bantam, van de kamer Amsterdam in november 1697 op de Elleboog voor Vlissingen werd tot heden niet beantwoord.

Ik wordt er aan herrinnerd, doordien bij de Staten van Holland en Westfriesland in 1709 een verzoek om octrooi inkwam van de gebroeders Claes, Abraham en David van der Wegen van Haarlem, die »uytgevonden hadden een kunst om onder het water te gaan en aldaar te sien de goederen en coopmanschappen, die in zee, in rivieren en andere wateren waren verdronken; dat zij het selve quamen te doen met haar te laten sacken onder water, om de goederen in packen aldaer vast te maken en deselve vervolgens uyt het water op te halen of laten ophalen enz."

Het octrooi werd op den 23en October 1710 verleend voor den tijd van 25 jaren »mits dat dit octroy niet sal prejudiceeren, de *inventie die de silvervissers der stad Enkhuysen* syn hebbende, omme met haer instrumenten, alle waren en koopmanschappen van den grond op te halen."

De vraag wordt derhalve nogmaals onder de aandacht van de lezers van dit tijdschrift gebracht, vooral van hen die in Enkhuizen hun verblijf houden, daar de mogelijkheid bestaat dat daar nog wel iets van hun aanwezen zal op te sporen zijn.

LABORANTER.

Maurits voor Grol. Hugo de Groot, in zijn Parallelon rerumpublicarum sprekende van het vergiftigen der bronnen door de Romeinen in den oorlog tegen Aristonicus, voegt er bij (volgens Meermans vertaling), »Maurits in 't tegendeel, de aanvoerder van onze benden — toen hij voor weinig jaren Grol belegerde, heeft de verovering dezer stad, die hij op dezelfde wijs door het bederf der wateren verhaasten konde, liever tot op een' anderen tijd willen uitstellen." — Waar kan ik meer vinden omtrent dit feit?

Luthersche predikanten te Schiedam. In 1775 werd Arnoldus Brughman luth. pred. te Schiedam. Weet iemand op te geven,

hoe lang hij daar gestaan heeft? zoo hij van daar vertrokken is, dan waarheen? en wanneer? of zoo hij daar overleden is, in welk jaar?

Wie zijn de overige luthersche predikanten na hem aldaar geweest, tot 1850? wanneer daar gekomen? en wanneer van daar vertrokken of overleden?

J. C. F. Brückner, vroeger garnizoens-predikant te Namen, nam in den winter van 1783 op 1784 den dienst waar voor J. M. Boon, luth. pred. te Rotterdam. Is er ook iets meer van dezen bekend?

A. B. F. C.

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Pachtpenningen (Koerdis, Koeuris) (XXVI, bl. 71, 173 volgg.) Mr. G. van Loon, Inleiding tot de hedendaagsche penningkunde ofte Verhandeling van den oorsprong van 't geld enz. kl. 8vo. uitgave, Amst. 1717, blz. 3 en dezelfde, Hedendaagsche penningkunde enz. fol. uitgave, 's Gravenhage 1732, blz. 4, vermeldt, ter eerst gemelder plaatse »dat bij de onderdanen van de koningen van Siam, zekere zeehoorentjes (*Courits* genaamd) als duiten gangbaar zijn: welk zeegewas van de Maldivische eilanden die volkeren wordt toegevoerd."

Ter laatstgemelde plaatse, vermeldt dezelfde schrijver, dat »onder alles wat bij de Indische volken in het koopen en verkoopen voor geld gebruikt wordt niets gemeener is dan zeehorentjes *Kaurits* genaamd" (die hij daarnevens ook in gravure afbeeldt) »en waaraf veelerhande soorten bekend zijn, doch die allen tot één oogmerk dienen. Zij zijn klein, eirond, ter dikte van een ping, veeltijds wit, doch alle zeer glad, hard en blinkende, welke tweemaal ter maand bij de Maldivische eilanden drie dagen na de nieuwe en drie dagen na de volle maan op derzelver kusten worden gevist, en op andere tijden aldaar niet gevonden. Deze Maldivische zeehorentjes worden van daar in zoo grooten overvloed naar de

kusten van Koromandel, de koningrijken van Cheda en Pera, midsgaders naar de onderdanen van de vorsten van Ogen, leggende tusschen Brampor, Seronge en Amadabat, gelijk ook naar het magtige koningrijk Siam en de andere gewesten van de Indiën gevoerd, dat er somwijlen dertig of veertig schepen met volle vragt worden afgeladen. En zijn bij die van Bengaale, niet tegenstaande zij eenen grooten overvloed van goud, zilver en andere metalen bezitten, diermate geacht, dat ze aldaar in de plaats van ander gemeen geld gangbaar zijn, waarmede de koningen en grooten des lands gansche pakhuizen volstuwen, en daarin, als een gedeelte hunner schatten, omzigtiglijk bewaren. En hoewel dit belachgelijk denzulken moet voorkomen, wier onverzaadbare goudzucht dit edel metaal tot in de diepste ingewanden der aarde zoo onvermoeid vervolgt en naajaagt, dat het, gelijk Diogenes aan Alexander den Grooten eertijds niet onaardig betuigde, uit vreeze van zich dus vervolgd te zien, daarom van zoo bleeke kleur is, zoo dunkt mij echter dat het schelpgeld geenszins te verachten is, overmids, daar de Europeanen en andere volken ten naauwste moeten toezien opdat zij met geen nagemaakt of valsch geld worden bedrogen, men in die landen van die voorzorg ten vollen ontheft is, dewijl niemand der stervelingen tot nog toe gevonden is, die eene enkele zeehoorn heeft kunnen namaken."

Hieraan hebben wij nog toe te voegen, wat door wijlen den leidschen prof. P. O. van der Chijs ten jare 1837 in het door hem uitgegeven Tijdschrift voor algem. munt- en penningkunde dl. I blz. 921 wordt medegedeeld, dat toen nog te Tripoli, de zwarte bevolking, ten zuiden gelegen, aldaar ter markt komende »tot onderlingen maatstaf van haren ruilhandel, de *Cauris* of kleine horentjes gebruikte, evenals op de kust van Guinea en te Fessan, en dat 4000 dezer gaan op een Spaanschen mat."

Amsterdam. J°. DE VRIES JZN.

Gevaerden. (Nav. XXVI, 176). Gevaerden of Geuaerden is Jever 'n stad in Ostringen (thans Jeverland), 'n deel van 't oldenburgsche Friesland. Gewart is d' oorspronkelike, d' oudste, de friesche naam dezer stad. Later, sedert 't begin der zestiende eeu, toen de friesche taal al meer en meer in 't oostereemsche Friesland

uitstierf, schreef men ook Gewarden en Geverden, nog later ook Geveren en Jeveren, en tegenwoordig is 't oorspronkelike Gewart, in spraak en schrift, tot Jever versleten. Gevaerden of Geuaerden is de bizonderlik-hollandsche, gerekte spelwijze en uitspraak van den naam dezer stad; even als 't oud-hollandsche Bolswaerd en Leeuwaerden voor Bolswart en Leeuwarden.

Jever is een der oudste steden van Friesland, en tevens altijd 'n hoofdmuntplaats van Friesland geweest. Reeds vóor de zesde eeu wordt Jever als 't uitgangspunt van een der zeven groote handelswegen van Friesland genoemd. Althans d' oorsprong van 't oudste friesche landrecht, waarin van Jever in dezen zin melding gemaakt wordt, wordt minstens in de zesde eeu gesteld. Het muntrecht werd reeds door Karel den Grooten aan Jever verleend, volgens 't oude landrecht (von Wicht, Ostfriesisches Landrecht. Vorbericht, bl. 135): »Do gaff Koennick Karell allen »Vriesen, dath men thoe Jeveren ende thoe Staveren den Stapel »setten, ende all dat Geld münten, ende anders nergens in den »Landen." Maar zekerlik bezat de stad Jever 't muntrecht, toen ze zich met gantsch Ostringerland en Wangerland in 1359 aan den hooftling Edo Wimken den Ouden onderwierp. Dit blijkt uit 'n oorkonde van Woensdag na Nieuejaarsdag 1449, die door d' oldermannen van Rüstringen, Ostringen en Wangerland voor de hooftlingen Tanno Düren en Sibeth Papinga opgesteld werd. Daar staat »— do Edo Wimken de Inwaners binnen Jever bedwungen hadde, »und de Inwaners Eden de münte avergeven, und vorgünt hadden, »dat he de Borch binnen Jever tymmern mochde, wor he wolde —" enz. Karel de Groote heeft denkelik van deze munt 'n schatting genoten, welke schatting na Karels dood op z'n stadhouders, z'n graven overgegaan is. Ten minsten genoten later de graven van Oldenburg deze schatting, en ze schijnen die tot den tijd van Edo Wimken den Ouden (1359) genoten te hebben; 'n voorbeeld van d' oudheid der aanspraken van d' oldenburgsche graven op dit deel van Friesland. D' oldenburgsche drost Jacob von der Specken voert in z'n Saalbook von Oldenborch (1428), met andere gerechtigheden en inkomsten van den graaf van Oldenburg in Ostringen en Wangerland, ook 't volgende aan: »Dit sint de rechte des »Greven von Oldenborch in Ostringen, de sine Vädern wente herto

»gehat hebben: Von de münte tho Jever schal de Greve hebben »alle Jar twe kolusche Mark na wichte der Ostringer."

Uit een en ander blijkt dat Jever reeds van ouds her 't muntrecht bezeten heeft.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Grafzerken te Harderwijk. De omgang in de Groote Kerk aldaar, is sedert ruim twee jaren geleden nieuw geplaveid, en daardoor zijn zeker vele gebroken zerken verdwenen. De overige zerken zijn nagenoeg onontcijferbaar, dus veel zal door deze vernieuwing niet te loor gegaan zijn. — Van twee zerken kon ik vooreerst geen afschrift nemen: een daarvan behoorde aan de familie van de Wall. Vele nog voorhanden zerken zijn onder banken en planken verscholen. Twee daarvan vertoonden 't wapen der Wijnbergens, een dat der van Hoeckelums. De meeste zerken, waarvan de beschrijving hier volgt, bevinden zich thans op 't koor

Zeer weinig heb ik tot opheldering kunnen bijvoegen, daar er geen grafboeken bestaan, en de kerkelijke ontvangsten voor 't begraven eerst met 1733 aanvangen, toen bovenkerkmeesters waren Willem van Holthe en J. J. Geltsaijer (reeds in 1734 door J. W. van de Graaff vervangen) en onderkerkmeesters B. W. Pannekoek en dr. Gerrit Nicolaas van Holthe. Die ontvangsten behelzen, helaas! weinig namen. Voorname personen staan meesttijds ook zonder voornamen, en vrouwen en kinderen worden met namen in 't geheel niet genoemd.

Ten overvloede vermeld ik nog, dat in 1797 door de opbouwing der kerk, waarvan de toren ingestort was, vele graven, ± 200, er buiten geraakt zijn. De eigenaars daarvan ontvingen andere groeven.

In een resolutie, van 30 julij 1636, en geteekend Otto Schrassert, wordt de prijs der grafsteden in de kerk verhoogd, en »sullen de groevinge in de kercke op 't choor, niet minder vercoft worden als voor vijftig gulden van 20 stuivers". Verder moesten de koopers ze met »goede sarcken bedecken" en hadden de eerste ophooging vrij.

Beneden in de kerk golden de grafsteden natuurlijk minder, en moesten deze bedekt worden met zerken of met blaauwe steenen ten hoogsten zes in getal.

Van de familiën, die hier grafsteden bezeten hebben, noteer ik de volgende:

Van Amstel, van Appeldoorn, Ardesch, van Arler, van Arnhem, van Asselt, van Barnevelt, Bitter, Blanchy, van Boecholt, Boonen, van Brienen, Brincke, van Broeckhuizen, Coddens, van den Clooster, van Cooth, van Cranenburg, van Dedem, van Delen, van Dompselaar of Dompseler, van Eys, van Essen, Esser, Feith, van de Graaff, van Griethuyzen, de Gruyter, Halewijn (Alewijn), van Harderwijck, Hasselaer, Heeck, van der Hell, van Hoeclum, van Holthe, Hoolwerff, Keyzer, Knappert, van Landscroon, van Lijnden, van Meurs, van Middachten, van Oldenbarnevelt, van Ommeren, Pagenstecher, Pannekoeck, Pater, Pontanus, Ripperbant, Schrassert, Sevecotius, Sluysken, van Spuelde, van Tellegen, van Twiller, van Vaneveldt, Voeth, van Voorst, van de Wall, van Westerveldt, Witte, de Wolff en Wolfsen.

Alewijn. Hier is toe ruste geleit het lichaem van den Ed. Johan van Halewijn, ghestorven den 26 Septembris 1644 [1]).

Zijn wapen is dat der familie Alewijn. Hier is evenwel de meermin links gewend, houdende den spiegel in de linker-, den kam in de regterhand. De helm is aanz.

Ael Jansens. Hier is toe ruste geleyt het lichaem van Ael Jansens, gestorven An°. 1634 den 18 December.

Hieronder 't wapen, zijnde gedeeld: 1. twee naar elkaâr overhellende visschen, de koppen omhoog, en van boven vergezeld door een lelie; 2. een omziend hert, klimmende tegen de deellijn. Half aanz. helm. Helmt: de visschen, juist omgekeerd geplaatst.

? Een gedeeld schild: regts een schuinlinks liggende visch, in den regterbovenhoek vergezeld van een ster; links drie rozen. Helmt: de visch regtop staande tusschen een toegew. vlugt.

? Op de zerk een mannen- en vrouwen-schild. Het schild van den man is gevierendeeld: 1 en 4 een keper vergezeld van drie vogels; 2 en 3 een schuinbalk vergez. van 2 bokkekoppen. Helmt: twee afgewende drakenkoppen met halzen en pijltongen.

---

[1]) Zijn vader is hier ook begraven. Diens grafschrift zocht ik te vergeefs. Het is evenwel te vinden in 't Annuaire généalogique van 1874.

Het vrouwenschild (de fig. zullen wel omgewend geplaatst zijn) is als volgt: twee torens, een in den regterbovenhoek, de andere aan de punt geplaatst en in den linkerbenedenhoek van een ster vergezeld. In een linkervrijkwartier drie kepers. Helmt: een uitk. aanz. naakt man, de linkerarm regts opwaarts wijzende.

? Een doorsneden schild: boven drie kroonen (5 bl.), onder de doorsnijdingslijn twee hermelijnstaartjes naast elkander.

? Een prachtige steen, waarop gehouwen is een wapen, vertoonende twee geplante lindeboomen. Half-aanz. helm, links gewend. Helmt: een boom. Op de hoeken der zerk wapenschilden, die evenwel onkenbaar zijn. Het omschrift was slechts gedeeltelijk te ontcijferen en luidde: Hier liedt begraven Meichel Jan Hughenszoen. Sebou.....?..... beyde..... 1546? den 6 Decembris.

Van Aken? Boven aan de zerk stond J. B. v. Aken. Onderaan: F. v. Amstel. In 't midden een ovaal schild: 1 doorsneden: a.?.b twee raderen naast elkaâr; 2 als Amstel van Mijnden.

Ik vind hier slechts: ged. 19 sept. 1627 Lubbertgen, Jacob Breunis en Antonia van Amstel dr. Getr. 14 jan. 1626 Godeschalcus Altius, predicant te Arnhem, en Ide van Amstel, dochter van Jr. Aarent van Amstel. Hij denkelijk zoon van Godschalkus Aelt. j. m. van Harderwijk, predikant te Wilp, gehuwd 1602 met Grietje van Hillen of Hilten uit Deventer.

Op een zerk de volgende vier grafschriften:

A° 1597 den 15 Febrvari sterf Joffer Gerrit van Twickeloe.
hieronder:

A° 1613 den 26 Jvli sterf Joffer Cornelia de Ridder van Groensteyn.
daaronder:

A° 1615 den 17? November sterf Joffer Nenne van Hee?
waaronder:

Anno 1596 den 16 Avgvstis sterf Joffer Ahlbarta van Deelen [1]).

Van Brienen. Op een groote zerk twee ruitv. schilden, beide gedeeld. In de linkerhelft der schilden is nog even zigtbaar

---

[1]) Zij zullen alle vroeger nonnen hier geweest zijn. De laatste was een dochter van Wijnand van Delen en Anna van Cattenburch. De heer Anspach gaf 't wapen dezer laatste familie op, dat 't zelfde is als van Henri Jean Guillaume van Cattenburch, wiens kwartierstaat voorkomt in de Genealogische kwartierstaten van ned. geslachten. B. V. L.

't wapen der van Brienens. Het eerste schild vertoont verder een keper, vergezeld van drie ringen. Helmt: een vossekop. Dit is 't wapen der Ripperbants, hoewel 't helmteeken daarmee niet overeenkomt.

In 't trouwboek vind ik als getr. te Harderwijk 29 julij 1614, Derrick Ripperbant en Juffer Hillegont van Brienen (niet Gerhardina, zoo als d'Ablaing in de stamdeelen der veluwsche jonkers opgeeft). Met moeite las ik evenwel onder 't schild: Anno 1583 den ..... Martij ..... sterft die edele erentricke ..... Anne van Brienen. Hier wordt dus eene andere juffer bedoeld. Van het andere schild, zeker van eene zuster, is niets verder zigtbaar dan het helmteeken, zijnde een ossenkop.

Cremer. Een zerk zonder wapen met 't opschrift:

B. S. Cremer
S. Theol. Prof.
obiit D. 14 Sept. 1750
Revelavit Christum ex
Tabernaculi mysteriis.

Bernard Sebastiaan Cremer werd begr. den 19 sept., en had bij zijne vrouw Helena Cools, zoover mij bekend is, de volgende kinderen:

1°. Maria Lucretia, ged. 21 aug. 1718.
2°. Gerharda Catharina, ged. 12 jan. 1720.
3°. Maria Aleyda, ged. 28 maart 1721.
4°. Joost Bernard, ged. 9 jan. 1724.
5°. Petronella Lucretia, ged. 25 aug. 1726.

Forsterman. Op de zerk staat: Aernt Roelefsen Forsterman, en daaronder een schildje, beladen met een roos, vergezeld van onderen door een liggenden zandlooper.

Fisscher. Op de zerk J(an) W(eijer) O(vermeer) Fisscher, en daarender een gedeeld schild, dat hem zeker niet toekomt, en vertoonende: regts een aanz. ossenkop, links een T vormige fig. of aanbeeld.

Fisscher was burgemeester alhier, en st. alhier 28 febr. 1814, oud 48 j. Hij was een zoon van Johan Fred. Fischer en van Sara Louisa Charlotta van Overmeer. Een zwager van hem was Philip Pelgrim Everts, toen (1814) oud 30 j. en burgem. van Twello.

Heydenrijck. Gerhard Heydenrijck. Daaronder een klein schildje, linksgeschuind van vier stukken, en staande tusschen 't jaartal 1690. 't Was denkelijk zijn zoon Gerhard, die den 12 sept. alh. aanteekende met Jannetta Berger.

Van Holthe. Het onderschrift is niet meer te ontcijferen. Daarboven twee schilden, regts 't wapen der van Holthes, de gekr. helm aanz. Helmt. de leeuw uitk. en regts gewend. Links van den Clooster. Aanz. helm. Helmt. een beker met zeven pluimen.

Hier zullen begraven zijn Gerrit Nicolaas van Holthe, aangeteekend alhier den 8 sept. 1737 (hij toen cornet te Nijmegen) met Magdalena Elsabé van den Clooster. (Zie Ferwerda.)

Ik teekende de volgende kinderen van hem aan:

1°. Alida Magdalena,	ged.	te	Harderwijk.	3 sept. 1738.
2°. Helena Gerarda,	»	»	»	13 nov. 1739.
3°. Willemijna Henriette,	»	»	»	8 maart 1741.
4°. Seina Roelandina Dithmaris,	»	»	»	7 maart 1742.
5°. Willemina Johanna Catharina,	»	»	»	23 junij 1745.

Koeck. Gerrit Pietersen Koeck. Hieronder een schildje zonder helm, vertooonende een zandlooper, en 't schild gedekt door een aanz. uitk. engel.

Keisers. Boven is 't opschrift onleesbaar, onder staat: »En den 30 Januarij An°. 1674 Mariken Keisers desselfs hvisvrovw."

Op 't midden der zerk een ged. schild: regts op een grasgrond een steigerend omgewend paard, links drie rozen. Helmt. 't paard.

De naam Keiser komt hier al vroeg en zeer veel malen voor. Ik gis dat Mariken of Margarita den 21 mei 1671 alhier aanteekende, met attest op Ermelo, met Johan Swem, waardijn. — Deze Johan was een zoon van wijlen Geurt Swem, waardijn van de munt van Gelderland te Harderwijk. — Zij was een dochter van Hendrik Keyser, burgemeester te Zwolle. — 't Wapen der familie Swem zou dit uitwijzen.

? Op een zerk zonder meer een schild, gedeeld: I doorsneden: a. weder gedeeld: 1. een ankerkruis; 2. drie leliën; b. drie leliën; de linkerhelft is beladen met een omgew. zeepaard, zwemmende op een zee.

? Dit zelfde wapen vind ik nagenoeg terug in een schild, dat is gedeeld: 1. het zeepaard; 2. gedeeld: a. een ankerkruis; b. een

schuinbalk, vergezeld in de rigting van den balk van vijf leliën, boven den balk twee, onder den balk drie leliën.

Aan de hoeken der zerk bevonden zich onkenbare schilden; 't 4de alleen toonde gedwarsbalkt te zijn. — Om den rand stond: »Hier liggen begraven Aert Tijmensen en Geertjen Lamberts, gestorven den 15 September en den 10 Oct. —"?

Onder 't schild stond op de zerk:

»Hier leit begrave Brant Gosensen in den Heere ontslapen zijnde den 16 Maij 1621.

Dit graf kwam later aan Philippus Wentholt. Een Brant Goossens teekende hier aan 7 febr. 1595 met Reintge Arnts.

Van Erckelens. Op een zerk een mannen- en vrouwenschild; het eerste van Erckelens, namelijk twee dwarsbalken [1]). Helmt. een ant. vlugt volgens 't schild. Het tweede is 't wapen der Schrasserts. — Op de hoeken der zerk zijn schilden aangebragt, bevattende de wapens van Erckelens, Hoeckelum (moeder van Erckelens), Schrassert en Loben van Spaensweert. Dit laatste vertoont 't wapen der grafelijke familie von Loeben in Pruissen.

Onder de beide schilden staat:

»Hier rust de Welgeboren Heer Herman Jacob van Erckelens, oud burgemeester der stad Elburg en overpander van Veluwe, in den Heere ontslapen den 26 Januarij 1771 in den ouderdom van 86 jaren, ende rust ook alhier deszelfs Ehe vrouwe de Welgeboorne vrouwe Elisabet Agnis Schrassert, in den Heere ontslapen den 14 Oct. 1760. Verwachtende beyde alhier eene zalige opstandige — [2]).

Erckelens werd alhier begraven den 4den febr. 1771, zij den 31sten oct. 1760. — Zij geboren te Harderwijk werd ald. ged. 1 oct. 1704 en was een dochter van Johan Schrassert en van Helena Catharina van Loben. Hare ouders waren hier aangeteekend den 25 oct. 1696.

Van de familie van Erckelens waren verscheidene leden hier gezeten. Uit 't huwelijk van Herman Jacob en Elisabeth Agnis sproten alhier:

---

[1]) De kleuren zijn mij onbekend, en 't wapen wordt niet opgegeven in het Armorial général.

[2]) Ik meen dat voor twee jaar niets van hen te vinden was.

1°. Everdina Maria, ged. 34 janij 1734 en tr. in de fransche kerk alhier 22 febr. 1773 Engelbert Bluth, uit Zwolle.

2°. Dibbolt Arent, ged. 20 dec. 1735.

3°. Charlotta, ged. 8 jan. 1737, begr. 24 mei 1805, getrouwd te Hierden 10 mei 1768 met den heer (later overste) Pelgrom Ardesch, begraven alhier 29 april 1803, en waaruit kinderen [1]).

Ik vind nog, dat van burgemr. Erckelens begraven zijn drie kinderen, namelijk: een den 21 aug. 1788, een den 23 febr. 1790 en een den 23 oct. 1792.

Sluijsken. Op de zerk staat: E(gbert) R. Engelenbvrg. Het schild onder dien naam is dat der familie Sluijsken. Het is hier gedeeld: 1. een zittende omgew. hond (canis); 2. châtillon. Op de hoeken weder schilden, vertoonende: 1. een zittende hond; 2. doorsneden: a. een loopende hond, b.?; 3 en 4 zijn niet meer leesbaar.

Denkelijk is hierin begr. Pouwel Sluijsken, muntmr. alhier. Van deze familie werden nog de volgende leden hier gedoopt.

Willem, den 8 nov. 1618, ouders Pouwel en Mechtelt Canis.

Pouel, den 13 mei 1631, ouders Gerrit Scholtus en Anneke Aerts.

Geertruijd, den 4 nov. 1632, ouders Gerrit Scholtus en Anneke Aerts, tr. te Putten 1652 Christoffel van Dincklaeghen, j. m. uit Embden.

Aert Sluijsken, ged. 30 nov. 1634, ouders Gerrit en Anneke Aerts. Hij stierf jong.

Aeltgen Sluijsken, ged. 16 dec. 1635, ouders Gerrit en Anneke Aerts. Zij st. jong.

Mechtelt Sluijsken, ged. 5 nov. 1637 ouders Gerrit en Anneke Aerts.

Aert Sluijsken, ged. 17 feb. 1639, ouders Gerrit en Anneke Aerts.

Aeltgen Sluijsken, ged. 8 aug. 1641 ouders Gerrit en Anneke Aerts. De moeder wordt hier genoemd Aartgen Aarts van Kuijnders.

Willem Sluijsken,	ged.	19 mei 1643	ouders Gerrit Scholtus en Lucretia Wijntjes.
Hester	» »	2 maart 1644	
Mechtild	» »	23 aug. 1646	
Esther	» »	16 apr. 1648	

[1]) 't Wapen in kleuren der familie Ardesch, zie jaargang 1874 der Heraldieke Bibliotheek.

Mechtelt Sluijsken, ged. 29 mei 1640, Peter en Antonetta van Baden dr.

Willemtghen Sluijsken, van Arnhem, aangeteekend alhier 18 junij 1620 met Andries Jacobzen van Harderwijk.

Gerrit Sluijsken, teekende hier aan 30 mei 1630 met Aertghen Aerts, j. d. uit Elburg.

Lucretia Wijntjes, uit Kampen, was de tweede vrouw van den scholtis Gerrit Sluijsken. Zij teekenden hier aan, den 4 sept. 1642. Zij was een dochter van Johan, muntmeester van Overijssel, burgemeester van Kampen enz.

Pauwel Sluijsken, zeer waarschijnlijk de zelfde als ged. 1631 opgegeven, muntmeester alhier, trouwde te Wijhe februarij 1657, Joanna van Sonsbeeck. Hij was aangesteld tot muntmr. 18 oct. 1653, en bekleedde dien post tot 1690. Soms werd hij, gedeputeerde in 't quartier van Veluwe zijnde, vervangen door zijn zoon Pieter (of Petrus) muntmeester te Deventer.

Van de Wal. Omschrift A°. 1582 de 21 may starf henrick janse v. de Wal.

A°. 1598 starf Belken henrix v. Zevenner. met Got moet de siele rvs.

Hieronder een ged. schild, 1 gevierendeeld; de velden effen; 2 een leeuw. Half aanz. helm. Helmt. een toegew. vlugt.

idem. een zerk zonder opschrift. 't wapen als bovenstaand, de leeuw hier vervangen door drie (zwijnskoppen ?)

idem. Opschrift. A°. 1600 den 17 Martij sterf mechtelt Fiberse hoisvrou v. jan Willem van de Wall.

A°. 1602 den 1 Martij sterf jan Willemsen van der Wall.

't Wapen weder als bovenstaand; de linkerhelft van 't schild is hier een schuinbalk vergezeld in de rigting van vijf leliën, drie boven, twee beneden den balk.

De rechterhelft van bovenstaande schilden, 't wapen van de van de Walls zijnde, komt dit sterk overeen, met 't wapen der jonkheeren van de Wall.

2 Maart 1595 teekenden hier aan, Elbert Henricks van de Wall en Catharina Nieberts uit Nijmegen.

11 Dec. 1598, teekenden hieraan Aert Hendriksz. van de Walle en Henderickgen Nieberts uit Nijmegen.

1 Dec. 1603 aangeteekend Henrik Noyen Gosensz. en Beeltien Henricks van de Wall.

30 Dec. 1605 aangeteekend Elbert van de Wall en Henrickhien van Schadrih (?) tot Amersfoort.

Peters? Een schild zijnde gedeeld: 1 een omgew. dubbele weerhaak: 2 doorsneden: a drie? omgekeerde pitoorsklaauwen); b een ankerkruis. Half aanz. helm. Helmt: een toegew. vlugt. Onder 't schild staat:

Bette jans weduwe van jan maegh Peters, sterf 1602.

Van den Heeldt? Op de zerk een gevierendeeld schild: 1 en 4 drie zwemmende visschen boven elkaâr; 2 en 3 drie klokken (ik veronderstel dat 't geen vairklokjes zijn) Hieronder staat:

De E.... Anna Sweers huijsvrov van Philips van den Heeldt, (? is onduidelijk) is gerust den 28 Avgustvs ov. 73 jaer A°. 1626.

Een ged. schild; regts onkenbaar, links een boom met drie étages Helmt. een toegew. vlugt.

Van Westervelt. Een zerk waarop een zeer diep gesneden wapen, namelijk in groen drie zilveren leliën. Half aanz. gekr. helm. Helmt: een paar geharnaste armen eene lelie opheffende. Schildh. 2 omziende leeuwen. Van deze familie, thans uitgestorven, zijn vele leden alhier begraven. Ik noteer daarvan slechts:

Willem Jan van Westervelt, alhier begr. 7 oct. 1776, en burgem. van Harderwijk. Hij tr. te Hierden 10 aug. 1744 Aleijda Johanna van Westervelt, ged. te Harderwijk 4 oct. 1713, begr. ald. 2 febr. 1802 en dochter van Anthony, te Nunspeet gehuwd nov. 1706 met Mechtelt Nuck. Zij wonnen negen kinderen, waarvan zes ongehuwd stierven. Het 4de kind Mechtelt, ged. te Harderwijk 11 mei 1749, st. ald. 18 oct. 1813, tr. 1770 Johan Cornelis François de Vries, maire van Harderwijk, waaruit kinderen.

Het 5de Antoni Peter v. W. tot Leuvenum, ged. te Harderwijk 16 aug. 1750, huwt te Deventer 1783 Anna Megtelt Jordens. Hunne drie kinderen sterven jong, zij, even als hunne ouders, alhier begraven.

Het 9de Heribert, ged. te Harderwijk 27 febr. 1756, huwt te Zutfen 1781 Nalida Geertruid Margareta Op ten Noort.

Ook werd alhier begraven de burgemeester Heribert van Wes-

tervelt den 25 oct. 1792, welke den 1 aug. 1733 met Aleijda Schortes te Hierden gehuwd was. Zeven kinderen zijn mij van hen bekend, alle ongehuwd overleden.

Wijnbergen. Een grafzerk met het wapen der Wijnbergens. Op de hoeken der zerken vier schildjes, namelijk: Wijnbergen, Morn, een leeuw en drie kepers.

Ik vermeende eerst, dat hier begraven zou zijn Sijwert van Wijnbergen, burgemeester van Harderwijk, overleden 1600, zoon van Johan (ex Arnolda Morn) en van Adelheid Drulling. — Ik kon evenwel nog een gedeelte van 't grafschrift ontcijferen, luidende: Jan van Vijnberghe tot de Da? zu...... huisfrau A(ne?) Het zou dus 't grafschrift kunnen zijn van Johan met Adelheid Drulling gehuwd, en de vier schildjes zouden de wapens der ouders voorstellen.

? Op een vierkanten steen, denkelijk uit een zerk gehakt, vind ik 't volgende wapen:

Gedeeld: a twee of drie palen, b drie? (turksche sabels, de punten naar beneden) boven elkaar en schuinregts geplaatst. In een kwartierhoek, gevierendeeld: Holland en Henegouwen. Helmteeken: waarschijnlijk twee flambouwen. Daar onder stond nog H V D H. M D R.

Ten laatsten vermeld ik nog twee oude grafschriften.

A°. 1600 den 23 Maij is gestorven Gerrijgen Wede van salegen Gerrijt Broenesz.

Hier is te ruste geleit 't lichaem van Jacob Rolofsen, ghestorven den 19 Mey A°. 1623 (of 1603). BACKER VAN LEUVEN.

TAALKUNDE.

Heim. (Vgl. XXVI, bl. 126 en 133). In den laatsten tijd houd ik me vooral bezig met de studie der friesche eigennamen, zoo wel personen-, geslachts-, als plaatsnamen, en heb daarbij vooral m'n aandacht gevestigd op 't naue onderlinge verband dat er tusschen de drie genoemde groepen van eigennamen bestaat. Dat onderwerp heeft reeds sedert jaren m'n gedachten vervuld, en 'n grooten

schat van boustoffen, daar op betrekkelik, heb ik, door vlijtig zamelen, langzamerhand bij een gebracht. Tegenwoordig ben ik bezig met 't schrijven van 'n opstel over dat zelfde onderwerp. 'N eerste gedeelte van dat opstel is, onder den naam van: »Een en ander over friesche eigennamen," reeds afgedrukt in 't tijdschrift »De vrije Fries," en komt binnen kort in 't licht.

Uit 't boven meegedeelde volgt dat de beide hoogst belangrijke opstellen van de hh. Roos en Leendertz, hier boven aangehaald, koren op m'n molen waren. Zeer geerne zou ik naar aanleiding van die opstellen, in dit tijdschrift meedeelen wat mij bekend is van dat woord *heim*, als deel van vele plaatsnamen, vooral in Friesland. Maar dat kan niet, want de ruimte die »De Navorscher" aan z'n medewerkers aanbiedt voor hun opstellen, is daartoe veel te beperkt; 'n geheel maandnummer immers van dit tijdschrift was daartoe te klein, en weinig moeite zou 't me kosten, alleen over dit onderwerp handelende, 'n halven jaargang van »De Navorscher" te vullen. Bovendien zou 't me verdrieten, en ongepast zou 't wezen ook, zoo ik in twee verschillende nederlandsche tijdschriften gelijktijdig 't zelfde onderwerp behandelde Zoo wil ik me nu vergenoegen met de lezers van »De Navorscher" die in 't genoemde onderwerp belang stellen, op m'n arbeid in »De vrije Fries" opmerkzaam te maken, terwijl ik aan de beide heeren, die opstellen over »*heim*" in »De Navorscher" plaatsten, geerne 'n overdruk van m'n opstel zal toezenden, zoodra ik die ontfangen hebben zal.

Toch wil ik hier nog enkele opmerkingen en aanvullingen plaatsen, de genoemde opstellen over »*heim*" rakende, waarbij ik m' echter beperken wil tot juist die punten en woorden, door de heeren Roos en Leendertz besproken en opgenoemd.

Alzoo: Behalve de plaatsnamen uit noordelik Frankrijk, waar oudtijds (en ten deele nog heden) de nederduitsche (flaamsche) taal gesproken werd, op *hem* eindigende, door den heer R. opgenoemd, vind ik in »Taylor, Words and Places" nog, uit die zelfde landstreek, de volgende plaatsnamen op *hem* uitgaande, opgeteld:

Eblinghem, Balinghem, Barlinghem, Eringhem, Fersinghem, Garlinghem, Guslinghem, Helvelinghem, Islinghem, Ledinghem, Ledringhem, Linghem, Lozinghem, Leulinghem, Mazinghem, Merkeghem, Molinghem, Radinghem, Racquinghem, Recklinghem, Senninghem,

Tatinghem, Verlinghem, Wicquinghem. Bovendien schuilt in de volgende plaatsnamen, die ook alle in noordelik Frankrijk (Artois) voorkomen, zeer denkelik ook nog 'n *hem:* Aeclinghen, Assinghen, Eslinghen, Audinghen, Bazinghen, Berlinghen, Bouquinghen, Halinghen, Hauvringhen, Herquelinghen, Heuringhen, Locquinghen, Lottinghen, Macquinghen, Tinghen, Ouestinghen, Velinghen. — Zoo als men ziet, 't zijn louter zuiver nederduitsche plaatsnamen, al zijn ze hier en daar in spelling wat naar de fransche spelwijze en de fransche uitspraak verdraaid en verknoeid. Ook zijn ze alle gemakkelik te verklaren; d' afleiding, d' oorsprong van al deze namen leit nog al voor de hand.

Wat de lijst van belgische plaatsnamen, op *hem* eindigende, betreft, ook deze komt me verre van volledig voor; trouens, ze wordt daar ook niet voor uitgegeven, en die volledigheid is ook niet noodzakelik. De heer R. noemt slechts de flaamsche *heim*-namen op; maar ook in de brabantsche streken van Zuid-Nederland komen ze voor, zoo als in *alle* germaansche landstreken. Laat ik slechts enkele hier opnoemen. In 't gewest Antwerpen: Bornhem, Berchem, Merxem, Wijnegem, Wommelgem, Oeleghem, Broechem, Hemixem, Edeghem, Itegem. — In Zuid-Brabant: Merchtem, Wolverthem, Beygem, Bellegem, Brussegem, Eppegem, Berthem, Hekelghem, Vossem, Sichem, Op- en Neer-Heilissem, Bautersem, St- Margriets Hautem, Kiezeghem, Betekom, Miskom, Kerkom, Binkom. — In de Henegou: Gislinghem (*Ghislenghien*), Gondreghem, (*Gondregnies*), Houthem (*Houtaing*), Meer-Veeghem (*Mévergnies*), Heidenghem (*Oeudeghien*), Hollenghem (*Ollignies*), Papenghem (*Papignies*), Everghem (*Evergnies*), Fraaihem (*Froyennes*), Markhem (*Marquain*), Ramenghem (*Ramignies*), Liedhem (*Lesdain*), Willemghem (*Gillenghien*). De namen, achter d' oorspronkelike nederduitsche namen tusschen haakjes gesteld, zijn de verknoeide waalsche namen van deze plaatsen. Zie m'n opstel in De Navorscher, »Nederduitsche namen voor uitheemsche plaatsen," XXI, 611 en XXII, 191. — Verder komen nog in zuid-nederlandsch Limburg de volgende heimnamen voor: Stokhem, Brusthem, Corswarem, Rothem, Rekhem, Vleteghem, Cortessem. Eindelik nog Dalhem en Warem in 't land van Luik.

Deze namen zijn slechts bij 'n vluchtig overzicht van een van

Stieler's kaarten afgeschreven. Ongetwijfeld zijn er dus in de brabantsche streken van Zuid-Nederland oneindig veel meer heimnamen als de hier opgenoemde, om van de flaamsche streken, die 'k niet naspeurde, niet te gewagen. En dan nog, hoe vele verkapte heimnamen zullen er nog in deze streken zijn! —

Opmerkelik is 't, dat, terwijl 't oorspronkelike *heim* in den regel, bij de zuid-nederlandsche heimnamen, slechts tot *hem* is versleten, of tot *em,* bij enkele van die heimnamen die in 't oostelike deel van Zuid-Brabant, in den omtrek van Leuven voorkomen, dat *heim* in *om* veranderd is. B. v. Betekom, Miskom, Kerkom, Binkom; dat is: Betingheim, Betinkheim, de woonplaats der afstammelingen van Bete (Bette is 'n nog levende friesche mansnaam, waar talrijke geslachtsnamen en plaatsnamen in en buiten Friesland van afgeleid zijn). Kerkom = Kerkheim, overeenkomende met 't hoogduitsche Kirchheim, dat in Opper-Duitschland veelvuldig voorkomt; alzoo: de kerk-woonplaats, de woonplaats waar 'n kerk is. Binkom is Binninghem, Binninkhem, de woonplaats van d' afstammelingen van Binne, (Benne, Benno), 'n friesche mansnaam, die nog dikwijls in Friesland voorkomt, en even als Bete of Bette, aan talrijke geslachtsnamen en plaatsnamen in en buiten Friesland oorsprong gaf. En Miskom is ongetwijfeld op dezelfde wijze van 'n mansnaam Misse afgeleid, ofschoon 'n mansnaam Misse mij nooit voorkwam; maar natuurlik kan die naam oudtijds toch wel in gebruik geweest zijn. Is dit brabantsche Misse misschien gelijk aan den hollandschen, nog voorkomenden mansnaam Muis, Muus? — Maar met dit Misse kan ik licht missen, en met vooronderstellingen mag men bij 't verklaren van namen niet meer voor 't licht komen.

Ook in andere streken heeft men 't oorspronkelike *heim* tot *om* versleten. Vooral in Gelderland, waar men Deutekom voor Doetinchem, Beusekom voor Beusichem, Ellekom voor 't oorspronkelike Ellingheim of Ellinkheim, Bennekom voor Benning- of Benninkheim (dit geldersche Bennekom is letterlik 't zelfde als 't zuidbrabantsche Binkom en 't oost-friesche Bingum), zeit, en ten deele ook schrijft, enz. In Friesland werd in de vorige eeu d' uitgang *um* van vele plaatsnamen, veelal als *om* uitgesproken. In 't friesch schreef men toen ook wel *om,* b. v. Achlom, Hitsom, Beltsom voor Achlum, Hitsum, Beltsum, Berltsum of Berlikum.

Zelfs zei men wel, met vollen nadruk, Tjom of Tsjom voor Tjum. Zoo luidt 'n volksrijmke waar mee de Friesen d' inwoners van 't dorp Tjum (zie XXVI, 144) plagen:

To Tsjom
Der falle de boeren mei 't skîthûs om.

Dat rijmke is nog bekend en in gebruik en blijft, om den wille van 't rijm op *om*, d' uitspraak der achttiende eeu bewaren. Maar overigens zeit niemand heden ten dage in Friesland Tsjom, maar altijd Tsjum of Tjum, even als Achlum, Hitsum, enz. En toch is hier op, zonderling genoeg, 'n enkele uitzondering. De naam van 't dorp Akkrum wordt nog heden door vele Friesen, maar lang niet door allen, als Akkrom uitgesproken; maar in andere dorpsnamen hoord' ik die *om* voor *um* nooit meer. Dat men oudtijds ook reeds dat *om* duidelik hooren liet, blijkt uit den geslachtsnaam Acronius, die nog te Leeuwarden voorkomt. Die naam is van den dorpsnaam Akkrum afgeleid, even als de geslachtsnamen Hempenius, Winsemius, Schotanus, Wommelius, Terentius, Werumeus, Hagenus, Verdenius, Fledderus, Beilanus, enz. die alle in Friesland voorkomen en ten deele voorkwamen, van de plaatsnamen Hempens, Winsum, (Oude-) Schoot, Wommels, Teerns (in Friesland bewesten Lauers), Wierum (in Friesland beoosten Lauers), Hagen, Werden of Verden (in Friesland beoosten Eems), Fledder en Beilen (in Drente) afgeleid zijn. Maar dat d' eerste man die zich den naam Acronius tot 'n geslachtsnaam formde, van Akkrum juist Acronius maakte en niet iets anders, b. v. Acremius (als Winsemius van Winsum) of Acrumeus (als Werumeus van Wierum), dat bewijst, dunkt me, dat men toen in de zestiende of de zeventiende eeu, Akkrom zei, met duidelik hoorbaar *om*, voor Akkrum.

Deze form *om* voor *heim* komt ook in Engeland voor. De gewone form waarin 't woord *heim* in engelsche plaatsnamen optreedt is *ham;* engelsche plaatsnamen op *ham* eindigende, zijn zeer talrijk [1]). Maar in Holderness, 'n landstreek aan d' oostkust

[1]) Sommige plaatsnamen in Friesland gaan ook op *ham* uit, even als engelsche plaatsnamen; b. v. Drogeham in Achtkarspelen, Blankenham en Ysselham in d' oude Ysselgo, den Ham, Kolham, Blijham in Groningerland, Reithamm in Oost-Friesland, Neuenhamm en Esenshamm in Stadland, Stollhamm in Butjadingerland, Kälberhamm

van Engeland, aan den mond van de Humber, treft men de plaatsnamen Newsom, Rysom en Ulrome aan. Dat zijn friesche formen van *heim*. Holderness is trouens ook, zooals genoeg bekend is en uit sommige zaken nog heden blijkt, 'n bizonderlik friesche volkplanting, 'n landstreek die uitsluitend door Friesen, en niet door Saksen of Anglen bevolkt geworden is. Kwamen de Friesen die 't dorp Rysom in Holderness stichtten, uit 't dorp Rysum in Oost-Friesland of uit Risum in Noord-Friesland. En die welke 't dorp Ulrome in Holderness stichtten, uit Ulrum in Hunsingo? En gaven ze ten gevolge daarvan die oude friesche namen aan hun nieue woonplaatsen? T' is zeer waarschijnlik; zeer denkelik! Zoo iets gebeurt immers nog dageliks in Amerika en Australie, vooral in Noord-Amerika, waar talrijke europesche plaatsnamen (zeer vele ook zonder 't voorvoegsel New) voorkomen, die door d' eerste europesche volkplanters met die namen genoemd werden ter gedachtenis aan hun vorige woonplaatsen in d' oude wereld.

Ook in Noord-Friesland treffen we dien uitgang *om* aan in den naam van 't eiland Amrum (Ammerheim of Amringheim), die door velen, vooral vroeger, steeds Amrom gespeld werd; en zóo ook spreken sommige Noord-Friesen dien naam uit, ofschoon andere Noord-Friesen Amram zeggen. Ook nog in naam van 't dorp Snorom bij Hoyer.

Maar laat mij voet bij stuk houden. — De lijsten van nederlandsche heimplaatsen, van den heer Leendertz, zijn niet volledig. De volgende heimnamen uit 't friesche gedeelte van Nederland dienen tot aanvulling van die lijsten.

In Friesland tusschen Flie en Lauers.

In Leeuwarderadeel:

Wirdum.	Techum.	Hem [1]).

in Ostringen, enz. Maar dit friesche *ham* is 'n gantsch ander woord als *heim*, en staat in geen verband met 't engelsche *ham* in Nottingham, enz. In m'n opstel in De vrije Fries" zal ik dit nader aantoonen.

[1]) Ik denk dat de heer Leendertz dit *hem*, ook in de plaatsnamen Oosthem, Westhem en Sperkhem, en Hem in Drechterland, niet voor 'n verbasterd *heim* wil gelden laten, maar voor *ham* houdt. Zie de noot op bladz. 353. Ik heb daar niet op tegen, en kan 't niet uitmaken of dit *hem* in deze friesche plaatsnamen oorspronkelik *heim* is of *ham*. Voor beide zienswijzen zijn schijnbaar-geldige gronden aan te voeren.

In Ferwerderadeel:

Old-Feudum.

In Oost-Dongeradeel:

Stiem.	Esumburen.	Esumazijl.

In Dantumadeel:

Dantumawoude.	Rinsumageest.

In Achtkarspelen:

Kalebeintum.

In Menaldumadeel:

Ritsumazijl.	Hatsum.	Franjum.

In Baarderadeel:

Bekkum.	Schelum.	Makkum.
Hem.		

In Franekeradeel:

Koum.	Fatum.	Teetlum.
Lutke-Lollum.	Doium [1].	Tolsum.
Yslumburen.	Sitlum.	

In Hennaarderadeel:

Groote-Wierum.

In Wonseradeel:

Beium.	Barsum.	Oosthem. [2]
Koudehuisum.		

In Wijmbritseradeel:

Oosthem. [2]	Westhem. [2]	Sperkhem [2].

In Hemelumer Oldefaart:

Starum (de friesche naam van Staveren).

IN FRIESLAND TUSSCHEN LAUERS EN EEMS (GRONINGERLAND).

In Hunsingo:

Midhallum.	Bokum.	Ernstheem.
Smeersum.	Wierum.	Hekkum.

---

[1]) Doium (Doyem), 'n buurt bij Hitsum, niet te verwarren met Dongjum of Donjum (Donia-heim, Dodinga-heim, de woonplaats der afstammelingen van Dodo, dat is Doede), dat door de Friesen niet veel anders als Doium, met 'n neusklank, uitgesproken wordt.

[2]) Zie de noot op bladz. 352.

In Fivelingo:

Bansum.	Kleine-Wierum.	Dijkum [1]).
Lutje-Bierum.	Blokum.	

In 't Westerkwartier:

Frilum.	Aalsum.	Suttum.

Ter vergelijking en aanvulling der noord- en zuidnederlandsche heimnamen dienen de namen van heimplaatsen uit 't buiten-nederlandsche deel van Friesland hier ook noodzakeliker wijze op genoemd te worden. De volgende zijn me bekend; maar daar zullen er ongetwijfeld meer zijn.

In Friesland tusschen Eems, Weser en Elve, (Oost-Friesland in de ruimste beteekenis van 't woord).

In 't eigenlike Oost-Friesland en Harlingerland:

Ekstum.	Hakstum.	Schirum.
Utwerdum.	Hornum.	Berdum.
Blersum.	Lopsum.	Dunum.
Hattersum.	Damsum.	Sipkwerdum.
Fulkum.	Uppum.	Bochum.
Ochtersum.	Accum.	Holum.
Thunum.	Werdum.	Wallum.

[1]) Dit Dijkum of Dikum, 'n gehucht bij Garshuizen, moet wel onderscheiden worden van Deikum, 'n gehucht bij Pieterburen, gemeente Eenrum, in Hunsingo. T' eerstgenoemde wordt uitgesproken als Dikum, 't laatstgenoemde, op de lijst van den hr. Leendertz verkeerdelik Dijkum gespeld, spreken de hunsinger Friesen uit als Daikum. Er is hier 'n groot onderscheid tusschen ei = ai en ij = i. Ongetwijfeld hebben beide namen niet den zelfden oorsprong. Wat d' oorsprong van Deik in Deikheim of Deikum is, weet ik niet, maar Dijkum (Dijkheim, Dîkheim, Dikeheim of Dikaheim) is niet, zoo als op bl. 146 staat, 'n heim aan 'n dijk, maar 't heim van Dike. De friesche mansnaam Di of Dy of Dye, die nog overal in Friesland voorkomt, heeft Dike als verkleinform, en dit Dike is nog heden, vooral in Oost-Friesland, 'n algemeene mansnaam. Van dezen naam zijn de geslachtsnamen Dikena, Diken, Dijken, Diekena, Dijkema, Dijkama, Dijkma, Dijksma, Dikema, Dikken, die alle in de verschillende streken van Friesland voorkomen, Dikkens (in Holland), Dickens, Dykings, Ditchling, Diceling, Dycing (in Engeland) afgeleid, en tevens de plaatsnamen: Dikeningen, 'n voormalig klooster in Drente, Dikenshoff, 'n sate bij Wirdum in Oost-Friesland; Diken, 'n gehucht bij 't dorp Pakens in Ostringen; en Diekhusen, 'n gehucht bij 't dorp Minsen in Wangerland (de beide laatste in 't Oldenburger Friesland).

Borkum.	Kanum.	Eilsum.
Sirkwerum.	Kringwerum.	Borssum.
Freepsum.	Gandersum.	Grimersum.
Hamswerum.	Jarsum.	Logum.
Loppersum.	Midlum.	Oldersum.
Petkum.	Rorichum.	Pewsum.
Pilsum.	Rysum.	Twikslum.
Uttum.	Middelsum.	Wirdum.
Wibelsum.	Baltrum.	Berum.
Dornum.	Swittersum.	Reersum.
Sigelsum.	Esklum.	Loga-Birum.
Bingum.	Kritsum.	Ditsum.
Hatsum.	Bentumersyl.	Jemgum.
Borgum.	Pogum.	Ammersum.
Brinkum.	Filsum.	

In 't land Stedingen:

Ochtum.

In Butjadingerland en Stadland:

Bekkum.	Sinsum.	Husum.
Schokkum.		

In 't land Ostringen:

Schenum.	Husum.	Rahrdum.
Glarum.	Moorsum.	Westrum.

In Wangerland:

Krildumersyl.	Werdum.	Horum.

In de voormalige graafschap Delmenhorst:

Stenum.

In 't amt Wildeshausen:

Rittrum.	Husum.	Sannum.

In 't land Wursten of Worsaten:

Midlum.	Alsum.	Dorum.
Mulsum.	Ilsum.	

In 't land Oosterstade:

Rekkum.

IN FRIESLAND BENOORDEN ELVE (Noord-Friesland).

In 't land Dithmarschen:

Büsum.

In 't eigenlike Noord-Friesland:

Husum.	Breklum.	Bordelum.
Uphusum (drie maal.)	Dorpum.	Bargum.
Stadum.	Klintum.	Risum.
Karlum.	Gulum.	Böglum.
Dammhusum.	Süder-Lügum.	Toftum.
Benninghusum.	Otzhusum.	Hunwerthhusum.
Sibbershusum.	Ulfhusum.	Ballum.
Forballum.	Snorom.	Klooster-Lügum.
Kringelum.		

Op 't eiland Röm of Romö:

Toftum.

Op 't eiland Sylt:

Tinnum.	Keitum.	Heidum (verdronken).
Archsum.	Morsum.	Rantum.
Hörnum.		

T' eiland Amrum.

Op 't eiland Föhr:

Boldiksum.	Wriksum.	Oevenum.
Midlum.	Alkersum.	Toftum.
Klintum.	Oldsum.	Dunsum.
Uetersum.	Hedehusum.	Fitsum.
Burchsum.	Nieblum.	

Zoo als men ziet, de buitennederlandsche gedeelten van 't aloude Friesland leveren niet minder heim-(um-) namen op als 't nederlandsche gedeelte. En echte, zuiver-friesche plaatsnamen zijn dat alle; alle zijn ze soortelik geheel de zelfde namen, ja dikwijls letterlijk aan elkander gelijk. Zoo komt de naam Midlum wel vier malen in de verschillende streken van Friesland voor; de naam Husum (of Huizum op z'n hollandsch) nog vaker. Wirdum, Werdum, Loppersum, Wierum en Werum, Bierum en Berum, Rysum, Bekkum, Beium, Winsum, Hatsum, enz. even eens herhaalde malen, zoo wel in Noord- en Oost-Friesland, als in de nederlandsche gedeelten van Friesland.

Ten slotte nog enkele aanmerkingen. Vooraf dien ik te zeggen dat ik 't, wat de verklaringen der germaansche plaatsnamen in 't algemeen, maar vooral der nederduitsche en friesche heimnamen

in 't bizonder aangaat, volkomen eens ben met den heer Leendertz, waar deze geleerde taalkundige zeit dat in plaatsnamen met heim samengesteld, 't eerste gedeelte van die namen in de meeste gevallen 'n personennaam is. Dat geldt vooral in hooge mate van de friesche plaatsnamen, en niet alleen van de friesche heimnamen, maar evenzeer van die friesche plaatsnamen die op *ens* of *ns* en die op *wert* of *wart* eindigen. En zoo is 't ook met de flaamsche heimnamen. Inderdaad moeten ook dezen in den regel van mansnamen afgeleid worden, en de heer Lanssens, wiens werk door den heer Roos aangehaald wordt, slaat dus wel degelik den spijker op den kop, waar-i de plaatsnamen Belleghem, Alveringhem, Sysseghem, Tichem of Tiedeghem, Maldeghem, Oedelem, Iseghem, van mansnamen afleidt. Ongetwijfeld schuilen in deze plaatsnamen de mansnamen Belle; Alf of Alfert (Alfred); Syds of Sies; Tiede; Malt of Melt, Melle; Oedele, Oede, Ude; en Ise, Isebrand, IJsbrand. Aan 'n Flaming of anderen niet-frieschen Nederduitscher van den tegenwoordigen tijd mogen deze mansnamen zeer vreemd, vast onmogelik voorkomen, in de verschillende streken van Friesland zijn ze alle nog ten huidigen dage in gebruik. 'N Fries herkent in de genoemde flaamsche plaatsnamen terstond de personennamen, hem zoo bekend en eigen, waar die plaatsnamen van afgeleid zijn.

Ja, maar Friesland is geen Flaanderen! zal men mij tegen voeren. Hoe komen friesche personennamen in flaamsche plaatsnamen?

O, de eigenaardige personennamen die tegenwoordig als bizonderlik-friesche namen gelden, zijn oorspronkelik alle algemeengermaansche namen, die onder alle germaansche volksstammen, en dus ook onder de Flamingen, in gang en zwang geweest zijn. En juist in Flaanderen zijn deze oude namen langer in stand en in gebruik gebleven als in eenig ander nederduitsch land, Friesland natuurlik, waar die namen nog heden in volle gebruik zijn, uitgezonderd. En nog heden komen zeer vele van deze oudgermaansche personennamen voor in 'n afgelegen en afgesloten deel van Flaanderen, in Fransch-Flaanderen namelik. Zie hier over m'n opstel »Friesche namen in Frankrijk", in »de Navorscher" XX, 251.

Belleghem is Bellinghem, Bellinge-heim, dat is: de woonplaats der afstammelingen van Belle, van 'n man die Belle heette. Want die *gh* in Belleghem en dergelijke flaamsche plaatsnamen is geens-

zins, zoo als op bl. 126 gezeid wordt, 'n versterking van den *h* van *hem*, maar ongetwijfeld, gelijk op bl. 145 ook beweerd wordt, 'n overblijfsel van den lettergreep *ing*, die oorspronkelik in deze namen voorkwam, en in sommige (Alveringhem, Maninghem, Bainghem, Tetinghem) nog heden gesproken en geschreven wordt. — Alveringhem is de woonplaats der afstammelingen van Alfert; Sysseghem, Tichem, Maldeghem en Iseghem zijn de woonplaatsen der afstammelingen van Syds, van Tiede, van Malt en van Ise. Maar Oedelem is slechtweg Oedele-hem, de woonplaats van Oedele (Oedele is 'n zoogenoemde *koseform* van Oede of liever Ude, Udo); hier is de plaatsnaam niet geformd van den naam der *afstammelingen* van Oedele, van den naam der Oedelingen, maar van den naam van den man zelven: In 't andere geval zou dat dorp waarschijnlijk nu Oedelghem hieten.

Al deze zeven mansnamen, en eveneens de friesche personennamen die ik hier beneden, bij de verklaring der andere flaamsche plaatsnamen, nog aanvoeren wil, formen den wortel van talrijke geslacht- en plaatsnamen, zoo wel in als buiten 't hedendaagsche Friesland. 't Zou hier te veel ruimte wegnemen, zoo ik die alle hier wilde opnoemen en aantoonen. Tot voorbeeld, en tot staving van m'n beweren dat deze flaamsche plaatsnamen wel degelik van personennamen geformd zijn, wil ik de geslachtsnamen en plaatsnamen, van den mansnaam Belle, in verkleinform Belke, opnoemen. Geslachtsnamen: Bellema, Belma, Belsma, Belsema, Belkema, Belkinga, Bellinga in de verschillende streken van Friesland voorkomende; Bellinge in Drente; Bellink in Twente; Bellinckhaus te Osenbrugge in Westfalen. Plaatsnamen: Bellingawolde (dat is het woud der afstammelingen van Belle, even als 't flaamsche Bellinghem het heim der afstammelingen van Belle is), 'n dorp in 't Oldamt, Bellingaweer 'n gehucht bij Winsum in Hunsingo; Bellinkhof, 'n havesate en 'n gehucht bij Wierden in Twente.

Even als nu van de plaatsnamen Belleghem, Oedelem, enz. aangeduid is, zoo moeten ook d' andere flaamsche heimnamen, door den heer R. opgenoemd, zonder twijfel van personennamen afgeleid worden. De verklaring der plaatsnamen Maninghem, Berthinghem, Aadinghem, Inghem, Bainghem, Elinghem, Looyinghem, Ardinghem, Herdinghem, Bouvelinghem, Tetinghem, Hondeghem,

Ellinghem, Snelleghem, Beernem, Werkhem, Wulveringhem, Vinckhem, Rolleghem, Ledeghem, Eeghem, Caneghem, Emelghem, Dyghem Galleghem, Anseghem, Berchem, Waereghem, Adeghem, Elverdinghe, Ettelghem, Leffinghem, Leekem, Marckeghem, Reninghem, Tilleghem, van de personennamen Mane of Manne, Bert (en niet Bertinus), Ade, Ine, Baie, Ele, Loi, enz., enz. leit althans letterlik voor de hand. Al deze mansnamen, met de daar van afgeleide geslachts- en plaatsnamen, zijn nog heden in de verschillende streken van Friesland in overvloed te vinden. Maar dit alles aan te toonen, kost hier te veel tijd en ruimte; in m'n opstel in »De vrije Fries" zal ik 't bewijzen. Maar toch, laat ik er 'n paar van die flaamsche plaatsnamen, die door hun form nog al licht tot andere verklaringen aanleiding geven kunnen, uitpikken; b. v. Vinckhem en Marckeghem. 'T eerste is niet (zie bladz. 129) vinkenhuis, vinkenwoning; ach neen! d' oude Flamingen, die reeds voor duizend jaren dezen naam formden, bouden nog geen vinkenhuizen, geen volières. En zoo ze 't ook al deden, dan zouden ze nog hun woonplaats daar niet naar genoemd hebben, want ze waren niet onzinnig. Neen, maar Vinckhem is Finkhem, Finkeheim, de woonplaats van Finke; en Finke is 'n mansnaam, nog in Friesland levende, 'n verkleinform van Finne, Fenne of Fene. En van dezen mansnaam komen de volgende geslachts- en plaatsnamen: Feninga, Veeninga, Venema, Fenema, Fennema, Vennema, Veenma, Vinnema, Fingia (dat is saamgetrokken uit Finninga), alle in de verschillende streken van Friesland; Vening, Fening, Veening, Veenesz, Finken, Vinken, in andere streken van Nederland; Finning en Finching in Engeland. Verder de plaatsnamen: Finkum, dorp in Leeuwarderadeel; Finkega, dorp in Stellingwerf; Fingia-state te Herbaium in Franekeradeel; Finkenburg, gehucht bij Nenndorf in Harlingerland; Finkenburg, gehucht bij Esenshamm in Butjadingerland; Finkenburg, gehucht bij Golzwarden in Stadland; Finkenburg bij Wüppels in Jeverland; Finningham in Suffolk in Engeland.

En zoo is 't ook met Markeghem. Dat woord beteekent niet »woning aan de mark of grens", en evenmin »woning van den mark- of grensgraaf" (zie bl. 131); in dat geval zou 't Markhem moeten wezen, zoo die samenvoeging al bestaanbaar ware. Maar

't is Markeghem, dat is Markinghem, Markingeheim, de woonplaats der Markingen of afstammelingen van Mark; en deze mansnaam Mark is niet de zelfde als de naam van den evangelist Marcus of van den een of anderen romeinschen Marcus, neen maar Mark, Marke is 'n verkleinform van Marre, 'n naam, die behalve in dit flaamsche Markeghem, nog leeft in de geslachtsnamen Marringa, Marrenga, Meringa, Marema, Marrema, die allen in de verschillende streken van Friesland voorkomen; Merens en Mering, elders in Nederland. En in de plaatsnamen Marrum, 'n dorp in Ferwerderadeel; Marum, 'n dorp in 't Westerkwartier; Marsum, dorp in Menaldumadeel; Marsum, dorp in Fivelingo; Marwert, 'n sate bij Lollum in Wonseradeel; Marwert, 'n sate bij Wirdum in Leeuwarderadeel; Merum, gehucht bij Loppersum in Fivelingo; Mehringsburg, sate bij Waddewarden in Ostringen. In Engeland: Mering in Nottingham; Merrington, in Durham; Marrington, in Salisbury. In Frankrijk: Marigny, dat in Burgundië, Champagne, Poitiers, Orleannais, Isle de France, Bourbon, Normandië, Franche-Comté, enz. herhaalde malen voorkomt; Merigny in Poitiers, Meeringes in Champagne, Maragny in Burgundië enz. enz.

Ten slotte zegt de heer Leendertz, dat de naam van 't dorp Kruishoutem of Cruyshautem zeker van jonge dagteekening is, en den naam Godveerdighem niet te verstaan. 'T komt me voor, dat Kruishoutem niet is Kruishout-heim, maar Kruis-houtem of Kruis-Houtheim. De naam Hautem of Houtem of Holtem of Holtum komt zeer dikwijls in de verschillende landstreken van Neder-Duitschland voor, even dikwijls als de 't zelfde beteekenende namen Holzheim of Waldheim in Opper-Duitschland; en deze naam kan van hooge oudheid zijn en is dit ook in den regel. Ook in de zuidnederlandsche gewesten leit menig Hautem en Houtem, en om verwarring in deze namen te voorkomen, heeft men bijnamen aan deze namen gehangen; b. v. St- Margriets Hautem in Zuid-Brabant, omdat de kerk van dat dorp aan St. Margriet gewijd is. Zoo ook Kruis-Houtem of Cruyshautem, omdat de kerk van 't dorp aan 't heilige kruis gewijd is? of naar 't een of ander kruisbeeld, dat daar bizonder in 't oogvallend opgericht is?

En is Godveerdighem niet Godveerdinghem, de woonplaats der Godveerdingen of afstammelingen van Godveert, Govert, Gott-

fried? Maar met Hemelveerdighem weet ik ook geen weg. De afleidingen van Godveerdighem en Hemelveerdighem, op bladzijde 131 voorgesteld, komen me veel te gezocht en te gekunsteld voor.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Heim. Bij het geven van mijne lijsten (bl. 135 en verv.) zeide ik dat zij verre van volledig waren, en noodigde onze medewerkers uit ze aan te vullen. Zeer aangenaam is mij daarom de nalezing door den heer Winkler gegeven, en niet minder de uitvoerige lijst van heim-plaatsen in Oost- en Noordfriesland, die hij mededeelt. Omtrent een paar kleinigheden in zijn opstel vergunne hij mij eene opmerking.

Hij vraagt of de naam Misse, dien hij in Miskom vindt, dezelfde is als de in Noordholland nog voorkomende Muis, Muus. Ik acht het met hem waarschijnlijk, dat wij in dezen plaatsnaam eenen eigennaam Misse moeten zoeken. Messinc wordt door Graff, Sprachsch. II. 875, als persoonsnaam opgegeven. Waar hij dien gevonden heeft, blijkt niet. Graff, die anders bij elk woord de plaats aanwijst, waar hij het aantrof, doet dat bij eigennamen niet, wat jammer is: want bij eigennamen, vooral indien zij zelden voorkomen, willen wij wel weten in welken tijd en in welk deel van Duitschland zij te huis behooren. Doch Muus is zeker met dit Messe of Misse niet verwant. Enkele malen, het is waar, vindt men dezen naam door Noordhollanders *Muis* gespeld. Doch dit is eene belachelijke spelling, uit misverstand ontstaan. Zij doet mij denken aan het antwoord, dat een vriend van mij ontving, toen hij van IJlst naar Woudsend wandelde. Hij zag op eenen kleinen afstand het dorp Heeg liggen en, in die streek niet bekend, vraagde hij eene vrouw, die hem tegenkwam, hoe het dorp heette. Zij, hem aan zijne spraak voor eenen Hollander herkennende en zich nu ook in het Hollandsch willende uitdrukken, antwoordde: »dat dorp heet Hoog". De meeste Friezen evenwel zouden zoo niet geantwoord hebben: daartoe hooren zij te goed het onderscheid, dat er is tusschen de uitspraak van *Heeg* en *heag*. Even weinig als *Heeg* met *heag*, heeft *Muus* met eene *muis* gemeen. Het is ook iets anders dan de lange *u*, wat men in Muus hoort, wanneer deze naam duidelijk en goed uitgesproken wordt. Muus komt van

Bartholomeus: hiervan maakte men *Bartholomewis*, bij verkorting *Mewis* (verg. *Mattheus*, *Matthewis*, *Thewis*). De w waar eene latere lettergreep van het woord mede begint, wil gaarne aan den voorafgaanden klank iets van zijne natuur mededeelen. Zoo veranderde *Mewis*, of zoo als het veeltijds uitgesproken wordt, *Miewis* in *Muwes*, en dit, snel uitgesproken, wordt *Mues*, *Muus*. Op dezelfde wijze wordt *Diewertje* in Noordholland *Duwertje* en *Sieuwtje*, *Suwtje*, *Suutje*.

Wanneer de heer Winkler zegt, dat niemand heden ten dage in Friesland *Tsjom* uitspreekt, maar altijd *Tsjum*, dan zegt hij te veel. Ik heb nog meermalen in Friesland *Tsjom* hooren uitspreken. En inderdaad in dezen, meer dan in de overige heim-namen, is de *o* op hare plaats. *Tjum* zal *Tjommeheim*, het heim van Tjomme zijn. De varianten in den Tegenw. staat der Vereen. Nederl. dl. XIV, bl. 455 opgegeven, *Tzumga*, *Tzumgum* (d. i. *Tjommega*, *Tjommingheim*), bewijzen dat. — Dat *Akkrum* door sommige nog met *o* uitgesproken wordt, daaraan brengt misschien de *r*, die den klank voorafgaat, iets toe. Misschien — zeg ik; want dikwijls zeker is het aan toevallige omstandigheden te wijten, dat in dergelijke gevallen de toonlooze vocaal meer naar o of naar u of naar e trekt. Vinden wij b. v. niet zeer digt bij elkander Gorkum, Heukelom en Kedichem, het eerste met u, het tweede met o, het derde met e uitgesproken? En daar volgens den heer Winkler nog in de vorige eeuw de uitgang van vele plaatsnamen in Friesland als *om* werd uitgesproken, kan de familienaam Acronius niet als bewijs dienen, dat in den naam Akkrum de *o* duidelijker gehoord werd dan in andere plaatsnamen, want het van dezen naam afgeleide adjectivum *Acronius* is veel onder. Joannes Acronius was in het begin der 17e eeuw professor te Franeker, en de predikant Ruardus Acronius leefde en werkte reeds in de 16e.

De heer Winkler kan wel gelijk hebben, als hij beweert, dat wij bij Dikum in Groningen niet aan eenen dijk, maar aan den mansnaam Dike moeten denken. Maar ik blijf zwarigheid maken om Oosthem en Westhem tot de heim-plaatsen te rekenen. Mij dunkt, de Hemdijk, waarnevens beide dorpen liggen, wijst op eenen anderen oorsprong.

Dat Markeghem beteekent eene woning aan de mark of grens, of van den mark- of grensgraaf, geloof ook ik niet. Maar de heer

Winkler spreekt toch wat stout, als hij zegt, dat Mark, Marke in dezen naam de verkleinvorm is van Marre. Het is wel mogelijk; maar even goed kan de oorsprong een andere zijn. Het kan namelijk verkorting zijn van eenen naam met *mark* zamengesteld, Markward of Markfrîd.

Toen ik mijn artikel over heim na het afdrukken overzag, stond ik er verwonderd over, dat ik, terwijl ik het schreef, met de namen Godveerdighem en Hemelveerdighem geen weg had geweten. Zij zijn toch vrij duidelijk. Godveerdighem is, zoo als de heer Winkler te regt verklaart, de woning der afstammelingen van Godfried. En Hemelveerdighem? — mogen wij aannemen, dat als bij meer andere woorden de h voorgevoegd is, dan ligt de verklaring voor de hand: woning der afstammelingen van Amalfried of Emilfried. Ik moet hier echter herhalen wat ik vroeger zeide, dat de afleiding van eenen plaatsnaam, al is er veel dat haar aanbeveelt, ja al schijnt zij vrij zeker, toch altijd gissing blijft, zoolang wij den ouden naam van het woord niet kennen.

P. LEENDERTZ WZ.

VRAGEN.

Queernen en dwanckmolens. Volgens placaat van 17 febr. 1573 bezat Filips II van Spanje in Gelderland »dwanckmolens". Zijn dat molens, waar de landman *verpligt* was zijn koren te laten malen? Hij verbood den landlieden het gebruik van »onbehoirlicke queernen", waardoor hij in zijn gemaal grootelijks benadeeld werd. Zij mochten alleen kleinere queernen gebruiken voor gort en scharbiers-malt (wat is dit?); weshalve het aantal queernen bij de rekenkamer te Arnhem opgegeven, en op het misbruik van deze naauwkeurig toegezien worden moest. Waren *queernen* handmolens voor het malen van graan? En staat dit woord met het bekende *kern* of *karn* in verband? De woordenboeken geven op: *dwangmolen* = gemeentemolen (oudtijds ten platten lande), en *kwern* = handmolen. J. ANSPACH.

[Scharbier is een zeer dun bier.]

Fidibus. Men heeft mij verteld, dat deze benaming van een strookje papier, hetwelk, ontvlamd zijnde, voornamelijk dient om pijp of sigaar aan te steken, ontleend is aan de leus »Fidelibus Fratribus", welke vermeld stond op de biljetten van toegang tot een geheim rookgezelschap te Weenen, nadat het rooken aldaar van regeringswege was verboden geworden. Die toegangbiljetten werden dan in de vergaderingen der rookers tot straks genoemd einde gebezigd. Is dit zoo? Wanneer en naar aanleiding van welke omstandigheden werd dit verbod uitgevaardigd? Was het in Oostenrijk algemeen? Of beperkte het zich tot Weenen?

J. ANSPACH.

[Vgl. Nav. IV, bl. 40.]

Spreekwijze. Hij is om zeep. Hij is den hoek om. Men vraagt naar den oorsprong van deze triviale uitdrukkingen. Op de Veluwe zegt men schertsenderwijze van een doode: *Hii is noar Piipenbroek*, maar men weet evenmin waarom. Moge 't eene 't andere ophelderen.

A.

[Zoo lang iemand met ons in dezelfde straat of in dezelfde laan is, blijven wij hem zien; maar gaat hij den hoek om, dan verliezen wij hem uit het oog. *Hij is den hoek om* beteekent dus, hij is niet meer zigtbaar, hij is weg, welk laatste gezegde wij ook gebruiken om te kennen te geven dat iemand overleden is.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Enkele genealogische gegevens naar aanleiding van sommige nederbetuwsche grafschriften, vermeld in Nav. XXVI, 62–69.

I. *Van Brakell.*

a. Rijswijksche tak.

Floris van Brakell tot den Brakell (huizinge te Rijswijk), drost ter Lede (onder Kesteren), † febr. 1649, begraven te Kesteren,

liet uit zijne vrouw Geertruid Bentinck, Karelsdr. ex Antonetta van Delen, verscheidene dochters na, en één zoon:

Dirk van Brakell tot den Brakell, stichter der graftombe [1]) in de kerk te Rijswijk (Nav. XXVI, 65), gehuwd met Justina (Josina) van Borsele tot Geldermalsen (geb. in 1654, † 15 aug. 1691). Hij († 29 april 1723) had deze zes kinderen:

1. Floris Adriaan v. Br. tot den Brakell, in 1699 en 1703 schepen van Tiel, richter en dijkgraaf van Tiel en Zandwijk, burgemeester van Tiel, † 1723; geh. m. Margaretha Gijsberta van Steeland, Philipsdr., vrouwe van Vredestein (huizinge onder Ravenswaai) en Grijsoort, in 1742 nog in leven.
2. Gerrit v. Br., † ongehuwd.
3. Jacob v. Br., tr. Maria Catharina van Borsele van der Hooge, Adriaans tot Geldermalsem dr. ex Geertruid van Welderen.
4. Dirk Joost v. Br., † ongehuwd.
5. Karel Philip v. Br. (dood in 1730), geh. m. Wilda van Wijhe, Otto'sdr. tot Echteld ex Seina van Delen, bij wie Albertina Clasina v. Br., 10 sept. 1727 geh. m. Willem Hendrik van Borsele, heer tot Geldermalsem († aug. 1746). Zij was dood in 1742.
6. Jacoba v. Br., † ongehuwd.

Kinderen van Jacob v. Br. en Maria Catharina van Borsele:

1. Dirk v. Br., kolonel onder 't regiment mariniers van Douglas.
2. Philip Jacob v. Br., afgevaardigde ter vergadering der Algem. Staten wegens de prov. Zeeland.
3. Jacob Dirk v. Br., in 1766 richter van Tiel, geh. m. Seina Alexandrina van Neukirchen genaamd Nijvenheim.
4. Alexandrina v. Br.
5. Jacoba Wouterina v. Br.

Zoon van Floris Adriaan v. Br., geh. m. Marg. Gijsb. van Steeland:

Diderik Louis van Brakell, in 1735 richter en dijkgraaf van Tiel en Zandwijk, † 12 mei 1761, geh. sept. 1732 met Jacoba Wouterina de Lange, waarbij:

---

[1]) Wordt hij aldaar richter van Tiel genoemd, hij schuilt derhalve achter den Lodewijk v. Br., die in 1675 voorkomt op de lijst der rigters in de Beschrijving v. Tiel, van mr. E. D. Rink, bl. 311; zoodat laatstgenoemde zich in den voornaam vergiste.

1. Margaretha Gijsberta v. Br., ged. te Ravenswaai 3 julij 1742, geh. jan. 1757 te Tiel met mr. Izaak Steven van Delen tot Schonenburg, van wien (in 1773 buitenslands jammerlijk omgekomen), gescheiden zijnde, zij hertrouwt met Nicolaas Hans Willem van Delen, heer van Druten, Over- en Neder-Asselt enz., amptman, richter en dijkgraaf van Maas-Waal († 1793).
2. Floris Adriaan v. Br., amptsjonker en heemraad van Nederbetuwe, geh. in 1768 met Huberta van Hulst te Tiel.
3. Gijsbert v. Br., jong gestorven.

Kinderen van Jacob Dirk v. Br., geh. m. Seina Alexandrina van Neukirchen genaamd Nijvenheim:

1. Marthe Adriaan Jacob v. Br., geb. 2 jan., ged. 9 jan. 1785.
2. Frederik Louis Willem v. Br., geb. 8 april 1788 op Hoeckenburg te Rijswijk (Nederbetuwe), had bij zijn doop 20 april tot peter prins Frederik, broeder van koning Willem I, en tot meter diens zuster, prinses Louise. Hij was ridder der Duitsche orde, balije van Utrecht, werd later kommandeur dier orde, en had als zoodanig den titel van kommandeur van Schoonhoven. Woonde op den huize den Eng te Lienden, dat hij in 1829 in deszelfs tegenwoordigen staat bracht, en huwde 9 junij van dat jaar Albertina Frederika Clara Johanna van Neukirchen genaamd Nijvenheim (geb. 4 sept. en ged. 23 sept. 1804 te Nijmegen, dr. van Jacob Hendrik en Margaretha Jacoba van der Dussen). Overleed 11 aug. 1865 op zijn landgoed den Eng, en is aldaar met grafteeken bijgezet, terwijl hij zijne huizinge en vaste goederen te L. vermaakte aan de bewoners der buurschap Meerten aldaar.
3. Maria Alexandrina Philippina Catharina v. Br.
4. Diderika Fortunée, geb. op Hoekenburg 5 maart, ged. 10 maart 1782, ten doop geheven door jonkvrouwe Louise Francelina Sophia van Nijvenheim.

Kinderen van Floris Adriaan v. Br. en Huberta van Hulst:

1. Diderik Louis v. Br., geb. in 1768, heer van Vredestein, Over- en Neder-Asselt, heemraad van Nederbetuwe, huwt 1 Maria Alexandrina Philippina Catharina v. Br., dr. v. Jacob Dirk en Seina Alexandrina v. Neukirchen, 2 hare zuster

Diderika Fortunée v. Neukirchen. Hij † 27 dec. 1852 te Arnhem.

2. François Gijsbert v. Br., geb. te Ravenswaai 5 maart 1772. Zoon van Diderik Louis v. Br., en van Diderika Fortunée v. Neukirchen:

Louis Eugène v. Br., geb. te Nijmegen 23 aug. 1806, heer van Vredestein, heemraad van Nederbetuwe, lid van den gemeenteraad te Maurik, 16 junij 1865 ongehuwd overleden.

b. Liendensche tak (in de rechte lijn):

Johan van Brakell (Cornelisz. ex Margaretha thoe Boecop) tot Kermestein, gehuwd 17 julij 1550 met Johanna van Meerten (tot Ingen), Dirksdr. ex Berta van Eck. Hij † 8 julij 1580, zij † 22 april 1600. Zoon:

Lodewijk v. Br., tr. met Catharina Tempier (uit den lande van Luik † 1600) [1], waarbij:

Johan v. Br., gouverneur van 't fort Nassau op de Voorn, gecompareerd als ouderling van wege dat fort op de prov. geld. synode van Nijmegen (23—26) julij 1628, tr. in 1615 Henrika Millink, Jansdr. ex Maria Baek, waarbij:

Johan v. Br., raad des vorstendoms Gelre en graafschaps Zutfen, gecommitteerde ter vergadering der Staten Generaal, in 1649 »beginnende drossaard," 16 oct. 1651 op den huize Lede aangesteld tot drost van Lede, Oudewaard, Lienden, Ommeren, Eck en Maurik, † 1680, tr. 13 mei 1644 Dorothea de Bar (Baerth) tot Noortwijck [2], waarbij:

Lodewijk v. Br., geb. 31 maart 1646, luitenant kolonel, richter van Tiel in 1675 (mr. E. D. Rink, Beschr. v. Tiel, bl. 311), tr. Maria van Lier, Frederiksdr., waarbij:

Johan Frederik v. Br., in 1692 drost van Lede, Oudewaard en Lienden, richter van Lienden en de Marsch, majoor van een regiment te voet, † ongehuwd te Arnhem 18 maart, begraven in den familiekelder in de kerk te Lienden 24 maart 1714.

---

[1]) Hij hertrouwde eerst met Judith van Beynhem, daarna met N. N. Ruysch.

[2]) Hertrouwd 19 junij 1659 te Deurne met Maria Louise van Lier, Willemsdr. tot Oosterwijk, vrouwe tot Maalstede, Capelle en Heerjansdam, weduwe van Peter van Tuyl van Serooskerken tot Maalstede.

De huizinge Kermestein te Lienden ging toen over op Abraham de Pagniet, echtgenoot van Dorothea Henriette v. Br., Johan Frederiks zuster.

II. *Van Meerten.*

Johan van Meerten, reed des zaterdags, op palmavond 1407 met den heemraad van Nederbetuwe naar Roozendaal, »ghelijc hem mijn genadighe here (Reinald IV, hertog van Gelre) had doen scriven, roerende van der sake tusschen Otten van Wij ende Willem van Ysenderen, dat voir mijns Heren ghenaden te rechtveerdigen waren" (vgl. van Hasselt, Roozendaal, bl. 114).

Willem Zuermont van Merten, 2 aug. 1432 schepen van Tiel (Rink, Beschrijving enz., Bijl. F, bl. 5).

Jan van Merten Pelgrimszoon, is één der twaalf ridders, die in dienst van hertog Arnold van Gelre binnen Culemborg gelegen hadden, en 10 aug. 1472 beloven, zich te zullen houden aan het bestand, alsnu tusschen Gerard, heer van Culemborg, en de aanhangers van Adolf van Gelre gesloten (Nijhoff, Oorkonden, IV, n°. 527).

Dirk van Meerten (Merten) is een uit het viertal gevangen edelen, die bij het verdrag van 25 april 1494 tusschen hertog Karel en Frederik van Egmond, heer van IJsselstein met zijn zoon Floris voor den halven losprijs worden ontslagen (Nijhoff oorkonden, VI, 1, n°. 108).

Johan van Meerten, maarschalk des overstichts van Utrecht, geeft 18 maart 1506 vrij geleide aan de raden van hertog Karel nevens gedeputeerden der vierendeelen van Gelderland (ibidem, VI, 1, n°. 547).

Cornelis van Meerten, bezegelt van wege de ridderschap van Utrecht, mede den brief, waarbij de drie staten des nederstichts van Utrecht 16 april 1528 verklaren, Frederik graaf van Beichlingen voor ruwaard en beschermer te begeren (ibidem, VI, 2, n°. 1468, vgl. Nav. XXVI, 89).

Ernst van Meerten, kommandeur van St. Jan te Buren, voor wien Emöt van Buchell 28 febr. 1532 een transportbrief (opgenomen in Nav. XXV, 523) bezegelt, waarbij de kinderen van Koen Wesselsz. aan Aart Goertz. een perceeltje lands te Erichem (bij Buren) opdragen.

Gerrit van Merten, gehuwd met Gertruid van Loon, heeft tot dochter:

Margaretha van Merten, geb. in 1524 in 't sticht van Utrecht, † 1602, vrouw van Cornelis van Assendelft, geb. in 1540, heer van Goudriaan, dat hij aan den heer van Schagen overdraagt, † 1600 op den huize Asschenburg.

Hillegonda van Meerten, dochter van ..... en (volg. sommigen) van Amerongen (d'Ablaing, Rp. v. Veluwe, bl. 182) gehuwd met Albert van Leeuwen, Hermansz. ex .... van Welij (d' Abl. bl. 182), te Rijswijk (Nederbetuwe).

Catharina van Meerten, getr. m. Gijsbrecht van Landscroon, heeft tot dr. Petronella van Landscroon, vrouw van Arent van Zuylen van Nyvelt, heer van Geerestein en Teckop, lid der ridderschap van 't Sticht († 23 maart 1623, begr. te Utrecht).

Jan van Meerten, collator der vicarie St. Crucis in de kerk te Lienden, wien Maria Pelgroms [1]) het recht op de tot die vicarie behoorende, in de kom des dorps gelegene, en nog onder dezen naam bekende, Olieakkers betwistte, doch die door het Hof van Gelderland zich 24 julij 1619 in zijn recht gehandhaafd zag (vgl. Registers op 't archief van 't voormalig hof van Gelre, bl. 57).

De familie van Meerten stichtte in der tijd ook eene vicarie St. Agathae in de kerk te Avezaat, en het hof van Gelre vergunde 13 julij 1616 aan Johan van Meerten Ewoutsz. tegenover de weduwe van Johan van Meerten, dat hij, als zijnde een der oudsten van den stam der stichters, iemand tot die vicarie aan het hof zou presenteeren (ibid. bl. 51).

Joffr. Margrieta Suermont van Merten, eerste vrouw van den erntfesten Herman Wtenweerde, scholtus tot Maurik en Eck

---

[1]) Aldus de straks in den tekst aan te halen „registers". Ik vermoed dat met dit „Pelgroms" bedoeld wordt „Pelgroms dochter" (van Meerten), wijl kort te voren (in 1616) tusschen leden der familie van Meerten ook reeds verschil over recht op vicarie had bestaan. De naam „Pelgroms" als geslachtsnaam kwam ons in de nederbetuwsche actenboeken tot dusver nergens voor. Daarbij ontmoeten wij reeds in 1472 eenen Jan van Merten Pelgrimszoon. 't Kan echter ook zijn, dat deze Jan van Meerten één persoon is met den straks te noemen Johan van Meerten Ewoutsz., en dat Maria Pelgroms de weduwe was van den daar vermelden anderen Johan v. M.; doch dan bevreemdt het, dat Maria Pelgroms niet nader is gekwalificeerd in overeenstemming met den omslachtigen stijl van dien tijd.

[hertrouwd 6 nov. 1664 met Petronella de Kemp, weduwe van Anthonis Aarts Haek, (trouwboek v. Maurik)].

Jhr. Everhard Godfried van Meerten, gehuwd in 1660 te Maurik met Elisabeth van Golstein (begraven 10 jan. 1665 te Maurik in de kerk op het hooge koor) Ten overstaan van hen en de twee andere jonkers van Maurik, Jacob en Bernard van Zuylen van de Natewis, is de oudste voorhanden kerkrekening gedaan, loopende van febr. 1657 tot febr. 1659. Naar hem is hoogstwaarschijnlijk nog tegenwoordig een perceel gronds te Maurik, Joncker van Meertenspoort genaamd, en heeft de poort vóór zijn woonverblijf vermoedelijk langer bestaan, dan de woning zelve. Hij was dood in 1673.

Leonardus van Meerten, s., min. cand. in 1755, pred. te Arkel, van waar hij in 1780 naar Koudekerke vertrok. Zijn zoon,

Hendrik van Meerten, in 1788 s. s. theol. stud., ex pago Arkel Batavus, werd eerst pred. in de Bedijkte Schermer, en in 1798 te Gouda (vgl. Nav. XII, 374, 307).

Meerten is eene buurschap onder Lienden (Nederbetuwe), waar men ook nog de Meertensweide heeft, door J. van Wijk Rz. in zijn Aardrijksk. Woordenb. (1821) een »Nederl. dorpjen, kwart. Tiel" geheeten. Het is echter nooit een afzonderlijk dorpje geweest.

III. Gerrits.

Peter Gerritse, in 1576 praesentie- of kapittelheer der St. Maartens kerk te Tiel (Rink, a. w., 2e Bijlage 1847, bl. 82); vermoedelijk dezelfde, die als

Peter Gerits, met andere geestelijken, op last van Dirk Vijgh, heer tot Soelen, scholtus van Tiel, voor den raad ontboden werd wegens »Paepsche stoutigheden", en 11 jan. 1592 de christelijke reformatie bezwoer, om den kerkdienst te kunnen blijven waarnemen (ibid. bl. 19). Vermoedelijk dezelfde, die in 1601 ten huize van den amptman Jacob Mom in den Achterweg te Tiel de mis bediende (ibid. bl. 20), zoodat hij in 't geheim roomsch bleef.

Johanna Gerrits (Gertsdochter), weduwe van Steven van Essevelt, † 16 april 1603, met grafzerk en wapen begraven in de kerk te Eck.

Peter Gerrits, luitenant der burgerij te Tiel, wegens remonstrantschgezindheid 20 aug. 1620 als zoodanig ontslagen, terwijl

Jacob Gerrits toen voor het eerst werd aangesteld tot kapitein (ibid. bl. 76, noot).

IV. Van Essevelt (Estvelt) is een geslacht afkomstig van Veluwe, waar men onder Barneveld de buurschap Esveld aantreft.

Hertger van Estvelt wordt in 1425 vermeld op sommige claringen van Veluwe. (d'Ablaing, bl. LXIX).

Berruw van Estvelt, wien hertog Karel van Gelre 9 febr. 1518 den landtol ter Schuer in het ambt van Barneveld in pacht geeft (Nijhoff, Oorkonden, VI, 2, n° 894).

Lutgard van Estvelt, tweede vrouw van Johan Mom, eerst richter, daarna burgemeester van Arnhem, door den graaf van Megen uit de regeering gezet, en in 1568 weer hersteld († 6 mei 1591); d'Ablaing bl. 49.

Machtild van Estvelt, weduwe ten Voirde, gehuwd met.... van Kemnade, wier zoon Gert v. K. gehuwd was met Johanna Torck, wier dochter Helena v. K. huwde Joh n Rengers, lid der ridderschap van Veluwe 17 april 1607 (d'Ablaing, bl. 230, 274).

Johanna van Essevelt, gehuwd met Willem van Hattem, ouderling te Maurik, welke echtelieden in 1653 aan die gemeente ten geschenke gaven twee zilveren avondmaalbekers, welke nog aldaar gebruikt worden (zie beneden, bl. 10). Haar wapen, daarop gegraveerd, vertoont een geankerd kruis boven eene fasce met 3 zespuntige sterren. De figuren zijn dus hier anders over het schild verdeeld, dan op de grafzerk in de kerk te Eck het wapen van Steven van Essevelt te zien geeft.

Johanna van Esveld, eerst gehuwd met J. N. van Brunninck, daarna met Diderick van Lievendael, had uit haar eerste huwelijk eene dochter, Maria Elisabeth Br., welke zich als non begaf in het klooster of de abdij te Xanten in het land van Cleef. Haar stiefvader (D. v. L.) verzocht aan de landschap vergunning, dat zijne vrouw deze hare dochter met eene jaarlijksche rente van 100 gl. levenslang zou mogen beschenken, wat 8 oct. 1717 door de landschap werd afgewezen, wijl deze zich wenschte te houden aan 's lands plakaten, waarbij de vermaking van goederen aan R. kath. geestelijke personen of conventen verboden was. (Gr. Geld. Plakaatboek, III, 331).

Marten van Esseveld, ouderling te Eck,
Gijsbert van Esseveld, ouderling te Ommeren,
Joost van Esseveld, ouderling te Ommeren,
de eerste twee op de gewone tielsche classisvergadering 29 en 30 april 1672 te Tiel, de laatste op die van 24 en 25 april 1699 en van 15 en 16 april en 20—22 sept. 1700 aldaar.

V. Van Leeuwen.

Steven ter Leuwen Jacob ter Leuwen	in 1364, volgens ms. privilegiebrieven der stad Arnhem fol. 91 en 106—136.

Herberen van Lewen of Leuwen, vermeld onder de ridders van het kwartier Nijmegen, die 3 mei 1418 met de ridderschap der drie andere kwartieren en de steden 's lands van Gelre een verbond oprichten tot onderlingen bijstand; zie Gr. Geld. Plakaatb. II, Append. kol. 175, 177; Nijhoff, Oorkonden, III, n° 374.

Wouter Lewe Herman van Leuwen	behooren onder de leden der ridderschap, die mei 1442 door een transfixbrief toetreden tot het verbond der ridderschap en der steden 's lands van Gelre van 17 april 1436; vgl. Gr. Geld. Plakaatb. II, Append. kol. 191, met Nijhoff, Oorkonden, IV, n° 158, bl. 130, 131.

Herman van Leeuwen, in 1454 vermeld op pag. 18 eener oude riddercedul, opgemaakt tusschen de jaren 1454 en 1465 betreffende het kwartier Nijmegen, en wel onder Malderik, alsnu Maurik.

Rutger de Leeuwe, in 1463 vermeld op fol. 87 van een ms., berustende in de secretarie van Arnhem, getiteld, Secreta Camerae.

Janna van Leuwen, gehuwd met Jan Loeff, begiftigt 25 mei 1470 het nieuwe altaar in de kerk St. Nicolai et St. Sebastiani te Ravenswaai met een jaarlijkschen tijns van een ouden frankrijkschen schild (*f* 2.80) in een brief, die bezegeld is door haren broeder Jan van Leeuwen. Het zegel in zwart was, vertoonende den keper met de 3 St. Jakobs schelpen, hangt daaraan. Deze broeder is misschien één persoon met

Johan van Leeuwen en Herman van Leeuwen Johanszoon	te Maurik, in 1495, verschreven in de ridderschap van Nijmegen, bij overschrijvingsbrieven van hertog Karel van Gelre.

Jan van Leeuwen, met Tonis Tengnagell 2 jan. 1534 door hertog Karel aangesteld tot rentmeester van Tiel. (Nijhoff, Oorkonden, VI, 3, n°. 1742).

Herman van Leeuwen Johansz. en Vonk van Leeuwen,	gebroeders te Maurik, in 1519 verschreven in de ridderschap van Nijmegen.

Herman van Leeuwen Johansz., [1]) staat in 1516 als vrind en mage over een erfmagescheid, opgericht tusschen de weduwe van Herman van Leeuwen Ottozoon en dezes nagelatene kinderen.

Herman van Leeuwen Ottozoon, te Rijswijk † 1516, gehuwd met N. N. van Welij [2]).

Herman van Leeuwen, toegenaamd van Welij, gerichtsman van Nederbetuwe in 1487, lid der ridderschap van Nijmegen in 1495, gehuwd met Adriana van Achterveldt [3]), Gerritsdochter, hebben tot dochter

Geertruid van Leeuwen, gehuwd met Adriaan van Eck (van Panthaleon), uitlandsch militair, zoon van Derk van Eck, ridder (grondheer te Maurik, thijnsmeester van eenige erfgoederen en landerijen onder Eck en Ingen, overleden in 't Cecilienklooster te Tiel in 1542, waarheen hij wegens den kleefschen oorlog gevlucht was) en van Olivia van Welij [4]).

Herman van Leeuwen, in 1528 gehuwd met Elisabeth van Eck, zuster van straks genoemden Adriaan v. E.

Cornelis van Leeuwen, gehuwd met Maria van Eck, geboren in 1542, dochter van Roelof van Eck (broeder van straks genoemde Adriaan en Elisabeth v. E.), amptsjonker van Nederbetuwe, verschreven in de ridderschap van Nijmegen in 1555.

Jerefaes van Leeuwen, te Rijswijk, zoon van Herman v. L. Ottozoon, heeft tot broeder

---

[1]) Broederskinderen.

[2]) Zie d'Ablaing, bl. 182.

[3]) Eene Elisabeth van Achterveldt († 5 dec. 1660) ligt in de kerk te Eck naast Joachim van Leenwen († 12 oct. 1610) begraven.

[4]) Vgl baron d'Ablaing van Giessenburg, Ridderschap van Veluwe, bl. 189. Hoewel Welij eene buurschap is onder Hien, van waar het geslacht van Welij (vgl. d'Ablaing, bl. 182, 189) zijn naam heeft bekomen; is het toch opmerkelijk, dat men te Ingen en Eck (aan de grenzen van Maurik) nog Welictienden heeft.

Albert van Leeuwen, te Rijswijk, † 1546, gehuwd met Hillegonda van Meerten [1]), heeft tot dochter

Elisabeth van Leeuwen [2]), in 1562 op den huize Laer (Veluwe) gehuwd met Evert van Delen tot Laer († 8 febr. 1586) Wijnandsz. ex Anna van Cattenburch [3]), waarbij als huwlijksvrinden der bruid stonden haar neef Herman van Leeuwen Jerefaesz., benevens haar broeder

Adriaan van Leeuwen, die in 1546 met zijne moeder (Hillegonda van Meerten) en zuster een magescheid opricht. Als leenvolger van zijn vader Albert v. L. werd hij in 1546 met landerijen te Rijswijk van wege het huis Culemborg verleid.

Jan van Leeuwen Roelofsz. }
Adriaan van Leeuwen Albertsz. } te Rijswijk,

alsmede:

Herman van Leeuwen Jerefaesz. }
Gerrit van Leeuwen } te Maurik,
Jan van Leeuwen van Welij }

staan in 1555 vermeld (fol. 4 verso eener riddercedul op last van kanselier en raden van Gelderland volgens landschaps-resolutie opgemaakt), als leden der ridderschap van het kwartier Nymegen.

Adriaan van Leeuwen Albertsz. (straks genoemd) zag zich door de buurmeesters en naburen van Rijswijk zijne riddermatigheid betwist. Heer Johan van Wijk, pastoor te Ravenswaai en Dirk van Oostrum, schout der stad Wijk bij Duurstede, mitsgaders Dominicus Jansen, oud zijnde boven de zeventig jaren, legden toenmaals de officieele verklaring af, dat de van Leeuwens tho Rijswijk en de van Leeuwens tho Maurik één stam uitmaakten [4]).

De gebroeders Albert en Jerefaes van Leeuwen zaten als »ampts-

---

1) Vgl. ibid. bl. 114, 182, 224.

2) Vgl. ibid. bl. 272, 283, 293, 302, 333, 334.

3) Zie het Geslagt- en Stamboek van Ferwerda, 8e gener. van Delen.

4) De riddermatigheid der mauriksche van Leeuwens werd dus niet betwijfeld. — Duidelijkheidshalve volge hier, niet om de volledigheid, maar om de filiatie, het volgende lijstje:

luyden" van Albert van Ormel [1]) Adriaan van Buren, Joost van Swieten en Claes Vijgh in de klaringbank te Kesteren, en spraken daar mede vonnissen uit, genaamd »oordeel wijsen", en in de bank te Kesteren zaten »na alder herkomen" niet dan riddermatige personen. Als in 1555 Claes Vijgh, amptman van Nederbetuwe, Adriaan van Leeuwen Albertsz. met sommige zijner bloedverwanten onder de gewone »huysluyden" wilde plaatsen in den dienst van 't klokkegeslag, en gelijke contributie met deze wilde opleggen, beklaagde zich Adriaan bij den grave van Hoogstraten als stadhouder, kanselier en raad van Gelre, daarover, zoodat omtrent deze zaak het advies van het nijmeegsche kwartier is gevraagd geworden, met dit resultaat, dat de familie van Leeuwen voor een ouden riddermatigen stam werd verklaard, en de heer van Hoeclom ontving met de burgemeesters van Nijmegen in last, zulks aan kanselier en raden te berichten; zoodat op den landdag te Arnhem deze Adriaan v. L. in het ridderboek ingeschreven, en op de kwartierdagen te Nijmegen verschreven werd. Hij had vervolgens altoos zitting in de bank te Kesteren. Bij landdagsreces van 10 julij 1570 werd hij tegenover buurmeesters en naburen van Rijswijk in zijne »adelijke possessie" gehandhaafd [2]). In 1578 was hij bij den stad-

---

Rijswijk.
Otto van Leeuwen, broeder van
Herman v. L. gehuwd met
N. N. van Welij (d'Ablaing, bl. 182).

Albert v. L. geh. m. Hillegonda v. Meerten. — Jerefaes v. L.

Adriaan v. L. — Elisabeth v. L. geh. in 1562 m. Evert van Delen tot Laer. — Herman v. L. (zoon van Jerefaes v. L.)

Maurik.
Johan van Leeuwen.
Herman v. L. en Vonk v. L.

[1]) Of Ermel, Ermelen, 19 mei 1508 door hertog Karel aangesteld tot amptman van Nederbetuwe (Nijhoff, Oorkonden, VI, n°. 619), schepen van Tiel, † 1526; zie ook d'Ablaing, Ridderschap van Veluwe, bl. 98, 151.

[2]) Het verdient de aandacht, dat eveneens Herman van Eck (van Panthaleon), zoon van Steven (broeder van bovengenoemden Derk van Eck × Olivia van Welij) en van Aleid, natuurl. dochter van Melchior van Culemborg, grondbezitter te Rijswijk, amptsjonker van Nederbetuwe, in 1564 met Roelof van Wijck, en in 1576 met die van Rijswijk proces gevoerd heeft over zijne riddermatigheid.

houder Johan grave van Nassau nog als riddermatig verschreven op twee landdagen te dien jare te Arnhem gehouden. — Herman van Leeuwen Jerefaeszoon is vermoedelijk dezelfde, die in het Gr. Geld. Plakkaatboek I, kol. 122, voorkomt als ontfanger van key. majts. penningen in Nederbetuwe, als zoodanig vermeld in een plakaat van 14 dec. 1551, waarbij 's keizers (Karel V) stadhouder, kanselier en raden in Gelderland den amptman Claes Vijgh aanschrijven, om hun behulpzaam te zijn in het invorderen der nog verschuldigde keizerlijke schatpenningen. Jan van Leeuwen, in 1581 schepen van Tiel (mr. E. D. Rink, Beschr. v. Tiel, 1836, bl. 313). Albert van Leeuwen, vermoedelijk een zoon van Adriaan v. L., staat als »Albertus de Levwen" op de klok in den kerktoren te Rijswijk vermeld in 1626, tegelijk met jhr. Willem van Golstein [1]). Hij was dus toenmaals aldaar kerkmeester.

---

[1]) Vgl. Navorscher XXV, 490. Wij zien op die klok evenwel W. v. Golstein als „nobilissimus dominus" betiteld, terwijl A. v. Leeuwen geen den minsten titel heeft in dien titelrijken tijd! — Hoogstwaarschijnlijk waren *niet* van dit geslacht, hoewel ze door sommigen voor leden van ééne en dezelfde familie zijn gehouden: Jan de Leeuw, ridder te Brussel, die met andere brabantsche ridders in 1388 een groot leger naar de grenzen van Gelderland overbracht, Grave hielp omsingelen en Ravestein afsluiten, maar bij laatstgenoemde plaats door hertog Willem I van Gulik en Gelre met zijne ruiterbende werd verslagen (Sligtenh., Geld. Geschied. bl. 165); — Peter van Leeuwen, wien zoowel als anderen stichtschen ridders te Amersfoort, bij Reinald IV van Gelre werd te last gelegd, dat zij met eenige geldersche edelen verbonden, in 1411 moord en brand te dier stede hadden aangericht (ibid bl. 182); — Jasper van Leeuwen, in 1522 raadsheer van Holland (ibid. bl. 369a, bl. 374b Caspar v. L. genoemd;) — Willem van der Leeuwen, in 1555 verschreven in de ridderschap van Roermond te Capelle; — Albertus Leoninus of van Leuwen van Groenewoudt, geb. te Utrecht, rechten doctor, en een bekwaam wiskundige, door Graevius een mathematicus minime vulgaris geheeten, ook beoefenaar der latijnsche poëzie, blijkens zijn gedicht in het Album van Janus Douza, overleden 30 mei 1614, nadat hij over mathematische en rhetorische onderwerpen geschreven had; terwijl het onzeker is, of hij één persoon zij met Albertus Leoninus, schrijver van een werk over de Openbaring (Amsterd. 1608); — Elbert van Leeuwen of Elbertus Leoninus, geb. in 1528 of 1531, in zijne geboorteplaats Zalt-Bommel bekend onder den naam Elbert de Leeuw, een beroemd rechtsgeleerde, door Sligtenh. (ibid. bl. 541b) gekenmerkt als „een werelds-wijs man" (vgl. Tooneel van Gelre, bl. 48*a*) der rechten doctor en professor aan de universiteit te Leuven (G Geld. Plakaatb., Praelim. bl. 86, 93, 94), in 1575 van wege Philips met drie andere voorname personen gevolmachtigd, om te Breda de Nederlanden met Spanje te ver-

Arend van Leeuwen, en zijn zoon

Hendrik van Leeuwen, der beiden rechten licenciaat, wonende op het kasteel te Buren, 31 mei 1618 gehuwd met Klaasje Ewolts, dochter van Herman, sedert 1602 ontvanger van Holland en van N. N. Roelinck.

Johan van Leeuwen, geb. te Amsterdam, 29 mei 1627 gehuwd met Elisabeth Ewolts, zuster van Klaasje. Hij werd in 1627 de opvolger van Herman Ewolts, als ontvanger van Salland.

Nicolaas van Leeuwen, gehuwd met Catharina Daems, dood in 1654. Zijne weduwe hertrouwt 27 febr. 1654 met Nicolaas, Rouse (zie mr. J. van Doorninck, Geslachtk. Aanteek., 1871, bl. 458, 489).

Herman van Leeuwen (denkelijk een zoon van Jan, schepen van Tiel in 1581) in 1628 schepen, in 1657 burgemeester van Tiel (zie Rink, ibid., bl. 314), staat als »de erentfeste Harmen Leeuwen, oudburgemr. en ouderl. tot Tiel," vermeld onder de leden der gewone classisvergadering, 12—14 sept. 1653 te Tiel. Hij overleed in 1660, was gehuwd met Johanna van Doorninck, en had tot zoon

Johan (Jan) van Leeuwen, geb. in 1610, luitenant der infanterie, ouderling der gemeente op 't fort Nassau op de Voorn (toenmaals tot de classis Tiel behoorende), was als zoodanig tegenwoordig bij de ord. classisvergadering, 9—11 sept. 1650 te Tiel; misschien commandant van Zaltbommel in 1672 (Kok, Vaderl. Wdbk., VII, 709; in 1672 hopman bij de compagnie van Leeuwen, welke zich

---

zoenen (ibid. bl. 532a); in 1577 gevolmagtigde van de Staten om te onderhandelen over de overgaaf van sommige geldersche en overijsselsche steden. (ibid. bl. 537b); in 1578 benoemd tot afgevaardigde van wege de Staten naar Rome, om de zaak der Nederlanden bij den paus te bepleiten (ibid. bl. 541b); in 1578 en 1579 adviseur op de geldersche landdagen, die gehouden zijn betreffende de stedelijke bezettingen (ibid. bl. 544a); in 1581 kanselier van Gelderland; sedert 1585 bemiddelaar tusschen de Staten en Leycester; staatsgezind gestorven in 70jarigen ouderdom in 1601 (vgl. Le Petit), 6 dec. 1598 (volg. Sligt. Tooneel, bl. 48a) te Arnhem, waar hij in de Groote kerk is bijgezet; schrijver van verscheidene regtsgeleerde werken, o. a. van Centuriae Consiliorum, door zijn zoon Coenraad, toenmaals student te Leiden, uitgegeven in 1584, hetzelfde jaar, dat zijn andere zoon Gijsbert, kapitein van eene compagnie paardevolk in dienst van den prins van Oranje bij Lier sneuvelde. Hij was gehuwd met de dochter van Johannes Hase, hoogleeraar in de regten te Leuven, met wie hij 52 jaren in den echt vereenigd was.

met andere compagniën in dat jaar uit de tielsche burgerij gevormd had, om de stad tegen de Franschen te beschermen (Rink, bl. 81, 83, noot 2); † 1689; gehuwd in 1645 met Jeane van Eck (geb. in 1608, † 1672), had tot dochter:

Helena van Leeuwen, die als weduwe van Lambert van Eck, schepen van Zandwijk († 1685) in 1691 huwde Cornelis van Lidth de Jeude, j. u. d., schepen van Tiel in 1698 (zie Rink, bl. 315).

Herman van Leeuwen, »de jonge" (in onderscheiding van zijn grootvader), burgerhopman te Tiel in 1660, gehuwd met Huberta Goossens, die in 1667 als zijne weduwe verschil had met Arien Vijgh over een huis in de Vleeschstraat, dat laatstgenoemde in 1660 aan haren man verkocht had.

Anton (Anthonie) van Leeuwen, 20 dec. 1652 door het hof van Gelderland veroordeeld om een morgen lands, ongedeeld liggende in den Somerschen kamp te Zoelen en behoorende tot de vikariegoederen Sanctae Crucis te Avezaat, te verlaten ten voordeele van de rechte gebruikers dier goederen, amptman en ridderschap van Nederbetuwe, wier gevolmachtigde was Joachim Foyer [1]). Hij † 1660 te Tiel.

Anna van Leeuwen, weduwe van Wernard Turk [2]) te Tiel, 6 julij 1697 te Avezaat gehuwd met Anthoni Peterse van Thoyr [3]), jongman (met attestatie) van Nijmegen.

Wilhelmina van Leeuwen, gehuwd met Berend Johan van Lynden (tot Leeuwenburg), wier dochter Mechteld Jacomina v. L., de vrouw werd van Willem Herman van Broeckhuysen tot Lathmer (geb. 14 maart 1710), amptsjonker van Voorst 19 apr. 1731,

---

[1]) Zie Register op 't Archief bl. 165.

[2]) Zoo Turk en Torck dezelfde naam is, dan heeft er reeds vroeger vermaagschapping tusschen beide familiën bestaan, want Diderik van Eck tot de Park [Overbetuwe, zoon van bovengenoemden Adriaan en Geertruid van Leeuwen, amptsjonker van Overbetuwe, in 1592 burgemeester van Arnhem, 12 aug. 1602 verschreven in de ridderschap van Veluwe, † 9 dec. 1631] — huwde 23 febr. 1588 Josina van Zallandt († 1 maart 1612), weduwe Lubbert Torck, heer van Nederhemert.

[3]) Deze naam komt nog zeer laat voor. J. van Thoir was in 1814 een uitgever te Leiden, die de Rijmelarij van mr. C. van Marle uitgaf; vgl, dr. Ledeboer, Boekverkoopers, enz. in Noordnederland (Dev., ter Gunne, 1872, niet in den handel), bl. 284, met Navorscher, III, 363.

lid der ridderschap van Veluwe 5 junij 1732, burgemeester van Harderwijk, in 1752 en 1753 gedeputeerde, † 1763 kinderloos (d'Ablaing, Rp. v. Veluwe, bl. 398).

Johan van Leeuwen (vermoedelijk een zoon van den hopman Herman v. L., dood in 1667), 15 jan. 1703 aangesteld tot schepen van Tiel (Rink, a. w., bl. 315); dood in 1745, want in dit jaar wordt als zijne weduwe vermeld Zwana Haek († 1756). Had twee dochters:

a. Maria Margaretha van Leeuwen, geb. in 1693, overleden in 1783.

b. Huberta van Leeuwen, geb. in 1701, overleden in 1757.

En twee zoons:

c. Jan van Leeuwen, geb. in 1697, rentmeester van het Duitsche Huis te Tiel, gemeensman en rentmeester der St. Maartens kerk daar ter stede, † 1777.

d. Arnoldus van Leeuwen, geb. in 1698, † 1775, in 1737 en en 1749 schepen van Tiel (Rink, bl. 316), burgemeester van Tiel, gehuwd vóór 1735 met Cornelia Farret, (geb. in 1702, † 1762), welke echtelieden tot zoons hadden:

1. Jan Gerrit van Leeuwen, schepen van Zandwijk, geb. in 1735, † 1814.
2. Johannes Diederik van Leeuwen, geb. te Tiel 10 maart 1739; in 1757 te Utrecht gepromoveerd op eene dissertatie: De Juris studiosis; 7 junij 1765 door de Staten des kwartiers van Nijmegen benoemd tot ontvanger generaal der gemeene middelen over het tielsche kantoor. In deze betrekking gebleven zijnde tot op de invoering van een nieuw finantieel stelsel, werd hij 14 dec. 1805 aangesteld tot ontvanger der beschreven middelen, uit welken post hij met behoud van pensioen 24 dec. 1810 eervol werd ontslagen. Van 4 junij 1767 tot 18 junij 1785 was hij advokaat-fiskaal. In 1769 verscheen van hem eene vertaling van Mattheus: De Criminibus, met aanteekeningen, waarvan alleen het eerste deel is uitgekomen. In 1789 maakte hij zich verdienstelijk door de uitgave van het Chronicon Tielense (zie Rink, a. w. bl. 7 en 310), met geleerde aanteekeningen. Het Zeeuwsch Genootschap van wetenschappen beschonk hem met de gouden medaille voor zijn antwoord op de in 1783 uitgeschreven prijsvraag over het

begraven der dooden buiten de kerken en steden (vgl. Rink, a. w., bl. 207), opgenomen in de werken van gezegd Genootschap, D. XII, St. 1. In 1795 nam hij voor Tiel zitting in de nationale vergadering. Voor de tweede nationale vergadering werd hij door Buren gekozen. Mei 1798 werd hij tot lid der eerste kamer, en junij daaraanvolgende tot lid van het intermediair wetgevend ligchaam benoemd. Hij overleed 8 maart 1817, en werd op het door hem en andere deftige tielsche burgers gestichte kerkhof buiten Tiel begraven. Zijn portret vindt men bij Rogge, Geschiedenis der staatsregeling. Driemaal was hij gehuwd. Twee zijner zonen, zijn oudste en zijn jongste kind

Arnoldus Cornelis van Leeuwen, juris studiosus te Utrecht, † te Tiel 15 mei 1785, en

Christiaan Samuel Antoon van Leeuwen, † te Tiel 2 junij 1785, liggen met grafzerk begraven te Avezaat, waar de ouders destijds op de aeloude huizinge Teisterbant woonden. De zerk echter, welke het Nav. XXVI, 66 medegedeelde grafschrift vermeldt, heeft niet eerst in de kerk gelegen, gelijk mij was gezegd geworden, maar was ook in de oude kerk, vóór hare verbouwing in 1861, van het begin af, in den kerkmuur ingemetseld boven het graf, dat behoorlijk afgeperkt was [1]). Met den laatsten regel van het vierregelig grafdicht zinspeelt de vader op zijn lievelingsplan, om door het begraven *buiten* de kerken, het nadeel te voorkomen, tot dusver door het begraven *in* de kerken verwekt. In den tweeden versregel spoorde hij tot »navolging" aan, gelijk zich dan ook door zijne weldadige bemoeiingen te Tiel onder de zinspreuk »ter Navolging" een genootschap vormde, dat ten doel had het stichten van buiten-begraafplaatsen ook elders te bevorderen [2]).

---

[1]) Zie Het begraven der Dooden buiten de stadspoorten, aangeprezen in eene leerrede over Psalm 34 vs. 21*a* door H. A. Ockerse, pred. te Wijk bij Duurstede (Utr., van Paddenburg en zoon, 1792), bl. 64. Van deze leerrede verscheen in 1808 een tweede druk. In het voorbericht bl. XIV—XVI worden eenige geschriften over dit onderwerp aangegeven.

[2]) Vgl. ibid, bl. 40, noot. Te Scheveningen heeft men eene particuliere begraafplaats Ter Navolging geheeten: deze ontving onlangs (23 mei) het stoffelijk overschot van onzen onvergetelijken landgenoot, mr. Guillaume Groen van Prinsterer († 19 mei 1876) in haren schoot.

Een andere zoon van hem was:

Mr. Jan van Leeuwen, in 1795 schepen van Tiel (Rink, a. w., bl. 317).

Casparus van Leeuwen, als proponent beroepen 11 april, bev. 16 julij 1673 te Mierde en Hulsel (cl. 's Hertogenbosch), in 1692 te Heeswijk en Dinter (cl. 's Hertogenbosch), † 1704.

N. van Leeuwen, pred. te Beek en Groesbeek, als correspondent der cl. Nijmegen op de classisvergadering van 18 en 19 sept. 1702 te Tiel.

Johan Luewen, burgerhopman der stad Tiel, als onderling van Tiel op de vergadering der classis van Tiel van 9 en 10 sept. 1678 te Tiel verschenen.

(*Wordt vervolgd.*) J. ANSPACH.

Geslacht van Alderwerelt (XXV, bl. 221).

Rugier (Rogier) van Alderwerelt, heer van Roozenburg, advocaat voor do respective hoven van justitie, leenman van den lande van Voorne, commies van 's lands magazijn en havenmeester op Hellevoetsluis, geb. 6 julij 1754, obiit 20 april 1820, zoon van Joan Carel ex Alida Anna de Roo, trouwt 17 januarij 1786 Petronella Moens, dochter van Adriaan, 1sten raad en directeur generaal van Indië, geb. 11 febr. 1764, ob. Maassluis 7 januarij 1840.

Voorburg. V. K.

Geslacht de Jong (XXVI, bl. 163). Jan de Jong, geb. te Colijnsplaat.... 1623, gestorven te Amsterdam 2 januarij 1675, trouwt ....1655 Susanna van Dans Dirksdr. geb. te Amsterdam 1625.

Hij hertrouwt te Amsterdam 27 september 1661 Sara Haack (dochter van Pieter Haack en Maria Balck), geb. te Amsterdam, september 1635.

Uit dit 2e huwelijk:

Mr. Pieter Haack de Jong enz., trouwt jkvr. Anna Maria van Weede, dochter van Willem van Weede en Isabella van Berck.

Van laatstgenoemde zijn de portretten, door Netscher geschilderd, in mijn bezit. Hun zoon Everard de Jong was in 2e huwelijk getrouwd met Dorothea van der Hoop, tante mijner grootmoeder van vaderszijde. Deze zoon was een geacht lid van het koninklijk Tabakscollegie onder koning Frederik Willem I te Berlijn, welke

hem een Pass und Ordre gaf: dass dem Holl. Cavallier de Jong von Berlin bis Wesel auf jedem Relais, sechs Vorspanpferde, ohnentgeltlich abgefolget werden sollen.

Zeist. F. VAN RAPPARD.

VRAGEN.

Geslacht van der Hegge.? ten Haeff, geb. te? ('s Gravenhage?), st. ald.? tr. ald.? Margaretha van der Hegge, geb. ald.? 1737 of 38, st. ald.? 1814, begr. in de Kloosterkerk. Volgens een afdruk van een oud cachet der familie van der Hegge, ontvangen van een lid dier familie, vertoont 't wapen in zilver een slangenkopkruis. Het komt dus overeen met 't wapen der westfaalsche familie Hegen. Zie Fahne en 't Armorial. — Komen de kleuren ook over een?

BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht van Reenen. Jacobus Hendrik van Reenen (Rheenen?) geb. te? ('s Gravenhage?) st. ald.? tr. ald.? 1e Petronella Maria van Harpen, geb. ald.? st. ald.? Zijn 2e vrouw bleef mij onbekend.

Een zuster der 1e vrouw trouwde Chappuis. Een dochter van haar, Arnoldus van Beek, notaris en domeinraad, en hertr. Auffmorth. Op een stuk perkament vind ik 't wapen der van Reenens (Rheenen) afgebeeld, en vertoonende in zilver een zuil, waartegen twee reeën opstaan. — Onder aan 't wapen hing het jeruzalemsche kruis.

De hier genoemde familie van Harpen zou in zilver een zwarte harp voeren. Is dit zoo? een westfaalsche familie van dien naam voerde aldus.

BACKER VAN LEUVEN

Geslacht Zegers. Jan Barend Zegers, geb. te (Vlissingen?) 5 sept. 1750, st. op Onrust (N. Ind.) 4 julij 1806 als schout-bij-nacht, tr. te Harlingen 10 maart 1793 Aletta Johanna Lemke, George ex Debora Muller dr.

Hunne kinderen zijn mij bekend, maar wie waren zijne ouders?

Mij werd meegedeeld, Merten (Martin?) en naar gissing een jonkvr. van Eck.

't Wapen door hem en zijne twee broeders (ook te Vlissingen geboren?) gevoerd, zou dat van een uitgestorven familie de Gheijn of Geijn (Gerijn?) zijn, en nog in een der kerken te Vlissingen te zien wezen. Is dit zoo, wie kan mij dan dit wapen opgeven, vooral de kleuren, die later veranderd schijnen te zijn?

BACKER VAN LEUVEN.

Wapen Hillebrands. Welk wapen voerde de eerste vrouw van den burgemeester Gerrit Jacobs Witsen, genaamd Hillebrands van Reijnegum? Hillebrands is de familienaam. — Zijne 2e vrouw was Grietgen Appelman, zijne 3e Agneta Reijnst.

BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht Timmerman. Wie kan aanvullingen verstrekken op de bij van Leeuwen, Batavia illustrata, p. 1121, gegevene genealogie van dit geslacht (hollandsche branche)? Zijn George, Paulus, Samuel en Willem T. gehuwd geweest en hadden zij nakomelingen? Zijn Christina, Magdalena en Isabella T. gehuwd geweest? Maria Paulusdr. tr. 1° Cornelis Schellinger, 2° Hendrik Mathias.

V. BRUCKEN-FOCK.

Geslacht Palm. Wie kan mij de genealogie opgeven, in opgaande linie, van Abraham Lodewijk Palm, die in aug. 1730 te Zieriksee met Anthonia Elisabeth Cau (dochter van Johan Roeland en Catharina Maria Bornius) trouwde en als kolonel en kommandeur van Coeverden den 30en maart 1750 overleed? A. L. PALM.

MENGELINGEN.

Duur lijnwaad. — Ofschoon de prijs van 't linnen tegenwoordig ook al zeer hoog is, in vroegere tijden wist men toch ook veel geld voor fijn lijnwaad t' eischen en te geven. Getuige 't volgende:

In de vorige eeu bloeide te Leer in Oost-Friesland de linnenrederij, dat is: daar bestonden toen vele en groote linnenweverijen, en er werd 'n belangrijke handel in lijnwaad gedreven. De koopman Zytsema te Leer bood in 1751 den koning van Pruissen 'n stuk zeer fijn lijnwaad te koop aan, door bemiddeling van den kammerdirector Lentz te Aurik. Deze laatste schreef daar over den koning onder anderen 't volgende:

»Das Stück ist nach Aussage vieler Holländer das schönste so »jemalen gemacht worden, es hält 51 Ellen und sein Preis ist »180 Reichsthaler, als so viel ein Kaufmann in Amsterdam davor »geboten, der es nach dem Französischen Hofe senden wollen."

De koning liet dat stuk linnen terstond voor zich koopen.

Kwam daar ook naijver bij te pas, tegenover 't fransche hof?

(Ostfriesisches Monatsblatt. Band IV, Heft 5.)

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Navorschersgadingen uit de dagbladpers. Het dauwtrappen. »Behalve de zeer oude gewoonte der Zwollenaars om op de Paaschwei en bij gelegenheid van de Potjeskermis lustig vrolijk te wezen, is het vooral voor zekere kategorie onzer inwoners een vaste wet, om op Hemelvaartsdag te gaan *dauwtrappen*. Bij het krieken van den dag en soms vroeger gaan die menschen buiten de stad en verlustigen zich met groote wandelingen, druk bezoeken der herbergen, zingen, dansen, springen enz. en zulks gewoonlijk onder kommando van vader Bacchus. Het dauwtrappen is wel ontaard, doch heeft toch oorspronkelijk een goed doel gehad. De groote grondeigenaren, die hunne landerijen verhuurden, gingen vroeger gewoonlijk, op Hemelvaartsdagmorgen met hunne huurlieden zeer vroeg naar het veld, om te zien hoe de produkten stonden. Naar den al of niet gunstigen uitslag van dit onderzoek werd de huurwaarde bepaald en bij die gelegenheid werden de huurders ferm onthaald." — Amst. Cour. v. 28/29 mei '76. *

GESCHIEDENIS.

Verloting van Raaphorst in 1709. (XXVI, bl. 172, 288, 329). De vraag door een ongenoemde, hierb. bl. 172, gedaan, is of aangaande deze loterij, of de toenmalige eigenaars van Raaphorst meer bekend is dan in het daar bedoeld courantenbericht voorkomt? is door mij, hierb. bl. 288, beantwoord geworden, zooals zij gedaan was; d. i. zonder kritiek, waartoe mij op dat oogenblik de noodige tijd ontbrak. In dat antwoord hebbe men echter geene erkentenis mijnerzijds te zien, als zou de heerlijkheid Raaphorst, 't zij in 1709, 't zij in eenig ander jaar, te *Amersfoort* verloot zijn geworden. Ik kan integendeel bewijzen, dat het aangehaalde verhaal van Halma, als zou zekere heer van Hardenbroek de heerlijkheid Raaphorst in de loterij van Amersfoort hebben »opgehangen", bezijden de waarheid is.

De Amersfoortsche loterij van welke hier spraak is, is in 1695 getrokken. Ware daarin de heerlijkheid Raaphorst verloot geworden, zij zou in 1709 denkelijk niet meer in 't bezit van de familie van Asperen geweest zijn en Anna Magdalena van Boetzelaar, vrouwe van Asperen, zou niet, met Maria van der Noot, als te zamen vrouwen van Raaphorst, octrooi aan de Staten van Holland hebben kunnen vragen om eene heerlijkheid te verloten, welke zij niet meer bezaten.

Maar behalve dit negatief bewijs, staan mij positieve ten dienste. Door eene onjuiste mededeeling in den Navorscher dl. VII bl. 357 misleid, als zou de heerlijkheid *Geertruidenberg* in 1675 te Amersfoort verloot zijn, heb ik mij bij de bespreking van deze loterij, (in mijne *Gesch. der loterijen in de Nederlanden*, bl. 100—106) vruchteloos afgesloofd de waarheid daarvan te ontdekken en heb ik moeten eindigen met de betuiging, dat alles scheen samen te spannen om die loterij »tot eene soort van mythe of een raadsel te maken, waarvan het mij niet gelukt was de oplossing te vinden". Dit is mij eerst later gelukt, zoowel ten gevolge van de erken-

tenis van den inzender der bedoelde mededeeling, dat hij zich vergist had, als door nader onderzoek van hetgeen aangaande die Amersfoortsche loterij te vinden is geweest. Het is mij nu gebleken dat in die loterij noch de heerlijkheid Geertruidenberg, noch die van Raaphorst verloot is; maar dat het de heerlijkheid van *Giessenburg* geweest is.

De *Batavia illustrata* van v. Leeuwen is, gelijk bekend is, op twee kolommen gedrukt. De eerste (linksche) kolom van bl. 1220 bevat het slot van de beschrijving van Geertruidenberg; in de tweede (rechtsche) kolom begint de beschrijving van de heerlijkheid Giessenburg. De heer B. J. A. M. (M. A. J. Bakhuyzen) nu vond in zijn exemplaar, op de linkermarge van genoemde bladzijde, de volgende aanteekening: »dese heerlijkheyt in den jare »1695, 16 Augusti in eene loterij tot Amersfoor. voor de eerste »prijs gestelt, is deselve op den laatste dagh, zijnde den 10den september, te beurt gevallen aan Hilletje Santvoort, getrout met de »bakker op de hoek van 't Hoedemakerspad, gewesene dienstmeyt »van Pieter Jansz. Molenaar, getrout geweest met de weduwe van »Jelme Meijn, die de helft hiervan mede toekomt, zijnde deze heer»lijkheijt geestimeert op 72,000 gls. hebbende deze loterij bestaan »in 16,000 loten ijder à 25 gls. banks, waarvan 23 groote prijsen »in goederen waren, bestaande 5 uit 1000 gls. 50 à 500 gls. 70 »à 200 gls. en 907 à 100 gls. van welke laatste soort ik dan mede »twee hebbe getrokken voor 12 loten à 300 gls." Meenende dat deze aanteekening sloeg op Geertruidenberg, schreef hij boven deze in den Navorscher medegedeelde aanteekening: *verloting van de heerlijkheid Geertruidenberg in 1695*. Dat de aanteekening echter de heerlijkheid Giessenburg betrof, is door een paar feiten gemakkelijk te bewijzen.

Vooreerst. In de verzameling van pamfletten, genaamd Bibliotheca Duncaniana, op de Kon. bibliotheek, wordt er een aangetroffen, getiteld: Loterije van verscheiden considerable zoo heerlijke als andere vaste goederen en contante penningen, zoo als op den 3 december oude, of op den 13 december nieuwe stijl 1694 getrocken zal worden binnen de stadt Amersfoort. Amst. 1694, 4°. Daarin zeggen Johan Pellichy, Paulus Staal en Govert Prombels, makelaars wonende te Amsterdam en (laatstgenoemde) te Utrecht, dat zij als

gemachtigden van hunne principalen en uit kracht van de permissie door heeren burgemeesters en de vroedschap der stad Amersfoort verleend, hadden opgericht eene loterij, van welke de conditiën volgen. Zij zou bestaan uit 5000 loten à *f* 100 ieder; zij zou worden getrokken uiterlijk op 3 dec. 1694 op het stadhuis van Amersfoort, ten overstaan van het gerecht aldaar; er zouden 628 prijzen te trekken zijn, van welke 24 in heerlijke en andere vaste goederen enz. De eerste van deze prijzen nu was: »de vrije »heerlijkheden van Giessenburg en Giessen-Nieukerk, tusschen »Gouda en Dordrecht". Later wordt gezegd dat deze heerlijkheden een jaarlijksch revenu gaven van *f* 3018 en, na het overlijden van 3 beambte personen, nog *f* 1917. *Ten anderen.* In het archief van Amersfoort is nagenoeg niets te vinden geweest betrekkelijk deze loterij. Des te meer waarde heeft het weinige, mij door de goedheid van den tegenwoordigen burgemeester mr. A. C. Wijers medegedeeld, van den volgenden inhoud: Politieboek van Amersfoort, 23 julij 1694, op de requeste van den heer van Hardenbroek Hijnderstijn etc. *is goetgevonden te disponeren als volgt: De regeerders etc. gehoort het rapport van de heeren Borgem. ende oudborgem. die met den heere verthoonder hadden gesprooken, permitteren den hr. verthoonder binnen deze stad te mogen oprechten de lotharije in desen verzocht.* — Mag men als waar aannemen, wat van der Aa in zijn *Aardrijksk. woordenboek* op het woord *Giessenburg* medegedeelt, dat dit goed »van ouds de Brederode's en de van Gents »toebehoord heeft, en dat het, *na sedert* 1545 *door het adelijk ge-* »*slacht van* Hardenbroek *bezeten geweest te zijn,* in het jaar 1696 »bij koop overgegaan is in het geslacht van d' Ablaing, waardoor »het nog bezeten wordt", dan blijkt dat genoemde heerlijkheid nog in 1694 aan den heer van Hardenbroek toebehoorde, en dat het deze heerlijkheid is, voor welker verloting de magistraat van Amersfoort vergunning verleende. Zeer waarschijnlijk heeft hij de tenuitvoerlegging van de loterij aan Pellichy c. s. als zijn gemachtigden opgedragen, die diensvolgens de te Amsterdam in hetzelfde jaar gedrukte conditiën hebben openbaar gemaakt. Daarmede is zeer wel het door van der Aa medegedeelde overeen te brengen, dat gen. heerlijkheid in 1696 bij koop in het geslacht d' Ablaing is overgegaan. De loterij zal, als gezegd, voor rekening

van van Hardenbroek zijn ondernomen. Door de som van *f* 72,000 aan den winner van den eersten prijs uit te keeren, bleef hij eigenaar van de heerlijkheid en kan hij die zeer goed in 1696 aan de familie d'Ablaing verkocht hebben

Ik geloof hiermede bewezen te hebben dat het de heerlijkheid Giessenburg geweest is, welke in de Amersfoortsche loterij verloot is geworden, niet die van Raaphorst, noch die van Geertruidenberg; en dat alzoo het verhaal van Halma 30 jaar later te boek gesteld en door van Hoogstraten in zijn Groot woordenboek naverteld, als zou de heer van Hardenbroek de heerlijkheid *Raaphorst* te Amersfoort verloot hebben, op dwaling berust.

Ten slotte nog een woord over den tijd waarop deze loterij getrokken is. Volgens de gedrukte conditiën zou de trekking uiterlijk den 3 dec. 1694 geschieden. Wij hebben echter tweeërlei getuigenis, dat dit niet het geval is geweest.

Leti, die van deze loterij een zeer overdreven en in vele opzichten onnauwkeurig verhaal levert [1]), zegt dat de loterij, in

---

[1]) Zie zijne Critique hist. polit. morale, économ. et comique sur les lotteries etc. (Amst 1697 2 vol. 12°.), p. 175 186 van het eerste deel. Verg. mijne Gesch. der loterijen, bl. 100—106. — Van deze Critique bestaat nog eene andere uitgaaf, in hetzelfde jaar te Amsterdam en in 't zelfde formaat in 't licht gegeven, *Avec des considerations sur l'ouvrage et sur l'Auteur.* Ofschoon deze uitgaaf, volgens het titelblad, is gedrukt: *chez les amis de l'auteur*, zijn de *considerations* alles behalve malsch en blijkt het dat zij door zijne vijanden zijn gemaakt. Aan het titelblad gaan twee prentjes vooraf; het een geeft het portret van Leti, met eene monnikskap en het omschrift: Leti dans son premier naturel; daaronder het volgenden versje:

Vesta il Camaleone ogni colore
Ne fia stupor, natura a ció l'dispone;
Ma ch'abbia il Leti un si volubil core
Che si vesta ogni Legge, e Religione,
Chi può stupirsi non haver Regione.
Pur che stupor, che vesta cio che puole
Chi di vergogna, e fé spogliar si vuole.

Het andere prentje stelt Leti voor, schrijvende, met de bloote billen gezeten over een balk, *enfentant du derriere un nombre prodigieux de livres*, waaronder staat: Le quatre vinct dix volumes de Leti (op welk aantal hij in de voorrede van zijne *Critique* bluft.) Bij dezen arbeid wordt hij bijgestaan door den duivel, die zijn hemd omhoog houdt en die hem „toutes les injures atroces qu'il vomit

plaats van den 3 dec. 1694 zoo als eerst was aangekondigd, den 15 februarij 1695 getrokken is geworden. Daarentegen zegt de hierboven medegedeelde »aanteekening" in van Leeuwen's B. I. dat de trekking van den 16 augustus tot den 10 september 1695 geschied is en dat op laatstgenoemden dag de hoogste prijs van *f* 72,000 aan Hilletje Santvoort en Pieter Jansz. Molenaar, ieder voor de helft te beurt is gevallen.

Men kan het er gerustelijk voor houden dat dit laatste waar is, vooreerst, omdat de nauwkeurigheid van Leti alles te wenschen overlaat; ten anderen, omdat bedoelde »aanteekening" van een medespeler afkomstig is, die het dus goed kan geweten hebben. Dat beiden op dezelfde loterij het oog hebben, is ontwijfelbaar. En dat beide de loterij door Pellichy c. s. ondernomen bedoelen is even zeker. Uit het verhaal toch van Leti blijkt, dat de loterij den 3 dec. 1694 had moeten getrokken worden ('t geen overeenkomt met de gedrukte conditiën); maar dat de conditiën hadden moeten gewijzigd worden, omdat de loterij geen genoegzamen bijval had gevonden. Hij schijnt echter die (oorspronkelijke) conditiën niet gekend te hebben; want hij geeft op, dat de loterij bestond uit 16000 loten à *f* 25, terwijl de gedrukte conditiën 5000 loten à *f* 100 ieder aangeven. Blijkbaar zijn deze conditiën in den zin door Leti aangegeven gewijzigd; zij komen nagenoeg overeen met hetgeen de aanteekenaar in van Leeuwen's B. I. er van opgeeft. De winner van den hoogsten prijs had de keus tusschen het landgoed of *f* 72,000; beide spreken van 5 prijzen à *f* 1000, van 70 prijzen à *f* 200 en van 907 prijzen à *f* 100 ieder.

De in mijne Gesch. der loterijen bl. 102 medegedeelde resolutie van de regeerders van Amersfoort, van den 2 sept. 1695, bij welke aan meergenoemden Pellichy c. s. vergund werd eene loterij op te richten, mits betalende 1000 zilveren ducatons aan de armen

contre Dieu et le monde" inblaast. Eene harpy „qui pisse dans son cornet (inktkoker) represente la malignité de sa plume qui n'est remplie que de sottises et d'infamie." Het beeld van de afgunst, met geoogde vleugelen, beteekent, qu'il ne voit que par les yeux de l'envie et que c'est elle seule qui l'a porté à faire ce dernier ouvrage. De honden die op zijne aldus voortgebrachte werken hun gevoeg doen, moeten doen zien, hoe weinig waarde het publiek aan de werken van Leti toekent. — Beide vrij zeldzame uitgaven zijn in mijn bezit.

van Amersfoort en *f* 500 ten behoeve van de stad en onder voorwaarde, dat het den regeerders zou vrijstaan eenige vaste goederen uit hare armen- of godshuizen, ter waarde van *f* 20,000 in te leggen, heeft blijkbaar betrekking op eene nieuwe onderneming van Pellichy c. s. Zij wordt in de resolutie van de Staten van Holland en Westfriesland eene loterij genoemd, opgericht ten behoeve van de armen- en godshuizen van Amersfoort. Verg. mijne Geschiedenis enz. bl. 104.

Middelburg. MR. G. A. FOKKER.

Een aangevochten predikant te Oldenzaal. (XXVI, bl. 291). De hier bedoelde predikant zal geweest zijn Joannes ab Alkemade, die te Oldenzaal stond van 1626 tot zijn overlijden in 1639. (Zie A. Moonen, Naamketen der pred. van 't Overijs. Synode, bl. 26).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Paskwil van 1654. Te Utrecht stond voor het stadhuis aangeplakt omstreeks 1654:

Ghy Repubblyk van Nederlant,
U macht die is in Cromwels hant,
Cromwel stelt u een Gouverneur,
Dats Brederood met groot getreur.
Obdam sal syn, syn Lieutenant:
Nu moet Orangen wt het Lant.
Noch vier secrete Raedts syn daer,
Dits Myl en valsen Wassenaer:
De twee die syn in Engelant,
Dats Blaack en Sir Hollant.

Toeeygening.
Het sweert door Brederodens crop,
Om Obdams hals een kennip strop
En een pistool door Mylens kop
En Wassenaer van galg, op stock.

Altyt met sulcke schelmen.

VRAGEN.

De nederlandsche vlootvoogd Nil de Bombell. In 't begin der vorige eeu diende 'n boereknecht, die Niss Ipsen [1]) heette, en 'n zoon was van arme ouders in de Wiedingharde in Noord-Friesland, op de sate Bombüll bij 't dorp Klanksbüll, even eens in Noord-Friesland gelegen. Hij vrijde met 'n boeremeid, die Grethe hiette en die ook op Bombüll in dienst was. Bij den inval der Zweden in Noord-Friesland (1713) beproefde 'n zweedsche officier Grethe te verleiden, maar d' ijverzuchtige Niss, die toevallig van dien aanslag getuige was, ontbrandde in hevigen toorn en versloeg den Zweed. Niss vluchtte daarop eerst naar Hamburg en toen naar Amsterdam, waar-i dienst nam bij de nederlandsche zeemacht. Hier onderscheidd'-i zich bizonder door z'n goed gedrag, z'n bekwaamheid en moed. Hij klom al hooger en hooger in rang, werd kapitein van 'n oorlogschip en eindelik admiraal in nederlandschen dienst. Z'n verloofde in Noord-Friesland was-i trou gebleven, zoo wel als Grethe ook aan hem. Toen Niss nu admiraal was, schreev-i aan z'n bruid den volgenden brief, die nog, in afschrift, in Noord-Friesland bewaard wordt.

»Myn Grethe! As du nog van de Gesynning bist, twelk du »weirst, do ick mit dy toglik op Bombell dende, so kam to my »na der Haag, un war myn Frow. Ick bin tegenwordig Hol»landische Admiral.

»Nil de Bombell,
»vormalen Nis Ipsen
»dyn getruwe Brydigam."

Met dezen brief zond de »getruwe Brydigam" ook 'n schip, waar mee Grethe de reis naar Holland zou kunnen doen. Na ang zoeken vond men Grethe ten lesten als dienstmaagd in 't dorp Emmerlef. Ze volgde graach de roepstem van haar ouden

---

[1]) Niss is 'n verkorting, in Noord-Friesland in gebruik, van den naam Nicolaas. Ipsen is de overal in Friesland gebruikelike patronym, en wel 'n noordfriesche genitivus van den mansnaam Ipe Niss Ipsen is dus gelijk aan Nicolaas, de zoon van Ipe, of aan Klaas Ipes, zoo als men in 't nederlandsche Friesland dien naam zou noemen.

vrijer, trok naar den Haag en werd de gelukkige vrou van den admiraal Niss Ipsen of Nil de Bombell, zoo als-i zich nu noemde.

Dit verhaal vond ik in 't volgende zeer belangrijke werkje van C. P. Hansen, Die Friesen. Scenen aus dem Leben, den Kämpfen und Leiden der Friesen, besonders der Nordfriesen. Entworfen nach mehrentheils geschichtlichen Quellen. — Garding, 1876.

Wat is er uit nederlandsche bronnen van dien vlootvoogd bekend?

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Hoe is de houding der oud-catholieken in 1672 te verklaren? Die vraag kwam bij den ondergeteekende op, toen hij onlangs weder de geschiedenis der bisschoppelijke kerk van Utrecht naging. Bennink Janssonius beweert bl. 128 uitdrukkelijk, dat de oud-catholieken in 1672 partij kozen voor de staten. Er is wel het eene en andere, dat twijfel aan de juistheid dier bewering wekt. De groote haat der Jezuieten tegen Utrecht is overbekend.

In 1671 nu schreef een cardinaal uit naam der congregatie een brief d°. 28 maart aan den bisschop Neerkassel, waarin deze geprezen wordt om zijne prediking van trouw aan de republiek, aldus Caesar gevende wat Caesar toekwam (Batav. Sacra II 483). In 1672 wordt die zelfde Neerkassel door den cardinaal van Boullion uit naam van Lodewijk XIV aangesteld in den Dom te Utrecht als hoofd der R. Catholieken. En de utrechtsche burgerij vaardigt dienzelfden kerkvoogd af naar Parijs om te klagen over den overlast der Franschen en met bepaalden last om te verzoeken handhaving der Gereformeerden als eigenaars der kerkgebouwen ten platten lande en in de kleine steden, en teruggave der kerken van Utrecht en Amersfoort, en tevens bestendiging der capittelen en der Teutonische orde in hunne eigendommen. Van maart tot october was Neerkassel te Parijs, en kwam toen te Utrecht terug. (Dagelijksche aanteekeningen van Mr. E. Booth, uitgegeven door Mr. J. A. Grothe. Ber. Utrecht. Gen. VI. 2, tweede serie I. 2. p. 42, 205. Silvius, Vervolg op Aitzema I. 471).

Kon Neerkassel, de bisschop van Utrecht, met een vrij geweten die zending vervullen? Of had de curie met politiek overleg voor een oogenblik de vijandschap afgelegd, om hier eerst eene bij de republiek geachte catholieke kerk te vestigen, en dan later die

oud-catholieken, als zij eenmaal de kerken in bezit hadden te beter te vernietigen of te bekeeren tot de jezuietische wijsheid?

Wie geeft hier aanwijzing van bronnen, die wellicht Bennink Janssonius ten dienste stonden, maar door hem niet vermeld zijn?

Hoorn. B. TIDEMAN JZN.

Pieter Heeremans, kapitein. Grafdicht op den kapitein Pieter Heeremans geboren te Uitdam of Schutteldoekshaven, gesneuveld tegen de Duinkerkers den 6 februarij 1627.

Ik heb de woeste zee als kapitein bevaren
Op eenen eiken plank, met eenen goeden moed
Voor 't lieve vaderland, gestort mijn edel bloed.
Die 't land wil dienen, moet zijn lijf niet sparen.
Doen ik de Biscayers vermeesterd' in de baren,
En [1]) tusschen Vrankrijks en Spanjes kusten gaen,
Een keten ik van goud heb tot mijn loon ontfaen
Van de Landsvaders, die voor vrome nooit vroe [2]) waren.
Ik aen de Vlaemsche kust, rand' een Duinkerker an
Wel eens zoo sterk als ik, als een kloek Heer en man,
En mijn manhaftig hoofd is in den slag gebleven.
Beweent mij dan niet: die sterft op het bed van eer
Voor 't land van zijn geboort' die sterft nimmermeer,
Een krijgsman zal altijd in 't hart der vromen leven.

Hier rust het oorlogshert, wiens naam zal nimmer rusten
Hij die de westervaert en al de Vlaemsche kusten
Met Bussepoeder vrijd' en kwam met rijke roof
Zoo vaak van Spanje t'huis, tot 't hoofd van 't lichaem stoof.

Begraven te Suawoude. Jacobus Viverius.

Is er aldaar nog iets te vinden van een grafzerk waaronder deze dappere rust? LABORANTER.

Kaart van de Molukken. Is iemand der lezers van den Nav. ook bekend met een kaart van de Molukken in zes bladen, vervaardigd op de marineschool te Samarang in het laatst der 18e eeuw? en zoo ja, zou men daarvan inzage kunnen bekomen? LABORANTER.

---

[1]) Die? BEST.

[2]) Vrec? BEST.

Jacob van Hoorn. Op de historische tentoonstelling te Amsterdam bevinden zich de portretten van Jacob van Hoorn, geb. 24 julij 1638, en ten 4en te Amsterdam getr. oud 97 j. den 24 oct. 1734 met Jacoba van Selstede, oud 23 j. geb. 28 julij 1711. Beide portretten ontmoette ik reeds voor jaren bij den schoolmeester te Lage in 't graafschap Bentheim. Daar was evenwel nog een derde bij, namelijk dat van Wilhelmus van den Broek, predikant te Amsterdam, vroeger te Leiderdorp, portret van 1756, aetat. 39. De bezitter beweerde dat dit de predikant zou geweest zijn, die 't bovengenoemde paar in den echt vereenigde. Dit zal wel niet zoo zijn, in verband met zijn leeftijd en den tijd der vervaardiging.

Is van Jacob van Hoorn meer bekend?

BACKER VAN LEUVEN.

Heerlijkheid Emiclaar. Gaarne zoude men vernemen, wie na 1749 met de heerlijkheid Emiclaar of Emmeclaar in Eemland, wegens de abtdij van St. Paulus te Utrecht leenroerig aan de provincie Utrecht, beleend zijn geweest? In genoemd jaar werd Everard Wittert er mede beleend. B.

Reis om de wereld door Nicolaes Duin. Deze reis wordt vermeld gevonden bij Jacob de Bucquoi in de Kleine waterwereld achter de 16-jarige reize naar Indiën. Haarlem 1757, 2e druk, J. Bosch blz. 69.

Is een onzer lezers met deze reis bekend?

LABORANTER.

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Klokgieters. (XXVI, bl. 234). Schonenberg (Gherardus), goot de klok te Havelte in 1416.

Schonenborg (Wolter), goot de klok te Vries, in 1517, en te Gieten in 1570 (?).

Zie T. A. Romein, De herv. predd. in Drenthe, Gron. 1861, blz. 66 in verband met blz. 324, 325, en blz. 126, 178. Waarschijnlijk waren deze klokgieters in de provincie Groningen gevestigd. In een stuk op het Gron. archief, register 1513, n°. 7, komt Wolter

Schonenborg voor, procederende over 17 grazen land met het klooster Ter Apel. Gualtherus of Wolter Schonenborch, broeder van Hendrik Schonenborch of Schonenburg — zoo als zij zich ook wel noemden, — bekleedde in het begin der 17e eeuw aanzienlijke betrekkingen in de stad en provincie Groningen. Zie Bijdr. tot de geschiedenis en oudheidk. der prov. Gron., VIII, 86.

L. B—S.

Geschut, behoorende aan Zutfen, in 1473. Bij de verovering der graafschap door Karel den Stoute, moest de stad volgens het verdrag haar wapens uitleveren. Vgl. het feestboekje der utrechtsche maskerade in juni, 1876, pag. 28. De volgende opgave moge eenig denkbeeld geven van de verdedigingsmiddelen, die de nieuwe landsheer zich deed overgeven.

Item opten Witten Toerne, gehieten de Blancke Toern, is iij tonne Cruytz ende j tonne Cruytz, alles en is nyet guet. En j tonne zwevels is beneden inden toern, kleyn ende groff, ende noch ij tonne kaele, kleyn ende groff.

Item noch j panne, daer men in droecht, ende j ketell van ij Emmeren, iij zeve, ij plate cuepen ende j Thyne.

Item in den Gruythuise is de groete busse mit eynre caemere, ende j beslaegen waigen.

Item der schoemaekere busse, mit ij caemeren.

Item noch eyn busse, der schoemaekere busse gelike groet, mit ij caemeren.

Item der smede busse, mit eynre caemere, daer an gesmedet.

Item j gegaeten yser busse, mit iij caemeren.

Item j groete zlanghe, mit iij caemeren.

Item iiij kleyne zlanghen, mit viij caemeren, ende de vijffste zlanghe is Taev̄haegē [1]) mit ij caemeren.

Item de busse, de voir Emrick genaemen wairt, mit ij caemeren.

Item noch iiij zlengkens, mit xj caemeren.

Item j groete voegheler, mit iij caemeren.

Item noch j groete voegheler, mit iij caemeren.

Item noch j voegheler, mit iij caemeren.

[1]) Te Overhagen, dicht bij het later gebouwde Biljoen, en in 1706 daarmede vereenigd.

Item j slachten voegheler mit ij caemeren.

Item vyff kleyne voegheler, die men op de poirte plecht to leggen, elck mit ij caemeren, vytgezecht eyne mit eynre caemer.

Item noch j voegheler op ij Raeden, mit ij caemeren.

Item xviij yseren haeckbussen, mit xij staeteren.

Item j keghel busse, mit eynre caemere.

Item j voegheler, mit eynre yseren stelle.

Item viij korte haeckbussen, mit holten stelen.

Item viij methaelen bussen opter kaeie, de meister Henrick gegaeten hefft, mit xvj caemeren, van welcke bussen voirsz. ij to braeken syn ende ij caemeren to braeken, mitten holtwercken ende lxvj loeden daer toe.

Item noch xij caemere, de men nyet gegoiden en konde.

Item iiij keghell, de twe mit oeren bolten, de men opter baerzen plecht to hebben, als men dair buszen op hebben will.

Item ij lepel, dair men de loede plecht mede to gheyten.

Item j kellen, daer meister Hans inne to smelten plach, en j. yseren pot, mit eynre vile.

Item j waeghe balcke, den meister Hans hefft, mit vilen voirsz.

Item 1 Dryell, daer men de bussen mede gedrylt hefft.

Zutfen. J. G. FREDERIKS.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Rijmen aan Vondel toegeschreven. (XXV, bl. 613; XXVI, bl. 191, 292). Van wijlen den heer Gerh v. Wijk uit Wijk-bij-Duurstede heb ik meer dan eens deze anecdote gehoord; maar het daarin vermelde zou gebeurd zijn tusschen *Hooft* en Vondel. — De deftige drost begon en besmeerde den kraag van Vondel: vet smet; Vondel beantwoordde de vriendelijkheid met een' oorvijg: ik tik; maar Hooft had het laatste woord en won de weddingschap door een lakoniek: o, so!

Daar 't bestaan dezer variant de waarheid der opmerking bevestigt, dat dergelijke anecdotes maar op den gis af aan bekende namen worden verbonden, eene opmerking, die trouwens geen be-

vestiging behoeft, — meende ik ze te mogen meedeelen. Wellicht bestaan er nog andere lezingen.

S. J. W. BUDDINGH.

Jacob van Lennep. — Klaasje Zevenster in de achttiende eeuw. (XXVI, bl. 177). De geachte bestuurder van den Navorscher heeft ons een aardige vertelling van Le Francq van Berkhey herinnerd, en gewezen op de treffende overeenkomst met het eerste gedeelte van Klaasje Zevenster, maar tevens op vernuftige wijze Jacob van Lennep vrij gepleit van de verdenking van plagiaat. Ik ben 't volkomen met den heer Leendertz eens, de man van jaren kan verrast worden door eene onbewuste herinnering, die hij te goeder trouw voor een nieuw denkbeeld of eigen vinding houdt.

Maar ik wil eene andere opmerking maken. Als hier sprake is van eigen vinding, kan 't alleen den vorm of de inkleeding gelden want de zaak zelve: het t'huis bezorgen van een pasgeboren kind in een doos, een pak, of waarin ook, 't zij op Sinterklaas, of een verjaarpartij, of bij eenige andere gelegenheid, was van ouds iets, dat alom en op allerlei wijze verteld werd. In den tijd, toen de Amsterdamsche burgerlui nog, naar voorouderlijke gewoonte, zondags »na den eten" elkander verzochten »op 'n koppie tee", waarbij natuurlijk altijd iets verteld moest worden, kon men zoo'n gevalletje meermalen hooren opdisschen, nu in den eenen, dan in den anderen vorm, met verandering van kostuum en verwisseling van tooneelen. Een geestig verhaler wist er ook altijd bij te zeggen, waar 't gebeurd was, en namen te noemen van lui, die er een rol in gespeeld hadden, — natuurlijk doorgaans ook een vroedvrouw, 't zij die Mary Pleister of anders gedoopt werd. De verzekeringen van Le Francq van Berkhey betreffende 't »waarlijk gebeurt" zijn en 't »zeer wel gekent" hebben, zijn van dezelfde soort als die, welke ik »in vroeger tijd van mijne jonkheid" bij 't een of ander »koppie tee" ook wel gehoord heb, — wat evenwel aan de geloofwaardigheid van Le Francq van Berkhey even weinig te kort doet als aan die van alle andere verhalers.

Dat overigens — afgezien nu van 't kind in de doos of in de braadpan — »de vermeende plagiaten, reminiscenzen, of hoe men ze gelieft te noemen, welke men aan schrijvers verwijt, dien naam

niet altijd verdienen en somtijds alleen door eene wel zeer toevallige, maar toch zeer onschuldige overeenkomst in gedachten of wijze van uitdrukking ontstaan", daarvan heeft Jacob van Lennep zelf, en wel reeds in 't eerste nummer van den eersten jaargang van den Navorscher, in zijn artikel: Twee dichters en twee eiken (I, bl. 9), het bewijs geleverd.

Ja 't kan zelfs voorkomen, dat een paar honderd jaren nadat een schrijver iets verhaald of een poeët iets gedicht heeft, een geval gebeurt, dat er overeenkomst genoeg mee heeft, om, ware 't juist zooveel vroeger voorgevallen, den bedoelden schrijver of dichter tot voorbeeld te hebben kunnen dienen.

Gisteren las ik in n°. 20 van het Paleis van Justitie (dat den 15 mei 1876 verschenen is), een geschiedenis van een jongen boer, wien in december 1875 te Rotterdam iets weêrvaren is, niet ongelijk aan 't geen de beruchte Trijntje Cornelis vóór ruim twee eeuwen te Antwerpen zou ondervonden hebben. Ware deze Rotterdamsche historie in de eerste helft der 17e eeuw voorgevallen, dan zou men uitroepen: »Ziedaar 't origineel, waar Huygens een vrije en geïllustreerde navolging van geleverd heeft! Men zou zeggen: »Hij heeft om zijne personage te belangwekkender te maken, het boertje in een mooie boerin herschapen, en om te breeder te kunnen schilderen het tooneel wat verder af gezet, en voorts eenvoudig de Rotterdammer steeg in 't Antwerpsche Lepelstraatje en de goot in een mesthoop veranderd".

Men kan zich in niets ligter vergissen dan in 't aanwijzen van de bron eens auteurs, wanneer hij die zelf niet genoemd heeft.

J. TER GOUW.

Jacob van Lennep. Klaasje Zevenster in de achttiende eeuw. Het te huis bezorgen van een kind in eene doos of in wat anders dan ook, was, zegt de heer ter Gouw, het onderwerp van menige vertelling, die vroeger in amsterdamsche burgerkringen werd opgedischt. Maar hoe kwamen zulke vertellingen in de wereld? Ieder die de geschiedenis der vertellingen, die onder het volk in omloop waren of nog zijn, met eenige aandacht heeft nagegaan, weet het. Slechts zeer zelden waren zij door den verteller zelven uitgedacht, maar meestal waren het of oude verdichte verhalen, of verhalen van

gebeurtenissen in vroegeren tijd werkelijk voorgevallen, waar de eene iets van wegliet, een ander iets bijvoegde, waar een derde iets in veranderde, kortom die elk op zijne wijs weergaf, wat maakte dat er op die bekende themaas allerlei variatiën ontstonden.

Vragen wij nu naar den oorsprong van de verschillende verhalen die men hoorde omtrent het ergens aan huis brengen van een kind in eene doos, welnu, wij vinden dien in de gebeurtenis die, volgens Berkhey, in de eerste helft der vorige eeuw te Leiden is voorgevallen.

Ik voor mij stel de verzekering van Berkhey omtrent het waarlijk gebeurd zijn van deze historie, niet op éene lijn met die der vertellers, waar de heer ter Gouw van spreekt. Zulk een verteller moet zijn verhaal smakelijk maken voor de hoorders; het moet levendig, aanschouwelijk zijn; de plaats, de straat, somtijds het huis waar het gebeurd is moet aangewezen, de personen die er in voorkomen met name genoemd, jaar en dag bepaald worden. Zoo doet Berkhey ook in zijne *vertelling,* hij geeft zyne personen namen, hij verdicht allerlei kleine omstandigheden, en daar mag hij dat doen, want daar schrijft hij om zijne lezers te vermaken, daar maakt hij gebruik van een regt, dat niemand den dichter en romanschrijver zal betwisten, dat wij ook hem, die om het gezelschap te vermaken een aardig vertelsel opdischt en daarom meent tot hetzelfde gild te behooren, wel willen gunnen. Maar in eene *aanteekening* vermeldt hij wat aanleiding gegeven heeft tot zijne vertelling, vermeldt hij de beide gevallen, die hij in zijne jeugd heeft beleefd, en waarvan hij voor een deel de handelende personen heeft gekend. Is wat hij *hier* verhaalt geheel of ten deele verzonnen dan is hij een *leugenaar*, en ik vind geene reden om hem die leelijke klad aan te wrijven.

Bij beide, Berkhey en van Lennep, wordt verhaald van een kind in eene doos of braadpan weggebragt; bij beide gebeurt het te Leiden, komt het kind op de kamer van een student te regt, gebeurt het op St. Nicolaas avond, neemt het gezelschap, dat op die kamer is, de zorg voor het kind op zich. Die overeenkomst op zoo veel punten dunkt mij te groot om toevallig te zijn. Ik blijf nog gelooven, dat van Lennep in zijnen jongen tijd het verhaal, zoo als het door Berkhey was omgewerkt, misschien met enkele veranderingen

er door latere vertellers ingebragt, heeft gehoord, en dat hij, die voor zulke dingen een uitstekend geheugen had, het zich later herinnerd heeft, maar dit, zoo als het meer gaat, toen niet voor herinnering maar voor eigene vinding gehouden heeft.

De heer ter Gouw herinnert ons een artikeltjen van van Lennep in het eerste deel van den Navorscher, waar hij twee versjes, beide *de Eik* getiteld, het eene van hem zelven, het andere van Christemeijer, nevens elkander stelt en wijst op de merkwaardige overeenkomst in meer dan één opzigt, terwijl nogtans de eene zijn dichtjen schrijvende dat van den anderen niet gekend heeft. Het verwondert mij, dat van Lennep dit zoo opmerkelijk kon vinden. Waarin bestaat toch de overeenkomst? Van Lennep zegt,

De *statige* eik *heft*, grootsch en stout
Met eerbied reeds van verre aanschouwd
Zijn breed getakte *kruin* naar boven.

Christemeijer,

De *statige* eik, het beeld der kracht
Verheft den fieren *kruin* met pracht.

Voorts wordt in het eene gedicht de eik *vorst van 't woud*, in het andere *koning van 't omliggend woud* geheeten: in het eene heet hij *reus*, in het andere wordt gesproken van zijn *reuzen*dak; de eene dichter zegt *als stormen woên*, de andere *als felle stormen om hem loeien*. Eindelijk zegt de eene:

Met uitgespreiden arm en tak
Be*schut* hij tegen ongemak
En winterkou de tengre loten,
In schaduw van zijn reuzendak,
Rondom zijn wortels opgeschoten.

De andere,

Zoo strekt zijn breede forsche stam
Een onverwrikbren *schut* en dam
Den boomen, die zijn voet omgeven.

Dit is nu alles waarin de beide dichters over een komen. Maar wat epitheton is bij *eik* gewoner dan *statig?* Waar wordt in een gedicht van eenen eik gesproken, zonder dat er bij gezegd wordt dat hij zijn kruin of hoofd of schedel of kroon of takken omhoog heft? al is dit voor geenen enkelen lezer iets nieuws. In hoe vele

gedichten niet alleen, maar zelfs reisbeschrijvingen heet een groote boom, een eik vooral, koning van het woud of reus? Bij welken hoogen boom worden niet stormen te pas gebragt? Het zou niet moeielijk zijn er een aantal voorbeelden van te verzamelen. Van alles wat de twee dichtjens gemeen hebben is het laatste, het beschutten van het daarnevens staande gewas, nog het minst afgezaagde; maar het is toch ook iets, waar men van zelven aan denkt als men over een zwaren eik een aantal regels moet vullen, en het is vóor van Lennep en Christemeijer ook wel gezegd, b. v. door Loots, Gedichten, dl. III, bl. 102,

'tIs waar, gelijk een muur van diep gewortelde eiken,
Die uit hun top elkaâr de reuzenarmen reiken,
En staan gelijk een burgt voor *'t lagere gewas,*
En *schutten* te enge hitte en zwaren regenplas,
Zoo eert ons 't zwak geslacht.

Kortom deze twee gelegenheidsgedichtjens (want dat zijn beide vermoedelijk) leeren ons dit alleen, dat wanneer een dichter in een oogenblik waarin hij er niet toe gestemd is op een gegeven onderwerp een gedicht maken moet, hij wel eens allerlei dingen zegt die al tot vervelens toe gezegd zijn, en die ieder gewoon menschenkind bij eene dergelijke gelegenheid ook zeggen zou.

Wat de rotterdammer historie betreft die de heer ter Gouw in het Paleis van Justitie las — dat men daar de klucht van Trijntje Cornelis heeft nagespeeld, is wel mogelijk; waarschijnlijk evenwel acht ik het niet: want die klucht is, vooral ten gevolge der moeielijkheden die het brabantsche dialect veroorzaakt, niet zeer bekend. Het kan hier eene toevallige overeenkomst zijn; maar toch ook iets anders. Het onderwerp van dit stuk van Huygens is niet door hem zelven bedacht; maar hij heeft, zoo als men in die dagen zeer dikwijls deed, een bekend verhaal voor het tooneel bewerkt. Het is het verhaal van Nieuwsgierig Aagjen van Enkhuizen, dat in zijnen tijd ieder in Holland kende en dat nog lang zeer bekend bleef, zoo zelfs dat er eene zeer veel gebruikte spreekwijze aan ontleend is. Misschien dat dit verhaal, met eenigzins veranderde namen en omstandigheden, nog wel in omloop is, en dat de personen die bij de gebeurtenis te Rotterdam de hoofdrollen speelden, het hebben gekend.

P. LEENDERTZ WZ.

Klucht van 't koffijhuis. (XXVI, bl. 182). Hier wordt kennelijk bedoeld, het kluchtspel: 't Koffijhuis, door W. v. d. Hoeven, in 1734 te Amsterdam uitgegeven door Isaac Duim, bezuiden 't Stadhuis.

J. C. ALTORFFER.

Oordeel der classis Nijmegen en Tiel over de Betooverde wereld van Balthasar Bekker in 1693. »Aangesien 't schandeleus en heyloos en godtslasterlick boeck van doctor B., dat even met sijn titul de gereformeerde Christenheyt door vooroordeelen en bijgeovicheyt als betovert vonnist, Godt en sijn eer, Godts Soon en syn wonderwercken, Godts h. woort en sijn (de) geloofwaerdicheyt (van) desselfs schrijvers grootelicks krenckt en benadeelt, 't vaderlandt beweeght, de kercke daerin beroert, de vromen tot in de ziele bedroeft, elck een ontrust, de getrouwe leeraren niet sonder reden becommert maeckt voor swaerder onheylen, omdat 't op seer gevaerlicke gronden is gesticht (*gebouwd*) met onrechtsinnige en heylose stellingen, met slordige en oneerbiedige expressiën voor Godt en sijn h. woort, met hatelicke en lasterlicke beswaringe vañ gereformeerde religie en haere leeraren doorgaens opgepropt, — dat de oversetters des Bijbels lichtveerdigh lastert, de oversettinghe verdacht maeckt, de h. Schrift schandelick verdrait, bespot en smadelick ten toon stelt, libertinen en atheisten de mont tot fenijnige lasteringe opent, de getrouwe leeraren voor halve manicheën, en atheisten uitkrijt, en door dit alles een schandelicken blaem op de gereformeerde godtsdienst in 't gemeen, en de kercken onses vaderlandts werpt, die met dulden van d. Becker's boeck en herstellinge van sijn persoon staat vermeerdert en verergert te worden; — *of't niet* dienstich en hooch nodigh soude wesen op middelen verdacht te sijn, om niet alleen gegeven ergernisse wegh te nemen, en gevreesde onheylen voor te komen, maer oock die smadelicke blaem van onse kercke en kerkelicke vergaderinge, ja en vañ koningh [1]), die waerlick en waerdighlick den titul van beschermer des geloofs mach voeren, en vañ hoge machten des landts, die voetsterheeren zijn van Godts kercken, af te wenden, vermits sonder daer tegen te ijveren, beswaerlick vrij sullen blijven van verdenckinge, alsof sulck een boeck en sulcken schrijver als haer niet

[1]) Den stadhouder Willem III, koning van Engeland.

onaengenaem wilde dulden in haere landen, uyt welcke nochtans, door haere authoriteyt en ordre, meermalen min lasterlicke en schadelicke boecken met publijcke verbrandinge verbannen zijn geweest?"

Op dit bij wijze van gravamen voorgesteld advies van Nijmegen gaf de tielsche classisvergadering van 8 aug. 1692 ten antwoord, dat, ingeval de uitdrukkingen, in bovenstaand gravamen vermeld, op goede gronden rustten, de classis Tiel zich gaarne verbinden wilde, om op dezelfde wijs als de cl. Nijmegen, tegen dit boek en zijnen auteur, daar en zooals het behoorde, te waken.

Ten aanzien van B. Bekkers boek (en de stellingen [1]) van den hoogleeraar A. Roëll) was de vergadering der classis Tiel (18 en 19 sept 1693) van oordeel, dat elk lid der classis moest voorzien zijn van een »extract van die articulen of canones fidei toevoor gestelt, als sijnde een saeck van veel belangh en groote gevolgen, om dan aenstaende ordinaire classis daarover haer oordeel in te brengen." In de antesynodale vergadering van 25 juli 1694 wilde nogtans de tielsche classis aan de geldersche synode in overweging gegeven hebben hare stem te onthouden aan het besluit der Zuidhollandsche synode [2]), die door proponenten en herwaarts beroepen predikanten de verklaring wenschte afgelegd te zien, dat zij de in de geschriften van Bekker (en Roëll) aanwezige stellingen als dwaalleer verwierpen: immers de tielsche classis zag in den eisch van zoodanige verklaring een beginsel van verdachtmaking, daar toch Gelderland zich tegen die geschriften voldoende verklaard had, en in den eisch van instemming met en onderteekening van de belijdenisschriften der Hervormde kerk de verwerping dier dwalingen van zelf lag opgesloten. Zulk een afzonderlijke, nieuwe eisch, meende men, zou rieken naar eenen *φιλοπρωτεύων Διοτρέφης* (vgl. 3 Joh vs. 9), het streven verraden naar eene machtsoefening, welke alleen der nationale synode toekwam [3]).

---

[1]) Over het gezag der rede in het onderzoek der H. S., de generatie van den Zoon uit den Vader, den tijdelijken dood der geloovigen, enz., waarover Herman Alexander Roëll, als hoogleeraar te Franeker, van 1686 tot 1691 in strijdschriften zijne meeningen voorstelde.

[2]) Deze had reeds in 1691 Roëlls gevoelens als verderfelijke ketterij gebrandmerkt.

[3]) Vgl. Voetius, Politic. Eccles., canon eccl., cap. X, pag. 281—83, quaest. IV: An a magistratu aut Ecclesia novae et peculiares *διαταγαί*, regulae etc. praeter

Dergelijk voorbehoedmiddel tegen de invoering of verspreiding van dwaalleer was trouwens niet noodig, als men in aanmerking neemt, dat de antesynodale classisvergadering van 15 juli 1695 te Tiel de scherpe bepalingen der geldersche synoden van 1690, 91, 92 en 93 omtrent de toelating der praeparatorie en peremtorie examinandi nog eens weder in herinnering bracht, en in allen deele wenschte te handhaven, daarbenevens van de candidaten eene onderteekening bleef vorderen van het in den jare 1658 opgesteld synodaal formulier van den navolgenden inhoud:

»Wij onderss. bekennen en beloven heyliglijk voor God, dat wij met geen schadelijke principien, de theologie rakende off nadeelig synde, insonderheit die strekken tot verswakkinge en krenkinge van de authorityet der Schrifture, van wien sij ook souden mogen geleert sijn, ingenomen oft besmet sijn, ook niet daernae smaekende sullen op den predikstoel brengen: eyndelijk, niet diergelijke bij anderen sullen uyten ofte voortsetten."

Daarenboven werd (3 aug. 1691, art. 5; 15 juli 1695, art. 4) ijverig in de classis Tiel gewaakt tegen het »licentieus boeckdrucken", waarover trouwens 8 aug. 1692, 20 juli 1696, 7 aug. 1697, 1 aug. 1698, 1 aug. 1701 geene klachten vernomen werden, doch wel over het uitgeven van theologische boeken door fransche predikanten (*sic*) in 1692.

---

et extra receptas formulas, ecclesiis et ministris imponi possint? Et si imponantur, an ministri eas admittere aut bonā conscientiā iis subscribere possint?

Quanto inde (scil. ex subscriptionibus, quodque idem, ex declarationibus, et adigendo ad eas) in Ecclesia et Republica turbationes ortae sint, loquuntur historiae Baudartii et Triglandii etc. superius (te over.)

Haec monenda duximus, ut cautiores, si fieri possit, aliquos reddamus, in constitutionibus, novis subscriptionibus, quacunque particulari occasione oblatā, urgendis, etc.

Multo minus debet Ecclesia (*quod et synodum provincialem spectat*) usurpare potestatem synodi nationalis et omnium istius correspondentiae ecclesiarum, in condendis, substituendis et praescribendis canonibus; hoc enim saperet Diotrephen, etc.

Et quid tandem nimia συγκαταβάσει in formulis consensus conciliatoriis, syncretisticis concipiendis, approbandis, admittendis, subscribendis, Zanchius *a*), Bucerus, Melanchthon aliique pii et praestantes theologi tum Ecclesiae tum sibi lucrati sint, vide Zanch. Miscell. Hist. Sacr., et Voet. l. cit. p. 283.

a) Calvinistisch hoogleeraar te Straatsburg.

In art. 14 der acten van de classisvergadering, 20 juli 1696 te Tiel gehouden, leest men: »Wat Becker's boeck etc. betreft, daeromtrent reguleert sigh de classis van Thijel na den inhoud van de resolutie des christelijken synodi"; en in art. 13 der acten van de cl. verg. van 7 aug. 1697: «daertegen word als nog bij ons gewaekt;" terwijl de antesynodale classis van 7 aug. 1699 in art. 14, met het oog op art. 22 der synode, oordeelde: »sprekende van Becker's boek, versoekt de e. classis, dat ex actis magh uytgewist worden."

J. ANSPACH

Oordeel der classes van Overveluwe en Tiel over de psalmberijming van Petrus Dathenus in 1696. De classis van Overveluwe gaf 20 juli van genoemd jaar aan de classis Tiel in overweging, »of niet, in plaetz van de soo veelsintz gebreckige psalmen Davids, sooals die door P. Dathenus gerijmd sijn, sou konnen, tot meerder stigting, in gebruik gebragt worden 't Psalmboeck van den eerw. heer Trommius [1]), dewelcke, den rijm van Dathenus in wesen latende blijven, deselve alleenlick sagtelick verbeterd en gesuiverd heeft. 't Welcke bij de e. classis van Thijel in ernstig overleg genomen sijnde, soo is een hervormingh van 't Psalmboeck, sooals 't door Datheen berijmd is, in alle manieren hoognodigh en dienstig geoordeeld, ten einde de christenen, gelijk sij reetz nu de psalmen Davids in een beter oversetting en tale lesen konnen, alsoo ook deselve singen mogen, tot meerder verheerlijkinge Gods en aengenaemheyt harer herten. De classis oordeelt in desen niet ondienstig te sijn om te melden hetgene den geleerden en eerw. heer Johannes de Meij heeft angetekend in sijn »Hallelujah of Lof des Heeren", in 4o., bl. 242; namelick, gesegd hebbende, het beter te sijn andere als Datheni psalmen in den godsdienst te ge-

---

[1]) Abraham van der Trommen, Janszoon, geb. 23 aug. 1633 te Groningen, in 1655 proponent, eerst pred. te Haren *bij* Groningen, daarna in 1671 *in* Groningen, † aldaar 29 mei 1719. Behalve door zijne Concordantiën des Bijbels, waaraan hij 28 jaren werkte, en die 1685—1692 in twee deelen fo. te Groningen het licht zagen, is hij als beminnaar van den kerkelijken zang bekend geworden door zijn „Sagte verbetering der Psalmrijmen Petri Datheni", welk geschrift hij in 16° in 1695 uitgaf. Op dit laatste doelt de classis van Overveluwe in den tekst.

bruicken, soo geeft hij daervan reden, want segt hij 1°, volgens 't getuigenis van den heer van Aldegonde in sijn voorreden aen den leser (vóór de psalmen, die hij selfs uit den hebreeuwschen text overgeset en tot Duitsche rijmen gebragt heeft): soo heeft P. Dathenus dikmael in sijn leven bekent, dat sijne psalmen *met groten haest en als een ontijdige geboorte hem afgedrongen geweest sijn;* en oordeelt hij selfs (segt den geleerden d. Hoornbeeck in disputatione de Psalmodia veterum) datse *meer en meer behoorden verbeterd te worden, alsoo hij se met haest en in harde tijden tsamengestelt had.* Maar ook 2°, Dathenus heeft se niet overgeset uit den Hebreeuwschen text, maer uit het Fransch, daer hij selfs bekent datse behoorden uit 't Hebreeuwsch overgeset te worden, en heeft daerom seer aengepresen en meer behagen gehad in de psalmen van den gemelden heer Philip Marnix, dewelcke met Petri Datheni kennis en toestaen, de psalmen uit de de Hebreeuwsche tale tot Duitsche rijmen gebragt had. En hij getuigt in sijn voorverhaelde voorreden, dat P. Dathenus somwijlen seide, dat hij grotelicks wenschte, dat de Aldegondische psalmen in de gemeinte wierden aengenomen. Want dat 't gedichtsel van P. Dathenus seer gebrecklick is, hebben eenpariglick genoegsaem geoordeelt verscheyde treffelicke mannen, welcke haer des verstaende [1]) d'een na d'ander dat werck hebben getragt te verbeteren. Dusver den heer de Meij, welckers bijgebragte redenen de classis oordeelt (*dat*) in consideratie behoren genomen te worden. — Edoch hoewel d'e. classis (van Tiel) een hervormingh van Datheni psalmen in 't gemeen goed en noodig keurt, soo can sij nogtans van 't werck des heeren Trommius in 't bijsonder niet oordelen of getuigen, nademael sij 't selve eerst sien, ondersoeken en vergelijken sou moeten, 't gene haer echter nog niet heeft mogen gebeuren. — Is bij dese gelegentheyt oock in consideratie genomen, vervolgens nodigh en nuttig geoordeelt, dat, in cas van verbetering der psalmen selfs, oock die velerlije en moeijelicke sangwijsen dienden gebragt te worden tot een getal van wijnige, ligte en soetvloeijende sangvoisen; tgene vele stotige en hortende gesangen voorcomen en voor alle christenen, insonderheit die der sangkunde niet al

[1]) Van den kerkelijken zang kennis hebbende.

te kundig sijn, ten groten gemack en aengename stichting sijn soude".

Aan de eerstkomende geldersche synode gaf de classis Tiel in bedenking, of, »ingevalle een hervormingh in 't gesangh der psalmen wierd goedgevonden, 't dan niet dienstig sijn soude, hiervan den Staet kennisse te geven, en die te versoeken, dat deselve enige gecommitteerdens geliefde aen te stellen, dewelcke de berijmingen der psalmen, die reetz door verscheydene geleerde digters gemaeckt sijn, souden vergelijcken èn onder malkanderen èn met den oorspronkelijcken text, en alsoo de bequaemste verkiesing sien te doen, teneynde dus, gelijck vorens een beter oversettingh der h. Schrifture, alsoo oock een beter berijming van psalmen met voorweten, goedkeuring en ordre der hoge Overheyt, mogte werden ingevoerd." J. ANSPACH.

VRAGEN.

Sebastiaan. Wie was Sebastiaan, die de aanteekeningen gemaakt heeft bij de eerste uitgave van Melis Stoke? ?

KUNSTGESCHIEDENIS.

VRAGEN.

Schilderij van Raphael. Bij resolutien van bewindhebberen der Oostindische comp., ter vergadering van 17en van den 6 en 10 mei 1675, werd goedgevonden eenige voorname heeren in Engeland voor bewezene diensten aan de comp., met eenige rariteiten te vereeren. Zoo werd onder anderen de graaf van Arlington begiftigd »met eenige seer fijne Italiaense schilderkunst, als van »Raphael enz."

Zoude men ook kunnen nagaan welke schilderijen dit geweest zijn?

LABORANTER.

TAALKUNDE.

Jodute. (XXV, bl. 512; XXVI, bl. 212). Aangaande dit woord, aan welks beteekenis belangrijke zaken schijnen verbonden te zijn, en dat ik hier nog eens op nieu den navorschers onder d' aandacht breng, vond ik nog de volgende belangwekkende mededeeling in 't hoogst merkweerdige werk van Hermann Allmers, getiteld: Marschenbuch. Land- und Volksbilder aus den Marschen der Weser und Elbe. — Gotha, 1858.

»Vor der alten Kirche zu Wulsdorf" ('n dorp in 't Fieland, 'n landstreek in Friesland tusschen Weser en Elve, aan den rechteroever der Weser, beneden Bremen.) »liegt ein mässiger, künstlich aufgeworfener Hügel, der Jedutenberg genannt. Hier haben wir wahrscheinlich eine der wenigen Spuren friesischer Heidenzeit. Nach einigen Geschichtsschreibern war hier nämlich der Sitz eines Jedutencultus, von dessen Gottheit wir indessen nicht viel mehr als den Namen wissen. Dieser aber hat sich seltsamer Weise bis in 's vorige Jahrhundert auf 's Lebendigste im Munde der Leute erhalten. Noch vor nicht langer Zeit hörte man von alten Vieländern, als Ausdruck der Verwunderung und des plötzlichen Erstaunens: O de Jedute! oder auch kurzweg: O Jedut! rufen, gleichwie unser christliches Herrje! und Mein Gott! Ein anderer Ausruf lautete: O de Wed un de Wod! unzweifelhaft zusammengesetzt aus den Namen der friesischen Gottheiten Weda und Woda, von denen der alte Chronist Heimreich redet. Ausser den obengenannten gibt es auch noch bei Lehe und dem nahen Dorfe Langen ähnliche Jedutenhügel, und endlich weiss man, dass der Ruf Jedut oder Jodut ein altes Feldgeschrei der Bremer und Friesen war.

Später diente der zu Wulfsdorf liegende Hügel, da man von ihm einen weiten Blick nach der Wesermündung hat, als Piratenwarte, und dies gab dan zu der häufig herrschenden, durchaus irrthümlichen und unsinnigen Meinung Anlass, es hätten sich die Seeräuber den Namen Jeduten gegeben."

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Buschcolen. (XXVI, bl. 118). Wordt met dit woord niet buiskool of boeskool bedoeld? Buis- boes- of kabuiskool is 'n tegenwoordig verouderende en ten deele reeds uitgestorvene benaming van de witte en roode kop- of sluitkool (brassica oleracea capitata D C).

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Orleans. Als een bewijs dat veel stoffen haar naam ontleenen aan de plaats van waar zij afkomstig zijn, noemt de heer Roos (blz. 296 van dezen jaargang) ook het orleans. Ik geloof te onrechte. Als ik mij niet ten eenenmale bedrieg is de orleans-stof van nieuwen oorsprong, en kwam zij ongeveer het jaar 1840 voor het eerst in den handel, als concurrent van het toen algemeen gebruikte engelsche fabrikaat *ever-lasting* (ouderen van dagen zullen zich nog wel de glimmende jasjes van everlast uit die dagen herinneren?) Den naam orleans ontving zij naar aanleiding van den plotselingen dood van Louis Philippes oudsten zoon, hertog van Orleans, die juist onlangs had plaats gehad, en den fabrikant eene gewenschte gelegenheid aan de hand deed, om zijn fabrikaat een goed klinkenden naam te verzekeren, die bovendien op aller lippen was. L.

Nieuwe spreekwijzen. Gelijk in elke levende taal sommige woorden en spreekwijzen verouderen, zoo treden van tijd tot tijd andere op, vroeger minder of in eene andere beteekenis gebezigd. 't Zal zeker in dit tijdschrift niet misplaatst zijn ze van tijd tot tijd te vermelden. De volgende geef ik ter proeve; verouderde uitdrukkingen, door een auteur van naam opnieuw in omloop gebracht, zonderde ik uit.

Een man uit één stuk. Ik herinner mij niet dit vroeger dan in de laatste jaren te hebben aangetroffen. Van een letterkundig voortbrengsel zegt men nog wel eens in 't Hoogduitsch: *aus einem Guss.*

Eene *persoonlijkheid.*

Ter elfder ure. Ofschoon uit Matth. XX: 6 een overoude kennis, wordt deze uitdrukking nog niet lang in de bekende beteekenis, immers niet zoo algemeen gebruikt.

In den regel.

Nuchter, b. v. de nuchtere optelling van feiten.

Een onbewaakt oogenblik.

Zich tweemaal bedenken eer men enz.

Wetenschap en *wetenschappelijk,* b. v.: de wetenschap heeft daaromtrent haar *laatste woord* nog niet *gesproken.* Ook deze laatste uitdrukking schijnt eerst in den laatsten tijd meer algemeen in gebruik te zijn gekomen. Ook: de *wetenschappelijke* behandeling eener vraag.

Andere onzer medewerkers zullen hier zeker nog wel andere uitdrukkingen hebben bij te voegen.

H. H. M. C. V. O.

VRAGEN.

Spakerig. Men weet waar men den heidamp, haarrook in den zomer aan te danken heeft; hoe komt men echter aan de uitdrukking *spakerigheid?* S. O.

[*Spaken* is splijten, bersten. *Spakig* land, land dat door droogte gespleten is. *Spakerig weder,* weder zoo heet en droog, dat het den grond doet scheuren. Zie Kiliaan.]

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht van Westrenen (te Lienden en omstreken, zie Nav. XXIV, bl. 52; XXVI, bl. 96). In 1660 predikte een theologiae studiosus, D. (van) Westrenen, te Ommeren (Nederbetuwe) voor een gehoor van 50 of 60 menschen, hetwelk in die, *nu nog* kleine, en dus toenmaals *zeer* kleine gemeente vrij aanzienlijk was. Dit optreden van genoemden student geschiedde tegen den zin van den pastor loci, Gualterus Peregrinus, omdat hij nog niet pro recommendato aangenomen, d. i. nog geen candidaat was (acten der tielsche classis van 14 febr.). Een andere theologiae studiosus, Petrus (van) Westrenen, op sijn versoeck binnen gestaen sijnde (te

Tiel op de classisvergadering van 9 en 10 sept. 1661), heeft versocht met vertoeninge sijner testimonia soo vitae et doctrinae om praeparatorie geëxamineert te mogen worden. Het E. Classis staet sijn examen toe, en is de tijd daervan bestemt den 5 nov. binnen Tiel". Nadat men in dato zijn voorstel gehoord had over den opgegeven tekst uit Gal 3, en daarin genoegen had genomen, werd hij door ds. Rethesius Goens, pred. op het Fort Nassau op de Voorn (toenmaals bij de classis Tiel behoorende) praeparatorie geëxamineerd in de »voornaemste grondtstucken der religie ende Academische questies", met dezen uitslag, dat men hem als candidaat tot het »publiecq prediken" toeliet, en van zich liet gaan »met de serieuse vermaeninge, om sijn aengevangene studiën ende gaeven meer ende meer op te wecken ende in alle godtsaligheit sich te oefenen". Hij verkreeg van ds. examinator zijn testimonium examinis, en werd 9 sept. 1662 pro recommendato bij de tielsche classis aangenomen, mits hij de »proponenten-orde" onderteekende, en de classispredikanten te allen tijde met prediken dienstvaardig ter zijde stond. J. ANSPACH.

Enkele genealogische gegevens naar aanleiding van sommige nederbetuwsche grafschriften, vermeld in Nav. XXVI, 62—69. (Vervolg van bl. 381).

VI. van Hattem, door bastaardij uit het huis van Gelder gesproten, want

Jan van Hattem was een natuurlijke zoon van hertog Reinald III van Gelre, aan wien hertoginne Mechteld van Gelre twee schuldbrieven van 800 oude gouden schilden elk, ten laste der stad Harderwijk, 9 aug. 1377 afstond (Nijhoff, Oorkonden, III, n°. 35). Als derhalve Navorscher VI, 378 gezegd wordt, dat Hattem door bastaardij uit *Eduard* van Gelre gesproten is, zoo bespeuren wij d. t. p. eene vergissing. Wij lezen daar ook, dat dit geslacht niet het geldersche wapen, de klimmende leeuwen, zooals b. v. Karel van Gelder, bastaard van hertog Karel bij eene Rosouw, aannam,[1]) maar eene schapenschaar voerde, d'or à la force posée en bande de gueules. En aldus was ook het wapen van den bl. 371 genoemden

Willem van Hattem, ouderling te Maurik, gehuwd met Johanna

[1]) Verg. Nav. XXV, bl. 168, 226.

van Essevelt, gelijk het op de daar vermelde avondmaalbekers gegraveerd staat, met dit opschrift: Pocvlvm Evcharistiae Ecclesiae Mavricanae a Wilhelmo ab Hattem, ibidem seniore, eivsqve vxore Johanna ab Essevelt, dono datvm 1653.

De groote grafzerk in het schip der ecksche kerk vertoont evenwel eene gansch andere figuur als wapen van de ter plaatse begravene, 20 dec. 1631 overledene Dirk en Johannes van Hattem (zie Nav. XXVI, 63). Ondanks dit verschil in wapen, is het toch meer dan waarschijnlijk, dat deze personen van aanzien, die nagenoeg gelijktijdig en in elkanders nabijheid leefden, bloedverwanten zijn geweest [1]), en dit is ook te veronderstellen ten opzichte van

Isabella van Hattem, huisvrouw van den tijdens de geldersche synode te Arnhem april 1619 afgezetten, wegens remonstrantisme erg mishandelden, 6 oct. 1621 op Loevestein gekerkerden predikant Simon Lucae Bysterus, den eersten predikant van Ingen; welke zich maart 1622 van de staten van Holland, na lang bidden, de vergunning wist te verwerven, om op genoemd fort eerst éénmaal 's weeks, daarna voortdurend, bij haren man te vertoeven (vgl. Brandt, Hist. d. Reformatie, IV, 6 vvg., en het register achter deel IV). Hij † omstr. 1609; haar sterfjaar blijkt niet.

N. van Hattem, gehuwd met N. van Mauderick te Maurik, had tot zoon

Dirk van Hattem, man van Cornelia de Wael van Moersbergen, wier dochter

Hester van Hattem († te 's Gravenhage jan. 1603) 2 junij 1592 in den echt trad met Johan van Renesse, heer van Wilp en Wulven (geb. 1560), eerst lid der rp. van 't Sticht (19 sept. 1586), daarna (1592—1605) van Veluwe († 28 sept. 1620).

Johan van Hattem, gehuwd in 1598 met Agnes Rengers, Gerhardsdr. ex Hendrina (Henrika) ten Holthe (d'Ablaing, bl. 145, 268, 326, 352 en 180, mr. J. van Doorninck, Geslachtkund. Aant., bl. 423).

---

[1]) Is dit zoo, dan treffen wij hier weder een bewijs aan ten gunste der stelling van den gelderschen geschiedvorscher van Spaen, waartegen zoo dikwijls wordt gezondigd, dat overeenkomst in wapens per se nog geen identiteit van genealogischen oorsprong, en verschil in wapens daarom nog geen verschil in genealogische afkomst onderstelt.

Elisabeth Margaretha (Margriet Elsabe) van Hattem van Reinestein, gehuwd met Adriaan Sloet tot Westerborg, welke echtelieden in 1715 van de erfgenamen van Transisalanus Adolfus van Voerst Westerholt aankochten (mr. J. van Doorninck, bl. 279, 558).

Hendrik van Hattem, weduwnaar van Maria van Duyn, [1]) hertrouwde met Anna van Cattenburch, leefde waarschijnlijk in 't begin der 17e eeuw (Nav. XXI, 314).

VIII. Van Darthuysen.

Reijer van Darthuysen, ouderling te Eck en Wiel, als zoodanig verschenen op de gewone classisvergadering, 20 en 21 april 1657 te Tiel gehouden (classicale acta 1644—1660, aanwezig in het kerkelijk archief der St. Maartens kerk te Tiel).

VIII. De Vries. Van dezen naam treft men aan:

Albert de (die) Vriese, die 1 sept. 1519 door hertog Karel tot brandmeester van de Veluwe wordt aangesteld. Hem was dus de zorg voor de woeste gronden en heidevelden enz. enz. op de Veluwe aanbevolen (Nijhoff, Oorkonden, VI, 2, n°. 973 en noot). Aan hem erkent hertog Karel schuldig te zijn 427 goudgl. voor de bewaring der St. Jans poort te Arnhem, en geeft hem daarvoor 14 febr, 1527 eene aanwijzing op de eerste penningen, die in de ambten van Apeldoorn en Nijkerk uitgezet zouden worden (ibid. VI, 2, n°. 1414). Hij wordt 11 nov. 1527 door den hertog tot tolschrijver van den Lobithschen tol te Arnhem aangesteld op eene jaarwedde van 60 goudgl. en 6 gl. voor kleeding (ibid. VI, 2, n°, 1444).

Jan die Vriese, in 1523 deken van het weversgild te Tiel (zie Rink, a. w., 1e bijlage, 1836, bl. 31.)

Jacoba de Vriese, gehuwd met Gerrit van Spuelde, had eene dochter, Jacoba v. S. tot Hulshorst († 1556), vrouw van Joseph van Arnhem, in 1578 drost van Harderwijk († 20 dec. 1586); zie d'Ablaing, a. w., bl. 133, 144.

Alardus de Vries, pred. te Tiel. ber. in 1606; wijl men meende, dat hij de bekende tien positiën had opgesteld, 24 sept. (oude stijl) 1618 door de gedeputeerden der geldersche synode afgezet op bloot *vermoeden* van remonstrantschgezindheid (vgl. Rink, a. w.,

[1]) Van 1660 tot 1665 was een Goseninus van Duyn te Tiel als boekdrukker werkzaam; zie Dr. Ledeboer in het bl. 378 het 3 aangeh. w. bl. 355.

bl. 319, 76), ofschoon uit eene getuigenis van tien personen, zoo ouderlingen als diakenen der kerk van Tiel, van 13/23 nov. 1618 bleek, dat zulks niet om zijn *leer* of leven was geschied (Brandt, Hist. d. Reformatie, II, 456, 958, IV, 9). Desniettemin werd dec. 1619 in den tielschen kerkeraad van deszelfs leden eene verklaring gevorderd, of zij de gevoelens der dordsche synode aannamen, en of zij dus in 't bijzonder de leer der algemeene genade en van den vrijen wil verfoeiden, welke de Vries en zijn ambtgenoot Joh. Vredaeus zouden hebben voorgestaan (Rink, a. w., 2e bijlage, 1847, bl. 83). Alhoewel de tielsche magistraat hem vroeger op het stadhuis tegen beleedigingen, hem wegens den reuk van remonstrantisme door zekeren burger, Schrojen geheeten, aangedaan, had moeten beschermen, zoo »suchten toch die van Tiel tot den hemel, omdat sij de stemme van hun lieven Allardus niet meer mochten hooren"!! Hij werd toen kruidenier, en was als zoodanig eerst ongelukkig, later fortuinlijk. In de Groote of St. Maartens kerk te Tiel ligt hij begraven bij de deur, die naar de consistorie-kamer leidt, met grafzerk, waarop men leest: *hic cubat Alardus Vriesius, qui gnaviter annos bis senos Christi dogmate* (doctrina) *pavit oves; obiit die* 16 *junii* 1636. In 1656 staat zijne weduwe nog vermeld in het verpondingsboek van Tiel en Zandwijk.

Johan de Vries, luitenant der burgerij te Tiel, werd 20 aug. 1620 weder als zoodanig aangesteld, wijl hij niet onder de verdenking lag van remonstrantisme (Rink, a. w.. bl. 76, noot); verscheen als Jan de Vriese, ouderling der classis Tiel, op de geldersche synode te Arnhem (22 –25) junij 1624.

Lucas de Vries (door Rink, a. w., bl. 312, bij vergissing, Lucas Fries genaamd) schepen van Tiel in 1620, als ouderling van Tiel tegenwoordig op de (15—18) aug. 1627 te Zutfen gehoudene geldersche synode.

Dina de Vries, weduwe Simon de Vries, te Maurik, bij afwezigheid van den pastor loci, Samuel Schoutetus, door een proponent uit het Sticht van Utrecht 26 mei 1639 in den echtelijken staat bevestigd met Johannes Petreus (of Peters), jongman van Harderwijk, conrector te Tiel (Trouwboek van Maurik). Laatstgenoemde staat niet vermeld op de lijst der conrectoren achter de Beschrijving van Tiel, door mr. E. D. Rink, bl. 322.

Peter de Vries, schepen van Tiel in 1662 (ibid. bl. 314), burgemeester van Tiel in 1672, die met zijn ambtgenoot Diederik van Riemsdijk op zijn post bleef, terwijl de overige regenten, op de aannadering der Franschen onder den hertog van Turenne, de stad verlieten. Deze beide burgemeesters verkozen uit iedere compagnie der gewapende burgerij twee personen, die met hen en de officieren de stadszaken zouden waarnemen. Uit de compagnie van de Vries werden ook twee personen met dit oogmerk gekozen (ibid. bl. 82, 83).

Mechtelt de Vries, gehuwd met Dirk van Cattenburch (Nav. XX, 467).

Ottilia de Vries, gehuwd met Herman van Till, heeft eene dochter, Elisabeth v. T. († 1676, begr. te Gennep), vrouw van Gijsbert van Raesfeld, Diderikszoon ex Anna Vonck, kap.-luitenant († 5 julij 1670, begr. te Gennep); d'Ablaing, bl. 144.

Johan Cornelis Fr. de Vries († 24 jan. 1823, oud 73 jaar), gehuwd met Mechtelt van Westervelt († 18 oct. 1813, oud 64 jaar); mr. J. v. Doorninck, a. w., bl. 729.

IX. Van der Eem.

Roloff van der Eem, treedt met Lubbert van Oywijck als beschuldiger op van Hubrecht, heer van Culemborg, wegens een doodslag in Nederbetuwe; doch laatstgenoemde wordt 19 maart 1415 door hertog Reinald IV van Gelre onschuldig verklaard (Nijh., Oork., III, n°. 354).

Jacob Both van der Eem, eerste man van Berta van Brakell, volgens huwlijksvoorwaarde van 1577. Zij, volgens eene ms. genealogie van Brakell, dochter van Johan v. Br. tot Kermestein (Lienden) en Johanna van Meerten tot Ingen; volgens d'Ablaing, bl. 198, dr. van Sweder en Johanna van Brienen, hertrouwt met Gerrit van Ingenulant, richter van Wageningen († 1585).

Jacob Both van der Eem, in 1599 schepen van Tiel (Rink, a. w., bl. 313). Zie verder Nav. XVI, 347.

Assuerus Frantsen van der Eem, verscheen als ouderling te Maurik op de vergadering der classis Tiel van 14 en 15 april 1684 te Tiel.

X. Van Achtervelt.

Terwijl Achtvelt voorkomt op de lijst der Veluwsche edele ge-

slachten, opgespoord door W. A. van Spaen, en medegedeeld door d'Ablaing, Rp. v. Veluwe, bl. LXVII, en

Lubbert van Achtuelt vermeld staat onder de leden der ridderschap voor het kwartier van Arnhem, die 3 mei 1418 verbondbrieven sluiten tusschen de ridderschap en de steden 's lands van Gelre (Nijh., Oorkonden, III, n°. 374, bl. 353);

zoo was ook van Achtervelt een veluwsch geslacht, dat zijn naam ontleende van de buurschap Achtervelt in den omtrek van Amersfoort, en is ons behalve Elisabeth van Achtervelt, † 5 dec. 1660, met zerk en wapen in de kerk te Eck begraven, nog voorgekomen

Adriana van Achtervelt, Gerritsdochter, gehuwd met Herman van Leeuwen toegenmd van Welij, gerichtsman van Nederbetuwe in 1487, lid der ridderschap van Nijmegen in 1495 (d'Ablaing, bl. 189)

XI. Nobel.

Mr. Constantijn Gerard Nobel, woonachtig op de kasteelmatige huizinge Hoeckenburg te Rijswijk (Nederbetuwe), 15 maart 1738 aldaar ondertrouwd met Johanna Elisabeth Lesjeer, jongejuffer te Amsterdam (Trouwboek van Rijswijk). Van deze echtelieden staan in het Doopboek van Rijswijk deze twee kinderen vermeld:

Sophia Geertruida Nobel, gedoopt 9 sept. 1742, geheven door mevr. Sophia Geertruida Nobel, vaders zuster, als meter, huisvrouw van den heer Dingeman Broen, als peter.

Anna Catharina Nobel, gedoopt 9 aug. 1744, geheven door Maria Jacoba Lesjeer. Vermoedelijk was ook eene dochter dezer echtelieden,

Johanna Nobel, jongejuffer van Amsterdam, na drie zondagsche proclamatiën 24 mei 1772 met Frederik van Citters uit Middelburg, te Rijswijk getrouwd.

Reeds in 1617 had men te Rijswijk een perceel weiland, de Nobelweerd geheeten.

XII. Van de Poll, vgl. Nav. XVI, bl. 155, 156, XVII, 83, 122.

Herman van den Poll, behoort tot de edelen, die voor het kwartier van Nijmegen 3 mei 1418 verbondbrieven oprichten tusschen de ridderschap en de steden 's lands van Gelre en graafschap Zutphen (Nijhoff, Oorkonden, III, n°. 374, bl. 348).

Seger van den Poll, Segerszoon ex Catharina van den Poll, in

1410 nog minderjarig, in 1413 en 1435 beleend met weerden te Dreumel, gehuwd met Johanna van den Poll, behoort onder de edelen, die voor het kwartier van Nijmegen 17 april 1436 verbondbrieven oprichten tusschen de ridderschap en de steden 's lands van Gelre (ibid. IV, n°. 158, bl. 131).

Johan van der Poll, ten wiens behoeve door Johan van Brienen op zijn goed te Bercheren onder Bemmel eene jaarrente van 35 rijnsche guldens gevestigd was, welke Alphart Schimmelpenninck, Johan van Steenbergen van Nijenbeek, Johan van Holthusen, en Sander en Andries Schymmelpenninck 29 mei 1465 beloven weder in te lossen, onder verband van vrijwillige inleisting binnen Arnhem zich daartoe verplichtende (ibid. IV, n°. 416).

Willem van de Poll, 25 julij 1467 door hertog Adolf tot zijn beziener en tolschrijver te Zalt-Bommel aangesteld, onder belofte, hem daarvan niet te ontzetten, eer hij hem den pandpenning van 700 rijnsche gulden terug had betaald (ibid. IV, n°. 456).

Josina van de Poll, geh. m. Adam (Gerrit) van Malsen, heeft tot dochter Geertruid v. M., die in 1518 de tweede vrouw werd van Dirk van Eck, ridder, Bartholomeuszoon (ms. geneal. van Eck van Panthaleon).

Adriana van de Poll, geh. m. Adriaan van Balveren, heeft tot zoon Johan v. B. tot IJzendoorn, amptman van Oijen en Dieden, die Belia van Varick trouwde, en in 1492 leefde (d'Ablaing, bl. 3).

Johan van de Poll, geh. m. Maria van Strijen van Zevenbergen, heeft tot dochter:

Johanna van de Poll, in 1473 en 1481 beleend met de veerstad te Dreumel, geh. m. Gosewijn van Varick tot Wijenrade, amptman van Tielre- en Bommelrewaard (in 1519), Johanszoon ex Margriet van Isendoorn (d'Ablaing, bl. 51), als zoodanig in 1486 en 1503 op nieuw beleend.

Cornelia van de Poll, geh. m. Arent van Bonenbergh genmd Honsteyn, heer van Ubbergen, heeft tot dochter Johanna v. B. genmd H. († 24 mt. 1620, oud 40 jaar), in 1596 gehuwd met Karel Vijgh tot Zoelen en de Snor, amptman van Nederbetuwe, richter van Tiel († 10 febr. 1627), Dirkszoon uit diens eerste vrouw Heilwig van Rossem (d'Ablaing, bl. 336).

Gerhard van de Poll, geh. m. Barbara Pieck, vrouwe van

IJzendoorn († 19 nov. 1651, begr. te Dreumel met wapenbord), had deze beide dochters:

Mechteld Jacoba van de Poll, in 1652 beleend met IJzendoorn † 1672.

Cornelia van de Poll, in 1672 vrouwe van IJzendoorn, geh. m. Johan van der Claus (Cluse), heer van Aelst, Waelre en Weert.

De te Zoelen begraven Gijsbert van de Poll († 11 april 1640), »de laatste van zijn stam", had vermoedelijk niet Pieck tot vierde kwartier van vaderszijde, gelijk ik Nav. XXVI, bl. 66 vragenderwijs voorstelde, daartoe genoopt door de nog even zichtbare sporen van een rechtstandig kruis op den ter plaatse bijkans geheel afgesleten steen, waarop men ook nog wel den sleutel in het wapen, maar niet de letters van den naam, Delft kan onderscheiden. Was zijn overgrootvader Herman van de Poll, heer tot Leeuwen (dood in 1514), gehuwd met Berta van Delft (Nav. XVII, 84a), zuster van Joost van Delft, aan welke broeder en zuster Jelis van Riemsdijck de heerlijkheid IJzendoorn (tijdelijk) overdroeg: de vrouw zijns grootvaders (Gijsbert v. d. Poll) heette Raphaël van Wijhe, en daar de moeder van deze Geertruid Tengnagell was, zoo moet Tengnagell zijn vierde kwartier van vaderszijde wezen. Gijsbert van de Poll wordt op de grafzerk betiteld als heer van Geerestein en Teckoop. Ofschoon dit laatste, volgens van der Aa, in de prov. Utrecht was gelegen, meen ik bij het Geerestein der grafzerk aan het drumptsche (bij Tiel) te moeten denken, wijl het anders onverklaarbaar is, dat hij te Zoelen werd bijgezet. Toch zou met dit Geerestein eene heerlijkheid in de prov. Utrecht bedoeld kunnen wezen, waarvan men in den Tegenw. staat v. Utrecht, II. 157, leest, dat ze door eene erfdochter Gijsberta van Geerestein in de familie van Zuylen van Nijveld werd overgebracht. In 1477 beleende bisschop David van Bourgondië Steven van Zuylen v. N. met dit goed, dat in zijne familie gebleven is tot het jaar 1648, als wanneer het bij den dood van Margaretha v. Z. v. N., echtgenoot van Jan van de Vegt, in het bezit kwam van hare dochter, gehuwd met Jasper van Lijnden. Nu was de vader van onzen Gijsbert, Anton (Otto) van de Poll tot Wamel, hertrouwd met Catharina (van Amstel) van Mijnden, en de zuster van deze, Wilhelmina v. M., had Frederik v. Z. v. N. tot Geerestein tot

echtgenoot (zie van Spaen, Heeren van Amstel, enz., bl. 192). Deze filiatie dan kan Gijsbert van de Poll tot heer van het stichtsche Geerestein gemaakt hebben, doch in dit geval is het bij zijn dood in 1640 weder teruggekomen aan Margaretha v. Z. v. N., vrouw van Jan van de Vegt.

XIII. Van Brienen.

Hendrik van Brienen, Hendrikszoon ex Petronella de Wael van Moersbergen, weduwnaar van Fenne van Gelder († 23 nov. 1641, begr. 30 nov. in de kerk te Echteld), huwde 5 sept. 1642 Bernardina van Wees, wonende op den Pluimenburg te Dodewaard (actenboek van Echteld). In 1654 was hij ouderling te Echteld en verscheen als zoodanig 10 en 11 april op de ord. classis vergadering te Tiel, had echter geen gelukkig huwelijk, want op de ord. classisvergadering van 19 en 20 april 1659 te Tiel werd besloten, dat de predikanten C. A. Udents (Tiel), P. Molitor (Bisschop, IJzendoorn) en B. Hydoraeus (Avezaat) zich nomine classis naar Echteld zouden begeven, om o. a. »de onlusten tusschen mijnh. Breenen en mevr. van Weese, so moeglick te slissen en weg te nehmen."

XIV. Van Beinhem.

Het is onzeker, maar onmogelijk is het niet, dat deze geslachtsnaam eertijds ook »van Bimmen" en »van Bymmen" geschreven zij geweest. Of mr. I. A. Nijhoff onderscheid maakt, dan wel één zelfde geslacht voor oogen heeft, kan uit schrijvers registers achter zijne Oorkonden niet worden opgemaakt, vermits in dl. I en II alleen »Bimmen" en »Bymmen", in dl. III, IV en VI, 2 alleen »Beinhem" of »Beinem" opgegeven wordt. Tusschen Rheden en Ellekom op Veluwezoom ligt nog een gehucht »Beinum", dat tot de gemeente Angerlo behoort, en »Beinheim" is een pruisisch vlek in den Elzas, distr. Weiszemburg. Wij vonden van dezen naam de navolgende personen:

Steven van Bimmen, ridder, die 30 dec. 1342 met drie andere ridders borg blijft ten behoeve van Udo van Mekeren, dat deze aan Jan Utenweerde zoodanige 800 ponden zal betalen als de hertog van Gelre aan den laatstgenoemde schuldig was (Oork. I, n°. 398). Dezelfde komt voor als her Steven van Bymmen, riddere, 12 maart 3 sept. 1345 staande met andere edelen over den brief, waarbij hertogin Alianora de stad Arnhem bevestigde in het bezit

der accijsen (ibid. II, n°. 11); door hem (dominus Stephanus de Bymmen) en anderen laat Reinald van Gelre 16 maart 1348 verklaren, dat die van Zutfen hem te Venlo geen tol schuldig zijn (ibid. n°. 30). Terwijl hij reeds 26 febr. 1345 in een vonnis, gewezen door het gericht van Veluwezoom optreedt als »richter tot Arnhem ende tot Reden" (van Spaen, Inleid., IV, Cod. Dipl. n°. 28), is hij in 1350 met Dirk van Arnhem, namens hertog Reinald en hertogin Alianora, rentmeester van Veluwe (Nijh., Oork. II, n°. 44), en staat mede over den brief, waarbij hertogin Alianora 2 nov. 1352 eene jaarrente van 100 pond uit hare gruit te Arnhem verpandt voor den koopprijs van een huis en hofstad te Elburg (ibid. n°. 56). Hij wordt 20 julij 1355 door hertog Reinald bevestigd in het bezit van zekere pachten enz. op Veluwe, te zijnen behoeve door hertogin Alianora verschreven (ibid. n°. 66). Aan hem en aan den deken van Zutfen moet jaarlijks worden uitgekeerd wat de goederen van Eduard van Gelre in Overbetuwe meer opbrengen dan 900 pond (21 oct. 1356, ibid. n°. 77). Hij behoort tot de ridders, die met de steden der landen van Gelre en Kleef 25 jan. 1359 den landvrede oprichten (ibid. n°. 89). Eduard van Gelre verklaart 9 junij 1363 in zijne tegenwoordigheid en in die van vele andere ridders, dat hij aan Jan van Meurs, drost tot Gelre, bij afrekening, 9475 oude schilden schuldig bleef (ibid. n°. 127); doet in zijne en anderer tegenwoordigheid 13 junij 1363 uitspraak in de geschillen tusschen ridder Herbert van Putten en de stad Elburg, en vereffent 14 junij 1363 zijne rekening met Jan van Meurs (ibid. n°. 129). Hij, eindelijk, als richter, en schepenen en raden der stad Arnhem, waarborgen elkander onderling 20 jan. 1364 de gevolgen van hetgeen de geestelijken tegen eene door hem ten aanzien der lijkdiensten gemaakte verordening mochten ondernemen (ibid. n°. 130).

Elias van Beinhem
Jan Spaen van Beynem Jeliszoon
Jan van Beinem Janszoon
} behooren tot de edelen, vermeld in den verbondbrief van 6 jan. 1377 tusschen Jan van Blois met zijne gemalin Mechteld, hertogin van Gelre, en ridderschap met steden 's lands van Gelre (ibid. III n°. 31).

Maes van Beynem, behoort onder de leenmannen der heerlijkheid Voorst en Keppel, die 2 aug. 1433 verklaren, dat Steven, vrouwe van Homoet, Wisch en Dorenwert met haren gemaal Hendrik, heer van Wisch enz., »tot Keppell voer der poerten" verzocht had met de heerlijkheid Voorst en Keppel, gelijk zij die van wijlen jonker Johan, heer van Asperen, Voorst en Keppel had ontvangen, beleend te worden, en huldiging van den leeneed te doen.

N. N. van Beynhem, geh. m. Jacob Hackfort, heeft tot dochter Maria Hackfort, vrouw van Hendrik van Essen tot Swanenburg (dood in 1468); zie d'Ablaing, bl. 25.

Elisabeth van Beynhem Alartsdr., wordt in 1456 de tweede vrouw van Bartholomeus van Eck, ridder (geb. in 1410, † 1472), Johanszoon ex Petronella van Huchtenbroek, beschreven in de ridderschap van Nijmegen, geërfde te Wadenoyen en te Eck, vermeld als geërfde van Nederbetuwe in twee Lingebrieven, van 13 jan. en 13 mei 1456 (geciteerd door Nijhoff, Oorkonden IV, n°. 302, 307).

Alart van Beynem, is één der twaalf ridders, die in dienst van hertog Arnold van Gelre binnen Culemborg gelegen hadden, en 10 aug. 1472 beloven zich te zullen houden aan het bestand, als nu tusschen Gerard, heer van Culemborg, en de aanhangers van Adolf van Gelre gesloten (Nijh., a. w., IV, n° 527). Met Dirk van Eck, ridder, zoon van straksgenoemden Bartholomeus, sticht hij 4 mei 1504 eene vicarie op den altaar van St. Anna in de kerk te Eck. Dirks broeder, Johan van Eck, was bijgenaamd van Beynhem (ms. gen. v. Eck v. Panthaleon).

Gerrit van Beynhem, heemraad van Nederbetuwe, was in 1492 in de omgeving van Otto van Wijhe tot Echteld, als deze door Berend van Wees tot Hien te Kesteren opgelicht en naar Wageningen gevankelijk overgebracht werd (Geld. Volksalm. 1843, bl. 20). Hij heeft meer dan waarschijnlijk reeds op den Appelenburg te Ochten verblijf gehouden.

Roeloff van Beinhem, wordt 2 nov. 1524 door hertog Karel van Gelre voor 400 gouden guldens met de pandschap van het tollenaarsambt te Nijmegen begiftigd (Nijh., Oork., VI, 2, n°. 1317).

Gerrit van Beynhem, in 1570 schepen van Tiel (Rink, Beschrijv. v. Tiel, bl. 313).

Arent van Beynhem tot den Appelenburg, in 1590 man van Anna van Eck, Gerritsdochter ex Adriana van Ommeren (getr. in 1555).

Judith van Beynhem, na 1600 tweede vrouw van Lodewijk van Brakell Johanszoon tot Kermestein (zie Nav. XXVI, bl. 367, noot 1).

Johan van Beynhem, in 1604 schepen van Tiel (Rink, a, w., bl. 313).

Henric van Beynhem tot den Appelenburg, † 28 april 1650, met grafzerk begraven in de kerk te Ochten, broeder van

Johan van Beynhem, met wien hij in 1522 verschil had over de waarde van het kasteel den Appelenburg. Het hof van Gelderland verklaarde 27 junij, dat het leengoed was, omschreef zijne grenzen en bepaalde de waarde er van met de bijgebouwen op 6500 gl., van den boomgaard buitendijks, genaamd de Ketel, tegen 1700 gl. de morgen, en van den boomgaard binnendijks tegen de gracht gelegen, op 700 gl. de morgen (Registers op 't Archief v. 't Hof v. Gelre, bl. 63). Tot deze rechterlijke schatting had waarschijnlijk aanleiding gegeven het huwelijk van

Geertruid van Beynhem, Florisdochter, die 27 julij 1621 de tweede vrouw werd van Herman van Dedem (Geslachtk. Aant. van mr. J. v. Doorninck, 1871, bl 470), en van wie Johan en Hendrik denkelijk broeders waren.

Anna van Beynhem, geh. m. Willem Coppier van Culemborg, heeft tot dochter Anna Catharina Coppier v. C., 26 nov. 1643 gehuwd met Gijsbert van Dedem, burgemeester v, Zwolle, Coenraadszoon ex Hendrika (Conradina) van Voerst (d'Ablaing, bl. 245, 339, 382, 387, 404; mr. J. van Doorninck, a. w., bl. 493, vgl. bl. 211, 245).

Matthias van Beynhem (in de actenboeken van Dodewaard »Joncker Matthijs" geheeten), heer van den Appelenburg, wonende te Tiel, gehuwd 28 oct. 1640 te Maurik met Anthonetta van Zuylen tot de Natewis, j. d. te Maurik. Beide [1]) zijn dood 10 febr. 1686, want alstoen gaven hunne vier kinderen en erfgenamen, ten overstaan van Bernt Jan van Stepraedt tot den Pluimenburg (te Dodewaard), een morgen lands tot onderhoud der kerk te Hien. Deze vier kinderen waren:

[1]) Matthias van B. was hoogstwaarschijnlijk in 1660 reeds dood, want het zal zijne nagelaten vrouw wel wezen, die als mevr. de wed. van Beynhem toenmaals te Tiel in het huis den Appelenburg woonde.

1. Jacob van Beinhem, heer van den Appelenburg, van Tuil en Nazareth, als ouderling van Ochten afgevaardigd naar de gewone classisvergaderingen (12—14) sept. 1659, 31 julij 1693 en 7 aug. 1702 te Tiel. In 1677 schepen van Tiel (Rink, bl. 315), was hij reeds in 1672 uit de compagnie van Liesvelt gekozen, om met de andere verkorenen uit de burgerij de beide burgemeesters van Tiel, Riemsdijk en de Vries, in het waarnemen der stadszaken te ondersteunen, tijdens den inval der Franschen, die de stad bedreigden (ibid. bl. 83). Was gehuwd met Josina de Bije.
2. Johan van Beynhem, in 1668 majoor bij een regiment infanterie ten dienste dezer landen, in 1691 overste luitenant (z. v. a. luitenant-kolonel), gehuwd met Anna Adriana van Ommeren, staat in 1691 als geërfde te Maurik bekend, is als generaal dood in 1712.
3. Gijsberta van Beynhem, gehuwd te Tiel met Casparus van Riemsdijck (vermoedelijk zoon van straksgenoemden tielschen burgemeester Diderik v. R. ex Alida van Eck), in 1657 leerling van den vermaarden rector Johannes van Aelhuysen te Tiel, dood in 1678. Zij hertrouwt te Tiel 20 oct. 1678 met Adolf Winnemer van Raesfelt tot den huize de Rouw-Hofstede te Dodewaard, waar hij in 1680 en 81 kerkvoogd was, en in 1686 voorkomt als heer tot den huize Dodowerth. Zijne weduwe (G. v. B.) stond in 1693 als lidmaat aldaar ingeschreven.
4. Matthia van Beynhem, ged. 26 sept. 1652, gehuwd 17 jan. 1675 met Joost Hendrik van Stepraedt tot den Pluimenburg, 1673—1676 kerkvoogd, en in 1677 ouderling te Hien, dood in 1686.

Dorothea van Beynhem tot den Appelenburg, Jacobsdr. ex Josina de Bije, is door ds. Martinus Laats, pred. te Ochten, op den huize den Appelenburg 4 april 1693 in den echtelijken staat bevestigd met Arend Jan Vijgh tot de Woert [1]), later tot de Snor

[1]) Te Dodewaard ligt een woerd, waarop vroeger een kasteel stond; dit is dus geene volksoverlevering, zooals de Geld. Volksalm. 1839, bl. 97 zegt. Arend Johan Vijgh had met Hendrik Wouters voor het hof van Gelderland 18 jan. 1719 verschil over het recht op een opgekomen zand, schietende langs den Ochtenschen dijk, schuins over den Rouwaert en Spijkdijk; vgl. Registers op het Archief van 't voormalig Hof van Gelre, door P. Nijhoff, 1856, bl. 263.

(Dodewaard), geb. in 1650, zoon van Joost Vijgh, commandeur van het Duitsche Huis, en van Catharina Legrand van Alblasserdam. Hij staat op de jaren 1692, 93, 97, 98, 1707—9, 1717—19, 22—24 vermeld als ouderling te Dodewaard, en overleed in 1725. In 1713 (5 julij) hertrouwde hij op de Snor met zijne moei, Anna Adriana van Ommeren, weduwe van den generaal Johan van Beynhem, destijds te Arnhem woonachtig.

De huizinge den Appelenburg, de oude familiezetel der van Beynhems, ging omstreeks 1795 door Jacoba Dorothea Vijgh, kleindochter van Arend Jan, dochter van Johan [1]) en van Maria van der Heydte over op haren echtgenoot Samuel van Lijnden tot Oldenaller (onder Putten) amptman en dijkgraaf van Nederbetuwe. Hij bewoonde haar het laatst met zijn talrijk gezin, en liet ze, evenals de naburige huizinge de Snor, in 1839 sloopen. De benaming »den Appelenburg" kleeft echter nog tegenwoordig aan het huis te Tiel op den hoek der St. Walburgstraat op het Hoogeind, weleer door de familie van Beinhem bewoond. J. ANSPACH.

---

[1]) Deze Johan Vijgh werd 29 maart 1720 lidmaat, in 1724 ouderling te Dodewaard, 21 junij 1727 raad, in 1743 president van het hof van Gelderland, stadhouder der leenen, in 1754 gesubstitueerde amptman, rechter en ruwaard van Nederbetuwe, Lingegraaf, † 1772. Zijne eerste vrouw was in 1724 (?) Françoise Jacoba Mackay, uit welk huwelijk eene dochter Margaretha Vijgh († 20 sept. 1810) 26 mei 1767 gehuwd met Jacob Willem van Eck, (sedert 1765) heer van Overbeek bij Velp († 10 dec. 1789). Deze echt bleef kinderloos. Uit zijn (tweede) huwelijk met Maria van der Heydte had Johan Vijgh, behalve de in den tekst genoemde Jacoba Dorothea V., nog een zoon Joost Carel V., geb. in 1769, en als zestienjarig jongeling de laatste mansoir van dit vermaard geldersch geslacht, in 1785 overleden. Uit het huwelijk van Jacoba Dorothea Vijgh met Samuel van Lynden van Oldenaller werd, onder vele andere kinderen, in 1795 geboren Jan Vijgh baron van Lynden, 23 maart 1876 op den huize Weltevreden te Putten o/d Veluwe overleden (zie advertentie Haarl. courant van 28 maart 1876). De zilveren avondmaalsbekers, die nog tegenwoordig in de gemeente te Dodewaard gebruikt worden, zijn een geschenk van Johan Vijgh († 1772); op den éénen is gegraveerd het wapen van Vijgh (de gebalde vuisten, kruislings over elkaar) onder, ééne kroon met een wapen, vertoonende 3 loopende leeuwtjes onder elkander (Mackay?), en het onderschrift: „Presbyter 1724"; op den anderen beker ziet men in den bovenrand eene hertejacht met kerkgebouwen en huizen (de dorpen Hien en Dodewaard?), aan weerszijden waarvan men als lofwerk bladeren met vruchten en hiertusschen drie arenden opmerkt.

Geslachten de Hochepied en Colijer. (XXV, bl. 143, 316, 513; XXVI, bl. 216.) Ter aanvulling diene nog het volgende uit Ferwerda. Wolther Philips Colyaar, geb. 1658, st. te Maastricht 4 dec. 1747 (jongere broeder van David Colyaar, graaf van Portmore, pair van Schotland, ridder v. d. koninklijke orde van den Distel en gouverneur v. Gibraltar), tr. Alida Rhijnsburg (niet v. Rijnsburg) van Leiden, st. 1706, begraven in de Groote kerk te 's Gravenhage. Marianne Colyaar, tr. ten tweeden male, met George Nicolson, ridder, baronnet, majoor van een regt. Schotten ten dienste dezer landen, z^n^. v. David Nicolson.

J. D. WAGNER.

Geslacht Keppel. Wat men Nav. XXVI, bl. 151 vindt, kan uit de Naamlijst der predd. v. h. Geldersche synode van H. de Jongh (1750) eenigermate aangevuld worden.

Gerhardus Keppel, pred. te Zutfen (sedert 1591), overleed in 1592. Een andere

Gerhardus Keppelius is als de eerste pred. van Twello in 1598 in den dienst gevonden, en was in 1601 nog in leven.

Antonius Keppelius, is als de eerste pred. van Aalten in 1602 in den dienst gevonden, werd in 1613 wegens ouderdom en zwakte ontslagen en overleed in 1616.

Bernardus Keppel. werd als proponent ber. 23 jan., bev. 13 maart 1653 te Beest, en was voor het jaar 1674 legerpredikant.

J. ANSPACH.

Geslacht Alewijn. (Vgl. Alg. Reg. II). Aanteekening op de genealogie dier familie, voorkomende in 't Annuaire généalogique van 1874.

Johan Alewijn, (Halewijn in de doopboeken), zoon van Jacob en Margaretha van Sloten, volgde zijn vader als muntmeester van Gelre en Zutfen op, en stierf te Harderwijk 26 sept. 1644. Hij huwde aldaar 24 jan. (niet 7) 1621 Aleida van Wijnbergen, Jan en Judith van Wijnbergen dr. Hieruit:

1°. Jacob, ged. te Harderwijk 21 oct. 1621.

2°. Sijbert, ged. te Harderwijk 10 jan. 1623, tr. ald. 6 maart 1644 Geertruida van Hoeckelum, ged. ald. 25 maart 1621, dochter van Gerard, lid der ridderschap van Veluwe, burgem.

van Harderwijk en aldaar gehuwd 30 sept. 1612 met Geertruida Witte. Winnen:

a. Geertruida, ged. te Harderwijk 24 nov. 1644, tr. ald. 21 april 1667 Engelbert Schrassert, burgem. aldaar (zoon van Otto en Geertruit Voeth) en winnen:

1°. Sijbert, ged. ald. 19 dec. 1675.

2°. Jacob, ged. ald. 25 nov. 1677, st. jong.

3°. Jacob, ged. ald. 8 aug. 1679, denkelijk burgemeester aldaar en dan begr. 11 junij 1736.

4°. Arnoud Jan. ged. ald. 15 april 1682, begr. 18 feb. 1735.

b. Joan, (niet Joan Sijbert genoemd) ged. te Harderwijk 5 aug. 1646, st. ald. 10 jan. 1687, huwt te Ermelo 18 feb. 1677 Bartha Geertruida van Hoeckelum, dochter van Jan, vaandrig, lid der ridderschap van Veluwe en van Cecilia van Wencum, ged. te Harderwijk 22 aug. 1627, zijn 2e vrouw, waarmede hij ald. 11 feb. 1649 gehuwd was. Bartha Geertruida huwt ten 2den (te Oen?) sept. 1692 Wolter (niet Wolter Herman) van Spuelde.

c. Gerhardt, ged. te Harderwijk 23 julij 1648.

d. Jacob, ged. te Harderwijk 2 sept. 1649.

3°. Margaretha, ged. te Harderwijk 22 april 1625.

4°. Woltherus, ged. te Harderwijk 24 aug. 1627.

Van Johans broeder Sijbert, gehuwd met Geertruida van Hoeckelum en waaruit een zoon Jacob, geb. 2 sept. 1619, heb ik niets gevonden, wel daarentegen nog 't volgende omtrent eene zuster van hen in de genealogie niet vermeld, genaamd Margareta, den 29 oct. 1604 te Harderwijk gehuwd met Sijmon van der Meijden.

Onder de kinderen van Dirk Alewijn, (ook een broeder van Johan) gehuwd met Sara Schuurman, vind ik in de genealogie opgegeven Sara, gehuwd met van Blommert, gezegd Silvercrona. Ik vermoed dat zij Jacoba moet genoemd worden, te meer daar ik 't volgende vind:

Getrouwd te Harderwijk 19 mei 1647 Gerhard Everts met Sara van Halewien (Alewijn).

Sara huwt ten tweeden 5 dec. 1652 Clemens Scherphusius, praeceptor septimae (?) classis alhier, weduwnaar.

Kinderen zijn mij niet bekend uit dit huwelijk, daar de doopboeken van 1650 tot 1672 ontbreken.

Clemens Scherphusius tr. alhier 24 feb. 1647, ook als weduwnaar, met Luijtgen Gerrits Koecks, terwijl ik in de doopboeken vond:

Ged. 26 dec. 1644 Elisabeth, dochter van Clemens Scherphusius en Gerritge Reijners.

Ged. 20 nov. 1642 Joannes, zoon van Clemens Scherphusius en Gerritjen Marvelt. BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht Foyert. (XXVI, bl. 314). Dirk Foyert, bij transport van Johan Gadertszoon van Afferden in 1463, 65 beleend met een huis en hofstad met vijf morgen lands, genaamd 's Gravenhoeve (Lienden).

Johan Foyert, erfgenaam van zijn vader Dirk voorn., met dit pand beleend in 1473 en 81.

N. N. Foyart, eerste vrouw van Willem van Haeften, zoon van Aert van Haeften tot den Esch (Dodewaard) uit eene burgerdochter van Tiel, weduwe Vijgh, omstr. 1550. Aldus luidt de opgaaf eener ms. geneal. de Cock van Haeften, die ook vermeldt:

N. N. Foyart, gehuwd met N. van Hoogwoude, hebben tot zoon Albert van Hoogwoude, omstr 1570 gehuwd met Johanna van Haeften, Willemsdr. ex N. N. Wijnen.

Cornelis Foyert, geh. m. Wanna Wanna Schaesen, als erfgenaam van zijn oom Hendrik van Doirnick, in 1637 beleend met een hofstad en tiende, »de olde Avesaat" te Kerk-Avezaat (Geld. Leenregister).

Joachim Foyert tot Topsweert, in 1681 richter van Lienden en landschrijver van Nederbetuwe, staat als »regeerend borgemr. tot Thijell, richter in de hoge heerlijkheden Lienden, Leede, Oudeweert en Marsche, en ouderling tot Thijell, vermeld in de acten der classisvergadering, 6 aug. 1688 gehouden te Tiel. — Den 31 oct. 1683 was hij, volgens het doopboek te Gennep, te dier plaatse in de Herv. kerk getuige bij den doop van Marten Joachim, zoon van Johan Albert Ebben en Ursela Haesbaert. Zijne medegetuigen waren Martinus Haesbaert en juff. Gertruid Cornelia Haesbaert [1]) Een zoon van hem, misschien ook Joachim geheeten, zal schuilen achter

Foyert de jonghe, op wien de classis Tiel 29 juli 1685 eene ordinantie gaf ten behoeve van den schepen mr. Johan van Lidth

[1]) Een lid dezer weleer aanzienlijke noordbrabantsche familie ligt in de Herv. kerk te Gennep vóór den predikstoel, — nogtans zonder datum of jaartal! — begraven.

de Jeude Albertsz., tot de volle betaling van laatstgenoemde, die classikale gelden te vorderen had [1].

Mr. Johan Foyert Joachimsz. († 1719), in 1689 landschrijver van Nederbetuwe en ouderling te Tiel.

Mr. Antonis Foyert, als ouderling te Lienden op de classisvergaderingen van 19—20 apr. en 7 aug. 1686, 15—16 apr. en 1 aug. 1689 te Tiel.

Mr. Willem Foyert, als ouderling te Lienden op de cl. verg. van (13—16) sept. 1697, (10—12) mei en (12—13) sept. 1698 te Tiel.

J. ANSPACH.

Geslacht de Lannoy. (XXII, bl. 107; XXIII, bl. 380; XXIV, bl. 163; XXVI, bl. 323 en 324.) In mijne genealogische aanteekeningen, betreffende de familie van den Brandeler, wordt gevonden, dat Dominicus Johannes de Lannoy, zoon van Arnold de Lannoy en van Sara Masselot, den 16 junij 1650 met Christina van den Brandeler gehuwd is in het dorp de Hage. Zij was de dochter van Roeland Jacobsz. van den Brandeler geb. 9 nov. 1581, st., 5 febr. 1665 en van Maria Beens, geb.? st. 29 mei 1672, en werd geboren te Breda den 3 jan. 1625 en overleed te Dordrecht den 3 aug. 1714.

Uit dit huwelijk is één zoon gesproten, met name Rudolphus de Lannoy j. u. d., geb. te Dordrecht den 3 mei 1659, st. te Leiden den 1 nov. 1698, geh. met Maria den Oosterlingh, geb. den 25 dec. 1667, dochter van Adriaan den Oosterlingh en Hester de Neut.

Uit deze zijn gesproten 4 kinderen t. w.:

1°. Jan de L., jong gestorven.

2°. Christina de L., geb. 4 april 1691, st.?

3°. Hester de L., geb. te Alkmaar den 31 aug. 1692, st, 4 mei 1774, geh. in 's Gravenhage met Thomas Ernst van Goor, geb. te Breda 10 nov. 1688, st. 1750, zoon van Johan van Goor en van Catharina van Raesfeldt.

Ut dit huwelijk zijn gesproten 8 kinderen.

4°. Jan de L., geb. 21 april 1694, st.... jan. 1760.

's Gravenhage. P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

---

[1]) Deze (Joachim) Foyert de jonghe zou ook wel de kapitein van Maastricht (Nav. XXVI, 315) en de doopgetuige te Gennep (zie vorige bladzijde) kunnen wezen. Was hij wellicht met eene Haesbaert gehuwd?

Geslacht de Lannoy. Jeanette de Lannoy, echtgenoot van Lubbert van Eck (geb. 21 mei te Emmerik, gedoopt aldaar 1 junij 1655), Lubbertszoon ex Adriana Sophia van Utenhove tot den Kellenburg, generaalmajoor der cavallerie, kolonel en chef van een regiment paardevolk, was de dochter van Samuel, kolonel van een reg. infanterie, gouverneur van de Willemstad, Klundert en onderhoorige forten, kommandant van Nijmegen en Kampen, rentmeester en ontvanger van den prins van Oranje, en van Cornelia Glass. Zij was erfdochter van Overbeek bij Velp, stierf 14 sept. 1725 te Zutfen, en werd te Velp in den familiekelder begraven. Lubbert van Eck werd in den slag bij Ramillies 24 mei 1706 zóó zwaar gewond, dat hij in junij te Namen bezweek; zijn lijk werd overgebracht naar Maastricht en aldaar in de Matthijskerk op het koor begraven. Vgl. d'Ablaing v. G., Ridderschap van Veluwe, bl. 396.

J. ANSPACH.

Geslacht de Lannoy. Charles de Lannoy met Anna van Boelens gehuwd, is waarschijnlijk de broeder van Jeannette, naar wie Nav. XXVI, bl. 326 gevraagd wordt.

BACKER V. L.

Geslacht de Lannoy. Arnaud de Lannoy, beroepen uit het Boulonnesche in Frankrijk tot pred. bij de Waalsche gem. te Leiden 1619, overl. ald. 1635 (Naaml. dier pred. achter het Passieboekje, bl. 138.)

Jean de Lannoy, werd als prop. pred. bij de W. gem. te Dordrecht 1656 (Schotel, Kerkel. Dordrecht, I, bl. 339).

Abraham de Lannoy, als prop. bij de Waalsche kerk beroepen tot fransch-duitsch pred. te Aardenburg 3 mei 1645 en 11 junij ald. als zoodanig bevestigd, werd in 1648 naar de W gem. te Leiden verroepen, en van daar in 1655 naar die te Amsterdam, doch overl. te Leiden nog vóór zijn vertrek derwaarts, zoodat hij dan ook niet vermeld staat op de Naaml. der W. pred. van Amsterdam. (Naaml. W. pred. Leiden, bl. 139, Dresselhuis, de W. gem. in Zeel., bl. 124, en Kerker. actaboek te Aardenburg,

Benjamin de Lannoy, werd 24 junij 1661 tot pred. bij de Nederd.

Herv. gem. te Aardenburg beroepen en 21 aug. van dat jaar als zoodanig ald. bevestigd. Emeritus 18 oct. 1666, overl. hij 1668. (kerkel. actaboek te Aardenburg).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

VRAGEN.

Jan van der Laan. (vgl. XXIII, bl. 217, 316, 472, 636). Mijne vraag omtrent hem in de Heraldieke Bibliotheek herhalende, ontving ik daarop, voor een gedeelte, 't volgende antwoord:

Hij st. 1675, tr.? Aerlanda van Outhoorn, geb. 17 maart 1637, st. 1672. — Cornelis (ex de Jonge). — Agnita Tielemans dr. (ex van Wijngaarden), — Jan en Aerlanda wonnen, behalve mijn overgrootvaders grootmoeder nog, Jan, geb. 1666, getr. 1688 met Hijla Addens uit Groningen, waarbij een zoon, Willem, ongehuwd overleden.

Nogmaals, wie helpt mij aan de ouders van Jan van der Laan? Kan niemand mij eene opgave van kwartieren doen?

BACKER VAN LEUVEN.

Wapen van Ceulen. Welk wapen voert het in Nav. XXVI, bl. 319, genoemde geslacht van Ceulen? B.

Wapen van Hamerstein. Welk wapen voerde het utrechtsche geslacht van Hamerstein, waartoe o. a. behoorden Ida v. H., in 1239 gehuwd met Adam v. Lockhorst, ridder; Louwerens v. H., raad en schepen te Utrecht, 1402—19; Tidemam v. H., raad aldaar, 1412—15, Albert v. H. schepen aldaar 1426 en Johan v. H., raad en schepen aldaar 1432—79. Men vindt dit geslacht vermeldt in de lijst van den utrechtschen adel bij J. Kok, Vaderl. woordenb. Een kasteel van dien naam, hetwelk waarschijnlijk aan dit geslacht behoord heeft, stond weleer te Utrecht aan de Oude gracht.

B.

Geslacht Grafstede. Gaarne zoude men genealogische opgaven ontvangen aangaande ds. Grafstede, in het midden der vorige eeuw predikant te Voorthuizen, met vermelding van den tijd zijner indiensttreding, standplaatsen enz. Mocht men in de gelegenheid

zijn inlichtingen te verstrekken aangaande zijne echtgenoot en ouders, zoo houdt men zich daarvoor aanbevolen.

B.

Geslacht de Jong. Genealogische opgaven worden verzocht omtrent de ouders van de echtgenoot van den markies van Blanfort, kleinzoon van den hertog van Marlborough. In eene aanteekening wordt zij eene dochter van den utrechtschen burgemeester de Jong genoemd. Welk wapen voerde dit geslacht de Jong? B.

MENGELINGEN.

Spreeuen. (XXVI, bl. 328). Prof. H. Schlegel, in z'n werk: De vogels van Nederland, geeft 't volgende antwoord op de vraag naar 't winterverblijf der spreeuen.

»De spreeuw is een der gemeenste vogels van ons werelddeel. »Hij nestelt in Noorwegen, noordelijk tot 67°, in Zweden tot 63°. »Hij komt ook in het zuidwestelijke Siberië en in Klein-Azië voor. »Hij is in de meeste gematigde streken een trekvogel, die echter »zijne broedplaatsen eerst zeer laat verlaat, en veelal reeds in »Maart of zelfs Februarij terugkomt. Er overwintert intusschen in »vele streken, b. v. bij ons, in Groot-Brittanje en zelfs in het »zuidelijk Zweden, een grooter of kleiner aantal, naarmate de winter »hard of zacht is, en op de Fär-eilanden, waar hij het geheele »jaar door in de nabijheid der schapen een overvloedig voedsel »vindt, is hij een volkomen standvogel, niettegenstaande de noor»delijke ligging dezer eilanden. Men treft hem 's winters in Onder»Egypte in vlugten van 50 tot 100 stuks aan". — »Zijn zang »bestaat uit allerlei aangename en onaangename geluiden; hij doet »hem, bij fraai weder, dikwijls reeds in Januarij hooren". — »Bij »ons vliegen de jongen gewoonlijk in Junij uit. Ouden en jongen »begeven zich na dezen tijd op de landerijen, en leven gezellig. »In het najaar ziet men hen, bij duizenden vereenigd, allerlei »zwenkingen in de lucht maken, en zulke troepen gelijken in de

»verte op zwarte wolken. Zij overnachten alsdan ook gaarne in »het riet".

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Mispel en kwee. (XXVI, bl. 224). De mispel is wel 'n boom die oorspronkelik in noordelik Europa (ook in Nederland) 'thuis hoort en daar in 't wild voorkomt, maar de kwee volstrekt niet. Die vruchtboom is uit zuidelik Europa in onze tuinen gevoerd, en vriest bij ons wel in zeer strenge winters dood, wat met oorspronkelik inlandsche boomen 't geval niet is.

Maar de appel- en pereboomen komen daarentegen wel oorspronkelik in Nederland in 't wild voor (zie XXV, 560).

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Nederlandsche spot- en scheldnamen (XXVI, bl. 103, 263, 272). De bewoners van Uddel en Meerveld worden door die van Apeldoorn, omdat ze van de *de heugte*, de hoogte komen, spottenderwijze wel *heugters* genoemd. Een bijnaam alzoo waarbij de ligging der plaatsen in 't spel is. — Naar de antieke en stijve kleeding, zoo van mannen, vrouwen en kinderen onder den boerenstand, heeten de bewoners van 't dorp Nunspeet *knutten*. Ook worden ze wel voor *huibasten* gescholden. Maar 't bewijs zou moeilijk vallen of alle van *hui* of wei van melk even groote liefhebbers zijn.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

VRAGEN.

Esparto. Blijkens het vervolg op de Haarl. Courant van 8 maart 1876, is Th. Routledge de eerste engelsche papierfabriekant geweest, die (sedert 1856)) als grondstof voor de papierbereiding *esparto* bezigde. Thans stelt hij voor, om deze grondstof door bamboes te vervangen, wijl de teelt der espartoplant in Spanje te beperkt, en het transport enz. uit Algiers te moeilijk is, om langer aan het veelvuldige verbruik te kunnen voldoen. Wat is de *esparto* voor eene plant? Behoort ze niet tot de grassen?

J. ANSPACH.

GESCHIEDENIS.

Wijze van groeten bij de Wederdoopers. Op blz. 15 van dezen jaargang vraagt G. A. S. »Hadden de Herdoopers, even als later de Kwakers, eene bijzondere wijze van groeten?"

Indien, zoo als ik meen, deze vraag nog niet beantwoord is, zal de volgende aanhaling uit Joh. Scherr's Grössenwahn, 1876, blz. 92 en 93, den vrager misschien voldoen. Daar vind ik: »Reeds in de eerste weken van 1534 zag het er in de stad Munster geheel anders uit. Een groot aantal vreemdelingen werd in de straten gezien en onder deze zag men zeer vele mannen, die bijzonder de aandacht trokken door hunne grijze of zwarte kleeding, terwijl de vrouwen, in plaats van den in Munster gebruikelijken hoofddoek (hoevet doich) een kap droegen, die zij diep over het voorhoofd lieten hangen. Waar deze mannen en vrouwen elkander ontmoetten, drukten zij elkander de hand en kusten zij elkander op den mond. Daarna zeide de eene, die den kus gegeven had: »Lieve broeder (of lieve zuster) de vrede Gods zij met u!" Waarop de andere, die den kus ontvangen had, antwoordde »Amen!" Dat was het wachtwoord en herkenningsteeken der Wederdoopers.

In dr. Karl Hase, Het rijk der Wederdoopers, 1854, wordt de zaak eenigszins anders voorgesteld. Daar leest men op blz. 59: »Reeds in het begin der reformatorische beweging waren de Wederdoopers naar Munster gekomen met de hun eigene begroeting: »vrede zij met u!" L.

Riviertje de Kaelne. (XXVI bl. 290). In den Inventaire des cartes et des plans conservés aux archives de la Flandre-orientale, lees ik bl. 32:

N°. 107. La Caelne 1772, 1 juin.

»Plan de la nouvelle *Calne* depuis Deynze par Nevele, jusqu'au canal de Bruges.... L'on sait que ce ruisseau prend sa source à Nevele à l'endroit dit *den Wael* et qu'après avoir baigné les

communes de Landeghem, Merendré et Tronchiennes [Drongen], près de Vuiderhaute, il se jette dans le canal de Bruges. La Calne fut rendue navigable à la demande des propriétaires riverains, par octroi des échevins de Gand 10 mars 1412.

N°. 108, Plan du cours *de la Caelne*, depuis le canal de Gand à Bruges par Everghem, jusqu'au Burggravenstroom, au canal de Sas à Langerbrugge — —"

Volgens de kaart in het werk Histoire de Flandre traduit par A. E. Gheldolf ontspringt de Calene een weinig ten w. van het dorp Caneghem [misschien vroeger Caleghem?] ontvangt beneden Nevele een ander riviertje, doorsnijdt de kanalen van Gent naar Brugge en Terneuzen en verliest zich bij Mendonck in de Moervaart.

In de Continuation des mémoires sur la ville de Gand par le Chevalier C. L. Diericx, staat bl. 233:

Des ruisseaux dits Caele, Calve ou Caelve:

Il y en a 3 de ce nom. La principale *Calve*, hier boven beschreven; seconde *Calve* qui communique avec la Lieve, près de l'endroit dit Soetin-moeijen et s'étend vers Everghem; la 3 appelée *de Cruus-calve* se trouve entre les deux autres à la paroisse de Hansbeke; in eene noot zegt hij: un 4ème de ce nom dit *de Calve up de Leede*, coule dans la paroisse de Wachtebeke. F. CALAND.

Middeleeuwsch eedformulier van den beul te Middelburg. In Nav. III bl. 34 vraagt J. H. de St. »of in ons land in die tijden de scherprechter dusdanigen eed moest zweren als in Middelburg, n. l. dat hij geene dobbelschole mogt houden, noch eijeren garen noch op vrouwen leven?" In Bergen op Zoom schijnt de scherprechter ook zoo'n soort van eed te hebben moeten zweren, want in de rek. van 1497—98 staat. »Mr. Willen de scherpregtrē navolghēn de ordonnantie op hem gemaeckt vander restrictie opte lieden van buyten vander vogelen, visschen, eyeren ēn diergelycke pennewairde, soe hij dat genomen soude hebben, betaelt voor een half jaer, want hij van sijnre officiën verlaten wert xx sc." en in die van 1500—01 »mr. Jan van Vreden scherpregtere aengenomen om mijn heē te dienen in zijne stadt ende lande van Bhgen op voirwairde dat deselve mr. Jan nyet mochte nemen *bynnen* der stadt ofte vrijheyt van Bgen eyēn, boter, hout, turven, grinsen (?)

vogelen, visch noch eenigherhande waire". De stad betaalde hem voor zijn onderhoud 119 £. x sc. 's jaars.

'k Begrijp dat verbod ook niet goed, want hem werd als 't ware stilzwijgend opgelegd het verlof om te nemen (te stelen) bij anderen wat hij maar kon en wilde; de scherprechter eener stad zou zoo doende een door de wet dier stad beschermde dief voor andere gemeenten zijn.

F. CALAND.

[Er wordt daar niet gesproken van stelen, maar van aannemen van giften of fooien. Zie Nav. IV, bl. 17: Bijbl. 1854, blz. xlii, xcvii; VIII bl. 167, 228, 327.]

Clarenbeek in 1684. (XXV blz. 14, 58). Van de bewoners van Clarenbeek teekende ik in de trouw- en doopregisters van Arnhem 't volgende aan:

Willem Huyghens burg., Yda Sluysken tot Watergoor 4 maart 1671.

Casyn van der Hell tot de Wildbaan, Wilha. Catha. Huygens van Clarenbeek, 27 febr. 1675.

Wilha. Huygens van Overhagen, Gabriel de Lannoij kap., 2 mei 1675; attestatie gegeven om te trouwen, 11 mei 1675.

Deze acte was doorgekrabt. Is dat huw. niet doorgegaan? of ziet die doorhaling op den datum van 2 mei?

Marga. Huygens van Gronesteyn, Will. van Heukelom.	Casijn van der Hell, Wilh. Catha. Huygens.
Auga. Wilha. ged. 2 sept. 1686. Maria Anna ged. 3 aug. 1696.	Anna Wilha. 5 aug. 1687.

Kap. David Huyghens, Maria van Ommeren (?)

Everard Rudolph, 23 julij 1699.

F. CALAND.

Niemandsvriend, (XIX, blz. 554; XX, blz. 20, 487; XXVI, blz. 112). Deze plaatsnaam komt reeds voor in 1345, in een brief van hertog Reinald van Gelre van 11 november, waarbij hij heer Willem

de Cock (Willemszoon ex Mabilla van Arkel) beleent met het huis en het hooge en lage gerecht van IJzendoorn enz., als ook met »die tienden van *Niements vrient ende van Slidrecht* allentliken ende all, groot ende cleyn, also sij daer gelegen sijn, sonder (*uitgenomen*) dat den papen toe hoort daer die kirck van Slidrecht mede geprauent (*gebeneficeerd*) is;" zie Nijhoff, Oorkonden, II, n°. 12, blz. 21. De tienden van Niemandsvriend en van Sliedrecht behoorden dus toenmaals aan den heer van IJzendoorn, en uit de opbrengst dier tienden moesten zekere in de kerk te Sliedrecht gevestigde priesterlijke prebenden betaald worden. J. ANSPACH.

[Reeds vroeger wordt deze plaats genoemd. Melis Stoke namelijk verhaalt, dat toen in 1299 de burgers van Dordrecht het slot Kraaienstein te Sliedrecht belegerden, Nicolaas van Cats, die te Alblas lag, ziende dat voor zijne partij de zaak verloren was, zich naar Niemandsvriend begaf en van daar aan de Dortenaars te Sliedrecht liet weten, dat hij met hen wilde onderhandelen. Men had in dien tijd zelfs eene spreekwijze aan dezen plaatsnaam ontleend, namelijk *te Niemandsvriend zijn*, waarmee men zeggen wilde, zijn waar men geenen vriend heeft, midden onder zijne vijanden zijn. Melis Stoke bezigt haar omtrent Floris V, (IV. 1292) die, als de graaf van Kuik hem den oorlog verklaard heeft, daar niet om geeft, omdat deze hem in zijn land geen kwaad kan doen, waar hij meent veilig te zijn. Maar

Ay lasi! hine mochte niet weten,
Dat hi van binnen was beseten!]

St. Martinus. (XXVI, bl. 62). Eene en andere bizonderheid nopens dezen heilig der R. kath. kerk (wiens gedenkdag is 11 nov., en de erkentenis van wiens ascetische milddadigheid de Nav. I, 8, 64, 168, 227, 259, Bijblad 1854, bl. cx vermelde St. Maartensliederen in 't leven riep) treft men aan Nav. XX, 443. Het daar voorkomende is ook te vinden in Hase, Kirchengesch. (1856), S. 178. De voornaamste St. Maartens legende staat Nav. XX, 444 te lezen. Volgens deze zal eene verschijning van Jezus aan hem (die toen een heidensch krijgsman was) op het oogenblik, dat hij een verkleumden bedelaar een stuk van zijn mantel toereikte, zijn overgang tot het Christendom beslist hebben. De Roomsch-

Katholieken evenwel beweren, dat hij (in 316 te Sabaria in Pannonie geboren) reeds als twaalfjarige knaap in stilte de bijeenkomsten der Christenen bezocht, en, ofschoon wegens zijn ascetischen aanleg van den krijgsdienst afkeerig, op zeventienjarigen leeftijd, krachtens een bevel van keizer Constantijn den Grooten, door zijn vader gedwongen werd, zich onder de ruiterij der in Gallie dienende legioenen te scharen, en na jaren achtereen een krijgsmansleven geleid te hebben, ten laatsten van Juliaan, destijds caesar in Gallie, omstr. 355 zijn ontslag bekwam. Hij begaf zich nu tot Hilarius, bisschop van Pictavium (Poitiers), om zich zorgvuldiger in het Christendom te laten onderrichten. Daarop bezocht hij zijne ouders in Pannonie, en wilde vervolgens naar Poitiers terugkeeren, maar vernam op zijne reis, dat de gemeente aldaar door de Arianen verontrust werd, en Hilarius gebannen was [1]). Hij reisde dan naar Milaan, misschien wel, omdat zijne ascetische neiging hem heentrok naar de oorden werwaarts Athanasius in zijn strijd tegen de ariaansche partij in 341 de wijk genomen had, met eenige monniken in zijn gevolg [2]). In den omtrek dezer stad wenschte hij in de eenzaamheid God te dienen, naar de inspraak van zijn hart. De Arianen ontdekten evenwel zijne schuilplaats, en Auxentius, die zich op listige wijze van den bisschopsstoel had meester gemaakt, noodzaakte hem zich naar het eilandje Gallinaria bij Genua te begeven. Toen Hilarius op het einde der regeering van keizer Constantius, omstr. 360 naar Poitiers terugkeerde [3]), waar hij in 368 als bisschop overleed, reisde Martinus hem achterna, liet zich in den geestelijken stand opnemen, en stichtte in de nabijheid van Poitiers, te Ligugé een klooster [4]). Zoo bracht hij derhalve het monnikendom uit Italie naar Gallie over [5]). Slechts een tweetal jaren liet men hem een kloosterleven leiden; want toen de dood van Liborius den bisschoppelijken zetel van Tours ontledigde, is hij daar bisschop geworden in 371, en sedert steeds bekend geweest onder den naam Martinus van Tours. Als Pris-

[1]) Vgl. Jacobi, Lehrb. d. Kirchengesch., Berlin 1850, I, 297.

[2]) Ritter, Handb d. Kirchengesch., I, 236. [3]) Jacobi, S. 300.

[4]) »Te Ligugé," zegt J. van Wijk Bz. in het Supplement op zijn Aardrijkkundig Woordenboek, in voce, „was weleer het klooster, waarvan in de geschiedenis der Gaulen gesproken wordt."

[5]) Ritter, I, 236.

cillianus, na wegens zijne manichaeische en hyperascetische gevoelens op eene synode te Caesar-Augusta in 380 veroordeeld te zijn, op aansporing van Ithacius, bisschop van Ossonuba (in Spanje), in 385 met twee zijner aanhangers, op bevel van den keizerlijken overweldiger Maximus, te Trier ter dood werd gebracht, verhief Martinus van Tours, even als Ambrosius van Milaan en Livicius van Rome enz., krachtig zijne stem tegen dat eerste officieele kettergericht der christelijke kerk [1]. Onder zijne leerlingen kan men tellen: Paulinus van Nola, als presbyter, tegenstander van Caelestius op de synode van Carthago in 412, aanvanger van de pelagiaansche twisten [2], ook een der eerste christen-dichters [3]; Clarus Maximus van Chinon [4]; Patrick of Patricius, apostel van Ierland, het Druiden-eiland, dat door hem in een eiland van heiligen werd herschapen [5]; Gaudentius, bisschop van Navarre; Florentius en Florianus, gebroeders; Heros, aartsbisschop van Arelate (Arles), tegenstander van Pelagius op de synode te Diospolis (Lydda) in 415 [6]. Zijn laatste werk was de stilling der oneenigheden onder de geestelijken van Condé. Een hevige koorts belette hem naar Tours terug te keeren. Hij stierf 9 nov. 396; volgens Ritter (a. w. I, 236) en Fricke (Lehrb. 1850, S. 168) enz. in 400. — Door zijne volgelingen verbreidde zich het monnikendom over Gallie, Spanje, Ierland en Italie. In Gallie, het tweede vaderland van Martinus, heeft hiertoe het meest bijgedragen Johannes Cassianus, die, door Johannes Chrysostomus te Constantinopel tot diaken gewijd, na eene zending tot den bisschop van Rome, Innocentius, volbracht te hebben, in 405, zich naar Massilia (Marseille) begaf, en in de nabijheid dezer plaats twee kloosters stichtte [7].

Nadat omstr. 486 Chlodwig met zijne Franken Gallie overheerd en de landstreken van den Nederrijn aan zich onderworpen had,

[1]) Vgl. Hase, a. w. S. 182 met Fricke, Lehrbuch d. Kirchengesch., S. 172.

[2]) Hagenbach, Dogmengesch. (1847), I, 270. [3]) Jacobi, S. 269.

[4]) Tusschen Poitiers, en Tours.

[5]) Hase, Kirchengesch. (1836), S. 192; zie eene schoone biographie; van hun bij Zitter, I, 261—264.

[6]) Hagenbach, a. w. I, 272.

[7]) Ritter, I, 224, 236, 332; Fricken, S. 110: Hase, S. 144.

heeft zich in vervolg van tijd de vereering van St. Martinus uit Frankenrijk naar ons vaderland overgeplant. Vandaar dat St. Maarten hier de patroon is geworden van vele kerken of gemeenten, inzonderheid in de zuidelijke Nederlanden. In de Nederbetuwe was vóór de hervorming de kerk te Maurik, en misschien ook die te Zoelen [1]), aan hem gewijd. Tot besluit van dit kort verslag deze woorden van Fricke, a. w., S. 174: »der zu Bischof erhobene Monch, Martin von Tours, setzte das Mönchsleben für sich und seine Umgebung selbst im Bischofsamte und sogar *äusserlich* fort. Das innerlich Mönchische eines solchen Bischofs blieb und wirkte in einem gewissen Grade *überall.*" J. ANSPACH.

VRAGEN.

H. A. van Kinckel. Waar kan men van hem eenig levensbericht vinden, behalve op het gedenkteeken, Plein 1813 te 's Gravenhage.

B. J. A. M.

De architect van Oordt. In de Hopmansvrouw van Utrecht door H. J. van Lummel staat, op bladz. 175, 26e regel van boven, «Architecten van Oordt, de Bont en Blommert;" — weet iemand ook den voornaam van dien »van Oordt?" KOO.

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Opsporing van oudheden. De Haarlemsche Courant van 31 aug. l.l. herinnert ons het volgende:

»In de algemeene vergadering (van het letterkundig congres, dat »thans te Brussel gehouden wordt) van maandag (28 aug.) heeft »de heer Scherpenzeel het verslag voorgelezen van de commissie »van uitvoering, op het vorig congres te Maastricht benoemd.

[1]) Volg. den hoogl. N. C. Kist was St. Stephanus de patroon der kerk te Zoelen.

»Deze commissie heeft zich tot de Belgische regeering gewend, o.a. »*om de benoeming te verkrijgen van afgevaardigden, belast met het* »*opsporen van historische bescheiden in alle dorpen, en verhooging der* »*staatstoelagen voor het openbaar maken van de belangrijkste daarvan,*" enz. Hoe belangrijk en veelzijdig de taak ook was, door diezelfde commissie bij de *nederlandsche* regeering verricht; zoo is het te bejammeren, dat op de zaak, vervat in de cursijf gedrukte regels, ook niet bij *die* regeering is aangedrongen. Want och, er ligt dikwerf op kleine, vergeten plaatsen van ons vaderland, waar men zulks allerminst verwachten zou, zóóveel verscholen, wat voor de vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde van grooter of kleiner aanbelang kan zijn. De eenvoudigste »ce qu'on dits", door den dorpeling op luchtigen toon geuit, geven menigmaal aanleiding tot gewichtige combinatiën. En van hoeveel dienst zou het voor de genealogie wezen, bijaldien op alle, ook de kleinste dorpen, de nog aanwezige oude doop-, lidmaten-, trouw- en doodboeken stelselmatig werden doorzocht door bevoegde personen! Men bezoekt schier nimmer eene plaats, hoe onaanzienlijk, of men ziet, leest, hoort, ontdekt er iets, wat waard is om verder uit te spinnen, of tot nasporing aanleiding geeft. Daarbij zou de aanstelling van regeeringswege van personen, belast met het opsporen van historische bescheiden enz., in de kleinere plaatsen van ons vaderland, gunstig werken op de bewaring en het behoud der nog aanwezige archieven. Men doet te dezer zake soms de treurigste ondervinding op. Steller dezes, die nagenoeg geene boeken bezit en op zijn afgelegen wachtpost den toegang tot uitgegeven bronnen zich ziet afgesloten, zoodat hij zijne bijdragen voor dit tijdschrift schier uitsluitend aan toevallig ontdekte schriftelijke oorkonden, alsmede mondelinge berichten dankt, bezócht onlangs een in Neêrlands historie vaak vermeld, maar klein, en tegenwoordig tot verval geraakt, grensstedeke, waar men hem eindelijk, op langdurig en dringend aanhouden, de stadsarchieven toonde, »dien ouwen rommel", zooals men zich uitdrukte. Nu, 't was dan ook een rommel. Achter een planken beschot onder de pannen, op den bovensten zolder van het raadhuis, dien men langs een bouwvalligen torentrap moest bereiken, zag men in een verscholen hoek, zonder licht of lucht, de oude stukken, documenten, rapporten, brieven, reke-

ningen, en wat dies meer zij, tot eene manslengte opgestapeld, stijf ineengepakt. 't Was geen archieven*hoek*, maar een archieven-*hok*, waarin stof en wormen den doorzoeker dreigden te overstelpen, zoodat hij afdeinzen moest. »En moet dat alles daar nu zoo blijven liggen?" vroeg ik. »Ja", was het spottend antwoord, »zoo lang als het er liggen wil." »Maar dan verteert de boel," hernam ik. »'t Komt er niet op aan", was het onverschillig antwoord, »er is toch niets aan gelegen." »Dat weet gij niet," zeide ik. »Wij begeeren het ook niet te weten," was het derde antwoord, dat alle verdere redekaveling uitsloot. Zijn er, wel is waar, loffelijke uitzonderingen, meerendeels komt de belanghebbende terecht bij vunzige kisten en kasten, die nooit worden schoongemaakt, waar schier geen drooghoudende lichtstraal en luchtstroom vermag door te dringen. — Van hoeveel belang is, behalve dit, de verzameling der opschriften van grafzerken, enz. enz., in en buiten de kerkgebouwen, voor en aleer de voet des kerkgangers en de tand des tijds ze afslijten of onleesbaar maken. Menig opschrift, wapenschild of kwartierstaat is door verlegging der steenen, betimmering of bevloering, voor altoos onttrokken aan het vorschend oog, dat weemoedig kijkt bij het oprijzen der gedachte: »ware daar slechts in tijds copie van genomen!" Men verlieze toch niet uit het oog, dat wat aan het thans levend geslacht misschien onbelangrijk, ja onbeduidend, nutteloos, ondoelmatig voorkomt, van groot belang kan zijn voor de geslachten, die na ons komen. »Gij moet bij uwe navorschingen niets versmaden," is wel eens de raad van deskundige vrienden; welnu, men versmade dan ook deze belangrijke zake niet! En gelijk iedere voorzichtige en wijze, in tijdelijke zaken steeds zorgt voor den dag, dien hij niet beleeft: dat mitsdien de navorschers in ons vaderland, inzonderheid de medewerkers van dit tijdschrift de handen ineenslaan, en de vereischte stappen doen bij onze regeering, die gaarne al wat deugdelijk is en tot wetenschap leidt, bevordert en steunt, om *in Nederland*, even als in Belgie, *de benoeming te verkrijgen van personen* [1]*, belast met het opsporen van historische bescheiden enz. in alle stedekens, vlekken en dorpen, en den waarborg van staatstoelagen voor het openbaar maken*

---

[1]) Zouden de h. h. rijksadviseurs deze taak niet kunnen en willen aanvaarden?

van de belangrijkste daarvan! Die navorschers en medewerkers zullen, als deze maatregel tot uitvoering mocht kunnen komen, èn voor zichzelven èn voor het nageslacht toonen zorg te dragen. Ook zal alzoo Gelderland, eene der grootste, belangrijkste en stofrijkste gewesten van ons vaderland, wellicht niet altoos de andere provinciën om het bezit van een eigen oudheidkundig orgaan behoeven te benijden, een orgaan van breedere afmeting, dan de Geldersche volksalmanak uit den aard der zaak wezen kan.

ARCHAEOPHILUS.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

GEDICHTEN VAN CONSTANTIJN HUYGENS.

»Wat is Huygens moeielijk te verstaan in vergelijking van Cats", klaagt een medewerker van den Navorscher (XXV bl. 108), en zeker zal wel niemand dit tegenspreken. Cats is een geruimen tijd lang de meest bekende, de meest gelezene geweest van onze dichters uit de zeventiende eeuw. De eene beweert dat hij dit aan zijne deugden, de andere dat hij het aan zijne gebreken te danken heeft. Ik geloof aan beide evenzeer. Tot zijne deugden behoort dat hij zeer duidelijk is. Wat hij in de eerste plaats verlangt is, door zijnen lezer verstaan te worden. Is één woord niet voldoende om zijne gedachte duidelijk uit te drukken, dan schroomt hij niet er tien te gebruiken: hij is daardoor wel niet zelden langwijlig, maar hij is altijd verstaanbaar voor ieder. Vreemde woorden vermijdt hij met evenveel zorg als Hooft en andere zijner tijdgenooten, maar zonder dat hij er, als deze, somtijds hollandsche voor in plaats geeft, zoo duister, dat het noodig is ter verklaring het vreemde woord op den kant daarnevens te zetten. Gebruikt hij een beeld of eene vergelijking, zij zijn altijd genomen van dingen die ieder kent en het punt van vergelijking valt terstond in het oog. Roert hij een historisch feit aan, hij zegt er zooveel van, dat

ook de in de geschiedenis onbedrevene voldaan is. Daarom blijft de lezer van Cats, het is waar, hier en daar staan voor een woord, dat hij niet goed begrijpt omdat het verouderd is, maar dit is het eenige wat hem stoort: is dit woord hem verklaard, dan kan hij rustig doorlezen.

Hoe geheel anders is het bij Huygens! Hij is duisterder niet alleen dan Cats en Vondel, maar zelfs dan Hooft en Bredero, op wier werken afzonderlijke woordenboeken bestaan. Hij is zoo vol moeielijkheden, dat menig lezer nog ter naauwer nood eene bladzijde, ja eene halve bladzijde doorgeworsteld heeft, of hij slaat verdrietig het boek digt. Zoo komt het, dat de meeste niets van hem kennen dan een aantal puntdichten. Hoe groote verdienste vele daarvan hebben wat den vorm betreft — voor den inhoud is de dichter doorgaans elders ter markt geweest — zij zijn toch zijn minste werk. Wie hem in zijne waarde kennen wil moet zijne grootere gedichten opslaan, zoo rijk aan denkbeelden, zoo geestig en kernachtig, zijn Kostelijk Mal, zijn Voorhout, zijne Zedeprenten, zijne Zeestraat, vooral zijne Oogentroost en zijn Hofwijck. Maar juist deze zijn het die het minst gelezen worden.

Er bestaan uitgaven van gedeelten van 's dichters werken met aanteekeningen: zelfs heeft Bilderdijk al zijne gedichten, zoo verre die toen bekend waren, van aanteekeningen voorzien. Maar 't is vermoeiend en onaangenaam lezen, wanneer men bijna bij ieder vers moet ophouden om onder aan de bladzijde opheldering te zoeken van een duister woord of eenen duisteren zin, nog erger wanneer men daartoe telkens eenige bladen moet omslaan. Eene uitgave van Huygens dichtwerken zonder aanteekeningen is in onze dagen voor zeer weinige meer bruikbaar. Maar ik geloof toch dat men eene menigte aanteekeningen, die anders noodig zijn, zal kunnen missen, als men weet van welken aard de moeielijkheden zijn die men bij dezen dichter ontmoet. En niet alleen zal men dan in het lezen minder door duistere plaatsen gestoord worden, waaromtrent men den uitgever opheldering moet vragen, maar menige plaats zal men ook goed begrijpen, die anders, zelfs met behulp der korte aanteekening onder aan de bladzijde, niet regt duidelijk wilde worden. Ik herinner mij niet dat nog iemand ondernomen heeft aan te wijzen, waarom de gedichten van Huygens

zoo moeielijk te verstaan zijn. Wel vond ik er hier en daar met een enkel woord van gesproken, en waar ik dat vond daar werd steeds de schuld geworpen op zijn trachten om zich zoo kort mogelijk uit te drukken. Doch wie zoo spreken, kennen onzen dichter maar oppervlakkig: de duisterheid van zijne verzen heeft meer dan éene oorzaak. Dat hij er zich op toelegde om kort te zijn is waar, en ook dat hij daardoor wel eens duister wordt. In de meeste gevallen echter is de oorzaak elders te zoeken.

Herinneren wij ons in de eerste plaats dat onze dichter in de 17de eeuw leefde. Wie toen op den naam van beschaafd mensch aanspraak maakte, moest Latijn kennen. Menigeen sprak en schreef het keurig, die zijne moedertaal erbarmelijk slecht schreef. Men vond er, die zich niet alleen daar niet over schaamden, maar er zelfs eene eere in stelden. De eerste helft dier eeuw is vol van Latijn, latijnsche gedichten, latijnsche oratiën, latijnsche brieven. Huygens was naauwelijks zeven jaren oud of hij begon Latijn te leeren, en wat hij in die taal geschreven heeft, zijne gedichten vooral, bewijst dat hij er zich bijna even gemakkelijk van bediende als van zijne moedertaal. Die kennis van het Latijn had echter ook hare schaduwzijde. Zij bestond in den eerste plaats hierin, dat men in het spreken en vooral in het schrijven zijne taal met eene menigte van latijnsche woorden doormengde en zoo bedierf. Dit kwaad had nogtans in de dagen van Huygens zijn hoogste punt reeds bereikt. Er waren er wien het ergerde en die het in al zijne dwaasheid ten toon stelden. Spieghel en zijne medeleden van de Amsterdamsche Kamer waren er mede begonnen, en hun woord vond den weg tot menig oor en menig hart. Ja sommige gingen in hunnen ijver zoo verre, dat zij ook die vreemde woorden die het, vooreerst althans, niet mogelijk was door goede hollandsche te vervangen, uitwierpen en er andere voor in de plaats gaven, die wel hollandsch maar onverstaanbaar waren. Hooft vooral maakt zich aan zoodanige overdrijving schuldig. Huygens, die er ook belang in stelt goed Hollandsch te schrijven, gaat wel zoo ver niet; maar toch ook hij beproeft wel eens te vertalen wat niet vertaalbaar is. b. v. [1]) I. 234,

[1]) Mijne aanhalingen zijn alle volgens de uitgave der Korenbloemen van 1672. 4°.

Verre zy van my bevonden,
Dat ick door de vuyle wonden
Die 'ck in 't Roomsche lichaem kenn,
Van soo menigh' scherpe penn
Hier gebeten, daer gebeden,
Daer 't gewin ten dienst gesneden,
Booren wil in goed of erv
Dat ick zonder onrecht derv.

Wij weten in den beginne niet wat wij van dit »Roomsche lichaem" maken moeten. Maar hadde de dichter niet willen vertalen wat niet vertaald kon en moest worden en voor *lichaam* het latijnsche woord *corpus* laten staan, dan zouden wij terstond gezien hebben dat hij van het romeinsche corpus juris spreekt. Iets dergelijks vinden wij I. 39,

Zeil ick, hy vervanght den wind,
Peilt hy trappen, ick schiet sterren,
Ancker ick, hy stopt sijn Ty enz.

Trappen behooren niet tot de zaken die men peilt. Maar lezen wij het geheele laatste deel van het gedicht waarin deze regel voorkomt, dan zien wij dat trappen peilen of hetzelfde zal moeten uitdrukken als sterren schieten of iets wat daarbij te pas komt, en daardoor op den weg gebragt, wordt het ons duidelijk. Hij heeft hier namelijk in zijnen al te grooten ijver om goed Hollandsch te spreken, zich aan het vreemde woord *graad* geërgerd en daarvoor plompweg het hollandsche *trap* in de plaats gezet.

Het is vermakelijk om te zien, hoe die mannen de mug uitziftten, en den kameel doorzwolgen. Immers er is meer dan éene wijze waarop men door middel van eene vreemde taal zijne moedertaal bederven kan. Men kan zonder noodzakelijkheid vreemde woorden gebruiken in plaats van goede inheemsche; maar men kan ook — en zoo doende bederft men veel meer — uit eene vreemde taal woordvoegingen en woordschikkingen overnemen die in zijne eigene taal niet passen. En — opmerkelijk inderdaad — geene misschien onder de dichters der 17de eeuw, die zich hieraan meer bezondigen, dan juist Hooft en Huygens. Hier en daar ontmoeten wij bij den laatsten eene absoluten naamval, in navolging van latijnschen ablativus absolutus, b. v. I. 511,

De wortel soet
De vrucht moet goed
En heilsaem wesen

(d. i. indien de wortel soet is.)

Veel vaker hindert ons een accusativus cum infinitivo en maakt het ons wel eens moeielijk des dichters meening te verstaan. Zoo I. 115,

'k Sal geen' Vyanden verdraegen
Over segge-sucht te klaegen,

(d. i. ik zal niet verdragen dat vijanden klagen over praatzucht). Of II. 520,

Dewijl ick weet dat ghy in 't holle graf
Mijn leven niet sult lijden te verouwen

(d. i. dat gij niet lijden zult, dat mijn leven in het holle graf veroudert). Nog meer brengt hij zijnen lezer in de war, wanneer hij het werkwoord weglaat, zoo als I. 68,

Wat dingh magh Gods-dienst zijn? ter Kerck gaen, hooren preken,
En bidden om ontslagh van schulden en gebreken?
't Gelijckt de waerheit wat, en 't Volck gelooft het: maer
'k Ben oock van 't Volck, en dus bewijs' ick het niet waer

(d. i. dus bewijs ik dat het niet waar is.)

Is een woord aan twee of meer zinnen of zindeelen gemeen, dan is het gewoonlijk voldoende dat het eenmaal wordt uitgedrukt. Het is dan evenwel niet onverschillig waar het staat. Onze taal volgt daaromtrent bepaalde regels. Doch het Latijn heeft hier grooter vrijheid, en die vrijheid veroorlooft Huygens zich niet zelden in zijn Hollandsch. Hij zegt b. v. I. 354,

'tEn is geen Menschen werck; 't zijn stege beest'lickheden,
Eens anders met geweld te binden aan mijn' reden,
En maken plotselick een vyand van een' vrind,
Omdat hij sijn geloof in 't mijne niet en vindt.

Eens anders reden meent hij. Maar hadde hij zijne meening juist uitgedrukt, dan zou er staan: *eens anders reden met geweld te binden aan de mijne.* Nu zoekt de lezer het zelfst. naamwoord dat bij *eens anders* behoort, in het vorige vers. Wel begrijpt hij bij een weinig nadenken wat de dichter zeggen wil, maar hij is toch door deze onhollandsche constructie een oogenblik in het lezen gestoord

Even zoo zullen er lezers zijn die, als zij hem, II. 398, van zijne Oogentroost hooren zeggen,

'tRaeckt de vervuylde van dit leven,
Maar 't en gaet geen' schoon' Oogen aen,

aan vervuilde personen zullen denken. 't Is des dichters schuld, die door een ieder verstaan zou zijn indien hij het woord *oogen* niet achter *schoon'*, maar achter *vervuilde*, waar het behoorde te staan, geplaatst had:

Eene latijnsche constructie — om nog enkele voorbeelden te noemen — is het ook, wanneer hij I. 136 zegt,

Door sulcke distelen, die in het Zee-sop groeyen,
Beklauwtert hy den trap die na de gulde boeyen,
Gebiedens leck'ren last, het naeste voetpad leidt,

en II. 530,

Kiest of ghy Suster staen, of Slave liggen wilt,

in plaats van *als naaste voetpad*, *als zuster*, *als slave*.

Insgelijks II. 19,

Ghy moet my Room en Melck van desen arbeid schenken
En houden u de Wey,

in plaats van, *houden voor u*,

en I. 53, waar het latijnsche rogatus sententiam hem zeker voor den geest stond, toen hij schreef,

Neen, Heer, ick bergh my niet, ick wil van Dy gebergt zijn;
O, wilt het om Dy selfs noch dese reis geverght zijn!

Maar nog op eene andere wijze heeft den dichter zijn Latijn in den weg gezeten. Hij kende het zoo goed, dat hem wel eens het woord dat hij noodig had in het Latijn eerder voor den geest kwam dan in het Hollandsch. Niet gewoon lang te tobben over eene enkele regel, vertaalde hij dan dat latijnsche woord, en gaf er altijd wel eene vertaling van die op zich zelven goed was, maar niet altijd juist die, welke hier paste. Even als wij bij Ammianus Marcellinus wel eens eene plaats tegenkomen, die wij eerst goed verstaan wanneer wij haar in het Grieksch vertalen, zoo ontmoeten wij bij Huygens wel eens een woord dat ons niet terstond duidelijk is, maar het eerst wordt wanneer wij er een latijnsch voor in de plaats zetten. Als hij b. v. I. 455 verslag doet van zijne mislukte reize naar Muiden en zegt,

Dat hy onder dat vertrouwen,
Sonder achterdencks berouwen,
Van het honck geweken is
Daer hij eerst gebleken is,

zal menige lezer met dat »honck daar hij eerst gebleken is" geen weg weten. Doch zet hij onder de laatste woorden »apparuit", dan gaat hem een licht op, dan begrijpt hij dat de dichter spreekt van het honk, waar hij te voorschijn gekomen, voor den dag gekomen, geboren is, met andere woorden van zijne woonplaats die ook zijne geboorteplaats is, van den Haag. — De meeste, als zij I. 553 lezen,

Nu die voltrocken was, en soo ons docht, ter degen
Soo docht men weer naer huys,

zullen wel nagenoeg begrijpen wat de laatste regel zeggen wil; maar zij zullen het toch eerst goed begrijpen, wanneer zij »docht men" vertaald hebben door *cogitabant* en zich herinnerd dat *cogitare* de beteekenis heeft van »er over denken om ergens heen te gaan." — Komt het ons wat vreemd voor als wij II. 259 lezen,

Maeckt ons geen spartelingh, Agniet, ghy moet het hooren;
Voll' acht-en-twintigh jaer zijt gh', op het minst, geboren,

of II. 224,

Voor pleiten en voor praten,
Most ick hem in een' weeck 'k weet niet hoeveel Ducaten:

wij hebben slechts *geboren* door *nata* en *most* door *debebam* te vertalen, en wij zijn er.

Zulk Latijn met hollandsche woorden ontmoet men gedurig bij onzen dichter. Doch was het dit alleen wat ons hinderde, dan zou het nog zoo moeielijk niet zijn hem te verstaan. Maar ook waar zijne kennis van vreemde talen hem geen parten speelt — want niet alleen latinismen, maar, hoewel niet vaak, ook gallicismen en anglicismen treffen wij bij hem aan — is hij dikwijls duister. Wat is daarvan de oorzaak? Schortte het hem aan den wil of aan de magt om duidelijk te spreken? Wij behoeven daaromtrent niet lang in twijfel te staan. Waar hij in zijne gedichten aan personen uit het volk het woord geeft, is hij zeer duidelijk. Hooren wij b. v. den

schipper, met wien hij, aan den waterkant staande, een praatjen gemaakt heeft en die als de schuit Hofwijk voorbij is, tot zijnen knecht zegt, I. 373,

Hoe lust het Steetse volck een praetje by de straet,
Daer 't luys leeghs staet en kijckt in 't midden van sijn' lusjes,
Hoe kooselde de Vent, hoe still en hoe gerusjes;
Hoe taeld' hij na bescheit van den bekenden wegh?
'k Namt voor en Hagenaer; en by me Ziel, ick segh,
Dat Haeghje weeter of: me speult'er vreemde streke;
Se raken aen groot goet, te met in minder weke
Dan wy der jaeren an verslooven nat en kout:
Dan wetense gien raet met koffertjes vol gout,
Dan gaet'et goet soo 't quam, dan tijense na buyte;
En 't Roosenobeltje moet springe voor de kluyte,
Voor Weuningh en voor Wey, voor Kroft en Klaver-kley;
Gien goet en valt te dier, het macher of; wich hey:
En dan 't Trewiel in 't werck, en dan beget Casteele
As Toorens, elck om 't moyst. Y gut Klaes, hiet dat deele;
Heit ongse lieven Heer ongs alle gaer emaeckt
Uyt iene Slagh van kley, en worde wy ewraeckt,
En erve wy in 't goet as Basterde? wat Duyvel,
'k Wouw dat men aessem mé iens gaen mocht over 't suyvel,
'k Mien dat icker men spul sou spelen as en helt:
Ick sie wel, die der maer sen lijf wat naer en stelt,
Eer j'om siet benje rijck, en kusse mit en wape
Maeckt alle kunste goet; daer meugj' op sitte schrape,
Tot datje Troortje barst en wordt en Ys're kist
Met seuve grendele. en wordje na gevist
Die 't laecke, doen 't soo wel, as die je 't stick verwijte;
Soo wordt' er niet eklapt. Klaes, moetet me niet spijte
Dat ongse bestemoer, doe 'k Vaer en Moer verloor,
Soo lijdige versuft' en dwaelde van het spoor,
En hielmen uyt' et School: Gut had ick leere schrijve
En lesen, as dat volck, wat wouw ick niet bedrijve!
'k Had langh een mantel aen, een Tabbert of suck goet,
Voor een bepeecte broeck, die 'ck nouw verslijten moet;
Een handje vol Latijn, heb ick me late segge,

Daer komt het miest op an, en dat's goet op te legge,
We hebbe mé verstanght, we bennen al ien slagh,
En dat's wel haest eklaert, die maer wat suffe magh.

't Is, misschien op een paar uitdrukkingen na, zoo ongedwongen en duidelijk als men eenen schipper uit de 17e eeuw in alexandrijnen kan laten spreken. Even verstaanbaar spreken de passagiers van de haagsche en delfsche schuit, die in het voorbijvaren hunne wijsheid laten luchten over Hofwijk en zijnen heer (I. 375, 377), de boer wien Huygens aan de andere zijde van zijne buitenplaats beluistert (I. 359) en de vrijers die 's avonds onder de linden van het Voorhout hunne klagten laten hooren (I. 104). Maar het beste bewijs, dat Huygens, als hij wilde, zich zeer duidelijk wist uit te drukken, is zeker de Trijntje Cornelis, die, is men eens de zwarigheden te boven die de brabantsche uitspraak veroorzaakt, het in verstaanbaarheid van Brederoos en Costers spelen verre wint.

Bij de meeste andere dichters moeten wij ons te vreden stellen met hetgeen zij ons gegeven hebben. Maar omtrent Huygens weten wij wat meer: wij weten ook wat hij ons heeft willen geven. Er is eene plaats in zijn Dagh-werck, die ons hieromtrent opheldering geeft. Men zal, zegt hij daar (I. 227), van hem spreken als van den dichter,

Die soo noo 't vertreden pad
Van 't gemeen gerijm betrad,
Die soo walghde van de woorden
Die men maer in 't oor en hoorden
Van het flauw en lauw geluyt
Van een' al te gladden fluyt.

En dan vervolgt hij:

'k Ben onsoenelijck gebeten,
Tegen 't lamme laffe lijm
Van den dagelicksen Rijm;
En bestae het leed te wreken.

Rijmen is wat meer dan spreken,
Spreken min dan zeggen, vry,
Dichten staet voor alle dry.

Maer daer mienter' wit te raecken,
En sy seggen of sy spraecken,
En haer dichten is geseyt.

Hoofden verre van bescheit,
't Oude woord kan 't wederleggen,
't Isser niet te doen met seggen,
Keur van woorden, pit van sin,
Drymael dobbel binnen in,
Wat of schael of schel beloven,
Heldre tael en onbestoven,
Spraeck van huyden, toon van straet,
Mannen meeningh, vrouwen praet,
Klaere letter, duyster dencken,
Min dan herssenen kan krencken,
Meer dan herssenen ontoom',
't Rijm voorwind, 't gerijmd' in stroom;

Sulcke zijn haer' eigenschappen
Die ick soecke t'onderstappen.

Al zeide Huygens het ons niet, wij zouden er niet aan twijfelen, dat hij eenen afkeer had van dat »flauw en lauw geluid van een' al te gladden fluyt", van die verzen, nisi quod pede certo differt sermoni, sermo merus, zoo als Horatius, wien hij op den kant aanhaalt, het noemt, van dat berijmd gepraat, waar het ook in zijnen tijd niet aan ontbrak. Hij was een man niet van praten, maar van doen. Een man als hij, ijverig en voortvarend, spaarzaam met zijne uren, die in weerwil van zeer drukke ambtsbezigheden nog tijd wist te vinden voor de beoefening van menige kunst en wetenschap, voor het waarnemen van zijne huiselijke pligten en voor gezellig verkeer, moest een vijand zijn van langwijlig en droomerig gebeuzel. Als hij spreekt heeft hij altijd iets te zeggen, gewoonlijk zelfs veel. Maar die rijkdom van stof overstelpt hem somtijds, en dan vloeien lange zinnen uit zijne pen. Hij geeft ons reeds ruim genoeg in éenen zin, maar is toch goed verstaanbaar, wanneer hij, denkende aan de gasten die zich in Hofwijks boomgaard aan het fruit overdadig te goed doen, de geestige opmerking maakt (I. 350),

Och of sy lacchen kon, die weelderige koe,
Die ginder in 't voll-op van Hollands beste weiden
Genoegh en overdaed soo wijs'lick weet te scheiden;
Wat maeckte sy geschals, wat sprack sy met genucht,
Dat, die haer Meester is, sijn selven niet en tucht,
Dat die de wetten maeckt en roemt alleen op Reden,
Geen' eigen wett en weet voor 't minste sijner leden;
Geen buyck, geen' mondjes-maet, dat Beesten Menschen zijn,
En menschen meestendeel maer redelick in schijn!

Maar vermoeiend en duister, ja op het eerste gezigt naauwelijks verstaanbaar zijn zinnen uit een aantal zinnen, de eene van de andere afhankelijk, zamengeregen, de volgende b. v. (I. 218).

Laet ons' oogen inwaerts sien:
Die sich soo veel kan gebien
Sal de deughd, de Rust, de Reden
Dagelicks wat naerder treden,
En verachten 't vuyl gebruyck
Van de Fransche led'ren huyck, [1])
Die der Vrouwen lichte hielen
Lichter hollen doet op wielen;
Wielen, *die haer* licht geklapp
Die wel eer een' natte kapp,
Een' beslijckten schoen ontsagen
Lucht en droogh ter stede dragen,
Dragen *daer* niet door en kost
Doe de Joffer draven most.

Van dezelfde soort is hetgeen wij lezen I. 526, waar een paar tusschenzinnen den lezer nog meer in het naauw brengen.

Weet yemand raed tot niewen tijd,
Tot nieuwe sondloosheit van leven,
Dien houd ick buyten mijn verwijt,
En gunn' hem Nieuw Jaers naem te geven
Aan all' de Dagen *die* hem God
Voor all' de jaren sal sien boeten,
Die [tegen 't heilige gebod,]

[1]) Koets.

[Gelijckse nu noch heeten moeten,]
Als niewe jaren zijn genoemt,
En van de gist van d'oudste waeren
Met nieuwe-jaerlickheit verbloemt.

Bij eenen dichter die verklaart (I. 228), dat »het krachtige en het aengenaeme t' samen een volmaeckt Gedicht moeten uytmaken," en die vooral aan het eerste groote waarde hecht, kunnen wij verwachten dat hij alle omslagtigheid vermijden en ons van noodeloozen omhaal van woorden verschoonen zal. Zoo doet hij inderdaad. Kortheid van uitdrukking is eene der grootste verdiensten van Huygens. Geen onder al onze dichters, die met zoo weinig woorden zoo veel weet te zeggen. Maar ook hier moet men zich voor overdrijving wachten. Door al te zeer naar kortheid te jagen wordt men duister. Dit is een gebrek. Ook Huygens erkent het. Deze dichter, zegt hij, I. 228,

stelt syn hooge luyster
In het swartste van den duyster,
Cijffert al dat leesbaer was,
Of men 't in een doolhof las,
Schuylt zich in vuyl warre-gaeren,
Soeckt, en schroomt sich t' openbaeren,
Deckt sijn' kernen met een schell,
Die den hardsten tand ontstell';
Wie gelust sich 't overbijten,
Wie soeckt pitten door dat splijten,
Die men duchten magh en moet
Of sy bitter zijn of soet?
'k Eisch een smaeckelijk vermaecken;
En versuft men my met kraecken?
'k Gae te gast op Tongh en Most;
Moet ick sweeten om den kost?

Misschien dacht hij hier wel aan Spieghel. Misschien ook stonden hem, toen hij sprak van de pitten, waarin men nog niet weet of men een zoeten of een bitteren kern zal vinden, de liederen en refereinen voor den geest, even ellendig van inhoud als van vorm, die een aantal rederijkers in het begin van de 17e eeuw

geleverd hebben. Doch hoe het zij, hij erkent dat het een gebrek is. Hij heeft het willen vermijden, maar hij is er niet in geslaagd. Zijn al te grooten prijs stellen op kortheid, maakt hem niet zelden duister. Ik zal hier niet spreken van de uitlating van het voegwoord *dat*, b. v. II. 44,

Ick segg het recht de naem voor sulcken studie waer,
Als m'een Naeykussen noemd' een' Vrouwen-lessenaer:

of II. 121,

Jan is daer in verstoort,
En meent hem dat verwijt in 't minste niet en hoort:

of van uitlating van het persoonlijke voornaamwoord, b. v. I. 333,

Gevallen sprack sy noch, want viel, noch ongebroken.

Want vooreerst zullen deze uitlatingen den lezer weinig hinderen; ten anderen geloof ik niet dat het Huygens daarbij te doen is geweest om zich zoo kort mogelijk uit te drukken: hij heeft hier, vermoedelijk omdat het met de versmaat beter uitkwam, gedaan wat sommige van zijne tijdgenooten ook wel eens deden. Maar er zijn andere gevallen, waarin hij er zich blijkbaar op toelegt om kort te zijn en waarin hij het zijnen lezers daardoor lastig maakt. Zoo wanneer hij door eenen genitivus uitdrukt wat op andere wijze wel met meer woorden, maar beter en duidelijker uitgedrukt zou zijn.

Wij stickten in 't verlangh van veertig jaren end,

zegt hij I. 85, voor »in het verlangen naar het einde der veertig jaren." Eenen even harden en moeielijk verstaanbaren genitivus vinden wij I. 111,

Emmers hoort u 't half bedingen
Deser gaeven vruchten toe;

d. i. immers komt het u toe de helft te bedingen van de vruchten dezer gaven. Wat wij I. 248 lezen,

als steen, en stijl, en dack, en
Verrotte solderingh niet langer, sonder pijn,
d'Onsterffelicken gast huys-vestens machtig zijn,

zou nog te verdedigen zijn, al is het niet zeer duidelijk, indien men huys-vestens machtigh als één woord beschouwt. Maar (I. 88),

haer eigen proncks behoeffelick gewaet,

voor »het gewaad dat noodig is tot haren eigenen pronk," is in geen geval goed.

In dit laatste voorbeeld is het hem blijkbaar te doen om alles, zoo het mogelijk is, in eenen enkelen hoofdzin uit te drukken. Maar het is niet alleen op deze wijze, dat hij aan de noodzakelijkheid zoekt te ontkomen om zich van eenen bijzin te bedienen. Twee gecoördineerde zinnen trekt hij gaarne zamen. Wij gunnen hem die vrijheid, waar hij I. 80 zegt,

Wij sperren 't oogh om hoogh,

voor, wij sperren het oog en rigten het omhoog. Maar als hij I. 480 spreekt van de

winden
Die my binden
Van mijn' vrinden,

d. i. winden, die wij binden aan de plaats waar ik mij bevind en mij daardoor terughouden van mijne vrienden, veroorlooft hij zich te veel, en I, 83, waar hij den rijken verkwisters toeroept,

Versorght geen' tafels meer het zy voor muys of mot,
Uw broeder vaster nae,

maakt hij het nog erger, want daar zegt hij iets anders dan hij meent. Immers naar iets vasten beteekent, vrijwillig zich van spijs onthouden in verwachting van iets lekkers. Hier echter wordt gesproken van den armen broeder die vast omdat hij niet te eten heeft.

Vooral zijn het relative bijzinnen, waarvan hij zich zoekt te ontslaan. Die zinnen, waarin bepaling op bepaling gestapeld wordt, al wist hij zelf ze niet altijd te vermijden, hinderden hem toch. Maar het middel dat hij bezigde was wel eens erger dan de kwaal. De lezer zal een oogenblik moeten nadenken eer hij begrijpt dat (I, 109) de

dry verbleven stijlen
Van den eertijds Tanden-trap

de drie stijlen moeten beteekenen die overgebleven zijn van hetgeen eertijds een tandentrap was: of eer hij, I 199 lezende,

Aengetogen swarigheden
Werden stucks-gewijs geleden,
En gedragen, als een lijck,
Van veel' schouderen gelijck,

doorziet dat hier gesproken wordt van zwarigheden, die andere

zich aangetrokken hebben en met den lijder dragen. Maar wie zou de duistere woorden vatten die hij I 243 spreekt,

O 't geheim van dichte geuren,
Die niet alle neusen keuren,
Die men alle rieckt, en geen;
Seven Eenen onder een,
Keur ick met soo viesen keuringh
Of mijn wel-zijn aen den keur hingh
Van het eenigh Spaensche wel
Van een droncken Geiten vel,

indien de dichter zelf hem niet uit den droom hielp door hem onder aan de bladzijde te vertellen, dat de laatste regel beteekent »als oft mijn' welvaert hingh aen het scherpe oordeel van een geparfumeert leder, daer van de Spaensche alleen de konst te rechte verstaen."

Eene eenvoudige en zeer gewone wijze om eenen relativen bijzin te vermijden bestaat hierin, dat men dien vervangt door bij het woord van den hoofdzin waarop hij betrekking heeft een verleden deelwoord als bepaling te voegen. Huygens doet dat b. v. als hij II. 100 zegt,

Jeroen de leugenaer, *van verre t'huys gekomen*,
Beroemde sich enz.

in plaats van *die van verre t'huis gekomen was*, en dit is goed. Maar wat niet goed is in dit opzigt, is dit, dat hij deze constructie ook gebruikt bij het deelwoord *geweest*, zoo als hij doet in zijn grafdicht op Cats, II. 399,

Die tongh, die lippen, soo veel' reisen
Van die doorluchtige gepeisen,
Dien onuytputtelicken geest
De tolcken wijd en zijd geweest,

en in zijn grafschrift op een Sot Hovelingh, I, 147,

Hier onder leght een romp ontladen van sijn geest,
Een Mensch, een Hovelingh, een Niet-met-al geweest.

Het is hem echter zoo kwalijk niet te nemen, dat hij niet doorzag, waarom dit er niet door kan.

Kortheid wordt vooral bevorderd door weglating van woorden, en in een aantal gevallen kan men een of meer woorden weglaten zonder dat men gevaar loopt of niet of verkeerd verstaan te worden.

Maar ook hier overdrijft Huygens. Hij onthoudt zijnen lezer wel eens woorden die deze regt heeft te verlangen. Als hij b. v., I. 156, den wijzen hoveling laat zeggen,

'k Ben Christen, en Soldaet, en Edelman geboren,
En trachte *met de twee* het eerst altijd te hooren,

had hij, om voor zijne lezers duidelijk te zijn, moeten zeggen *met de laatste twee.* Vooral laat hij gaarne een werkwoord of deelwoord weg: de lezer moet dan uit het alleen staande bijv. naamwoord of bijwoord opmaken wat er bij behoort. Nu zal deze wel, als hij II, 221 leest,

De winter is afgrijsselick:
Die hier een omgevall will mijen
Die dient all vrij wat wijselick,

al spoedig dit *wijselick* aanvullen, met *te zijn.*

Hij zal, waar de dichter II. 444 verhaalt, hoe hij op zijne wandeling door Londen tot de »groote Londens-brug" kwam en vervolgt,

Daer over; of daer door (het is een straet vol huysen,
Vol winckels, sterck gevest op een en achtien sluysen)
Wend' ick ter slincker hand,

zich niet langer behoeven te bedenken, om bij *daerover of daerdoor* in zijne gedachte te voegen *gegaan zijnde.* Maar als hij I. 198 leest,

Troosteloosen te verblyen,
Hopeloosen by der hand
't Lijf te bergen op het land,

zal hij mogelijk in twijfel staan of *by der hand* hier beteekent *daar ter plaatse of daar digt bij zijnde,* of *vlug* of, wat het wel zal moeten beteekenen, *hen bij de hand nemende.*

Komt een woord meermalen in eenen zin voor, dan is het somtijds voldoende het slechts eens te noemen. Maar ook hier neemt Huygens te groote vrijheid. Hij laat wel eens een woord weg, waar datzelfde of een verwant woord reeds in den zin voorkomt, op zulk een wijze dat die weglating stroefheid en duisterheid veroorzaakt. Hij maakt I, 331 melding van de moeite en kosten die gedaan zijn om te Rome den grooten obelisk te plaatsen, en dat alles, zegt hij, om

een cierlijk Niet-met-allen,
Een statig' ydelheit, of, soo 't wat beter is,
Tot's Stichters sterfflicke, maer doch, gedachteniss.

»Tot den stichters gedachtenis, die wel sterfelijk is, wel niet eeuwig duurt, maar toch tot zijne gedachtenis", wil hij zeggen. Het laatste woord had noodzakelijk tweemaal in den zin moeten voorkomen.

Dezelfde fout maakt hij, als hij, op Hofwijck in zijne kegelbaan staande, zegt,

hier keurt men 't soetste leven
Gespeckt met stracken ernst, en met onnoosel jock,

voor »hier acht men het zoetste leven, een leven dat gespekt is" enz.

Eenige bladzijden vroeger, I. 367 spreekt hij tot zijne dennen,

Mijn' eigen Mannetjens, mijn' Leenluy en mijn' erven,
Die all dat Boomen kont, kost ghy, als Boomen, sterven,
Maer 't sterven niet en kent:

Hij had hier het werkwoord moeten herhalen en zeggen »die alles kunt wat boomen kunnen." — Duisterder nog is wat hij I. 131 aanmerkt omtrent het gezondheid drinken,

Gesondheit wordt den Mensch, maer uyt geen kan geschonken,
Geluck noch ongeval wordt toe noch af gedroncken:
Geneest een siecke Vorst daar yemand *droncken-doodt*
Op sijn gesondheit light in 't bedd, of in de goot?

Begrijp ik hem wel, dan wil hij zeggen, »smoordronken door het drinken op zijne gezondheid."

Ik moet nog van eene bijzondere wijze gewagen waarop Huygens zijne zinnen verkort en bederft. Hij doet dit o. a. II, 101,

Neel sagh ten venster uyt twee Neels-verliefde gecken
Haer' Wambasen eerst uyt, daer naer haer' degens trecken.

Bij het eene deel van den zin behoort *uittrekken* bij het andere *trekken*. Nu laat hij in het eerste deel van den zin de achterste helft der zamenstelling weg; de lezer mag het woord aanvullen uit het laatste deel van den zin waar hij het ontbrekende vindt. Dat is niet goed: evenwel wij verstaan wat hij wil zeggen. Maar hij maakt het ons moeielijker, wanneer hij in het eerste deel van den zin eene zamenstelling gebruikt, maar in het laatste deel een woord verzwijgt dat in die zamenstelling voorkomt en dat hij noodzakelijk had moeten uitdrukken. Zoo doet hij I, 160,

Hy sal God moeten loven
Voor d' ongemeene gunst, die hem den hellen dagh,
Die hem het eewigh licht, dat ooge noyt en sagh,

Noyt menschen hert begreep, met sijnes herten oogen
Bij voor-raed open doet en voor de hand beoogen.

»Doet beoogen" had hij behooren te zeggen. Hij begrijpt niet dat *doen* tot *open* in eene gansch andere betrekking staat dan tot *beoogen* en daarom bij dit laatste herhaald had moeten worden. Wat deze plaats nog duisterder maakt is dat *hem*, dat in den dativus staat, bij de laatste woorden nog eens, en daar in in den accusativus, gedacht moet worden, en dat *opendoen* insgelijks in tweederlei beteekenis moet worden opgevat, indien er althans geene fout in den tekst is.

Laat ik er nog éen voorbeeld bijvoegen. Het is, I. 276,

De Peck-ton gaet aen brand, de Vier-pijl en de Klock:
De Dichters mengen lof en eer met ernst en jock, enz.

Wat van de pekton gezegd wordt is dat zij *aan brand gaat;* dat zelfde wordt hier dus gezegd van den vuurpijl — en dit gaat goed — en ook van de klok. Evenwel zoo meende de dichter het niet: hij meende te zeggen de klok *gaat*, raakt in beweging, wordt geluid. Hij vergat dat *aan brand* niet eene bepaling is van *gaat*, maar dat *aan brand gaat*, al zijn het drie woorden, éen begrip uitdrukt, en dat de lezer daarom bij *vuurpijl* en *klok*, waar het gezegde weggelaten is, in zijne gedachte niets anders kan aanvullen dan wat bij *pekton* gezegd is, namelijk *gaat aan brand.*

Zoo even haalde ik eene plaats aan, waar het woordje *hem* eenmaal genoemd wordt, maar op twee deelen van den zin betrekking heeft en bij het eene in eenen anderen naamval opgevat moet worden dan bij het andere. Het is eene fout, die wij meermalen, ook nog wel bij schrijvers van onzen tijd aantreffen. Maar ik moet er toch melding van maken en, omdat zulke weglatingen bij Huygens zoo dikwijls voorkomen en omdat hij daarin verder gaat dan misschien eenig ander schrijver. De weglating van een voornaamwoord, dat, omdat het bij een volgend deel van den zin in eenen anderen naamval staat, moest herhaald worden, hetzij in dien zelfden vorm, hetzij in eenen anderen (zoo als II. 407,

Fop, dien de dievery sijn dagelickse brood is,
En nergens liever eet als daer hy ongenoodt is)

hindert ons, maar belet ons gewoonlijk niet den dichter te verstaan. Doch Huygens doet niet alleen zoo met voornaamwoorden,

maar ook met zelfst. naamwoorden en dan wordt hij wel eens duister, b. v. I. 414,

Wat deed de Schepper wel, die 't schepsel Neus en Mond,
En oogh en oogenpaer [1]) elk hechtten aen sijn' grond,
En hiet staen daer sy staen, en blijven soo sy stonden?
Licht sagh men, sonder dat, hier Oogen en daer Monden,
Hier Ooren, daer een' Neus van daegh uyt sijn gelidt,
En morgen mogelick vergunt sijn oud besitt.

d. i. wien morgen misschien zijn oud bezit weer vergund wordt. Stond bij *vergunt* het woordjen *hem*, dan zou het nog wel niet wezen zoo als het behoorde, maar men zou toch gemakkelijker begrijpen wat de dichter meende.

In zijne Uitbreiding der tien geboden lezen wij, I. 20,

Ses dagen heb Ick daer vry-willigh in verwrocht;
Den sevenden gerust, gesegent en gepresen,
Voor eeuwigh t'Mijner eer geheilight heeten wesen.

Den sevenden behoort bij *gerust*, *gesegent*, *gepresen* en *geheilight*. Al die woorden moeten eenen accusativus bij zich hebben. Toch is hier dezelfde fout gemaakt als in de voorgaande voorbeelden. Wij moeten onderscheid maken tusschen namen en zaken. Wanneer wij het afkeuren dat Huygens I. 13 zegt,

Die ons herbaert en nieuwe herten geeft,

en beweren dat hij daar had moeten zeggen »ons nieuwe harten geeft," dan is het niet omdat de grammatica het eerste *ons* eenen accusativus, het andere eenen dativus noemt, maar omdat het woord tot *herbaart* in eene andere betrekking staat, dan tot *geeft*. Nu kan ook dezelfde naamval verschillende betrekkingen uitdrukken. Spreken wij van *de bescherming der wet* en van *de bescherming onzer bezittingen* dan gebruiken wij in beide gevallen eenen genitivus, maar in het eene geval is het een subjects- in het andere een objectsgenitivus, wij spreken van de wet die *beschermt*, van onze bezittingen die *beschermd worden*. In *het veulen der zwarte merrie* is het een genitivus van afstamming, in *mijns broeders veulen* een genitivus van bezit. Om dus een woord dat in twee deelen van eenen zin voorkomt, bij een van beide te kunnen uitlaten,

[1]) Hier is zonder twijfel eene fout in de tekst. De dichter zal geschreven hebben oogh- en oorenpaer.

is het niet genoeg dat het beide malen in denzelfden naamval staat; maar het moet ook tot de beide zindeelen in dezelfde betrekking staan. Dit is het geval niet in de aangehaalde verzen. Bij *gerust* drukt de accusativus *den zevenden* den tijd uit waarop de handeling geschiedt; maar bij *gesegend, gepresen* en *geheilight* is het objectsaccusativus.

Laat ik eindelijk nog opmerken, dat onze dichter het wel eens met eene enkele partikel afdoet, waar meer woorden vereischt worden. Van den alchimist die aan het hof zijne kunst van goudmaken beproeft, zegt hij, I. 133,

Eens luckt die reise wel; ten tweeden schaers, maer oock;
Genaeckt hy drymael 't Hof, en brenghter niet als roock,
Men telt hem stuyvers toe met vuysten vol om d'ooren,
En stooters metten voet.

Niet ieder zal terstond zien dat dit *maar oock* beteekenen moet, »maar somtijds toch ook nog." — Twee bladzijden vroeger, als hij over het gezondheid drinken spreekt, verklaart hij dat hij van ganscher harte den vorst een lang leven toewenscht, maar hij voegt er bij,

Dan emmers uyt een' kelck die koeyen kon' verschricken
En is noch vrienden vré, noch vyands val te licken,
Of Duytsland waer' geberght.

Ware het anders, meent hij, dan zou Duitschland geborgen zijn, waar men de kunst van veel drinken zoo uitnemend verstaat. Ook bij deze plaats zullen de meeste lezers wel eene aanteekening noodig hebben om haar goed te verstaan. Doorgaans echter doet des dichters kortheid in dit opzigt aan de duidelijkheid weinig schade.

(Wordt vervolgd.) P. LEENDERTZ WZ.

Een zeeboek uit de middeneeuen. Onder den naam van Das Seebuch [1]) heeft de Verein für niederdeutsche Sprachforschung 'n hoogst belangrijk werk uitgegeven, dat als handschrift in de Handels-bibliotheek te Hamburg aanwezig is. Die handschriften,

[1]) De volle titel is: Das Seebuch. Von Karl Koppmann. Mit einer nautischen Einleitung von Arthur Breusing. Mit Glossar von Christoph Walther. — Bremen, 1876. — Het formt Band I van de Niederdeutsche Denkmäler. Herausgegeben vom Verein für niederdeutsche Sprachforschung.

want daar zijn er twee in één band, zijn klaarblijkelik in de tweede helft van de 15de eeu geschreven, maar volgens den bewerker van deze uitgave, kan men den oorsprong van deze geschriften, den tijd waar in ze eerst geschreven werden, gerust 'n een vroeger stellen. Ze zijn in 'n nedersaksischen tongval geschreven, die niet aan deze of gene plaats in Neder-Duitschland bizonder eigen was of is, maar als 'n zoogenoemde lingua franca van de zeelieden der Hansesteden aan de Noord- en Oostzee moet beschoud worden. Het eigenaardige nedersaksisch van dit zeeboek vertoont buitendien duidelike sporen dat 't uit 't flaamsch vertaald is. Dit, maar vooral ook d'omstandigheit dat de zeereizen die er in beschreven worden, meestal eindigen bij 't Zwin in Flaanderen, of bij 't eiland Thanet aan de engelsche wal tegenover 't Zwin of in de engelsche kanaal bij »Swartenesse" (Cap Gris-nez, de uiterste westelike grens van den nederduitschen volkstam en 't nederduitsche spraakgebied in 't hedendaagsche Frankrijk), geeft duidelik genoeg te kennen dat d'oorsprong van dezen ouden zeemansgids in Flaanderen, bepaaldelik te Brugge te zoeken is.

Het boek is in veertien hoofdstukken verdeeld, die alle verschillende zeereizen en verschillende zaken daarop betrekkelik, als de getijden, de stroomingen, de koersen, de landmerken, enz. behandelen. Hoofdstuk XI behandelt de zuiderkusten van de Noordzee, van Noord-Friesland (Amrum, Föhr, Helgoland) tot Oostende in Flaanderen. Dat gedeelte waarin de kust van Nederland beschreven wordt, wil ik hier mededeelen als proeve van den inhoud van dit oude zeeboek, dat zoo wel voor den taal- als voor den geschiedvorscher en den aardrijkskundige, en in 't algemeen voor iederen navorscher van groot belang is.

§ 16. Item buten der Oster Emse [1]) unde der Wester Emse [2]) unde der Lauwers dar maket vul see en sutosten mane.

17. Item also gy wilt insegelen in de Lauwers so sole gy dat stenhus op Wangero [3]) unde dat werk up Werneroge [4]) over en bringen, so lopet an de Borne up 3 vadem, unde lopet by der Borne [5]) in.

---

[1]) Ooster-Eems. [2]) Wester—Eems. [3]) Rottum. [4]) Schiermonnikoog.

[5]) Borne, of het Amelander Gat.

18. Item also gy wilt insegelen de Borne, so sole gy 2 torne myddes landes bringen van der Scellinge [1]) over, unde lopet denne an de Borne up 3 vadem, unde wiket denne wedder up 4 vadem van der Borne, efte gy segelt up Bornereff [2]), unde gat denne langes landes in by juwen lode; unde also gy komen an endes der Schellinge, so schut dar en reff over van der Schellinge an dat Bornereff, dat is de Dorpel, dar vinde gy id dep up myt ener halven tide 2½ vadem; unde dat en is boven 3 schote nicht, den so vinde gy dat dep 7 vadem, dan settet juwe ancker; dar maket vul see en sutost ton osten mane.

19. Item also gy wilt segelen int Vle [3]), so sole gy den torne unde de baken over en bringen, so segele gy dat beste in; unde gy vindet up den Dorpel 2½ vadem dep up ene halve vlot, unde also gy so verne bynnen komen, dat gy den kerktorn bynnen de ruwen dunen bringen in dat glip, so gat na der Vlebalge over sutsutost.

20. Item in dat Vle maket vul see en ostsutosten mane.

21. Item also gy segelen in dat Keldep, so sole gii lopen bywesten der ruwen dunen an lant, unde is ene grote dune, so lope gy hoge noch boven Langehorne, unde lopet denne an de Borne up 4 vadem, unde nicht neger, unde gat vaste inwart, unde kome gii by westen, so lopet boven Hantgifterreff unde lopet denne up 4 vadem, so moge gy nicht mysdon; unde dar maket vul see en ostsutosten mane.

22. Item van Langehorne te Hantgifterreve, sudwest unde nortost.

23. Item to Texel maket vul see sutsudwest unde nortnortost.

24. Item vor dem Marsdepe [4]) maket vul see ost unde west.

25. Item up dem Bredensande [5]) maket vul see nortwest unde sutost.

26. Item in de Nagele maket vul see en uterlik suden mane.

27. Item nortost van den roden kleve [6]) to Staveren dar licht de rute.

---

[1]) ter Schelling.

[2]) Bornrif, rif of zandplaat in 't Amelander Gat, tusschen Ameland en ter Schelling. [3]) Flie.

[4]) Marsdiep, 't zeegat van Tessel, tusschen Tessel en den vasten wal.

[5]) 'T Breedzand, 'n zandplaat, hoog in 't Flie, tusschen Workum en Tessel.

[6]) 'T Roode Klif, aan den wal van Gaasterland.

28. Item Kropelsant [1]) licht bewesten Medeblick. Also gy up Urk mogen de torn seen, so gaet sutsutwest na Tiorde, so lope gii hoge noch boven Enkhuser sant [2]) unde van den Krele [3]) sole gy gan na der Nagelen ostsutost.

29. Item van Wiringen sole gy gan na Balker nesse nortnortwest.

30. Item also gy willen gan na der Wirger balgen [4]), so sole gii holden den toren tor borch [5]) by osten den runden berge, de up Texel stat.

31. Item also gy wilt inlaveren dat Maesdep [6]), so nemet ene achtervlot unde vorebbe.

32. Item alle Hollandessyde [7]) strecket sutsutwest unde nortnortost.

33. Item vor de Mase maket vul see en uterlik osten mane.

34. Item alle Selandesside [8]) strecket dat lant sutwest unde nortost, unde dar maket vul see en ostnortosten mane.

35. Item alle Vlanderenssyden [9]) strecket westsutwest unde ostnortost, unde dar maket dat hogeste water an dat land en suden mane unde en norden, unde buten banckes sudwest unde nortost.

36. Item sole gy dat Swen [10]) inlaveren jegens den wynt, so sole gy nemen en achterebbe unde ene vorvlot.

37. Item also gy willen insegelen dat Heysdep, so sole gy de vurbaken van Heys [11]) bringen, de by der molen stat, over dat kor to Heys, so segele gy dat beste van den depe in, unde so ga gy rume noch van den Utsande, unde so moge gi gan over na der Welinge [12]) ostnortost.

38. Item also gy willen insegelen dat Klockendep, so sole gy Westkappelen [13]) bryngen nefens sunte Katherinen kerke tor Klocken [14]), so segele gy dat beste dep in.

[1]) Kreupelzand, 'n zandplaat tusschen Medemblik en Staveren.
[2]) Enkhuizerzand, 'n zandplaat bewesten Enkhuizen.
[3]) De Kreil, 'n plaat, hoog in 't Flie, beoosten Staveren.
[4]) De Wieringer balg. [5]) Burg, dorp op Tessel.
[6]) Maesdep is hier 'n schrijffout voor Marsdep, Marsdiep; zie § 24.
[7]) De kust van Holland. [8]) De kust van Zeeland.
[9]) De kust van Flaanderen. [10]) 'T Zwin. [11]) Heist, in West-Flaanderen.
[12]) De Wielingen, 'n plaat vóor den mond van de Wester-Schelde.
[13]) Westkapelle of Westkappel op Walcheren. [14]) Knokke, in West-Flaanderen.

39. Item sunte Kattrinen torne dat is de negeste torne by den water van der Slus [1]; de ander torne steyt inwart to lande wart, unde dar negest steit Heys, dar na Blanckenborch [2]), dat is en stump torne, dar na Ostende, dar stan 3 torne.

In dit hier overgenomen gedeelte van 't Zeeboek is voor mij een en ander onduidelik en onverstaanbaar. Wat is b. v. in § 21 en 22 Keldep, Langehorne, Hantgifterreff? Wat in § 26 en 28 de Nagele? Wat moet in § 27 onder »de rute" verstaan worden? Wat is Tiorde in § 28? —

Ook § 17 mag velen onverstaanbaar voorkomen. De heren Koppmann en Breusing, die onder den titel van Die Ortsnamen des Seebuchs de plaatsnamen die in 't Zeeboek voorkomen, afzonderlik bewerkt hebben, weten met deze § ook geen weg, en de heer B. zeit er van: »§ 17 muss' verderbt sein; wahrscheinlich sind einige »Sätze ausgefallen." En verder nog: »Noch weniger ist Wange- »roog — dafür ist nicht nur Wangero, sondern auch Werneroge »zu nehmen — von de Lauers aus in Sicht."

Maar de heer B. is hier geheel op 'n dwaalweg geraakt. § 17 is niet bedorven, en niets is daar uitgevallen, maar alles duidelik, als men Langero leest voor Wangero, wat zekerlik 'n schrijffout is, en weet dat Langero of Langenoe 'n oude naam is van 't hedendaagsche eiland Rottum, even als Werneroge 'n oude naam is van 't eiland Schiermonnikoog. Natuurlik mag in deze § aan 't eiland Wangeroog, dat aan den mond van de Weser leit, en met den mond van de Lauers niets te maken heeft, gaar niet gedacht worden.

De namen Langenoe of Moenken Langenoe (Monniken-Langenoog), ter onderscheiding van 't eiland Langeroog aan den oostfrieschen wal zoo genoemd, voor Rottumeroog, en Werneroge voor Schiermonnikoog zijn ons beide bekend uit vijftiende-eeusche oorkonden. In 'n oorkonde namelik van 't jaar 1440 belooft Filips van Bourgondie, graaf van Holland, aan den toenmaligen eigenaar van Schiermonnikoog, aan Dominicus, abt van 't klooster Klaarkamp, om in z'n »protectie ende beschermenissen" te zullen nemen: »een eylant, genoemt Werner oghe, anders geheten Schiermonnich

[1]) Sluis, in Zeeusch-Flaanderen. [2]) Blankenberg, in West-Flaanderen.

»oge, gelegen den naesten lande geheten Paidza [1]) in Oostergolanden, »up die oestzyde van Amelant" — enz.

En in 'n oorkonde van 't jaar 1400 schenkt Hertog Albrecht van Beiern, graaf van Holland, aan Herman Howempe o. a. »een eylant, geheten Moenkelangenoe ende Bercmeroe, gelegen tusschen der Lauwers ende der Wester Eem." —

Ik kan onder dit »Moenkelangenoe ende Bercmeroe" niets anders verstaan als de hedendaagsche eilanden Rottum en Borkum (Bercmeroe = Berkumeroog of Borkumeroog; *e* en *o* zijn in 't friesch vaak wisselletters: *del* en *dol*, *Jelle* en *Jolle*, *Gerrit* en *Gorrit* of *Jorrit*, enz.). De nieue naam Rottum of liever Rottumeroog heeft de oude benaming Langenoe of Moenken-Langenoe verdrongen, om verwarring te schutten met 't oostfriesche Langeroog, omdat Monniken-Langenoog te lang was voor 't dagelijksche gebruik, en omdat dit eiland in de middeneeuen voor twee derden aan de Benedictiner Abdij te Rottum in Hunsingo toebehoorde. —

Veel belangrijks omtrent deze eilanden Schiermonnikoog, Rottum en Borkum kan men vinden in: W. W. Buma, Schiermonnikoog — de Lauwers — de Scholbalg, voorkomende in 't 12de deel van 't tijdschrift De vrije Fries. —

Haarlem. JOHAN WINKLER.

VRAGEN.

Histoire de Flandre. Wie is de schrijver van: l'Histoire de Flandre contenant les plus notables occurences des guerres civiles et troubles advenus au pays-bas, depuis le départ en Espagne de Philippe Roy Catholique jusques à présent et des causes d'iceux etc.

A Paris Chez Jean Poupy, rue Saint Jacques à la Bible d'Or. 1581. folio.

Achevé d'imprimer par Henry Thierrij Imprimeur à Paris le 30 de Juin 1581?

Ik heb dit boek, tot dusverre, in geen catalogus vermeld gevonden.

C. P. L.

---

[1]) Paidza = Peasens, tegenwoordig 'n visschersdorp aan de Wadden in Oost-Dongeradeel, tegenover Schiermonnikoog. In de zeventiende eeu nog hadden Schiermonnikoog en Peasens slechts éen predikant te zamen. —

J. Liefs. Van hem ken ik: Sommiere Loffelijcke beschrijvinge van het wijt-berucht Graefschap van Zeelandt. Mitsgaders de Daden, het leven ende de handelinghe der vroomdadige Zeelanderen. Bij een vergadert ende in Rhijm ghestelt Door J. Liefs. t'Amstelredam, Ghedruckt by Jan Fredericksz. Stam / woonende by de Zuyder-Kerck inde Hope. Anno 1636. (in 4°).

Eene dergelijke beschrijving gaf hij van Friesland.

Wie kan mij meer omtrent hem mededeelen, dan ik bij van der Aa, Biographisch Woordenboek, vinden kan.

Gaf hij ook van nog andere gewesten dergelijke beschrijvingen?

C. P. L.

Abraham van der Burgh. In het jaar 1647 verschenen bij Jacob van Biesen, te Arnhem, twee gelijksoortige werkjes, namelijk: Gestaltenis van out Zeelandt, en Hoe en wanneer Hollant tot een Graefschap is afgesondert, beide in 4° en de bladzijden slechts aan éene zijde bedrukt.

Achter beide is een los blad ingevoegd, waarop, onder meer, nagenoeg dezelfde opdragt Aen den Vaderlants-lievenden Leser gevonden wordt. Die geplaatst achter de Gestaltenis echter, is onderteekend Abraham van der Burgh. Mag ik nu dezen voor den schrijver houden en, zoo ja, weet iemand mij dan iets over hem mede te deelen?

C. P. L.

KUNSTGESCHIEDENIS.

De St. Maria dell' Anima te Rome. (XXV bl. 8). Met hetgeen de heer Verloren t. a. p. gegeven heeft, vergelijke men Epitaphes des Néerlandais enterrés a Rome, par Victor Gaillard, Gand 1853, waar al de, door den heer Verloren vermelde opschriften uitvoerig gevonden worden.

C. P. L.

VEREENIGING VOOR NOORD-NEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

Collegium musicum te Groningen. In de *Bijdragen tot de Geschiedenis en Oudheidkunde, inzonderheid van de provincie Groningen,* uitgegeven door de heeren Dr. G. Acker Stratingh, Mr. H. O. Feith en Mr. W. B. S. Boeles, deel II blz. 1, komt een verhandeling voor van den heer Feith over Muzikanten en de beoefening der Muziek in Groningen, waarvan genoemde heer in der tijd een afdruk aan de Vereeniging ten geschenke heeft gezonden, die echter, door toevallige omstandigheden, tot heden nog niet in onze berichten was behandeld.

De mededeelingen betreffende het *collegium* zijn ontleend aan de wetten en twee boeken van ontvang, welke voor eenigen tijd op een boekverkooping voor het Groningsche Archief zijn aangekocht. De datum van oprichting blijkt daaruit te zijn geweest 1 mei 1683, terwijl na 1771 geene aanteekeningen meer voorkomen, zoodat het waarschijnlijk omstreeks dien tijd in verval is geraakt.

De bezittingen van het *collegium* bestonden uit instrumenten en een verzameling muziekboeken. De heer Feith is zoo welwillend geweest de lijst der laatste voor de Vereeniging af te schrijven, en tot kenschetsing van den aard der in die tijden gebruikt wordende muziekwerken, laat ik die in zijn geheel hier volgen.

Register der musyckboeken, het Edel Achtbaere Collegium Musicum toebehoorende.

Eerstelyck soo vocael als instrumentael. In folio.

1. Gasp. Verlith, Missae et motetta a 4, 5 vel 6 vocibus, cum instrumentis, 16 volum. Antverpiae 1661.
2. Variorum autorum Musica Romana, 3 vocib. cum instrum. 6 volum. Bambergae 1665.
3. Caroli Rosier, Cantiones sacrae a 2 vel 3 vocib. cum instrum. 7 volum. Coloniae 1667.
4. Ejusdem, Motetta a 1, 2 vel 3 vocib. cum instrum. 4 volum. Coloniae 1668.

5. Nicol. Maiscocque, Concordia montensis a 1, 2, 3, 4 vel 5 vocib. cum instrum. 8 vol. Antverpiae 1676.
6. Benedicti Josephi Musica montana a 1, 2, 3 vel 4 vocib. cum 2, 3 vel 5 instrum. opus quartum. 9 volum. Antverpiae 1677.
7. Ejusdem, Completoriale musicum a 2, 3 vel 4 vocib. et 2, 3 vel 5 instrum. opus quintum. 9 vol. Antverpiae 1678.
8. Gislenii Doré, Missa solennis et motetta a 5 vel 6 vocib. cum instrum. Antverpiae 1680.
9. Simonis Crespini, Chorus musicalis a 1, 2, 3, 4, 5 vel 6 vocib. cum instrum. opus primum. 15 volum. Antverpiae 1681.
10. Walteri Delien, Missae funebres a 4 vel 5 vocib. cum 3 vel 5 instrum. opus primum. 10 volum. Antverpiae 1682.
11. B. Josephi Missae Litaniae et motetta. opus 1mum. Antverpiae 1666. 14 vol.
12. Joh. Melchioris Caesaris, Trisagium musicum 4 vocib. et instrum. cum 4 voc. concordantibus, 3 viol. et fagotto, 15 vol. Herbipoli 1683.
13. Nicol. Maiscocque, Harmonia sacra 5 voc. cum instrum. 10 vol. Antverpiae 1688.
14. Phil. a Steelant, Missae et motetta, a 5 et 6 vocib. Antv. 1655, opus primum.
15. Georg. Smezer, Motettae sive cantiones sacrae a 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 et 9 tam vocibus quam instrumentis, 8 volumina. Augustae Vindelicorum A° 1671.
16. Ejusdem, Sacri concentus tam vocibus quam instrumentis, 19 volum. opus alterum. Augustae Vindelicorum A° 1689.
17. Verscheidene geschreven stucken met 1, 3 en 4 stemmen en 2 viol.
18. Gio Battista Vitaly, Cantate 4 volum. Geschreven Italiaense text.
19. Ejusdem, 8 volum. Cantates sacri. op. 11.
20. Ejusdem, 4 volum. Motetti sacri. op. 4.
21. Sebastiano Cherici, 7 volum. Devoti Concerti. op. 2.
22. Ejusdem, 7 volum. Motetti sacri. op. 4.

Met stemmen alleen, in folio.

1. Gius. Alleri, Compositiones sacrae 2, 3 vel 4 voc. 5 vol. Rotterodami 1656.

2. Francisci Lucii, Motetti a 2 vel 3 voc. 4 vol. Roterodami 1658.
3. Stichtelijcke gesangen 4 voc. 5 vol. Amstelodami 1671.
4. Gio. Baptista Bassani, Cantate a 2 et 3 voc. 4 boecken geschreven.

Met instrumenten alleen, in folio.

1. Joh. Henrici Schmelzer, Sacro profanus concentus musicus a 2, 4, 5, 6, 7 vel 8 instrum. 9 vol. Norimbergae 1662.
2. Henrici Biber, Fidicinium sacroprofanum a 4 vel 5 instrum. Norimbergae, 6 vol.
3. David Pietersen (Petersen?), Speelstucken viol. solo et organo. Amstel. 1683.
3. Caroli Hacquart, Harmonia Parnassia cum 3 vel 4 instrum. Trajecti ad Rhenum. 1686. 5 volum.
5. G. G. Valther, a Violino solo et organo. Moguntiae 1687.
6. G. Schenk, il Giardino Harmonico a 4 instrum. 4 volum. Amstelodami 1692.
7. A. Veracini, opera prima a 4 instrum. 4 vol.
8. Albicastro, opera septima. 5 vol.
9. Albinoni, secunda. 7 vol.
10. Bianchi, secunda. 5 vol.
11. Mecki (Vecchi?), prima et secunda. 7 vol. ieder.
12. Albaco, quinta. 8 vol.
13. Tessarini, prima. 6 vol. libro 1mo et 2do. in een bandt.
14. Gio de Santis, secunda. 8 vol.
15. W. Corbett, opera terza. 7 vol.
16. Valentini, nona. 7 vol.
17. Brescianello, prima. 6 vol.
18. 6 Concerten van diverse meesters, als: Vivaldi, Pocasso, Viconti en Rossii. 6 vol. opera prima.
19. Tartini, 6 sonaten, een volumen, opera prima.
20. Tessarini, 2 sonaten, een volumen, opera terza.
21. Albinoni, opera quinta, 7 vol.
22. Deselve, opera septima, 7 vol.
23. Tartini, opera secunda, 8 vol.
24. Vivaldi, opera nona, libro primo en 2do in een band. 6 vol.
25. Ses concerti van verscheidene meesters, van Scaccia en anderen, libro secundo, 7 vol.

26. Locatelli, opera quarta, parte prima et secunda in een band. 8 vol.
27. Vivaldi, opera quarta, libro primo et secundo in een band. 5 vol.
28. Ses concerten par un amis du clavier. 5 vol.
29. Tessarini, opera quarta. 6 vol.
30. Schiassi, opera prima, libro 1mo et 2do in een band. 6 vol.
31. Scaccia, opera prima. 6 vol.
32. G. G. Lustig, Villanelles Hollandoises, 6 concerten, geschreven.
33. Deselve, Villanelles Angloises, 6 concerten, geschreven.
34. Deselve, Serenata, geschreven.
35. Schickhardt, 13 ouvrage. 6 vol.
36. 6 concerten a Oboë van Valentini en andere diverse autheurs. 6 vol.
37. Brunmuller, opera prima, 4 vol.
38. Valentini, opera secunda, 4 vol.
39. 12 concerten met walthoorens of trompetten, geschreven.
40. Valentini, opera prima. 4 vol.
41. Valentine, opera prima. 4 vol.

Libri musici in quarto tam vocibus quam instrumentis.

1. Franc. Turini, Madrigali a 3 voc. et 2 viol. Venetiis 1639.
2. Diversorum autorum missae quatuor a 5, 8, 10 et 12 voc. et instrum. Antverpiae 1642. 13 volum.
3. Joh. Loisel, Missae quatuor a 5 et 6 voc. cum instrum. 18 vol. Antverpiae 1644.
4. Ejusdem, Flores musici 8 voc. er instrum. 9 vol. ibidem 1647.
5. Joh. Babtistae Verryth, Divinae ac piae oblectationes 8 voc. et 4 instrum. Antverpiae 1647, 13 volum.
6. Joh. Dromal, Bellaria sacra 8 voc. et instrum. ibidem 1647, 9 vol.
7. Dionys. d'Ortho, Psalterium jucundum a 2, 3, 4, 5, 6, 7 et 8 voc. cum instrum. ibidem 1649, 16 vol.
8. Joh. Babt. Chinelli, Missae a 3, 4 vel 5 voc. cum 2 viol. Antverpiae 1651, 12 volum.
9. Sim. Vesi, Motetta et Psalmi voce sola cum instrum. 5 vol. ibidem 1651.

10. Mauritii Cazzati, Motetti et hymni voce sola et instrum. 5 vol. Antverpiae 1656.
11. Ejusdem, Missae et Psalmi a 1, 3 et 4 voc. et instrum. Venetiis 1653, 12 vol.
12. Ejusdem, Motetti a voce sola et instrum. Antverpiae 1676. 4 volum.
13. M. Ucellini, Psalmi a 1, 2, 3, 4 vel 5 voc. cum instrum. Venetiis 1654, 9 vol.
14. Diversorum autorum paradisus voluptatis a 1, 2 et 5 vocibus cum instrum. Antverpiae 1656, 12 volum.
15. Caspar. Casati, Motetta et Psalmi a 2, 3 vel 4 voc. cum instr. Antverpiae 1658, 7 volum.
16. Caspar. de Vertit, Missae et motetta a 3 vel 4 voc. cum instr. ibidem 1668, 7 volum.
17. Benedicti Josephi, Flosculi musici a 1, 2, 3 vel 4 voc. cum instr. 8 vol. Antverpiae 1672.
18. Ejusdem, Corona stellarum a 1, 2, 3 vel 4 voc. cum instrum. ibidem 1673, 8 volum.
19. Ejusdem, Encomia sacra a 1, 2, vel 3 voc. cum instrum. Ultrajecti 1683, 8 vol.
20. Joh. Cox, Ferculum musicum a 1, 3 vel 4 voc. cum instrum. 8 vol. Antverpiae 1673.
21. Nicol. Maiscocque Area parthenica a 1, 2, 3, 4 vel 5 voc. cum instrum. ibidem 1674, 11 vol.
22. Guil. Bart, Missae et motetta a 3, 4 vel 5 voc. cum instrum. ibidem 1674, 9 volum.
23. Ejusdem, Litaniae sacrae a 3, 4 vel 5 voc. cum instrum. ibidem 1675, 9 volum.
24. Joh. Guilh. Doré, Philomela aurea a 1, 2, 3 vel 4 voc. cum instrum. ibidem 1684, 9 volum.
25. Joh. Guilh. Bart, Philomela sacra, 8 vol. a 1, 2 vel 3 voc. cum instr. Antverpiae 1671.
26. Sebast. Cherici, Motetti sacri a 2 vel 3 vocib. cum instrum. Antverpiae 1689.
27. Mauritii Cazzati, Sacri concenti. Antverpiae 1676, 8 volum.
28. Caroli Grossi, Moderne Melodie a voce sola cum instrum. opera octava. Antverpiae. 6 volum.

29. G. B. Bassani, Motetti a voce sola con violini, opera ottava. Antverpiae. 4 volum.
30. Verscheiden geschreven stucken met 3 en 4 stemmen en 2 instrumenten.
31. Achille et Polixene, Tragedie mise en musique, le premier acte par feu Monsieur de Lully, le prologue et les quatre autres actes par Monsieur Celosse. A Amsterdam chez Antoine Pointel 1688.
32. G. B. Bassani, Melodie moderne a una, due, tre e quattro voci con violini, Antv. 1694. 8 vol.
33. M. Cazzati, Missa et Salmi a 5 voci con 4 Istromenti et suoi ripieni, et altri Salmi a 3 et 4 con violini. opera 36. Bologna 1665.

Alleen met stemmen, in quarto.

1. Batt. Locatelli, Madrigali a 2, 3, 4, 5, 6 vel 7 voc. Venetiis 1628, 6 vol.
2. Joh. Ceresini, Covolla flagrone, a 2, 3 vel 4 voc. Antverpiae 1640, 5 volum.
3. Ejusdem, Hennii madrigali a 5 voc. ibidem 1643, 6 volum.
4. Ejusdem, Missae 8 vocum, ibidem 1645, 9 volum.
5. Ejusdem, Motetti a 3, 4 vel 5 voc. ibidem 1646, 6 volum.
6. Michae. Angl. Grascini (?) a 2, 3 vel 4 voc. ibidem 1646, 5 vol.
7. Joh. Loisel, Surculus olivae a 6 voc. ib.dem 1646, 7 volum.
8. Ejusdem, Motetta sacra a 2 vel 3 voc. ibidem 1649, 4 volum.
9. Casp. Casati, Amanum Rosarium a 1, 2, 3, 4 vel 5 voc. ibidem 1649, 5 volum.
10. Ejusdem, Sacri concentus, 3 vel 4 voc. ibidem 1656, 5 volum.
11. Joh. Verryth, Flammae Divinae a 2 vel 3 voc. Antverpiae 1649, 4 volum.
12. Lamb. Peytkyn, secunda pars Sacrorum concentuum a 2, 3, 4 vel 5 voc. Antverpia 1650, 6 vol.
13. Joh. Petri Finatti, Sacri concentus, 2, 3, 4 et 5 voc. ibidem 1650, 6 volum.
14. Franc. de la Porta, Cantiones a 2, 3, 4 vel 5 voc. ibidem 1650, 6 volum.
15. Nicol. a Kempis, Missae et motettae 8 vocum, Antverpiae 1650, 9 volum.

16. Bonifac. Gratiani, Motetta a 2, 3, 4, 5 vel 6 voc. ibid. 1652, 5 volum.
17. Diversorum autorum Corona aurea a 2 vel 3 voc. ibid. 1659, 4 volum.
18. Eorundem, Florida verba a 2, 3, 4 vel 5 voc. et partim instr. ibidem 1661, 5 volum.
19. Nat. Monserrato, Motetti a 2 vel 3 voc. Antverpiae 1668, 4 volum.
20. Franc. Sisto de Reina, Florida corona, a 2, 3 vel 4 voc. ibid. 1668, 5 volum.
21. Maurit. Cazzati, Tributo di sacri concerti, 2, 3 vel 4 voc. ibidem 1669, 5 volum.
22. Franc. Foggia, Concentus Ecclesiastici a 2, 3, 4 et 5 vocib. Antverpiae 1658.
23. Gasparis Casati et Pauli Cornetti, prima partus Faetres alter, a 4, 5 et 6 voc. Antwerpiae 1658.
24. Step. Filipini, Concerti sacri a 2, 3, 4 et 5 voc. opera secunda. Antverpia 1666, 6 vol.
25. Gio Ant. Grossi, Orfeo Pellegrino a 2, 3 et 4 vocib. opera 4. Antverpiae 1667, 5 volum.
26. Gio Le Grenzi, Sentimenti devoti, opus 6, 2 a 3 voc. Antv. 1665, 4 volum.
27. J. B. Carciolae, Concentus harmonici 2, 3, 4, 5 voc. Ant. 6 vol. B. Josephi, Missae Litaniae et motetta opus 1mum Antverpiae 1666.
28. Genius Musicus, authore Alphonso d'Eve, opus primum. 11 vol.
29. Motetti a voce sola con instrumenti del sig. Gio Battista Allegri, opera prima. 5 vol.
30. Motetti a voce sola con instrumenti del signor B. Bassani, opera 27, 5 vol.

Geheel instrumentael, in quarto.

1. Liberti Groningani, Paduanes et galiardes. Antverpiae 1632, 6 volum.
2. Guilh. Joungh, Sonate a 3 viol. Insprugh 1659, 4 volum.
3. Maur. Cazzati, Sonate a 2, 3, 4 vel 5 viol. Antv. 1677, 6 volum.
4. Ejusdem, Sonate a 2 viol. ibid. 1678, 3 volum.

5. Georgii Bleyeri, Zodiacus musicus a 2, 3 vel 4 instrum. Antv. 1683, 5 volum.
6. Batt. Vitali, Sonata a 2 violino. Amstelodami 1684, 3 volum.
7. Ouverture de l'opera de Phaeton par Mons. Baptist de Lully. à Amsterdam 1683, a 4 tom.
8. Pieces nouvelles de Gerard de la Porté, 3 vol. a Paris 1686.
9. Corelli, Sonaten a 4, 2 viol. Bass. et Bass. contin. opera prima.
10. Corelli, Sonaten a 4, 2 viol. Bass. et Bass. contin. opera tertia.
11. Corelli, Sonaten a 3, vier vol. te weten met een dubbelde bass, opera quarta.
12. Caldera, Sonata a 4, op. 1ma.
13. G. Torelly, Sonata a 5, op. 1ma.
14. Ejusdem, Sonata a 2, 3, 4 et 5, op. 3.
15. Ejusdem, Sonata a 5, op. 6.
16. G. B. Vitaly, a 3, op. 9, Sonate.
17. J. Schenk, Sonata a 4, op. ...
18. Tonini, Sonata a 4, op. ...
19. D. Albinoni, Sonata a 4, op. ...
20. Bernardini, Sonata a 3, op. 1.
21. H. Anders, Sonata a 4, op. 2.
22. Ejusdem, Aire a 3, op. 1mum.
23. A. Veracini, op. 1, 4 vol. Sonata.
24. C. Ant. Marini, op. 3, 6 vol. Sonata.
25. R. P. Benedict. Sto Josepho, 4 vol. op. 8.
26. Brygel, Capricio a 5, 5 vol.
27. G. P. Kryger, Sonata a ..., 3 vol.
28. J. Rosenmuller, Sonata a 1, 2, 3, 5.
29. El. Brunnmuller, op T. 4 vol. Sonata.
30. Rob. Valentini, op. T. 4 vol. Sonata.
31. Bern. Torelli, etc. 7 vol. Sonata.
32. Gius. Valentini, op. 2, 4 vol. Bizarries.
33. Luigi Taglietti, op. 6, 5 vol. Concerten.
34. J. Ch. Schickart, op. 13, 6 vol. Concerten.
35. Bernardi Torelli, etc., 5 vol. Sonata.
36. Zuanne Reali, op. T. 4 vol. Sonata.
37. Giuseppe Valentini, op. T. 4 vol. Simphonie.
38. Giulio Taglietti, op. 4, 5 vol. Concerten.

Ik twijfel niet aan de naauwkeurigheid van den heer Feith, doch ben verzekerd, dat in vele namen en titels fouten voorkomen, die welligt op rekening te stellen zijn van onduidelijk schrift, of wel, dat de zamenstellers dezer lijsten daaraan niet de noodige zorg gewijd hebben. Om hiervan iets met zekerheid te zeggen, zou ik in de muzikale biografiën alle namen moeten nazoeken, een arbeid die ik tot later moet uitstellen, daar mij voor het tegenwoordige daartoe de tijd ontbreekt. Inlichtingen en verbeteringen zullen mij echter steeds aangenaam zijn.

S. SPELLERS.

Van Lennick. Voor mij ligt het huwelijkscontract tusschen Peter Jacobsz. van Lennick, organist te Nijkerk, zoon van mr. Jacob Pietersen van Lennick, organist te Harderwijk, als bruidegom — en Gerritgen Gijsberts, dochter van Beertien Coerten wed. Gijsbert Albertsen, als bruid, gesloten op 19 jan. 1627. Als huwelijkslieden traden hierbij op Johan van Barnevelt en Amelis van Zwiller van de zijde des bruidegoms, en Goesen van Curler en Jelis Loechsz. van de zijde der bruid. Deze acte, welke veel door vochtigheid geleden heeft en zoo doende verre van duidelijk is, bevindt zich — waar men ze zeker niet zoeken zoude — in het archief van het Groote en Voorster Gasthuis te Deventer.

J. I. VAN DOORNINCK.

TAALKUNDE.

Queernen (XXVI, bl. 363). Ja, 'n kwern of 'n kweern is 'n handmolen; dat is 'n werktuig tot 't malen van graan, dat oudtijds bij alle germaansche volken daar toe gebruik twerd, vóor de molens, door water of door wind gedreven, algemeen in gebruik kwamen. Oorspronkelik bestond zulk 'n kwern slechts uit 'n paar steenen, 'n groote, zachte steen, die tot onderlaach diende, en 'n kleine, harde steen, die men in de hand nam, en waar mee men de graankorrels kneusde en fijn wreef. Zulke oorspronkelike en eenvoudige

oorkwernen, als 'k ze zoo noemen mag, waren reeds van overoude tijden, reeds bij de menschen die in 't steentijdvak leefden, in gebruik. Later werden er natuurlik allerlei verbeteringen aan die kwernen gebracht, tot ze eindelik de gedaante van 'n vijzel of mortier met 'n stamper, beide van steen, vertoonden. Zulke kwernen zijn nog bij minder beschaafde volken in gebruik. De rijstblokken, holle houten blokken met lange houten stampers, waar in en waar mee de vrouen in den Indischen Archipel de rijst ontbolsteren, zijn eigenlik ook kwernen. Onze voorouders gebruikten de kwernen nog algemeen in de middeneeuen; en in afgelegen streken bleven ze nog langer in gebruik, tot in deze eeu toe, zoo als op 't eiland Wangeroog en op de halligen in Noord-Friesland. In de vorige eeu gebruikte men in de afgelegene veen- en moorstreken van Oost-Friesland, in Broekmerland en Overledingerland, de kwernen nog voor 't kneuzen van haver- en boekweitkorrels, tot 't bereiden van haver- en boekweitengort of — grutten. De houten nap met 'n ijzeren kogel der in, waar mee men nog op schepen algemeen, en ook wel in gestichten (wees- en armhuizen), mostert maalt, is eigenlik ook 'n kwern. Zulk 'n toestel noemen dan ook de Friesen op 't eiland Wangeroog nog heden ten dage 'n *sinupquên*. *Sinup* = mostert, even als 't hoochduitsche *senf* van 't latijnsche *sinapis* afgeleid, en *quên* = kwern, wijl in alle friesche tongvallen de *r* uit de woorden slijt. In Oost-Friesland en in Noord-Friesland, ofschoon men daar heden ten dage geen kwernen meer gebruikt, zijn werktuich en woord beide nog bekend.

In alle germaansche talen komt dit zelfde woord kwern in den zelfden zin voor. Gothisch *quairn*, *quairnus*; oudnoorsch *qvörn;* ijslandsch *kuern*; oudhoochduitsch *quirn;* angelsaksisch *cvyrn*, *cwyrn*, *cweorn*, *cwearn;* oudfriesch *quern;* wangerooger friesch *quên;* oostfriesch *quern*, *quärn;* noordfriesch *quêrn*; deensch *quaern;* zweedsch *qvarn;* engelsch *quern*. In Raingo, Nouveau Dictionnaire hollandais-francais, Mons 1827, vindt men nog *kweern*, *kwern* = *moulin à bras*.

Maar is heden ten dage in Noord-Nederland 't woord kwern in de volkstaal niet meer in gebruik, en vast gantsch en gaar onbekend, in Zuid-Nederland is dit geenszins 't geval. Daar kent men de *kwern*

nog zeer goed, en heeft er ook 't woord *kwernen* of *kweernn* voor malen in gebruik, en zelfs 't frequentativum *kwerrelen,* ronddraaien, b. v. in d' uitdrukking: 't kwerrelt me zoo in den buik, waar mee men in Klein-Brabant, de zuidwestelike uithoek van 't gewest van Antwerpen, zeggen wil: ik heb buikpijn, de darmen rommelen en draaien in m'n buik. Overdrachtelik noemt men in West-Vlaanderen 't gebit van peerden en koeien en ander vee ook *kweerne,* en, in scherts, ook wel 't gebit van 'n mensch. Zoo zeit men daar: dat peerd heeft eene goede kweerne; en als er iemand 'n paar tanden mist, dan zeit men wel: hij heeft 'n deel van zijne kweerne verloren. Ook 't werkwoord kweernen of kwernen voor 't kauen en 't herkauen der peerden en koeien, gebruikt men in West-Flaanderen; b. v. dat peerd en kan z'n haver niet meer kweernen; als de koe niet en kweernt (niet herkaut), 't is teeken dat ze ziek is. (Zie: de Bo, Westvlaamsch Idioticon).

'T nederlandsche woord *karn,* friesch *tsjerne, tzerne,* engelsch *churn,* is aan 't woord *kwern* verwant, en daar mede van den zelfden wortel afkomstig.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

V R A G E N.

Spreekwijze. Op Sint Jutmis. Wat is de oorsprong van de uitdrukking: te St. Jutmis (= ad Calendas graecas), die overal in Nederland in de volkstaal voorkomt?

[Een Sint Jut is onder heiligen niet te vinden. De mis, misdag, feestdag van St. Jut is dus volkomen gelijk aan de Kalendae graecae. 't Is een dag die nooit komen zal.]

Spreekwijze. Spaansch doof. Waarom zegt men van iemand die zich houdt alsof hij een ander niet verstaat: hij *is spaansch doof?*

[Men drukt hetzelfde ook wel uit door oostindisch doof.]

A.

Zoo doof als een kwartel. Wat is de oorsprong en de beteekenis van deze triviale uitdrukking? A.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht Ruisch (XXIV, bl. 253; XXVI, bl. 94, 308.) De Jongh vermeldt in zijn Naamlijst der Predikanten van het Geldersche Synode (1750), bl. 406, Henricus Ruisch, Conr. cogn., als proponent in den dienst gekomen te 's Gravenmoer in 1697, te Zevenbergen in 1707, te Arnhem in 1715, te Delft ber. 22 nov. 1720, bev. 12 jan. 1721. Zie ook ibid. bl. 132. Hij schijnt te Delft in 1750 nog dienstdoend predikant te zijn geweest. Welke waren zijne lotgevallen, sedert zijne komst te Delft? En behoorde hij tot de familie van Frederik Ruysch, omstr. 1664 te Franeker gepromoveerd in de geneeskunde (Nav. V. 167, 236, 309), alsmede van Hugo Ruysch, in 1661 lector, in 1664 buitengewoon hoogleeraar in de wiskunde te Utrecht (Nav. XVI. 15, 73)? Om van mr. Hugo Ruisch († 1615), raad in den hove van Utrecht, geh. m. Lucia van Egmond van Meerensteyn (Nav. XVI. 169), en zijne uit dit huwlijk nagelatene kinderen, Pieter en Frederik Ruisch, niet te gewagen?

J. ANSPACH.

Geslacht Ruijsch. 't Geslacht Ruijsch was herkomstig van Amsterdam. Sedert 1365 bekleedden er zijne leden bij aanhoudendheid de aanzienlijkste ambten, tot in 't jaar 1576, wegens den oorlog met Spanje, daarin merkelijke verandering kwam. Frederik Ruijsch, de beroemde ontleedkundige, was de zoon van Henrik Ruijsch, secretaris van de Staten Generaal, en van Anna van Berghem. Hij werd den 23 maart 1638 te 's Gravenhage geboren. Hij trad aldaar den 4 december 1661 in 't huwelijk met Maria Post, eene dochter van Pieter Post, den bouwmeester van prins Frederik Hendrik. Eén zoon en verscheidene dochters werden uit dit huwelijk geboren. Hij overleed te Amsterdam den 12 februarij 1731. — We ontleenen deze bijzonderheden aan de Levensbeschr. van eenige voornaame meest Nederl. mannen en vrouwen, dl. II, bl. 79 v.v. Mogen ze den heer A. A. Vorsterman van Oijen in zijn genealogischen arbeid te stade komen!

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

Geslacht Mollerus (XVI, bl. 94, 320; XVII, bl. 84; XXVI, bl. 221). Is er Nav. XVI, 94 sprake van eenen Martinus Mollerus, in 1606 pred. te Görlitz in Oberlausitz, die eene »Praxis Euangeliorum" voor het luthersche kerkjaar schreef, en worden Nav. XVII, 84 meerdere mededeelingen nopens dit geslacht verlangd; aan dezen wensch kan gedeeltelijk voldaan worden uit de opgaven van H. de Jongh, in diens Naamlijst der Predikanten van het Geldersche Synode (1750); bl. 370. Daar dit boekje zeldzaam voorkomt, ontleenen wij er het volgende aan. Straksgenoemde Mollerus, die tot het luthersche kerkgenootschap zal behoord hebben, had een gereformeerden afstammeling en naamgenoot in Martinus Moller, als s. min. cand. in 1691 te Zalk (bij Zwolle) in dienst getreden, sedert 23 julij 1693 te Wageningen, † 18 julij 1735.

Wilhelmus Mollerus, s. min. cand. ber. te Beest in 1644, te Offenheim (Palz) in 1652.

Christophorus Mollerus, s. min. cand. ber. in 1650 te Opijnen en Heesselt, in 1654 te Beekerbach (Palz).

Fredericus Mollerus, s. min. cand. ber. apr. 1669 te Beugen (cl. Nymegen), † 1671.

Justus Wilhelmus Mollerus, s. min. cand. ber. 12 sept. 1677 te Hemmen, † 1681.

Johannes Frederici Mollerus van Boikhorst, s. min. cand. ber. 7 oct. 1666 te Heumen en Malden, nov. 1670 op 't Huis te Gennep (dat destijds tot de cl. Nijmegen behoorde, en waar met de slooping van het fort in 1674 de predikdienst ophield), in 1674 in den Briel, † aldaar in 1688.

Johannes Mollerus, s. min. cand. ber. 6 sept. 1678 te Batenburg, in 1679 te 's Hertogenbosch, † 169 .

Christophorus Mollerus, als s. min. cand. ber. in 1685 te Norwich (Engeland), in 1690 te Maastricht, waar hij 11 febr. 1691 bevestigd werd, tevens hoogl. in de wijsbegeerte in 170 , emeritus dec. 1728, † 26 jan. 1747, 86 jaren oud.

De twee laatstgenoemden waren zoons van Johannes Mollerus, die, volgens de opgaaf van de Jongh (a. w., bl. 53), als s. min. cand., van Cornelius Wagtendorp (in 1639 ber. van Kesteren) in 164. de opvolger te Lienden zal geweest zijn, en toen hij in 1648 naar Waardenburg en Neerijnen vertrok, in 1649 Frederik Scherphoff

tot opvolger te Lienden zal gehad hebben. Hiermede stemt een oud kerkbord te Lienden in zóóver overeen dat het Joh. Mollerus als opvolger van C. Wagtendorp in 1644 aldaar doet komen, en voor het door de Jongh in 't onzekere gelaten jaartal waarschijnlijk daarom 1644 koos, wijl men zich bewust was, dat de naam C. Wagtendorp, pred. te L., voorkomt op de in 1643 gegotene torenklok (zie Nav. XXV, 491). Hierin echter verschilt het kerkbord van de opgaaf van de Jongh op bl. 53 dat, terwijl laatstgenoemde tusschen Frederik Scherphoff en zijn opvolger (Petrus Bisschop) te Lienden eene gaping laat, het kerkbord, dat J Mollerus van 1644 tot 1680 te L. laat blijven, zijnen opvolger F. Scherphoff (1681—1710), in 1711 door P. Bisschop doet vervangen, zooals ook inderdaad heeft plaats gehad. De opgaaf van het kerkbord is fautief; want volgens de Jongh (bl. 89) vertrok J. Mollerus in 1648 van Lienden naar Waardenburg en Neerijnen, en dit is zeker, dat hij als afgevaardigde der classis Zaltbommel in de Tielsche classisvergad. van 19 en 20 april 1659 eene missive indiende, meldende, dat op den huize Tedingsweert te Avezaat »paepse afgoderije" gepleegd werd tot groot nadeel der naburige gemeente Wadenojen. Ook werd hij in 1663 als predikant te Waardenburg en Neerijnen door de classis Zalt-Bommel afgevaardigd naar de gewone classisvergadering te Tiel van 4 en 5 mei. Doch ook in de berichten van de Jongh heerscht verwarring, want bl. 370 laat hij J. Mollerus in 1648 als proponent terstond te Waardenburg komen, zonder Lienden aan te doen, en F. Scherphoff, dien hij hem tot opvolger geeft, ontbiedt hij, op bl. 53 in 1649, op bl. 411 in 1674 als proponent, naar Lienden. Uit de classicale acten van Tiel nu blijkt, dat er nooit een Johannes Mollerus te Lienden geweest is. Cornelius Wagtendorp heeft sedert 1639 onafgebroken deze gemeente bediend, en woonde ook als zoodanig nagenoeg altoos de Tielsche classisvergaderingen bij, het laatst 5 en 6 mei 1679, terwijl tot op de verschijning van zijn naasten opvolger, Frederik Scherphoff (9 febr. 1680 te Tiel praeparatoir, 26 oct. 1681 aldaar als beroepen pred. v. L. peremtoir geëxamineerd, nadat hij 27 mrt. 1681 de collatie had bekomen) op de vergadering van 7 aug. 1682, Lienden niet op de classis te Tiel is vertegenwoordigd geworden. Ook het Boek der Beroepingen in

het classicaal archief te Tiel laat de vacature, door het overlijden van ds. C. Wagtendorp te Lienden ontstaan, in 1681 rechtstreeks door Fred. Scherphoff vervullen. Een en ander strekke tot rectificatie van Nav. XXVI, 222, waar ik van de veronderstelling uitging, dat de opgaaf van het kerkbord te Lienden juist was. 't Blijkt nu echter, dat kerkborden niet altoos betrouwbaar zijn.

J. ANSPACH.

J. van Oldenbarnevelt. (XXVI, bl. 310.) Geertruid van Oldenbarnevelt, gehuwd met Steven van Delen, zoon van Albert den Olden en van Geertje Middendorp (Hugoosdr. ex Geertruid van Dompselaer), was de dochter van Klaas van Oldenbarnevelt, amptman der abdis van Elten, en van Anna van Middachten (ms. genealogie van Delen).

J. ANSPACH.

Geslacht van Cattenburch. (XXVI, bl. 260.) Elisabeth van Cattenborgh, huisvrouw van Cornelis van Oijen (denkelijk, broeder van mr. Hendrik v. O., in 1628 richter, en van Gijsbert Dirks v. Oijen, in 1622 schepen van Tiel), vermeld in het Geld. register, fol. 65, als erve harer moeder, Griete van Wijk, leenvolgerse van Gerrit uyt den Egtelse camp, a°. 1637.

Theodorus van Cattenborgh, j. m. te Grave, huwde 27 sept. 1722 te Beers (bij Kuik) Maria Wilhelmina de Decquere, j. d., te Grave (trouwboek van Beers.)

J. ANSPACH.

Geslacht Bosch. (XXXI, bl. 323.) In eene, bij mij aanwezige niet zeer volledige, ms. genealogie van een haagsch geslacht Bosch en verwante familiën, wordt vermeld een Bartholomeus Bosch, gehuwd met Catharina van Immerseel van Rotterdam, wier dochter Anna in het huwelijk trad met N. de Vries en hoewel het daarbij beschreven wapen van het geslacht Bosch, zijnde van goud met een boom gedeeld, rechts: gebladerd van sinopel, links: verdord van purper, op een grond gedeeld van dezelfde kleuren, te eenen male verschilt van dat in de vraag omschreven, wordt toch hoogstwaarschijnlijk dezelfde persoon bedoeld. Genoemde Bartho-

lomeus Bosch was een zoon van Albrecht B., een kleinzoon van Bartholomeus B. en Geertrui Clarisse Schouten en een achterkleinzoon van Albrecht B. Bartholomeuszn, geb. 22 aug. 1578, † 20 maart 1652, burgemeester, kolonel van de burgerij, schepen en regent van het sacrementsgildehuis te 's Gravenhage, gehuwd met Catharina Nolst, geb. 24 junij 1576, † 29 junij 1670. De oudste zoon van laatstgenoemd echtpaar, Jacobus genaamd, secretaris van de weeskamer te 's Gravenhage, gehuwd met Catharina Stalpert van der Wiele, geb. 1622, dochter van Pieter, † 1659, regent van het sacrementsgildehuis, ontvanger van de societeit en burgemeester van 's Gravenhage, en van Maria Liebert Adriaansdr, † 1673, vindt men benevens eenige zijner nakomelingen vermeld bij Hoogstraten in het bijvoegsel, geneal. Stalpert v. d. Wiele p. 157. De door mij gegeven beschrijving van het wapen der door mij genoemde personen, meen ik te meer voor juist te mogen houden, dewijl ook volgens de in het delfsche archief aanwezige, door den heraut mr. W. v. d. Lelij v. Oudewater bijeengebrachte verzameling van wapens van de vroedschappen enz. van de voornaamste steden van Holland, Albert Bosch, † 20 maart 1652, boven genoemd, dat wapen voerde. Volgens een bij mij aanwezig ms. wapenboek, waarin onderscheidene familiën Bosch voorkomen, verschillende wapens voerende, heeft er echter te 's Gravenhage nog een geslacht van dien naam verblijf gehouden, door hetwelk zou gevoerd zijn: van goud met drie molenijzers van sabel en van goud met drie molenijzers van keel, van hetwelk mij echter geene leden bekend zijn.

Meermalen zijn, volgens bovenbedoelde ms. genealogie, huwelijksverbindtenissen gesloten met leden van het geslacht Coulemij, o. a. zou Catharina B., kleindochter van Jacobus en Catharina Stalpert v. d. Wiele, met iemand van dien naam gehuwd zijn, wat niet overeenstemt met de opgave bij Hoogstraten aangetroffen t. a. p., alwaar men leest, dat zij met N. Cockmus is gehuwd geweest, waarom nagevraagd wordt, welke opgave de juiste is?

H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht van Beichlingen. Nav. XXVI, bl. 88 wordt gevraagd of het door mij XXV bl. 517 opgegeven jaar van verkoop van het

graafschap en slot Beichlingen wel juist is, dewijl er in 1528 nog een Frederik graaf van Beichlingen voorkomt als bisschop en proost van St. Gereon te Keulen. Tot antwoord moge strekken, dat het opgegeven jaartal is ontleend aan de genealogie Werthern bij Hoogstraten. De Nav. XXV bl. 517 genoemde Adam Frederik is waarschijnlijk wegens bovenbedoelden verkoop, door sommigen voor den laatsten graaf van Beichlingen gehouden, doch ten onrechte, want de grafelijke linie van dat geslacht, hetwelk nog Gebsee, Kreijenburg en andere in Thuringen gelegene goederen bezat, stierf eerst uit in 1560 met Bartholomeus Frederik. Een jongere linie bleef evenwel aanwezig, uit welke o. a. gesproten is Wolf Diderik v. Beichlingen, tot 1703 grootkanselier en geheimraad van den koning van Polen, die de grafelijke waardigheid weder aan zijn geslacht bracht. Het graafschap en slot Beichlingen behoorde nog in het laatst der 17e eeuw aan het geslacht Werthern. (Vgl. Hoogstraten. geneal. Beichlingen en Werthern).

H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht Wolbock. (XXIV, bl. 230.) Francois Wolbock, omtrent wiens geslacht Te Water geen inlichting heeft kunnen bekomen, was een der verbonden edelen. (Te Water. Verb. Edelen III. bl. 381, IV. bl. 23). H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht Stellingwerf. (XXV, bl. 203, 260, 426.) Regnerus Stellingwerf werd in 1674 predikant te Nieuwe of Langakkerschans en † aldaar in 1692. (Brucherus, Gedenkboek van Stad en Lande bl. 220). H. C. VAN BAKKENES.

Geslacht de Hochepied. (XXV, bl. 143, 316, 513; XXVI, bl. 246, 425.) In de Groote Kerk te Haarlem bevindt zich een vrij goed geconserveerde grafsteen, waarop de wapens zijn uitgehouwen van Daniël de H. en zijne vrouw Catharina Beck, vergezeld van hunne 8 kwartieren:

Van manszijde:	*Van vrouwszijde:*
de Hochepied,	Beck,
du Buisson,	Hegens,
de Lespine.	Bartholt,

le Flameng,	Pall,
van der Meulen,	de Wale,
de Zegere,	de la Faille,
de la Faille,	de Vos,
de la Chapelle.	Lovendegem.

Onder die wapens leest men nog 't volgende opschrift: Hic jacet nobiliss. domina dom. Catharina Beck nata 2 (?) May a°. salvt. 1619 denata 19 (?) Septemb. 1649 coniux dilectiss. nobiliss. domini Danielis de Hoochepied antiquiss. equestris dignitatis nobilis licentiati utriusq. iuris.

Eene dergelijke inscriptie, waarschijnlijk den geboorte- en sterfdag, benevens de betrekkingen van Daniël de H. behelzende, schijnt vroeger in een anderen steen te zijn gebeiteld, welke steen echter nu door een effen gladden is vervangen.

Is nu ook soms iemand in staat mede te deelen, in welke familiebetrekking deze Daniël stond tot andere in dit tijdschrift vermelde de Hochepieds en wel voornamelijk tot Jean Baptiste de H. Daniëlz., die 21 dec. 1655 Geertruyd Spiegel huwde?

Van Ruyven Vroeger heb ik gevraagd om genealogische berigten over Hendrik Willem van Ruyven, secretaris der staten van Gelderland. In junij l.l. te Oosterbeek logerende, heb ik in de doop- en trouwregisters van Arnhem het volgende van hem gevonden.

Hendrik Willem van R., secretaris van H. Ed. Mog. H. H. Gedeputeerde Staten des lands ēn quartiers ēn mede van de achtbare magistraat van Arnhem.

Helena Isebrants van Groeningen, attestatie van Groeningen van ds. Ant. Matthes (?) 11 oct. 1679, geh. 2 nov. 1679.

a.	Margaretha,	ged.	Arnhem	24 julij	1681.
b.	Johan,	»	»	1 nov.	1682.
c.	Dirk,	»	»	10 aug.	1684.
d.	Hendrik Willem,	»	»	10 aug.	1687.
e.	Lambertus,	»	»	15 mei	1691.
f.	Helena,	»	»	21 april	1693.

Margaretha v. R. (*a*) huwde te Arnh. Weyer Willem Muijs 26 julij 1711.

Willem Muijs, burgem. van Wageningen, rentm. te Arnhem, huwde te Arnhem Bartha ten Nuyl 18 aug. 1677.

Johannes v. R. (*b*) wedr. huwde te Arnhem Adriana Uringh 11 maart 1725.

Derk v. R. (*c*) huwde te Arnhem Theodora Godefrida Menthen 13 junij 1711.

Een Filip Christoffel Menthen huwde te Arnhem 1713 Maria van Heukelom.

Helena v. R. (*f*) huwde te Velp pred. David van Zevenhoven 30 nov. 1716.

Doordien de predikant door het terneêrstellen van al de titels van Hendrik Willem, vergeten heeft te zetten, waar hij van daan kwam, kan ik hem nog nergens bij mijne aanteekeningen plaatsen; ik vraag daarom zou een onzer medenavorschers te Groningen, waar ik geene kennis heb, niet eens voor mij willen zien of daar in het trouwboek niet staat van waar Hendrik Willem van R. kwam, alsmede van wie zijne huisvrouw Helena Isebrants eene dochter is en wanneer geboren? Den 12 april 1722 huwde ook te Arnhem Adriaan van Ruijven, j. m. van Delft met Hermina Visschers. Waarom ging mijn overovergrootvader, die ik meen dat leerlooier was, van Delft naar Arnhem? Omdat hij daar familie had? — Hoe die leden der familie v. R. tot elkander bestonden, zou denkelijk opgelost zijn, als ik maar wist, waar Hendrik Willem van daan kwam.

St. Gilles-Waes. F. CALAND.

Geslacht Scheit of Scheidt. (XXVI, bl. 325.) Jacoba Adriana de Groulart (dochter van Steven Herpertse ex M. W. Schott) trouwt Frederik Scheidt, geb. 1728, ob. Steenwijk bij Vucht, 10 nov. 1768.

Uit dit huwelijk is één kind, geboren na 's vaders dood, Frederik Harpert Scheidt de Groulart, geb. te 's Hertogenbosch 1 junij 1769 ob.... Hij trouwt te 's Hertogenbosch junij 1790 Carolina F. de Lanoij.

Voorburg. K.

Geslacht van der Mast. (XXV bl. 265, 424; XXVI bl. 50, 158). Nu men in plaats van de vraag te beantwoorden: »*of boven gemeld geslacht is uitgestorven?*" genealogische berichten mededeelt, wil ik alles laten volgen, wat het archief van Bergen op Zoom er van bewaard heeft:

Hugo van der Mast (secretaris) van den gouverneur en Cornelia van den Berge of Berch.

1. Francois 6 sept. 1609.
2. Johs. 8 julij 1611.
3. Hendrik 27 febr. 1613.
4. Daniel 21 jan. 1615.
5. Filips 2 april 1617.
6. Jeremias 30 jan. 1619.
7. Corna. 11 dec. 1620.

Hugo van der Mast wedr. Wilha. Sgrauen ('s Graauwen.)

8. Pascasius 26 april 1626 — get. burg. J. de Bergaigne.
9. Anna 7 mei 1628.
10. Sibartus 9 maart 1629.
11. Antonie Rijnhouts 25 aug. 1630.
12. Pieter 12 sept. 1631 — get. Hend. v. d. Mast.
13. Anna Cornelia 4 julij 1634.
14. Oliviera 27 julij 1635.
15. Dingena 25 nov. 1636.
16. Charles 11 junij 1638: get. gouvern. Ch. Morgan.

Filips van der Mast. (5)
Catha. du Bois.
7 dec. 1646 oudt. Grave.

a. Thomas Jacob, 14 julij 1649.
b. Corna. Catha. 18 oct. 1650.
c. François 13 julij 1653.

Corna. Catha. v. d. Mast (b) huwt 5 feb. 1676 volgens het trouwboek van Arnhem aldaar,
François van de Pol cornet.

Otto Karel ged. te Bergen op Zoom 29 oct. 1680.

Pascasius v. d. Mast doctor (8) j. m. 9 julij 1652.
Eliz. Heeren.

1_a. Wilh^a. Sibilla 21 dec. 1653.
2_a. Lucrecia 7 nov. 1655.
3_a. Hugo 3 dec. 1656 get. burg. Maerten Brouwers, Anna Cornelia van der Mast.

(Eliz. Heeren ondertrouwd als wed. 28 aug. 1659 te Kruiningen, met Cornel. de Leaucourd wed$_r$.)

Oliviera Francoise v. d. M. (zal wel 14 zijn, denk ik) j. d.
Isaac Heijnsberg j. m. schepen, geh. 29 maart 1664
[de laatste denkelijk geb. te Bergen op Zoom, zoon van H. Heynsberg en A Muijshondt] hadden 6 kinderen.

Engel Willemz. Cocquil, Corn^a. van der Mast. (7).
Ad^n. 2 oct. 1664.

Anna Cornelia v. d. Mast (13) huwt 10 sept. 1658 Hieronimus de Rouck (zoon van Joh. Antz. de R. en Corn^a. van de Perre ged. te Bergen op Zoom 27 nov. 1630) hadden 4 kinderen.

Charles v. d. Mast (16), notaris,
Geertr^a. van Westendorp [Westdorp] 22 junij 1664.

aa. Hugo 23 dec. 1664.
bb. Antonie Reynout 17 sept. 1666. (get. Ant. Rynhout, audit. milit. oud-weth. griffier v. d. leenhove (11)).
cc. Wilh^a. Cath^a. 25 julij 1668.
dd. Hendrina 17 dec. 1670.
ee. Wilhelm^a. 21 febr. 1673.
ff. Joh^a. Jac^a. 21 mei 1674.
gg. Anna Corn^a. 21 oct. 1676.
hh. Johannes 23 april 1680.
ii. Adr^n. Cupperus 17 julij 1682.
jj. Jan Stefanus 15 dec. 1684.

Dina van der Mast (15?) j. d. v. Bergen op Zoom, 22 oct. 1658 Jan Dellon wed[r]. van Bommel wonende 's Gravenhage.

Wilh. Cath. v. d. Mast (*cc*), Storrius van Loo wed[r]. uit Gelderland, majoor, 30 junij 1703 — hadden 4 kinders.

(Storrius van Loo van Genderen was wed[r]. van Maria van Ferny wed[e]. Ab[m]. van Grevenbroek.)

Hendrik v. d. Mast (*dd*) Karel Pets j. m. van Arnhem, ondtr. 18 maart 1698.

J. de la Grandière, ... van der Mast.

Joh. Reynhout 3 april 1699.

Cornelis van der Mast, Cath[a]. Bincke.

Willem 6 jan. 1690.

Jan Carel van der Mast j. m. v. B. op Z., Anna Wilh[a]. Heynsberg j. d. v. B. op Z., ondtr. 20 april 1696.

Hugo v. d. Mast j. m. v. B. op Z., Francina van Wijckede van Wesel, 21 april 1692.

Johan Stefanus v. d. Mast, (*jj*) Corn[a]. Thomasd[r]. Verdonck, j. d. v. B. op Z. 8 dec. 1710.

Charles Thomas 29 julij 1712.

(Corn[a]. hertr. 1714 19 aug. — Jasper v. Deijl j. m. v. Rotterdam.)

Wilh[a]. Sibilla v. d. Mast (1*a*)

1°. Barth. de Foux (Fox) j. m. v. Douay 21 sept. 1680.

2°. ondtr. 1 mei 1705 — Joh. Scholten wedr. uit Hanover.

Eliz. Louise v. d. Mast j. d. van klein Poelgeest bij Koudekerke. Fred. Caspar van Berck van Zevenaar, vaandrig 13 mei 1721.

Julian v. d. Mast j. m. v. B. op Z., Helena Meeuwissen j. d. v. B. op Z. 18 mei 1777.

In 1756 komen als doopgetuigen te B. op Zoom, Willem v. d. Mast en Suzanne Peijl echtelieden — is dat (*ee*)?

12 mei 1578	begraven	Filips van der Mast (5).
24 oct. »	»	auditeur van der Mast. (*bb*)
17 jan. 1682	»	kind van audit. v. d. Mast. (3)
29 sept. 1704	»	Hendk. van der Mast.
12 nov. 1718	»	Geertra. van Westen (Westendorp) wed. v. d. Mast.
7 oct. 1727	»	wed. Hugo van der Mast (*aa*).
28 junij 1732	»	Geertra. v. d. Mast.
18 mei 1738	»	Jaca. v. d. Mast.
14 maart 1739	»	Wilha. Sabina v. d. Mast, wed. kap. Scholte.
30 maart 1753	»	Kolonel W. v. d. Mast (*ee*?)
15 mei 1744	»	Hendrina v. d. Mast, wed. Kar. Hend. Pest.

Hieruit blijkt dat Hugo geh. met Sara Tromp en Hugo geh. met F. van Wijckede volle neven waren.

De voornaam van de vrouw J. de la Grandière is niet genoemd. Er woonde te B. op Z. toen nog een Jean de la Grandière luit. geh. met Kunera Corna. v. Bokhoven; in 1683 komt een Jacq. de la G. voor als doopgetuige; hij was grootstalmeester van prins de Bossolo. (?)

Een Jacob v. d. Mast heb ik niet gevonden evenmin als een Hugo, zoon van Filips, die dan elders zal geboren zijn. Ik meende Cleyn Poelgeest te moeten zoeken aan den straatweg van Middelb. naar Souburg, gem. Koudekerke; er ligt daar immers een Poelgeest? Of is het Poelwijk? Ik kan 't ook op geene kaart vinden.

S. Gilles-Waes. F. CALAND.

Geslacht de Lannoij. (XXII, bl. 107; XXIII, bl. 380; XXIV, bl. 163; XXVI, bl. 323, 428.) Vóór de reductie was commandeur van Hulst nob. vir Valentinus de Lannoij. Sanderus noemt hem ridder van het Gulden Vlies, broeder van graaf de la Motterie, veldoverste des legers, opperbestuurder en landvoogd van stad en

graafschap Namen; hij was geh. met nob. doma. Eliz. (Isabella) la Loo [1]).

Zij hadden te Hulst deze kinderen:

1°. Cornelis, ged. 15 febr. 1624, getr. Ludov. la Loo en Adra. de Lannoij.

2°. Maria Francisca, ged. 7 dec. 1624 door dom. Jac. de Colonne: get. nob. m. Claud. de Lannoij, domica. Franc. Morbon, nomine Maria Franc. de Lannoij.

3°. Lud. Adriaan, ged. 8 jan. 1627, get. Adra. de Lannoij, Alb. van Steensel, Dorothea Adra. de Lannoij.

4°. Helena Jacoba, ged. 10 junij 1628, get. Jac. de Noyelle comes de Croix, Helena de Lannoy canōn.

5°. Anna Marga., ged. 13 febr. 1630, get. Adn. ....? burg. Hulst uit naam van den magistraat; Barth. Wolffaert, burg. Hulster amb., Domica. Marge. Nieulant.

6°. Carolus Valentinus, ged. 25 dec. 1631.

7°. Claudinus Albertus, ged. 22 sept. 1637: get. Albertus a Steensele, canonick St. Gudula Brussel.

Terzelfder tijd woonde te Hulst, zonder dat ik eenige verwantschap heb kunnen vinden, Petrus de Lannoy, getr. met Adra. Claessens, waaruit:

1°. Anna, ged. 9 nov. 1631.

2°. Adn., » 8 dec. 1633.

3°. Anna » 22 jan. 1636.

Later schijnt Petrus nogmaals gehuwd geweest te zijn, want ik vond:

Petrus de Lannoy
Maria Struyvinck

Levina, ged. 8 sept. 1638,
get. Philp. de le Crooij.

---

[1]) Eliz. of Isab. la Loo was erfgenaam van Alfons la Loo, zoon van Lod en Maria Baasdorp. geh. met Marga. Pijnssen van der Aa, die de heerlijkheden kocht van Gaesbeek, Leeuwerghem, Elsene, Nieuwwege, Regbosch en Schellebroek, na den dood van diens zonen Philips, ridder van St. Jacob, en Lodewijk, apostolisch geheimschrijver, kanselier der orde van het Gulden Vlies.

Hoe stond nu deze Valentijn in betrekking tot Henri en Martin, beide Vlamingen, en hoe beide tot Petrus voornoemd?

Te Arnhem vond ik nog: Gabriël de Lannoy, kap., met Wilha. Huyghens van Overhagen, 2 mei 1675, attestatie gegeven om te trouwen den 11 mei 1675. Deze acte was echter doorgekrabt, zoodat ik niet weet, of het huwelijk is doorgegaan of niet.

Een twintigtal jaren geleden woonde er te Zieriksee een heer de Lannoij.

Graaf Gust. de Lannoy is grootmeester van het huis der koningin van België. F. CALAND.

VRAGEN.

Geslacht Doublet. Wie heeft de goedheid het ontbrekende voor mij in te vullen.

I. Jan Doublet, geb. te? den? st. te? den? kapitein, geh. met? geb. te? den? st. te? den? Eene dochter, die volgt II.

II. Christina Philippine Doublet, geb. te? den? st. te? den? geh. met mr. Frank van der Burch, geb. te? den? st. te? den? burgemeester van Delft.

Zijn zoon mr. Willem van der Burch, geb. te Gouda, 17 oct. 1706, st. te Gouda 5 dec. 1733, burgem. te Gouda, tr. te 's Gravenhage 31 oct. 1728 Elisabeth Dierkens, geb. te 's Gravenhage 20 sept. 1709, st. te Gouda den?

's Gravenhage. P. A. J. VAN DEN BRANDELER.

Geslacht Albinus. Kan iemand opgeven de ouders en grootouders, en zoo mogelijk de overgrootouders van Agnes Margaretha, Albinus, getrouwd 23 dec. 1738 met Coenraad van Heemskerck, rijksgraaf, heer van Achttienhoven en den Bosch?

Ook opgave van haar geboorte- en sterfdag, benevens eene beschrijving van haar familiewapen, zullen mij welkom zijn.

Wapens gevraagd. Men verlangt de wapens van: Breton, de Feyfer, Kluyt of Cluyt, Keppel, van de Lande, Boonen, Stavorinus, van Bijstervelt, Degerman en Changuion, als ook van Malsen.

KOO.

Geslacht de Beaufort (vgl. XXI, bl. 389; XXII, bl. 372; XXIV, bl. 464). Nog vraag ik waarom Cath[a]. van den Broecke, wed. jh[r]. Bernard de Beauste, als erfgenamen had de gebroeders Benjamin en Bernard Lucas lees Laurens de Beaufort. In welke familiebetrekking stonden ze tot elkander? Toen in 1660 den 18 jan. te Hulst gedoopt werd Pieter 1[e] kind van Benjamin de Beaufort en Maria Stavenisse was mevrouw de Beauste getuige, alsmede Corn. Stavenisse en Pieter de Beaufort; de twee laatste als de grootvaders? en de eerste als...?

St. Gilles-Waes. F. CALAND.

Wapen Trouillard. Welk wapen voert het amersfoortsche geslacht Trouillard? B.

Geslacht van Esvelt. Behoorde Hijman v. Esvelt gehuwd met Diderika van Sijpesteyn, dochter van Everard en Margaretha v. Varesteyn, tot het XXVI, bl. 371 bedoelde geldersche, dan wel tot het hollandsche geslacht van dien naam, hetwelk van keel met een faas van zilver voerde? Zijn de ouders van genoemden Hijman v. E. ook bekend? B.

Geslacht Timmerman. Behoorden Samuel Timmerman gehuwd met Eliana Coymans, dochter van Jan en Sophia Trip, de laatste geb. 1615 en Magdalena Timmerman gehuwd met Jacob Rotgans, commissaris van de monstering, ouders van Lucas Rotgans, geb. te Amsterdam oct. 1645, † 3 nov. 1740, gehuwd met Anna Adriana de Salingré, † 1 689, tot het XXVI bl. 383 bedoelde geslacht Timmerman? B.

Geslacht Palm. Behoorde Hendrik Palm, schout en chirurgin te Gisp (Jisp) gehuwd met Elisabeth Brants, zuster van Hendricus Brands Swalmius, † 1690, predikant te Oud-Beierland, Maassluis en Hoorn, tot het XXVI, bl. 383 vermelde geslacht? Zoo ja, welk wapen voerde dan dat geslacht?

Geslacht de Witt. Wie waren de ouders van François de Witt, in de 2[e] helft der vorige eeuw burgemeester van Amsterdam en

van diens echtgenoot Agneta Geertruida van Lockhorst? Welk wapen voerde genoemde de Witt? Was Bernard de Witt, gehuwd met Maria van Lockhorst, dochter van Hubert, † 1758, een bloedverwant van hem? B.

[Het wapen is beschreven Nav. XIV. bl. 84.]

MENGELINGEN.

Merkwaardige boomen in Nederland (XXV, bl. 383; XXVI, bl. 102, 166, 326). Te Blitterswijk aan de Maas, prov. Limburg, treft men op het oudadellijke landgoed, vroeger der van Lyndens, later en thans nog der de Cocks van Haeften, achter het reusachtig kasteel, op het plantsoen aan den rechterkant, een niet minder reusachtigen eik aan, die, te oordeelen naar den ongeloofiijken omvang des stams, eeuwen moet tellen, en misschien geplant is in den bloeitijd van het geldersche geslacht Vijgh omstreeks het midden der 16de eeuw. Want de wapens van eenen van Lijnden, gehuwd met eene Vijgh staan uitgebeiteld in een grooten vierkanten witgepleisterden steen hoog boven den hoofdingang van het slot, met Lynden, Lynden, Haeften, Wijlick als kwartieren rechts, en Veich, Pieck, Gelder, Balveren als kwartieren links. — Te Bergharen (Maas-Waal) vereerde de R. Katholiek nog vóór ettelijke jaren een breedgetakten eik, die thans de sporen van afgeleefdheid begint te vertoonen. Onder dien eik zocht hij bescherming tegen misgewas en ziekten. Het geloof aan de heiligheid des booms of van de plaats waar hij staat, dat een heidensch element in zich bevat, wordt wel met den dag zwakker; desniettemin duldt de vrome dorpeling ten aanzien van dien eik geen spotternij van de zijde der twijfelzuchtige Protestanten. — Ook de Haarlemmer Hout zal wel boomen opleveren, of opgeleverd hebben, der opmerking, bezichtiging en beschrijving waardig. Men denke aan de Spanjaardslaan. J. ANSPACH.

Merkwaardige boomen in Nederland. Een zware oude linde, welke op den zoogenaamden GroenenHeuvel, gelegen bij den voorhof van het voormalige kasteel Putten op de Overveluwe nabij Elburg stond, verzekerde aan den moordenaar en boosdoener, die zich onder hare uitgebreide schaduw begaf, veertig dagen lijfsbehoud, waarom haar de naam »Vrijtboom" werd gegeven. (v. d. Aa Aardr. Woordenb. art. Putten bl. 319). H. C. VAN BAKKENES.

VRAGEN.

Flaamsch opschrift. Zoo als bekend is was 't oudtijds de gewoonte dat de menschen die in 'n loterij speelden, tot meerder waarmerk, hun loten met 'n spreuk, 'n rijmke of 'n kenmerkend opschrift voorzagen. In 't tijdschrift La Flandre. Deel I (Brugge 1867) worden vele (meer dan 500) van die spreuken meegedeeld, die dienst gedaan hebben in 'n loterij, die in 't jaar 1446 te Brugge gehouden werd.

Zie hier 'n twaalftal van die aardige spreuken en rijmkes:

Dieric fils Jans van der Heye: 't meeste lot zoude hem wel greyen.

Lauwers de Prikene ende Barbele van Biervliet: die hadden gheerne met Gode en met eere yet.

Jans Moens en Anthonies van Barelare: God wil se beede bewaren.

Tghelt van 18 buersen bachten Scottersmuere, Name gheerne goed aventuere.

Viere ghesellen ten noordhende van de hoedemakers strate, zouden gheerne ant beste lot gheraken.

Willeken Stroyman van Belle, zoude gheerne 60 pont grote tzine prouffiten tellen.

Sinte Renoud van Muntenbane, wil ons verbliden, zo ic wane.

Onse soete Vrauwe van Alsberghe en van Allen, die moet ons wachten van mesvallen.

Helpt God ende thelich bloet, dat Heinric van Ghelre ende Andries een goet lot ghevalen moet.

Helpt God en de theligbe bloet van Wilsenake, die moete Nielken van den Poele goed lot gheraken.

Wat baet getruert, die niet ghebuert?

Betkin Raet, yet of niet, van allen mach ghevallen, met eenen scoemaker an Nuenynxbrucghe.

Daar zijn er ook minder duidelik verstaanbare rijmkes bij. 'T onverstaanbaarste van alle is mij dit:

Lacke thuene die men yet thuene thuus niet.

Wat beteekent dat?

Haarlem. JOHAN WINKLER.

GESCHIEDENIS.

Schotschrift tegen de Pacificatie van Gent. Nu in deze maand (September 1876) de herdenking van de pacificatie van Gent zoo luisterrijk en met overgroote geestdrift door 't volk van Gent gevierd geworden is, nu 't gentsche volksrefrein: »Van 't ongediert der papen, Verlost ons vaderland!" den Noord-Nederlander nog zoo wonderlik in d'ooren klinkt, nu is 't, dunkt me, niet ongepast hier 'n schotschrift te vermelden tegen dien vredebond. Men ziet er uit hoe d' ultramontaansche partij in de Nederlanden ook in de zestiende eeu reeds tegen dat verbond ijverde en wroette.

Op de beurs en op de vischmarkt te Brugge vond men, den 18den Maart 1578, 't volgende geschrift in stilte daar aan de muren geplakt:

»Ghi Heeren van Brugge exellent,
»En volght niet den boesen raed van Ghent,
»Wildy van 's Coninghs wegen wesen in gratie ontvaen,
»Laet Kloesters en Kerken buyten der stede staen. [1])
»Vele menschen vol van calanjen,
»Schamen hun te dragen 't veldteicken van den Coninck van Spanjen,
»Si dragen sluyers ende gekloefde kousen, ende herten van Oranjen.
»Maer eer dat de somer sal komen ten enden,
»Sullen met hunlieder veldteickens naer Holland ende Seeland belenden.
»Die Stropdraghers ende Muytmakers van Ghent bedriven rage,

[1]) Uit vreeze voor den Prins van Oranje, en om te beletten dat 't krijchsvolk van den Prins zich voor Brugge nestelen zou, had de regeering van Brugge bevolen dat men al de gebouen (kloosters en kerken), die te na bij de stad stonden, afbreken zoude. De parochiekerken van Sint-Kruis en van Sinte-Katharine, 't Godshuis van Magdalena (waar de melaatschen 't huis waren) en 't klooster der zoogenoemde roode zusters (Annunciaden) vielen als offers van dit besluit.

»Daerenboven si roeven Kerken en Cloesters, Godshuysen ende
Hospitalen:
»De tyd sal komen dat ze den Coninck met de galghe sal betalen.
»Si soeken te bringhen andere Steden in sulken calanjen:
»Dat en is de Peis niet van den suspecten Prince van Oranjen.

Uit den geuzentijd in West-Flaanderen. In 't westflaamsche weekblad Rond den Heerd (Jaargang III, 1868) vind ik 't volgende verhaal, dat mij, voornamelik ten opzichte van de geschiedenis der beschaving, belangrijk genoeg voorkwam om hier overgedrukt te worden. Dat blad, dat ook 'n soort kalender is, teekent op 26 september aan:

»Op vandage, den zesden September 1579, wierd Trijntje Bolle»kaes, het wijf van Domine Koenraad Muyllen, geboortig van »Thielt" ('n stad in West-Flaanderen) »en geusche Predicant als»toen in de kerke van Sinte Maartens binnen Iper" ('n stad in West-Flaanderen), »gevraagd ten huize van eenen Hollandschen »captein, om eene kwale af te lezen, die de vrouwe van dien »captein was overkomen. Men moet weten dat Trijntje Bollekaes, »alias vrouwe Domine, van Sinte Maartens, den name hadde, bij »de ketters, van, door de bezweringe, zekere kwalen te kunnen »aflezen, waarmede zij somtijds eenen goeden stuiver in heuren »zak las, God wille 't beteren! Trijntje dan, tot den captein ge»komen zijnde, vond de vrouwe van dien in eenen zetel gebonden »zitten. »Het is eene razende koortse," zei Trijntje, »laat mij alleene »met die vrouwe geworden." Op dat zeggen ging elk uit de kamer, »en Trijntje begon zijne [1]) belezingen; welke gedaan zijnde, Trijntje »deed de vrouwe heure banden los. Maar, nauwelijks was de cap»teinsche vrouwe ontlaten van haren stoel, of zij velde Trijntje »onder hare voeten, en zij bond van onder Trijntjes roks [2]) en

[1]) *Zijne*, en niet *hare*, omdat de West-Flamingen, even als de Hoogduitschers, de vrouenamen, die in verkleinform voorkomen, als onzijdig en niet als vrouelijk opvatten en gebruiken.

[2]) De West-Flamingen, en vooral die in d' omstreken van Veurne, Poperingen, Hazebroek en Duinkerke, formen 't meervoud van vele woorden, inzonderheid van eenlettergrepige, met 'n *s*, waar wij dat meervoud met *en* formen. Zoo spreken en schrijven ze hands, honds, lijfs, bloks, buiks, daks, hoeks, stoels, steens, traps, enz. waar wij de formen handen, honden, lijven, blokken, daken, enz. bezigen.

»beenen te samen, met de eigenste banden, waarmede zij zelve »gebonden was geweest; daarna heeft zij, razende, Trijntjen opge- »nomen, en 't, bij de beenen, 't hoofd nederwaards, aan de hangel- »kramme in de viersteê gehangen [1]). Trijntje begon daarom zoo »schroomelijk te schreeuwen en aaimij ende wacharme [2]) te roepen, »dat de lieden die buiten gegaan waren, weêr binnen kwamen, en »de bezetene bezig vonden met Trijntje zijn hoofd stukken te slaan »met den vierbrandere. Zij greepen dan die vrouwe vast, met macht »van volk, en bonden ze wederom. Maar, als zij Trijntjen uit de »schouwe gehaald hadden, met al zijne konsten van bezweringen, »Trijntje was dood. Ondertusschen zwol die capteins vrouwe, die »ook eene geusnege [3]) was, zoodanig dikke, dat het gruwzaam was »om te zien. Zij wierd van 's zelfs opgeheven, met zetel en al, tot »tegen de zolderinge, waaraan 't wel bleek dat de helsche machten »ermeê gemoeid waren, en fluks, op eenen bot, viel zij wederom »te gronde en stortte dood. Op den vierden dag nadien wierd »Trijntje begraven, en 's capteins vrouwe neffens haar, in Sint »Pieters kerke, te Iper, omtrent de sacristie, welke twee rompen, »naderhand, toen de stad Iper wederom katholijk was, van zijne »hoogweerdigheid Pieter Simons, die ook van Thielt was van ge- »boorten, ontgraven ende uit de stad gevoerd wierden, en onder »het rad, op het galgeveld begraven."

Bij 10 October vervolgt Rond den Heerd dit verhaal aldus:

»Anno 1603, op den tiensten October, heeft een hovenier, alias »groenselier [4]), die omtrent de stad Iper woonde, buiten de Tem-

---

[1]) Men stelle zich hier 'n groote, ouderwetsche schou of schoorsteen voor.

[2]) „Wach arme!" ook enkel „o wach!" is 'n oud nederlandsche uitroep, 'n tusschenwerpsel, dat smart te kennen geeft. Van dit nederlandsche tusschenwerpsel dat nog in Kiliaan's Woordenboek en in Vondels geschriften voorkomt, is 't fransche woord *vacarme* = geraas, getier, afkomstig.

[3]) Geusnege = geusinne of geuzin, protestantsche vrou. Dit — *nege* is 'n uitgang om van sommige mannelike woorden vrouelike te formen; b. v. gebuernege, gebuurnege, van gebuur = buurvrou; *zi es 'ne Bruggenege* = zij is 'n Brugsche, 'n brugsche vrou; *zi es 'ne Veurne-Ambachtnege* = zij hoort in Veurne-Ambacht, 'n landstreek in West-Flaanderen, 't huis; *zi es 'ne Ghellyncknege* = zij is uit 't geslacht Ghellynck, haar familienaam is Ghellynck, Ghellinck, Gellink.

[4]) Zonderling, dat men overal in de Nederlanden voor 't bedrijf van den man, die allerlei keukengroenten verbout en verkoopt, zulke vreemde en vreemdgeformde

»pelpoorte, met namen Teeuwen Blijdegeest, bij der nacht gaan »delven, onder de galge, dewelke alsdan stond een weinig buiten »de Tempelpoorte, om aldaar te onderzoeken of de gereformeerden, »gelijk men zeide, goud en zilver, met hunne doode lichamen, in »de doodkiste begroeven. Hij heeft, onder andere, gevonden de »doodkiste van Trijntje Bollekaes, de huisvrouwe van den geu»schen dominé Koenraad Muylen, van Thielt, die, ten dien tijde, »als de geuzen binnen Iper de overhand hadden, geusche Pastor »was geweest van Sinte Pieters prochie, ten jare 1579; welk »Trijntje Bollekaes, op den zesden September dito, van eene be»zetene Capteins vrouwe was den hals gebroken geweest, en in »Sinte Pieters kerke was begraven geworden. Maar, na der hand, »toen de stad Iper aan den spaanschen koning was overgeleverd, »is, door order van zijne hoogweerdigheid Peter Simoens, met de »andere lijken van gereformeerden, het voormelde lijk ontgraven »geweest, en uit de kerke geweerd.

»Die groenselier dan vond onder de galge Trijntjes doodkiste, »die gemaakt was geweest van schoon ingeleid hout, al in figuren »van blommen en vogels, met koperen ringels, en andere sieraden »daaraan. Hij vond binnen de kiste haar verteerd geraamte, aan »den hals hebbende eene dikke gouden keten, van vier ronden, »en met eene diamanten sterre daaraan, en aan hare armpijpen »hingen der kostelijke braceletten of armbanden. De vingers van »hare handen waren afgevallen, van dewelke hij vond twee gouden »ringen; een van deze hadde eenen schoonen, fijnen diamant, de »kleederen waren van kostelijker stoffe, maar 't was al vergaan, »en 't plukte van malkanderen. De groenselier smeet hare doode »beenderen wederom in den put, behalven haar doodshoofd, 't gene »hij mededroeg en in een muizegat van zijnen gevel stelde; hare »doodkiste heeft hij gebrand, maar, met den gevonden buit van

namen, met uitheemsche uitgangen achter goed duitsche stammen, gebruikt. Hovenier, tuinier (ook tuinierder), warmoezenier en warmoezier, in West-Flaanderen groenselier, in Friesland gnier, g'nier (dat is saamgetrokken uit gardenier, van garde, gaarde, garten, garden, jardin; men schrijft zelfs wel guardenier), enz.; bloemist hoort hier ook al bij. 'T hollandsche groenboer is ook al niet te verdedigen, maar groenteboer is onberispelik. Kooltjer, welk woord men in de noordoostelike dorpen van Friesland gebruikt, kan ook door den beugel; 't is althans niet onredelik en niet onduitsch.

»goud en diamanten heeft Teeuwen Blijdegeest twaalf nieuwe »koeien gekocht, twintig gemete zaailand, en meer ander goed, »zoodat hij een weeldig man is geworden. Niemand en heeft er »hem ooit vooren aangesproken, omdat het van der geuschen of »gereformeerden lichamen kwam."

Aldus in Rond den Heerd. Van 't maken van aanmerkingen onthoud ik mij. Ieder kan ze voor zich maken; ze liggen voor de hand.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Nederlandsch-Hervormde predikanten te Moskou. Daar in dit tijdschrift meermalen melding is gemaakt van namen en standplaatsen van predikanten, wil ik de volgende aant. van den heer A. van Andel uit het blad: De hope Israëls in dit ongelijk meer verspreide maandschrift overbrengen.

»In het jaar 1575 moet te Moskou reeds eene Hervormde kerk geweest zijn, tot eene gemeente behoorende, die grootendeels uit Nederlanders bestond en die later ook den naam »Hollandsche kerk" droeg. Deze gemeente moet met de vaderlandsche kerk in een zeker verband gestaan hebben, want men heeft in het archief te Moskou nog een brief gevonden van den Kerkeraad te Amsterdam, »de bedieninge des H. Doops en van het H. Avondmaal in bijzondere huizen te Moskou en te Archangel betreffende." In den beginne was het kerkgebouw slechts van hout. In 1680 besloot men een steenen gebouw op te richten. Doch de middelen der gemeente daartoe ontoereikend zijnde, zond men twee leden der gemeente naar Holland, om hulp voor dit werk te vragen. In het vaderland aangekomen, wilden zich de afgevaardigden tot de Staten-Generaal wenden, in de hoop daardoor eene ruime ondersteuning te zullen verkrijgen. Doch de burgemeester van Amsterdam, Nicolaus Witsen, gaf hun den raad dit niet te doen, maar gaf uit zijn eigen kas eene zeer rijke bijdrage. Ter eere van dien edelmoedigen gever liet men het wapen van Witsen in Moskou boven de deur der kerk plaatsen.

»Onder de Nederlandsche predikanten, die bij de Hervormde gemeente te Moskou gestaan hebben, vinden wij de volgende namen vermeld.

Johannes Krawinkel of Kraaywinkel, gest. te Moskou 1667.

Theodoor Schoonderwoert, geb. te Vianen, een man van groote geleerdheid, die in 1680 het predikambt aanvaardde en tot zijnen dood in 1704 daarin bleef.

»Engelbert Dorper, geb. te Elberfeld, maar later proponent te Amsterdam, van waar hij in 1703 naar Moskou beroepen werd. Hij bleef er tot 1714.

»Er schijnen in dien tijd *twee* predikanten bij de Hervormde gemeente te Moskou te hebben gestaan, want wij vinden voorts nog genoemd:

»Johannes van Alkemade, van Amsterdam, stond er van 1704 tot 1718, als wanneer hij naar Holland terugkeerde en als predikant te Wijk aan Zee beroepen werd.

»Dr. Frans Buning, vroeger predikant te Bierum in Groningen, was in Moskou van 1716 tot 1724, vervolgens predikant te Hoogezand in Groningen.

»Willem Theodoor van Santbergen, geb. te Zutphen, stond te Moskou van 1724 tot aan zijnen dood in 1740.

»Na dien tijd werd het getal Hollandsche leden van de Hervormde gemeente te Moskou steeds geringer; daarentegen namen de Duitsche en Fransche leden bij voortduring toe, zoodat er later slechts leeraren beroepen werden, die in deze beide talen prediken konden."

H. H. M. C. V. O.

De Turken aan den Rijn. (XXV, bl. 278). Eene vriendelijke hand stelt mij in staat ter beantwoording mijner eigene vraag het volgende uit een artikel over Duitsche Volksprofetiën in Blackwood's Edinburgh Magazine voor mei, 1850, bl. 567 e. v., te vertalen.

1°. Eene voorspelling omtrent Keulen, naar men zegt ontdekt door Magister Heinrich von Judden, pastoor der kleine St. Maartens kerk, in 't klooster der broeders van de H. Maagd van Carmel (te Keulen?):

»O gelukkig Keulen, als gij wel bestraat zijt [iets, wat tot nog toe nog niet het geval is!] zult gij vergaan in uw eigen bloed. O Keulen, gij zult vergaan als Sodom en Gomorrha; uwe straten

zullen stroomen van bloed en uwe reliquiën zullen weggeroofd worden. Wee u, Keulen, omdat vreemden uwe borsten uitzuigen en de borsten uwer armen, — uwer armen, die deswege kwijnen in armoede en ellende!"

2°. Eene oude overlevering betreffende Coblentz:

»Wee, wee! Waar Rijn en Moezel elkander ontmoeten daar zal een slag geleverd worden tegen Turken en Baschhizen [Russen?] zoo bloedig, dat de Rijn 25 mijlen ver rood geverwd zal zijn.

3°. Voorspelling van een Kapucijner monnik te Dusseldorf, van den jare 1672:

»Na een verschrikkelijken oorlog zal er vrede zijn: maar vrede zal het niet wezen, omdat de kamp der armen tegen de rijken en der rijken tegen de armen zal uitbreken.

»Na dezen vrede zal er een zware tijd komen. Het volk zal niet langer trouw en waarheid aankleven.

»Wanneer de vrouwen, van hovaardij en weelderigheid, niet meer weten welke soort van kleederen te dragen — nu eens kort, dan weder lang, nu eens naauw, dan weder wijd; wanneer de mannen ook hunne kleeding veranderen en overal baarden als Kapucijners dragen, dan zal God de wereld tuchtigen. Een vreesselijke oorlog zal uitbreken in het zuiden en oostelijk en noordelijk zich uitbreiden. De koningen zullen gedood worden. Wilde horden zullen Duitschland overstroomen en tot aan den Rijn voorwaarts dringen. Zij zullen er een lust in vinden te moorden en te branden, zoodat moeders, in wanhoop, alomme den dood voor oogen ziende, zichzelven en hare zuigelingen in het water zullen storten. Doch, wanneer de nood het grootst is, zal een beschermer van het zuiden komen. Hij zal de vijandelijke horden verslaan en Duitschland voorspoedig maken. Maar in die dagen zal Duitschland zoo ontvolkt zijn, dat men op een boom zal moeten klimmen om in de verte menschen te zien." *

Maurits voor Grol. (XXVI, bl. 334). Over 't vreemde en onverklaarbare in de handelwijze van prins Maurits, in zake 't beleg van Grol ten jare 1606, toen hij tegenover een zwakken vijand den veldslag ontweek, en welke nietige uitvluchten hij als argumenten daarvoor bezigde, vindt de geachte vrager nadere bijzon-

derheden in de Levensbeschrijvingen van eenige voorname meest nederl. mannen en vrouwen, dl. IX, bl. 185 vv.

Aan 't Uddelermeer. A. AARSEN.

[De Parallela van Grotius zijn, volgens Meerman, waarschijnlijk in 1602 voltooid. Is dit zoo, dan ziet het in de vraag vermelde op het beleg van Grol in 1597. In zijne Historiae, waar hij lib. VI, pag. 295 (van de uitgave 1657 fol.) dit beleg van Grol vermeldt, spreekt hij niet van de bijzonderheid, die hij in zijne Parallela mededeelt.]

VRAGEN.

Waterchineezen. Cauwenberg. Ik heb den naam Waterchineezen wel eens als scheldnaam hooren bezigen, doch vermoedde nooit dat Nederland in der tijd werkelijk door dit volkjen (dat op de rivier van Canton en elders in schepen huist) bezocht werd.

Ik las dezer dagen: »Men zag ook op 't, dak van dezen man (Clement, wiens huis men plunderde) van 't uitschot der Heidenen — ik bedoel de Water Chineezen, die, zoo als men ligt gissen kan, met opzet des Maandags al heel vroeg verlof kregen, om van hun op de rheede leggend schip na Middelburg te komen. Lang-moedig God! moesten dan ook de volkeren van verre landen, die uwe naam niet kennen, gebruikt worden om tot de schreeuwendste ongerechtigheden het hunne, zoo veel of zoo weinig het ook was, toe te brengen?"

Omstandig verhaal van het voorgevallene te Middelburg in Zeeland, bij gelegenheid der revolutie in den jare 1787, door A. J. V. Cauwenberg. Gedrukt in Holland 1796 En alom te bekomen.

Zijn er meermalen chineesche zeevaarders in Nederland geweest?

Wie was Cauwenberg, hoewel latinist, zeer slecht nederlandsch schrijver en mislukt poëet?

G. P. ROOS.

Gerigtsmannen in de Nederbetuwe in 1560. Moesten omstreeks 1560 de gerigtsmannen in de Nederbetuwe, uitspraak doende in geschillen tusschen edelen, van ridderlijke afkomst zijn of was dit niet noodig?

De Israeliten in Egypte. Men zegt, dat de tichelsteenen, die de Israeliten, volgens Exod. I, gedwongen werden te maken, dienen moesten tot den bouw eener pyramide. Is dit loutere gissing of anders, wat is er dat het bewijst of althans waarschijnlijk maakt?

J. C. K.

OUDHEID- MUNT- EN PENNINGKUNDE.

Een gildebord. Joachim Oudaen. Het touwslagersgild te Gouda was in 't bezit van een zoogenoemd gildebord, zijnde eene schilderij, voorstellende hetgeen verhaald wordt Hand. IX: 25. Paulus staat nog met het eene been in eene mand, die (en dit is op de schilderij de hoofdzaak) aan een zeer sterk touw hangt. Zoo wisten onze vaderen bij allerlei beroepen, bedrijven en gebeurtenissen de H. Schrift te pas te brengen. Maar wat ik hier eigenlijk wilde mededeelen is een versje van den bekenden dichter Joachim Oudaen, dat er onder stond en niet op het bijbelverhaal, maar op het gild betrekking heeft.

Schoon velen gaan te grond met steeds terug te gaan,
En 't Recht er meenig straft om averechtsche gangen;
Dit gilde, dat daarvoor een eerelijk bestaan
Aan honderden beschikt en zorgt voor hun belangen,
Gaat achterwaarts vooruit en niemand dunkt het slecht,
Dat deez' verkeerde gang gehandhaafd wordt by 't Recht.

Joachim Oudaen.

Jaren geleden hing deze schilderij te Gouda in het logement het Hert, op de Markt.

H. H. M. C. V. O.

Compilatie. (XXVI, blz. 174.) Ik ben het met den heer van Oosterzee over het min gunstige der beteekenis van het, dan misbruikte woord niet eens; ik zou het anders tegenover dien heer niet gebruikt hebben.

Ik blijf er echter bij, dat het besprokene werk eene compilatie is en de heer v. O. dus eene compilatie vertaalde en — te wenschen ware het dat Kotzebue, Cook, Byron, Carteret, Walles en vooral Tavernier, in zulken vorm uitgegeven waren, te meer daar we zoo weinig hebben wat met Wouter en Willem Schouten, Bontekoe, enz. te vergelijken is. G. P. ROOS.

Grafzerken te Harderwijk. (XXVI, bl. 338 vg.) Aan het slot van dit zaakrijk artikel, waarin ik ten aanzien van H. de vervulling aantrof van mijn, Nav. XXVI, bl. 69 uitgedrukten wensch, staat vermeld: Jacob Rolofsen † 19 mei 1623 (of 1603). In grasmaand nu van 1872 werd te Eck en Wiel vóór den hoofdingang van een weleer kloostermatig gebouw, later heerenstins, en eindelijk boerenhofstede, hetwelk toen juist werd afgebroken, buitenshuis, op twintig duimen diepte, een blauwe grafsteen uitgegraven, 33 amst. dm. lang, 17 dm. breed en 3 dm. dik, waarop in gothisch letterschrift:

Int Jaer ons Here MCCCCCLXII op Sunt Jacops (25 juli)
Avent sterf Ghijesbert Roeloffs;

daarboven zijn wapen, vertoonende vijf leliën, gepl. 3 en 2, onder een in drieën afhangenden barensteel.

Zie Geld. Volksalm. 1873, bl. 21, 24.

Een tijdgenoot van dezen Gijsbert Roeloffs was Jan Roeloffs, bijgen. Magerheyn, brandmeester van Veluwe, die onder het bewind van Karel V, 4 jan. 1553 zijne plaats moest ruimen voor Jaspar van der Schueren (Nijh. Oorkonden, IV, bl. 85, noot 4).

In een Ecksche polderrekening komt voor, dat wed. Gerrit Roelofsen in de jaren 1688, 89, 91 en 93 op 22 december, als grondbezitster in den klokkenomslag zekere som betaald heeft.

J. ANSPACH.

Grafzerken te Harderwijk. De twee op bl. 338 bedoelde zerken hebben de volgende opschriften:

»A°. 1601 den 22 April starf Hendrickien Nibers, hvisfrov vā Arent van de Wal, mit Godt moet de siele rvst."

De linkerhelft van 't schild drie zwijnskoppen vertoonende, is dus de zerk (zonder opschrift) op bl. 345 beschreven, van Catharina Niberts.

Bij de andere zerk is 't wapen onkenbaar, en 't helmt. denkelijk een omgew. vossekop. Het opschrift luidt:

»Hier leit in den here ontslapen en begraven den Ed. Antonis van Wenckum, met die ed. joffrov Geertruijdt vā Spvelde sijn ed. hoisvrov."

Door 't wegzetten van stoelen en voetplanken vond ik nog 't volgende.

Op een zerk slechts G. V. Hoeclvm.

Op een andere 't wapen der Hoeclums en om den rand 't volgende:

»A°. 1590 den 5 november. De E. Zweer van Hoeclom."

»A°. 1595 den 29 september. De E. Wilhelm van Hoeclom, en op de zerk 3 october? starf de E. Willem van Hoeckelom."

Op de hoeken der zerk waren aangebragt de wapens van Hoeclum, Wijnbergen, Vijgh en Sallandt. Bovengenoemde Zweer was een zoon van Willem, burgem. te Harderwijk, gest. 17 oct. 1536 en van Swedera van Wijnbergen. d' Ablaing (Stamdeelen der Veluwsche jonkers) was onbekend met Swedera's moeder, die blijkt eene Vijgh geweest te zijn.

Wilhelm, gest. 1595, was Zweers zoon, en won Gerrit, burgem. van Harderwijk, gehuwd met Geertruijd Witte. Ik geeft hier een opgave hunner kinderen en die van hun zoon Johan, ter aanvulling van 't daaromtrent voorkomende bij d' Ablaing, bl. 215 en 297. Hunne kinderen zijn:

Willem, st. 1660, vaandrig onder kapitein Andries Schimmelpenninck, bij zijn huwelijk burgem. v. Harderwijk, tr. ald. 9 febr. 1645 Elisabeth Voeth, Jacob en Helena Wolfs dr. (getr. ald. 1591).

Johan, volgt.

Assuerus (Zweer), ged. te Harderwijk 7 april 1619.

Geertruid, ged. ibidem 25 maart 1621, tr. ald. 6 maart 1644 Sibert Halewijn.

Magdalena, ged. ib. 23 maart 1623.

Ernst, ged. i. e. 6 junij 1624, luitenant, ald. aanget. 20 oct. 1660 met Elisabeth van Paffenrode.

Susanna, ged. ib. 21 sep. 1625.

Gerrit, ged. ib. 5 nov. 1626, tr. Geertruid den Ouden.

Johan, bovengenoemd, vaandrig onder kapitein Kivit, tr. 1° te Kampen jan. 1644 Berta Voorns, ald. geboren. Hij tr. 2° te Harderwijk 11 febr. 1649 Cecilia van Wencum, ged. ald. 22 aug. 1627, dochter van Anthonij en Joanna van Cranenburg. Zij winnen:

1°. Anthonij.

2°. Berta Geertruid, aanget. 1° te Harderwijk 18 febr. 1677 met attest op Ermelo met Johan Alewijn, ex Geertruid van Hoeclum, aanget. ten 2° 4 sept. 1692 met attest op Oen met Wolter van Spuelde.

3°. Johanna Henrica, getr. te Harderwijk 12 aug. 1677 met Derk van Hoeclum, zoon van Gerhard, overpander van Veluwe, aanget. ald. (attest op Ermel) 1 dec. 1644 met Clementia Schrassert.

Op een zerk, een schild beladen met 4 dwarsbalken.

id. een ged. schild: regts de balken, links drie kroonen. De datums hierop waren van 1583 en 1604.

id. een doorsneden schild: boven de drie kroonen, onder twee hermelijnen.

De drie kroonen komen, meen ik, voor in 't wapen der familie van Lantskroon, of Lanscroon.

Op een zerk: A°. 1566 den 23 junij ...? heer Gerrit van den? en 't ged. schild bevat regts twee ramskoppen naast elkaar en links gewend; links een barensteel.

BACKER VAN LEUVEN.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Laurens Laurensz. Reael. (XVI. bl. 50, 116, 138, 168, 208.) De Klacht over 't vertreck des Heeren Laurens Reael oud oppersten van Hollandt in Indien, in Maj, des jaers 1623, van Amsterdam,

die wij onder Hoofts Gedichten (dl. I bl. 207—211) vinden, spreekt ons van eene reize van Reael, waarover wij bij de schrijvers van dien tijd niets vinden en waaromtrent ik ook in het archief van Amsterdam vruchteloos opheldering heb gezocht. Toch is er later iets voor den dag gekomen dat ons misschien op het spoor brengt.

Het gedicht Ol is de mensch eilacie enz., dat onder Vondels Hekeldichten is opgenomen (Amersf. 1707 bl. 43), is niet van dezen. Hij, zegt Brandt (Vondels Leven bl. 72), schreef het aan Reael toe. Dit gedicht nu wordt in den Taal- en Letterbode IV, bl. 239 medegedeeld, met het onderschrift Parisiis VIII August. Anno 1623. Hoe de redactie er aan komt, uit welk boek of handschrift men het overgenomen heeft, uit welken tijd dit is, van dat alles wordt niets gemeld.

Kunnen wij op dit onderschrift vertrouwen, dan is Reael in augustus 1623 te Parijs geweest. Hij zal dan in mei van dat jaar misschien naar Frankrijk vertrokken zijn. Uit het gedicht van Hooft blijkt alleen, dat Reael over zee vertrok en dat hij noordwaarts aan ging. Dit laatste echter bewijst niets. Want wanneer men over zee naar het buitenland wilde, dan moest men, van Amsterdam uitzeilende, waar men zich ook heen begaf, beginnen met noordwaarts aan te gaan.

Kan dit onderschrift ook aanleiding geven om iets meer te weten te komen aangaande deze reis van Reael? Is hij van Amsterdam regtstreeks naar Frankrijk gegaan? Men ging daar in dien tijd wel meer over zee heen. Gedurende den oorlog met Spanje was de reis over zee dikwijls veiliger dan te land. Waarom ging Reael op reis? Hoe lang is hij buitenslands gebleven? In het begin van het volgende jaar, dit weten wij, was hij weer in het vaderland. In 1623 heeft Reael met Hooft, de Hubert en Vondel de bekende zamenkomsten gehouden, waarin zij over taal- en letterkunde spraken. Hebben die plaats gehad in het begin of op het einde van het jaar? Ik weet het niet. Is het laatste het geval geweest, dan moet Reael niet zeer lang na augustus te huis gekomen zijn. Ik zou echter eerder aan het begin des jaars denken. Want 1623 is het jaar waarin Hooft de meeste en belangrijkste veranderingen maakt in zijne wijze van spellen. Waarschijnlijk is

dit, voor een deel althans, het gevolg geweest van de gesprekken die in deze bijeenkomsten gehouden waren.

Geeft het onderschrift ons waarschijnlijk eene kleine opheldering omtrent Reaels reize, het leert ons ook iets omtrent den auteur van dit gedicht. Uit Hoofts Klacht blijkt, dat Reael in mei 1623 eene nog al verre reis ging doen, waarvan hij niet zeer spoedig terug kon komen. Hij is dus den 8sten augustus van dat jaar hoogstwaarschijnlijk nog buitenslands geweest. Het *Parsiis* in het onderschrift strekt derhalve tot bevestiging van Vondels gevoelen.

P. LEENDERTZ WZ.

A. W. Strabbe. (IX, bl. 265; XI, bl. 111, 166, 240; XII, bl. 215; XXVI, bl. 120). Als medewerkers in de Mathematische Liefhebberije, sedert 1754 te Purmerende uitgegeven, vond ik vermeld: Jan of Johannes Strabbe te Zwolle, in de jaren 1756—1761, die sedert 1759 als ondermeester te Langeraar voorkomt, en Arnoldus Sebastiaan Strabbe te Zwolle, in de jaren 1757—1761, die sedert 1760 vermeld staat als leermeester der wiskunde te Amsterdam, en van wien in dl. X van a°. 1762, op bl. 462 wordt medegedeeld, dat hij zich, met permissie van den Ed. Achtb. Magistraat, in 1762 te Haarlem heeft nedergezet, als ordinair schoolmeester en leermeester in de wiskunde, in de Warmoesstraat.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Adriaan de Vin. (XXIV, bl. 3, 251). Ter vervulling van de vacante betrekking van schoolmeester en onderwijzer te Lillo in 1754, waren elf sollicitanten opgekomen, onder welke zich bevond Hendrik de Vin, schoolmeester te Middelburg. Op het genomineerde viertal in nov. opgemaakt, waaruit 23 dec. van dat jaar beroepen werd Robbertus de Bruyn, schoolmr. te Veere, kwam hij evenwel niet voor. (Zie 't Maandel. Nieuws der Fransche en Duytsche schoolm. van January 1755, bl. 154—155).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

VRAGEN.

Cyferboek van G. van Tollen. In de Mathem. Liefhebberije, dl. VIII, a°. 1760, wordt melding gemaakt van Het Zeelandsche Cyfferboek van Gerrit van Tollen, te Vlissingen voor den Autheur A°. 1705 gedrukt. Wie weet mij eenige aanwijzing van dit werkje en deszelfs schrijver te geven?

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

KUNSTGESCHIEDENIS.

Schilderij van Frans Hals. (XXV bl. 13 en v.) Omtrent de lotgevallen van het daar bedoelde portret zou ik veel kunnen zeggen; onderscheidene redenen doen mij evenwel besluiten alleen dit te vermelden. Het geldt hier werkelijk de beeltenis van Jasper Schade, (de naam van van Westrum moet men maar weglaten, als later aangenomen), stichter en eersten bezitter van het huis Zandbergen bij het Huis ter heide (gemeente Zeist); maar omtrent de wapens daarop voorkomende en de familie van Jasper Schade kan ik, als zelf regelregte afstammeling van zijn grootvader Willem Schade, het navolgende mededeelen. De wapens, vier aan weêrszijde, vormen dezen kwartierstaat:

Kinschot	Schade
Pijll	Deys
Raeffs	Van Zuylen van Nyevelt
Boulin	Winssen

Het is waar (zooals de redactie reeds te recht heeft aangemerkt) dat die wapens niet in allen deele overeenkomen met hunne gewone beschrijving of zoo als mogelijk sommige nog gevoerd worden, hetwelk met name het geval is o. a. met die van Kinschot, Winsen en Boulin. Maar dit is gansch niet vreemd en heeft vroeger meermalen plaats gehad in onderscheidene familiën, zoo in ons land als elders. Den kwartierstaat ontledende erlangt men het volgende resultaat.

Willem Schade = Henrica van Zuylen v. Nyevelt	Gerrit Deys = ... v. Winsen	.... van Kinschot = Josina Raeffs	.... Pijll = Cornelia Boulin

Johan Schade = Antonia Deys — Nicolaas van Kinschot = Josina Pijll

Willem Schade 1) = (2°) Emilia van Kinschot april 1617

Jasper Schade geb. 1619 † 1692
(= Cornelia Strick van Linschoten).

In den derden jaargang van den Annuaire généalogique wordt de stamboom beloofd van de familie van Kinschot, waaruit alsdan mogelijk nog eenige datums en voornamen zullen kunnen worden aangevuld. En nu de kleuren der wapens naast het portret; daaromtrent heeft de redactie te recht aangemerkt, dat hierin afwijkingen van de werkelijkheid hebben plaats gehad; maar Frans Hals had denkelijk weinig heraldieke kennis. De wapens in de Buurtkerk op den grafsteen zijn zeer uitgesleten of mogelijk in de patriottentijd opzettelijk verminkt, maar naar wat ik er elders van gezien heb, zoo moet het erkend worden, dat op de schilderij van Frans Hals groote vrijheden zijn gebruikt.

Utrecht. J. I. D. NEPVEU.

VRAGEN.

Zilveren beker te Zwartsluis. Even als andere plaatsen had ook Zwartsluis van den inval van den bisschop van Munster, in de wandeling Berendje van Galen genoemd, te lijden. Tot vergoeding van het door hem vandaar weggevoerde zilver, ontving Zwartsluis onder anderen van den drost van Vollenhoven, Hendrik Bentinck, een zilveren beker ten geschenke, waarvan ik eene beschrijving laat volgen, die in het bezit van een der wethouders is,

1) Willem Schade was in eerste huwelijk getrouwd met Johannes de Fresnes, waarbij een zoon Jan Schade = 1°. Johanna Maria Meulemans en 2°. Elizabeth de Leeuw.

en helaas! het eenigste, wat te Zwartsluis nog van den beker aanwezig is.

Op den knop van het deksel prijkt het beeld van Mercurius, gezeten op een zeepaard; het deksel vertoont de borstbeelden, hebben wij goed gezien, van vijf vorsten uit het huis van Oranje met het wapen van Oranje, alles beschaduwd door engelengezigten. In het deksel is aangebragt een borstbeeld, waaronder eene inscriptie, luidende: »Henderick Bentink, Heer van Diepenhem, Drost van Vollenhoven en de heerlijkheit Kuijnder."

Op het bovengedeelte des bekers zijn tusschen drie hoornen des overvloeds, drie symbolen, voorstellende Vrede, Geregtigheid en Oorlog, waaronder de navolgende bijschriften zijn gegraveerd:

Onder dat van den vrede.

De hoenders gaan in rust
De huisman graeft ook mede
De Faem roept overluit
De Heere geeft ons vrede.

Onder dat der geregtigheid.

Siet, Burgervaders, siet
Gods beelt, geregtigheit:
Leer ieder hoe men recht
Van onrecht schift en scheit.

Onder dat des oorlogs.

Bij tijde dan verhuisd
't Vinnigste Helgedrocht,
Rechtvaardigheit en Vrê
Heeft ons aan God verknocht.

Tusschen den bokaal en den voet ziet men drie menschenbeeldjes met de armen door elkander gestrengeld, om met de hoofden den bokaal te ondersteunen. De bokaal kan van den voet worden genomen door middel van een zilveren moer en schroef, die aan den bokaal en tusschen genoemde beeldjes is aangebragt.

Op den voet ziet men, behalve bladeren van laurier en eiken, zes aangezigten van engelen en even zoovele wapens waaronder te lezen staat: Swartesluis, Roelof Stroombergh, Jan van Steen-

wijck, Transisalania, Gerrit Kloeiken en Peter Jansen. Binnen in het holle van den voet leest men de navolgende inscriptie.

ANNO 1678.
Dit conststuk dient tot Swartesluis
Ter eer bewaard op Haer Raethuis
Om daer uit oock te drinken wijn,
Wanneer men recht mag vrolijk zijn.
Johan Kuijnder, fecit.

Deze beschrijving, zeide ik, is het eenige wat er nog van aanwezig is.

De gemeenteraad heeft den beker namelijk, op voorstel van den heer burgemeester van Erckelens, in der tijd verkocht aan een Jood uit Amsterdam voor *f* 1200.— en thans moet hij in het bezit zijn van een edelman in België Een en ander is mij door verschillende personen meêgedeeld.

Het besluit tot verkoop is ook te vinden in de notulen der raadsvergadering van ...... 1864.

Het is wel een treurig verschijnsel, dat er nog zoo weinig algemeen prijs gesteld wordt op kunststukken, die bovendien nog historische waarde bezitten! Vreemd, dat men tot aandenken dan ten minsten geen afbeelding bewaard heeft van dien beker, die volgens getuigenis van allen, die ik er over sprak, (en ook uit de beschrijving laat het zich denken) een prachtig kunstgewrocht was.

Hoogst aangenaam ware het den ondergeteekende te mogen te weten komen wie den beker thans bezit, en het adres van dien persoon te vernemen; en hij heeft daartoe gemeend niet beter te kunnen doen dan deze mededeeling en beschrijving in den Navorscher te plaatsen.

Zwartsluis. MR. R. J. W. F. VAN HOËVEL.

VEREENIGING VOOR NOORD-NEDERLANDS MUZIEKGESCHIEDENIS.

Organisten en orgels te Utrecht. De volgende opgaven kunnen tot aanvulling dienen van hetgeen reeds is medegedeeld in *Bouwsteenen, Tweede jaarboek* blz. 170 v. Ik heb ze gevonden in *Geheymschryver van staat en kerke der Vereenigde Nederlanden, beginnende met die van de provincie Utrecht. Utr.* 1759. dl. I.

Organisten in de Domkerk, die te gelijk het carrillon van den toren bespelen:

Valbeek, gest. 1706,

Han, de vader, opgevolgd door Jacobus Han 1723.

Jan Han 1733.

Ten Hengel, te voren organist van de Buurkerk, gest. 18 oct. 1737.

J. P. A. Fischer, aangesteld 18 nov. 1737. Hij genoot een tractement van 900 gulden en gaf in het volgende jaar bij W. Kroon te Utrecht eene *Verhandeling van het klokkespel* in het licht.

Nog vindt men in de gaanderij van de Academie een grafsteen, waarop te lezen staat: »In 't jaar ons Heeren MCCCCLXXXVII op Sinte Egidius avont sterf blijnde Jannes organiste deeser kerken."

Eene beschrijving van het orgel is hierbij gevoegd, bl. 25.

Organisten van de St. Jacobs kerk, met opgave van de dispositie van het orgel, bl. 38.

Johan van Glabbeek, 1640.

Hendrik van Meerlin, 1642.

Gerrit van der Horst.

David van Slichtenhorst, 1661.

Michiel van Gulik, 1678.

Dirk van Breen, 1685.

Vincent Donselaar, 1717.

Goris Gillig, 1717.

Paulus van Monsjouw, 1729.

Jacobus de Graaf, 1745.

Het tractement van den organist dezer kerk was 130 gulden.

St. Nicolaas kerk. Na eene beschrijving van »de inwendige positie" van het orgel dezer kerk (bl. 43) wordt als organist vermeld op een tractement van 50 gulden:

Gerrit Vierkaat.

Organisten van de Luthersche kerk, met opgave van de registers van het orgel, bl. 92;

G. Richter, tot 21 mei 1725.

J. P. A. Fischer tot 18 nov. 1727, tot hij als organist en klokkenist tot de Domkerk overging.

Lodewyk Batillie, die dit orgel nog in 1759 »konstig tracteerde" op eene bezoldiging van 100 gulden.

H. C. ROGGE.

TAALKUNDE.

Pantaleon, Pantalon (XXVI, bl. 97). Bij d' uitlegging van den mansnaam Pantaleon behoort ook 't volgende. Deze naam wordt onder anderen ook door 'n heilige der roomsche kerk gedragen. Sint-Pantaleon, wiens dag door de roomsche kerk op den 27sten Juli gevierd wordt, werd om z'n christelik geloof gemarteld en onthoofd te Nicodemia, in 't jaar 391. D' overblijfsels (reliquiën) van Sint-Pantaleon werden eerst te Konstantinopel bewaard, maar ze werden later, althans ten deele, gedurende de kruistochten naar Venetië gebracht. Er bestaat nu nog 'n St. Pantaleon's kerk te Venetië, en de naam van dezen heilige was, vooral vroeger, veelvuldig als mansnaam te Venetië in gebruik; zóo veelvuldig dat eerlang bij d' andere Italianen en in 't algemeen in de landen rondom de Middellandsche zee, de naam Pantalone (want zóo verbasterden de Venetianen 't oorspronkelike Pantaleon) voor 'n Venetiaan in 't algemeen gold. Op 't italiaansche tooneel, gedurende de middeneeuen en later, werd dikwijls 'n Venetiaan voorgesteld, en deze droech dan steevast den naam van *il signore Pantalone;* even zoo als tegenwoordig bij ons de spotnamen John Bull of Lord Plumpudding voor 'n Engelschman in 't algemeen wel in gebruik zijn.

Natuurlik droech *il signore Pantalone* op 't tooneel ook steeds d' eigenaardige venetiaansche kleeding van dien tijd, 'n lange witte broek en 'n lange, wijde, witte kiel met zeer groote, bolvormige knoopen.

Spoedig werd die naam Pantalone op 't in dien tijd meest eigenaardige kleedingstuk van dien persoon toegepast, en weldra noemden de Franschen 'n lange broek 'n *pantalon*, in plaats van *braie* zoo als dit kleedingstuk eigenlik in 't fransch hiet. Zij deden dit uit 'n overdrevene dwaasheit en werden er toe gebracht door hun valsche beschaving, die hun verbood de dingen en zaken bij den waren naam te noemen, en die hun alles verbloemen deed, ook als er niets achter stak. Die dwaasheit wordt door de Franschen en hun naäpers trouens heden ten dage nog evenzeer gehuldigd, b. v. in de benaming *troisième* voor onderbroek, geloof ik, enz.

Dat 't oudfransche *braie* oorspronkelik 't zelfde woord is als 't engelsche (*a pair of*) *breeches*, en als 't nederlandsche *broek*, leit voor de hand.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Queernen en dwanckmolens. In den Aardenburger tolbrief — een stuk stellig van voor 1348 afkomstig, hij staat toch in een register van dien tijd — komt voor: »So wie die coopt jvf v'coopt i. paer molensteenē es van der m̄ iiij d'. lidet duer die poort elc steē ess. i. d'. Eñ van quaren steenen eñ van handmolen die m̄ iiij d'. lidet duer die poort met waghenē ess. i. d'. lidet zy met scepe so zyn zy sculd'. die paer steenē i. d'. esser ne waer j. paer. ♂. [1]) d'. van i. slijpsteene. iiij. d'. dine coopt jvf vercoopt, lidet duer die poort i. d'."

Vooreerst dit: het gemaal speelde van de oudste tijden in de geschiedenis der beschaving eene groote rol. Geen wonder! De belasting op de eerste levensbehoeften, brood, vleesch, zout, zeep, bier enz. *moest* geld opbrengen en de landsheer zorgde wel, dat zijne ontfangers het oog op de inning hielden, ware het dan ook dat er veel aan hunnen strijkstok bleef hangen. Nu bezat de

[1]) teeken van $^1/_2$ denier.

landsheer of de gemeente, ook wel het gewest, meestal de molens in eigendom (Aardenburg b. v. nog in het midden der vorige eeuw, te Middelburg in Vlaanderen de familie d'Arenberg nog voor weinige jaren) en de op- en ingezetenen waren dus genoodzaakt daarop te laten malen en alzoo in de onmogelijkheid om de belasting op het gemaal te sluiken; deze belasting was dus met het maalloon, eene goede bron van inkomsten. Onze fransche verlossers wisten van deze lasten uitmuntend partij te trekken en onder koning Willem I liet men ons met die lasten tamelijk lang opgescheept; de commiesen bewaakten de molens en de kwern, quern, quaern of handmolen was streng verboden of — zoo een landbouwer vergunning kreeg om voor zijne beesten voer te malen, dan moest hij aangifte doen en de ambtenaren vermengden bovendien het graan met zand, opdat het voor menschenvoedsel ongeschikt zou zijn, terwijl men voor het stellen van een kwern, behoorlijk van eene gezegelde en met leges bezwaarde vergunning moest voorzien zijn. De molen zelf was dus wezenlijk een *dwanckmolen* en men was *verpligt*, daarop te laten malen. Men dreef dit zelfs zoo ver, dat men in de XVIIIe eeuw den heer van Nieuwvliet (zoo zacht was het juk ons als generaliteits-land opgelegd?) het stichten van een windkorenmolen weigerde.

De bepaling van Filips, dat alleen kleine quernen mogten gebruikt worden, was dus zeer natuurlijk en ook niet onbillijk te achten, indien men weet dat de boerderijen toen veel kleiner waren dan heden ten dage het geval is. Queernen waren en zijn nog, handmolens voor graan. Groote queernen worden door paarden bewogen en dan noemt men ze in Vlaanderen roskot (ros = paard, kot = hok).

G. P. ROOS

Sierraad. Dit woord wordt in 't hedendaagsche gekte nederlandsch met één *r*, als *sieraad* geschreven; zóo geven ook de Vries en te Winkel en van Dale in hun woordelijsten en woordeboeken dit woord op. 'T is echter redeliker en dus beter, om twee letters *r* in dit woord, alzoo *sierraad* te schrijven, even als ook in 't hoogduitsch in 't woord *Zierrath* geschiedt. Sierraad is immers samengesteld uit *sier*, dat ook in de werkwoorden sieren, opsieren,

versieren voorkomt, en uit *raad,* het hoogduitsche *Gerath*, gereedschap, dat ook van de woorden huisraad, onraad, enz. deel uitmaakt. De schrijfwijze sieraad, als of 't woord uit *sier* en *aad* of uit *sie* en *raad* bestond, dient dus niet meer gevolgd te worden.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

[Het bewijs dat de heer Winkler voor zijn gevoelen geeft is nie afdoende. Dat in het Hoogduitsch sommige *zierrath* spellen, andere *zierart* is waar. Maar dat zijn spellingwijzen van lateren tijd, toen men trachtte het woord, dat men niet begreep, te verklaren en naar zijne verklaring de spelling veranderde. Jacob Grimm kende die beide wijzen van spelling, maar keurde ze niet goed. Hij meent, en ik geloof dat hij daar gelijk in heeft, dat het woord verbasterd is uit *zierôt* even als *monath* (maand), zoo als men nu in het Hoogduitsch zegt, uit *manôd* (Gramm. II, 255) en dat het eene afleiding is met *ôd*, zoo als de oude duitsche talen er meer hebben. De middenhoogduitsche vorm *zierôt* bevestigt zijn gevoelen. In het Oudhoogduitsch schijnt het niet voor te komen, althans Graff geeft het niet op. Onze oude schrijvers hebben het ook niet, zij gebruiken in die beteekenis *cierheit.* *Sieraad* hebben wij misschien uit het Hoogduitsch overgenomen. Wanneer het in gebruik gekomen is weet ik niet; maar in het begin der 17e eeuw kende men het en reeds toen wist men er geen weg mee. Men meende dat het eene verkorting was van *sieragie* en schreef het daarom wel eens zoo. Bij Hooft o. a. vinden wij beide vormen, Ged. I 46,

Als Venus inde spiegel haer siet met dit cieraet,
Sij wenscht geen toverrieme noch cranse tot haer baet.

En bl. 245,

O godlijk personaedje,
Het mildt geluk verliev' op deez' sieraedje,
En sleep u nae.]

Buschcolen. (XXVI, bl. 118, 409). En de sch en de enkele o maken dat men hier moeielijk aan kabuiskool kan denken. Dat men in Zeeuwsch Vlaanderen in de 16e eeuw de s en sch eene enkele maal verward had, zou kunnen zijn; maar men zal daar

toch wel onderscheid gemaakt hebben tusschen o en oo. Ik meen dat men dit daar nog doet. Onder buschcolen zal men moeten verstaan kolen uit het bosch, derhalve houtskool.

P. LEENDERTZ WZ.

Spreekwijze. Hij is om zeep. (XXVI, bl. 364). Niet onbekend is 't, dat meer dan éene verklaring van deze spreekwijze gegeven is. Tuinman vermoedde, en Bilderdijk verzekerde, dat men er bij denken moet aan de kruisvaarders, die, als ze terugkwamen, de beroemde jeruzalemsche zeep plachten mee te brengen. Maar *vele* kwamen *nooit* terug. En zoo kwam 't gezegde in zwang: *hij is om zeep*, hij is weg voor goed. Deze verklaring wordt ook door Harrebomée aanbevolen.

E. LAURILLARD.

Hij is om zeep. In eene verzameling vroeger door mij in hs. bezeten, heb ik gevonden, dat ten tijde van het fransche zuiverings- of schrikbewind, zeker gecompromitteerd barbier, bijna gevangen en wat toen 't zelfde was, geguillotineerd zou zijn, ware hij niet om zeep geweest en — weggebleven. Hij herkende namelijk in zijn scheerwinkel een speurhond en meenende dat de herkening wederzijdsch was, zei hij dat hij even om zeep ging en bleef weg en — bragt het hoofd er af.

G. P. ROOS.

[Wij deelen het bovenstaande mede, niet als eene meer of minder waarschijnlijke verklaring, want daarvoor kan geen onzer lezers het houden, nadat hij van den heer Laurillard vernomen heeft, dat de spreekwijze reeds aan Tuinman bekend was, maar — en vermoedelijk heeft de heer Roos het ook daartoe ingezonden — als eene proeve van de wijze waarop verklaringen van spreekwoorden somtijds ontstaan. Men zocht den oorsprong van deze spreekwijze. Zij zou, meende men, wel betrekking hebben op iemand die veel met zeep omging, en dus lag het voor de hand aan eenen barbier te denken. Om zeep gaan beteekent sterven of in flaauwte vallen, dus wegblijven. Derhalve moet er een barbier geweest zijn, die zeide dat hij om zeep ging, maar niet

terug kwam. Zoo iets doet men om zich uit eene groote ongelegenheid te redden. Bij gevolg de barbier was in ongelegenheid, liefst in levensgevaar. En niet vreemd dat men hem nu plaatste in eenen tijd, die nog niet zoo ver af is of ieder draagt er kennis van, toen ieders leven aan een zijden draad hing, den tijd van het fransche schrikbewind. Daarmee was het verhaal in orde en de verklaring der spreekwijze gereed. — Onze spreekwoorden en spreekwijzen hebben tot meer dergelijke vertelseltjes aanleiding gegeven.]

Scharbiers-malt. (bl. 363). »Scharbier is een zeer dun bier" zegt de aanteekening aldaar zeer juist. Doch *malt?* Malt is immers 't zelfde als mout, dus mout van dun bier. Uit *ald*, *alt* is zeer dikwijls *oud*, *out* ontstaan. Men vergelijke *scald* en *schelde*, *bald* en *boud*, het hoogd. *kalt* en ons *koud*, *salz* en *zout*.

Maar apropos van scharbier. Voor den naam van een gewezen fortje beneden Oostburg, lees ik in Witkamps Woordenboek (blz. 1090 2e uitg.) weer het ongelukkige Scherpbier. 'k Zou zwijgen, ware het niet in een 2e druk. 't Is een der vele soldatennamen, door Motley reeds opgemerkt als getuigende van den luim onzer oude strijders, zoo als Papenbril, Spijt uw bakhuis, Pijp tabak, Kaas en brood (en niet Casembroodt), Melk en brokken, enz. Engelsche noordpoolvaarders benoemden zeker punt *Lady Carijs zwanennest.* Men eerbiedige die uitingen van goeden geest te midden der gevaren! G. P. ROOS.

Zoo doof als een kwartel. (XXVI, bl. 478.) Dit spreekwoord is geen waar woord, en wordt toegepast op de zulke die zich doof houden, als het in hun kraam te pas komt. J. C. K.

VRAGEN.

Buizen of pijpen. Welk verschil is er tusschen buizen en pijpen en waarom spreekt men van draineer*buizen* en kachel*pijpen?*

Welk recht van bestaan heeft het lamlendige woord *kannebuis* voor draineerbuis?

Spreekwijzen. Morsdood. Dood als een pier. Naar de afkomst dezer bekende uitdrukkingen wordt beleefd gevraagd. Op de Veluwe zegt men er eenvoudig voor: *hii* of *zii is dood ende weg.*

A.

Vossen. Van waar de benaming *vossen*, waarmee zoo nu en dan de schoolmeesters betiteld worden? *Kinderkoningen* kan er nog mee door. *Gekken* is zeker minder beleefd. Eene beschouwing over 't bekende spreekwoord waarin de laatste benaming in combinatie met 't getal 99 voorkomt, leverde de heer J. F. Jansen in De Volksschool, dl. V, bl. 76. Maar *vossen!* Wie wil 't duistere in deze zaak eens ophelderen? A.

Geslacht der zelfstandige naamwoorden. Is *oogenblik* mannelijk of onzijdig?

In een onzer Evangelische gez. lees ik:

Die oogenblik zal haast verschijnen,
Zoo lang reeds hijgend ingewacht.

Blik is voorzeker mannelijk en *oogenblik* een zamengesteld woord; dus *oogenblik*, blik der oogen, mannelijk?

Loon. Is loon mannelijk of onzijdig? of — beide?

»Het loon verzoet den arbeid", maar 't Ev. gez. heeft:

Die het godsrijk heeft ontvangen,
Als *den* loon op zijnen strijd.

Van Dale zegt: (blz. 24 zijner Beknopte Nederl. Spraakk.) dat *engel* mannelijk is. Maar als hij Tollens versregel,

»Mijn roeden groeiden aan tot *morgen*"

afkeurt, verdient dan Tollens' uit de Toggenburger vertaalde regel,

Tot hij *de engel* daar ontdekte,

geen gelijke afkeuring?

Blz. 34 vinden we bij van Dale dat *manschappen*, vooral in de beteekenis van krijgslieden, alleen in het meervoud gebruikt wordt. Dan, zeg ik, zijn regels als:

»De manschap was vermoeid,"

en

»Geen manschap op den wal;
»Geen wachter aan de poort!"

immers ook ontaalkundig, ten ware men in dezen *manschap* en *wachter*, vooral het eerste, voor meer dan eenen mogt gebruiken. *Schap* komt mij stellig voor collectiva te vormen: *koopmanschap*, *wetenschap*, dat alles waarin men handel drijft, de wetenschappen alle te zamen.

G. P. ROOS.

Zoo verkouden als een hond! Wat is de oorsprong en de beteekenis van deze triviale uitdrukking? En waarom is 't nooit, *zoo verkouden als een kat* of eenig ander dier?

A.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Riddergeslacht van Wijhe. (Vgl. Nav. XXIV, 491, 492). De naam wordt ook »Wije", »Wij" of »Wie" geschreven. 't Is onzeker, maar waarschijnlijk, dat hij ontleend is aan het Overijsselsche dorp Wijhe, halverwege Deventer en Zwolle, en dat dus dáár de bakermat lag van dit riddermatig geslacht. De oudst bekende leden toch stonden in betrekking tot de St. Lebuinuskerk te Deventer. Door vermaagschapping met het geslacht van Echteld werd de aeloude stam in het laatst der 13e eeuw overgeplant naar Echteld in de Nederbetuwe, waar hij eene kloosterveste herschiep in eenen ridderburcht, aan welken hij zijn naam verbond, dien noemende den »Wijhenburg", later, en nog tegenwoordig als »het huis te Echteld" bekend. Tijdens hunne vestiging in de Nederbetuwe was vermoedelijk een tak van hun geslacht nog geërfd in het Limburgsche. Uit van Wijhe van Echteld sproot in 't begin der 15e eeuw van Wijhe van Hernen, en in de 16e eeuw een duitsche tak van Wijhe von Reuschenberg, welke, omdat hij niet tot de hervorming overging, — in 1577 was het geslacht vermoedelijk nog roomsch-katholiek! — in de familiedocumenten als »de Paepsche branche" staat aangeschreven. Al gelukte het ons

niet, ten aanzien van de oudste en oudere generatiën eene volledige en juist geconstateerde stamlijst saam te voegen: aanteekeningen uit het Geld. Leenregister, en inzonderheid uit familiestukken, voorhanden in het Wassenaer-Catwijksche archief, waarvan zeldzaam geëvenaarde humaniteit ons inzage verleende, stellen ons toch in staat, de Nav. l. c. vermelde gegevens toe te lichten.

Coenraad van Wijhe, met zijne zonen, staat in Lindeborn, Notitia s. Historia Episcopatus Daventriensis, p. 69 vermeld op het jaar 1140, als hebbende toen een giftbrief ten behoeve van de St. Lebuinuskerk te Deventer onderteekend. Zoon?

Theodorik (Frederik) van Wijhe, vermeld in Butkens, Trophées de Brabant, op het jaar 1202 als onderteekenaar met andere ridders, van een verbond tusschen Hendrik, hertog van Lotharingen, en Otto I graaf van Gelre. Zoons?

1. Jordaen (Jorde) van Wijhe, als gesneuveld a°. 1227 bij het beleg van Coevorden, voorkomende bij Johannes à Leidis op de lijst der ridders, bij die gelegenheid gedood.

2. N. van Wijhe, heer van Petersheim (bij Maastricht), omstr. 1250, wiens nakomelingen, met weglating van den naam van Wijhe, zich alleen van Petersheim zullen geschreven hebben, voerende het volle wapen van Wijhe, doch met omzetting der kleuren [1]). Dit had misschien plaats met zijn oudsten zoon, en had hij vermoedelijk tot jonger zonen:

---

[1]) Petersheym voerde op keel een klimmenden goudgekroonden leeuw van zilver, vergezeld van acht zilveren blokjes. Is de in den tekst als mogelijk veronderstelde oorspronkelijke identiteit der geslachten van Wijhe en Petersheim juist, dan geraakte denkelijk de heerlijkheid Petersheim door de bekendheid van Theodorik (Frederik) van Wijhe met den hertog van Lotharingen, in het bezit van zijn geslacht. Walter meldt ons echter in zijne Notice Historique sur les anciens seigneurs de Steyn et de Petersheym, dat gezegde heerlijkheid reeds in de 12e eeuw behoorde aan het geslacht van dien naam, dat zij ook heeren waren van Oirschot, Hilvarenbeek, enz. In overeenstemming met Butkens (Annales généalogiques de la maison de Lynde) zegt hij, dat deze heerlijkheden door eene erfdochter op het geslacht de Mérode vervielen, vermits Beatrix de Petersheym in 1410 Richard seigneur de Mérode huwde. Petersheym behoort nòg aan dit geslacht. Men leest b. v. in de Tielsche courant van 11 febr. 1876, dat wegens den betreurenswaardigen toestand der landbouwers en de ongunstige opbrengst der gronden gedurende de twee laatste jaren, graaf de Mérode van Pietersheim aan zijne pachters aldaar eene vermindering schonk van één vijfde gedeelte van den verschuldigden pachtprijs.

2. Herman v. W., tr. omstr. 1278 Aleyde Ottensdochter van Haeften, riddere, welke echtelieden in 1287 nog in leven zijn, en misschien [1]) tot zoon hebben:

Johan v. W., deken der St. Lebuinus kerk te Deventer (vermeld bij Lindeborn, op. laud., p. 69), † 2 nov. 1338.

1. *Jordaen van Wijhe*, tr. omstr. 1271 N. N. *van Echteld*, waardoor hij *eerste heer tot Echteld* wordt. Hij † 1300, heeft deze drie zoons:

1. Hendrik v. W., tr. N. N.; schijnt vóór zijn vader overleden te zijn, weshalve zijn broeder

2. *Johan van Wijhe* in zijne rechten trad tot den tijd der meerderjarigheid van den nagebleven zoon (zie beneden). Deze Johan v. W., ridder, is waarschijnlijk dezelfde, die vermeld staat als Jan van Wie, wien tot schadevergoeding, wijl hij bij zekere vredebreuk tusschen ridders, »wart ghescoten in sijn hoeft", 28 nov. 1313, volgens uitspraak van Sweder van Else en Godevaert Tengnagell, tien marken brabands werden toegewezen (Nijhoff, Oorkonden, I, n°. 151); eveneens in 1331 als Johannes de Wie, in het manifest, waarbij graaf Reinald van Gelre aan zijne gemalin Alianora het vruchtgebruik eener Veluwsche jaarrente verzekert (ibid. I, n°. 252); nogmaals als Johan van Wie, de oude, die 25 jan. 1349 bij Reinald hertog van Gelre borg blijft, dat hij »met sunte Johansmisse te middesomer (24 juni) neestto komende", aan den ridder Elbert van Eyle de van dezen geleende 650 pond kleine penningen met den hantgelde (de rente) zal terugbetalen (ibid. II, n°. 39). Hij sterft in 1349 als *tweede heer tot Echteld.* Was gehuwd met *Hille van Renoy,* waarbij:

Johan v. W., ridder, ontvangt als Jan van Wie Janssoon 21 oct. 1356 van Eduard van Gelre diens goederen te Elst, Angeren en Gent in pandschap, om daaruit de renten te genieten eener som van 900 pond, die hij hem schuldig was. (ibid. II, n°. 77); — is als Johan van Wye tegenwoordig bij den Landvrede of het verbond van 25 jan. 1359 tusschen de heeren, ridderen, knapen en steden der landen

---

[1]) Volgens eene ms.genealogie Cock van Weerdenburg geseijt van Haeften, die het huwelijk met Herman van Wijhe niet meldt, is Aleid kinderloos gestorven.

van Gelre en van Cleef (ibid. II, n°. 89); — is als heer Johannes van Wie 1 nov. 1368 tegenwoordig bij de vaststelling der huwlijksvoorwaarden tusschen Eduard van Gelre en Catharina van Beijeren (ibid. n°. 161), als ook bij de acte, krachtens welke de hertog aan zijne gemalin de terugbetaling der huwlijksgave waarborgt ingeval van kinderloos overlijden (ibid. n°. 162); is als raad des hertogs tegenwoordig bij de acte, volgens welke Reinald van Gelre 10 sept. 1371 aan de burgers van Roermond vrijdom geeft van tol te Mook en te Nymegen (ibid. n°. 184).

3 Willem v. W., tr. N. N.; heeft tot zoon

Johan v. W., ridder, die als heer Johannes van Wie Wilhems son 1 nov. 1368 de huwlijksvoorwaarden tusschen Eduard van Gelre en Catharina van Beijeren (II, n°. 161), als ook het document, waarbij de hertog aan zijne gemalin de terugbetaling der huwlijksgave ingeval van kinderloos overlijden waarborgt, mede bezegelt (II, n°. 162). Trouwt N. N., waarbij:

a. Johan v. W., wellicht amptman van Nederbetuwe, omdat in 1418 gewaagd wordt van »rek(ening) Jans van Wye van den ampte van Nederbetuwe", en hij te dezer zake door hertog Reinald IV van Gelre naar Roozendaal ontboden werd (vgl. Van Hasselt, Roozendaal, bl. 153); — waarschijnlijk dedingsvrind bij het vaststellen der huwlijksvoorwaarden tusschen Henrick heer van Homoet en Steven, dochter van Dirk heer van Wisch 11 juni 1409 (Nijhoff, ibid. III, n°. 301); — staat 7 dec. 1425 als getuige bij de bekrachtiging van een scheidsbrief door Henrick van Homoet en Steven van Wisch echtelieden, ter eener, en Bitter van Raesfelt met zijn zoon Johan ter andere zijde, waarbij hun vader Dirk van Wisch 14 nov. 1425 aan gezegden Johan van Raesfelt het huis te Schuylenburch toewees (ibid. IV, n°. 38); — wordt in een maagscheid van 1437 vermeld met deze zijne vijf kinderen, die op ééne na alle ongehuwd stierven:

Johan v. W., kanunnik en priester te Elst (Overbetuwe), komt voor in een verdrag betreffende het bedijken van

eenige uiterwaarden onder Yzendoorn. Deze weerdbrief [1]) is uitgegeven a°. 1438 op St. Pancrasdag (12 mei).

Otto v. W.

Dirk v. W.

Johanna v. W., gehuwd (omstr. 1450 (?) met Evert van den Stade genmd Horst tot Velp (d'Ablaing, »Ridderschap v. Veluwe", bl. 80, 126).

Wilhelmina v. W.

b. Walraven v. W., gildebroeder [2]) van Onze-Lieve-Vrouwen-vicarie in de kerk te Ooi (Echteld) in 1453.

Kinderen van Hendrik van Wijhe X N. N.:

1 Hermana v. W., abdis van Marienhorst in der Honnep [3]) (zie Lindeborn, op. laud. p. 153), † 1375.

2 *Johan van Wijhe, derde heer tot Echteld*, † 1371, tr. *Hille van Riviere* [4]), heer Jordaens dochter. Hij vestigt in 1368 eene erfpacht van 6 pond jaarlijks in den Renakker in 't gericht van Greffelingen [5]), en sticht met zijne vrouw eene vicarie in honorē Venerabilis Sacramēti, modo genaemt Sint-Catharyn-altaer, staende aen dye noerden syde inder kerspellkercken tot Echtelt a°. 1371. In

[1]) Er hadden in 1437 en 38 bij Tiel en IJzendoorn zware dijkbreuken plaats gehad, en wel op seven hoecken (Slichtenh. IX, 232*a*) tegelijk; weshalve 12 mei 1438 al de geërfden ten overstaan van Johan Frantz, amptman van Nederbetuwe, en Henrick vau Louresloten Jansz., richter van IJzendoorn, overeenkwamen om de waarden te bedijken, en maakten zij toen verdere bepalingen omtrent het beheer, welk stuk, bij wijze van open brief door amptman en richter bezegeld, „de oude weerdbrief" is genaamd. De tweede weerdbrief was van 16 aug. 1584, die tot omtrent 1818 geldig schijnt te zijn gebleven.

[2]) Hij vereenigde zich met zes andere familieleden tot een geestelijk gild, dat Onze Lieve Vrouw tot zijne schutspatrones koos, en een altaar met vicarie ter harer eere in de kerk te Ooi stichtte. De goederen dezer vicarie lagen meerendeels in de buurschap Medel (o. Echteld).

[3]) Het vrouweklooster ter Hunnep bij Deventer; zie van Spaen, Hist. I. 257, aangehaald in Nijhoffs Oorkonden, III, bl. 185, noot 1.

[4]) Dezen geslachtsnaam treft men nog aan in het laatst der 16e eeuw, in Hendrik van Riviere, heer van Iseren, tweeden man van Adriana van Brederode (Ferwerda, 19e gener. v. Brederode); alsook in 't begin der 17e eeuw in Jan van Riviere, heer van Gellicum, tweeden man van Cornelia van den Boetselaer (Nav. VI, 312). De Bat. Illustr., foliouitg. v. 1685, gewaagt bl. 1297 van 't Huis te Riviere (Maas) dicht bij Schiedam.

[5]) Tusschen Dreumel en Alphen in Maas-Waal.

den brief der stichting dezer vicarie, »waer de outste soon uyt de stam van Wijhe van Echtelt collator af is", wordt als getuygen genoemd de oudste van dit zestal kinderen:

1 *Otto van Wijhe, vierde heer tot Echteld*, † 1399; — ontvangt 25 juli 1397 van Willem hertog van Gelre verschillende goederen onder Elst, en een erfpacht van 152 pond, voor 1000 oude schilden in pand (Nijhoff, »Oork.", III, n°. 213). Is gehuwd met *Ida van Rienderen* [1]), dr. van N.... v. R. en van N.... van Doornick.

2 Walraven v. W., bezegelt den brief, waarbij zijn neef Palik van Sevenaer 19 febr. 1371 belooft de voorwaarden te onderhouden, waarop hij door Mechteld van Gelre, gravinne van Cleef, tot Amptman van de Lymers [2]) was aangesteld (ibid. II, n°. 179); behoort met Jorde en Herman onder de edelen ten behoeve van wie Jan van Blois en zijne gemalin Mechteld van Gelre 2 nov. 1376 een zoenbrief geven ter zake van het voorgevallene sedert den dood van hertog Eduard (Sligtenh. Geld. Gesch. VIII, 158*b*; Nijh. Oork. III, n°. 29); — richt, evenals Jorde, Herman en Claes v. W., met vele andere edelen [3]) 6 jan. 1377 den landvrede op met Jan van Blois en Mechteld van Gelre (Nijh., »Oork." III, n°. 31), en wordt daarbij tot vorstelijk raed ende geswooren seghsman benoemd (Sligtenh., G. Gesch., VIII, 160); bezegelt, evenals Jorde en Herman, het verdrag mede, dat 24 maart 1379 tusschen Jan van Blois met Mechteld van Gelre en tusschen Willem en Maria, hertog en hertogin van Gulik, nevens hun zoon Willem hertog van Gelre, tot stand kwam (Nijh., ibid. III, n°. 53); — staat mede over den brief van 20 juli 1382, waarbij hertog Willem van Gelre, de pandverschrijving ten behoeve van Jan van Homoet op het ambt van Overbetuwe verhoogt (ibid. III, n°. 91); — sticht met zijn broeder

---

[1]) Rinderen, Ryneren of Rijnharen ligt dicht bij de stad Kleef: reeds in 1105 komt een Meinricus de Ryneren (heer van Rinderen) voor als getuige van Burchard, bisschop van Utrecht (vgl. van Spaen, Inleiding, IV, 72). Men vindt ook eene buurschap onder Brummen, arrond. Arnhem, Rienderen of Rheinderen geheeten.

[2]) Bij Zevenaar.

[3]) Onder die edelen worden ook genoemd „Henric ende Otte van Wye, bastaerden" (Nijh. l. cit.), „speelkinderen" (Sligt. l. cit.) Dit karakteriseert den geest des tijds, toen zelfs de edelen rondweg voor hunne bastaarden uitkwamen, den eigen geslachtsnaam hen lieten dragen, en hen met gelijke maatschappelijke rechten toelieten in hunne naaste omgeving.

Herman in 1376 een altaar in de St. Maartenskerk te Tiel [1]). Tr. N. N, en heeft deze vier kinderen:

a. Johan v. W., tr. Elisabeth van Meekeren, Hermansdr, erfdochter van Hernen (hooge heerlijkheid in Maas-Waal), waarmede hij namens haar in 1406 beleend wordt. In 1420 is hij dood, maar zij nog in leven, want in dit jaar transporteert zij Hernen aan Lubbert van Tijll voor zijn zoon Gerrit en hare dochter

aa. Aleid v. W., erfdochter van Hernen, »toekomende eheluyden" (Geld. Leenregr.); zij wordt vervolgens de vrouw van Dirk van Wijhe Hermanzoon. Hare zuster

bb. Maria v. W., tr. Goosen van Varick, heer van Varik, (daarmede beleend in 1407), in 1377 raad en gezworen zegsman van Jan van Blois en Mechteld van Gelre bij het stichten van den landvrede (Sligtenh. VIII, 160).

b. Dirk v. W., aan wien hertog Arnold van Gelre bekent schuldig te wezen 1400 oude schilden wegens gevangenis en verlies, door hem en zijne knechten in 's hertogs dienst geleden: waarvoor de hertog hem 24 aug. 1429 de tienden Glinde en Zorxdam onder Barneveld verpandt op voorwaarde, dat 't geen deze tienden jaarlijks meer opbrachten dan 375 malder haver, strekken zou in mindering van de 859 Arnh. guldens, welke de hertog hem voor het bewaren der poorten van Wageningen schuldig was (Nijh., »Oork.", IV, n°. 67); — gildebroeder van Onze-Lieve-Vrouwen-vicarie in de kerk te Ooi in 1453.

c. Elisabeth v. W., abdis van Marienhorst in der Honnep, met wier voorkennis Margriet v. W. (Jordensdr. bij Johanna van Groesbeek) in 1423 de collatie van St. Catharina-vicarie aan Otto v. W. (× Ida van Brienen) overdraagt, van welke overdracht getuige is haar broeder Dirk v. W.

d. Willem v. W., kanunnik van St. Pieter te Utrecht [2]) in 1423,

---

[1]) Vgl. Rink, „Beschrijving v. Tiel", 1836, bl. 192; 2e Bijlage (1847), bl. 41.

[2]) De Prolegomena der Nederd. Batavia Sacra, p. 97 gewagen van Wilhelmus de Wye, als kapittelheer der Utrechtsche kerk. Hij wordt genoemd „dominus Wije"; want *dominus* was in dien tijd de titel van geestelijken zoowel als van vrije edelen (zie Rink, 2e Bijl., bl. 43, noot 3). Van hier nog ons *dominé*.

en van St. Lebuinus te Deventer tijdens den Utrechtschen bisschop Zweder van Culemborg (omstr. 1427), bevindt zich in 1444 met andere edelen te Nymegen in gijzeling wegens de zoogenaamde Drielsche geschillen, in 1440 ontstaan uit het bevel van hertog Arnold aan die van Driel, om zonder zijne goedkeuring geene gelden aan het kapittel van St. Paulus te Utrecht te laten volgen (Sligtenh. IX, 233, 238); — in 1453 gildebroeder van Onze-Lieve-Vrouwe-vicarie in de kerk te Ooi;— overleden als »pastoer der stadt van Tiel" in 1458; — laat een bastaardzoon na, geheeten

Jorde v. W., pastoor te Millingen (!), waarmede ook zou kunnen bedoeld zijn Mil of Medele, eene buurschap onder Echteld, waar weleer eene kerk stond.

3 Sophia v. W., tr. in 1378 Gerrit van Rossum, die raad van Reinald III, hertog van Gelre, geweest was (zie van Spaen, Inleiding, III, 420, en De Navorscher, XVIII, 119). Zij bracht de Vaalt te Echteld [1]) mede ten huwelijk.

4 Herman v. W. (door Ferwerda, 5e generatie van der Capellen, bij vergissing Herman van Wijlre geheeten), amptman van Nederbetuwe [2]); — zie verder bij Walraven v. W.; — wordt in 1392 genoemd onder der aadsvrinden en borgen van hertog Willem van Gelre, die voor dezen een schuldbrief bezegelen ten behoeve van den heer van Culemborg (zie Voet v. Oudheusden, Beschrijving v. Culemborg, I, 40 vg., waar het charter wordt geciteerd); tr. N. N., en heeft deze vier kinderen:

b. Dirk v. W., die in 1413 eene hofstad te Echteld aan Otto v. W. (X Ida v. Brienen) overdraagt. Hij huwt nà 1420 zijne nicht (sous-germain) Aleid van Wijhe, met wie hij in een oud transport van $3^1/_2$ morgen lands vermeld staat, en is in 1465 dood. Hij is de stamvader van den tak van Wijhe van Hernen (zie sub A).

---

[1]) Deze hofstad werd 27 juli 1502 voor den richter van Nederbetuwe door Margaretha, weduwe van Johan van Voorst, ten behoeve van hare dochter Margaretha opgedragen (zie Nijhoff, „Oorkonden", VI, 2, bl. 748, noot).

[2]) In 1388 was nogtans Wouter van Isendoorn door Willem hertog van Gelre tot amptman en richter te Tiel en in Nederbetuwe aangesteld; zie Nijhoff, „Gedenkwaard.", III, bl. LXXVI.

c. Johan v. W., vermeld in het maagscheid van 4 mei 1420 tusschen Otto v. W. (× Ida v. Brienen) en Joh[a] v. Groesbeek, wed. Jorde v. W. Ottozoon.

d. Herman v. W., aan wien Margriet van Groesbeek in 1439 de tiend te Opheusden overdraagt (G. Lrg.), sterft kinderloos in 1465, na deze tiend op Wichard ten Have (× Belia van Eck) getransporteerd te hebben.

a. Willem v. W., vermeld in eene riddercedul van 1434 (?), tr. N. N., heeft twee zoons en misschien eene dochter (zie sub B).

5 Claes v. W., behoort tot de edelen, die 6 jan. 1377 met Jan van Blois en Mechteld van Gelre den landvrede oprichten (Nijh. »Oork." III, n°. 31); komt ook voor bij Pontanus in zijne »Hist. Gelr.", p. 313; wordt in 1403 beleend met de hofstad Wijhe's kamer (12 morgen lands) te Echteld (G. Lrg.); gehuwd met Aleid van Haeften, Nicolaasdr ex Johanna de Cock van Opijnen, waarbij:

Johan v. W., in 1423 tegenwoordig bij de overdracht der collatie van St. Catharina-vicarie aan Otto v. W. (× Ida v. Br.).

6 Jorde v. W., tr. N. N., waarbij:

Johan v. W., tr. Sophia van Varick, waarbij:

? Jacob v. W., domheer van het kapittel te Haarlem, licentiaat in de godkunde in 1573, 74, 77 en 82, † 1582 (Bat. Sacr., X, 156—159, 171, 266).

? Christina v. W., tr. Wouter van Delen Janszoon.

? Fredericus v. W., doctor en kanselier van hertog Ernst van Luneburg in 1530 (Opera Genealogico-Historica van Herm. Hamelman, gedr. te Lemgou in 1711, p. 906).

Nog twee geestelijken staan vermeld, die wij niet weten te plaatsen, t. w. Cornelis Wij, stichter eener Godskamer in de Minnebroedersstraat te Haarlem (Batav. Sacra., X, 284), in 1602 (?), alsmede Theodorus Wijhe, vicaris of kapellaan van St. Bavo's kerk bij het altaar van St. Nicolaas te Haarlem, die 28 oct. 1638 overleed (Bat. Sacra, X, 167, 168). Laatstgenoemde komt reeds voor in 1602. Misschien zijn zij gebroeders, en afstammelingen van Claes van Wijhe bij Aleid van Haeften.

Kinderen van Otto van Wijhe × Ida van Rienderen:

1 Jorde van W., ridder, is mede begrepen in den zoen van

2 nov. 1376 (Nijhoff, Oork., III, n°. 29; Sligtenh., VIII, 158*b*); — sticht mede 6 jan. 1377 den landvrede (Nijh., ibid. III, n°. 31); — is als Jordanus de Wije, raad van hertog Willem van Gulik en Gelre, tegenwoordig bij den brief van aanstelling van Jan Thomasz van Florence (19 febr. 1395) tot muntmeester te Arnhem (ibid., n°. 199). Wijl hij reeds bij zijns vaders leven nauw verbonden was aan den dienst, en behoorde tot het gevolg des hertogs, verkocht hij het huis te Echteld c. a. aan zijn broeder Otto. In 1405 werd hij met eene tiende te Opheusden verleid, en was vóór 1414 reeds dood. Bij Johanna van Groesbeek, die in een maagscheid, 4 mei 1420 tusschen haar en haren zwager Otto opgericht, voorkomt als »vrou van Wije", en in 1424 als weduwe Jordens v. W., op nieuw met de tiend te Opheusden verleid werd, had hij deze drie kinderen:

a. Johan v. W., † 1414, in welk jaar hij de tiend te Opheusden, die hij van zijn vader geërfd had, zijne moeder erven laat (G. Lrg.).

b. Margriet v. W., non of kanonesse te Marienhorst in der Honnep, die in 1423 de collatie van St. Catharina-vicarie opdraagt aan haren oom Otto v. W. Zij † 1423.

c. Zeger v. W., sticht in 1415 met zijne moeder Joh^a. v. Groesbeek, eenige missen in de kerk te Echteld tot rust zijner ziel en die van heer Jordaen zijn vader. Hij schijnt dus spoedig daarop overleden te zijn. Misschien was hij in 1395 geboren, zoo hij, en niet zijne zuster, bedoeld mag wezen in van Hasselts Bijdragen tot de Geld. maaltijden, bl. 284: a°. 1395 des sonnendages na den heyligen Dartthiendag vuern., toen mijn lieve vrouwe van Rosendael (Catharina van Beijeren, gemalin van hertog Willem van Gelre en Gulik) tot Echteld heren Jordens kynt van Wijhe van der fonte te heffen, te pillegave gecoft eyn crusen (kroes), dat woech XXIII loet silvers". De eer van dit meterschap en dit geschenk kochten de vader en de grootvader wellicht duur genoeg. Hij overleed ongehuwd vóór zijne moeder, want deze droeg in 1424 de tiend te Opheusden aan Johan van Groesbeek over (G. Lrg. R.).

3 Henrica v. W., tr. Zeger van der Clocke, die in 1424 de kerk te Echteld met drie morgen lands begiftigde, en in 1437 genoemd wordt in een maagscheid tusschen Otto v. W. (× Ida v. Br.) met Jorden sijn soen en Johan van Wij Janssoen en sine kijnder van

den jare 1437 op sinte Valencijnsdach Decembris. Desen brief was besegelt met tien segels in groen was aen francijne staerten.

4 Hendrik v. W., moet in 1432 een verbond geteekend hebben, doch welk, blijkt niet. Hij verschijnt in 1428 te Roozendaal aan het hof.

5 Agnes v. W., vermeld in 't maagscheid tusschen Otto v. W. en Joha v. Groesbeek; zij † ongehuwd.

6 Alard v. W., behoort tot de ridders van wege het kwartier van Arnhem, die tusschen de ridderschap en de steden 's lands van Gelre 3 mei 1418 een verdrag sluiten (Nijh., Oork., III, n°. 374); — verschijnt met zijn broeder Hendrik v. W. in 1428 op Roozendaal bij hertog Arnold (van Hasselt, »Roozendaal", bl. 211). Aan hem en aan Egbert ten Have verpandt hertog Arnold 5 maart 1431 zijne tienden te Wapsen, enz. voor 270 oude frankrijksche schilden en 64 blanken (Nijh., Oork., IV, n°. 74), tot pandverschrijving op welke tienden Gijsbert van Meekeren 5 maart 1431 zijne toestemming geeft (ibid. IV, n°. 75), terwijl Alard v. W. ten behoeve van Egbert ten Have van de helft dier tienden 3 april 1431 gerichtelijk opdracht doet (ibid. IV, n°. 77). Nog staat hij voor het kwartier van Arnhem mede over den verbondbrief van 17 apr. 1436 tusschen ridderschap en steden 's lands van Gelre (ibid. IV, n°. 158, bl. 131, 137).

7 Johan v. W., gildebroeder van Onze-Lieve-Vrouwe-vicarie in de kerk te Ooi in 1453; tr. N. N., waarbij:

a. Frederik v. W.
b. Herman v. W.

} gildebroeders van Onze-Lieve-Vrouwe-vicarie in de kerk te Ooi 1453, stichten in 1474 eene »paepelieke prebende voor de rust van Henrick van Wije en voor Johan van Wije Henrickssoon en jonckfrou Hille sijn huysfrou saliger"; — stichten eene vicarie in honorē sanctorum Sebastiani, Catharinae et Margarethae martyrum [1]) in de kerk te Rijswijk (Nederbetuwe) a°. 1472 op St. Victorsdag (10 oct.).

[1]) Blijkens het kerkelijk archief te Rijswijk. Deze belangrijke vicarie in te Rijswijk gelegene uiterwaarden bestaande, staat sedert 1585 ter collatie van het Huis te Zoelen; vgl. Registers op 't archief van 't voorm. hof van Gelderland door P. Nijhoff, bl. 82.

2 *Otto van Wijhe, vijfde heer tot Echteld,* wien Dirk v. W. Hermanzoon in 1413 eene hofstede te Echteld opdraagt, terwijl hij in 1416 onder Dreumel en in 1434 onder Alphen landerijen overdraagt aan Herman van de Poll. Was gehuwd met *Ida van Brienen* (Hendriksdr ex Anna thoe Boecop, zie Ferwerda, 4e gener. v. Brienen), welke echtelieden 4 mei 1420 met Joha v. Groesbeek, weduwe Jorde v. W., een maagscheid oprichten, waarin sprake is van »des Heyligen Sacraments Altair (St. Catharina-vicarie) t'Echtelt inder kercken ghelegen, die comē en blivē sal aen denghene, die daertoe gheregtigt is na wtwisinge der fundatiën". Hem en zijnen erfgenamen in de rechte lijn wordt de collatie dezer vicarie door de dochter (Margriet) zijns oudsten broeders (Jorde v. W.) in 1423 opgedragen. Hij † 1438, en had de navolgende zes kinderen:

1 *Jorde van Wijhe, zesde heer tot Echteld,* gehuwd met *Johanna van Isendoorn* [1]). Hij staat voor het kwartier Nymegen over den verbondbrief van 17 apr. 1436 (Nijh., Oork., IV, n°. 158, bl. 151, 137); — is 13 jan. 1456 heemraad van Nederbetuwe, en bezegelt als zoodanig eene ordonnantie der geërfden van de Betuwe op het schoonhouden en schouwen van de rivier de Linge (ibid. IV, n°. 302). In 1453 is hij gildebroeder van Onze-Lieve-Vrouwe-vicarie in de kerk te Ooi, en in 1465 wordt hij eigenaar van 't Zand te Yzendoorn; † 1468.

2 Margriet v. W., is in 1439 de vrouw van Johan van Rossum, die de erfportie van Otto v. W. × Ida v. Br. in dit jaar verkoopt aan haar broeder Jorde v. W.

3 Johan v. W., verkoopt in 1439 het van zijne ouders verkregen erfdeel aan zijn broeder Jorde v. W.

4 Arnolda v. W., tr. Otto van Echteld († 1470), die met Zeger van der Clocke, man van Henrica v. W. vermeld staat in het maagescheid tusschen Otto v. W. (× Ida v. Br.) »met Jorden sijn soen en Johan van Wij Janssoen en sine kynder" a°. 1437.

5 Herman v. W., wordt in 1470 een der edellieden van David van Bourgondie, bisschop van Utrecht, genoemd.

---

[1]) Willemsdr tot het Hof te Yzendoorn ex Adriana Johanna van Brakell, en kleindochter van Alard v. Isendoorn ex Folewijn van Drueten.

6 N. N. v. W., tr. Johan van Dolre, wier dochter Jutte, wed. van Gerrit Iseren, met Coenraad Schimmelpenninck (1475—1498 schepen te Zutfen) hertrouwde (vgl. d'Ablaing, a. w. bl. 38).

Kinderen van Jorde van Wijhe × Johanna van Isendoorn:

1 *Otto van Wijhe, zevende heer tot Echteld*, amptman en dijkgraaf van Nederbetuwe [1]). Wegens dijkbreuk (beboeting bij de dijkschouw) jaagt hij Berend van Wees tot den Pluimenburg (o. Dodewaard) tegen zich in het harnas, die in overleg met hertog Karel, hem te Kesteren verraderlijk oplicht, naar Wageningen voert, en aldaar, onder het oog van Albert van Lawick, in een kerker laat pijnigen; terwijl inmiddels de brand wordt gestoken in het kasteel te Echteld en de cingelgracht gedempt, ook groote verwoesting in het dorp wordt aangericht door des hertogs soldaten, die zich in het kerkgebouw hadden gelegerd. Heer Otto moest zich voor 500 goudguldens vrijkoopen [2]). Dit moet omstr. Paschen 1492 zijn voorgevallen, en had ten gevolg, dat de zelfstandige ridder gedwongen werd zijn kasteel te Echteld, zijn Wijhenburg, dien hij, zich scharende aan de Bourgondische zijde, in 1493 voor Karels vijanden geopend had [3]), leen en open huis van den hertog te maken (van Spaen, Inleid. III, 399), wat hij zich dan ook in vereeniging met zijne huisvrouw *Geertruid Tengnagell* [4]) 22 juli 1495 liet welgevallen (Nijh., Oork., VI, 1, n°. 136); weshalve hij 23 juli van den hertog kwijtschelding bekomt van vroeger betoond verzet (ibid., n°. 137). Hij ontving toen voor zich en zijne erven het huis te Echteld, dat totdusver een allodiaal goed was geweest, van den hertog ten Zutfenschen rechte wederom ter leen, met een pond

---

[1]) Zijn groote tegenstander in de amptmannie was Willem van Gent; vgl. Nijh., Oork., VI, 1, n°. 38, en ald. noot 2.

[2]) In de familiepapieren is sprake van zijn bastaardbroeder Otto van Wijhe, wien Willem v. W. in 1480 een huis en hofstad te Echteld in erfpacht uitgaf. Deze „Ott die bastaert" werd ook gevangen genomen en zag zich een losgeld van 40 goudgl. opgelegd, 't welk Otto v. W. voor hem moest uitkeeren.

[3]) Ook de Heer van Rossum had dit gedaan, zie Nijhoff, Gedenkwaard. enz., VI, 1, bl. XXXVI. Heer Otto wilde hiermede denkelijk weerwraak nemen over de verduurde gevangenschap en martelingen.

[4]) Woltersdr ex Raba (Rubken) van Lennep, en kleindr van Sander Tengnagell, ridder, en Elsabe van Echteld.

goed gelds te verheergewaden. Dat er tusschen Otto van Wijhe en hertog Karel een volkomen zoen getroffen was, kan hieruit blijken, dat de ridder onder de edelen behoorde, die zich 1 sept. 1517 bij den hertog aansprakelijk stelden, als deze ten behoeve van Margriet, dochter van Albert van Lawick, en haren echtgenoot Goosen van Hoenseler, eene rente vestigde op zijne inkomsten uit het land van Kessel (ibid., VI, 2, n°. 872). In 1482 won hij landerijen aan onder Dreumel in 1491 onder Beuningen; in 1484 droeg hij landerijen te Erichem over aan Johan van Wijhe Reinierzoon (vgl. bl. 553). In 1501 vestigden »Mens Doeys ende Gryet Jansdr., sijne echte huisfrou", eene erfpacht van 10 gl., verschijnende jaarlijks op St. Petersdag ad cathedram (22 febr.) in een huis en hofstad onder Echteld, waarvan Otto'szoon, Jasper van Wijhe collator, en heer Gerit Ponth (pastoor) vicaris zou zijn. Ondanks de te Wageningen geleden folteringen overleed hij eerst in 1520.

2. Willem v. W., is 1 maart 1464 een der zeven ridderlijke borgen, gesteld door Johan van Rossum, amptman en richter in Tiel en Nederbetuwe, die beloven in leisting te komen te Nymegen of te Tiel, ingeval de amptman aan Johan van Haeften, Willem die Haese en Jacob Ottense, door hem aangesteld tot richters van Tiel, niet teruggaf eene verschuldigde som van 600 gouden overlandsche kurfurster rijnsche guldens (Rink, Beschrijving v. Tiel, Bijlagen, bl. 31, Bijlage I, bl. 49); — behoort onder de ridders, die de zijde van hertog Arnold en van den hertog van Cleef gehouden hebben, en van het recht op wier verbeurdverklaarde goederen hertog Karel van Bourgondie 28 dec. 1472 afstand doet, terwijl deze laatste 30 dec. 1472 belooft, o. a. ook de schuldvorderingen van »Wilhelmus de Wije" te zullen erkennen (Nijh., ibid. IV, n°. 538), en hij zelf met vele andere edelen wordt vrijgesteld van de bede, die Karel in overleg met Arnold den lande zou opleggen, nadat hij Gelderland onder de macht van den laatste zou hebben teruggebracht (Sligtenh. IX, 267); — treedt als getuige op in zake de gevangenzetting van zijn broeder Otto van Wijhe, dat deze zich deswegens niet op Albert van Lawick zou wreken.

3. Ida v. W., tr. Arnt van Essen tot Hulhuysen in 1468, »des wonsdags na kruisverheffing", waarbij Johan van Essen, Henrik van Puflik en Johan van Hees als getuigen des mans, Otto van

Wijhe, Gijsbert van Isendoorn en Johan van Brakell als getuigen der vrouwe zijn opgetreden.

4. Hermana v. W., non in St. Walburg te Arnhem, † 1514.

?. Antonetta v. W., omstr. 1500 gehuwd met Lodewijk van Brakell, Johansz. ex Catharina van Leefdael (geh. in 1475), weduwnaar van Anna van Isendoorn. (vgl. Te Water, Verbond, IV, 237).

5. Agnes v. W., stiftsjuffer of kanonesse in St. Quirijn te Nuys.

6. Johanna v. W., item in St. Maarten te Keulen.

6 april 1559 getuigt Alard van Isendoorn deze beide nonnen gekend te hebben, die hare acht kwartieren konden toonen [1]).

Kinderen van Otto van Wijhe ╳ Geertruid Tengnagell:

2. Cornelia v. W., tr. Steesken van Broeckhuysen, heer tot Brakel en Willigen [2]), zoon van Arnt ex Geertruid de Cock van Opijnen, blijkens huwlijksvoorwaarden van 1517. Zij is in 1535 zijne weduwe.

3. Raphael v. W., tr. Gijsbert van de Poll, dagelijksch heer tot

---

[1]) Eene copie daarvan vindt men in het Wassenaer-Catwijksche archief, van dezen inhoud: „Ick Alert van Isendoorn certificere en tuyge ouermits desen tegenwoerdige brijeve bij mijn Adell ind manwaerheit voer die gerechte waerheit, dat Ott van Wijhe, in Godt verstorven, de vader van Jasper van Wijhe, hern tot Echtelt, twee susteren gehad hefft tot cloesterjoufferen, die ick gekent heb, der ene een vette plossige jouffr, een dumjouffer in de stijft van Sinte Quirijn binnen der stadt Nuys, ende der andere een reysiger jouffer binnen der stadt van Coelen in den stijfft van St. Marten, die welcke cloesterjoufferen haer acht quartieren van goeden, oprechten ridderschappen mosten bewesen und mytgebrocht hebben, eer sy daer cloesterjouff mochten worden. Ende want my dat alsoe indechtig is en alsoe geschiet sij als 't vursz. (te voren gezegd is), ende een jeder dan schuldich sij getuychnis der waerheit toe geven, wanneer sulx duechtelick versocht wordt, soe heb ick Alert van Isendoorn voirgen. mijnē segell aen desen apene bryeff gehangen en mijn gewoentlijck hantteyk oick op spacium van desen brieff geset. Gegeven in den jaer ons heren duysent vijfhōdert negen ende vijftich op den sesten dach in Aprill. Want myn suster by een van die gewoent hefft. Was ondertekent „Alert van Isendoren". Aan dit stuk hing een zegel in groen was aan dubbele francijne staart, door ouderdom afgevallen.

[2]) Dat omstr. 1407 in de familie v. Broeckhuysen (Broichusen) gekomen was door het huwelijk van Johan v. Br., Willemzoon ex Agnes van Weerdenburg, met Adriana, oudste dochter van Steesken van Brakell. Hij kwam toch in 't bezit van „die borch ende heerlicheit tot Brakel ende Willigen bi Sevenhouen"; zie Geld. Volksalm. 1874, bl. 22.

Leeuwen, Hermanzoon ex Berta van Delft, blijkens maagscheid in 1541 met haar broeder (Jasper) en zuster (Cornelia) opgericht.

? Sophia v. W., in 1534 weduwe van Otto van Hoekelom, erflater van hertog Karel, die 6 febr. met haar omtrent haar tocht en morgengave een vergelijk treft (Nijh., Oork. VI, 3, n°. 1748).

? Elisabeth v. W., gehuwd met Dirk van Meekeren, wier zoon Herman v. M. in 1547 beleend werd met Schorrenberg (d'Ablaing, bl. 177), en wier dochter Mechteld v. M. de vrouw werd van Daem van Heerdt, in 1551 beleend met Hoeve (ibid. bl. 79).

4. Herman v. W., met wien, zoowel als met Rutger van Isendoorn, zich Jasper van Wijhe, volgens eene memorie van 14 oct. 1538, in tegenwoordigheid van gerichtsluiden, 28 aug. daar te voren ten huize van Jan van Isendoorn vervoegde, om dezen te vragen wat »hem van zalige Ott van Wije's yerste gefenkenscap voirstond". Op hem en zijne vrouw Helena van Riemsdyck transporteerde Gijsbert van Rijswijk, Kerstensbroeder, in 1539 en 1546 huis en hofstad te Avezaat (23 morgen). Had tot zoon

Johan v. W., erfgenaam van zijn vader Herman in 1554. In 1556 werd om zijn minderjarigheid Joachim van Hoemen met dat goed te Avezaat beleend. Hij zelf ontvangt in 1564 de beleening, en tocht zijne vrouw Anna de Cock van Opijnen, Jansdr ex Rembolda van Neringen (te Tiel) daaraan in 1570. Sterft kinderloos.

(*Wordt vervolgd.*) J. ANSPACH.

VRAGEN.

Geslacht v. Doornick of Doorninck. Wie waren de ouders van Martinus van Doornick of Doorninck, in 1662 predikant te Vorgten (Gelderland), die 11 sept. 1663 huwde met Gerharda Tijdeman, dochter van Martinus Gerritsz. en Christina Hamilton?

VEDETE.

Geslacht Tijssen of Thijssen. Van dit geslacht, waaruit o. a. ook de bekende vlaamsche schilder Pieter Thijssen (geb. te Antwerpen in 1625 en directeur der akademie aldaar in 1661, † 1692) en

zijne beide zoons Nikolaas Thijssen (geb. te Antwerpen 1661, directeur der akademie aldaar 1691, † 1719) en Augustus Thijssen (geb. te Antwerpen 1662, directeur der akademie 1691, † 1722) zijn gesproten, wenscht men eenige bijzonderheden te vernemen.

Een der afstammelingen, de heer Daniel Tijssen, te Brighton in Engeland, heeft zich veel moeite gegeven om in Vlaanderen en Zeeland te vinden wat hij zocht, maar slaagde daarin slechts ten deele. Het blijkt dat een der leden, Daniel Tijssen, in 1651 uit Ostende naar Engeland is vertrokken, waar hij de stamvader van den engelschen tak der familie is geworden. Ook de namen des vaders en des grootvaders van dezen zijn bekend, maar verdere bijzonderheden ontbreken.

Zie hier de lijst voor zoo ver zij, naar authentieke stukken kon worden opgemaakt:

Francis Tijssen

|

Daniel Tijssen

|

Daniel Tijssen uit Holland, later in Londen gevestigd.	=	Appolonia, dochter van Baldwin Ridley, koopman in Holland. (Zij was in 1651 peetmoeder van John Tijssen (A) en in 1681 van Dorothy Tijssen (B).

Francis Tijssen, † 23 maart 1700 in Londen, testament van 5 mei 1690.	=	Dorothy, dochter van Gerard Calland, gehuwd in de hollandsche kerk te Londen 29 sept. 1649, † 11 aug. 1703 in Londen.

Susanna, dochter van Peter Matthews, gehuwd 24 sept. 1678.	=	Francis Tijssen	=	Mary, dochter van Thomas Western, geh. 30 dec. 1686, † 22 april 1731.	John Tijssen, (A), geb. 25 mei 1651, † 11 sept. 1681.
Dorothy Tijssen (B), geb. 15 mei 1681.				verscheidene kinderen.	

De bovengenoemde afstammeling uit dit geslacht zou zich zeer verpligt achten indien men in de registers bewijzen van huwelijken, geboorte en sterfte der volgende personen opspoorde:

Doop van Apollonia, dochter van Baldwin Ridley, tusschen de jaren 1580 en 1620.

Huwelijk van Daniel Thijssen met Appolonia Ridley, dochter van Baldwin Ridley, tusschen de jaren 1600 en 1630.

Doop van François Thijssen, zoon van Daniel Thijssen en Appolonia Ridley zijne huisvrouw, tusschen de jaren 1620 en 1650.

Dood en begrafenis van Baldwin Ridley tusschen 1610 en 1650.

Dood en begrafenis van Appolonia Thijssen tusschen de jaren 1681 en 1700.

Geslacht Crillarts. Wie kan mij het volgende invullen?

Jan Jansz. Crillarts geb. te ? st. ? burgemeester te Geertruidenberg, tr. te ? Elisabeth Snellen geb. te ? st. ?.

Hunne dochter Margaretha Crillarts, geb. te Geertruidenberg 25 julij 1625, st. te Dordrecht 12 oct. 1672, huwde te Geertruidenberg 28 mei 1656 met François van den Brandeler, geb. te Breda 24 jan. 1623, st. te Dordrecht 27 sept. 1676.

Kan iemand mij ook melden, wie de ouders waren van voorn. Jan Crillarts en Elisabeth Snellen, en welke hunne kwartieren waren?

's Gravenhage. P. N. J. VAN DEN BRANDELER.

Familie Hoelands. Als personen van dezen naam zijn mij voorgekomen: Adriaan Hoelands, schoolonderwijzer te Hengstdijk van 1719—1753 overl.; Jacobus Hoelands, idem te Graauw 1761 en vervolgens te Ossenisse; Johannes Hoelands, idem te Ossenisse 1775 en vervolgens te Hontenisse, en Adriaan Hoelands, idem aangesteld te Lamswaarde 10 aug. 1789. Gaarne zou ik vernemen, in welke betrekking deze stonden tot de later in aanzienlijke betrekkingen voorkomende familie van dien naam te Axel.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Wapens op een porceleinen schaal. Voor eenigen tijd werd mij een porceleinen schaal getoond, waarop twee wapens geschilderd waren. Het eene had twee schuin tegenover elkander staande

roode leeuwen op een gouden veld en daarboven in het midden eene ster. Van het andere waren de kleuren niet meer te herkennen; maar het bestond uit twee gekruiste adelaars-klaauwen, met eene klaauw boven op den helm. Onder de beide wapens stond het jaartal 1742. De bezitter scheen meer voorwerpen met deze wapens te bezitten. Het is op zijn verzoek, dat ik de vraag stel: aan welke geslachten behooren deze wapens? Onder onze wapenkundigen zal wel iemand zijn, die mij wil voorlichten.

Goes. S. PICCARDT.

MENGELINGEN.

Een jong onderwijzer. (XIV, bl. 224, 287). Aan Samuel de Ridder, geboren 10 dec. 1800, werd den 18 nov. 1816, en aldus op 15-jarigen leeftijd, de waarneming van de toen vaceerende school te Sint Kruis, in Zeeuwsch Vlaanderen, opgedragen. Den 16 julij 1819, bij 18-jarigen ouderdom, zag hij zich, na examen van den 4en tot den 3en onderwijzersrang bevorderd, en werd nu op wettige wijze tot hoofdonderwijzer ter gemelder plaatse benoemd, als zoodanig den 28 april 1820 in functie tredende. Na verloop van eene halve eeuw altijd voortdurend in die school werkzaam geweest zijnde, werd den 18 nov. 1866 daaraan op eene voor hem eervolle wijze gedacht. En zoo nadert nu allengs de stond, waarop hij zijnen 60-jarigen dienst aldaar hoopt te vieren, eene bijzonderheid, waarvan, zoo wij meenen, in Zeeland nog geen voorbeeld bestaat, en welke te opmerkelijker is, naardien de krachtige grijsaard, die om zijn fraai schrift algemeen beroemd is, zijne veelvuldige schriftelijke werkzaamheden nog kan verrichten zonder daartoe een bril te behoeven.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Het dauwtrappen. (XXVI, bl. 384.) Ik meen — misschien te onregte echter — dat dit gebruik in Vlaanderen onbekend is en

is dit zoo, dan is 't opmerkelijk, zoo als uit het vervolg blijkt. Dit gebruik zegt men is zeer oud. 'k Wil mijne familieoverlevering deswege mededeelen.

In Rotterdam ging men, en gaat men welligt nog, op Hemelvaarts-morgen, in Middelburg den eersten Zondag in mei, den dauw *slaan*, den dauw *trappen*. De Rotterdammers aten dien dag tot mijn groot genoegen, bij de morgenkoffie *krentebollen* of warme broodjes rijk van krenten of rozijnen voorzien.

Mijne familie behoorde daar meerendeels tot den *ambachtsstand*, en enkele der jongste leden waagden 't wel eens, ondanks hunne ouders, daar deel aan te nemen. Niet lang geleden nu herinnerde ik eenen mijner neven, die reeds lang de schaaf met de pen verwisseld, heeft de dagen van olim en vroeg zoo los weg, maar wat beduidde toch dat *dauwslaan?*

Hij wist mij te zeggen dat dit eene navolging was van het vrolijke Loofhuttenfeest der Israeliten, die reeds vroeg in Holland vrijheid van godsdienst genoten. 't Is mogelijk en dan verklaart zich van zelven de onbekendheid van dit gebruik in Vlaanderen, waar nimmer veel Joden waren en waar er nog weinig zijn.

In Middelburg gebeurt het in mei. Zouden we dus niet verder moeten zoeken en er een of ander germaansch gebruik in vinden, dat met den natuurdienst in verband stond? Het gebruik om de vruchten des velds in oogenschouw te gaan nemen, kan dan daarmede voorzeker zeer goed in verband staan.

Zoo vertelde mij onlangs iemand dat het hanenkoppen, gans- of palingtrekken, katkneppelen en dergelijke barbaarsche volksspelen alle in 't oude heidendom wortelden en met offeranden en tooverijen in verband stonden.

Een en ander verdient wel, meen ik, nader onderzoek.

G. P. ROOS.

Esparto. (XXVI, bl. 432). Het sparte of kwispelgras, waarvan de botanische naam *stipa tenacissima*, de arabische *alfa*, de spaansche *esparto* is, behoort tot de grasplanten. »Het groeit in grooten overvloed aan de kusten der Middellandsche zee, met name in Algerië en Spanje, tusschen Alicante en Almeira, in de bergstreken tegenover de zee, op eenen dorren rotsachtigen en ijzer-

houdenden grond. Men vindt dit door de buitengewone taaiheid zijner vezels bekende gewas reeds bij Plinius vermeld. Het heeft liesachtige bladeren van twee tot drie voet lengte, rechtopstaande, stijf, een weinig dikker dan korenhalmen. Den naam kwispelgras draagt het naar eenen pluim bijna als van riet, een span lang, uit bloempjes bestaande. In Spanje gebruikt men dit taaie gewas veel tot het vlechten van matten, mandjes, pantoffels enz.; ook maakt men er touwwerk van verschillende dikte, zelfs kabels, van. Dit gras nu heeft men in den laatsten tijd tot het vervaardigen van papier begonnen te bezigen." Zoo schreef ik in de laatste uitgave van Het boek der uitvindingen, ambachten en fabrieken (Leiden, A. W. Sijthoff), dl. I bladz. 20. Men vindt daar voorts eene beschrijving van het sparte-papier, volgens mededeelingen, daartoe welwillend verstrekt door de papierfabrikanten van Gelder en Zonen, die papier, geheel of ten deele van sparte vervaardigd, naar de amsterdamsche nijverheids-tentoonstelling van 1866 hebben gezonden.

Haarlem. H. M. C. VAN OOSTERZEE.

[Antwoorden op deze vraag ontvingen wij ook van de heeren A. Aarsen en J°. d. V. Jzn. Laatstgenoemde deelt ons nog het volgende mede uit: Een woord over nieuwe grondstoffen voor papier, met monsters van de proeven geleverd op de Algemeene Tentoonstelling van Nederlandsche Nijverheid en Kunst, gehouden te Amsterdam in het Paleis voor Volksvlijt 1866, door de firma van Gelder en Zonen.

»In wilden staat groeit de sparte in dikke bossen, waarvan, ten behoeve van de papierbereiding, alleen de stelen moeten verzameld worden, wanneer zij tot rijpheid zijn gekomen; snijdt men de stelen te jong af, dan verkrijgt men doorzichtige vezels en buitengewoon veel verlies; laat men ze daarentegen al te rijp worden, dan valt het te moeielijk de zouten en minerale stoffen er uit te verwijderen.

April en mei zijn de oogsttijden in Afrika. De inzameling geschiedt door menschenhanden; de afgesneden stelen moeten acht of tien dagen te drogen liggen, alvorens men ze kan inpakken. Door die droging verliezen zij 40 % van hunne zwaarte."]

VRAGEN.

Langdurige onderwijzersdienst. Hoezeer ook niet dikwijls, zoo wordt er toch nu en dan wel eens melding van gemaakt, dat een schoolonderwijzer zijne 50-jarige loopbaan vervuld heeft. Zeldzamer komt het voor, dat zulk eene gedachtenisviering betrekking heeft op eene dienstvervulling van 60 en meer jaren. Mij zijn daarvan voorgekomen:

Kornelis Scholte, eervol ontsl. als onderw. te Edam 12 aug. 1859, na juist 60-jarigen dienst; Jan de Waal, ontsl. te Ammerzoden april 1867, na 61-jarigen dienst; D. J. Kerkhoven, ontsl. te Haaksbergen 1 febr. 1859, na bijna 64-jarigen dienst aldaar, en vooraf nog eenige jaren te Markelo; Arij Buys, ontsl. te Abbenbroek 1 april 1855, na ruim 63-jarigen dienst; Robertus Bell, ontsl. te Amsterdam 30 april 1869, na 64-jarigen dienst; Pieter van der Schaft, ontsl. te Delft 1 julij 1870 op 90-jarigen leeftijd, na bijna 70 jaren dienst. Men zal mij verpligten met meer voorbeelden van dien aard, inzonderheid uit Zeeland, van welk gewest het mij niet gelukken mocht er een aan te treffen.

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Reisweddenschappen. In een der dag- of weekbladen werd onlangs medegedeeld, dat deze zoo nieuw niet zijn als men denkt, en berigt, dat o. a. voor een groot aantal jaren zekere Oerleman te Sprang een weddenschap deed om een paard, om binnen zekeren tijd eene bepaalde plaats te bereiken. Kan iemand der lezers ook opgeven in welk blad dit berigt voorkomt? Hij zou er zeer door verpligten

Arnhem. PHILAX.

GESCHIEDENIS.

De nederlandsche vlootvoogd Nil de Bombell. (XXVI. bl. 391.) Wij zouden zeer betwijfelen of er ooit een admiraal van den naam Nil de Bombell bij de admiraliteit der republiek bestaan heeft: het klinkt alles zoo onwaarschijnlijk, dat wij eerder aan een sprookje geloof slaan.

Hoewel met de vlootvoogden onzer marine tamelijk wel bekend, is ons deze naam nooit voorgekomen. LABORANTER.

Alfonso de Ulloa. De heer A. Stolker in der tijd (Letteroefeningen 1824 II. bl. 517) melding makende van diens Commentaire premier et second, betwijfelde het of hij ook een derden Commentaire geleverd had, zoo als hij beloofde welligt te zullen doen.

Een derde Commentaire, ja, is verschenen, doch alleen te vinden in de spaansche uitgave, Venetie 1569, bl. 65–74 en ook als afzonderlijk werkje achter de italiaansche uitgave, die in 1569 te Turijn het licht zag. De titel luidt aldus: Historia di Zighet, ispugnata da Suliman, re de' Turchi, l'anno 1566. In Turino, appresso Gio. Criegher 1569. Zoo als men begrijpen kan, is er over onze geschiedenis niets in te vinden.

C. P. L.

Boerhave. In den Navorscher (XXVI. bl. 261) wordt door John Churl de vraag gesteld, of de groote Boerhave een Fries van afkomst was. Volgens Kok Vad. Woord. was zijne familie uit Vlaanderen afkomstig en sedert geruimen tijd te Leiden gevestigd. In laatstgenoemde plaats zal waarschijnlijk wel met juistheid kunnen nagespoord worden, van waar de Boerhaves eigenlijk afkomstig waren. Bij meer dan een schrijver wordt als geboorteplaats van den grooten Hermanus Voorburg opgegeven. Het is echter genoeg bekend dat dit Voorhout zijn moet. Daar was de oude B. predikant en naar het schijnt verkeerde deze niet in ruime omstandig-

heden. Ik herinner mij althans, dat ik in mijne jeugd, toen ik veel in de Voorhoutsche pastorie verkeerde, meermalen de overlevering hoorde, dat het groote gezin van den predikant, door het maken van matten, de inkomsten zocht te vermeerderen. Er was toen ter tijd in een zijgevel van dat gebouw eene groote dubbele deur, uitkomende op een vrij ruimen zolder en men verhaalde, dat die deur daar, ten tijde van het verblijf van Boerhave was aangebracht, om de aflevering van de matten gemakkelijk te maken.

Goes. S. PICCARDT.

Mr. Jacob Diodati. Nav. XXV, bl. 533 bericht, dat deze († 1 jan. 1781) te 's Gravenhage aan zijn zoon Jacob, verschillende artikelen van weelde en rariteiten, o. a. ook onvoltooide orgels vermaakte. Deze zoon is zeker éen persoon met Jacob Diodati, schenker (omst. 1812) van het orgel in de a°. 1809 gestichte hervormde kerk te Kuik. Want volgens een doodboek dier gemeente was hij geboren te 's Gravenhage, en overleed 13 nov. 1826 te Kuik, 54 jaar oud. De naam van dezen schenker staat op het oxaal onder het orgelfront in hout uitgesneden, waarboven zijn wapen: schild parti, 1 op keel klimmende leeuw; 2 driemaal gefaasd van keel op zilver. Ik meen vernomen te hebben, dat de familie van Hoytema te Culemborg enz. aan hem verwant is. Daar kan dus Laboranter wellicht meer bizonderheden te weten komen. J. ANSPACH.

Huwelijksverbintenissen, die in de 17e eeuw in Gelderland bedenkelijk werden geoordeeld. (vgl. XXIII, 166). In de prov. Geld. synode, 22 juli 1623 te Zutfen gehouden, werd (volg. art. 48) de vraag geopperd, »of broeder en suster, beyde aan vreemden getrout en beyde afgestorven sijnde, die beyde overgebleven persoonen aen malkanderen sullen mogen trouwen, en van een paep getrout sijnde, of datselve wittelick sij?" Men verwees de zaak naar het Hof van Gelderland. Gaf de synode dus op dit punt geen uitsluitsel, beslist ontzeide zij den toegang tot de tafel des Heeren aan een lidmaat der kerk, hertrouwd met de volle zuster zijner overledene huisvrouw, ook lidmaat, maar door een priester geconfirmeerd, — en dit wel, ondanks de betooning van een jarenlang berouw, hoewel zij

elkander niet konden of wilden verlaten (prov. Geld. syn. v. Arnhem 28 juli—3 aug. 1630, art. 29). De synode te Zaltbommel van (8—13) juni 1636 ontkende de wettigheid des huwlijks van een man met de kleindochter of ook met de dochter der zuster zijner overledene huisvrouw. De Tielsche classisvergadering van 30, 31 aug. en 1, 2 sept. 1647 behandelde de navolgende kwesties:

1°. of iemand mag trouwen de weduwe van den broeder zijner moeder? En bijaldien de overheid dit toestaat, »quid minister quantum ad conscientiam agere debeat?" Adviseert het classis, alsoo soodaenich houwelick van Godt Levitic. cap. 18 versu 14 analogice verboden is, dat een predicant niet behoort in sijn conscientie geconstringeert te worden om sulck een houwelick coram facie ecclesiē te solemniseeren. Ondertusschen waere te wenschen, dat de christelicke overichheyt in sulcke en diergelijcke *gradibus a Deo prohibitis* niet en mochte dispenseren.

2°. of iemand, die met toestemming der Landschap getrouwd heeft de dochter der zuster zijner (overledene) huisvrouw, en door den predikant in den echt werd verbonden, tot het Avondmaal mag naderen? Verstaet het classis, dat soolange sulcke persoonen in soodaenich eene van Godt verbodene houwelick continueeren, niet en kunnen ofte mogen tot de tafel des Heeren toegelaeten worden, en dat vanwege de grote ergernisse, alsoock de gevaerlicke consequentie hiermede vergeselschapt, en ouermits den kerckendienaer sulcke persoonen heeft gecopuleert, waer niet ongeraeden dat allen predicanten per decretum synodi mochte werden verboden sulcke en diergelijcke ergerlicke houwelicken in de kercke Godes te solemniseeren

Bijgevolg gaf de classis van Tiel 13 aug. 1663 een ontkennend antwoord op de door de classis van Overveluwe gestelde vraag, of een predikant, gehuwd met de dochter der zuster van zijne overledene echtgenoot, met een goed geweten voor zich zelven en met stichting voor de gemeente, de sacramenten 't zij ontvangen 't zij bedienen mocht, en in de Evangeliebediening werkzaam kon blijven.

Aan de Tielsche classisvergadering van (13—15) sept. 1652 berichtten de Tielsche predikanten Otto Glimmerius en Cornelis Udents, »dat binnen hare stadt seecker persoon met sijn halve

broeders weduwe is getrouwt", van welke »schandelicke saecke" de magistraat van Tiel zou verwittigd worden.

De Tielsche classis van sept. 1660 prees het in ds. Samuel Schoutetus, dat hij geweigerd had in zijne gemeente te Maurik in te zegenen het huwlijk van een man met eene vrouw, welke laatste een onecht kind had gewonnen bij des eersten zusters zoon, en verwees dit schandaal naar den burgerlijken rechter.

J. ANSPACH.

Naïveteit der geldersche professoren in de 17e eeuw. »Alsoo", — luidt het 12e gravamen, geopperd op eene Tielsche classisvergadering van den jare 1647, — »dagelicks bevonden wordt, dat de heeren professores doorgaens de jonge studenten en insonderheyt de candidaten theologiae boven de mate seer verheffen in haere testimoniis met overvloet van hooge titulen en meer als gemeyne verwachtinge, schoon dat de progressen niet meer als gemeen (*middelmatig*) en sijn; waerdoor sich bevindt, dat van bloote, simpele attestatiën volle en ongelooflicke recommendatiën gemaeckt worden, streckende niet alleen tot vercleyninge van vele uytnemende, geleerde en godtsalige luyden, maer voornaemelick tot opblasinge der jonger geesten, die vóór alle de dingen de nedricheyt behoorden te leeren, strijdende tegens de eenvoudicheyt der waerheyt en oude practijcke der kercke: — quaeritur of sulcx niet en behoorde geremedieert te worden? et quo pacto?

Adviseert het classis, dat het ew. synodus de professores huius provinciae vruntelick gelieve te schrijven, datse in het mededeylen van de testimoniën wat voorsichtich gaen, en mede te versoecken aen de heeren broederen, correspondenten ad synodum, datse believen in haere respective provincien mede daerop te letten."

Evenals met de afneming van kerkelijke examina, werd met de uitreiking van akademische testimonia dikwijls schromelijk de hand geligt; te meer daar de theologiae studiosi, om hunne getuigschriften te bekomen, slechts twee plichten te vervullen hadden, dien van naarstig collegiehouden en van onberispelijkheid in zeden. Dat de toenmalige professoren zoo uitbundig waren in hunne loftuitingen, had voormaals zijn goede reden in de milddadigheid der studenten jegens hen. Een sterksprekend voorbeeld

daarvan zien wij in het opstel van ds. H. M. C. v. Oosterzee, De voormalige opleiding van leeraars voor de Herv. Kerk, enz. in de Stemmen voor Waarheid en Vrede, juli, 1876, bl. 753, aanteek. 37 (vgl. bl. 725, 38).

J. ANSPACH.

Heintje Hoek. In mijne Amstelodamiana heb ik gezegd, dat ik Heintje Hoek nergens gevonden had. Ik heb lang naar hem gezocht, en had ik eerder geweten in welken hoek dat Heintje school, ik zou hem eerder gevonden hebben. Nu vond ik hem toevallig, terwijl ik niet naar hem, maar iets anders zocht. Men weet, dat het niet zelden zoo gaat.

Hij is te vinden in het boek van dr. Eelco Verwijs over den Oorlog van hertog Albrecht van Beieren met de Friezen. Zie aldaar bl. LVIII en 355.

De heer Verwijs heeft er zelf de opmerkingen bijgevoegd, dat hij wel de man zal zijn naar wien de steeg te Amsterdam genoemd is, nadat hij zich als kaper berucht had gemaakt.

Inderdaad is dit waarschijnlijk. Heintje Hoek was een kaperkapitein in den Frieschen oorlog Zulke lieden maakten naam; en toen hij zich rijk gekaapt had, niet alleen aan de Friezen maar ook aan onzijdigen (waarover vooral Kampen te klagen had), kan hij een huis gekocht hebben op den hoek der bedoelde steeg, om er uit te rusten van zijne togten.

Maar nu is ook de onwaarschijnlijkheid verstrekt, dat hij dezelfde zou geweest zijn als de schepen Hendrik Hoek Dirkszoon; want in 't zelfde jaar 1396, waarin deze in de schepenbank zat, voer de andere op zee.

Tevens wordt hierdoor bevestigd, dat de naamsoorsprong der Heintjehoekssteeg niets gemeens heeft met de Hoeksche en Kabeljaauwsche partijschap — gelijk mede, dat *Heintje*hoekssteeg de regte naam en *Haantje*hoekssteeg de verbastering is.

J. TER GOUW.

Adel van het koninkrijk Holland. (XXIV, bl. 370, 381, 447, 519). De heer A. C. Snouckaert van Schauburg schijnt zich eenigzins te ergeren aan de uitdrukking »lamme koning", gebezigd

als bijnaam van koning Lodewijk van Holland. Daartoe bestaat echter geen reden.

Niet dl. XXIV, bl. 330 van den Navorscher wordt aan Lodewijk de bijnaam lamme koning voor het eerst gegeven. Ware dit het geval, dan had de heer S. gelijk; maar nu heb ik reden mij eenigzins te stomacheren, dat de onderstelling bestaan kon, dat *ik* iemand een bijnaam zou geven in dit tijdschrift, om hem te smaden. Koning Lodewijk was algemeen onder dien naam bij het volk bekend; 't schijnt, dat de heer S. met *die* bijzonderheid niet bekend is, 't geen wel in staat is verwondering te wekken.

Ik wil niet twisten of Lodewijk dien bijnaam al of niet, moreel of physiek verdiende; slechts wensch ik een feit te constateren, dat zeker wel niet getuigt van den grooten eerbied der natie voor dien vorst, maar dat desniettemin niet kan geloochend worden zonder verkrachting der waarheid.

A. J. C. KREMER.

Jufvrouw Brunier. (XXVI, bl. 62 en 231). Het testament van Abel Tassin d'Allone is door aankoop in mijn bezit gekomen. Mogt de heer Six er belang in stellen het in te zien, dan is het tot zijne beschikking.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

VRAGEN.

Het huis Kroonwijck of Kromwijck. Ik bezit eene prent, geëtst door Sorious, voorstellende de ruïnen van (zoo als daarop gedrukt staat) *t' Huys Kroonwijck van d' Heer Pauw.*

Kramm in zijn Levens en Werken der kunstschilders, enz., enz., maakt van de prent melding in voce Sorious, doch noemt het huis *Kromwyck* en niet *Kroonwyck.*

In van der Aa Geograph. Woordenboek wordt wel het huis *Kromwijck*, maar niet *Kroonwijck* vermeld.

Wie heeft hier gelijk en waar was de juiste ligging van dit huis?

P. V. W.

Rosendaal. In de Poësy van J. Six van Chandelier, in een gedicht, Schetse van Venetiën getiteld, lees ik bl. 84:

Wat scheepsschapraa spyst Asia?
Wat schip stuurt ghy naa Afrika,
En langs de zeesteen van Euroop,
Dat uwe waaren voert te koop?
Of dat op andere oevers laadt,
En weer u graagen buik versaadt?
Of dat den wreeden Turk vernielt,
Dat Waaterland niet heeft gekielt?
Dit bleek in 's Aartszees lesten slagh,
Waar Amstel, u ten dienst, de vlagh,
Fors van de grootste Turks hulk nam,
En zoo geseegent herwaart quam.
Hier sleept Konstantinopels vaan,
Van achter, met een halve maan,
Tot schande van gansch Asia,
Gestuit van 't kleine Kandia.
Dit bleek aan andre scheepen meer,
Deelachtich braaf aan heldeneer,
Beneffens Iupiter, de saal
Van hout der dappre Rosendaal,
Toen hy by Fooitjes voor u sloegh,
En heevigh 's Kristverloochners boegh
Weghnam met entren, swaard, en vuur,
In min, dan doch, een bloedige uur.
Syn duure prysvlagh, dien ik sach,
Droegh bloed van eenen sabelslagh,
Door houwer en het hersendak [1]),
Naa 's Renegaats pistool ontbrak.
Maar Rosendaal, toen meer verhit,
Gelyk een leeuw gequetst van 't spit,
Kloof met het stomp het strootich vel,
En sondt den Renegaat ter hel.
Dit tuigde een iegliks luide mond,

---

[1]) Zoo staat er. Misschien voor *en* te lezen *in*.

Wanneer Sint Mark in vlammen stond,
Met juichen, om dees seegepraal,
Leef Iupiter, leef Rosendaal.
Langh leeve Hollands heldensaad,
De schild en scherm van onzen staat.
Dit toonde ook uw gekroonde Vorst,
Met twaalf gou keetnen om hun borst.

Alle schepen der Venetianen, zegt de dichter, werden in dien tijd in Waterland gebouwd. Hier zal hij zeker eenige dichterlijke vrijheid gebruiken. Maar dit zal er toch wel van waar zijn, dat dit deel van Holland aan de Venetianen vele schepen leverde. Wat is er van bekend en waar in Waterland waren de werven, waar men die schepen bouwde?

Maar vooral zou ik gaarne wat meer weten omtrent Rosendaal, den kapitein van het schip Jupiter, en de heldendaad, die hier van hem wordt vermeld. Zij schijnt te hebben plaats gehad in den slag tusschen de Venetianen en Turken in de baai van Fouques of Foja in 1649.

De Jonge, Nederland en Venetië, zegt over dezen zeeslag het volgende: »Omtrent de verrigtingen der Nederlandsche zeelieden in dit roemrijk gevecht en hun deel aan deze luistervolle overwinning zijn geene bijzonderheden tot ons gekomen. Daar de Venetiaansche geschiedschrijvers in hunne verhalen van dezen zeeslag zelfs met geen enkel woord van hen gewag maken, zouden wij naauwelijks weten, dat er Nederlandsche schepen bij tegenwoordig zijn geweest, bijaldien er omtrent één hunner niet eene onwraakbare getuigenis toevallig ware bewaard gebleven. Die getuigenis bestaat in eene verklaring van den Admiraal Riva zelven, ten behoeve van Harman Fonne, Kapitein op het Nederlandsche gewapende koopvaardijschip, de Madonna della Vigna. Daarin roemt die vlootvoogd hoogelijk de dapperheid van Fonne, zoo in het bestrijden van den vijand bij het uitloopen der Dardanellen als bij den aanval en de vernieling der Turksche schepen in de baai van Fouques, met bijvoeging, dat hij op zijne voordragt door den Senaat, wegens de diensten in dat gevecht bewezen, met een' gouden ketting vereerd is."

Wanneer een schrijver als de Jonge daar niets van gevonden

heeft, is het te vreezen, dat er niet gemakkelijk iets van te vinden zal zijn. Maar zou er dan nergens eenige melding van gemaakt worden dan alleen in het gedicht van Six van Chandelier?

P. LEENDERTZ WZ.

Wijze van rekenen bij de Romeinen. Hoe rekenden de Romeinen? De manier van optellen, enz., die wij met de arabische cijfers volgen, konden zij met hunne getalmerken niet gebruiken.

Zou men ook eenige voorbeelden kunnen geven van hunne manier van optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en deelen?

Nieuwe kaart op de limietscheiding tusschen de Oost- en Westindische Compagniën. Deze kaart moet vervaardigd zijn omstreeks 1644 bij het vernieuwen van het tweede octrooi van de Westindische Compagnie.

Daar deze kaart ontbreekt in het stuk, waarbij zij behoort, wordt gevraagd, of zij ook bij een onzer lezers bekend is?

LABORANTER.

Twee twistzaken in 1787. De luit. gen. W. J. Knoop schrijft in zijn artikel in den Gids over den Pruissischen veldtocht in Nederland het navolgende:

»In eene twistzaak tusschen twee generaals wordt de een ver»oordeeld om openlijk de door hem gebezigde woorden te herroepen, »zijne tegenpartij vergiffenis te vragen voor aangedane krenking, »en eene geldboete aan de armen te betalen," bl. 219.

En verder:

»In het hoogste regeeringslichaam vallen zoo hevige woorden »voor tusschen twee der leden. dat de een, op het plein van het »Binnenhof, in hemdsmouwen en met uitgetrokken degen zijne te»genpartij te lijf wil; de zaak voor het oogenblik gesust, eindigt »met een onbloedig tweegevecht in het Haagsche Bosch."

Wij vragen, wie waren die twee generaals, en wat was er tusschen hen gebeurd? Ook het tweede feit is weinig bekend. Bij welke gelegenheid had dit plaats, en wie waren die vechtersbazen?

K. V. S.

Noordhollandsche eenvoudigheid. Le Francq van Berkhey zegt (Nat. Hist. van Holland, III dl., bl. 619), dat men »daaromtrent het volgende voorval met zeker Fransch afgezant gemeld vind. Deeze zag, zegt men, in 't Haagsche Voorhout, een Noordhollander onder de lommer van 't geboomte een boterham eeten: de voor hem ongewoone dragt trok zijn opmerkzaamheid, en dit bewoog hem een edelman te vraagen, hoedanig een mensch dit ware? Als deeze hem daarop ten antwoord gaf, dat het een Gedeputeerde wegens Noordholland, in der Staaten Vergadering, was, zou hij, zoo men wil, gezegd hebben: zoo lang dit volk zig dus nederig gedraagt, is er geen kans om ze in onze belangen te krijgen."

Dit schijnt op den tijd van Lodewijk XIV te wijzen; maar de Fransche gezant is zeker d' Estrades niet geweest, want in zijne brieven leest men bijzonderheden, die hier niet goed meê rijmen.

Elders leest men: »Nog ten jare 1608 zagen de Spaansche gezanten, die naar den Haag kwamen om met Holland te onderhandelen, eenige leden der Staten op het gras zittende met brood, kaas en bier hunnen maaltijd doen, zoodat zij uitriepen: ziedaar lieden, die men nimmer kan overwinnen, en met welke men vrede moet maken." Dr. J. J. Pennink, Geschied- en Natuurkundige beschouwing der voedingsmiddelen, bl. 67.

Dit brengt ons dus in den tijd van prins Maurits.

En in een pamflet van 1672, getiteld: Brillen voor alderhande Gesigten, heb ik gelezen, dat Dirck Theunisz. zeî, dat zijn vader in der tijd ook een van de Heeren Staten geweest was, en dat »sij saten op de Vijverbergh, als het Vergâringh was, en aten uyt haer blaeuwe moddetjens, maer sij wisten niet van sulcke Logysen."

Dit brengt ons weêr in den tijd van Frederik Hendrik.

Wanneer is 't nu eigenlijk geweest, dat de heeren afgevaardigden uit het Noorderkwartier de Hagenaars en vreemdelingen verrukten door zulke voorstellingen van landelijke eenvoudigheid? — Weet iemand de bron van 't verhaal aan te wijzen? Of behoort het tot dezelfde soort van sprookjes als die van Galenus' éénen pasteibakker en Leeghwaters éénen koekebakker te Amsterdam, van de Langendijksche twee of drie paar schoenen, etcetera?

J. TER GOUW.

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

Hoofts Warenar. In den Spectator van 15 april dezes jaars bl. 127 verhaalt de heer J. H. Rössing, dat amsterdamsche tooneelspelers den 5en julij 1656 dit stuk te Haarlem vertoond hebben. Zij noemen het »de onvolprijselijcke Boertigheeden, die ons den geleerden Plautus heeft naergelaeten, in zyn Latijnsche Poësie, ende verduytst door twee van de gheleertste die in ouden tijdt hebben geleeft, ende ghenaemt Warenar met zijn pot." Die twee gheleertste zullen Hooft en Sam. Coster zijn. Want in twee pamfletten vond de heer Rössing den Warenar vermeld als een werk van deze beide, en in eene uitgave van dit spel, van 1663, heet het gemaakt te zijn »door Hooft en Coster."

Het blijkt dus, dat er in dien tijd geweest zijn die het aan beide te zamen toekenden. Maar ik kan toch nog niet gelooven dat zij gelijk hadden. Het stuk zelve geeft daaromtrent niet veel licht. Wel verdient het opmerking, dat wij zoowel in de gedeelten die vertaling zijn van Plautus, als in die welke er bijgevoegd zijn, niet dat ruwe vinden, wat wij van Coster gewoon zijn. De vorm is netter en zuiverder dan bij Coster en ook de wijze van spreken, al zijn het amsterdammer burgers uit het begin der 17e eeuw die het woord voeren, doen ons eerder aan den meer beschaafden Hooft denken. Men zou dit hieraan kunnen toeschrijven, dat Hooft het werk van zijnen medearbeider nagezien en hier en daar veranderd had. Doch hetgeen hij den 17en januarij 1616 aan de Groot schrijft maakt het niet waarschijnlijk dat er zoo veel zorg aan besteed is.

Heb ik te regt (Hoofts Gedichten Inl. bl. LXVIII) uit het berigt voor de Granida opgemaakt, dat Hooft er een oogenblik over gedacht heeft, om in 1615 te zamen met dit spel den Warenar uit te geven, dan meen ik hierin eene aanduiding te vinden, dat hij alleen de bewerker van den Warenar is. Het lag niet in den aard van Hooft, iets voor zijn werk uit te geven, waar een ander mede de hand in had gehad.

Evenmin lag het in zijnen aard over een werk, dat voor een deel van een zijner vrienden was, zich zoo uit te laten als hij deed

in den brief aan de Groot (Brieven dl. I bl. 117). Hij hoopt, zegt hij daar, dat de vertooningen van den Warenar voor een deel de kosten zullen bestrijden die gemaakt moeten worden om den Baeto ten tooneele te brengen. »Want te dien einde zijn er bijnae neghen daegen aen gespilt: in de welcke het begonnen en voleindt is: als hebbende in geen zinlijke handen te vallen, maer alleenlijk voorby d' oogen des volx over een tooneel getrocken te worden." Met zulk eene overdrevene nederigheid plag Hooft alleen te spreken waar het zijn eigen werk betrof.

Letten wij eindelijk op de jaartallen. In 1656 schrijven de amsterdamsche tooneelspelers, in 1663 een uitgever van den Warenar het spel aan Hooft en Coster te zamen toe. Slechts weinig jaren daarna, in 1671, geven Aernout Hooft en Brandt de gedichten van den drost op nieuw uit. En, opmerkelijk inderdaad, den Warenar, die tot nu toe wel verscheidene malen afzonderlijk gedrukt was, maar nog in geene der uitgaven van Hoofts gedichten was opgenomen — noch in die met 's dichters medewerking door van der Burgh in 1636 bezorgd, noch in die van 1644, 1657 en 1668 — voegen zij aan de gedichten toe. Wel een bewijs dat zij dien voor het werk van Hooft en van Hooft alleen hielden. Te meer bewijst dit, omdat hunne uitgave zoo kort na 1656 en 1663 is in het licht gekomen, en het zeer onwaarschijnlijk is dat zij niet zouden geweten hebben, dat op den titel van eene uitgave van den Warenar en in een paar pamfletten Coster als medewerker genoemd werd. Aernout Hooft, die maar niet terstond al wat aan zijnen vader toegeschreven werd voor echt aannam — getuigen een paar stukken in het hs. der gedichten door hem met *dub.* geteekend — zal vermoedelijk wel onderzocht hebben wat hieromtrent waarheid was, eer hij den Warenar in zijne uitgave opnam. Hadde hij reden gehad om te gelooven dat Coster er zijnen vriend aan geholpen had, hij had dan het stuk niet onder zijns vaders gedichten uitgegeven zonder er dat bij te vermelden. Daar dit niet geschied is, mogen wij, dunkt mij, de opneming van den Warenar in de uitgave van 1671, beschouwen als een protest van den jongen Hooft en Brandt tegen de bewering van den uitgever van den Warenar in 1663 en de beide pamfletschrijvers.

Wij kunnen hier nog eenen getuige laten spreken, Vondel na-

melijk. In den tijd toen heel Amsterdam den mond vol had van den Warenar en niet verzadigd werd van hem te zien, had hij met Hooft en Coster omgegaan. Hij nu schrijft in 1670,

Den Ridder Hooft beving een zucht
Te volgen Plautus nutte klucht.

Ook hij zwijgt van Coster. Men mag het er toch voor houden, dat ook hem niet onbekend was gebleven, wat eenige jaren geleden omtrent den Warenar beweerd was.

Wij moeten hier, vermoed ik, aan eene vergissing denken. Er bestaat inderdaad een stuk waaraan Hooft en Coster beide gewerkt hebben. Hooft namelijk begon in 1618 eene zeer vrije vertaling van Ariostoos Isabella. Zij moest in 1619 te Muiden gespeeld worden, wanneer de prins van Oranje daar kwam, wat ook gebeurd is. Waarschijnlijk ontbrak het Hooft aan tijd om er vroeg genoeg mede gereed te zijn; althans hij heeft er maar een klein gedeelte van bewerkt. Het overige is van Coster, die ook in 1619 het stuk met zijnen naam uitgaf, zonder in de voorreden eenige melding te maken van het deel dat Hooft er aan had genomen. (Hoofts Gedicht. Inl. bl. LX.) Waarschijnlijk heeft, hetzij toen, hetzij later, toen Aernout Hooft in het bezit gekomen was van een aantal handschriften zijns vaders, waaronder zich ook dat van het door hem bewerkte gedeelte der Isabella bevond, deze en gene er kennis van gedragen. En niet onmogelijk is het, dat andere, die van deze hadden vernomen, dat er een stuk bestond door Hooft en Coster te zamen gemaakt, maar wien er de naam van het stuk niet bij genoemd was, gegist hebben dat dit de Warenar zou zijn — en dat ten gevolge van die gissing Costers naam op den titel der uitgave van 1663 en elders naast dien van Hooft gevonden wordt.

P. LEENDERTZ WZ.

Jacob van Lennep — Klaasje Zevenster in de achttiende eeuw. Plagiaat of letterdieverij. (XXI, bl. 177, 397.) Ik had er geen erg in, dat men (en 't is toch goed, ter meerdere eere onzer vaderlandsche letterkunde) vader van Lennep zoo zou napluizen. Ik lees zoo even mijne oude trouwe Gazette van Gent (209e jaar) van woensdag 11 october 1876 en daarin vinden we nog wat anders. Ik schrijf het over en onderschrap sommige gezegden: »Het

antwerpsch weekblad Vooruit brengt eene letterdiefte aan den dag, die wij ook aan onze lezers moeten bekend maken, omdat wij vroeger over het werk, waarvan er kwestie is, hebben gesproken en het toegeschreven hebben aan eenen schrijver, die geen recht had het op zijnen naam te stellen. Wij willen spreken van het historisch drama Charlotte Corday, zoo gezegd van Ernest van der Ven, van Antwerpen, en inderdaad het werk zijnde van den duitschen schrijver K. Frensel. Het weekblad Vooruit deelt als mengelwerk een feuilleton mede, waarin het in de eene kolom gedeelten van Charlotte Corday, en in de andere kolom gedeelten van In der Tagen des Schreckens, van K. Frensel, overdrukt. Welnu, die uittreksels bewijzen, dat de Heer Ern. van der Ven niets anders gedaan heeft dan den duitschen schrijver te vertalen, hier en daar met eene onbeduidende wijziging. Al hoewel de uittreksels, die Vooruit mededeelt, voldoende zouden zijn om te toonen, dat er schaamtelooze letterdiefte bestaat, belooft het blad zijne bewijzen voort te zetten. Ziehier hoe Vooruit in eenige krachtige regelen de ongehoorde en onbegrijpelijke daad van den heer Ern. van der Ven brandmerkt: »Als voorstaanders der rechtvaardigheid en der waarheid, als bestrijders van allen waan en bluf, van alle snoeverij, treden wij van daag op om eene letterdiefte aan den dag te brengen, waarover, zoo het schijnt, het gras ging groeijen.

In zulke ernstige zaken kunnen wij zelfs de vrienden niet ontzien. *De degelijke goede, de waarlijk groote schrijvers hebben zich nooit vernederd gevonden om de bron hunner vertalingen aan te duiden, en in hunne gewrochten te verklaren, waar zij deze of gene aanhaling geput hadden.* [En dan der Layen brevier!] Doch dat prijken met andermans goed, dat willen grooter, beter zijn dan een ander, dat kronen en loftuigingen ontvangen voor een ander mans arbeid, kan door den beugel niet, en gansch de vlaamsche-nederlandsche letterkunde zou met reden er door lijden, indien onze letterdieven niet ontmaskerd wierden."

Dat is ten vollen waar.

Wij bekennen gaarne dat verschillende schrijvers een zelfde gedacht kunnen opvatten en bewerken, zonder van elkander of van iemand eenig verwijt te verdienen: een zelfde gedacht kan tegelijk in twee of meer verschillende hoofden komen, en het behoort aan niemand in

eigendom toe. Maar de vorm, het kleed van die gedachte, dat is wat anders; dat behoort aan iederen schrijver en mag hem niet ontnomen worden."

De laatste onderstreepte zinnen der Gazette stemmen merkwaardig overeen met de uitingen van den heer Leendertz (bl. 184, 185). De Gazettier (ik zet mijn spaarpot tegen een dubbeltje!) heeft stellig het opstel van den heer L. niet onder 't oog gehad, evenmin als de heer L. in maart wist, wat de Gazette in october zou schrijven.

Twee gevallen, vrienden mijner jeugd betreffende, verdienen hier een plaatsje.

Wijlen A. de Ligny Az. was een liefhebber van puntdichten. Hij berijmde alle mogelijke anekdoten en — en verbeterde menig zoogenaamd epigram van den zoogenaamden *puntigen poëet* A. van Stein.

Ook bij de Franschen plunderde hij, doch was eerlijk genoeg om, scheen 't ook wat pedant, bij het kortste puntdicht te stellen, naar 't Fransch van *die* of *die.* Zoo zond hij uit die taal aan een jaarboekje:

Grafschrift op een luijaard.

Hier rust Anton die al zijn tijd
Steeds aan de rust heeft toegewijd.

Zeker wel wat deftig voor een puntdicht, dat *der rust toewijden.* Hij kreeg het echter niet daarom terug, maar omdat Witsen Gijsbeek had:

Hier onder rust Sebastiaan,
Die nooit iets anders heeft gedaan.

Stal nu W. G. dit versje van den Franschman, alleen met verandering van Anton in 't voor ons zeker betere Sebastiaan? Men achtte 't, hoe 't ook zij, niet ligter, omdat het slechts een puntdicht geldt, want immers zijn een dozijn puntdichten van W. G. beter dan zijn heele dichtbundel, hoe taalkundig en geleerd ook?

De heer Jobse schreef eene ode: recensent wees hem tal van woorden en verzen van Bilderdijk daarin aan en beschuldigde hem van letterdieverij; ik weet zeker, dat de goede jongen Bilderdijk niet gelezen had.

Maar nu 't kurieusste, en men moge mij nu wantrouwen of niet, de volgende historie heb ik van eenen aardenburger grijsaard,

een braaf, geloofwaardig man, en ook mijne moeder herinnerde zich die, als een voorval uit den tijd harer moeder (midden der vorige eeuw.) In Aardenburg waren eenige lustige knapen, die er bij donkere winteravonden (straatverlichting was toen bij ons eene onbekende weelde!) hun werk van maakten, om dienstmeisjes na te loopen en ze drank of warme broodjes, sausijsjes en andere zaturdagavondversnapering te ontnemen.

Nu geviel het dat een burger meisje

»— ten gevolge van ontijdig mallen,
Kwam in de kraam te vallen,"

en ten einde raad was. »Een looze trip", een bakkersdienstmeid was in 't geheim en besloot ze uit nood en schande te helpen en het jonggeborene meisje goed bezorgende, tevens den jongeluî eene poets te spelen. Zij nam eenige servetten, tornde er de merken uit, schafte zich eene nieuwe ben aan, leide het kind warm ingebakerd er in en ging met haar »warm brood" de straat op.

Weldra kreeg een troepje jongelingen, aangevoerd door een weelderig schepenzoontje den buit in 't mot, ontrukten der deerne de ben en gingen aan den haal, zonder eens te weten wie ze beroofd hadden. De meid maakte zich insgelijks uit de voeten. Hoe de jongeluî op den neus gekeken hebben! Doch 't mooie komt achteraan: de ouders van ons schepenzoontje benaderden uit deernis den buit; later ontdekten ze, dat zoontje er de vader van was, en de geschiedenis eindigde, trots den besten roman, met een huwelijk!

Tusschen den schepenzoon en de jonge dochter?

Natuurlijk. De stam is uitgestorven; doch niet vele jaren geleden stond de laatste mannelijke loot aan 't hoofd eener bloeiende instelling van weldadigheid in ons vaderland.

G. P. ROOS.

VRAGEN.

Het Oera Linda Bok. Wie is nu de auteur van het Oera Linda Bok?

TAALKUNDE.

Orleans (XXVI, bl. 296, 409). Ik zou den naam der stof onjuist van de stad ontleend hebben? 'k Geloof het niet, omdat ik lang voor 1840 het orleans, eene lichtere soort van merinos, gekend heb. Wat is er nu waar, van de anecdote die de heer L. mededeelde?

Heeft men hier aan tweeërlei stoffen van den zelfden naam te denken? G. P. ROOS.

De mansnaam Muus. (XXVI. 361.) Dat Muus 'n noordhollandsche verkorting en verknoeiing is van den oorspronkeliken naam Bartholomeus, wil ik op gezag van den heer Leendertz gaarne aannemen. Van dezen mansnaam heeft men ook in Noord-Holland (Purmerend) den geslachtsnaam Muusse, 'n patronym in bizonderlikhollandschen form. In Rotterdam vond ik den geslachtsnaam Muysson; is dat ook niet 'n patronym van Muus? Die naam Muysson vertoont 'n onnederlandschen form; dat *son* doet aan Noord-Duitschland of Engeland, maar vooral aan Skandinavien denken. Komt die naam Muus of Muys dan ook in genoemde landstreken voor? en is-i ook dáar 'n verknoeiing van Bartholomeus? Uit dat Muysson blijkt ook dat men, ten minsten reeds in 't begin dezer eeu, vóor 1811, wel Muys (Muis) voor Muus schreef.

In Groningerland vond ik de geslachtsnamen Musschenga en Muischenga. Hangen deze namen ook met den mansnaam Muus te samen? Of hoe zijn ze anders te verklaren? Musschenga = Muskenga = Muskinga = afstammeling van Muske, verkleinform van Mus? Maar de mansnaam Mus, Muus of Muis is me nooit in Groningerland voorgekomen, zoo min als ergens elders in Friesland beoosten Flie.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

Spreekwijze. Een riem onder het hart steken wordt door een der medewerkers van den Navorscher kakographie genoemd. Die uitdrukking is echter verklaarbaar en werd gebruikt tot ds. Koorders te Maarsen omstreeks het jaar 1850 uitvond, dat het moest zijn »een hart onder den riem steken", 't welk niet praktisch te doen

is, want het hart zit boven den riem (gordel), tenzij de riem is een halsband.

Iedereen die aan vermoeienissen bloot stond, weet daarentegen, dat bij gevoel van zwakte of honger beterschap of verligting kan worden aangebragt, door »een riem onder het hart te steken", door een gordel om te doen, of als men hem om heeft dien vaster aan te halen — dan gevoelt men zich oogenblikkelijk versterkt en minder hongerig. De proef is gemakkelijk te nemen.

A. J. C. KREMER.

[Tot mijne spijt moet ik den heer K. in alle opzigten tegenspreken. Verklaarbaar is de spreekwijze niet, wanneer wij haar nemen zoo als hij haar hebben wil, of liever, wanneer wij haar gaan verklaren, komt er iets ongerijmds voor den dag. Men vergunne mij hier voor een deel te herhalen wat ik Nav. XIX, bl. 207 zeide: »*Den bevreesden zinkt het hart in de schoenen.* Om dat te voorkomen steekt men er een riem onder. Zoo verwacht ik, verklaren zij de spreekwijze, die den riem onder het hart gestoken willen hebben. Maar dit is, dunkt mij, eene vrij onnoozele manier, om het hart voor zakken te bewaren; er zou, ware dit noodig, gemakkelijk eene betere uit te denken zijn. Een plank of een ander breed voorwerp zou hier betere diensten bewijzen dan een riem." De heer K. meent er iets anders op gevonden te hebben. Maar dit gaat niet op. Want vooreerst ziet de spreekwijze niet op het geven van *verligting* en *kracht* aan den hongerigen of vermoeiden, maar op het geven van *moed* aan den vreesachtigen of moedeloozen. Ten anderen zegt hij, dat men hun de verligting aanbrengt door eenen riem onder het hart te steken, door een gordel om te doen. Maar dan vergeet hij, dat er onderscheid is tusschen *binden* en *steken.* Men *bindt* een kouseband onder de knie, maar *steekt* er dien niet onder. Even zoo zou men zich eenen riem onder het hart kunnen binden. Maar een riem onder het hart *steken* zou in goed Hollandsch niet anders kunnen beteekenen, dan eenen riem steken door eene opening, die men in het ligchaam beneden het hart gemaakt heeft.

Ten anderen beweert de heer K. dat *een hart onder den riem steken* eene uitdrukking is in 1850 door ds. Koorders uitgevonden.

Dit is volstrekt het geval niet. *Een riem onder het hart steken* is eene verminking van de oude en goede spreekwijze, ontstaan toen men deze niet meer begreep. Ds. Koorders heeft in 1850 niet anders gesproken dan men reeds voor een paar eeuwen sprak en schreef. Zoo schreef Hooft, zoo leest men bij Winschooten en Sartorius.

Tegen de spreekwijze *een hart onder den riem steken* heeft de heer K. bezwaar, indien men onder *riem* den gordel verstaat, omdat het hart wat hooger zit dan de gordel. Doch wij moeten, dunkt mij, hier in aanmerking nemen, dat onze voorvaderen eenige eeuwen geleden er zich weinig om bekommerden waar de inwendige deelen van het lichaam te zoeken waren. Zij zaten in het lijf, dit wisten zij en meestal stelden zij er geen belang in er meer van te weten. Zoo zeiden zij ook van den lafaard, *hij heeft geen hart in 't lijf* en de Franschen noemden moed geven *mettre le coeur au ventre*. Men kan echter ook denken aan den riem, die over den regter schouder geslagen werd, om den aan de linker zijde hangenden degen te dragen. Deze riem hing over het hart.]

Woorden in de meierij van den Bosch in gebruik. (XXIV, bl. 335, 416, 468.) 't Komt mij voor, dat H. M. C. v. O. wel iets van 't Meierijsch weet, maar een Meierijenaar is hij niet, ten minsten niet uit Peelland.

Buurten is een buurpraatje maken. — »Kom es buurten," zegt men — dat is: kom eens wat praten, — liefst 's avonds.

Dijk is een rijweg tusschen twee slooten.

Kappen of *kabben*, 't moge zoo hier, en zus elders worden uitgesproken.

Kroesel wordt uitgesproken *knoesel* door hen, die de *r* niet kunnen voortbrengen. Die r behoort echter zeer zeker in het woord. Kroesel is kruisbes, (kroesbes, kroeselbes) en evenmin als een goed spreker *knuisbes* zeggen zal, evenmin zal een goed ter tong zijnde meierijenaar *knoesel* zeggen.

Laar is zeer gebruikelijk. Aan het einde van plaatsnamen komt het dikwijls voor — soms wordt het op zich zelf gebruikt.

Oidelijk. Dat v. O. hier het woord zoo als het door een drukfout verminkt is overneemt, bewijst, dat hij het *niet* kent: 't is niet *oidelijk* maar *oistelijk* of *oostelijk* en wordt gedurig gehoord in den

zin van verholen, verborgen, heimelijk. Misschien zijn er weinig echt meierijsche woorden, die meer gebruikt worden.

A. J. C. KREMER.

[Wordt het verschil tusschen onze beide medewerkers misschien ook, voor een deel althans, veroorzaakt door het verschil tusschen het dialect van Peelland en dat van Kempenland?]

Het schutten van bruidegoms. (XIX bl. 544; XX bl. 43, 373). Op de Tielsche classisvergadering van 17—19 apr. 1648 werd »gedoleert (*geklaagd*) over 't schutten van de bruydegoms", en (blijkens acten van 10—12 sept.) klaagde men in de classis van Zaltbommel »over 't schutten der bruydegoms nae haer trouwen, en andere insolentiën meer"; terwijl men aan den Amptman van Nederbetuwe verzocht, dat het plakaat hiertegen mocht vernieuwd worden. Deze beloofde in 1650 »tegenweer tegen deese exorbitantie." Het plakaat, waarop men hier doelde, is van 2 sept. 1640, zie Groot Geld. Plakaatb., II, kol. 299: »wyder verbieden wy het vergesellen met roers, ende het afschieten van de selve bij het trouwen van Bruydegoms ende Bruyts, ofte het schutten van soodanige"[1]), enz. enz. In art. 25 der acten van de vergadering van 9—11 sept. 1650, 13—15 sept. 1652, is sprake van 't schatten der bruiden." Is dit »schatten" een schrijffout voor »schutten"? Of wordt hier weder op een ander misbruik gedoeld?

J. ANSPACH.

Ik heb er den bof van. (XXV. bl. 255.) Misschien is het gepaster, deze spreekwijs op te helderen uit het *boffen* = een gesloten koop of verkoop verbreken, waarbij de *boffer*, die in dronkenschap of overijling een koop of verkoop had aangegaan, waarover hij daarna berouw gevoelde, den volgenden dag voor het middaguur het akkoord weder opzeide, maar tot zijn straf dit dan ook op eene kluchtige manier moest bekrachtigen, door in het bijzijn van getuigen zich met zijn rug tegen de kerkdeur te plaatsen, tot

[1]) Men gebruikte bij die gelegenheid rijbieren, buxenbieren, schut- of kwanselbieren, waartegen 25 apr. 1784 door de staten van Brabant eene publicatie werd uitgevaardigd, wijl dit misbruik in Maashees, Groeningen. Sambeek en andere plaatsen van den lande van Kuik nog sterk heerschte. Ook drong de procureur dier staten, L. baron van Heeckeren van de Wierse 21 mei 1784 op de afschaffing daarvan aan.

driemaal toe zoo hard mogelijk tegen die deur te bonzen, en daarbij telkenmale uit te roepen: *Ik bof!* Dit gebruik bestond nog in de vorige eeuw te Oude Niedorp; zie Nav. IV, 139, Bijblad 1855, XXXII. In dit geval zou bovenstaande uitdrukking beteekenen: »ik heb rouwkoop", en in 't algemeen: »ik heb er berouw of spijt van." Intusschen, welken oorsprong men ook aan het gezegde toekenne, de zin verschilt niet grootelijks. J. ANSPACH.

Nederlandsche voornamen. Pantaleon. (XXVI, bl. 260.) Ik ken twee nog in leven zijnde personen, oom en neef, die beide den voornaam Pantaleon hebben, als Pantaleon van Moorsel te Heithuizen (Limburg) en Pantaleon van Gennep te Heeze (Noordbrabant).

A. J. C. KREMER.

VRAGEN.

Spreekwijzen. Hij laat er geen gras onder groeien. Er is weer gras over gegroeid. Ik vestig de aandacht op beide spreekwoordelijke gezegden, omdat ze in de wandeling vaak met elkaar verward worden, en beide, althans in Zeeuwsch Vlaanderen, hemelsbreed van elkander verschillen.

Iemand vangt een wenk op, hoort iets uit een gesprek, hem valt iets in, waaruit hij, *dit* of *dat* doende, groot voordeel kan halen: hij valt er niet linksch bij maar laat er geen gras onder groeien (evenmin als de nijvere landman onder zijnen wagen of de driftige ruiter onder zijn paard) en tijt te werk.

Er is reeds gras *over* gegroeid, drukt een heel ander denkbeeld uit: het lijk is begraven, er is reeds gras over het graf gegroeid, de doode (overdrachtelijk de zaak, de gebeurtenis) is vergeten.

Is mijne opvatting, op ons landsgebruik gegrond, de ware?

G. P. ROOS.

[Voor de eerste dezer twee spreekwijzen heb ik in Holland altijd gehoord, hij laat er geen gras *over* groeien. Ook bij Harrebomée wordt zij zoo opgegeven.]

Spreekwijze. Hij laat violen zorgen. Vanwaar de uitdrukking *violen laten zorgen,* voor, zich iets niet aantrekken, zich om iets niet meer bekommeren?

[De vrager zie Nav. XXIII, bl. 210, 255.]

Wat-je-kou. Iemand een »wat-je-kou" geven, wordt onder 't mindere volkje gezegd voor iemand een slag geven. Is dat »iets om op te kouwen" of een verbastering van het engelsche »what you call?" De Duitschers spreken van een »habe-du-das".

A. J. C. KREMER.

Vrey gheley. Vondt. Onder de rechten en gerechtigheden eener heerlijkheid (1680), na de opsomming van tijnshoenders, erfpachten, visscherij, windmolen, aanstelling van beambten, collatierecht, enz., vrije jacht, bosschen, landen, hofsteden, zag ik genoemd: »*vrey gheley, de vondt*, diensten der ingezetenen, particuliere schaepsdriften," enz. Wat beteekenen de cursijf gedrukte woorden? Beduidt het eerste »vrij geleide" voor alles, wat met de heerlijkheid in betrekking stond, z. a. personen, vee, vrachten, enz.? En het andere, dat alles, wat binnen de grenzen der heerlijkheid *gevonden* werd, ook de strandvonderij, ter beschikking stond van den heer? Wie kan en wil onderrichten, liefst door staving met voorbeelden,

J. ANSPACH.

Spreekwijze. Wat ben ik in mijn nopjes. Zoo zegt men als ons een fortuintje te beurt valt. Van waar die uitdrukking?

Jan Kalebas. Bestaat er ook eenig verhaal of overlevering omtrent Jan Kalebas? »Iets van Jan Kalebas" is, gelijk bekend is, iets van weinig waarde, iets zeer gebrekkigs.

A. J. C. KREMER.

Spreekwijze. Het neusje van den zalm. Waar komt die spreekwijze van daan? Ik heb wel eens gehoord, dat eene zalmstaart zoo lekker is, maar het *neusje* van den zalm?

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Riddergeslacht van Wijhe. (Vervolg van bl. 538.)

1. *Jasper van Wijhe, ridder, achtste heer tot Echteld,* als erve sijns vaders Otten in 1520 daarmede beleend; blijkens huwlijksvoorwaarden van 1535 gehuwd met *Walburg van Haeften* [1]) tot den Megenberg en de Pol (o. Dreumel), dochter van Walraven, heer tot Haeften, Hellouw en Herwijnen, en van Johanna van Broeckhuysen. Hij behoort 27 jan. 1538, met Walraven van Haeften en Gijsbert van de Poll, onder de zeventien ridders, die voor het kwartier van Nymegen het verdrag bezegelen over de opvolging in Gelre en Zutfen, tusschen Karel hertog van Gelre, Jan hertog van Cleef, en bannerheeren, ridderschap en steden 's lands van Gelre (vgl. Nijh. Oork., VI, 3, n°. 1925 met Sligtenh. XI, 431b). Na doode van hertog Karel bezwaart hij zich bij de Landschap over de leenroerigheid van zijn huis te Echteld, aantoonende, dat het door dwang, zijn vader Otto aangedaan, tot een leengoed was gemaakt, daar het te voren een allodiaal goed was, en verzoekt herstel, doch ziet zich 23 juli 1539 naar hertog Willem van Gelre en Gulik verwezen (zie van Spaen, Inleiding, III, 399), krijgt 8 mei 1544 zoowel als in 1556 uitstel, maar vernieuwt 12 nov. 1563 den leeneed. In 1539 wordt hem op den landdag te Nymegen de Beersche hof te Aalst (o. Lienden) toegewezen »totdat hem Gerrit Noest 500 Emdergl. met den schade verricht sal hebben" (Geld. Lrg.). In 1545 vertimmert en vergroot hij zijn kasteel te Echteld, dat tijdens de gevangenschap zijns vaders zóóveel had geleden, en draagt in 1566, in overeenstemming met zijne gade, den Megenberg aan zijn zoon Otto over. Hij † 1568, zij † 1575. Hunne negen kinderen hadden, volgens certificaat van 30 april 1559, onderteekend door Gerrit van Rijswijck, alsmede door Philips, Johan en Peter van Varick en Gijsbert de Cock, deze kwartieren:

---

[1]) In het Vaderl. Wdbk. v. Kok, VI, 602 wordt zij van Blois van Haeften betiteld, doch eene ms. geneal. de Cock van Haeften noemt haar, gelijk men hierboven ziet.

Wijhe	Isendoren	Haeften	Immerseel
Tengnagell	Lennep	Broeckhuysen	Poll.

Die negen kinderen zijn:

2. Walraven v. W., page bij Casimir van Nassau, † 16 . .

3. Johan v. W., heer van de Pol, tr. Sibilla van Pallandt, Johansdr ex Elisabeth van Rechteren van Voorst en Keppel. Hij was in 1566 schepen van Tiel en Zandwijk (Rink, Beschrijv. v. Tiel, bl. 313); — is dood in 1602, kinderloos.

4. Willem v. W., eerst kanunnik te Xanten, daarna getrouwd in 15 . . met Ermgarda von Dhun zu Oberstein. Hij was dood (gestoken) dinsdag 22 nov. 1590. Uit hem sproot »van Wijhe von Reuschenberg" (zie sub C).

5. Johanna v. W., kanonesse te Bergen (in Henegouwen).

6. Geertruid v. W. [1]), eerst gehuwd met Joachim van Hoemen [2]), drost tot Lede (Nederbetuwe), een der verbonden Edelen; daarna (blijkens huwlijksvoorw.) in 1585 met Cornelis van Wijttenhorst, heer tot Giesberg, Hendrikszoon ex Elisabeth (Wernera?) van Boetberg.

7. Stees v. W., dood in 1602, tr. (blijkens huwlijksvoorw.) in 1570/9 Judith van Averenck, Borchartsdr ex Berta Coster, waarbij deze twee kinderen:

a. Johan v. W., houdt in 1602 afrekening met zijne zuster Walburg, waarbij sprake is van het transport der melioratie [3]) van de adelijke hofstad de Pol (o. Dreumel); — ontvangt in 1608 van zijne zuster Walburg eene jaarrente van 100 philipsgl. [4]). Hij is in 1612 nog in leven.

b. Walburg v. W., schenkt behalve aan haren broeder Johan v. W., ook aan haren neef Reiner (Reinoud) Ottozoon v. W. in 1611 eene jaarrente van 100 philipsgl., gaande

---

[1]) In het Biograph. Wdbk. v. van der Aa wordt zij Geertruid of Gerberich geheeten.

[2]) Vermoedelijk kleinzoon van Joachim van Hoemen, die met zijn broeder Jan 24 maart 1500 den eersten steen legde der thans nog aanwezige kerk te Opheusden, zie Navorscher XXV, 391.

[3]) Of beterschap, eene soort van erfpacht.

[4]) Vertegenwoordigende eene waarde van *f* 165 (volgens plakaat der Staten van Gelre van 1602).

uit 30 morgen lands onder Heesbeen, terwijl zij in 1612 aan den laatste landerijen toewijst, die Joost van Heeckeren ten behoeve van haren broeder Johan v. W. verpand had; — geeft in 1612 aan haren neef Joachim v. W. Ottozoon de erfenis over van hare grootmoeder Walburg van Haeften, met eene procuratie op haren broeder Johan v. W., terwijl zij in ditzelfde jaar op hare nicht Walburg v. W. (X Constantinus van der Judden) eene obligatie overdroeg. Zij was in 1601 (blijkens huwlijksvoorw.) gehuwd met Willem Pieck, amptman van Beest en Renoy, en schijnt in 1608 reeds zijne kinderlooze weduwe geweest te zijn, vermoedelijk in 1612 of kort daarna overleden.

8. Gijsbert v. W., sterft ongehuwd.

9. Walburg v. W., overleden in 1577, huwt Gijsbert van Hardenbroek [dood in 1593; hertrouwd met Wilhelma Joachimsdr van Hoemen; was vermoedelijk door zijne eerste vrouw de vader van zijn naamgenoot, den maarschalk van Abcoude en Eemland, die in 1608 overleed en in de kerk te Rijswijk in Nederbetuwe met grafzerk begraven ligt; vgl. Nav. XXVI, 153].

1. *Otto van Wijhe, negende heer tot Echteld,* welk riddergoed hem door zijne ouders 28 sept. 1568 werd toegewezen bij eene overdracht, die geschiedde ten overstaan van Claes Vijgh, amptman en richter van Nederbetuwe in stadt en van wegen sijne majestei van Hispanien ons allregenadigsten heere, als hertogh tho Gelre en grave tho Sutphen, alsook ten overstaan van de gerichtsluyden Herman van de Poll en Otto van de Poll, in cedulle onderteekend door Willem, Johan en Geertruid v. W., terwijl men op de keerzijde leest »Johanna van W.". Met deze broeders en zusters, waarbij zich voegden Stees v. W. en Walburg v. W., richt hij (5 jan. 1577 een maagscheid op, waarbij de hofstad de Hoofakker lo. Echteld) aan Willem v. W. wordt toegedeeld. Hij wordt ook heer van den Megenberg (o. Dreumel) genoemd, kreeg in 1580 de hofstad Westendorp te E. in zijn bezit, en pachtte in 1581 voor zes jaren de tienden te Echteld, Ooi en Yzendoorn van het kapittel van Oudmunster te Utrecht Hij staat vermeld als collator der St. Catharina-vicarie in de kerk te E., welke hij in 1577 confereerde op Egbert Terbrugge, en die wegens zijn overlijden,

6 maart 1616 door het Hof van Gelre ex jure devoluto aan Cornelis Hendriksen werd opgedragen [1]). Ook was hij collator der vicarie van St. Nicolaas in de kerk te Dodewaard. In 1604, 5, 7, 9, 11 en 13 staat hij onder de praesente leden der ridderschap op de te Nymegen gehoudene land- en kwartierdagen vermeld. Hij huwde 17 april 1575 *Christina van Wijhe* (*van Hernen*), vrouwe tot den Blankenburg [2]), Reiniersdr ex Margriet van Eygeren. Hij † 1616, zij † 1623. Had hij 15 dec. 1569, en andermaal 14 febr. 1570 uitstel van het doen van den leeneed bekomen, maar was hij 18 maart 1570 als erfgenaam zijns vaders beleend, en had hij 21 nov. 1581 dien eed vernieuwd: in vereeniging met zijne gade verbeterde hij 2 juli 1596 met hunne allodiale goederen het leen van het huis te Echteld, dat verheffende tot een onversterfelijk stamleen ten Zutfenschen rechte, overgaande op den oudsten zoon, en bij gebreke van dien, op de oudste dochter. Zij hadden deze dertien kinderen:

1. Jasper v. W. } tweelingbroeders, geb. in 1576, gestorven
2. Reinoud v. W. } aan de pest in 1578.
3. *Reinier* (*Reinold*) *van Wijhe*, *tiende heer tot Echteld*, geb. in 1577, beleend in 1619, cornet (ritmeester) der compagnie van prins Frederik Hendrik, verschreven in de ridderschap van Nymegen (1628—1653); — collator der St. Catharina-vicarie, die hij 14 juli 1638 op Segerus Blanken confereert; — richt 28 juni 1622 met zijne drie broeders Christiaan, Herman en Joachim v. W. en met zijne zuster Margriet v. W. eene maagscheid op, die 18 aug. 1648, 3 junij 1653 en 1 aug. 1657 geapprobeerd wordt. Als erfgenaam van zijn broeder Herman wordt hij in 1643 met den Blankenburg beleend. Zijn devies was »Secret et Loyal". Hij sterft 30 aug. 1657 ongehuwd, eene bastaarddochter Christina nalatende, die 12 aug. 1657 huwde Henricus van Laar, pred. te

[1]) Vgl. Historie van 't Utrechtsche Bisdom, III, 259, waar Otto van Wijhe nogtans bij vergissing vicaris heet, en het jaar 1577 als zijn sterfjaar wordt opgegeven. Hij was (evenals zijne voor- en nazaten) collator, en overleed in 1616 vóór 6 maart.

[2]) Deze onder Beuningen gelegen bezitting, leenroerig aan Gelre, kwam door Vijgh aan van Wijhe van Hernen. Eene en andere bizonderheid nopens dit huwelijk alsmede aangaande de heerlijkheid Hernen is te vinden in de Geld. Volksalm. voor 1877.

Eck en Wiel [1]). Hij ligt in de kerk te Echteld achter den predikstoel begraven onder eene groote tombe van arduinsteen; zie Nav. XXVI, bl. 67, waar zijn grafschrift [2]) en zijne 16 kwartieren zijn opgegeven. De staat dezer 16 kwartieren volge hier·

Jorde v. W. en Johanna v. Isendoorn	Wolter Tengnagell en Raba (Rubken) v. Lennep	Johan v. Haeften en Diderica v. Immerseel	Arnt v. Broeckhuysen en Walburga v. d. Poll
Otto v. W. en	Geertruid Tengnagell	Walraven v. Haeften en	Johanna v. Broeckhuysen
Jasper v. W. en		Walburg v. Haeften	

Otto van Wijhe
tr.
Christina van Wijhe (van Hernen).

Reinier v. W. v. H. en Johanna v. Buren	Hendrik Vijgh en Johanna v. Wees	N. v. Eygeren en N. N. Pynssen v. d. Ley	N. Vos v. Schwartzborch en N. N. Asperslach
Joachim v. W. v. H. en	Rutgera Vijgh	Joost v. Eygeren en	Christina Vos v. Schwartzb.
Reinier v. W. v. H. en		Margriet v. Eygeren	

Christina van Wijhe (van Hernen)
tr.
Otto van Wijhe (tot Echtelt)

Reinier van Wijhe
† 1657.

---

[1]) Zoon van Bertram van Laar, pred. te Tiel († 1650) en van Bernardina van Herwaarden († nov. 1667). Hij vertrok in 1682 naar Oost-Indië, waar hij als pred. op Colombo drie jaar later overleed.

[2]) Wellicht eene proeve der latiniteit van den toenmaligen predikant van Echteld, Abrahamus Rademakerus!

4. Christiaan v. W., heer de van Schaer, geb in 1582, kanunnik van St. Marien te Utrecht; trouwt 1° in 1614 Ermgard van Wullen, Gerlachsdr ex Lucia van Twickelo; — 2° omstr 1635 Maria van Brederode, Johansdr ex Catharina van Riemsdijck [1]). Hij is dood in 1656.

5. Walraven v. W., luitenant, overleden in 1602.

6. Johan v. W., in 1614 kapitein in Brandenburgschen dienst, als zoodanig vermeld in de huwlijksvoorw. van zijn broeder Christiaan v. W. met Ermgard van Wullen. Hij is dood in 1622.

7. Gijsbert v. W., vóór 1622 ongehuwd gestorven.

8. Herman v. W., kapitein eener compagnie te paard en te voet, heer tot den Blankenburg, sedert 1622 tot de Pol (o. Dreumel), 13 nov. 1630 door Gelre en Zutfen beleend met Hemerts Elsholt (o. Bergharen), groot 17 morgen, dat dus voortaan leenroerig zou wezen aan het huis te Echteld, en wel »ten Cuycksen Regte" [2]); — amptman en richter van Maas-Waal; collator der Lieve-Vrouwe-vicarie in de kerk te Ooi (o. Echteld), die hij 20 dec. 1634 aan Hendrik Hagen opdroeg. Hij † 1643.

9. Jorden v. W.
10. Jasper v. W. } vóór 1622 ongehuwd gestorven.
11. Stees v. W.

12. Joachim v. W., heer van de Pol (sedert 1612), in 1614 kapitein in Brandenburgschen dienst. Johan Frans Caspar van Wijhe tot Reuschenberg (zie sub C) beweerde in eene »rechte deductie", dat Joachim v. W. gehuwd zou zijn geweest met Ermgard van Haeften tot Bracht, en tot zoon zou gehad hebben Otto v. W., gehuwd met Magdalena Tengnagell tot Leeuwen (Leonardsdr ex Elisabeth van Broeckhuysen tot den Lathmer), van wien hij in den vierden graad heette af te stammen. Daar echter in de familiën van Haeften en Tengnagell niets van deze huwelijksverbintenissen bekend zou wezen, verklaarde het Hof van Gelre 2 aug. 1759 zijne beweering voor ongegrond. Joachim v. W. is vermoedelijk in 1622 ongehuwd overleden, en liet zijn broeder Herman v. W. de Pol erven.

---

[1]) Ferwerda heeft in zijn Geslagt-, Stam- en Wapenboek deze alliantie Brederode-Riemsdijck niet opgenomen.

[2]) Zie beneden,, de noot op bl. 560.

13. Margriet v. W., huwt in 1627 Seger van Arnhem [1]) tot Kernheim [2]), Karelszoon ex Agnes van Stepraedt, geb. in 1578, geadmitteerd 16 maart 1618 in de ridderschap van Veluwe, gecommitteerd in de Generaliteits-Rekenkamer 1631—37 (d'Ablaing, a. w., bl. 247).

Kinderen van Christiaan van Wijhe,

uit zijn eerste huwelijk:

1. Magdalena v. W. } beide jong gestorven.
2. Christiaan v. W. }

uit zijn tweede huwelijk:

4. Johan v. W., kapitein in Hollandschen dienst, † 1670.
5. Christina v. W., † jong.
6. Catharina v. W., staat 14 maart 1675 als getuige over den doop van Christiaan Reinoud v. W. Zij is ongehuwd overleden.

3. *Otto van Wijhe, elfde heer tot Echteld*, geb. in 1640, beschreven 5 juli 1662 in de ridderschap des kwartiers van Nymegen; heer van den Blankenburg, en sedert 4 juni 1703 heer der dagelijksche heerlijkheden Eck en Wiel, tengevolge van zijn, 15 juni 1671 te Otterloo gesloten huwelijk met *Seina van Delen*, vrouwe tot Laar en Eschoten († febr. 1717), Evertsdr tot Laar ex Johanna van Broeckhuysen, op wie deze heerlijkheid verviel door den dood haars broeders Adam van Delen († 18 april 1703). Hij confereerde als collator de St. Catharina-vicarie 20 nov. 1667 op Johan Bartens. In 1671 was hij schepen en raad der stad Tiel, en fungeerde daar in het voor deze plaats zoo moeitevolle jaar 1672 als burgemeester (vgl. Rink, Beschr. v. Tiel, 1836, bl. 79, 87, 88); o. a. werd hij, toen Tiel door de Franschen bedreigd werd, met zijn ambtgenoot Diderik van Riemsdijck naar den Prins van Oranje,

---

[1]) In de Geslachtk. Aanteek. van mr. J. van Doorninck (Dev. 1871), bl. 131, staat als dochter dezer echtelieden vermeld Margaretha van Arnhem, die met haren neef Zeger van Rechteren, heer van Almelo (17 oct. 1644), oudsten zoon van Johan v. R. en van Joachima van Wijhe van Hernen (zie sub A) in den echt trad. Ter aangehaalde plaatse wordt evenwel aan Margriet v. W. de voornaam „Walravia" gegeven, wat, blijkens de maagscheid, 28 juni 1622 tusschen haar en hare vier broeders opgericht, eene vergissing schijnt te zijn.

[2]) Of Karnem, huizinge bij Ede, vermeld bij Sligtenhorst, Geld. Geschied., bl. 214b; zie ook Navorscher XXV, 259 en 43.

destijds aan den Yssel gelegerd, afgevaardigd, om hulp voor de stad te vragen. — Was als ouderling der Tielsche gemeente tegenwoordig bij de gewone Tielsche classisvergadering van 4 en 5 mei 1674. Hij vermeerderde grootelijks het aanzien van het adelijk huis te Echteld; zag zich ook, bij het uitbrengen van een beroep op ds. Johannes van Raesveld, in het door de ingezetenen aangevochten collatierecht juni 1667 door het Hof van Gelderland bevestigd, en overleed 1 febr. 1732 in hoogen ouderdom, wordende in den grafkelder der van Wijhe's onder het hooge koor der Echteldsche kerk bijgezet met deze acht kwartieren:

Wijhe	Haeften	Brederode	Schoonhoven
Wijhe van Hernen	Eygeren	Riemsdijck	Wees.

Zijne negen kinderen waren:

1 Maria v. W., geb. in 1672, ongehuwd everleden.

3 Anna Elisabeth v. W., † 1744 ongehuwd.

4 Evert Jan v. W., ged. 8 sept. 1678, kapitein in Hollanschen dienst, eerst nomine patris, sedert 1732 zelfstandig heer van Eck en Wiel, volgens acte van cessie, reeds 4 juni 1703 voor stadhouder en leenmannen der graafschap Culemborg, waaraan deze heerlijkheid leenroerig was, door zijn vader gepasseerd; gehuwd in 1711 met Henriette Bentinck (geb. 1687, † 23 juni 1735), welk huwelijk hij sloot tijdens hij in garnizoen lag te Antwerpen, van waar hij zich deswegens verwijderd had; eensklaps derwaarts opontboden, had hij op één en denzelfden dag zijne drie huwlijksproclamaties moeten laten doorgaan [1]), weshalve hij aan de Landschap verzocht zijn huwelijk desondanks te willen wettigen, wat deze 1 apr. 1715 heeft gedaan (Gr. Geld. Plakaatb. III, 290). Hij werd blind en overleed te Tiel 16 mt 1735 (vgl. d'Ablaing, a. w. bl. 355, 56). Had deze twee kinderen:

a. Seina Margaretha v. W., geb. 4 mt 1714, vrouwe van Eck en Wiel, tr. 18 sept. 1731 Jan Gijsbert Ludolf Adriaan van Neukirchen genmd Nijvenheym (geb. 15 febr. 1705), vice-

---

[1]) Het Hof van Gelderland had dit verbod bij eene resolutie, die kort daarop in art. 43 der acten van de Geldersche synode van 1714 opgenomen, en in de tielsche classis van (10—11) sept. 1714 door de gecommitteerden ad synodum van wege die classis, medegedeeld werd.

president van het hof van justitie te Cleef en directeur der ridderschap van dat hertogdom, heer van Driesberg, Kessel en Mook, welke heerlijkheden hij in 1751 aan Gijsbert Willem van Dedem verkocht; sedert 1736 heer van Eck en Wiel, en sedert 25 nov. 1750 beschreven in de ridderschap van Gelderland, † 22 mei 1792 te Nymegen. Zij was 14 nov. 1764 nog in leven.

b. Catharina v. W., tr. Barend van Lewe van Aduard.

5 Christina v. W., geb. in 1679, vrouwe tot den Hul, gehuwd in 1711 met Wolf Assueer Bentinck tot Aller en Berghuys, 9 juni 1713 amptsjonker van Putten, 20 apr. 1714 geadmitteerd in de ridderschap van Veluwe, † 1716 (d'Ablaing, bl. 376, 118, 419). Zij † 23 sept. 1740.

6 Wilda v. W., tr. Karel Philip van Brakell, Dirkszoon ex Justina van Borsele tot Geldermalsen, te Rijswijk (Nederbetuwe). In 1710 verscheen hij als ouderling der gemeente Eck en Wiel, op de gewone tielsche classisvergadering van 5 en 6 mei en in 1720 was zij zijne weduwe.

7 Margriet v. W., tr. in 1718 Nicolaas Hans Willem van Delen, Stevenszoon ex Jeanette Agnes van der Moelen, heer van Schonenburg en Overasselt, luitenant-kolonel bij een regiment te voet, majoor van de Veurne [1]). Zij † 5 febr. 1720, en hij hertrouwt Dina Henriette, dr van den luitenant-generaal Izaak baron von Cronstrom.

8 Albertus v. W., † jong.

9 Johanna v. W., † 9 febr. 1722, tr. Dirk Reinier van Bassenn, burgemeester van Arnhem, die tengevolge der Geldersche Plooijerij naar Tiel vluchtte, waar hij zich met historiesche studiën bezig hield [2]).

---

[1]) Tusschen Brugge en Duinkerken. Hier had onze staat toenmaals bezetting uit kracht van het Barrière-traktaat (1715).

[2]) Hij was een vermaard philoloog. Deelde hij, te Tiel zijnde, uit het toen nog niet gedrukte, in 1789 door mr. J. D. van Leeuwen, uitgegevene Chronicon Tielense berichten mede aan Wagenaar voor diens Tegenwoordige Staat van Gelderland, zijne in getale nagelaten handschriften worden nog steeds op hoogen prijs geschat. Op eene apr. 1875 bij firma Is. An. Nijhoff en Z. gehoudene auctie zijn belangrijke documenten van hem in ms. overgegaan, deels naar het stedelijk Archief te

2 *Christiaan Reinoud van Wijhe*, *twaalfde heer tot Echteld*, gedoopt 14 mt 1675, geadmitteerd 17 dec. 1697 in de ridderschap van Nymegen; in 1726 richter en gesubstitueerde dijkgraaf van Tiel en Zandwijk (Rink, a. w., bl. 311); Lingegraaf; beleend 5 mei 1732 met het huis te Echteld, sedert 1718 door aankoop heer der hooge heerlijkheid Yzendoorn; gehuwd 30 aug. 1718 met *Henriette Philippine van Brakell*, erfdochter tot Tedingsweert te Avezaat, dr van Willem Frederik v. Br. tot Tedingsweert, gesubstitueerde amptman van Nederbetuwe, ex Elisabeth Jacoba Pompe van Meerdervoort en Kernis, geb. in 1693, ged. 30 juli te Avezaat, waarbij als meterse stond de gravin van Bont (Bort?) »by welcker uytlandigheyt de welgeb. joffrou Johanna Hadewig van Eck van Teisterbant dit kint heft ten doop gepresenteert." Was Tedingsweert een achterleen van Kermestein te Lienden, zij overleed op laatstgenoemde huizinge der van Brakell's; »den 11 jan. 1737 vrijdag avent om vijf uren is mevrou van Egtelt en Isendoorn aen het water gestorven" (actenboek van Lienden). In 1720 verscheen C. R. van Wijhe op de gewone classis van 15—16 apr., en op de antesynodale cl. van 5 aug., als ouderling der gemeente te Avezaat, waar hij woonachtig bleef tot den dood zijns vaders (in 1732). Hij overleed 18 jan. 1749, en had de navolgende tien kinderen:

1 Seina Jacoba Isabella v. W., ged. 25 juni 1719 te Avezaat, tr. 12 mt 1737 Frederik Hendrik van Wassenaer, heer van Catwijk, Rijnsaterswoude, 't Zandt en Valkenburg († 27 dec. 1771 te 's Hage, oud 70 jaar), sedert 12 oct. 1730 weduwnaar van zijne nicht Anna Sophia van Wassenaer-Duvenvoorde (mr. J. v. Doorninck, Gesl.

Arnhem, deels naar het provinciaal Archief te Utrecht. Zijn éénige zoon, het laatste mansoir van zijn adellijk geslacht, Jan Hendrik van Bassenn, overleed in 1733 te Tiel aan eene pokziekte. De oudste zijner twee dochters, Anna Elisabeth v. B. († 18 dec. 1758, begr. te Arnhem) huwde 17 jan. 1741 Frederik Jacob Derk van der Capellen, heer van Appeltern, Altforst, Boelenham, Hagen († 1 jan. 1780), en schonk het levenslicht aan den vermaarden patriot Johan Dirk van der Capellen (geb. 2 nov. 1741 te Tiel, † 6 junij 1784), wiens geschriften, benevens hetgeen over en tegen hem geschreven is, zijn opgegeven door mr. J. van Doorninck, prov. archivaris te Zwolle, in de Bijdragen tot de Gesch. v. Overijssel (Zwolle, 1875) II, 125 vvg. De *Bassumerwaard* (onder Ingen) zou naar Dirk Reinier van Bassenn kunnen benoemd zijn. Hij voerde op zilver een ruiter te paard van sabel met een degen van dezelfde kleur in de opgeheven hand.

Aantt., bl. 240), broeder en zwager van Willem van Wassenaer, die volgt. Hij wordt namens zijne vrouw in 1749 beleend met de heerlijkheid Yzendoorn, welke zij als zijne weduwe 26 nov. 1774 verkoopt aan Carel Lodewijk de Pagniet en Margaretha Henriette van Haeften tot Wadenojen, echtelieden.

2 *Johanna Wilda van Wijhe, erfvrouwe van Echteld* (beleend 26 febr. 1750), ged. 27 oct. 1720 te Kerk-Avezaat, gehuwd 11 mt 1751 te Nymegen met Willem van Wassenaer (Willemszoon ex Hermelina Petronella Schaep van den Dam), schout-bij-nacht van Holland en Westfriesland, hoogheemraad van Schieland, vervolgens luitenant-admiraal. Zij is 17 julij 1753 dood.

3 Maria v. W., ged. 21 sept. 1721 te Avezaat, huwt 1°. Willem Hendrik van Borsele, 2°. Sigismund Conrad Roeleman grave van Bylandt.

4 Otto v. W., ged. 9 nov. 1722 te Avezaat, is in 1741 nog in leven, want in de Tegenw. Staat v. Geld., in dat jaar uitgekomen, wordt hij op bl. 270 heer van Yzendoorn geheeten, ofschoon zijn vader nog leefde. Is ongehuwd gestorven vóór zijn vader.

5 Wilhelmina Frederika v. W., ged. 23 sept. 1723 te Avezaat, huwt 1°. Ludolf Hendrik Borchard Silvius van Heeckeren tot Camferbeek en Walien (ged. 17 jan. 1696 te Zutfen, weduwnaar van Susanna Johanna Everdina Valck (die hij in 1724 huwde, zie mr. J. v. Doorninck, a. w., bl. 184); 2°. Karel Otto Frederik von Quadt tot Wickradt.

6 Christina v. W., ged. 17 juni 1725 te Kapel-Avezaat, vrouwe tot de Pol, dood in 1756, tr. Nicolaas Hans Willem van Delen Johan Hendriksz. ex Maria Kerckhoff, heer van Druten, Over- en Neder-Asselt enz., lid der ridderschap van Gelderland, (sedert 1790) amptman, richter en dijkgraaf van Maas-Waal, die jan. 1757 hertrouwt met Margaretha Gijsberta van Brakell, en in 1793 kinderloos overlijdt.

7 Louise Henriette v. W., ged. 4 aug. 1726 te Avezaat, vrouwe tot Tedingsweert, tr. 25 juli 1756 Willem Quarles de Quarles, jongman o. Voorburg bij 's Gravenhage (Trouwboek v. Avezaat).

8 Seina v. W., ged. 4 aug. 1727 te Kerk-Avezaat,
9 Catharina v. W., ged. 7 nov. 1728 te Avezaat, } jong gestorven.
10 Philippina v. W., ged. 9 julij 1730 te Avezaat,

Over het wapen van van Wijhe tot Echteld, het oorspronkelijk familiewapen, zooals het in de schoorsteenluifel der kleine zaal op den huize Echteld en boven eene bank in de kerk te Yzendoorn (onder éène kroon met het wapen van van Brakell = C. R. van Wijhe × H. P. van Brakell) uit hout gesneden is: zie Nav. XXIV, 491; waarbij wij hier nog voegen, dat eene door Evert de Cock van Opijnen 3 sept. 1674 bekrachtigde, door richter en schepenen der heerlijkheden Eck en Wiel, Floris de Lile, Jerephaes van Wijck en Adam van Rhijnberck geverifieerde afbeelding den leeuw met het aangezicht (herald.) links vertoont, den uitkomenden leeuw op een aanzienden helm met zilvergouden wrong doet rusten, en niet acht, maar negen blauwe blokjes te zien geeft, geplaatst (herald.) rechts, 1, 2, 1, (herald.) links, 2, 1, 2. Die blokjes worden in een attest van Otto van Wijhe uit het jaar 1709 »turfven" genoemd.

A.

Van Wijhe van Hernen (bl. 533).

Dirk van Wijhe Hermanzoon, (nà 1420) gehuwd met Aleid van Wijhe, Johansdr ex Elisabeth van Meekeren, erfdochter van Hernen, heeft tot zoon:

Herman van Wijhe, heer tot Hernen, daarmede in 1465 en 5 oct. 1473 beleend. Als Hermannus de Wij, dominus in Hernen, behoort hij onder de edelen der landen van Gelre, die, in vereeniging met den bisschop van Munster en Catharina, dochter tot Gelre, 12 mt 1480 een verdrag aangaan met Lodewijk, koning van Frankrijk, tot onderlinge hulp tegen Oostenrijk en Cleef (Nijh., Oork., V, n°. 117); † 1492. Was gehuwd met Johanna van Zellaer, en had deze kinderen [1]:

---

[1]) Misschien had hij nog eene dochter; ten minsten, terwijl Wijhe van Hernen het achtste kwartier van moeders zijde is van Hendrik van Brienen tot den Lathmer († 20 dec. 1663, begraven te Echteld), zie Nav, XXVI, 68; zoo is eene van Wijhe van Hernen in den echt verbonden geweest met eenen van Riemsdijck bij wien eene van Riemsdijck × eenen van Rossum, bij wien Heesken van Rossum × Dirk de Wael van Moersbergen, bij wien Petronella de Wael v. M. × Hendrik

2 Margriet v. W., gehuwd met Sweer van Ysselstein, hofmeester van den graaf van Buren in 1504 (vgl. W. Gouthoeven, Holl. Chronijk, I. 215).

1 *Reinier van Wijhe, heer tot Hernen*, beleend in 1492. Hij stond van de zijde van Nymegen 28 juli 1472 over het bestand tusschen Gerard, heer van Culemborg c. s. en de drie vierendeelen van Nymegen, Zutfen en Arnhem (Nijh., Oork., IV, n°. 523, bl. 467); en was 25 nov. 1479 dedingsvrind van Catharina, dochter tot Gelre, als aan deze o. a. de stad en het ambt van Gelder levenslang werd afgestaan (ibid. V, n°. 111, bl. 119). Was hij 30 dec. 1472 gerekend onder de edelen, over wie hertog Arnold (krachtens de verklaring van hertog Karel van Bourgondie, en overeenkomstig het verdrag van 1 dec. 1471) naar goeddunken wenschte te beschikken, wijl zij »rait ind dait van sijne jemerlicken gevanckenisse" geweest waren (ibid. IV, n°. 513, bl. 456); hij werd dientengevolge, tegelijk met Willem van Oy [1]), uitgezonderd van den zoen, waarbij zich Nymegen en Grave enz. 23 mei 1481 onderwierpen aan Maximiliaan van Oostenrijk, vermits deze vorst zich met genoemde edelen nader wenschte te verstaan (vgl. ibid. V, n°. 122, bl. 135 met Gedenkw., bl. LXI, LXII). Naast Johan Boetberg, ontving hij »als sciltknape" 18 jan. 1483 met Catharina van Gelre vrijgeleide en bescherming van Maximiliaan en Filips van Oostenrijk (ibid. V, n°. 139). Hij maakte met andere edelen het doorluchtig gevolg uit van Karel van Egmond, als deze vorst in het vroege voorjaar van 1492 zijn intocht in Doesburg hield (Sligtenh. G. Gesch., bl 302*a*; Nijh, Gedenkwaard., VI, 1, bl. v). In 1478 was hij burggraaf van Nymegen (vgl. H. K. Arkstee, Nym., hoofdstad d. Batavieren, 1738, bl. 279); in 1492 als drost van Gelre 8 mei tegenwoordig bij de verleening door hertog Karel van onderscheidene voorrechten en vrijheden aan de stad Roermond (vgl.

---

van Brienen, bij wien Hendrik van Brienen († 20 dec. 1663). Eerstgenoemde van Riemsdijck zal een voorzaat in de rechte lijn zijn geweest van jhr. Casper van Riemsdick (dood in 1678), bij wien men zich te Tiel kon aanmelden, zoo men onderhandsch kooper der heerlijkheid Hernen uit handen der dochters van Adriaan Reinier van Reede wilde zijn.

[1]) Deze ridder was geen heer van Ooy; de toenmalige bezitter dezer heerlijkheid heette Reinald van Oy, zie Geld. Volksalm. 1876, bl. 147—149.

Nijh., Oork., VI, 1, n°. 11 met ibid. Gedenkw., bl. VI, noot 5); — ook als zoodanig raadsvrind van hertog Karel, toen deze aan zijne moei Catharina van Gelre 15 mei 1492 de stad en den burg Gelder in vruchtgebruik afstond (ibid. VI, 1, n°. 17). Gehuwd met Johanna van Buren, Alardsdr. ex N. N. van Zallandt. Hij † 1492, zij † 1 nov. 1500, beide begraven met tombe in de kerk te Hernen. Hadden deze twee zoons:

1 *Johan van Wijhe, heer tot Hernen* in 1493; — zie bl. 538; — † 1511 ongehuwd.

2 *Joachim van Wijhe,* »den alde", *heer tot Hernen* in 1511, in 1521 burggraaf der stad en richter des rijks van Nymegen, waarvoor hertog Karel 26 mei beval hem te erkennen. Toch werd hij eerst 22 mt. 1524 door den hertog definitief aangesteld (vgl. Nijh., Oork., VI, 2, n°. 1059 met ibid. n°. 1268), in plaats van Hendrik Vijgh tot den Blankenburg (Nicolaasz. ex Margriet van Meerwijck), die sedert 1494 burggraaf geweest was. Hij ontving in vereeniging met burgemeesters, schepenen en raden der stad Nymegen, 16 juli 1528 bevel, beslag te leggen op de in stad en ampt van Nymegen gelegene verbeurdverklaarde goederen van die van Utrecht (ibid. n°. 1496). Hertog Karel nam hem 28 oct. 1529 voor den tijd van één jaar tot drost te Hattem aan (ibid. n°. 1570). Ook verscheen hij namens den hertog 27 febr. 1532 op eene bijeenkomst te Zwolle, tot vereffening van geschillen tusschen bijzondere personen (ibid. VI, 3, n°. 1671, noot), en voerde namens denzelfde in 1533 den oorlog in Oostfriesland (ibid. n°. 1738); werd 17 juni 1537 door den hertog hersteld als burggraaf van Nymegen, van welk ambt hij ontzet was geworden (ibid. n°. 1883); doch toen men op den landdag te Nymegen 12 dec. deszelfden jaars bij den hertog op zijne verwijdering uit deze betrekking aandrong, liet hij ze 4 jan. 1538 varen (ibid. n°. 1923 vgl. met Gedenkwaard., VI, 3, bl. XXXIV, v). Hij † 1544. Was gehuwd met Rutgera Vijgh, Hendriks tot den Blankenburg dochter ex Johanna van Wees. Zij † 22 oct. 1523, beide te Hernen met tombe begraven. Hadden deze vijf kinderen:

2 Herman v. W., drost van Gelre, heer tot den Blankenburg en Doorewaard, tr. 1°. Elisabeth van Arenborch, dr van Willem v. A., »den alde", heer van Ressen en Doornik en van Salome van Lawick, 2°. Odilia van Langen. † 1568.

3 Claes v. W., † ongehuwd.

4 Johanna v. W., tr. 1°. Willem van Arenborch, Willemsz. ex Salome van Lawick [1]; 2°. Frans Holtmühle, drost van Brugge, die in 1558 landerijen in Over- en Nederbetuwe en in Maas-Waal aan zijn schoonbroeder Reinier v. W. v. H. overdroeg, en ten wiens behoeve de overdracht eener rente van 12 rijders in 1569 geboekt staat. Zij † 1560.

5 Anna v. W., materse op den Hessenberg te Nymegen.

1 *Reinier van Wijhe, heer tot Hernen*, beleend 18 sept. 1544, in 1545 burggraaf en richter van Nymegen; tr. 1°. Margriet van Egeren tot den Diesdonk, dr van Joost, (in 1531) drost van Gelre, en van Christina Vos von Schwartzborg. In 1534 was zij reeds zijne gade, want toen geschiedde een transport aan haar als zoodanig van 3 brabantsche guldens, gaande uit den Breiheuvel (o. Batenburg). Zij † 2 jan. 1563, en hij hertrouwt [2]) met Anna Pieck, wed. Vijgh. Hij † 1 febr. 1571, begraven te Hernen. Had uit zijn eerste huwelijk deze vier kinderen:

2 Christina v. W., tr. 17 apr. 1575 te Gennep Otto van Wijhe, heer tot Echteld, Jasperszoon ex Walburg van Haeften. Hij † 1616; zij † 1623.

3 Catharina v. W., tr. 17 apr. 1575 te Gennep Hendrik van Maschereel, heer van Balgooi en Opijnen.

4 Petronella v. W., † 1560 ongehuwd.

1 *Joachim van Wijhe, heer tot Hernen*, beleend 28 mt. 1572, (vvlg. huwlijksvoorwaarden) in 1581 gehuwd met Josina van den Bongart. Hij † 1591, begraven te Hernen onder de tombe van blauwen arduinsteen met deze kwartieren:

Wijhe van Hernen	Buren	Egeren	Pinsen van der Ley
Vijgh	Wees	Vos von Schwartsburg	Asperslach.

[1]) De andere kinderen dezer echtelieden waren Albert en Otto van Arenborch, alsmede eene dochter, met van Meerwijck gehuwd. Zou Elisabeth v. A. toen weduwe van Wolter van Baek geweest zijn? Vgl. Nijh., Oork., VI, 2, n°. 1263.

[2]) De familiepapieren, die 1563 opgeven als het sterfjaar zijner eerste vrouw, noemen 1560 als het jaar, waarin de voorwaarden van zijn tweede huwelijk gemaakt werden. Hier stuiten wij dus òf op eene fout òf op een punt, dat nadere opheldering vereischt.

Hij was het laatste mansoir van dezen tak van Wijhe, vermits hij niet anders naliet dan deze twee dochters:

1 *Maria van Wijhe, erfdochter van Hernen,* beleend 26 juli 1591 door haren oom Otto van Wijhe tot Echteld als hulder (G. Lrg.); huwt in 1609 Gerhard van Reede tot Saesfelt, Adriaanszoon ex Anna van Duras, wed. Enatten (vgl. mr. J. v. Doorninck, a. w., bl. 66), dien zij in 1613 aan Hernen tocht (G. Lrg.). Hij gaat op Hernen wonen, en verkrijgt 1 sept. 1643 octrooi van de prov. Gelderland om over zijne leengoederen tusschen zijne kinderen te mogen beschikken, in al welke goederen hij zijne vrouw tuchtigt, die 14 jan. 1658 nog in leven is. Hij was dood 2 oct. 1657, want op dezen datum was zijne vrouw reeds »douairière van Hernen" (zie Registers op 't Archief v. 't voorm. Hof v. Gelre, door P. Nijhoff, bl. 180).

2 Joachima v. W., tr., blijkens huwlijksvoorwaarden van 1616, Johan van Rechteren tot Rechteren en Bredenhorst, heer van Almelo (als zoodanig voorkomende 29 april 1618) en Vriesenveen, † 1 jan. 1641. Zij † 13 febr. 1636.

Het wapen van »van Wijhe van Hernen" was op zilver een halve roode leeuw, getongd van blauw, gekleurd en gekroond van goud, met den uitkomenden leeuw als helmteeken.

B.

Afstammelingen van Willem van Wijhe Hermanszoon (bl. 533).

2 Godefridus v. W. [1]), deken van St. Marien te Utrecht in 1451, vermeld in de Ned. Batavia sacra, I, 222.

? Catharina v. W., tr. omstr. 1440 (?) Florens Pynssen van der Aa, ridder, heer van Grande, Jacobszoon ex Amelberg van Pallaes.

1 Herman v. W., »die alde", in 1459 schepen van Arnhem,

---

[1]) Als „Godefridus van Waye" vermeld in den Catalogus Historico-Chronologicus Praepositorum et Decanorum quinque ecclesiarum Ultrajectensium a sec. VIII u. a. finem seculi XVI. geboekt in de Analecta Belgica van Hoynek van Papendrecht, t. III, pars 1, 121 sqq.; doch men leest daar ook: „Heussenius eum appellat Godefridum de Wije".

belooft met zes andere ridders [1]) jan. 1469 de stad Arnhem voor hertog Adolf te zullen bewaren (Nijh., Oork. IV, n°. 473); — behoort als »Herman van Wije van Arnhem" 30 dec. 1472 tot de edelen, over wie hertog Arnold, volgens verklaring van hertog Karel van Bourgondie en overeenkomstig het verdrag van 1 dec. 1471, naar goeddunken wenscht te beschikken, wijl zij »rait ind dait van Arnold's jemerlicken gevanckenisse" geweest waren (Sligtenh., IX, 267; Nijh., ibid. n°. 540); — blijft 31 jan. 1490 mede borg voor zijn zoon en twee andere ridders bij Floris van Ysselstein. Was gehuwd met N. N. van Heerdt (d'Ablaing, a. w. bl. 69), en had:

? Elisabeth v. W. die echter door anderen van Wisch genoemd wordt, en huwde Otto van den Stade genmd Horst tot Velp, Evertszoon ex Johanna van Wijhe (zie boven, bl. 529).

Herman v. W., »die jonghe", in 1477 burgemeester van Arnhem (vgl. Chronijk van Arnhem, bl. 36 en 53); — behoort als »Harman van Wye Harmanssoin die jonghe" onder de leden der ridderschap van de graafschap Zutfen, die zich juli 1481 aan den aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk onderwerpen, terwijl zijn geschil met Willem Dobbelsteen, ridder, over het gebruik van een tiend, van dezen laatste verkregen, aan de beslissing des aartshertogs aanbevolen wordt (Nijh., Oork. V, n°. 123, bl. 141, 142); — wordt dec. 1489 met twee andere ridders [2]) van wege de stad Arnhem, op verzoek der ingezetenen van Wageningen, naar laatstgenoemde stad gezonden, ten einde met gewapende burgers uit Arnhem de ongeregeldheden te helpen keeren, door de strooptochten der Hoekschen uit Holland daar verwekt. Hij wordt er met de twee andere ridders door Floris van Ysselstein gevangengenomen, en zij moeten gesamentlijk aan dezen, volgens uitspraak van Adolf grave van Nassau en Jan grave van Egmond van 31 jan. 1490, tot losprijs 4000 rijnsche goudguldens betalen, waarvoor Herman van Wijhe, de oude, mede borg blijven moet (ibid. n°. 175); — staat 8 junij 1500 vermeld als aan wien hertog

[1]) Deze ridders waren Wijnand van Arnhem, Sweder van Angeren, Johan en Gerrit van Meekeren, Johan Mijnschart en Jacob Ridder.

[2]) Jacob Ridder, burgemeester van Arnhem, en Hendrik Waetzeler, gildemeester,

Karel anderhalfhondert goudgl. schuldig is (VI, 1, n°. 274); — is raadsvrind der stad Arnhem, als deze 29 nov. 1506 den eed van hulde en trouw aan den aartshertog van Oostenrijk doet (ibid. n°. 586). In 1485 was hij door den hertog van Cleef met Ressenerbroek beleend (zie Fahne, Gesch. d. Cöln. etc. Geschlechter, II, 201); † 1531. Was gehuwd met Aleid van Bemmel, Gerritsdochter (d'Ablaing, bl. 69), en had tot zoon:

Gijsbert v. W. tot Ressenerbroek, in 1533 en 35 richter van Arnhem, op de eerste riddercedul van Overbetuwe (wegens Ressenerbroek), maar niet verschreven, wijl hij te Arnhem woonde, † 1548. Zoon:

Cornelis v. W. tot Ressenerbroek in 1550; in de ridderschap van Veluwe in 1555; richter van Wageningen, in 1563 door de pandhouders voorgesteld; in 1565, 70 en 77 op de riddercedul van Nymegen. Gehuwd met Wilhelmina van Haeften tot Putten, Otto'sdr ex Margaretha de Vos van Steenwijk. Zoon:

Roelof v. W., kapitein; niet aangenomen in 1611 bij de ridderschap van Veluwe, wijl hij noch havezathe noch domicilie had. Gehuwd met Johanna Splijthoff, Joachimsdr ex Gerberich Bouden.

C.

Duitsche tak van Wijhe.

Afstammelingen van Willem van Wijhe, kanunnik te Xanten (dood 22 nov. 1590), sedert 15 jan. 1577 (volgens maagscheid) heer tot den Hoofakker (o. Echteld), en van Ermgard von Dhun zu Oberstein (zie bl. 542):

2. Ermgard v. W., † ongehuwd.

3. Walburg v. W., op wie in 1612 door hare nicht Walburg van Wijhe, Steesdr ex Judith van Averenck, eene obligatie wordt getransporteerd (zie bl. 542); tr. omstr. 1627 Constantinus von der Judden, heer tot Brakelen en Vrussem [1].

[1] Als hunne kinderen zagen wij vermeld:

1. Caspar v. W., heer van Meerbach en den Hoofakker, tr. Agatha von Lovenich zu Jüngersdorff, Adamsdr ex Catharina von Schilling von Güstorff (Gerhardsdr ex Anna von Schidderich zu Stammel), kleindochter van Adam von Lövenich ex Catharina von der Judden zu Rheinsdorff. Zij † 1643. Hij vestigt 1 dec. 1652 eene obligatie van 400 gl. te zijnen laste in de Meulenkamp, behoorende bij de Hoofakker. Heeft deze twee zoons:

b. Johan Lodewijk v. W. zu Meerbach, tr. Eleonora (Anna Clara) von Relthausen zu Thornich, die in 1677 aan de familie zijn overlijden bericht, waarbij:

Willem Marten v. W., tr. Helena von Diepenthal.

Catharina v. W., tr. Christian von Woestenach (uit het Limburgsche).

a. Constantinus v. W. tot den Hoofakker, in 1656 gemachtigde zijns vaders te Echteld, tr. Geertruid von Catterbach, waarbij:

Johan Caspar v. W. tot den Hoofakker, tr. Anna Catharina von Diepenthal, waarbij:

Johan Frans Caspar v. W. von Reuschenberg, Rhijndorff, Aldenhoff en Jüngersdorff (in Gulik en Cleef), geheimraad van den keurvorst van de Palz. Deze vrijheer van Wijhe, die den Hoofakker verkocht aan Christiaan Reinoud van Wijhe, betwistte na den dood van dezen laatsten heer tot Echteld (1749), aan diens erfgenamen het leengoed te Echteld, waarmede intusschen Johanna Wilda v. W. 26 febr. 1750 beleend was. Van hier, dat hij in het Geldersch Leenregister fol. 184, op 17 julij 1753 voorkomt als »beleent met dit lheen, gelijk hetselve hem door dode van Christiaen Reynoud van Wijhe is aengekomen". Zijne beweering, dat hij in een zesden afdalenden graad van Otto v. W. × Christina v. W. v. Hernen, de constituenten van het stam- en erfleen, zou afstammen, bleek echter ongegrond te wezen. Voornamentlijk op grond zijner afstamming in

1. Constantinus von der Judden, burgemeester van Keulen, † kinderloos.

2. Maria Walburg Antonetta von der Judden, tr. N. graaf van Lodron, waarvan afstammelingen, o. a. de gravin van 's Heerenberg in 1738.

den vierden graad uit Willem v. W. [1]), den *broeder* des leeninstellers, werd hem 2 aug. 1759 door het Hof van Gelderland zijn eisch ontzegd. Hij huwde 1°. Sophia Cron, 2°. Henriette von Reisig, en had de navolgende veertien kinderen:

Uit zijn eerste huwelijk,

Willem v. W.
Wolfgang v. W.
Constantia v. W.
Carel v. W.
Philippina v. W.
Frederik v. W.
Franciscus Josephus v. W.
Henriette v. W.
Frederik v. W. (na doode zijns gelijknamigen broeders).

Uit zijn tweede huwelijk:

Theresia v. W.
Josepha v. W.
Carel v. W. (na doode zijns gelijknamigen broeders).
Antonetta v. W.
Elisabeth Cajetana v. W.

Deze tak voerde den rooden klimmenden leeuw driemaal gefaasd van lazuur (?), met een pauwenveer op een gouden steel als helmteeken.

De geslachtsnaam van Wijhe leeft in de Nederbetuwe nog voort in de benaming van uiterwaarden in den Willemspolder te Echteld, »Wijhewaarden" of »Wijerwaarden" geheeten, welke vermoedelijk dezen naam droegen reeds lang vóór 1644, toen de heer [2]) en de buurmeesters van Yzendoorn er aarde lieten afgraven tot herstel van den waarddijk. Zulks werd hun echter door Eustatius Puchler, kolonel en gouverneur op het fort 's Gravenweerd 8 mei 1644 voor het Hof van Gelderland betwist, met vordering van schadevergoe-

---

[1]) Voor die afstamming pleitte ook zijn bezit van den Hoofakker te Echteld, welke 15 jan. 1577 aan Willem v. W. was toegewezen (zie boven, bl. 543).

[2]) Hetzij Gerhard van de Poll, namens zijne echtgenoot Barbara Pieck († 19 nov. 1651), hetzij, wat meer waarschijnlijk is, Joost Vijgh tot Yzendoorn, raad, later president van 't Hof van Gelderland († 3 jan. 1666).

ding [1]). Ook herinneren de bovenvermelde wapens, in het kasteel te Echteld en in de kerk te Yzendoorn, nog steeds aan het, wat

---

[1]) Vgl. Registers op 't Archief van 't voorm. Hof van Gelre door P. Nijhoff (1856), bl. 110.

In de „Lijste van alle sodane lenen, releverende van de leenkaemer van 't furstendom Gelre en graefschap Zutphen, als sich onverheft bevinden, en nochtans praesumptive verheft, of anders daeromtrent, 't sij van hulde, vernieuwinge van belofte van trouw, van wegens meerderjarigheid of dergelijcks, door de vasallen hadde behoren gedaen te worden", 28 april 1740 op last der Staten van Gelre opgemaakt door den leengriffier W. J. Tulleken, en medegedeeld in Gr. Geld. Plakaatboek, III, kol. 672—687, staat onder de Echteldsche leengoederen vermeld: „de hofstad te Wije, met achtien morgen, benevens seven morgen op de Hulle, tusschen Arend van Sandtwijck en Jan van Wije Henriksz." (zie kol. 676). Met dezen Jan van Wije Henriksz. wordt bedoeld de derde heer tot Echteld († 1371); de hofstad of het huys te Wije, in 1604 reeds als eene „olde ridder hofstede" gekenmerkt, is de, boven, bl. 533 vermelde Wijhe's kamer, waaraan het perceel op den Heel leenroerig was.

Wat het onder Bergharen („den Haarense berg", in Maas-Waal) gelegen, bl. 546 vermelde leengoed Hemert Elsholt aanbelangt, Herman v. W. ontving het als erfgenaam zijner moeder, Christina v. W. v. H. Bij resignatie van jhr. Dirk van Rhemen, kocht 30 jan. 1632 Otto Janssen Holtappel dit leen, waarmede, bij afstand van dezen, 18 apr. 1642 Karel van Steelandt beleend werd. Deze vernieuwde 5 febr. 1643 den leeneed aan Reinier (Reinold) v. W., als leenvolger van zijn broeder Herman. De heeren van Wijhe van Echteld waren, in hunne hoedanigheid als bezitters van den Blankenburg, leenheeren van dit pand, „met een pont goet gelts soo duck dat ledigh wort, te verheffen en te verheergewaden". Zij ontvingen huld en manschap van hunne vasallen. Den 8 mt 1656 verzocht Karel van Steelandt aan zijn leenheer Reinier v. W. om approbatie „over soodane verbant" als hij en zijne huisvrouw 11 nov. 1655 ten behoeve van Maria van Ittersum „op hetselve leengoed gedaan hadden ter somme van 850 gulden". Dit verzoek werd toegestaan. Den 20 mei 1661 vorderde Sweder van den Boetselaer tot Leeuwen heer Otto van Wijhe op, om zijn recht als leenheer te bewijzen, wat dezen niet moeilijk viel. Den 8 juli 1663 is Dirk van Altena beleend als gevolmachtigde van Sweder van den Boetselaer, vader en momber van zijn onmondigen zoon Adriaan Gijsbert van den Boetselaer. In 1704 komt als beleend voor Frederik Karel van Wijlick van den Boetselaer, en 10 mei 1740 Karel Philips graaf van Flodorf Wartensleben, heer van Borculo, Loenth, Stavenisse en Dorth. Deze laatste beleening geschiedde ten behoeve der erfgenamen van wijlen Leopold grave van Limburg Styrum, met de ledige hand, zoo dat Christiaan Reinoud van Wijhe als leenheer het goed overdroeg op Georg des heil. Roomschen rijksgrave von Flemming, generaal en grootmeester der artillerie van Polen. Toen moest Hemerts Elsholt verheven en verheergewaad worden met vijftien goudguldens.

de Geldersche liniën betreft gewis uitgestorven geslacht, dat het lot van zoovele familiën uit den voormaligen ridderstand deelde.

J. ANSPACH.

Geslacht Reewijk (XVII, bl. 63 en XXVI, bl. 304). De predikant Isaäc van Rheewijk werd als prop. ber. te Lienden 1624, en vertrok 1639 naar de schans Nassau op de Voorn. (Zie: de Jongh, Naaml. der Pred. van 't Geld. Synode, bl. 398—399).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

VRAGEN.

Geslacht Nunnickhaffen. Wie heeft de goedheid genealogische bescheiden betreffende dit kleefsche en rijn-pruisische geslacht mede te deelen? Welk wapen voerde dit geslacht?

ANDANTE.

Geslacht de Pagniet. Pierre de Pagniet (dood in 1629), ritmeester der garde de corps vän prins Maurits van Oranje, is de eerste man van Antonetta van Brakell († 1642), dochter van Dirk, drost ter Lede (dood in 1593). Hun zoon

Lodewijk de Pagniet († 1643), erft in 1642 van zijne moeder één derde deel van 't Meerenriet te Maurik. Hij laat dit perceel in 1643 erven door zijne halve zuster Theodora (Dorothea) de Baers (dochter van Leonard, kapitein, tweeden man zijner moeder Ant. v. Br.), die daaraan haren man, Johan van Brakell (zie Nav. XXVI, bl. 367), tocht.

Abraham de Pagniet, kapitein eener compagnie te voet, luitenant kolonel, geb. in 1661, tr. Dorothea Henriëtte van Brakell, dr van Lodewijk (dood in 1681) en van Maria van Lier, Frederiksdr; wordt, door den dood zijns behuwdbroeders Johan Frederik van Br. († 18 maart 1714), heer der huizinge Kermestein te Lienden (zie Nav. ibid., bl. 368.) Hij was ook heer van den Flierenberg, stond met zijne vrouw in 1717 te Lienden ingeschreven als lidmaten, overleed 16 sept (zaterdagavond) 1724 te Lienden, werd

23 sept. (zaterdagavond) in den grafkelder der van Brakells in de kerk aldaar met 16 flambouwen en 40 rouwmantels begraven, en zondagmorgen 24 sept. in den openbaren eeredienst herdacht met eene lijkreden over 1 Kon. 2: 10. Had deze twee kinderen:

1. Maria Louise de Pagniet, gedoopt 2 juni 1720 te Lienden, geheven door Lucia Charlotte van Bloemendael [1]) jonge juffer (doopb. v. L.), 13 dec. 1736 als lidmaat aangenomen (lidmatenb. van L.) Bij haren doop stond ook reeds als getuige haar broeder

2. Karel Lodewijk de Pagniet, die dec. 1735 belijdenis deed te Lienden, vanwaar hij 19 aug. 1749 met attestatie vertrok naar Tiel, als schepen en raad dier stad (vgl. mr. E. D. Rink, Beschrijving v. T., bl. 316.) Later was hij bewindhebber der Westindische Compagnie en ordinaris gedeputeerde ter vergadering van H. Hoogmog., heer van Kermestein als erfgenaam zijns vaders, sedert 26 nov. 1774 door koop (uit handen van Jacoba Isabella Seina van Wijhe, douair. Frederik Hendrik van Wassenaer) vrijheer van IJzendoorn, in 1763, '71, '74 ouderling te Lienden, † 1789. Ondertrouwd (ingevolge attestatie van W. Klad, pred. te Wadenojen) 25 aug. 1750 met Henriëtte Margaretha van Haeften, dr. tot Wadenojen, Bartholdsdr bij Margaretha van Lijnden van Blitterswijk, bij wie eene dochter:

Wilhelmina Anna Cornelia de Pagniet, geb. te Tiel, geh. te Lienden, m. Alexander Diderik van Omphall (geb. te Doornik, † omstr. 1814), weduwnaar van Wilhelmina Andriesia Antonia van IJsseldijk, heer van IJzendoorn en Kermestein, welke echtelieden 21 aug. 1791 eene dochter, Caroline Louise Marie v. O. (geb. 14 aug.), te Lienden ten doop aanboden. A. D. van Omphal staat bij mr. E. D. Rink, Beschr., bl, 318, van 1783 tot 1788 als secretaris van Tiel vermeld. Tijdens den doop van gezegde dochter in 1791 wordt hij in het doopboek van L. nog als zoodanig betiteld; dit mag echter wel z. v. a. »oud-secretaris" zijn. Hij wordt aldaar in genoemd jaar ook »ontvanger van het ambt Nederbetuwe" genoemd.

Het wapen van het adellijk geslacht de Pagniet was: op rood een witte keper, beladen met drie opwaarts geheven handen in goud, geplaatst 2 (aan weerszijden der keperpunt) en 1 (binnen de zijden der keper.)

[1]) Die oct. 1718 te Lienden belijdenis deed.

Wie kan het bovenstaande, geput uit ettelijke nederbetuwsche bescheiden, aanvullen, en meer bijzonderheden opgeven betreffende dit geslacht? Heette het voorheen »Paigniet"? Want in een extract van het Geld. Leenregister wordt de zoon van Antonetta v. Br. (geh. m. P. de Pagniet) als »Lodewijk Paigniet" aangeduid.

J. ANSPACH.

Joan van Oldenbarneveld voerde hetzelfde wapen als het geslacht van Renselaar, dat te Barneveld gegoed was. Behoorde Oldenbarneveld misschien tot dat geslacht?

A. J. C. KREMER.

Johan Albertus van Goor. Wie kent het wapen alsmede de afkomst van dezen predikant, die in 1633 te Bloemendaal of Albertsberg beroepen werd? Heeft hij afstammelingen nagelaten? (Zie Brouerius van Nideck, Het zegenpralend Kennemerland, bl. 10.)

ANDANTE.

Rudolph August von Neindorff. In 1730 was R. A. von Neindorff gouverneur van Ceylon. Wanneer stierf hij, was hij gehuwd en met wie? Heeft hij ook kinderen nagelaten en bestaat dit geslacht nog in ons land? Bovengenoemde gouverneur was afkomstig uit Brunswijk.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Genealogische bescheiden gevraagd. Wie heeft de goedheid genealogische bescheiden omtrent de navolgende geslachten meê te deelen? Elke aanteekening, hoe gering ook, zal hoogst welkom zijn, en tot wederdienst is de ondergeteekende bereid.

Van Casteel; ten Cate of ten Kate; Diemer of Dimmer; von Hammerstein (hannoversch geslacht); Hoffmann; de Graaf van Polsbroeck ('t huis Ilpendam en Nav. A. R. bekend), delfsche tak; de Guasco (italiaansch geslacht); van der Meer, (met de drie groene pompebladeren); Röell; Scheidt of Scheidius; en Schuurbeque Boeije.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht de Brusselle. N. de Brusselle was in 't begin der vorige eeuw generaal in staten dienst. Zijne eenige dochter huwde met Jean Baptist Berthout, zoon van Joachim, sterft 1696.

Hoe waren zijne voornamen, wie zijne ouders en welk wapen werd door hem gevoerd? Ook meer inlichtingen omtrent dit geslacht zullen welkom zijn.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

MENGELINGEN.

Oud-hollandsche toasten. Hoe tegenwoordig de lui met het glas in der hand redeneeren, weet ieder, en kan men zelfs bij merkwaardige gelegenheden in de krant lezen. Hoe zij 't vroeger deden blijkt uit het volgende gesprek, dat ik vond in een pamflet van 1650, getiteld: Het Rechte Tweede deel van 't Hollands praatje, bl. 3.

Een Brabander, een Geldersman en een Fries komen na beurstijd een Amsterdammer bezoeken.

»*Amst.* Ick bid, komt doch binnen. De vrienden gelieven wat neder te sitten. Ick sal ons een glas wijn laten brengen, om ons wat te ververschen, en oock, om *de gesontheyt* der treffelijcke Magistraet en borgeren van Amsterdam, volgens onse beloften, eens *te laten omgaan.*"

»*Brab.* Mijn Heer, daer hebben wij niet veel tegen. Ick sal 't met soo goeder herte *verwachten en voortbrengen,* als 't mij *toegebracht wort.*"

»*Amst.* Siedaer, mijn Heeren: Op 't welvaeren van de E. Achtbare Heeren Borgermeesteren en Regeerders, neffens de loffelijcke Borgerije der stadt Amsterdam. Aan U, mijn Heer den Brabander! *Schoontjes uyt!*"

»*Brab.* Ick bedancke u, mijn Heer! ende bidde Godt, dat Hij de Heeren Magistraten en Borgerije wil houden in vaste eendracht en liefde, opdat sij mogen bewaren haer vrijheit en wettige Privilegiën! Mijn Heer de Geldersman *sal 't gelieven te wachten.*"

»*Geld.* Ja, mijn Heer! van gantscher herte, en hope, dat Godt haer E. Achtbaerheden ende alle andere Magistraten en borgers sal versien met behoorlijcke wijsheit en coragie, om haer Vrijheidt te beschermen en te verdedigen! Nu, mijn heer de Vries, gij zijt den lesten, *dit geldt u.*"

»*Vries.* Mijn Heer, ick sal in geen gebreke blijven, en wensche, gelijck u.l. al te samen wenscht de Vrijheydt en vrede te behouden, maar liever 't leven als de Vrijheydt te verliesen, en wensche, boven dit, houte neusen allen falivouwers en quaetwillige benijders van onse gulde en dier-gekochte Vrijheydt!"

't Woord »falivouwers" komt in de pamfletten van dien tijd dikwijls voor, en wel om lieden aan te duiden, die niet te vertrouwen waren, b.v. »falivouwers en huichelaars"; elders: »falivouwers en staat- en baatzuchtige menschen."

J. TER GOUW.

GESCHIEDENIS.

Hoe te Amsterdam een Jood als chirurgijn werd toegelaten. In het Chirurgijns-gildeboek (n°. 35 f°. 68 en 69) vindt men het volgende:

Wij ondergeschr. overluyden van t chirurgynsgilde door ordre van de WelEE. Groot Achtb. Heeren Burgermeesteren de persoon van Isaacq St. Cruys over het stuck van de Heelkonst geëxamineert hebbende, permitteeren (onder correctie van Haar WelEE. Groot Achtb.) dat de gemelde St. Cruys vrij en onverhindert de chirurgie sal mogen oeffenen even en op sodanig een voet en vrijheyd als de jode Samuel de Lion Benevento is exerceerende, sonder te mogen scheeren of een scheerwinckel te mogen houden.

Amsterdam ter gildecamer
dd. 30 Augustus 1712

Behalve de handteekeningen der overlieden, vindt men onder deze verklaring ook de approbatie van burgemeesteren, en onderaan staat het volgende:

Voor de bovenstaande vrijheid belooft Isaac St. Cruys yder jaar te betaalen twintig guldens, ingaande p° September 1712.

Isak Santekrus.

Die twintig gulden heeft hij steeds voldaan. Den 9en april 1714 betaalde hij een jaar contributie, »dat verschenen waer 1713, 1° September, de somma van twintig gulden."

Den 30en october 1715 betaalde hij voor twee jaren *f* 40, en den 14en november 1717 weêr zoo veel; maar den 19en junij 1722 betaalde hij voor vier jaren *f* 80, en den 31en mei 1725 voor drie jaren *f* 60; waaruit blijkt: of dat de penningmeester van 't gild niet zeer geregeld te werk ging met het invorderen, of dat Isaac niet zeer willig was in 't betalen der contributie. Onder deze aanteekeningen staat:

getransporteert in 't Joode- en Quaksalversboekie van 't jaer 1729 f° 1.

En daaronder weêr:

Dit Jode- en Quaksalversboekje is uit gebruik geraakt door de loffelijke willekeur, door Mijne Heeren van den Geregte gearresteert en gepubliceert 30 jan. 1733, opdat niet dit gild verzinken zoude, mitsgaders de ingezetenen, door 't overwigt van (onbeproefde) kwakzalvers, zodat men zal Sainte Croix voortaan wederom hier moeten vinden en kwiteren. Titsingh

pro temp. decanus.

Bij deze willekeur, natuurlijk op 't voorstel van de gildemeesters gemaakt, werd »voorzien in de quade directie sedert eenigen tijt herwaerts ingeslopen in het Chirurgijnsgild." Daartoe werden een aantal vroegere keuren gerenoveerd en geampliëerd, en bovendien werd »de proef verhoogt", dat wil zeggen: 't geen er voor betaald moest worden; wat men als 't beste middel beschouwde om alleen knappe lui in 't gild te krijgen. 't Begrip dat de bekwaamheid rijst in dezelfde verhouding als 't getal der guldens, die betaald worden, is niet nieuw. De barbiers, die contrarie de keur in 't gild waren toegelaten, werden er weêr uitgezet, en 't geld, dat ze betaald hadden, werd hun teruggegeven, onder korting nogtans van vier gulden voor ieder jaar, dat zij tegen de uitgedrukte wet waren geadmitteerd. En wat de Joden betrof — geen hunner zou in 't gild worden geadmitteerd, dan alleen zij, die om redenen door mijne Heeren van den Geregte waren toegelaten; allen anderen, die in 't gild waren »ingeslopen", werd gelast, geen functie van chirurgie, haarsnijden of baardscheren meer te doen en hunne winkels te sluiten. Ook hun werd het geld, dat ze vroeger betaald hadden, teruggegeven.

't Ging echter met deze »loffelijke willekeur" als gewoonlijk met de gildekeuren. Drie jaren later bleek, dat evenwel »verscheyde personen" niet nagelaten hadden »chirurgijnswinkel op te zetten en de konst te exerceeren, zonder daertoe de vereyste bequaemheden te hebben." J. TER GOUW.

Onpartijdigheid in het afnemen van kerkelijke examina in de classis Tiel in de 18e eeuw. (Vgl. XXVI, bl. 548). Op de rekkelijkheid der professoren in het uitreiken van testimonia wordt ook nog later gezinspeeld, als men in art. 14 der acten van de tielsche classis antesynodalis van 7 aug. 1713 leest: »ingevolge de synodale

ordres geschieden onder ons stricta examina. En tot meerder gemackelijke, secure en nuttige betragting van deselve, laet de ew. classis haer wonderwel bevallen de heylsame voorslagh van de ew. classis van Amsterdam, sijnde in substantie, dat degene, die tot 't examen sal mogen worden toegelaten, vooraf hebbe te ertonen een testimonium van den professor theologiae, dat hij enigen tijd in een collegium theologicum mede geantwoord heeft. Als dit geschied, oordeeld de ew. classis, dat *de getuigenissen der hh. professoren somtijdz wat vaster grond sullen hebben*, en dat de studenten geoefender, veirdiger, vrijmoediger, ja ook wel sommige neirstiger sullen gemaekt worden." De classis van Tiel betuigde op hare antesynodale vergadering van 5 aug. 1715, zich te houden aan hare oude gewoonte en strikte wijs van examineeren, vermits ze, al waren de getuigschriften nog zoo loffelijk, ook zelve wenschte te zien en te hooren »wat in die borsten is." Want ze wilde »die borsten, die staen geëxamineerd te worden, wel met testimonia academica gemunieerd hebben, maer egter door eyghen oghen sien, wat in deselve voor bequaemheyt, of niet, gevonden" werd (cl. antesynod. 7 aug. 1719, art. 17; item 7 aug. 1724, art. 16). Ze zocht derhalve zonder eenige de minste conniventie te werk te gaan. Een sterk voorbeeld daarvan troffen wij aan in het praeparatoir examen van den student Paulus Antonius Laats in de extraord. classisverg. van 5 maart 1726, toen te gelijker tijd drie andere studenten, met name Petrus Rosier (uit Leiden), en de gebroeders Willem en Johannes Schonk (uit Nijmegen) geëxamineerd werden. Terwijl dit drietal op eervolle wijs gedimitteerd werd, betuigde de vergadering, wier examinator Johannes Wilhelmus Goldbach, pred. te Tiel, was geweest, »geen ruymte genoeg nogte vrijmoedigheit te hebben, van sijnE. (P. A. Laats) tot den openbaren predikdienst in totum toe te laten, vermits in veelen al vrij wat gebrekkig bevonden is geworden; edog de gantse vergaderinge met sijnE. begangen sijnde, en haar klaarlijk blijkende de overgroote alteratie van den jongen borst, en daaruit sijne deurgaans confusie, en van nabij als een filius classis, kennende desselfs neerstigheit, nedrigheit en zedigheit, heeft, hoewel beswaerlijk, nogtans sijnE. tot den publieken predikdienst, onder deese voorwaarde toegelaten: 1° dat hij van nu af aan ten minsten

een half jaar lang sig sal hebben op te houden by een welbequaem predikant, om sig daaglijks nader te laten bequaem maken in de h. godtgeleertheit en h. oorspronkelijke talen; 2° dat sig onderwerpen sal, omme ten allen tijden, wanneer het den eerw. classis goet mogte vinden, proeven te geven van desselfs vorderingen; 3° dat de scriba hem sal verlenen een testimonium, enigermate gerigt na geschapentheit deser sake. En heeft sijnE. onder alle ernstige vermaninge sig het bovenstaande met mond en hand gesubmitteert." Men handelde dus wel onpartijdig, vermits het hier den zoon gold van een classisbroeder, die daarenboven op sterven lag; want zijn vader, Martinus Laats, tijdens dit examen nog in leven schoon reeds april 1725 buiten staat om zijn dienst te verrichten, was 6 mei 1726 dood, en Ochten vacant. Den 13en april 1728 onderwierp hij zich wederom te Tiel aan het examen, en gaf daarin zóóveel genoegen, dat hij een loffelijk testimonium ontving en de classis in zijne toelating tot den predikdienst volkomen berustte. Een broeder van dezen, Johan Martinus Laats, 12 sept. 1713 te Tiel praeparatoir geëxamineerd, was in 1729 predikant te Asperen.

J. ANSPACH.

Roomsche en protestantsche godsdienstoefening te gelijker tijd in de zelfde kerk. Dat 'n roomsche en 'n protestantsche kerkgemeente gezamenlijk een en 't zelfde kerkgebou in eigendom bezitten, en dat beide daarvan gebruik maken tot 't houden hunner godsdienstoefeningen, is zulk 'n vreemde zaak niet. In Duitschland vooral komt dit niet zelden voor, en dat niet uitsluitend op dorpen, waar soms maar één kerkgebou bestaat, maar zelfs in steden, waar overigens genoeg kerkgebouen zijn, en zulk gemeenschappelik bezit niet uit nood ontstaan is. Onder anderen is dit te Heidelberg 't geval, waar 't schip der hoofdkerk aan de protestanten, en 't koor aan de roomschen behoort. Ook in Nederland komt zulk gemeenschappelik bezit en gebruik voor, namelik in 't stadje Hulst, waar de kruispanden en 't koor der groote kerk den roomschen tot godsdienstige vergaderplaats dienen, terwijl in 't schip de protestanten ter godsdienstoefening bijeen komen. — Waar in Nederland is dit eveneens 't geval?

Overal echter waar zulk gemeenschappelik bezit voorkomt, zijn de beide deelen van 't kerkgebou door 'n muur of schutting van elkander gescheiden, en hebben beide partijen ieder hun afzonderlik deel uitsluitend voor zich zelven in gebruik. Bovendien houdt men de godsdienstoefeningen zoo veel mogelik op uiteenloopende uren, om elkander zoo min mogelik te hinderen. Zoo is 't ook recht en billik! Ja, maar in 'n paar plaatsen van 't groothertogdom Oldenburg wijkt of week men nog tot voor eenige jaren, van dien goeden en natuurliken regel af.

Zoo in 't oldenburgsche dorp Neuenkirchen, nabij 't stadje Damme in 't zoogenoemde oldenburgsche Münsterland (oudtijds 'n deel van Westfalen, 't nederstift van Münster mede uitmakende), in 'n overigens streng en zuiver roomsche landstreek, ongeveer vijftien uren van de nederlandsche grenzen bij Koevorden, gelegen. Daar hebben roomschen en lutherschen (de eersten, in 1861, 1377, de laatsten 493 personen in getal) niet slechts een en 't zelfde kerkgebou in bezit en in gebruik, maar ze bezigen ook gemeenschappelik de zelfde ruimte van 't gebou en de zelfde kerkmeubelen. De verhouding van roomschen en lutherschen tot elkander te Neuenkirchen (Nienkarken noemen de inwoners hun dorp), werd, ten gevolge van 't sluiten van den vrede te Münster (1648), door de *capitulatio perpetua* van 1651 geregeld. Volgens de vredesvoorwaarden, werd de confessioneele toestand van Neuenkirchen, zoo als die den 1 Januarij 1624 bestaan had, op nieu erkend, en moest, voor zoo verre die door den loop van den oorlog veranderingen ondergaan had, weder op den zelfden voet worden teruggebracht. Dien ten gevolge had, volgens recht, Neuenkirchen geheel protestantsch moeten worden, of liever, moeten blijven; want, ofschoon er sedert geen 1628, toen de laatste protestantsche predikant er door den roomschen vijand verdreven werd, geen protestantsche predikant geweest was, zoo was toch de bevolking tot 1624 geheel en al protestantsch. Maar in d' oorlogstijden die toen volgden, was 't gemeente-archief verloren gegaan, en nu lieten in 1648, bij 't sluiten der vrede, de roomschen ook weer aanspraken gelden op 't kerkgebou en de kerkegoederen. De keizerlike gezant, dr. Volmar, werd gezonden om deze zaak te Neuenkirchen en in andere dorpen van 't stift van Ossenbrugge

(Osnabrück), waar de toestand de zelfde als hier was, te slechten. Hij deed dit door de zoogenoemde »Doorslach, Durchschlag", waarbij in 't grootste deel dezer plaatsen de roomsche, en in d' overige weinige de luthersche godsdienst, òf uitsluitend òf nevens en met den roomschen, erkend werd. De *capitulatio perpetua* van 1651 bevestigde dit, en ordende deze zoo genoemde simultaanverhouding in die gemengde gemeenten. Van dien tijd af tot op den dag van heden heeft de roomsche gemeente te Neuenkirchem er de kerk 's morgens tot negen ure, en van drie uur des namiddags af, in gebruik. Maar tusschen negen en drie uren wordt de protestantsche godsdienstoefening daar in gehouden. Het hoogaltaar behoort aan de roomschen, maar de lutherschen (die in Duitschland en Skandinavien ook altaren in de kerken gebruiken) hebben hun eigen altaar vóor het hoogaltaar staan. Overigens hebben de beide gezindheden alle kerkmeubels, orgel, preekstoel, stoelen en banken in gemeenschappelik bezit en gebruik. Twee geesteliken staan er aan 't hoofd van de roomsche gemeente, en een predikant is er bij de lutherschen.

Ook Friesland levert 'n voorbeeld op van zulk gemeenschappelik gebruik van 'n kerk, op denzelfden voet ingericht als te Neuenkirchen. Evenwel, dat voorbeeld dagteekent uit den tijd toen alles, wat kerkelike zaken aangaat, op losse schroeven stond. In 1578 namelik hadden roomschen en hervormden de Jakobinerkerk te Leeuwarden, dat is de kloosterkerk der dominikaner monniken, die nu nog als de »groote kerk" bij de hervormden in bezit is, in gemeenschappelik gebruik. Maar met dien verstande: »de »Muncken moesten heur altaerdingen gedaen hebben te 10 uuren, »en dan volchden de Geuzen, als 't preeckdag was". (Zie W. Eekhoff, Geschiedkundige Beschrijving van Leeuwarden).

Maar veel vreemder nog, ja, zonder voorbeeld, voor zoo verre mij bekend is, was de toestand die tot voor eenige jaren te Goldenstedt bestond, dat eveneens 'n dorp is in 't bovengenoemde deel van Oldenburg, bij 't stadje Vechta gelegen. Want niet aleen dat roomschen en protestanten hier éen en de zelfde kerk, éen en de zelfde ruimte van dat gebou en tevens de zelfde kerkmeubels gemeenschappelik bezaten en gebruikten, neen! maar ze hielden er ook gelijktijdig en met elkander hun godsdienstoefenin-

gen. Men weet waarlik niet waar over men zich hier 't meeste verwonderen moet, over de menschen die 't eerst de gedachte opvatten om deze hoochst zonderlinge gemengde godsdienstoefening zóo te regelen, over den langen tijd dat deze godsdienstoefening, zoo hinderlik en onvoldoende tevens voor beide partijen, aldus in stand bleef, of over de zeldzame verdraachsaamheit van roomschen en protestanten onderling, waar door onvermijdelik schijnende botsingen hier steeds vermeden werden. Hier is waarlik, wat verdraachsaamheit aangaat, wel reden om den goeden, ouden tijd te roemen tegenover den tegenwoordigen!

'T dorp Goldenstedt deelde uit der mate in al de rampen die de dertig-jarige godsdienstoorlog tusschen roomschen en protestanten in Duitschland te weeg bracht. Reeds vóor 't uitbreken van dien oorlog, maar vooral gedurende dien tijd was Goldenstedt, waar van al d'inwoners reeds ten tijde der kerkhervorming tot den lutherschen godsdienst overgegaan waren, en waar reeds achtereenvolgens vier luthersche predikanten en geen roomsche geesteliken meer aan 't hoofd der gemeente gestaan hadden, herhaalde malen 't tooneel geweest van hevige kerkelike wanorden. Deze beroeringen werden er veroorzaakt door den machtigen bisschop van 't naburige Münster, die er, onder anderen, in 1616 gewapender hand den roomschen godsdienst weer invoerde, zonder dat de zwakke hertog Christiaan van Lüneburg, die toen over Goldenstedt regeerde, deze daad van geweld, dit onrecht keeren kon. Maar de geschiedenis van al deze zaken, hoe merkweerdig ook, en vooral de geschiedenis van 't lijden zoowel als van de trou en standvastichheit der protestanten te Goldenstedt, hoe belangrijk en hoe leerrijk ook, zal ik hier niet hooger ophalen. Genoech — bij 't einde van den dertig-jarigen oorlog in 1648, lach de kerk van Goldenstedt in puin. Sedert 1624 toen de laatste er stierf, was er geen protestantsche predikant meer te Goldenstedt in betrekking geweest. De protestantsche inwoners waren er berooid en verarmd, even zeer als de roomschen, die er zich, door den invloed van den bisschop van Münster, gevestigd hadden; en zekerlik waren er beide partijen »*des langen Haders müde.*" Zoo bleef 't er tot zes jaren na den münsterschen vrede, toen, in 1654, de bisschop van Münster de geheel bouvallige kerk van Golden-

stedt eigenmachtig weer eenigszins in orde brengen liet en er 'n roomschen geesteliken voor vast als pastoor aanstelde. Maar nu gaven de protestanten, ofschoon ze te min vermogend waren om voor zich zelven 'n predikant te houden, evenwel hun goed recht op de kerk en de kerkegoederen niet op. En wijl de bisschop dat goed recht niet ontkennen noch buigen *kon*, zoo werd nu, dien ten gevolge, met wederzijdsch goedvinden van de roomsche en de protestantsche ingezetenen der plaats, die hoogst zonderlinge gemeenschappelike godsdienstoefening, *simultaneum mixtum* in geijkte termen genoemd, ingevoerd, die er gedurende twee eeuen lang in stand gebleven is, en die waarschijnlik geheel eenig is en zonder voorbeeld in de geschiedenis der kristelike kerk.

Roomschen en lutherschen, ofschoon ze, ieder voor zich, zuiver roomsch en goed luthersch bleven, vormden toch éene gemeente, met 'n roomschen priester en 'n lutherschen koster, die als voorganger der lutherschen gold, aan 't hoofd. Des zondags en op feestdagen die zoo wel door protestanten als door roomschen gevierd worden (op de enkel roomsche feestdagen maakten natuurlik aleen de roomschen van de kerk gebruik), riep de klok beide gezindheden gelijktijdig ter kerke, en roomschen en lutherschen namen eendrachtig nevens elkander plaats. Dan verliep verder de godsdienstoefening in deze volgorde:

1°. De roomsche priester wijdt de kerk en zingt met de roomsche gemeente den *Introïtus*. Onderwijl zitten de lutherschen stil.

2°. De lutherschen zingen, onder begeleiding van 't orgel, dat door den roomschen organist bespeeld wordt, 't *Kyrie eleison*, in duitsche vertaling, zoo als dit in de luthersche kerken in Duitschland, bij den aanvang der godsdienstoefening gebruikelik is. Onderwijl zitten de roomschen stil.

3°. De priester zingt 't *Gloria in excelsis*.

4°. De lutherschen zingen 't eerste vers van hun kerkgezang: *Allein Gott in der Höh' sei Ehr'*.

5°. De priester en z'n eigen gemeente bidden gezamenlik bij afwisseling, en de eerste leest den dagtekst (epistel) uit den bijbel voor.

6°. De lutherschen zingen 't derde vers van *Allein Gott in der Höh'*, enz.

7°. De priester zingt 't evangelie van den dag en de geloofsbelijdenis, en bedient de mis.

8°. Na afloop der mis en terwijl de priester 't altaar verlaat en zich op den preekstoel begeeft, zingen de lutherschen een of ander van hun kerkgezangen, dat hun door den koster wordt opgegeven, en dat op 't, door den priester voorgelezene gedeelte van 't evangelie van toepassing is.

9°. De priester houdt op den kansel 'n preek, tot stichting van *beide* gezindheden en waarin niets voorkomt, dat de lutherschen kwetst. Dan zegent hij *al* zijne toehoorders en verlaat de kerk.

10°. Na de preek zingen de lutherschen, nu zonder orgelbegeleiding, en terwijl de roomschen de kerk verlaten, 'n paar verzen uit hun gezangboek, die hun door hun voorganger, den koster, worden opgegeven en die op den inhoud van de gehoorde preek van toepassing zijn. Dan verlaten ook zij de kerk.

Sedert 1654 bleef te Goldenstedt deze zonderlinge godsdienstoefening, die in allen gevalle, voor beide partijen onvoldoende was, in stand. Maar in 't begin dezer eeu scheen de wensch om 'n eigen kerkgebou te bezitten, zich bij de lutherschen, sterker dan vroeger wel, 't openbaren. Althans zij verklaarden zich bereid om, voor 'n billike schadevergoeding in geld, hun rechten op de gemeenschappelike kerk, kerkegoederen en kerkedienst, aan de roomschen af te staan. Sedert 1819 werd daarover onderhandeld; eerst in 1854 kwam men tot 'n gewenschten uitslach. Inmiddels werd er door de lutherschen in 1827 'n huis en hof te Goldenstedt aangekocht en voor de toekomstige kerk en pastorij bestemd. Ook begon men gelden te verzamelen, eerst onder de luthersche gemeenteleden zelven, later ook van naburige en verre luthersche gemeenten, met dat gunstige gevolg, dat de lutherschen in 1847 beginnen konden met den opbou eener eigene kerk. In 1850 was die kerk gereed en werd ze ingewijd, en sedert is ze bij de luthersche gemeente, die inmiddels ook 'n eigen predikant bekomen had, in gebruik, en heeft de gemengde godsdienstoefening in d'oude dorpskerk opgehouden. Maar eerst in 1854 werden roomschen en lutherschen het eens over de som, waar voor de laatsten hun recht op de kerk, enz. afstaan zouden. Dat geld werd door de roomschen betaald, en daarmede had die zonderlinge

gemeenschap, die juist twee eeuen lang te Goldenstedt tusschen roomschen en protestanten bestaan had, 'n einde.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

De momber in Gelderland. Voorheen mochten de vrouwen nooit in zaken en officieele stukken optreden, zonder eenen *momber* of voogd, die met haar zegelde of voor haar teekende. Waren zij gehuwd, dan kozen zij haren echtgenoot als zoodanig; van daar, dat wij steeds in oude stukken lezen, bijvoorbeeld: »wij Bartholomeus Werboltsz. genampt van Heteren en Anna Jans dochter, echte Luyden den seluen voors̄. Bartholomeus mynen echten man in dese gecoren tot mynen momber, doen condt allen Luyden bij desen apenen brieue," enz. enz. Waren zij weduwen of ongehuwd, dan stelden zij een harer naaste bloedverwanten, daartoe aan, bijv.: »in kennisse der waerheyt soe heb ic Janna voirz. vor my en vor mine erue mine zegel aen desen brieff gehāghen. Ende om der meerre bestenisse (*bevestiging*) wil en getugenisse Soe heb ic Janna vorgl. (*voorgemeld*) ghebeden Jan van Lewen (*Leeuwen*) mine broder, dat hy desen brieff mede mit my besegelen wil" [1]), enz. enz. Van daar ook de benaming *momboirkamers* of *weeskamers*, letterlijk »kamers" of »collegiën tot beheer van voogdijschap".

Maar ook dikwijls treedt in procedures de *momber* op tegen gedaagden, of wordt deze in processen opentlijk ter verantwoording opgeroepen. Wanneer aldus *de momber* genoemd wordt zonder meer, — waarvan de Registers op het Archief van het voormalig Hof van Gelre menig voorbeeld aanwijzen, — dan wordt daarmede een bepaald waardigheidsbekleeder in Gelderland bedoeld, een personaadje, wiens werkkring het best kan vergeleken worden met dien van procureur-generaal bij het hooge gerechtshof in Holland [2]).

Om een juist denkbeeld te geven van den aard en omvang zijner functiën, zij het mij vergund mede te deelen eene

> Instructie voor de Momber des F(*urstendoms*) G(*elre*) en G(*raafschap*) Z(*utphen*), Dr. Henrick Brantsen, nae welke hij sigh int stuck van sijn Officie sal hebben te reguleren.

---

[1]) Vgl. Nav. XXVI, bl. 372.

[2]) Aldus ook mr. E. D. Rink, „Beschrijving van Tiel" (1836), bl. 62, noot.

1. De Momber sal sijn residentie houden binnen de stad Arnhem, en als hij in particulier off in saecken sijn Ampt niet aengaende, wil buyten de stad reysen, sal daer van eerst verstendigen (*verwittigen*) die collegien van raed en reeckenkamer.

2. De momber sal alle saken die Lantschap concernerende bewaren en verantwoorden, soo wel ten land, stad en uytheemsche rechten, als voor den raad.

3. Sal ter Ordonnantie van den raad informatie nemen in criminele saken, en dieselve den raad overleveren, en ter Ordonnantie off Expres bevel vañ raed alle misdadigers off quaetdoenders apprehenderen, en dieselve geapprehendeert sijnde voor Cantzler en raden opentl. beclagen en daer tegens procederen, sooals nae rechten en gemeyne stijl behoort en gebruyckel. is, sonder ter oorsake van kosten, die in het vervolgh der proceduyre off anders mogten voorvallen, die saecken te mogen verlaten, ten sy hem sulcxs by den raad expressel. werde belast.

4. Alle civile saken des Lants hoogheyt, jurisdictie en domeynen aengaende sal die momber op ordoñ. van die reeckencamer beleyden (*inleiden*) voor den Hove, Stad of Lantrechten off daer het wijders van noden is, en alle schrif.uyren van processen daerover nodig instellen, en telkens voor het overleveren derselver aen de reeckencamer communiceren, om daer op te verstaen het advijs der van de (*van die van de*) reeckeninge.

5. De momber sal toeganck hebben in dieselve kamer, en aldaer sessie mogen nemen, soo wanneer hij in saecken die Lantschap aengaende sal hebben te communiceeren, ofte als hij bij die van de reeckeninge sal ontboden worden, om in de camer te comen, daer toe hij sigh altijd gevoeglick sal laten vinden, en met derselver advys het recht vañ (*van den*) Lande defenderen ende praeserveren soo het behoren sal.

6. Sal neerstigh toeversicht nemen op hetgeene in de processen tusschen partijen te hove des heeren [1]) regt betreffende mocht voorvallen, en wat hem daer van voorkomt aen die vañ reeckeninge te kennen geven, om daer in sulcxs voor te nemen, als hem bij die van de reeckeninge na gelegentheyt van saken sal werden geordonneert.

[1]) 's Lands overheid.

7. Sonder sich voor des Heeren interesse met d' een off d' ander partije te mogen voegen, tensij hem sulcxs bij den raad off die vañ reeckeñ: expressel. worde gelast.

8. En sonder deselve saecken eens aengevangen sijnde, sonder ordre als vooren te verlaten, al waer 't dat partije daer mede hij gevoegt is, afstand doet, of bij verdragh die saecke termineert.

9. Gelijck hij mede neerstigh sal hebben te letten op alle poenen, die tot des Heeren behoeff te Hove sullen mogen rijsen en geprofiteerd worden.

10. Sal hem niet onderwinden die administratie van domeijnen, nogh eenige appoinctementen of accoorden in saecken des Heeren recht betreffende, het sij dat die selve rechthenckig (*hangende*) sijn off niet, op sich selfs off op behagen (*naar eigen goeddunken*) maken, maer daer mede laten begaan die voorz. (*bovengenoemden*) vañ reeckeñ:, en daer in achtervolgen derselver ordonñ: en bevel.

11. Sal oock geen commissie off last in saecken van partijen mogen aenveerden, daer bij des Heeren recht geinteresseert of verachtert worde, nog (*noch*) eenige saecken tegen die Heer, het sij te Hove, noch voor eenige Stad off Lantrecht bedienen of daerinne consuleren, ten ware dat hem sulcx bij Cantzler en raden om speciale oorsaken en consideratien geordineert worde.

12. Soo wanneer die momber sal gelast sijn, sig te informeren over enige begangen neerslagh (*moordaanslag*), 't sij dat er remissie op versocht sij off niet, sal sulcx met alle neerstigheijt en getrouwigheijt doen en volbrengen; oock ist noot, van die vrunde des neergeslagen selfs sigh informeren, off sij schoon verclaarden te consenteren in de remissie.

13. Indien eenige officiers 't sij hooge off lege, sigh ondernemen te componeren (*bij te leggen*) off remitteren [1]) (*door de vingers zien*) dootslaginge, vervalschinge der munte, bloetschande, vrouwekracht (*verkrachting*), overspel, moorderijen, brantstichtinge, straetschenderije off andere diergelijcke enorme misdaden, of dat die officiers onwittelijc sijn off nalatigh, sulcke misdadigers te vervolgen en te regt te stellen, en dat sulcxs tot sijne kennisse mogt komen, sal

---

[1]) Een later rescript voegt er in margine bij: „off protegeren".

hij aenstonts daer van advijseren die collegien vañ (*van den*) Hove eñ reeckencamer, en tegens sulke officiers hebben te procederen, soo als hem bij deselve collegien off een van beijde collegien sal werden geordonneert.

14. De momber sal geen reijse off vacatie maecken tot der Lantschaps costen ten sij hem bij die collegien van het Hoff off reeckencamer daer die saecken behoren, sulcxs worde gelast, waer van hij telkens verclaringe sal overleveren, en daer op versoecken ordonnantie van betalinge der vacatie en gedane onkosten.

15. Item van alle saecken die hij als momber voor de cancelerije of ten Stad off Lantrecht hangende heeft, of daer mede hij gevoegt is, sal hij goet register houden, welke (*dat*) hij altijd des vermaent sijnde sal vertonen, oock Cantzler en raden, en daer van alle jaar copie leveren aeñ reeckencamer met verclaringe van alle sulcke saecken, staat en gelegentheijt [1]).

16. Sal voorts alles doen wat een goet en getrouw momber toestaat te doen, en hij bevinden sal tot die conservatie van de hoogheijt en domeijnen deses F(*urstendombs*) en Gr(*aafschaps*) te behoren, en wat hem dien aengaende bij die collegiën vañ Hove en reeckencamer nae gelegentheijt van saecken sal worden geordonneert.

17. Alles bij provisie en tot anders bij de Lantschap sal worden gedisponeert.

Aldus gedaen in de Camer van reeckeñ:
t'Arnhem den 13 October 1637.

Met dese voorstaende instructie accorderen oock d'instructiën van de volgende mombers, als namentl. van dr. (mr.) Lambert van Eck en Dr. Johan Kelfken in dato den 23 December 1659, van dr. Gijsbert Op ten Noorth in dato den 15 Augustus 1667, van dr. David ten Hove in dato den 5 Junij 1675.

In een ander rescript staat, met verwijzing naar 23 Dec. 1659,

[1]) In margine stond: „in die instructiën van momber Eck, Kelfken, Op ten Noorth en Ten Hove sijn agter dese art. 15 nog bij gedaen dese volgende woorden: „gelijck mede die daer over ergangene sententiën (*gevelde vonnissen*) of copie van „dien, voorts (*terstond*) nae derselver pronuntiatie om te (*ter*) camer geregistreert te worden".

in margine: »Instructie voor den momber Lambert van Eck, der Beijde Reghten docter, is geexhibeert door den Griffier van Eck, om geexamineert te worden". De onderteekening dezer instructie is geschied door Wilhelm Menthen, die voor den momber David Ten Hove in dato 5 juni 1675 door Adr. Menten (*sic.*)

J. ANSPACH.

Bezitregt gestaafd door het zweren van eenen eed. (XXIV. bl. 289; XXVI, bl. 60). Dat de bisschoppen van Utrecht dit voorregt bezaten t. l. a. pl. medegedeeld. Of er ook kloosters in ons land waren, die het hadden, weet ik niet. Maar wel vind ik dat de bisschop van Utrecht het ook gegeven had aan de stad Deventer. Zelfs durfden deze stad en de steden Kampen en Zwolle, die het insgelijks beweerden te bezitten, er zich in 1623 nog op beroepen tegenover de staten generaal. (Tegenw. Staat van Overijssel, dl. III. bl. 579).

Professoren te Middelburg enz. (XXVI. bl. 116, 285). Omtrent Zutfen zegt de Tegenw. staat van Gelderland bl. 357 (uitgegeven in 1741) »Behalven deeze Latijnsche, is 'er, in den jaare 1686, door de Staaten des Graafschaps eene *illustre* of *doorlugtige school* gesticht, in welke, tot eerste hoogleeraars, werden aangesteld, Johan Lomeijer in de Historien en Taalen, en Johan Flenderus in de bespiegelende deelen der Filozoofie. Thans zijn er nog twee hoogleeraars, op eene aanzienlijke jaarwedde, in deeze schoole aangesteld; die ieder, tweemaal ter weeke, openbaare lessen doen. Een van hun onderwijst de Historien en Welspreekendheid; de ander de Regtsgeleerdheid."

Het Testament van Czaar Peter. (XXVI, bl. 116.) Aan de Provinciale Zwolsche Courant heb ik het te danken, dat ik in staat ben hetgeen voor het testament van Czaar Peter doorgaat, mede te deelen. Het luidt:

»I. De Russische natie moet voortdurend in oorlogstoestand gehouden worden, om de soldaten aan den krijg te gewennen, en hun nu en dan slechts voor korten tijd rust te laten om de geldmiddelen van den Staat te herstellen; de legers moeten steeds op

hun sterkte gehouden en de beste oogenblikken voor den aanval uitgekozen worden; in vredestijd moet men zich voor den oorlog gereed maken, en in oorlogstijd voor den vrede zorgen, alles in 't belang van de vergrooting en den toenemenden bloei van het Russische Rijk;

»II. Door alle mogelijke middelen in oorlogstijd de bekwaamste legeraanvoerders en in vredestijd de geleerden uit Europeesche Staten, wier bevolking beter onderwezen is, tot zich lokken, om Rusland aldus te doen genieten van de voordeelen van anderen, zonder iets van zijn eigen belangen op te offeren;

»III. Altijd en bij alle gelegenheden deel nemen aan de Europeesche zaken en geschillen, vooral die van Duitschland, hetwelk omdat het nabij de grenzen ligt, groot belang voor ons heeft;

»IV. Polen verdeelen door er voortdurend onlusten en achterdocht jegens anderen aan te stoken; de aanzienlijken met goud omkoopen, invloed uitoefenen op de Landdagen en die in de war sturen om de hand te hebben in de verkiezing van de koningen; trachten om er zijn aanhangers te doen benoemen, ze beschermen en er Russische troepen binnen zenden, tot zich een gelegenheid voordoet om ze er voor goed te laten blijven. Als naburige Mogendheden soms moeielijkheden in den weg leggen, deze dan tevreden stellen door het land te verdeelen, tot men het gegevene kan terugnemen;

V. Zooveel mogelijk aan Zweden ontnemen, en zich door dat rijk laten aanvallen, ten einde een voorwendsel tot onderwerping te hebben.

Daarom moet het van Denemarken, en Denemarken van Zweden afgezonderd worden, terwijl men hun wederzijdsche ijverzucht zorgvuldig moet onderhouden.

VI. De Russische Grootvorsten moeten zooveel mogelijk hun echtgenooten kiezen onder de Duitsche Prinsessen, om in Duitschland familiebetrekkingen te vermeerderen, de belangen van dat land met die van Rusland te vereenigen en op die wijze er den Russischen invloed te vergrooten;

VII. In handelszaken vooral trachten naar verbintenissen met Engeland, daar dit de Staat is, welke ons het meest noodig heeft voor zijn marine en nuttig kan zijn tot ontwikkeling der onze.

Ons hout en andere producten inruilen tegen Engelsch goud, en tusschen Britsche kooplieden en matrozen en de onze voortdurend betrekkingen doen aanknoopen om daardoor de Russen in scheepvaart en handel te bekwamen.

»VIII. Zich zonder ophouden uitbreiden in het Noorden, langs de Oostzee, en in het Zuiden, langs de Zwarte zee;

»IX Zoo digt mogelijk Constantinopel en Indië naderen. Hij die daar regeert, zal de ware beheerscher der wereld zijn. Daarom moet men voortdurend oorlog zoeken te verwekken tegen de Turken en de Perzen, scheepstimmerwerven aanleggen aan de Zwarte Zee, zich langzamerhand van die zee en van de Oostzee meester maken, welke beide zaken voor het welslagen van het plan allernoodzakelijkst zijn, den val van Perzië verhaasten, doordringen tot aan de Perzische Golf, zoo mogelijk door Syrië heen, den vroegeren handel op de Levant herstellen en daarna doordringen tot in Indië, dat de stapelplaats is van den wereldhandel.

»Heeft men het eens zóó ver gebragt, dan kan men het Engelsche goud missen;

»X. Zorgvuldig streven naar verbintenissen met Oostenrijk en die onderhouden; in schijn zijn denkbeelden aan een toekomstige oppermagt over Duitschland steunen, doch onder de hand de achterdocht der Duitsche Vorsten tegen dat Rijk opwekken. Trachten om door den een of den ander Russische hulp te doen inroepen, en over het land een soort van bescherming uitoefenen, welke een toekomstig oppergezag voorbereidt;

»XI. Het Oostenrijksche Vorstenhuis belang doen stellen in eene verdrijving van de Turken uit Europa, maar zijn invloed krachteloos maken als Constantinopel veroverd wordt, hetzij door het een oorlog op den hals te halen met andere Europeesche Staten, hetzij door aan Oostenrijk een deel van de veroveringen af te staan, welke men het later toch weêr kan afnemen;

»XII. Vooral er zich op toeleggen om zich alle Grieksche Christenen, die zich in Hongarije of in Polen bevinden, tot vrienden te maken; hun hulp en steun verleenen, om dus voorloopig reeds een algemeen evenwigt te verkrijgen door een soort van koningschap of geestelijk gezag; men verkrijgt daardoor een menigte vrienden in vijandelijk land;

»XIII. Als Zweden verbrokkeld, Perzië overwonnen, Polen onderworpen en Turkije veroverd is, als onze legers vereenigd zijn, en de Oost- en Zwarte Zeeën door onze vloten bewaakt worden, dan moet eerst aan het Hof te Versailles, dan aan dat te Weenen, doch aan elk afzonderlijk en zeer in het geheim, aangeboden worden de wereldheerschappij te deelen. Als een van beide zulks aanneemt, en dit kan niet uitblijven, wanneer men zijn eerzucht en zijn eigenliefde slechts weet te streelen, dan kan men zich van dezen bedienen om den ander te verpletteren; daarna kan men het overblijvende Rijk vernietigen door daarmede een strijd aan te vangen, waarvan de uitslag niet twijfelachtig zijn kan, daar Rusland dan reeds het geheele Oosten en een deel van Europa bezit;

»XIV. Indien, wat niet waarschijnlijk is, beide Rijken Ruslands aanbod afslaan, moet men tusschen beide oneenigheden verwekken en ze elkander laten uitputten. Dan moet Rusland van een geschikt oogenblik gebruik maken en zijn vooraf vereenigd leger in Duitschland laten vallen, terwijl te gelijker tijd twee groote vloten met Aziatische horden uit de zee van Azof en uit de haven van Archangel moeten uitzeilen onder geleide van de oorlogsvloten uit de Zwarte en Oost-zeeën. Door de Middellandsche Zee en den Oceaan varende, moeten zij dan op Frankrijk aanvallen, terwijl Duitschland te gelijker tijd wordt beoorloogd, en als die beide Rijken overwonnen zijn, zullen de overige Staten van Europa gemakkelijk en bijna zonder slag of stoot bukken.

»Zóó kan en moet Europa onderworpen worden!"

Éene aanmerking. Zou Pieterbaas, indien hij werkelijk dit testament gemaakt had, niet als legaat eene *sauve-garde* aan Nederland gelaten hebben?

*

V R A G E N.

Een raadhuis. Hugo de Groot zegt in zijne Parallela, cap. XXIII (dl. III bl. 17): Est apud nos Buleuterium, quale Cyzicorum Pli-

nius celebrat, sine ferreis epigris et sine fulturis. (d. i. volgens Meerman bl. 25: Men vindt bij ons een Raadhuis, gelijk aan dat van Cyzicum, 't welk Plinius roemt, zonder ijzeren spijkers, en zonder iets waardoor het vastgehegt wordt, gebouwd). Wie weet mij te zeggen, waar in Nederland dat raadhuis staat of gestaan heeft?

Jan Knol. Het weeshuis de Oranjeappel te Amsterdam bezit eene schilderij van Egbert Heemskerck den Jongen, voorstellende een barbiers- en chirurgijnswinkel in het jaar 1669. Een kleinzoon van den meester chirurgijn, wiens winkel hier is afgebeeld, heeft aan den achterkant der schilderij de namen vermeld van alle personen die er op voorkomen, o. a. »die de courant leest is de beruchte Jan Knol, gemeld in de beschrijving van Amst. van J. W." — De heer A. D. de Vries Az., die dit in den Gids 1876 octob. bl. 112 mededeelt, zegt dat hij bij Wagenaar vergeefs naar dezen Jan Knol gezocht heeft. Weet men dan ook elders iets van hem te vinden?

Afstammelingen der Salzburgers te Groede. Zoo als bekend is, vestigden zich in 1733 (volgens anderen reeds in 1731) eenige honderden om des geloofs wille verdreven Salzburgers op het eiland Kadzand, en erlangden eene kerk te Groede. Hebben de afstammelingen dier kolonisten thans nog iets in kleeding, taal of zeden, wat hen van de overige Groedenaars onderscheidt?

*

Prins Maurits en Sint Maurits. De kerk van 't dorp Varssenare bij Brugge in West-Flaanderen, is aan Sint Maurits toegewijd. In z'n werk Verheerlijkt Vlaanderen vertelt Sanderus dat de krijchsbenden van Prins Maurits in 1600 vele verwoestingen aanrichtten ten platten lande in d' omstreken van Brugge, Ostende en Nieupoort, en ook de dorpskerken niet spaarden, maar dat de kerke van Varssenare d' eenichste was, daar in den omtrek, die z' ongeschonden lieten, en dat ze dit deden op uitdrukkelik bevel van Prins Maurits, die, hoewel protestant, toch gebood juist die kerk te sparen, uit eerbied voor Sint Maurits, z'n patroon (?).

Is Sanderus hier te gelooven?

Asar. In 1742 verscheen een geschrift, getiteld: »J. E. J. Capitein, Staatkund.-Godgeleerd Onderzoekschrift over de Slavernij, als niet strijdig tegen de christ. vrijheid.” De schrijver, een neger van den stam der Ashantijnen, was op tienjarigen leeftijd naar Holland gevoerd, en had het onder de bijzondere leiding van prof. T. H. van den Honert tot doctor in de theologie gebragt. Bovengenoemd geschrift was het onderwerp zijner dissertatie. Later tot bekeering van zijn stamgenooten naar Afrika gezonden, schijnt de natuur boven de leer te zijn gegaan, en hij tot de voorvaderlijke levenswijs teruggekeerd. Nu herinner ik mij een dergelijk geschrift, over hetzelfde onderwerp, door een zekeren Asar, die ook van afrikaansch bloed, later, op 't vernemen dat zijn ouders nog in leven waren, naar Afrika terugkeerde en aldaar even als Capitein voor de beschaving verloren ging. Is deze Asar dezelfde als Capitein? De laatste zegt evenwel dat *zijn* ouders stierven toen hij nog een kind was. Met meêdeeling van bijzonderheden over Capitein en Asar, en over Asars geschrift zal men mij zeer verpligten.

FREDERIK MULLER.

[Uitvoerige en zaakrijke mededeelingen omtrent Capitein kan de vrager lezen Nav. V. bl. 90 en Bijbl. 1855 bl. lxxi en cxlvi. Op zijne vraag omtrent Asar vindt hij daar echter geen antwoord].

GESCHIEDENIS DER LETTERKUNDE.

VRAGEN.

Gelauwerde dichters. Men weet, dat sommige dichters, o. a. Petrarca en Tasso, te Rome met den lauwerkrans gekroond zijn.

Wanneer en hoe is dat gebruik ontstaan?

Wie besliste, of een dichter zoodanige eere waardig was?

Hoe lang heeft dit gebruik te Rome voortgeduurd?

Vindt men er ook elders voorbeelden van?

KUNSTGESCHIEDENIS.

VRAGEN.

Portret van J. Burlage. In het Weekblad Eigen Haard, n°. 35 woidt in het artikel, getiteld de Kunstzaal op het Loo, melding gemaakt van vele met vergulde letteren geschreven namen, die de portretten der aldaar genoemde personen omringen. Zoo komt o. a. aan de eene zijde van het portret van J. Burlage de naam voor van F. G. Molhuizen (sic).

Is een der lezers van de Navorscher ook in staat mij aangaande dezen eenig nader berigt te geven of aan te wijzen waar men omtrent hem iets vinden kan?

A. A. A. MOLHUIJSEN.

TAALKUNDE.

'N duitsche Navorscher voor beoefenaars der nederduitsche taalkunde. — 'T Verein für niederdeutsche Sprachforschung te Hamburg is begonnen, sedert 1°. Mei 1876, maandeliks uit te geven 'n Korrespondenzblatt des Vereins für niederdeutsche Sprachforschung, dat ik hier mede in 't bizonder onder d' aandacht breng van de beoefenaars der nederduitsche taalkunde. In 't Vorwort van dit blad wordt aart, doel, strekking, wijze van uitgaaf, enz. daar van, aldus beschreven:

»Um unter den Mitgliedern des Vereins für niederdeutsche »Sprachforschung einen gewissen verkehr anzuknüpfen, lebendig »zu erhalten und im Interesse des gesammten Vereins nutzbar zu »machen, hat der Vorstand in seiner am 28 December 1875 zu »Bremen gehaltenen Sitzung den Beschlass gefasst, unter dem »Namen »Korrespondenzblatt" ein ebenso anspruchsloses, wie »zwangloses Organ für Mittheilungen des Vorstandes an die Mit»glieder und für den Gedankenaustausch unter den Mitgliedern

»herauszugeben. Selbstverständlich soll das Korrespondenzblatt »unserm »Jahrbuch" keine Konkurrenz machen, sondern eine »Ergänzung desselben bilden, soll also keineswegs vollendete Ar- »beiten, die sich für das Jahrbuch eignen, zum Abdruck bringen, »sondern nur Arbeiten anregen und begonnene fördern helfen. »Dieser seiner Aufgabe gemäss wird das Korrespondenzblatt ent- »halten: Kundgebungen des Vorstandes in Geschäftssachen, Anre- »gungen und Anleitungen zum Sammeln, Notizen über bemer- »kenswerthe Gebräuche, Redensarten und Wörter, über Satzbildung, »Wortformen und Aussprache, Nachrichten über Aufgefundene »Handschriften und Drucke. Mittheilungen über Richtung und »Umfang der Sammlungen, mit denen sich der Einzelne beschäf- »tigt, Fragen und Antworten. Mit der Leitung des Korrespon- »denzblattes sind vorläufig unsere in Hamburg lebenden Mit- »glieder Dr. Karl Koppmann und Dr. W. H. Mielck betraut, und »ersuchen wir unsere Mitglieder, ihre für dasselbe bestimmten »Beiträge Dr. W. H. Mielck, Hamburg, Dammthorstrasse Nr. 27 »zusenden zu wollen."

Haarlem. JOHAN WINKLER.

De dorpsnaam Heeg (XXVI, bl. 361). De friesche vrou, die, toen z' eens hollandsch spreken wilde, den naam van 't dorp Heeg = Hoog uitsprak, was, naar mijn meening, 't spoor zoo verre niet bijster. Immers kon ze makkelik op 't denkbeeld komen dat de dorpsnaam Heeg werkelik 't friesche bijvoegelike naamwoord *heag* = hoog was; want, al beweert de heer Leendertz anders, ik heb dat woord *heag* door de Friesen nooit anders als *heeg* of liever *heech* uitspreken gehoord. Misschien spreekt men in den zuidwesthoek van Friesland anders, maar in den omtrek van Leeuwarden, zoowel in de wouden als op de klei en als in den greidhoek zeit men slechtweg *heech* voor *heag* = hoog, zoowel als voor Heeg, den dorpsnaam, zonder dat er in deze twee woorden eenig verschil in uitspraak te hooren is. Maar ook buiten dien houden de Friesen, voor zooverre ze over deze zaak nagedacht hebben, algemeen dat woord Heeg als afkomstig van 't friesche *heag* = hoog, en ik denk er ook zoo over. Of weet de heer Leendertz 'n andere af- leiding? 'T woord *heag* of *hoog* komt in Friesland als plaatsnaam

meer voor. Te Leeuwarden en te Bolswart o. a. zijn buurten die 't Hoog hieten.

Oudtijds dacht men wel dat de dorpsnaam Heeg van 't woord haag afkomstig was, even als 's Gravenhage en Prinsenhage, en als Hagen in Oost-Friesland. In van Rijn, Oudheden en Gestichten van Vriesland, lees ik: »De Graaven van Holland, zeit Suffridus »Petri, als ze 't gebied over Vriesland hadden, hebben zoowel een »Hage in Vriesland als in Holland gehad; 't welk de Vriezen, »volgens den aard en de eigenschap van hunne uytspraak, Heeg »pleegen te noemen. In dit dorp Hage of Heeg, hebben zij ook, »om de vermakelijkheit en welgelegendheit der plaatze, hun Hof »gehouden, en een Raadhuys getimmert. Zelfs is 'er noch het »vervallen muurwerk van dat Hof te zien; daar hunne Broeders, »of Landvoogden, plagten te woonen, om de Vriezen onder be»dwang te houden." — En van Rijn zelve zeit in bovengenoemd werk: »Heeg, in 't Latijn Haga, word tot onderscheid van 's Gra»venhage, de Haag in Vriesland genoemt." —

Intusschen is deze meening van Suffridus Petri en van van Rijn beuzelarij en anders niet.

Haarlem. JOHAN WINKLER.

[Het is wel mogelijk dat de heer Winkler het bij het regte einde heeft. De grond waarop het dorp gebouwd is, is inderdaad wat hooger dan het omliggende land. Hetgeen Suffridus vertelt, neem ook ik niet alles voor goede munt aan: het vervallen muurwerk dat in zijnen tijd bestond, daar heeft de heer Winkler gelijk in, zou wel van een ander gebouw afkomstig kunnen zijn. Wat betreft de uitspraak van het adjectivum, die is tegenwoordig ook in den greidhoek *heeg*. Oudtijds evenwel zeide men in Friesland *heag:* en zoo zegt men nog op Terschelling, misschien ook op andere plaatsen, waar even als daar, de taal minder geleden heeft. Wisten wij, wanneer men in Friesland begonnen is de *ee* in dit woord te laten hooren, en hoe eenige eeuwen geleden de naam van het dorp werd uitgesproken, dan zouden wij met meer zekerheid kunnen spreken].

Spreekwijze. Loontje komt om zijn boontje wordt door een medewerker van den Navorscher kakographie genoemd; hij wil dat men

zegge, »boontje komt om zijn loontje," maar zoo luidt het spreekwoord niet, dat zegt niemand, en 't is onverstaanbaar. Wie is Boontje?

Het volk zegt zeer goed »Loontje komt om zijn boontje" en 't begrijpt wat het zegt. — Men zij toch niet te ligtvaardig in het veranderen en zoogenaamd verbeteren van spreekwoorden en uitdrukkingen, het beste is ze te nemen zoo als ze zijn: men maakt geen munt beter door die te snoeien en spreekwoorden zijn munt. Zij slijten soms ook wel af, er loopt ook wel eens valsche waar onder, maar men verbetert ze niet, door er een vreemden stempel op te slaan — zoo als de Belgen hun stempel sloegen op hollandsche centen.

Wat beteekent het spreekwoord? — 't Is een vervolg op een ander: »het loon komt na het werk." — Het werk is verrigt, nu komt het loon. — 't Volk personifieert en zegt Loontje. Wat zal het loon zijn: wat zal Loontje hebben? De rijmelaar antwoordt »zijn boontje." — Is dat woord *boontje* nu maar een onbeteekend lapwoord? Ik geloof het niet. — Het loten, zelfs om het leven, met zwarte en witte boonen was in ouden tijd een zeer bekende gewoonte, zoo als thans nog op vele societeiten geballoteerd wordt met zwarte en witte balletjes, die men *boontjes* noemt. Boontje beteekent in dit spreekwoord *lot* (sors).

A. J. C. KREMER.

[Met reden waarschuwt de heer Kremer tegen het ligtvaardig veranderen en zoogenaamd verbeteren van spreekwoorden en zegt hij, dat wij ze moeten nemen zoo als ze zijn. Maar daaruit volgt juist het omgekeerde van hetgeen hij beweert: er volgt namelijk uit, dat men zeggen moet, *boontjen komt om zijn loontjen.*

De omzetting *loontjen komt om zijn boontjen*, zooals de heer K. het hebben wil, versta ik niet. In weerwil van de verklaring, die hij er van geeft, blijft het mij duister. Loontje, zegt hij, is het loon, als persoon voorgesteld. Maar hoe kan dat gezegd worden te komen om iets? *Komen om iets* toch is komen om iets te ontvangen, te halen, aan te nemen. Doch dit kan in geen geval van het loon gezegd worden, al stelt men dat als persoon voor. Het loon is iets dat *ontvangen wordt;* hoe het dan voorgesteld kan

worden als iets *ontvangende* begrijp ik niet, welke beteekenis men ook aan *boontjen* moge toekennen.

Daarentegen is *boontjen komt om zijn loontjen* wel verklaarbaar. Ik heb wel eens hooren zeggen, dat het oorspronkelijk zou gezegd zijn van onaangename gewaarwordingen in maag en ingewanden, door het overmatig eten van boonen veroorzaakt. Het zou dan eenige overeenkomst hebben met eene andere spreekwijze, namelijk, *het appelmannetjen komt om zijn geld*, wat men hem toevoegt wien het al te gulzig eten van appelen kwalijk bekomt. Er is evenwel ook eene andere verklaring mogelijk. De spreekwijze kan namelijk eenvoudig beteekenen, het kwaad vindt zijn loon, en het woord *boontje* enkel gekozen zijn om den wille van het rijm, even als dat met het eerste woord het geval is in *Hak komt tot zijn gemak*, even als zelfs wel eens een geheele regel louter om den wille van het rijm wordt toegevoegd, b. v. in *Job in 't elfde, altijd hetzelfde*. Al durf ik nu niet verzekeren, dat eene van deze beide verklaringen de ware is, er blijkt toch uit, dat van *boontjen komt om zijn loontjen* eene gezonde en met de beteekenis waarin het gebezigd wordt overeenkomstige verklaring te geven is, die ik voor den vorm waaraan de heer K. de voorkeur geeft niet weet te vinden.

De heer K. beweert, »het volk zegt: *Loontje komt om zijn boontje*." Ik beweer het omgekeerde: ik heb doorgaans hooren zeggen: *Boontje komt om zijn loontje*, hoewel ik het andere ook enkele malen hoorde. Laten wij om, dit verschil te beslechten, tot een getuigenverhoor overgaan, De heer Harrebomée die met ijver en naauwkeurigheid de meeste onzer spreekwoordenverzamelingen heeft vergeleken, geeft er dertien op, waarin hij deze spreekwijze vond. Daaronder zijn *elf*, waarin gelezen wordt *Boontje komt om zijn loontje*, slechts twee die *loontje* als handelende persoon vermelden. Letten wij niet op het getal, maar op het gewigt der getuigen, ook dan moet de heer K. het pleit verliezen. De twee die in zijn voordeel getuigen, zijn beide uit de negentiende eeuw. Van de elf die tegen hem getuigen, zijn er tien die tot dezelfde eeuw behooren. Maar de elfde is en oud en naauwkeurig en dus een getuige die groot gewigt in de schaal legt. Het is Winschooten, wiens boek in den jare 1681 uitkwam. Ik meen dus, dat er voldoende reden is, om in deze spreekwijze aan *Boontjen* de eerste

plaats, die van subject, van handelend persoon toe te kennen en niet langer te dulden, dat *Loontjen* sich die wederregtelijk aanmatige.]

Spadille enz. (XXV, bl. 126, 254, 314.) De gevraagde namen der matadors d. i. dooddoeners, in het omber- en quadrillespel zijn spaansch en beteekenen:

Spadille, = degen.
Manille, = mantille, sluijer, falie.
Basta, = het is genoeg.
Ponto, = de roode.
Gasco, = rendez vous, zamenkomst.

Een oudofficier, die onder den eersten Napoleon den oorlog in het schiereiland had medegemaakt, verzekerde mij, dat in zijn tijd het omberspel in Spanje niet bekend was. Hij liet mij eenige spaansche kaartspelen zien, maar die hadden geheel andere *kleuren* dan de onze. Zelf had hij nooit kaart gespeeld, en kende derhalve geen spaansch kaartspel; maar dit is zeker, dat het onmogelijk was, een onzer spelen te spelen met de kaarten, die hij als eene aardigheid uit Spanje had medegebragt en jaren lang met andere rariteiten uit dat land bewaard, en als het te pas kwam gaarne liet zien.

A. J. C. KREMER.

[Andere en voor een deel juistere verklaringen der namen vindt men in de vroegere antwoorden op deze vraag. Zijn de kaarten, die de officier uit Spanje had medegebragt, misschien tarokkaarten geweest?]

Vossen. (XXVI, bl. 522.) Ik heb nooit een schoolmeester kortaf *een vos* hooren noemen, — wel: *een schoolvos.* Verscheidene woorden zijn er in onze taal, die uit een plaatsnaam en een diernaam zijn samengesteld en tot aanduiding dienen van een persoon. Men denke aan *huismosch*, *huishen*, *kerkuil*, *zeerob*, *beunhaas.* Geheel op dezelfde lijn staat *schoolvos.* De samenstellingen zijn niet onvernuftig. *Mosch* en *hen* drukken wel een karakter uit, dat past bij *huis.* Het strakke en zure gezicht van een *uil* is niet ten onrechte

in verband gebracht met personen, als die gewoonlijk *kerkuilen* worden genoemd. In het *rob* van *zeerob* ligt juist ter snede het begrip van iets plomps en ruws. En *haas* in *beunhaas* wijst met recht op het schuchtere karakter van den snijder, die niet tot het gild behoort, en nu op zijn *beun* of zolder als in 't geheim zijn lap- en knoeiwerk maakt. Zal nu *vos* in *schoolvos* ook beteekenis hebben, dan heeft men er wellicht zekere valschheid en gniepigheid mee willen uitdrukken, die, (ik zeg niet, aan onderwijzers eigen *is*, maar) door de schooljeugd niet zelden aan onderwijzers toegekend wordt.

E. LAURILLARD.

Spakerig. (XXVI, bl. 410.) De vraag van S. O. doet mij genoegen. Ik kende wel het woord bij Kiliaan, doch vermoedde geen verband met onze zeeuwsch-vlaamsche uitdrukking, »'t gaapt als de speeken" (van een wiel namelijk). Dus er is verwantschap in de beteekenis: ruimte, wijdte, opening als tusschen de spaken. Overigens bezigt men de uitdrukking synoniem met »dat gaapt als een oven!" die fout, dat gebrek is duidelijk.

G. P. ROOS.

VRAGEN.

Zweder, Zweer, Assuerus. Zijn de mansnamen Zweder of Sweder en Zweer of Sweer, beide, in de middeleeuen, in Holland, Gelderland en 't Sticht van Utrecht niet zelden voorkomende, oorspronkelik één en dezelfde naam? Zijn 't verkortingen of verbasteringen van 'n oud-germaanschen naam, b. v. van Swithart? Of is Sweer 'n verkorting van Assuerus of Ahasverus? Maar Sweder dan?

JOHN CHURL.

Verbuiging van bijnamen. Ik ontvang een prospectus van een werk, Het schouwtooneel onzer dwaasheden door Erasmus den Jonge? Is dat *den Jonge* ook niet eene dwaasheid? Mij dunkt er is wel geen twijfel aan, of men moet zeggen of *de Jonge* of *den Jongen*. Maar wat van deze beide? S.

Grens. Wat is *grens* voor 'n woord? Is 't oorspronkelik germaansch? Wat is d' afleiding er van? In 't oud-hoogduitsch, oudsaksisch en oud-friesch komt dit woord, meen ik, niet voor; *mark*, *merke*, *marke*, *merk* staat in die oude talen daar voor in de plaats. Sedert wanneer is 't woord *grens* of *Gränze* in 't neder- en hoogduitsch in gebruik?

JOHN CHURL.

GESLACHT- EN WAPENKUNDE.

Geslacht van Diemen. (Algem. Reg. II, XIV, bl. 179, enz., XIX, bl. 425, XXIII, bl. 411). Alida van Diemen, weduwe van Arnoldus de Vacht, gewezen luitenant der artillerie, huwt 15 maart 1705 te Beers Johannes Ribbius, zoon van Hermanus, pred. te Kuik, en van Christina van Eibergen, geb. 6 dec. 1682. Hun eerste kind was Hermannus Jacob R., die 10 jan. 1706 te Kuik gedoopt werd.

J. ANSPACH.

Geslacht van Oijen. (XVI, bl. 254; XVII, bl. 59, 319; XIX, bl. 48; XX, bl. 375; XXI, bl. 63). Den geachten vrager van Nav. XXI, 63, die volgens Nav. XX, bl. 157 met het werk van mr. E. D. Rink bekend is, behoeft men niet aan de aldaar vermelde leden uit dit geslacht te herinneren. Maar misschien ontvangt hij eenig licht uit de mededeeling, dat Henricus Herberti ab Oijen, schout der stad Tiel, volgens het actenboek der classis Tiel, zich als ouderling dier gemeente bevond op de prov. Geld. synode, (23—26) juli 1628 te Nymegen gehouden. Ik vermoed, dat hij één persoon is met dr. Hendrik van Oijen, die op voorstelling van den magistraat der stad 22 maart 1628, door het Hof van Gelderland als richter van Tiel werd aangenomen, en als zoodanig den eed aflegde (vgl. Rink, bl. 311 vgl. m. bl. 261, 62). In dit geval was hij geen zoon van Dirk, maar van Herbert v. O.,

en heeft wellicht tot zoon gehad Herbert v. O., die (15 juni) uit de compagnie van de Vries werd gekozen, om in het voor Tiel zoo moeilijke jaar 1672, met negen andere bekwame personen uit de burgercompagniën, de burgemeesters Riemsdijck en de Vries en de burgerhoplieden in het waarnemen der stadszaken te ondersteunen (ibid., bl. 83). Vermoedelijk waren zijne kleinzonen: Hendrik v. O., de 15 jan. 1703 aangestelde gemeensman (ibid. bl. 315, noot), en Christoffel Hendrik v. O., stadhouder van den lande van Kuik, die, gehuwd met Amelia ten Bosch, 6 oct. 1697 Walraad [1]) v. O., 12 april 1699 Anna Amelia v. O., en 3 oct. 1700 Gerrit v. O. te Kuik ten doop aanbood. Deze echtelieden waren 7 dec. 1704 getuigen bij den doop van Anna Geertrui, dochter van Rutger de Haan en Catharina Israël. — Van eene echtverbintenis evenwel tusschen Hendrik v. O. en Cornelia van Eck van Teisterbant (zie Nav. XXI, bl. 63), meldt de ms. geneal. van Eck v. Panthaleon, die ons ten dienste stond, niets. Zoo 't werkelijk eene van Eck van Teisterbant geweest is, dan kan hier eeniglijk Hendrik v. O., de gemeensman van 15 jan. 1703 in aanmerking komen, wijl Teisterbant eerst in 1660 in de familie van Eck v. Panth. gekomen is. Doch niets dergelijks treft men, naar ik meen, aan in de actenboeken van Avezaat, waar dan toch, wegens de nabijheid van Tiel, dit huwelijk wel zou gesloten zijn. In 1630 is echter eene Cornelia van Eck (v. Panth.) gehuwd met Roemer (Ferwerda noemt hem in zijn Stamboek, Werner) van Lennep, kanunnik van St. Mariën (zoon van Jurriën bij Anna van Lawick). Zij was eene dochter van Diderik van Eck en van Maria Houdeling, en overleed 17 april 1638. Zou zij misschien als weduwe van Lennep, nog eene korte poos Hendrik van Oijen, den richter van 1628, tot tweeden [2]) man gehad, en dezen zijn éénigen zoon Herbert geschonken hebben? Wijl deze veronderstelling wel wat te gezocht is, rijst de vraag, of wij bij deze Cornelia van Eck ook moeten denken (niet aan eene Panthaleon,

---

[1]) Dus vernoemd naar Walraad baron van Steenhuys, vrijheer van Heumen, die als doopgetuige stond.

[2]) Tot *tweeden* man, ja, want Hendrik v. O. was in 1633 nog in leven, in welk jaar hij in zijn richterambt, krachtens benoeming door de Staten van Gelderland, door jhr. Casijn van Bemmel werd vervangen; zie Rink, ibid. bl. 263.

dus ook geene Teisterbant, maar) aan een lid der tielsche regeeringsfamilie van dien naam, die nog in Arnhem voortleeft! Deze zal dan wellicht de vrouw geweest zijn van Hendrik v. O., richter van Tiel in 1628. — Volgens een lidmatenboek van Kesteren, werd de majoor L. A. van Oijen, overgekomen met attestatie uit Grave, in 1737 te dier plaatse ingeschreven, en vertrok nà 1742 weder van daar naar Maastricht. — Ten overvloede zij herinnerd, dat de Geslachtk. Aanteekk. van mr. J. van Doorninck (bl. 709) gewagen van Maria Sara van Oijen († op de Haere te Olst 24 mei 1826, oud 59 jaar), tweede vrouw van Johan Arnold Bernhard van Suchtelen († 21 jan. 1849, oud 79 jaar, Joanszoon bij Josina Cecilia van Buren), broeder van Constancia Cornelia v. S. († 3 juli 1817 te Deventer, oud 36 jaar), getrouwd met Louis Antonis Cock van Oijen, commandant van Hasselt.

J. ANSPACH.

Geslacht Ruijsch. (XXIV, bl. 253; XXVI, bl. 94, 308, 479). Arnoldus Ruysch, geh. m. Geertrui de Quay, lieten te Kuik 23 febr. 1698 Johanna († 4 julij 1699) en 21 febr. 1700 Willem Casparus doopen (doopb. v. K.).

François Wilhelm Ruysch, geh. m. Catharina Therèse van Heimsingh, boden 8 aug. 1716 Catharina Susanna Henriette te Kuik ten doop aan; waarbij als getuigen: de vader voor hem zelven en voor Jan Adriaan Ruysch, oud-president en raad der stad 's Hertogenbosch, alsmede voor jhr. Hendrik Ruysch, en juffr. Geertruida de Quay, huisvr. van Arn. Ruysch, in plaats van 's kinds moeder (ibidem).

Helena Ruysch, geh. m. Claes van Brugen, lieten te Kuik 2 jan. 1718 Bernardus Gradus (getuigen, Geertrui de Quay, huisvr. v. Arn. R., en Albert Ludolf Ruysch); 11 sept. 1719 Willem Albert; — 18 jan. 1722 Helena Maria (getuigen, G. de Quay, huisvr. v. Arn. R., en haar zoon Willem); — 14 mei 1724 Arnoldus; — 16 maart 1727 Helena (get. Henrica Dolmakers, huisvr. v. Jan Gerrit Slicher); — en 1 april 1729 Cornelis doopen (ibid.).

Christiaan Ruisch, j. m., geb. en wonende te Klein Linden (land v. Kuik), gehuwd 2 mei 1784 met Helena Reinen, j. d., geb. en won. te Klein Linden (trouwb. v. Kuik).

Arnoldus Ruysch, weduwnaar van Petronella Dirks, huwde te Kuik 17 mei 1772 Antonetta Willems, j. d., geb. te Beers. (Trouwb. v. Kuik).

Anneken Ruisch, j. d., geb. en won. te Klein-Linden, ondertr. 17 april 1784 met Wilbert Gijsberts, j. m. geb. en won. te Beers (ibid.).

Als ik wel gehoord heb, dan vloeit het land van Kuik, zoowel als Limburg over van menschen, die dezen familienaam dragen, doch grootendeels tot den kleinen landbouwers- en arbeidersstand behooren, als ook roomschgezind zijn.

J. ANSPACH.

Laatste afstammeling in de rechte lijn van Hugo de Groot. Als zoodanig staat in het doodboek van Kuik vermeld Hugo Cornets de Groot, geboren in 1784, ontvanger van 's rijks middelen, † 6 feb. 1864, oud 80 jaar. Hij bezat nog een zilveren beker, en het tafelzilver met het wapen van zijn grooten voorzaat, benevens eenige handschriften, b. v. De jure belli et pacis en de Institutiones. Die handschriften zijn eindelijk »post varios casus et multa discrimina rerum" (onderhandschen koop en verkoop door onbevoegden) te Leiden aangeland ter plaatse waar zulks behoort.

J. ANSPACH.

Grafzerken en wapens in het klooster Frenswegen. Onlangs kwam ik weder in 't klooster Frenswegen, welks kerk, hoewel zeer verwaarloosd, ik nooit kan nalaten te bezigtigen, om 't schoone snijwerk daar voorhanden.

Van de vele grafzerken en wapens aldaar, geef ik het volgende op:

Obijt Anno 1689 den 8 april de hoog W.Geb. V. Clara Hilema van den Camp, vrouw tot den Clooster en Dunningen, geb. v. d. Boetzelaer, dr. tot Essenbach en Ten Tolle, enz.

Van den Camp: in goud 5 roode schuinbalken.

De zestien kwartieren in den muur aangebragt zijn:

Boetzelaer: alleen de haken. (Zie Rietstaps Armorial 144).

Mervelt: (ib. 702).

Schenck: in zilv. 5 groene schuinbalken.

Dort: (Dordt, ib. 314).

Smullinck: in zilv. een roode ladder met 5 sporten schuin liggende.

Langen (ib. 615, de schaar hier schuin links)

Reberspunkt: in rood een zilv. fasce.

Van Aeswijn: (ib. 31).

Tromberg: in goud 2 fasces gesch. van 2 rijen zilv. en rood.

Twickel: (ib. 1058).

Munck: in goud een zw. omgew. ramskop met roode tong.

Van der Eze: in zilv. een zw. halve beer.

Schall: (zie Bell van Schall, ib. 107).

Auerhagen: in zilv. 3? fusils de toison d'or, schuin links en omgew. gerangschikt.

Odendall: in goud een zilv. gek. fasce, vergez. van 3 vlammen van 't zelfde.

Rutenberg: (Ruijtenberg, de leliën hier evenwel regtopstaande, ib. 910).

Een graf der familie van Reede met 16 kwartieren. Regts: Reede, Spies (als Spies van Büllerheim, zie 't Armorial 993), Wije (als Wijhe van Steine, zie ib. 1146), Rechteren ('t kruis), Durras (bezaaid, zie ib. 327), Tuil, een ring, links vergezeld van een figuur den vorm hebbende van een gebogen ijzer en omgewend, in het uiteinde gaatjes, Bungarde een keper, Munster, doorsneden.

Links: Droste (als Droste Senden, ib. 320), Lulstorff (ib. 659), Quatt (Quadt, zie ib. 850), Kettler (ib. 579), Halle, een omgew. leeuw, ?, Middachten (ib. 709), Paland (Pallandt, zie ib. 785).

Anno 1729 die 16 dec. (X bris) obijt nobilissimus et strenuus dominus dn̄us joannes Erardus Caroli Riccius ICTS comitatus bentheimensis cancellarius, consiliarius intimus judex aulicus et camerae feudalis director cujus Anima R. I. P.

Anno 1709 die 4 Martij obijt in domino nobilissima domina dn̄a Joanna Wilhelmina Ab Alpen, nobilissimi et strenui domini cancellarij Riccii contoralis. — enz.

Riccius: in rood een omgew. zittende roode beer, vergez. van een ster van 't zelfde in den linker bovenhoek. De beer is gezeten op een gouden heuvel met drie toppen.

Van Alpen: doorsneden; 1 in goud een roode figuur, bestaande uit een omgekeerde vier, waarvan alle uiteinden haken vormen, regts en links vergezeld door een weerhaak en over alles heen een horizontaal liggende weerhaak; 2 in groen, twee zilveren loopende hazewinden met roode halsbanden. Zou dit ook 't wapen zijn van Adriana van Alpen gehuwd met jonker Werner van Pallandt?

Den 9 aug. 1717 sterft Dña Sara Gertrudis Junius echtgenoote van Françiscus Albert Riccius.

Junius: doorsneden: 1 een uitk. adelaar; 2 links geschuind van zes stukken. BACKER VAN LEUVEN.

Jan van der Laan. (XXIII bl. 217, 316, 472, 636; XXVI bl. 430). In eenen kwartierstaat in m. s. afkomstig uit de boekverkooping van wijlen den heer J. van Dam van Noordeloos, vind ik Willem Cornelis Backer, geb. 29 mei 1702, obiit 26 junij 1756, zoon van Willem Backer nat. 8 junij 1655, raad 1708, sch. 1709, trouwt 28 julij 1699 Cornelia van der Laan nat. 14 sept. 1668. Hij obiit 1 aug. 1734, zij obiit 14 sept. 1719. Zij was dochter van Jan van der Laan, kolonel ten dienste dezer landen, trouwt Arlande van Outhoorn; hij obiit 1675, zij obiit 1672. Jan van der Laan was zoon van Simon van der Laan en Belida Struijs. — Arlande van Outhoorn was dochter van Cornelis, geb. 1 jan. 1609, gouverneur van Amboina, trouwt 13 junij 1633 Catharina Agnetha Tielmans nat. 1617; hij obiit 1663 zij obiit 1655.

A. A. R.

Wapen van Hamerstein (XXVI bl. 430). Dit komt als Hamersteyn voor op de Wapenkaart van de oude Edele en aansienlyke geslachten des Stichts van Utrecht, door Willem Langerak, als van keel doorsneden met een schuinbalk van zilver, beladen met zes rozen van zilver, boven de balk regts 2 en 1; onder de balk links 1 en 2. A. A. R.

Geslacht de Jong. (XXVI bl. 163, 381, 431). Op dezelfde wapenkaart komt voor Haak de Jongh, een anker van azuur op een veld

van zilver. Hetzelfde wapen komt ook voor als Mr. Haek de Jonge 1697 cp de Wapenkaart der vroedschap van Utrecht; misschien is dit het wapen der familie Haek. Als kantteekening op eenen kwartierstaat in m. s. van Maria Utenbogaerd, nat. 1612 obiit 1678, getrouwd met Jacob van Neck nat. 1598, commissaris 1643, raad obiit 1678, vind ik naast het vierde kwartier van Reinier van 1652, Neck, nat. ..... raad 1578, burgemeester 1581, zoon van Simon Lourensz., thesaurier 1519, raad 1521, trouwt Hillegont Ottens dochter van der Schelling, aangeteekend »trouwt (Reynier van Neck?) Maria Droogh, dochter Roelsz., Thesaurier 1529 en Clara de Jong, Dirk Claesz. Burgemeester 1516." De familie Utenbogaerd behoorde tot een utrechtsch geslacht.

A. A. R.

Geslacht de Roo. (XXVI bl. 220). Johan Carel de Roo, heer van Rozenburg, huwde Sara Harpertina van Kinschot. Zij hebben vier kinderen nagelaten.

1°. Alida Anna de Roo, huwde Mr. Johan Carel van Aldewereldt, waaruit o. a. het bekende 2de kamer lid, de Roo van Aldewereldt

2°. Catharina Amelia de Roo, sterft ongehuwd.

3°. Willem de Roo, sterft ongehuwd.

4°. Gaspar de Roo, sterft ongehuwd. Zoo men breedvoeriger inlichtingen verlangt, ben ik bereid die te verschaffen.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht van Alderwerelt. (XXVI bl. 221 en 381). De belangstellende vrager kan bij mij inlichtingen verkrijgen, omtrent R. v. A. en zijn geslacht.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Hodshon. (XXVI bl. 263). Albertus Hodshon, geb. in 1773, st. 21 sept. 1825, huwde 23 oct. 1791 Susanna Sophia van der Hoop, geb. 16 oct. 1773, st. te Amsterdam 15 mei 1808, dr. van Joan Cornelis v. d. H. en van Agnes Dedel. Alb. Hodshon hertr. L. Streethorst.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Schelten. (XXVI bl. 262). Johanna Schelten, sterft 2 januarij 1757, oud 78 j. en 2 dagen, huwt a. 1706 David Drakenborch, sterft te Amsterdam 4 aug. 1742, oud 57 j. en 4 maanden, zn. van Everardus en van Susanna de Bane. Zij wonnen éene dochter, Susanna Maria v. D., die huwde met Gerard Bouricius. Uit mijne ms. genealogie van Drakenborch. Men zie omtrent de twee laatst genoemde den genealogischen kw. staat van E. J. J. des Tombe. Het wapen van Drakenborch alsmede dat van Bouricius komt ook op dien kw. staat voor.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Diepenbroek. (XXV, bl. 428, 518). Mechteld Diepenbroeck, gegoed te Heteren (Overbetuwe): als zoodanig bij I. A. Nijhoff, Verzam. v. Oork. III, bl. 338, vermeld in oork. n°. 364, waarbij Henrik, heer van Homoet, in gevolge zijne huwlijksvoorwaarden met Steven, dochter van Dirk, heer van Wisch, 20 oct. 1416 twee duizend oude schilden vestigt in tachtig morgen lands onder Heteren.

Rutger van Depenbroke, getuigt 30 oct. 1418 met Reinout van Aeswijn, in hunne hoedanigheid van leenmannen van Voorst en Keppel, dat Dirk heer van Wisch in den voorburg te Keppel zijn leen verzocht (Nijh., Ork., III, n°. 376).

Johan van Depenbroick, heeft eene ridderveete gehad met Henrik heer van Homoet en Wisch, nopens welke laatstgenoemde c. s. 25 mt. 1464 verklaren, dat ze tegen Pinksteren e. k. zou worden bijgelegd (ibid IV, n°. 397). Hij en

Rutger van Diepenbroik, zijn broeder, zijn met vele andere ridders, als ondersaten unses gnedigen heren (den hertog van Gelre) und des stichts van Munster 18 aug. 1479, bezegelaars van het verbond tusschen Henrik, bisschop van Munster ter eener, en Catharina, dochter tot Gelre enz. ter andere zijde, ten behoeve der kinderen van wijlen hertog Adolf (ibid. V, n°. 109). Aan den oorspronkelijken perkamenten brief, n°. 1104 hangt ook het zegel dezer twee gebroeders in groen was aan dubbele perkamenten staarten. Vermoedelijk is laatstgenoemde één persoon met

Rutger van Diepenbroek, amptman te Boekholz, die in vereeniging met Evert van Lintelo, drost van Bredevoort, 1 mei 1515

onderhandelingen met den graaf van Bentheim voerde tot het te keer gaan der ongebondenheden van de Zwarte Bende, die toenmaals nog in dienst van Saksen was (ibid. VI, 2, n°. 749). Hadden deze onderhandelingen, waaraan, nevens de genoemden, ook de domdeken Jacob van Appeltern, Henrik heer van Gent en Willem van Rossem deelnamen, een verdrag van onzijdigheid ten gevolge, gesloten tusschen hertog Karel van Gelre en Everwijn graaf van Bentheim—Steinfurt (vgl. Nijh., Oork., VI, 2, bl. 477, noot 1, met ibid. bl. 491, n°. 758); — Rutger v. D. bekende 26 mei 1515 het rapport van dit verdrag, eigenhandig onderteekend en bezegeld door hertog Karel, uit handen van Willem van Muylickum, hertoglijk secretaris, ontvangen, en dezen soortgelijk document van wege den graaf van Bentheim (mutatis mutandis) toegezegd te hebben.

Diepenbroek — is, volgens opgaaf van een voormalige grafzerk of wapenbord in de kerk te IJzendoorn (Nederbetuwe), het zevende kwartier van vaderszijde van Theodora (Dericsken) Pieck († 15 mt. 1639), Hermansdr. ex Adriana van Balveren. Daar hare overgrootmoeder ook eene van Balveren was, moet dus een van Balveren met eene Diepenbroek gehuwd geweest zijn [1]).

Aleida van Diepenbroek, gehuwd met Herman Ketteler, heer tot der Assen, hebben vermoedelijk tot zoon Conradt Ketteler († tusschen 23 aug. 1624 en 20 mt. 1625), geh. m. Odilia Ketteler († 1628), erfdochter van den Schulenborg. (Zie mr. J. v. Doorninck, Geslachtk. Aantt., Dev. 1871, bl. 7).

Maria van Diepenbroek, eerste vrouw van Willem Bentinck († 29 nov. 1640, o. st.) vgl. ibid. bl. 149 met Nav. VII, bl. 111.

Mechteld van Diepenbroek, vrouwe van Bulderen, geh. m. Diderik Philip van Wijlich tot Praebsdink, generaal-majoor in Munsterland, (volg. van Steinen, Westph. Gesch." I, 703) de ouders van Diderik v. W. te Pr., die 3 apr. 1684 te Deventer van wege den Oldenhof in Vollenhove geadmitteerd werd in de ridderschap van Overijssel (mr. J. v. Doorninck, n. w., bl. 214).

---

[1]) Daar echter Zeger van Balveren is gehuwd geweest met Mechteld van Riemsdijk en Arnt van Middachten met Sophia van Diepenbroek, zoo blijkt het, dat die kwartieren onjuist zijn opgegeven, en dat Diepenbroek als het *zesde* vóor Riemsdijk als het *zevende* kwartier had moeten staan.

Maria Louise van Diepenbroek tot Impel, geh. m. den pruisischen generaal Joan Sigismund van Heijden tot de Havestadt († te Ootmarsum 29 jan. 1730, althans vóór 21 juli 1741). Zijne kinderen, zie bij mr. J. v. D., bl. 222, 283.

In een actarboek te Beers (bij Kuik) leest men van

Frederik des heil. Roomschen rijks grave van Gronsfeld[1])-Diepenbroek en Rees, gehuwd met Carolina Frederika Henriette Maria des heil. Roomschen rijks gravinne van Bentheim-Steinfurt, hebben tot kinderen:

Willem Anne Lodewijk, als »Guillame Louis comte de Gronsfeld" 9 mei 1791 met attestatie van 's Hertogenbosch, en 29 juni 1807 met attestatie van ds. J. Noordink uit Zutfen, ingeschreven te Beers, waar hij in 1811 maire werd. Gehuwd met Johanna Clara baronesse de Bruene van Engbergen, 7 maart 1792 met attest. uit 's Hertogenbosch gekomen, en 29 maart 1818 te Beers overleden, had hij tot zoon

Frederik Karel, graaf van Gronsfeld, Diepenbroek en Mees, gedoopt te Beers 19 juni 1789, maire de Beers (canton de Grave, département des Bouches du Rhin). Hij overleed aldaar ongehuwd als de laatste van zijn geslacht omstr. 1825 op de kasteelmatige huizinge Broekhoff, die van grachten en eene ophaalbrug was voorzien, wel eene deftige, maar geene uitgestrekte omgeving had, en in 1845 gesloopt is. Deze laatste graaf v. Gr.—D. vermaakte die bezitting aan zijn zaakgelastigde Geistman. Welk wapen deze grafelijke familie voerde heb ik niet kunnen te weten komen. Zoo 't hetzelfde is als het Nav, XXV, 429 opgegevene, t. w. twee gekruiste zwaarden (van zilver?) op een rood veld, of bijaldien in een meer samengesteld wapen o. a. ook deze figuren bij wijze van hartschild als andersins voorkomen, dan is ze allerwaarschijnlijkst als een zijtak uit het geslacht Diepenbroek gesproten. Het verdient opmerking, dat het geslacht de Bêre (zie Geld. Volksalm. 1876, bl. 123) ook een schild van keel voert, beladen met twee gekruiste degens in zilver; wat wederom de stelling van den kundigen W. A. van Spaen bevestigt, dat overeenkomst in, of gelijkheid van wapens nog geene identiteit der geslachten bewijst.

J. ANSPACH.

---

[1]) Bezuiden Maastricht.

Geslacht en wapen der familiën Zegers en van Geijn. (XXVI, bl. 382.) Zeer toevallig ben ik nu in staat mijne vraag gedeeltelijk te beantwoorden, en eenige gegevens omtrent de familie van Geijn, Gheijn of Gijn, mee te deelen.

In der tijd gaf ik 't wapen der thans in mannelijke lijn uitgestorven familie Zegers, naar lakafdrukken en cachetten uit de voorgaande eeuw en mondelijke opgaven, als volgt op: in goud een roode hazewind, vergez. van 3 blaauwe 5 p. korenbloemen (of mispelbloemen) geplaatst, 1 en 2; half-aanz. helm; helmt. een ant. vlugt waartusschen een bloem.

Later kwam mij een oud stuk papier in handen, en dit overlezende, zie ik dat er juist 't omgekeerde staat van 't in mijne vraag uitgedrukte, en wel, dat de van Geijns 't wapen der Zegers, ten gevolge van een huwelijk, aannamen. Wat ik nu omtrent eerstgenoemde familie te Barneveld op 't stadhuis vond, spreekt dit in geenen deele tegen. — Op een glas (in kleuren geschilderd) met 't onderschrift »Evert van Gijn, 1649" een ged. wapen: regts in rood 3 gouden middelpuntige ringen (van Gijn); links 't wapen der vrouw, zijnde dat der Zegers, maar in plaats van bloemen 3 roode leliën, eveneens geplaatst.

Op een ander zonder onderschrift een wapen als volgt ged.: 1 Zegers; 2 in goud een regtopstaand zwart anker. Half-aanz. helm. Helmt. een rood gouden vlugt, waartusschen een lelie. Dekkl. rood en goud.

En wat vind ik nu? Dat Evert Gerrits op Essen huwt met Geertje Anckersmit, welke familie dan 't anker voerde, en deze Geertje huwde, weduwe zijnde, te Barneveld 20 dec. 1640 met Evert van Geijn, weduwnaar. Dat Evert Gerrits 't wapen der Zegers voerde, blijkt nog daaruit, dat op een ander glas zijn wapen voorkomt ged. met dat zijner vrouw (hier in goud 3 zwarte gespen met de tongen naar boven, paalswijze geplaatst) en met 't onderschrift »Jan Gertsen (Gerritsen) 1649". Deze was mogelijk de vader van Jan Gerrits, wonende te Randwijk? en te Barneveld gehuwd 15 aug. 1647 met Jannetje van Geijn Evertsdr.

Wie kan nu nog iets opgeven omtrent de familie Gerrits, alias Zegers.? Leden hebben in Apeldoorn gewoond. Waar komt de naam »de kleine zegerij" aldaar van daan? Bij Brummen heeft

men »de groote zegerij". — Van hen teekende ik te Barneveld niets aan; van de v. Geijns 't volgende:

Mr. Wijnant van Geijn, (zoon van Evert van Gheijn den jongen, st. voor 1628) tr. 8 maart 1628 Johanna van Arler Henricksdr. j. d. van Putten, en winnen:

Geertruid, ged. 20 dec. 1635.

Jannetje van Gheijn (Jansdr. st. voor 1629), tr. 20 jan. 1629 Wijnandt van Domseler Evertszn. (van Dompselaer).

Margrita van Geijn tr. 26 april 1640 Gerrit Bode van Romswinckel, j. m. uit Amersfoort, waaruit een zoon Dirk, tr. 27 april 1679 Gerharda van Dompseler Dirksdr.

Peter van Gein Jansz., wedr. wonende te Arnhem, tr. 1638 Maria van Gheijn Evertsd., wonende te Barneveld.

Maes van Geijn, tr. 8 aug. 1641 Jannetje van Oudewater Willemsdr. j. d. uit Amersfoort en wint:

1e Arentjen, ged. 27 dec. 1642.

2e Jan, ged. 24 nov. 1644.

3e Woutertjen, ged. 2 nov. 1646.

4e Maria, ged. 13 aug. 1648.

Jannetje van Oudewater hertr. 3 aug. 1657 Hendrik Morren, Mor Gijsbertszn.

Evert Claessen van Gheijn, tr. 14 febr. 1686 Metje Aelten van Huijckenhorst.

Ariaantje van Gein, weduwe van Cornelis de Ring, tr. 20 nov. 1723 Joost Jansen.

Maria van Geijn, lidmaat te Putten, vertrok van daar 14 mei 1720.

Id. een Rijer of Wijer van Geijn, en st. na 1706 aldaar.

Getr. te Putten 9 maart 1737 Jan Moijen en Maria van Geijn. Hij was een Harderwijker, welk geslacht daar een burgemr. leverde.

Ged. te Putten, Mechteld, Dirk van Geijn en Fijtje Peter dr.

Id. Minira (?) met bovenst. ouders.

Id. Rijer of Wijer, 25 april 1723, zoon van Dirk van Geijn en Grietje Limpers.

Ged. te Harderwijk 15 april 1716 Johanna, Pieter Madanier (?) en Willemina van Geijn dr.

BACKER VAN LEUVEN.

Geslacht van der Hell. (XXVI, bl. 221). Met de reeds genoemde van der Hells wordt de generatie v. d. H. tot Clarenbeek bedoeld. Uit mijne ms. genealogie v. d. Hell kan ik niet bemerken dat dit geslacht nog bestaat, hetgeen echter zeer goed mogelijk is en waar ik zeer benieuwd ben, iets van te vernemen.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslachten van Alphen en Volbergen. (XXVI, bl. 307). De heer Caland kan in het jaarverslag over 1869 van het Geschied- en Oudheidkundig genootschap van Noord-Brabant eene keurig bewerkte genealogie van het geslacht van Volbergen vinden, bewerkt door jhr. mr. P. J. ridder van der Does de Bye. Van het bergenopzoomsche geslacht van Alphen bezit ik een geslachtslijst, die ten dienste staat van den heer Caland, terwijl ik gaarne kennis zou nemen van zijne aanteekeningen. Ofschoon dit geslacht de ster voert, heb ik ze tot heden nog niet kunnen aansluiten aan het hollandsche geslacht van dien naam.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht van Oldenbarneveld. (XXVI, bl. 309). Omtrent de voorouders van Johan van O. is veel te vinden in de genealogische handschriften van den geleerden G. van Hasselt, die berusten op de stads bibliotheek te Arnhem, maar wegens het gemis van een tafel zijn deze zeer moeielijk te raadplegen. Een onzer arnhemmer navorschers zou hier goed kunnen helpen. Zie voorts Kronijk van het Utrechtsch genootschap, 1850 bl. 279 en Nijhoff, Gedenkwaardigheden uit de geschiedenis van Gelderland. In mijne ms. genealogie van dit geslacht vind ik, dat het vijfde kind van mr. Jan van Utrecht, st. 1548, en van Maria Storm van Wena, was Magdalena van Utrecht, die buiten echt won met Adriaan Willemzn. Plas, Maria van Utrecht, vrouw van J. v. O.; zij werd gelegitimeerd 14 nov. 1575. Volgens andere zou zij in 1550 gehuwd zijn met haren neef Hendrik van Utrecht. Wat is hier waar? — Reinier van Heemskerck noemt, in zijne geslachtlijst v. O., Geertruid v. O. gehuwd met Steven van Delen, dochter van Claas v. O. en van Aleide van Lockhorst.

Volgens genoemden genealoog was Elias van Oldenbarneveld,

heer van Middelharnis, raad en pensionaris van Rotterdam, st. 20 mei 1612, huwde 1° Johanna de Cerff, waarbij drie kinderen, en 2° Petronella van Grootveld, sterft 1605, waarbij geen kinderen.

Eerste huwelijk:

a. Gerrit v. O., sterft jong.

b. Deliana v. O., tr. 1° Pieter Bisschop, van Rotterdam, tr. 2° Lieven de Witte, van Zieriksee.

c. Johanna Maria v. O., tr. 1° Willem Bisschop, tr. 2° Adriaan Arendzn. van der Dussen, waaruit kinderen.

Het hierboven staande is nu niet te rijmen met het afschrift van het leenregister van Middelharnis, dat zegt: Helias van O., sterft 5 aug. 1603; zijn zoon Gerrit, wordt met de heerlijkheid verleid den 5 aug. 1603, na diens dood zijn broeder Willem den 29 sept. 1623, en zijne zuster Deliana ook den 29 sept. 1623; Reinier, na den dood van Willem den 12 nov. 1627, en daarna na diens dood Petronella den 21 nov. 1637. Zij huwde N. Taillefer de Moriacq. Deze werden ouders van Anna T. d. M., die zich verbond met Steven van der Does, heer van Noordwijk (en niet Steven van der Dussen, zie Nav. XXVI, bl. 310). Zij werd verleid met de heerlijkheid Middelharnis den 7 junij 1684 na den dood van hare moeder. Hun zoon Wigbold van der Does, werd daarmede verleid den 20 julij 1722. Dit laatste, genomen uit een leenregister, zal wel het goede zijn en zoo komen wij dus tot de slotsom, dat Elias v. O. vijf kinderen had; misschien zijn de hier boven genoemde kinderen uit het 2e huwelijk? — Ik heb gemeend dit een en ander hier te moeten opgeven, om de geslachtslijst van het adellijke en aanzienlijke geslacht v. O., die volstrekt nog niet afgewerkt is, eenigzins tot klaarheid te brengen. Mogt de wensch vervuld worden van den vrager K. V. S., dan wil ik gaarne de kolommen van mijn Annuaire genealogique open stellen om de geslachtslijst daarin op te nemen.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Grafstede. (XXVI, bl. 430). Remko à Grafstede, afkomstig uit Oostfriesland, leefde met zijne ouders op jeugdigen leeftijd in het Oldampt en werd door hen tot een burgerbedrijf opgevoed. Bij vervolg van tijd een onwederstaanbare drift tot het leeraars-

ambt gevoelende, begaf hij zich naar Lingen tot beoefening der voorbereidende wetenschappen, en vervolgens als student naar de academie te Groningen. In het eerste halfjaar van 1740 bij de classis van Loppersum als proponent toegelaten, werd hij als zoodanig den 26 oct. van dat jaar beroepen te Voorthuizen. Na den 18 januarij 1741 het peremtoir examen bij de classis van Nederveluwe ondergaan te hebben, werd hij 5 febr. daaraanvolgende tot pred. te Voorthuizen bevestigd door ds. Wilhelmus van der Souw, pred. te Garderen, met 1 Thess. 5: 12—13a, en deed zijne intrede met Efes. 6: 19. Bij het genot eener goede gezondheid zijn dienstwerk aldaar getrouw verrichtende, begon hij in 1763 allengs te verzwakken en werd in den herfst van dat jaar, door aanhoudende koortsen aangetast, bedlegerig, tot dat hij eindelijk op zaterdag den 25 febr. 1764, 's avonds te 8 ure, in den ouderdom van ruim 52 jaren, overleed. Op vrijdag 2 maart werd hij begraven en ds. P. Wijnstok hield den 4 dito de rouwpredicatie, naar Ps. 89: 49.

Hij was in junij 1741 gehuwd met juffr. Geertje Krijns te Groningen, die verscheidene predikanten in hare familie telde, en welke hij als weduwe naliet met 6 kinderen, van welke de oudste zoon destijds luitenant ter zee was onder het ressort van het Ed. Mog. Collegie ter Admiraliteit te Amsterdam. (Zie de Boekzaal van 1740, 1741 en 1764).

Wolfaartsdijk. J. VAN DER BAAN.

Geslachten de Selis en de Vaes. (XXIII, bl. 536; XXIV, bl. 259). In afwijking van het t. a. p. medegedeelde omtrent deze geslachten, vindt men in de Herckenrodes Collection de tombes, épitaphes et blasons de la Hesbaye de navolgende genealogie, hier slechts zeer verkort weergegeven, van het geslacht Vaes.

Herman Vaes, heer v. Scherpenberg, geb. 1538, tr. Marie Geleyns, wed. v. Jean Printen, 3 kinderen.

|

André Vaes, secret. van Maastr., tr. Adrienne v. Beul, 5 kinderen.

|

Antoine Vaes, secret. v. Maastr., tr. Anne Marg. Sprewaert, 9 kinderen.

|

André Joseph Vaes, tr. Jeanne Marg. Barbe Schroots, Michel Henri en Georgie Vaes dr., 8 kinderen.

1. Antoine Louis Vaes, geb. in 1710.
2. Marie Jeanne, geb. in 1705.
3. Antoine Michel.
4. Adrienne Georg. Luc., geb. in 1708, tr. Gisbert Jean Lynarts.
5. Libert, heer v. Scherpenberg, tr. N. bar. de Bounam de Rijckholt.
6. Herman Antoine Joseph.
7. Antoine Laurent.
8. André Joseph.

Het wapen van Vaes is niet gevierendeeld, maar enkel in zwart 3 zilveren rammen met gouden horens.

J. D. WAGNER.

Geslacht van Eck van Panthaleon. (XVIII, bl. 114; XXVI, bl. 97, 163, 310). Tot aanvulling van den kwartierstaat van Cornelia Hillegonda de Villattes, berustende bij den heer Enschedé, kan welligt het volgende dienen uit mijne ms. genealogie Quadt van Wickradt. Bertrand v. Q. v. W., ridmeester in staten dienst, sneuvelde voor Maastricht in 1632; hij huwde Anna de Morgan, dochter van Charles Thomas, gouverneur van Bergen-op-Zoom en van Anna van Merode Pietersheim.

Wie waren de ouders van jvr. Cornelia van Eck van Teisterbant, geb. te ? den ? sterft te ? den ? die huwde met Hendrik van Oijen, burgemeester van Tiel, zoon van Dirk, heer van Brakel, burgemeester te Tiel en van Alida van Zaurick? Kan de heer Anspach mij daar aan helpen?

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

Geslacht Foeijt en Foijert. (XXVI, bl. 314, 327). De onderstelling van den heer Anspach is hier geheel mis. Indien men eenige overeenkomst van namen heeft, doet men het best om na te gaan welke wapens door die familiën gevoerd worden en zal dan welligt kunnen zien of er overeenkomst bestaat. Deze regel gaat wel niet altijd door, doch meestal.

Het utrechtsche geslacht Foeijt voert: goud met een balk van rood waarop drie gouden wolfhaken. Eene oude genealogie van dit geslacht bevindt zich in mijne verzameling. — Foijert voert, zoo ik vermeen, drie vogels van ? — Deze mededeeling doe ik echter niet om iets af te nemen van de belangrijkheid van het artikel over het geslacht Foijert, die wij verschuldigd zijn aan onzen gelderschen navorscher, die zoo veel licht verspreidt over de helaas niet genoeg bekende landstreek, Tiel en omstreken.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN.

VRAGEN.

Coster. Welk wapen voerde het geslacht van dien naam, in de vorige eeuw te Rotterdam gevestigd? Christina Coster huwde in of omstreeks 1764 Pieter Stadnitski en woonde met haar man te Amsterdam, waar zij 29 april 1799 overleed. Men gist dat haar wapen een ander is dan dat, in het Armorial Géneral van Rietstap beschreven: in blaauw eene zilveren duif met opgeheven vlugt. Genealogische mededeelingen zouden tevens zeer welkom zijn.

Men heeft reeds zekerheid, dat zij niet behoort tot het geslacht Coster van Voorhout, maar vermoedt dat zij uit het overijselsche kan gesproten zijn. MENNO.

Geslacht van Wijck. Wie kan onderstaande genealogie aanvullen?

Henrick van Wijck, ridder, zoon van?

wordt 1396 door Slichtenhorst Geld. Gesch. vermeld op bladz. 209 met deze woorden:

»Henrick van Wijck en voorts het puyck aller baanerheeren en ridders uit den lande van Gulik en Gelder."

geboren ? sterft ? trouwt met ?

Jan van Wijck, geboren ? sterft 1472, trouwt 1464 Josina van Eck van Panthaleon.	Henrick van Wijck, geboren ? sterft 1490. Hij was kanonik van St. Mariën en ligt begraven in de St. Maria kerk te Utrecht.

I. Reinier of Reinout van Wijck. Hij wordt vermeld in Mattheus de Jure Gladii pag. 48, Geldersch Plakkaatboek 1ste stuk bl. 86, Slichtenhorst, Geldersche Geschied. bl 280. Geboren ? sterft ? trouwt met ?

had kinderen maar welke ? en wat is van deze verder bekend ?

II. Dirck van Wijck, geboren ? sterft ? trouwt met ?

had kinderen maar welke ? en wat is er van deze verder bekend?

III. Zeger van Wijck, geboren ? sterft 1510, trouwt met Agnees Holl, dochter van Henrick Holl en Josina van Lijnden.

I. Jan van Wijck, geb. ? sterft ? was in 1582 nog priester.

II. Josina van Wijck, geb. ? sterft ? trouwt Dirck van Hattum.

III. Jelis van Wijck, geb. ? sterft ? trouwt ? had hij kinderen ?

IV. Henrick van Wijck, geb. 1496, sterft 1566, trouwt 1537 met Hellenborg Vonck van Lynden, dochter van Dirck Vonck van Lynden en Johanna de Kemp.

V. Agnies van Wijck, geb. ? sterft ? trouwt met Joachim van Leeuwen.

MENGELINGEN.

Het spinnen der katten. (XXIV, bl. 569; XXV, bl. 45). Wij hebben ten onzent een langharig konijn (ram), de lieveling van 't geheele gezin, die nu en dan in de huiskamer wordt toegelaten en zich daar zeer in zijn nopjes voelt. Zijn gewone spel is om één onzer in kleine kringen rond te huppelen, tot zoolang, dat hij duizelig wordt, wanneer hij zich omkeert en den cirkel in tegenovergestelde rigting doorloopt. Onder dat loopen doet hij een eigenaardig gebrom, *woe, woe!* hooren, dat zeker voor hoorbaar

bewijs van innig genoegen moet gelden, even als het spinnen der katten. De genera *felis* en *lepus* zijn voor geleerden wel onderscheiden, maar zouden de Engelschen het konijn, ook om eenige gelijkheid in gestalte, wel zoo ten onregte *puss* noemen?

*

VRAGEN.

Onze Lieve Vroue van Aardenburg. 'T brugsche weekblad Rond den Heerd (Jaargang III, 1868) herdenkt op »Dysendag 23 Junij, »De zeeslag ten Hazegrase, bij der Sluis, in Vlaanderen, tusschen »de Engelsche vlote, geholpen door de Vlamingen, en de vlote »van den Koning van Vrankrijk, 1340." Ten slotte van dit opstel, waar in dien gantschen zeeslach beschreven wordt, leest men nog: »Koning Edwaard van Engeland, de volle victorie be»haald hebbende, trok 's anderen dags te Onzer Lieven Vrouwen, »te Aardenburg, in pelgrimage, en hij hoorde er Messe. 't Was »die Onze Lieve Vrouwe van Aardenburg die later naar Brugge »gebracht wierd, en aan den hoek van de blinde ezelstrate in een »glazen kasse, aan den gevel van 't stadhuis stond, tot 's achter»noens van den dertigsten December 1792, als ze de Clubisten »van Brugge aan stukken smeeten en op de mart verbrandden. »'t Was ter eere van die Lieve Vrouwe dat men te Brugge jaar»lijks de knikprocessie droeg, die alzoo hiet, omdat men 't beeld, »op den burg voorbijtrekkende, knikkend en het hoofd buigend »placht te groeten. Ze zeggen dat de gereformeerden te Aarden»burg, in de oude kerke, nooit de ijdele beeldstee van die Onze »Lieve Vrouwe en hebben kunnen vol metsen."

Weet onze ijverige aardenburgsche medewerker iets van dit laatste geval?

Haarlem. JOHAN WINKLER.

LIJST

VAN VRAGEN UIT HET XXVste DEEL WAAROP GEEN ANTWOORD IS INGEKOMEN.

Bladz.
6. Verzen op de Witt.
7. Liedboexken van J. Razet.
16. Antiek uurwerk.
42. Gerard van Lennep.
51. Rutger Jan Schimmelpenninck.
52. Spelen in 1619 te Kadzand.
53. Gouden-bruilofts-lepel van Jan Jansz. van Eyck en Baafje Joosten.
54. De Bourges.
— Eene napoleontische marseillaise.
55. Galerijen ln kerken met beeldwerk.
— Beeld- en steenhouwers. Vincent Lucas.
60. Johannes Emedenus.
89. Spelling.
90. Dilettant.
102. Kapel aan Vreeshuysen te Bergen op Zoom.
103. Phenicische opschriften.
108. Roemer Visscher en Gideon Fallet.
— Gedichten van Huygens.
126. Spreekwijze. Ik heb met u een appeltje te schillen.
127. Scafalati.
145. Graaf de Nieuwerkerke.
— Gesl. van Hasselt.
— Gesl. van Lulsdorp (Lulsdorff).
152. Neurenberger speelgoed.
— Ooievaars.
166. De Tabuda. De Budanvliet.
168. Menageriën in Nederland.
172. Zuster van Goethe.
204. Gesl. Moerkercken.
— Wapen Tassin.
— Gesl. Sonck.
205. Wapen gevraagd.

Bladz.
205. Twee geslachtwapens.
224. Sterfjaar van Frederik van Egmond, graaf van Buren.
— Papier-prijzen in de 14de en 16de eeuw.
229. Penningen.
230. Zilveren kroes te Eck.
231. Grafsteenen van Atjeh.
256. Kalverboek.
265. Een wapen.
266. Genealogie van de familie de Roovere te Dordrecht.
267. Koperen plaat met wapen.
271. Kerkelijke gebruiken.
272. Menschenbeenderen uit de Haarlemer meer.
277. Kollumerland.
279. Wielingen.
— Hamer.
— Kermis in den Haag.
280. Graaf van Oxford in 1644.
— De vrouw van Stricklandt.
— Luit. kol. Doleman.
282. Numismatiek.
292. Cabala, mysteries of state.
293. Protector Weerwolf.
316. Byzantinisme.
317. Gesl. v. Oidtman.
— Familie de of van Groin.
318. Gesl. Suyck.
— Gesl. Ketelanus.
320. Klokkenspel.
332. Een huis te Groningen.
358. Kalle.
359. Kamt den haan.
373. Het geslacht Bolle. Valkeniers-adel.
374. Sophia van Renesse.
— Wapen van een onbekend geslacht.
374. Geslacht Suick en huis Zuidwijk.
391. Grafsteen te Sas van Gent.

Bladz.
395. Portret van 1617.
399. Violen.
— G. Humblot.
425. Schoonvader.
429. Gesl. de Lozanne.
430. Mogge van Renesse.
432. Twee rijksveldwachters voor een spook op de vlugt.
449. De Offerberg en de Afgodsberg in den Essop.
— Oudheden door G. van Hasselt verzameld.
— Monferland.
451. Christiaan Huygens. Ninon de l'Enclos.
478. Kasteel van 's Heerenberg.
479. Gesl. van Dreumel.
— Gesl. Burggrave.
480. Het Morre-gat bij Doorn.
496. Braga.
498. Meurssen-toren onder Didam, genaamd de Berg-oord.
— Romeinsche grafsteen van een Fries.
499. Asciburgium. Asberg bij Meurs.
500. Portret van 1587.
513. Baanrots. Smorfioen.
522. Gesl. Scheltus.
— Gesl. v. Duuren.
533. Jochem Hendriksz. Swartenhoudt.
534. Casimir van Coerlandt.
546. P. Plemper.
548. Schmerling.
583. Predikanten der hervormde gemeente te Romerswaal.
584. Formosa.
630. Walsche taal.
— Nijmegen.
— Muizebruien.
632. Gesl. Ochten van Waltigny.
633. Een familiewapen.
— Familie Koppers.